VERHANDELINGEN

UITGEGEEVEN DOOR DE

HOLLANDSE MAATSCHAPPYE DER WEETENSCHAPPEN, TE HAARLEM.

VIERDE DEEL.

J.C. Philips del. et fecit. 1754.

VERHANDELINGEN
UITGEGEEVEN DOOR DE
HOLLANDSE
MAATSCHAPPYE
DER
WEETENSCHAPPEN,
TE
HAARLEM.
VIERDE DEEL.

TE HAARLEM,
By *J. BOSCH*,
Drukker van de Hollandse Maatschappye der Weetenschappen. 1758.
Met Privilegie der Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westvriesland.

NATURAL

VOORBERICHT

VAN

De Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen.

Gemerkt de Maatſchappy beſloten heeft van haaren toeſtand telkens, als het noodig is, eenig bericht te geeven: zo heeft zy niet kunnen naalaaten om by deezen te melden, dat zy door den dood verloren heeft éénen haarer zeer waardige en waarde Medeleden, in den perſoon van den Hoogeerwaardigen Hooggeleerden Heere, JOAN van den HONERT T. H. Zoon. *Doctor der H. Godgeleerdheid, Profeſſor in dezelfde Weetenſchap, als mede in de Kerklyke Geſchiedenisſen, en Heilige Welſpreekenheid in de Hollandſche Univerſiteit te Leiden, en Bedienaar des*

des Godlyken Woords aldaar, dewelke in den ouderdom van 64 Jaaren, 4 Maanden en 6 dagen, op den 6 April van dit Jaar 1758 's nachts omtrent 12 uuren te Leiden overleeden is.

Dan, op de herſtellinge niet alleen van een zo ſmertelyk verlies, maar ook op de uitbreidinge van haar heilzaam ontwerp bedagt, zyn door de Heeren Direꝿteuren de volgende Heeren tot Direꝿteuren en Leden aangeſteld.

Op den 22 Mei van dit Jaar 1758. tot DIRECTEUREN

HUNNE DOORLUCHTIGE HOOGHEEDEN

LUDOVICUS ERNESTUS,
Hertog van Brunswyk Wolfenbuttel, Veldmarſchal van het Roomſche Ryk en der Vereenigde Nederlanden, Gouverneur van 's Hertogenboſch, &c. &c. &c.

EN

EN

CAREL, *Prins van Naſſau Weilburg, Generaal Major en Collonel van een Regiment ten dienſte deezer Landen, &c. &c. &c.*

Benevens den Heere

NICOLAAS WILLEM KOPS, *Koopman te Haarlem.*

Tot LEDEN, de Heeren

HERMANNUS VENEMA, *S. S. Theol. Doctor & Profeſſor ejuſd. facult. nec non Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, en Academiepredikant te Franequer.*

ABRAHAM KAAU BOERHAAVE, *Medic. Doctor, Anatomes & Phyſiologiæ Profeſſor, Lid van de Academie der Weetenſchappen te Petersburg &c. &c.* doch welke Heer reeds den 25 July van dit Jaar is overleeden.

NICOLAUS YPEY, *Mathefeos & Architecturæ Militaris Professor te Franequer.*

BERNHARDUS VAN KOEVERDEN, *Predikant in de Nederduitfche Gereformeerde Gemeente te Haarlem.*

JEAN LOUIS MAGNET, *Predikant in de Gereformeerde Walfche Gemeente te Haarlem.*

JOANNES GRASHUIS, *Med. Doctor. Medelid der Keizerlyke Academie van de Onderzoekers der Natuure, en van de Koninglyke der Heelkonft te Parys, woonende te Hoorn.*

CAREL DOERFFEL, *Genees- en Heelmeefter van 's Lands Hospitaal te Curacao.*

DAVID RUHNKENIUS, *A. L. M. & Philosophiæ Doctor, Lid van de Koninglyke Academie des belles lettres te Paris, Lector in de Griekse Taalkunde op 's Lands Universiteit te Leiden.*

Mr. NICOLAAS BONDT, *Advocaat in 's Hage.*

Mr. JAN DE GROOT, *Advocaat in 's Hage.*

DIRK KLINKENBERG, *Ordinaris Klerk ter Secretarye van Holland.*

Op den 20 Juny van dit zelfde Jaar tot DIRECTEUREN, de Heeren

Mr. CORNELIS WALRAVEN VONCK, *Richter en Oudburgemeester der Stad en des Schependoms van Nymeegen.*

Mr. ABRAHAM PERRENOT, *Burgemeester der Stad en Rent-Meester des Graafschaps Kuilenburg.*

Tot Leden, de Heeren

BERNHARDUS SIEGFRIED ALBINUS, *Med. Doctor, & ejusd. Facultatis, nec non Medic. Anat. atque Chirurgiæ Professor op 's Lands Hooge Schoole te Leiden, Lid van de Koninglyke Londonse Societeit der Weetenschappen.*

JOHAN FREDERICK MARTFELDT, *Collonel in de Artillerie, ten dienste van deezen Staat.*

Op den 22 Auguſtus daaraan volgende tot DIRECTEUR

ZYNE EXCELLENTIE JAN VAN BORSSELE, *Vryheer van Borsſele ter Hooge, Eerſte Edele van Zeeland, gedeputeerde ter Vergaderinge van hunne Hoogmogenden, &c. &c. &c.*

En tot LEDEN, de Heeren

HENRICUS CANNEGIETER, *J. U. D. Hiſt. & Eloq. Profeſſor en Rector te Arnhem.*

WILLEM ALBERT BACHIENE JOH. ZOON EN JOH. HENDR. BROEDER, *Predikant te Kuilenburg.*

Vervolgens heeft de Maatſchappy noodig geoordeeld bekend te maaken, dat zy wel met vermaak alle berichten aanneemt, die tot het een of

of andere goede einde nieuwe ofte niet zeer bekende middelen aan de hand geeven; maar dat zy even zeer wenſcht, dat men alvorens naauwkeurig onderzoeke, of zodanige Voorſlagen, eensdeels nieuw ofte niet zeer bekend en nogtans van meerder nuttigheid zyn dan de gewoone, die men daartoe in gebruik heeft; en anderdeels dat men ze met verſcheide bevindingen, wanneer de aart der zaake en de omſtandigheeden dat toelaaten, onderſteunt, op dat elk daar door in ſtaat geſteld worde om over de waardye van dergelyke berichten ofte voorſlagen met meerder grond te oordeelen.

Wyders zou de Maatſchappy op het voorſtel van Sterrekundige Liefhebberen wel willen herinneren, 't geen zy reeds agter het eerſte deel haarer Verhandelingen berichtte: naamlyk, dat zy altoos genegen is en blyft om met allen ſpoed zodanige

ſtuk-

ſtukken ofte verhandelingen vooraf uit te geeven die eenige nieuwe Waarneemingen, ofte uitvindingen vervatten; ofte waarin eenig byzonder belang geſteld word, dat dezelven uitkomen éér het deel voor dat Jaar geheel af is. En, om ook aan dien kant alle de aanmoediging, die ons bekend is, aan bekwaame verſtanden te geeven, zal men, indien de ingekomene verhandelingen het maar eenigſints vereisſchen, ieder deel in twee ſtukken gemeen maaken.

Endelyk wat aanbelangt de opgegeevene vraagen en daarop ingekomene antwoorden: in de vergaderinge van den 22 Mei deezes Jaars zyn de antwoorden op de Vraage in het Jaar 1756 voor de eerſte, en in het Jaar 1757 voor de tweede maal opgegeeven, dewelke was: *welke zyn de natuur, oorzaaken, ken- en voortekenen, hulp- en behoed-middelen*

van

van de COLICA PICTONUM, *en welke is de reden, dat zy nu meer, dan voorheen, in ons Land regeert?* geëxamineerd, en de prys is toegeweezen aan de Verhandelinge, dewelke tot Zinſpreuk had *unicuique ſua placent*, waarvan by het openen van het gezegelde billet bevonden is, dat de Schryver was de Heer JOANNES GRASHUIS *Med. Doctor &c.* dewelke den prys, de Goude Medaille met zynen naam en het Jaartal op den rand, ook heeft ontvangen. Deeze Verhandeling is in dit Deel bladz. 519 en volgg. te vinden.

Dan de Antwoorden op de Vraage, in het voorledene Jaar voorgeſteld, *Welke is de beſte weg om op de kortſte, de zekerſte en minſt koſtbaare wyze een Dykbreuk te Stoppen?* overwogen zynde, is geoordeeld, dat géén van dezelven aan de Vraag voldeeden; zynde te ſpeciaal en niet toepasſelyk op de Rivie-

vieren van ons Land; ofte de geenen, die generaal genoeg waren, om andere redenen niet den prys waardig te keuren.

Hierom ſtelt de Maatſchappy de laatſtgenoemde Vraag voor de tweede reize ter beantwoordinge voor, en verklaart, dat zy antwoorden verwagt, die *ook toepasſelyk zyn op de Hollandſche Rivieren, voornaamlyk op plaatſen daar gééne Voorlanden zyn, en daar de Rivier altoos afloopende blyft.* De prys, hierop geſteld, is een Goude Medaille op den gewoonen ſtempel der Maatſchappye daartoe geſlagen, met den naam des geenen, die den prys behaalt, en met het Jaartal op den rand.

Ook is tot eene Vraage voor dit Jaar 'er bygevoegd: *Welke zyn de oorzaaken der gewoone ziekten van ons Scheepsvolk, 't geen na Weſtindiën vaart, en welke zyn de beſte middelen*

len om deeze ziekten te voorkomen ofte te geneezen? Zullende aan den Schryver, dewelke geoordeeld word dezelve best beantwoord te hebben, mede een Goude Medaille even als ten opzichte der voorgaande Vraage gemeld is, gegeeven worden.

De voorwaarden zyn de gewoonen, naamlyk, de antwoorden moeten niet met den eigenen naam des Schryvers, maar met eene Zinspreuke, ondertekend, en met een verzegeld billet, 't geen dezelfde Zinspreuk tot opschrift heeft, en waar in des Schryvers naam en addres gemeld word, vergezeld, voor het begin van Maart 1759 aan C. C. H. VANDER AA, Secretaris der Maatschappye, zeer leesbaar geschreeven, in het *Nederduitsch*, *Fransch*, ofte *Latyn*, *Franco* gezonden worden.

Uit naam der Maatschappye

C. C. H. VANDER AA.

Haarlem den 5 Sept.
1758.

NAAM-

NAAMLYST
DER TEGENWOORDIGE
HEEREN
DIRECTEUREN
VAN DE HOLLANDSCHE MAATSCHAPPYE DER WEETENSCHAPPEN,

Geschikt naar de orde des tyds.

Mr. ARENT DE RAET, *Raad in de Vroedschap en Burgemeester &c. &c. der Stad Haarlem*, den 21 Mey 1752.

Mr. PIETER VAN SCHUYLENBURCH, *Heer van Moermond, Raad in de Vroedschap en Schepen &c. &c. der gemelde stad*, den 21 Mey 1752.

* Mr. CORNELIS ASCANIUS VAN SYPESTEYN, *Raad in de Vroedschap en Schepen &c. &c. derzelver stad*, den 21 Mey 1752.

Mr. ANTONIS SLICHER, *Raad in de Vroedschap en Schepen &c. &c. van dezelve stad*, den 21 Mey 1752.

Mr. JOOST HUYGHENS, *Raad in de Vroedschap en Schepen &c. &c. der gemelde stad*, den 21 Mey 1752.

ANDRIES HESHUYSEN, *Raad in de Vroedschap en Schepen enz. enz. der bovengenoemde stad*, den 21 Mey 1752.

Mr. JAN THEODORUS KOEK, *Raad in de Vroedschap en Schepen enz. enz. der gemelde stad*, den 21 Mey 1752.

Mr. JAN HENDRIK VAN DAM JUNIOR, *Secretaris van voorgen: Stad Haarlem. enz. enz.* den 10. January 1753.

WILLEM, GRAAF VAN BENTINK, *Heer van Rhoon en Pendrecht, beschreeven in de Ridderschap van Holland en Westvriesland, enz. enz.* den 8 April 1753.

Mr. GERARD AARNOUT HASSELAAR, *Burgemeester en Raad der Stad Amsterdam enz. enz.* den 6 Nov. 1753.

Mr. PIETER VAN DEN BROECK, *Raad in de Vroedschap en Burgemeester der Stad Haarlem enz. enz.* den 25 April 1754.

ZYNE DOORLUCHTIGE HOOGHEID

W I L L E M,

PRINS VAN ORANJE EN NASSAU, 's LANDS ERFSTADHOUDER, *&c. &c. &c. Aan wien door de Heeren Directeuren de Tytel van* PROTECTOR *deezer Maatschappy is opgedragen*, den 31 July 1754.

Mr. CORNELIS AARNOUT VAN BRAKEL, *Commissaris van de kleine bank van Justitie &c. &c.* den 31 July 1754.

Mr.

Mr. DANIËL JAN CAMERLING, *Raad in de Vroedſchap en Hoofd-officier dezer ſtad Haarlem, enz. enz.* den 15 July 1755.

Mr. DAVID VAN LENNEP, *Raad in de Vroedſchap en Schepen der gem: ſtad enz. enz.* den 15 July 1755.

Mr. JAN FREDRIK PARVÉ, *Raad in de Vroedſchap en Schepen der voorn: ſtad, enz. enz.* den 15 July 1755.

Mr. PIETER RENDORP, *Burgemeeſter en Raad der Stad Amſterdam, enz. enz.* den 15 July 1755.

Mr. LUCAS GYSBERT ROUSE, *Burgemeeſter der Stad Zwolle, enz. enz.* den 15 July 1755.

Mr. JONAS WITZEN, *Schepen en Raad der Stad Amſterdam, enz. enz.* den 15 July 1755.

ANTONI KUITS, *Raad in de Vroedſchap en Preſident Schepen der Stad Haarlem, enz. enz.* den 1 Feb. 1757.

Mr. JAN DIEDERIK PAUW GEBOORE HOEUFFT, *Heer van Buttingen en Zandvoort, Raad in de Vroedſchap der voorgem. ſtad Haarlem, enz. enz.* den 1 Feb. 1757.

Mr. JOHAN CAREL VAN CATTENBURCH, *Heer van Grypskerke en Poppendamme, Raad in de Vroedſchap der Stad Gouda, enz. enz.* den 1 Feb. 1757.

ZYNE DOORLUCHTIGE HOOGHEID LUDOVICUS ERNESTUS, *Hertog van Brunswyk Wolfenbuttel, Veldmarschal van het Roomsche Ryk en der Vereenigde Nederlanden, Gouverneur van 's Hertogenbosch, &c. &c. &c.* den 22 Mey 1758.

ZYNE DOORLUCHTIGE HOOGHEID CAREL, *Prins van Nassau Weilburg, Generaal Major en Collonel van een Regiment ten dienste deezer Landen &c. &c. &c.* den 22 Mey 1758.

NICOLAAS WILLEM KOPS, *Koopman te Haarlem*, den 22 Mey 1758.

Mr. CORNELIS WALRAVEN VONCK, *Richter en Oudburgemeester der Stad en des Schependoms van Nymeegen*, den 20 Juny 1758.

Mr. ABRAHAM PERRENOT, *Burgemeester der Stad en Rentmeester des Graafschaps Cuilenburg*, den 20 Juny 1758.

JAN VAN BORSSELE, *Vryheer van Borssele ter Hooge, Eerste edele van Zeeland, &c. &c. &c.* den 22 Aug. 1758.

NAAMLYST

VAN DE TEGENWOORDIGE HEEREN,

LEDEN (*).

Naar orde van het inkomen.

* C. C. H. VANDER AA, *Leeraar der Gemeente, toegedaan de Onveranderde Augsburgsc Confessie binnen deeze Stad Haarlem, Secretaris deezer Maatschappye*, den 21 Mey 1752.

* JAN

(*) De Sterretjes zyn gevoegd voor de naamen der genen, welken in dit Deel iets gegeeven hebben, en wyzen het getal dier stukken aan.

* JAN ENGELMAN, *Med: Doctor en Toeziener van 's Gemeenen Lands werken van Rhynland, op Zwanenburg*, den 6 Juny 1752.

* JAN NOPPEN, *Toeziener van 's Gemeenen Lands werken van Rhynland, en Schout op Sparendam*, den 6 Juny 1752.

* PIETER SANNIE, *Chirurgyn, Stads Vroedmeester en Lector in de Vroedkunde te Haarlem*, den 6 Juny 1752.

JOANNES ALBERTI, *Prof: te Leiden*, den 22 Aug. 1752.

Mr. JOHAN LULOFS, *Prof: te Leiden*, den 22 Aug. 1752.

Mr. A WEIS, *Prof: te Leiden*, den 22 Aug. 1752.

* J. D. GAUBIUS, *Prof: te Leiden*, den 22 Aug. 1752.

HENRICH FLORENS SYBEL, *Predikant te Kleef*, den 22 Aug. 1752.

* CORNELIS DOUWES, *Mathematicus en Examinateur der Officieren en Stuurlieden wegens het Edelmogende Collegie ter Admiraliteit te Amsterdam*, den 22 Aug. 1752.

PETRUS VAN MUSSCHENBROEK, *Prof: te Leiden*, den 21 Nov. 1752.

FRANCISCUS OUDENDORP, *Prof: te Leiden*, den 21 Nov. 1752.

Mr. PETRUS BURMAN, *Prof: te Amsterdam*, den 21 Nov. 1752.

WILLEM OTTO REITZ, *Rector en Lector te Middelburg*, den 21 Nov. 1752.

** THOMAS SCHWENKE, *Prof: in 's Hage*, den 6 Dec. 1752.

JOANNES NICOLAUS SEBASTIANUS ALLAMAND, *Prof: te Leiden*, den 10 Jan. 1753.

JAN SNELLEN, *te Rotterdam*, den 10 Jan. 1753.

JOAN GEORGE HOLTZHEY, *Medailleur te Amsterdam*, den 10 Jan. 1753.

L. S. DE CREUTZNACH, *Generaal van de Artillerye, ten dienste van deezen Staat, &c. &c.* den 10 Jan. 1753.

CAROLUS CHAIS, *Predikant in 's Hage*, den 10 Jan. 1753.

Mr. P. LYONNET, *Advocaat in 's Hage*, den 10 Jan. 1753.

Mr. PETRUS WESSELING, *Prof: te Utrecht*, den 3 Juny 1755.

** JOB BASTER, *Med: Doctor te Zierikzee*, den 15 July 1755.

* Mr. JAN FRANCOIS DRYFHOUT, *Advocaat in 's Hage*, den 15 July 1755.

MELCHIOR BOLSTRA, *Landmeeter van Rhynland*, den 15 July 1755.

NI-

NICOLAUS ENGELHART, *Professor te Groningen*, den 15 July 1755.

LEONARDUS OFFERHAUS, *Professor te Groningen*, den 15 July 1755.

JOHANNES DAVID HAHN, *Professor te Utrecht*, den 15 July 1755.

P. DE LAVAUX, *Major ten dienste van deezen Staat*, den 15 July 1755.

* JAN SCHIM, *Koopman te Maassluis*, den 15 July 1755.

NICOLAAS STRUIK, *Mathematicus te Amsterdam*, den 15 July 1755.

LAURENS PRAALDER, *Leermeester in de Mathesis van de Admiraliteit te Rotterdam*, den 15 July 1755.

LUDOVICUS CASPARUS VALKENAAR, *Professor te Franeker*, den 15 July 1755.

HERMANNUS VENEMA, *Professor te Franeker*, den 22 Mey 1758.

* N. YPEY, *Professor te Franeker*, den 22 Mey 1758.

* B. VAN KOEVERDEN, *Predikant in de Gereformeerde Nederduitsche Gemeente te Haarlem*, den 22 Mey 1758.

* J. L. MAGNET, *Predikant in de Gereformeerde Walsche Gemeente te Haarlem*, den 22 Mey 1758.

* J. GRASHUIS, *Med. Doctor te Hoorn*, den 22 Mey 1758.

** C. DOERFFEL, *Genees- en Heelmeester van 's Lands Hospitaal te Curacao*, den 22 Mey 1758.

DAVID RUHNKENIUS, *Lector in de Griekſche Taalkunde op 's Lands Univerſiteit te Leiden*, den 22 Mey 1758.

Mr. NICOLAAS BONDT, *Advocaat in 's Hage*, den 22 Mey 1758.

Mr. JAN DE GROOT, *Advocaat in 's Hage*, den 22 Mey 1758.

DIRK KLINKENBERG, *Ordinaris Klerk ter Secretarye van Holland*, den 22 Mey 1758.

BERNARDUS SIEGFRIED ALBINUS, *Profeſſor te Leyden*, den 20 Juny 1758.

J. F. MARTFELDT, *Colonel van de Artillerie ten dienſte van deezen Staat in 's Hage*, den 20 Juny 1758.

Mr. HENRICUS CANNEGIETER, *Profeſſor en Rector te Arnhem*, den 22 Aug. 1758.

WILLEM ALBERT BACHIENE, JOH. ZOON. JOH. HENDR. BROEDER, *Predikant in de Gereformeerde Nederduitſche Gemeente te Cuilenburg*, den 22 Aug. 1758.

NAA-

NAAMEN der Heeren die, gééne Leden van deeze Maatſchappye zynde, iets van hunnen arbeid tot dit VIERDE DEEL medegedeeld hebben.

G. TEN HAAF, *Chirurgyn te Rotterdam, en Steenſnyder te Delft.*

JOSUA VAN IPEREN, *A. L. M. Philoſ. Doctor en Predikant te Lillo.*

B. FUUN.

JOOST SCHUT, *Mr. Timmerman en Schrynwerker te Haarlem.*

Verbeteringen in dit VIERDE DEEL.

Pag. 280 Regel 8 moet ſtaan

en $x = \frac{t \pm \sqrt{t^2 - 6rq - 3np - 3bm}}{3}$

— 281 — 5 ofte 4272, 403 : : 183 + 20y, 20y.
— 284 — 3 NO = NM, ML = LC
— — 7, △ MCL,
— — 12 de △ ABR = $\frac{bc}{2}$
— — 18 ofte $\frac{2}{5}$ RM × NO.
— 285 5 moet ſtaan ofte

$x = \frac{r + \sqrt{r^2 + (lpn + blm - 2n^2)t}}{t}$

— 287 — 13 CF = y,
— 289 — 19 het Canon *a* barbette
— 290 — 11 als na dat de batteryen *a* Barbette,

INHOUD van het VIERDE DEEL.

tyd

(*) Vergelyk daar mede de verbeteringen op de voorgaande bladz. xxv.

PLAATEN

In dit Vierde Deel te voegen.

AANMERKINGEN

OVER HET

BEURTGEZANG,

AANGAANDE DEN

WYNGAERT VAN ROODEN WYN,

VOORKOMENDE

JESAIA XXVII. 2 - 13.

DOOR

BERN. VAN KOEVERDEN,

Predikant te Haarlem.

Het beurtgezang, dat ik voorgenomen heb, kort en zaakelyk te verklaaren, maakt een gedeelte uit van een Prophetische Leer-reden, die haaren aanvang neemt met het XXIV. en eindigt met het XXVII. Hooftst. van Jesaias Godspraak. Deze leer-reden is buiten twyffel eene van de allerzwaarste, die in dit gantsche boek voorkomen; dit erkent de grootste godgeleerde en de voornaamste uitlegger van de prophetische schrif-

ſchriften, de Heer CAMP. VITRINGA; hier van daan is het ook, dat de geleertſte mannen daar over zeer van malkanderen verſchillen. Het is reeds eenige jaaren geleden dat ik ook myne gedagten over de gantſche leer-reden, en inzonderheit over het XXVII. Hooftſt. hebbe laten gaan, en met veel vlyt daar aan gearbeidt hebbe: het opſtel, dat ik daar van gemaakt had, heb ik aan veele zeer geleerde en oordeelkundige mannen medegedeelt, en dewyl deze voor het grootſte gedeelte hun genoegen daar over betuigden, nam ik voor om het zelve breder uittebreiden en in het ligt te geeven; maar hier in wierd ik van tyt tot tyt belet door het zwaare werk myner bedieninge, en nu nog meer door eene aanhoudende zwakheit: ondertusſchen deede zig, door het opregten van de Hollandſche Maatſchappy der wetenſchappen binnen Haerlem, (een zeer pryſelyk werk, waar over Godt zynen zegen gebiede!) een goede gelegenheit op, om een korte ſchets van myn werk eerbiedig aan dezelve over te geeven, met vryheit om het zelve zo het daar goedgekeurt, en eenigermaaten aan haar loffelyk oogmerk dien-

dienſtig geoordeeld wiert, aan de wereld medetedeelen.

In het 2. vers van het gemelde XXVII. Hooftſtuk wort geſprooken, van eenen wyngaert van rooden wyn, en het bevel daaromtrent is: *Zingt van den zelven by beurten.* Het is klaar en zeker, dat deze ſpreekwyze niet anders zeggen wil, als dat 'er beurtelings en choorswyze van den wyngaerd moeſt gezongen worden; en dat men zig derhalven twee of meer perſoonen moet verbeelden, die malkanderen by beurten toezingen, en wel zo, dat, den eenen ophoudende, de ander wederom opheft, en op het gezang van den eerſten antwoort, gelyk het Hebreeuwſche woort ook eigentlyk te kennen geeft. Dit hebben de geleerde uitleggers wel gezien, maar het verwondert my, dat niemant (immers zo veel ik weet) behalven eenen, dien ik in het vervolg zal noemen, zyn werk gemaakt heeft om een beurtgezang in de volgende verzen te ontdekken en aan te wyzen; te meer, om dat een aandagtig leezer van dit hooftſtuk met weinig moeite zal bevinden, dat daar in meer als een perſoon ſpreekende wort ingevoert, en het gantſche beloop van zaa-

ken zal ons in het vervolg, overtuigende, zo ik meen, doen zien, dat hier drie onderſcheiden perſoonen, of driederlei zoort van perſoonen voorkomen, die malkanderen by beurten toezingen. De eerſte is Godt zelve, in het 1. lidt van het 3. vers: *Ik de Heere behoede dien*, namentlyk dien wyngaert van rooden wyn, dat is, gelyk wy nader zien zullen, het Joodſche Volk: *alle oogenblikken zal ik hem bevogtigen.* De tweede, die hier zingt, is de Propheet, of liever een voornaam voorganger van Gods Volk, zeggende in het 2. lidt van het 3. vers: *misſchien zal de vyandt hem bezoeken* of op hem aanvallen; (deze vertaalinge zal ik in het vervolg goet maaken). Daarop antwoort Godt in het laatſte lidt van het 3. vers: *Ik zal hem bewaaren nagt en dag.* Hier op komt nu de wyngaert of de Joodſche Kerk wel bemoedigt en getrooſt te voorſchyn, en zy zingt in het 1. lidt van het 4. vers: *de grimmigheit*, namentlyk de grimmigheit van dien vyandt, *is* of zal dan *niet tegen my zyn; wie zal den doorn en distel tegen my in oorlog ſtellen?* Het antwoort of de toezang van Godt op die vraag is: *ik zal op hem aanvallen en hem te gelyk verbranden*

branden. Hy voegt 'er by in het 5. vers: *of hy moest myn sterkte aangrypen en vrede met my maaken.* Daar op zegt de Kerk in het laatste gedeelte van het 5. vers: *dan zal hy ook vrede met my maaken.* Eindelyk vinden wy hier een slotzang, best passende in den mont van den Propheet of van eenen voornaamen voorganger van Gods Volk; van het 6. vers tot aan het einde van dit Hooftstuk.

Volgens dit myn begrip, hooftzaakelyk en in het algemeen voorgestelt, zal ik het Zang-stuk zelve wat nader beschouwen en verklaaren: maar, eer ik daar toe overgaa, is het nodig dat ik vooraf onderzoeke en bepaale tot wat tyt de Godspraak, waar in dit gezang voorkomt, moet gebragt worden; te meer, om dat zonder dat, het zelve niet kan verstaan en verklaart worden. De Propheet zegt in het 2. vers: *ten dien dage* zal 'er een wyngaert van rooden wyn zyn; deze spreekwyze zendt ons na het 1. vers van dit Hooftstuk, en van daar worden wy wederom met dezelve woorden geweezen na het voorgaande XXVI. en vervolgens na het XXV., dat zeer naauw verbonden is met het XXIV. Hooftst.: verder kunnen wy niet

merken dat de zamenhang gaat, en uit dien hoofde meenen wy ook dat deze vier hooftſtukken aan malkanderen hangen, en te zamen eene propheetiſche Leer-reden uitmaaken.

Een ieder, die deze Leer-reden met aandagt leeſt en overweegt, zal wel haaſt bemerken, dat in het XXIV. Hooftſtuk aan het Joodſche volk een zwaar oordeel van een ſchrikkelyke verwoeſtinge en een geheele omkeeringe van hun landt en hooftſtadt bedreigt wort, dog zo dat 'er nog een klein overblyfzel zou gevonden worden, dat een overvloedige ſtoffe van een blyde en Godtverheerlykende dankzegginge zou hebben, om dat de Heere zyn volk op een wonderlyke wyze zou verlosſen, en hunne vyanden ſtreng en na verdienſten ſtraffen: dit erkennen de verloſte ook met dankzegginge tot Godt in het XXV.; en de Propheet voorzegt in't XXVI. Hoofdſt. dat zy dit nog eens zouden doen in den lande Juda met een liet, of gezang; en in dit XXVII. Hoofdſt. vinden wy een bevel om van het verloste volk by beurten te zingen. Deeze opvattinge in het algemeen, en op zig zelven aangemerkt zynde, zal van weinige worden tegenge-

gesprooken; maar als men tot een nadere verklaaringe en toepassinge komt, zyn de gedagten van de geleerde uitleggeren, daar over veele en verscheiden. De Heer VITRINGA heeft, in zyn uitmuntende verklaaringe over dit prophetisch boek, de moeite genomen om de meeste daar van voor te stellen en te wederleggen; derhalven zal het onnoodig zyn om ons hier mede op te houden: twee voornaame gevoelens, het eene van den Heere VITRINGA, en het andere van den Heere N. HARTMAN, zal ik met alle mogelyke kortheit voorstellen, en eenige zwaarigheden daar tegen opperen: vervolgens zal ik myne gedagten opgeven, en de zwaarigheden die daar tegen worden ingebragt, tragten weg te nemen.

I. Wat het eerste aanbelangt:

A. De Heer VITRINGA is van oordeel, dat deze gantsche Leer-reden van Hoofdst. XXIV - XXVII. ingeslooten, ten aanzien van den letterlyken zin, moet gebragt worden tot het Joodsche volk, dat zeer zwaar verdrukt is geworden door Antiochus Epiphanes en eenige van zyne navolgeren; maar dat nader-

hant zeer wonderlyk door Godt zelve verloſt is geworden, onder de regeeringe van de Machabeen: dit brengt hy vervolgens geeſtelyk over tot de Proteſtantſche Kerk, in de zesde en inhet begin van de zevende Periode.

ℵ. De redenen, waar mede hy zyn gevoelen tragt te bewyzen, zyn voornamentlyk deze:

α. *Voor eerſt*, om dat de Propheet duidelyk genoeg te kennen geevt, dat de gelovige Joden in dien tyt, die hier beoogt wort, om den Godsdienſt zouden verdrukt en vervolgt worden, dat veele daar onder zouden gedoot en andere genootzaakt worden, om zig voor een korten tyt in hoolen en ſpelonken te verbergen.

β. *Ten tweeden*, om dat in deze Leerreden wel voorzegt wort, dat het lant op een ſchrikkelyke wyze zou verwoeſt en uitgeplundert worden, maar nergens, dat deszelfs inwoonders in ballingſchap of gevangenis, zouden vervoert worden.

γ. Hier by kan men *in de derde plaats*

voe-

voegen een reden, die de geleerde HARTMAN aanvoert, en die ontleent is van het kleine overblyfzel, dat in den lande zou overblyven; dit past na zyne gedagten alleen op het oordeel, dat de Joden getroffen heeft onder Antiochus Epiphanes, en niet op de oordeelen die hen overgekomen zyn onder Nebucadnezar, en naderhant onder de Romeinen, wanneer het lant van alle Joodsche inwoonderen ontbloot is geworden.

δ. *Voor het laatste* zegt de Heer VITRINGA, dat alle zaaken in deze Leer-reden voorkomende, zeer naukeurig haare vervullinge gekregen hebben ten tyde van Antiochus Epiphanes en vervolgens.

ב. Ik beken, dat deze redenen my zeer waarschynlyk zyn voorgekomen, en my byna in dit gevoelen hadden overgehaalt: dog behoudens de eerbiedt en hoogagtinge, die ik waarlyk dien grooten Godgeleerden toedrage, zal ik de vryheit nemen,

α. om eenige zwaarigheden, die my wederhouden om dit gevoelen te

 om-

omhelzen, met een woort te oppe-
ren:

a. *De eerste* is, dat de Joden onder Antiochus Epiphanes wel zeer zwaar bezogt, verdrukt en vervolgt zyn; maar ik weet niet dat toen het *gantsche* lant *geheel en al* verwoest, berooft en als het ware ten onderste boven gekeert is; en dit zou nogtans geschieden in dien tyt, die hier bedoelt wordt, volgens Hoofdst. XXIV. 1: *Ziet de Heere maakt het lant ledig, en Hy maakt het woest: en Hy keert deszelfs gestaltenisse om*, dat is geheel en al om, het onderste boven, volgens de kragt van het grontwoort: dog op dat niemant mogt denken, dat dit maar voor een gedeelte zou plaatze hebben, zoo wort 'er in het 3. vers bygevoegt, dat lant zal *gantschelyk* ledig gemaakt worden, en het zal *gantschelyk* berooft worden.

b. *De tweede* is, dat op de Joden ten tyde van Antiochus Epiphanes niet kan toegepast worden het geen wy lezen in het 5. en 6. vers. Is toen het lant, zonder eenige bepaalinge, bevlekt van wegen zyne inwoonders?

ders? hebben de Joden toen ter tyt by uitftek de wetten overgetreden, de inzettingen verandert, en NB het eeuwig verbondt vernietigt? nog eens; kan men van die tyden zeggen dat *de Vloek* het landt verteert heeft? ik weet wel, dat de Heer VITRINGA dit verftaat van de goddelooze Joden: regt, ik verftaa dat ook zoo; maar de vraag is of de goddeloosheden van de Joden ten tyde van Antiochus Epiphanes zoo groot en algemeen zyn geweeft, als hier met deze woorden en fpreekwyzen wort aangewezen? dit kan ik zonder overtuigende bewyzen niet gelooven. Zyn E. is ook zelve met dit ftuk verlegen, waarom hy ook door de wetten, inzettingen en het eeuwige verbont, niet de Mozaifche wetten en het Synaitifche verbont verftaat, maar de wet der natuur, en hy is van oordeel, dat die voornamentlyk overgetreden en verbrooken is, door Antiochus Epiphanes en de zyne, die zoo veel onfchuldig menfchenbloet vergooten, en daar door het lant bevlekt hebben; en

dat

dat meent hy dat hier inzonderheit door den Propheet bedoelt is: maar of dit aan het oogmerk en verbandt voldoet, laat ik aan het oordeel van alle oplettende lezers.

c. *De derde* is, dat hier van de Joden voorzegt wort in het ſlot van het 6. vers, dat 'er *weinige* in den lande zouden overblyven: dit weet de Heer VITRINGA nog eenigzints met zyn gevoelen over een te brengen, maar hy is verlegen met de verklaaringe van het 13. vers, daar het getal van deze overgeblevene zoo klein wort gemaakt, dat het byna geen noemens waerdig is, of in eenige aanmerkinge kan komen: dit paſt geenzins op den ſtaat der Joden ten tyde van Antiochus Epiphanes; gelyk een ieder moet toeſtaan.

d. *De vierde* is, dat hier onder de zonden des volks, die het oordeel der verwoestinge over hen gebragt hebben, ook de afgodery en de beelden dienſt moet getelt worden; dit bewyze ik eenigzints uit de benaminge, waar mede Jeruzalem benoemt wort in het 10. vers, *de woeſte* ſtadt is verbrooken; daar ſtaat

ſtaat eigentlyk de ſtadt der ydelheit, buiten twyffel zoo genaamt, wegens de daar in gepleegde afgodery en beeldendienſt; want van die zonde wort het grontwoort zeer dikwils gebruikt: byzonder, en zoo ik meen onwederſpreckelyk, bewyze ik dit uit Hoofd. XXVII: 9; daar wort allerduidelykſt voorondersteltdat de Joden zig voorhenen aan de afgodery en den beelden-dienſt hadden ſchuldig gemaakt en dat zy deswegens zeer zwaar van Godt geſtraft waren geweeſt: maar nu weten wy, dat de Joden na de Babyloniſche gevangenis tot op dezen dag toe, zig nooit wederom aan die zonden hebben ſchuldig gemaakt.

e. *De vyfde* is, dat de Heer VITRINGA zelve toeſtaat, en kragtig bewyſt, dat Hoofdſt. XXV: 2 en 12., Hoofdſt. XXVI: 5, 6, en Hoofdſt. XXVII: 10 en 12 geſprooken wort van Babels verwoestinge: dit ſtoot een weinig in zyne verklaaringe en toepasſinge van deze leerreden, gelyk zyn E. zelve hier en daar ook duidelyk genoeg te kennen geevt; vooral zal men dit ontdekken, in zyn uitlegginge

ginge over vers 9, 10 en 11 van het XXVII. Hooftſt., waar henen ik den lezer wyze.

f. *De zesde* is, dat van de Syriſche Koningen en Vorſten niet kan ge zegt worden, dat zy als in een gevangenis zyn opgeſlooten en dat zy na veele dagen zouden bezogt worden volgens het 21 en 22 vers van het XXIV. Hoofdſt.

g. Ik zou nog wel eenige zwaarigheden, dog van minder belang, tegen zyn gevoelen kunnen inbrengen, genoomen uit eenige byzondere verklaaringe over zommige verzen: als by voorbeelt, dat zyn E. Hoofdſt. XXIV. 5, door de wetten, inzettingen en het eeuwige verbont, de wet der natuur verſtaat &c., en dat hy door het *magtig Volk*, Hoofdſt. XXV: 3, vermelt, de Romeinen verſtaat, en door *de tyrannige Volkeren* de Syriers, en door *hunne Stadt*, de ſtadt Antiochiën; dog deze en diergelyke dingen gaa ik voorby, om dat ze my al te lang zouden ophouden.

β Alleen vind ik my verpligt om met alle zedigheit, nog eenige bedenkingen

kingen te maken over de redenen, die door dien Heer voor zyn gevoelen bygebragt, en voorhenen door my opgegeven zyn.

a. *Op de eerste reden* merk ik aan; *voor eerst* dat ik nergens leze, dat de gelovige Joden in dezen tyt, die hier beoogt wort, om den godsdienst zouden verdrukt en vervolgt worden; maar in tegendeel wel, dat het Joodsche Volk om hunne zwaare, hooggaande en Godetergende zonden en ongeregtigheden zouden gestraft worden; ziet maar Hoofdst. XXIV. 3-6. *Ten tweeden*, dat het zeker is, dat veele Joden in dien tyt zouden gedoot en omgebragt worden, maar de Propheet leert my nergens dat de gelovige zig voor eenen korten tyt, in de hoolen en spelonken zouden verbergen, om het gevaar te ontwyken. De Heer VITRINGA tragt dit wel te bewyzen uit het 15. vers van Hoofdst. XXIV. daar gesproken wort van valeijen; dog de betekenis van het grontwoort is zeer onzeker, en derhalven kan men daar uit geen bewys voor zyn gevoelen trekken.

b *Op*

b. *Op de twede reden* geeve ik tot antwoort; *vooreerst* dat 'er veele voorzeggingen zyn, waar in het oordeel, dat de Joden door de Babyloniers zou overkomen, beschreven wort, zonder dat 'er bepaaldelyk en opzettelyk, of omstandig gesprooken wort, van hunne ballingschap en gevangelyke wegvoeringe naar Babel, als Jesaia XXX. Jerem. IV. VI. VII. VIII. IX. X. XIX. Joël II. &c. *Ten tweden*, dat in deze leer-reden niet duister wort aangewezen, dat de Joden in andere landen zouden verstrooit en verdreven worden, als Hoofd. XXIV: 1 Hy *verstrooit* zyne inwoonders; en in het 13. vers wort duidelyk gezegt, dat die weinige, die levendig zouden overblyven, *in het midden van andere volkeren* zouden woonen. En Hoofdst. XXVI: 15 staat aangetekent: dat de Heere zyn volk *in alle de einden des aardryks verre hadt weggedaan*; de kragt van dit bewys heeft de Heer Vitringa wel begrepen, waarom hy deze woorden in een goeden zin opvat, en als een zegen in zich behelzende aanmerkt,

merkt, op deze wyze: gy hebt alle de einden des lants *verwydert*, of *wyt uitgebreit;* maar dit ſtoot geweldig, als men het 15. vers leeſt in zyn verbant met de volgende verzen: daarenboven lezen wy Hooftſt. XXVII: 8 *dat Godt zyn volk heeft weggeſtooten, als Hy hem wegnam door zynen harden wint;* en in het 12. vers, *dat de kinderen Israëls één voor één zullen worden opgelezen;* en in het 13. vers, *dat die geene, die in den lande Asſur verlooren zyn, en die henen gedreven zyn in den lande van Egypten, zullen komen, en den Heere aanbidden op zynen heiligen berg te Jeruſalem.* Dit laatſte ziet duidelyk op de Joden, die door de Asſyriers gevangelyk waren weggevoert: en het voorgaande, moet buiten twyffel gebragt worden tot de Joden, die naar Babel gevoert waren.

c. *Op de derde reden* dient tot antwoort; *vooreerſt* dat het zeer waarſchynlyk is, dat 'er na de verwoestinge van het joodſche lant door de Babyloniers, nog wel eenige, hoewel zeer weinige, gelyk hier ook

voorzegt wort, in hun lant gebleven zyn; schoon op andere plaatsen gezegt wort, dat het gantsche lant zou ledig zyn of iets diergelyks. *Ten tweeden*, dat het nog te bewyzen staat, dat wy *door het binnenste van den lande*, waar in die weinige zoude overblyven, het lant van Canaän moeten verstaan: waarom niet liever het lant, waar henen die weinige gevangelyk waren weggevoert? te meer, om dat 'er ook aanstonts gesproken wort van het midden *dier volkeren*, (let wel *volkeren* in het meervoudig getal) waar onder die weinige zouden gevonden worden.

d. *De laatste reden* vervalt van zelve, als myne bedenkingen tegen het gemelde gevoelen gegront zyn, en als myn gevoelen, dat ik aanstonts zal voorstellen en bewyzen, stant grypt.

B Wat nu de verklaaringe van den Heere HARTMAN betreft, ik zal, om niet te lang te zyn, dezelve maar kort voorstellen en aanstonts op ieder stuk myne bedenkin-

kingen daar tegen inbrengen. Zyn E. is van gedagten,

א. *Vooreerst*, dat Hooftst. XXIV: 1-16[a] moet gebragt worden, tot de tyden van Antiochus Epiphanes, en der Machabeen. Dit hebbe ik reets wederlegt.

ב. *Ten tweeden*, dat alles, wat hier op volgt, behoort tot de dagen des N. T., en wel zoo,

α. Dat hier *allereerst* gesprooken wort, van Canaans en Jerusalems verwoestinge door de Romeinen, Hooftst. XXIV: 16[b]-20. Hier tegen merke ik aan, dat het gantsch niet waarschynlyk is, dat aanstonts na de blyde herstellinge van het Joodsche volk, in het even voorgaande beschreven, van dat vreeselyk oordeel zou gesprooken worden, zonder dat 'er vooraf eenige duidelyke meldinge gemaakt wort van die schrikkelyke zonden, waar aan zich de Joden in het begin van de dagen des N. T. zouden schuldig maaken, en waar over zy zoo zwaar zouden gestraft worden: daarenboven lezen wy in het 20. vers, *dat het lant*, dat hier bedoelt

wort, *zoodanig zal vallen dat het niet weêr zal opstaan.* Dit is tegen den Heer HARTMAN; om dat zyn E. van oordeel is, dat Hooftst. XXVII. voorzegt wort de bekeeringe en de herstellinge van de Joden in het laatste der dagen; en dat hy daar en op andere plaatsen stelt, dat de Joden als dan wederom in het lant Canaan zullen herstelt worden: ziet zyne verklaaringe over Jerem. XXXI. Derhalven kan hy door het lant, dat niet weêr zou opstaan, het lant van Canaan niet verstaan.

β. Vervolgens meent zyn E. dat Hooftst. XXIV: 21 en 22 ziet op de Heidensche Koningryken, die op hun beurt van Godt zouden gestraft worden: dog het komt my vreemt voor, dat hier alleen zou gesprooken worden van het straffen der Heidensche Koningen, en niet van de zonden, waarom zy van Godt zouden gestraft worden: ook kan ik op die Heidensche Koningen niet toepassen, het geen ik in het 22. vers leze, *dat zy als in een gevangenisse zouden beslooten, en na veele*

veele dagen bezogt of gestraft worden.

7. Hooftst. XXIV : 23 en vervolgens het geheele XXV. Hoofst. brengt zyn E. tot de Christen Kerk, die grootelyks zou verheerlykt worden, na dat de zon en maan van den Joodschen Hemel zou beschaamt en schaamroot worden; dan zou de magt van het Heidensche Romen vernietigt worden, Hooftst. XXV : 2. Dan zou het Heidensche Roomsche ryk tot de belydenis van het Christelyk geloove gebragt worden, vers 3 - 7; en van dien tyt aan zouden alle de heidensche vervolgingen tegen de Kerk ophouden vers 8; dog zoo evenwel, dat ze daar mede niet alle verdrukkingen en vervolgingen zou te boven komen, dewyl nog twee vyanden tegen haar zouden opkomen, namentlyk, Moab (dat is, na zyne gedagten de Turk) en het Antichristische Romen; maar ook deze zouden verdelgt worden, vers 10, 11 en 12. Hier tegen merke ik aan, *vooreerst* dat het zeer ongevoegelyk schynt, dat door *de Stadt* vers 2 vermelt, *de magt*

van het Heidensche Romen moet verstaan worden; want *de magt* van een stadt verschilt veel van *de Stadt* zelve, en hier wort van een stadt gesprooken, die tot een steenhoop zou gemaakt worden, en wel zoo dat ze geen stadt meer zyn zou en dat zy in eeuwigheit niet zou herbout worden. : dit kan van geen magt van een ryk gezegt worden, en dit past ook niet op de stadt Romen; vermits die stadt nog in wezen is. *Ten tweeden*, dat ik niet kan begrypen, hoe de Turk hier kan te pas komen, vooral als men aanmerkt dat die Heer van gedagten is, dat in het volgende XXVI. Hooftst. eerst gesprooken wort van de Protestantsche Kerk, na den eersten val van den Antichrist ten tyde der reformatie of hervorminge; is de Turk toen al gedorscht, dat is, zeer zwaar gestraft en ondergebragt? gelyk van Moab voorzegt wort Hooftst. XXV : 10 en 11.

δ. Het XXVI. Hooftst. brengt zyn E. tot de Protestantsche Kerk, ten tyde der hervorming of reformatie,

tie, dog de bewyzen voor die ſtellinge vinde ik niet, en als zyne gedagten over het voorgaande Hooftſt. niet gelden, dan vervalt zyn ſtellinge over dit Hooftſt. van zelve; behalven dat vers 1 gewag gemaakt wort van den lande Juda, en dat wy zonder dringende redenen nooit van de eigentlyke betekenisſen der woorden mogen afgaan; en dat gelt hier te meer, om dat het by alle uitleggeren vaſt ſtaat, dat in het begin van deze leer-reden, van de eigentlyke gezegde Joden, en van het eigentlyke lant Canaan geſprooken wort. Voorts wil ik wel toeſtaan, dat in dit Hooftſt. veele zaaken voorkomen, die op de Proteſtantſche Kerk *kunnen* toegepaſt worden; maar dat bewyſt niet, dat het *moet* geſchieden; de Heer VITRINGA meent, dat deze zaaken toepasſelyk zyn op de Joodſche Kerk ten tyde der Machabeen, en ik ben van oordeel, dat ze moeten verſtaan worden van het Joodſche volk na de Babyloniſche gevangenis; maar zonder genoegzaame be-

wyzen, moet men geene van deze ſtellingen aanneemen.

Het XXXVII. Hooftſt. verklaart zyn E. van het Joodſche Volk, dat in het laatſte der dagen zal bekeert worden : dit heeft wel eenigeſchyn; maar de zaaken hier voorkomende wel overwoogen zynde, zal ook deze opvattinge ras vervallen. By voorbeelt, kan van het Joodſche Volk gezegt worden, dat de Heere *met maate* met hun getwiſt heeft, als hy hen wegſtiet en verwierp buiten het lant van Canaan, en hen reets zo veele eeuwen agter malkanderen in de allerelendigſte ſtaat heeft laten omzwerven ? dit zal niemant ſtellen, en evenwel zou dit Israël, dat hier bedoelt wort, maar *met maate* geſtraft worden volgens vers 8. Nog eens, wy lezen in het 9. vers, dat de zonden van dit Israël zouden vergeven worden, wanneer het zig van alle afgodery en beeldendienſt zou onthouden; dit paſt geenzins op Israël in het laatſte der dagen, want dat volk heeft zig zedert de Babyloniſche gevangenis nooit wederom aan

die

die zonden schuldig gemaakt: Ik weet wel dat de Heer HARTMAN het 9. vers in het algem een verklaart van eenen valschen Godsdienst; maar wie geevt zyn E. daar toe regt en vryheit? alle afgodery is wel een valsche Godsdienst, maar alle valsche Godsdienst is geen afgodery, gelyk die van de Jod n heden ten dage. By dit alles komt nog, dat hier in het laatste vers van Assur en van Egypten gesprooken wort, en dat men zonder dringende redenen daar door geen andere landen mag verstaan, als de landen onder die naamen bekent. Voor het laatste merke ik aan, dat het gantsche gevoelen van dien Heer, in den zamenhang beschout, niet wel over een te brengen is, met de spreekwyze van *ten dien dage*, waar door de Hooftstukken zeer nauw aan malkanderen gehegt worden.

II. Ik gaa nu over tot het voorstellen van myn gevoelen, dat in veeler opzigt het gevoelen van PISCATOR, en van andere vroege en laatere Godgeleerden is, waar mede ook onze ge-

leerde Kant-tekenaars voor een groot gedeelte overeenstemmen.

A Ik meen dan, dat in deze Prophetische leer-reden voorzegt wort; *vooreerst*, het oordeel dat de Heere over het Joodsche Volk zou brengen en uitvoeren, door de Chaldeen of Babyloniers. *Ten tweeden* hunne wonderbaare verlossinge uit hunne elendige en beklaagelyke toestant, door het straffen en onderbrengen van hunnen magtigen en wreden vyant; deze vyant is na onze gedagten, geen ander als de koning van Babel, die Gods oude volk gevangelyk weggevoert, zeer zwaar verdrukt en hardt gehandelt had; maar die op zyn tyt ook wederom door Godt zou bezogt en gestraft worden, zelfs met verwoestinge van het trotze Babylon, en met den geheelen ondergang van zyn magtig koningryk en wytuitgestrekte heerschappy; door dit middel zou Israël uit Babel verlost en in de bezittinge van het gewenschte Canaan herstelt worden: hier voor zouden zy den Heere hunnen Godt, met vrolyk zingende

de lippen loven en danken; en van dit verloste volk moeſt op des Heeren bevel by beurten gezongen worden.

B Dit gevoelen, hooftzaakelyk voorgeſtelt zynde, zal ik nu by de ſtukken bewyzen, en van tegenwerpingentragten te zuiveren.

ℵ. De bewyzen zal ik meeſt ontleenen, uit den inhout van het XXIV. en XXVII. Hooft.; en als ik daar uit zal bewezen hebben, dat daar in geſprooken wort van het oordeel der Jooden, door de Babyloniers, en van hunne verloſſinge uit Babel; dan moet van zelve volgen, dat de inhout van het XXV. en XXVI. Hooftſt., ook daar toe moet gebragt worden; om dat alle die Hooftſtukken zeer nauw aan malkanderen verbonden worden, door de ſpreekwyze *ten dien dage*, die hier meer als eens voorkomt.

α. Het is zeker en het wort genoegzaam van alle uitleggeren toegeſtaan, dat in het *eerſte* gedeelte van het XXIV. Hooftſt. geſprooken wort van een zeer zwaar oordeel, dat het Joodſche Volk in het lant

van

van Canaan zou overkomen; wat voor een oordeel nu dit is, moet ons blyken uit de ſpreekwyzen, die hier voorkomen: de Propheet zegt in het 1. en 3. vers, *dat het lant niet alleen zou ledig, en woeſt gemaakt worden, maar dat ook deszelfs geſtaltenis geheel en al zou omgekeert, en dat het lant gantſchelyk zou ledig gemaakt en berooft worden;* hy leert ons daarenboven, *dat het lant door den vloek zou verteert, en deszelfs hooftſtadt verbrooken worden*, in het 6. vers: als ook, *dat deszelfs inwoonderen zouden verſtrooit worden*, in het 1. vers: *dat 'er zeer veele zouden verwoeſt, gedoodt en verbrandt worden; en dat 'er maar eenige weinige zouden overblyven*, in het 6. vers: *dat dit getal zoo gering en klein zou zyn, als de olyven, na dat de boom geſchudt, en als de wyndruiven, na dat de oogſt geeindigt is; en dat deze weinige in het midden van andere volkeren zouden gevonden worden*, in het 13. vers. Boven dit alles wyſt hy aan, wat de oorzaak van dit ſchrikkelyk oordeel was, namentlyk, een zeer groote en een algemeene

meene verdorventheit van het gantſche volk, *die Gods wetten overgetreden, de inzettingen verandert, het eeuwig verbont vernietigt, en daar door het gantſche landt bevlekt, en een vloek over het zelve gebragt hadden*, in het 5. vers. Dit alles doet my denken, aan een geheele verwoestinge van het gantſche landt; vermits nu Canaan op deze wyze maar tweemaal verwoeſt is, om de *vernietinge van het eeuwig verbont*, eerſt door de Babyloniers, en daarna door de Romeinen, zoo moet hier ook een van die beide beoogt worden : maar de verwoestinge door de Romeinen, kan hier geenzins in aanmerkinge komen, en daar is ook niemant, myns wetens, die daar aan denkt; bygevolg zo wort hier geſprooken van het oordeel dat de Joden zou overkomen door de Babyloniers. Dit blykt ook klaar uit het XXVII. Hooftſt.; want in het 8. vers wort ons geleert, *dat Godt zyn oude volk Israel had weggeſtoten*, of uit het lant weggeworpen; dit is insgelyks maar tweemaal geſchiet, dog de laatſte weg-

wegwerpinge door de Romeinen kan hier niet bedoelt zyn; om dat men van dezelve niet kan zeggen, dat Godt toen ter tyt *met maate* met zyn volk getwist, en het zelve veel minder geslagen en gedoodt had, als hunne vyanden geslagen en gedoodt waren, gelyk wy nogtans lezen in het 7. en 8. vers. Derhalven worden wy hier al wederom bepaalt, tot dat oordeel, dat de Joden overgekomen is door de Babyloniers.

β. In dit gevoelen worden wy nog meer versterkt, als wy onze gedagten laten gaan, over de oordeelen en straffen, waar mede Godt de vyanden van zyn volk zou bezoeken: deze brengen ons van zelve tot den Koning van Babel, tot de verwoestinge van zyne hoofdstadt, en tot de vernietinge van zyn magtige en wytuitgestrekte heerschappye. Om dit stuk wel te vatten, zo merke ik vooraf aan, dat doorgaans in het Prophetisch Boek, na dat het oordeel van het Joodsche Volk door de Babyloniers voorzegt was, ook aanstonts gespro-

ſprooken wort van die ſtraffen, waar mede Godt de Babyloniers zou ſtraffen, en dat deze ſtraffen zouden beſtaan in de verwoestinge van Babel, en in de vernietinge van het Babyloniſche ryk; als ook dat deze ſtraffen hen zouden overkomen, om deze twee redenen; *vooreerſt*, om dat de Koning van Babel Gods volk al te zwaar verdrukt had, zonder eenige barmhartigheit en ontferminge; *ten tweeden*, om dat hy de eere van zyn overwinninge aan zig zelven toegeſchreven, en zig daar door boven maten zeer verhovaardigt had; daarenboven leeren ons de Propheeten, dat de oordeelen en ſtraffen, die den Koning van Babel en zyn ryk zouden overkomen, een middel zoude zyn tot verlosſinge van Israël uit Babel, en hunne wederkeeringe, en herſtellinge in het lant van Canaan. Deze ſtukken zyn zoo klaar en ontegenſpreekelyk, dat niemant daar aan twyffelt, anders zou ik dezelve bewyzen uit Jeſ. XIII. XIV. XLVII. Jerem. L. en LI., en uit veele

veele andere Godſpraaken. Dit alles vinden wy nu zeer naukeurig in deze Propheetiſche leer-reden: want, na dat in het eerſte gedeelte van het XXIV. Hooftſt. geſprooken was van het oordeel der Joden door de Babyloniers, zoo wort in het laatſte gedeelte voorzegt het oordeel, dat de Babyloniers zou overkomen, van het 17. tot aan het 23. vers: immers hier wort voorzegt, *dat de aarde*, of het lant *met haare fondamenten*, op een ſchrikkelyke wyze *zou beven, verbrooken, geſcheurt en bewoogen worden*, en wel zoo, *dat het zou vallen, en niet weer opſtaan*, in het 18, 19 en 20 vers. Dit zelve wort van Babel gezegt Jeſ. XIII: 13 *daarom zal ik den hemel beroeren, en de aarde zal beweegt worden van haare plaatze, van wegen de verbolgentheit des Heeren der heirſchaaren, en van wegen den dag zynes bittigen toorns.* Jerem. L: 34 lezen wy *dat de Babyloniers zullen beroert worden*, en LI: 29 *dat het lant*, dat is, het lant van Babel, *zal beven.* Ziet ook Hab. II: 7; dog dat nader

der komt, in het 20. en 21. vers; vinden wy iets dat voornaamentlyk en zoo als het ons toeſchynt, alleen toepasſelyk is op het oordeel, dat den Koning van Babel, met zyne onderhoorige Koningen of Vorſten, en zyne heirſchaaren zou treffen: de Propheet zegt, *en het zal geſchieden ten dien dage, dat de Heere bezoekinge doen zal over de heirſchaaren des hoogen in de hoogte, en over de koningen des aardbodems, op den aardbodem. En zy zullen te zamen vergadert worden, gelyk de gevangene in eenen put, en zy zullen beſlooten worden in eene gevangenisſe, maar na veele dagen weder bezogt worden.* De woortjes *maar* en *weder*, worden in den gronttext niet gevonden; daar ſtaat eigentlyk, *En na veele dagen zullen zy bezogt worden:* wie is nu deze *hooge in de hoogte* anders, als de Koning van Babel? immers van dezen lezen wy zeer nadrukkelyk Jeſ. XIV: 12, 13 en 14. *Hoe zyt gy uit den Hemel gevallen ô morgenſterre, gy zoone des dageraads? hoe zyt gy ter aarde nedergehouwen, gy die de heidenen krenktet,*

en zeidet in uw herte, ik zal ten Hemel opklimmen, ik zal myn troon boven de ſterren Gods verhoogen: en ik zal my zetten op den berg der zamenkomſte, aan de zyden van het noorden, ik zal boven de hoogte der wolken klimmen, ik zal den allerhoogſten gelyk worden. Van dezen hoogen in de hoogte voorzegt nu de Propheet, dat de Heere bezoekinge zal doen over zyne heirſchaaren, en onderhoorige Koningen of Vorſten, en hy leert ons nog nader, hoe en op wat wyze zulks geſchieden zou; zy zouden te zamen als gevangenen vergadert, en in een gevangenis opgeſlooten worden; in dien ſtaat zouden zy eenigen tyt blyven, en dan na veele dagen bezogt worden met dat oordeel, dat de Heere over hen zou brengen: dit paſt in volle nadruk en in alle omſtandigheden, op den koning van Babel; en ik twyffele, of uit de oude geſchiedenis, wel een eenig voorbeeldt kan bygebragt worden, waar op dit oordeel in alles zoo toepasſelyk is, gelyk het op hem is; want de geſchigtſchryveren

ren verhaalen ons, dat de Stadt Babylon door Cyrus aangetast en berent wiert, op eenen tyt, dat de koning van Babel met zyn magtige heirschaaren, onderhoorige Koningen en Vorsten daar in was; en dat Cyrus, geen kans ziende om die stadt schielyk in te neemen, dezelve met zyn heirleger omcingelt en nau ingeslooten heeft: hier door wiert de koning, met alle die geene, die in de stadt waren, als in een gevangenis opgeslooten; zo dat 'er niemant uit of in kon komen: dit duurde twee jaaren lang, en toen wiert de stadt ingenomen en verwoest, de Koning en de meeste van zyne Vorsten en krygsknegten wierden gedoot en omgebragt; en dit is het zelve dat de Propheet hier voorzegt, *dat zy te zamen vergadert en opgeslooten zynde, na veele dagen zouden bezogt worden.* Niet lange na dien tyt is vervult geworden, het geen de Propheet voorzegt in het 23. vers; *de maane zal schaamrood worden, en de zonne zal beschaamt worden*: dit ziet op den ondergang van Babels magtige en heerlyke Heer-

ſchappy; vergelykt hier mede Jeſ. XIII: 10, daar Babels ondergang en verwoestinge byna op dezelve wyze beſchreven wort; *want*, zegt daar de Propheet, *de ſterren des hemels en zyne geſternten zullen haar ligt niet laaten ligten: de zonne zal verduiſtert worden, wanneer zy opgaan zal, en de maan zal haar ligt niet laten ſchynen.* Daarenboven lezen wy Hooftſt. XXV: 2. XXVI: 5, 6. en XXVII: 10, 11. *dat de vaste, de hooge en de verhevene Stadt geheel en al zou vewoeſt, vernielt, en tot een ſteenhoop gemaakt worden*, en wel zoo, *dat zy in eeuwigheit niet zal herbout worden.* Dat wy nu door deze ſtadt geen andere, als Babylon kunnen verſtaan, toont het verbandt duidelyk aan, en de Heer VITRINGA bewyſt het zeer kragtig, in de verklaaring van die aangehaalde plaatzen. Dit doet ons dan ook met reden vaſt ſtellen en geloven, dat het oordeel Hooftſt. XXIV: 17-23 tot den koning van Babel moet gebragt worden. By dit alles komt nog, dat de twee gemelde redenen, waarom

Godt

Godt den koning van Babel zou ſtraffen, ook hier ter plaatze gevonden worden: de *eerſte* was, dat hy Gods Volk te zwaar verdrukt en vervolgt had, zonder eenige barmhertigheit en ontferminge: hier over klaagt dit volk ook, in het tweede gedeelte van het 16. vers, van het XXIV. Hoofdſt.; *dog nu zegge ik, ik worde mager, ik worde mager, Wee my! de troulooze handelen troulooslyk, en met trouloosheit handelen de troulooze troulooslyk*: daar op volgt dan het oordeel, en de ſtraffen van Babel, gelyk dit nader zal blyken uit de ontleedinge die wy van deze Leer-reden zullen opgeven. *De tweede reden* was, dat de koning van Babel zich boven maaten verhovaardigt had; dit zelve vinden wy ook hier niet duiſter voorgeſtelt, in het 20. vers, gelyk ons reets gebleken is. *Voor het laatſte* hebben wy nog aangegemerkt, dat de Propheeten ons leeren, dat de oordelen en ſtraffen, die den koning van Babel en zyn ryk zouden overkomen, een middel zouden zyn, tot Israëls ver-

losfinge en herftellinge in het lant van Canaan: dit zelve wort ook geleert in deze Prophetifche Leerreden, gelyk dat insgelyks uit de ontleedinge blyken zal.

Deze bewysredenen, die ik tot ftaavinge van myn gevoelen heb aangevoert, zyn myns bedunkens in een zaak, die zo duister en vol van zwaarigheden is, als deze, kragtig genoeg om iemant te overtuigen, dat deze Prophetifche leerreden moet gebragt worden, tot dien tyt, waar toe wy dezelve gebragt hebben.

כ Het geen men hier tegen inbrengt, is van dat gewigt niet, dat het my van myn gevoelen kan aftrekken.

α. *Vooreerst* zegt de Heer VITRINGA, dat het oordeel, dat de Babyloniers onder Nebukadnezar over de Joden hebben uitgevoert, hier niet kan beoogt worden; om dat in de gantfche leer-reden vooronderftelt wort, dat Zion en Jeruzalem zouden overblyven; nu is het zeker, dat die beide door Nebukadnezar tot de gront toe verwoeft zyn: tot antwoort dient, *vooreerst*, dat in het

het 10. en 12. vers duidelyk genoeg geleert wort, dat Jeruzalem zou verwoest worden; want daar lezen wy, *dat de stadt verbrooken is, en dat 'er in dezelve niet anders was overgebleven als verwoestinge. Ten tweeden*, dat ik in de gantsche leerreden, geen de minste bewys vinde, dat Zion en Jeruzalem in dit oordeel zouden overblyven: ik leze wel, Hooftst. XXIV: 23, *dat de Heere der Heirschaaren op den berg Zion, en te Jeruzalem zou regeeren:* maar wanneer zou dat geschieden? Zou dat plaats hebben geduurende het oordeel, dat over de Joden zou komen? niet minder als dat: de Propheet zegt duidelyk, dat dit geschieden zou *op dien zelven tyt, als de zon en maan beschaamt, en schaamroot zullen worden;* dat is, wanneer Babels magt en heerschappy, geheel en al zou ophouden: dit zou by trappen geschieden; *eerst* zou de stadt Babylon verwoest, en deszelfs Koning met zyne Vorsten en Heirscharen daar in bezogt en gestraft worden; en dit zou voor Israël den weg baa-

nen, tot hunne verlossinge en wederkeeringe naar Canaän: *daar na* zou het gantsche Babylonische Ryk ondergebragt en verwoest worden; en dit zou geschieden, wanneer de Heere wederom te Zion en te Jeruzalem zou regeeren, en wanneer 'er voor zyne oudsten aldaar heerlyklykheit zou zyn: dit stemt ten vollen over een met de geschiedenis van dien tyt, gelyk bekent is. Ik merke hier in het voorbygaan aan, dat de zon en maan, die haar glans en heerlykheit zouden verliezen, hier gestelt worden tegen den Heere en tegen zyne oudsten of oversten, die te Zion en te Jeruzalem in heerlykheit zouden regeeren: dit bevestigt my in myne gedagten, dat wy door *de zon en de maan* hier ter plaatze moeten verstaan, de Babylonische Heerschappy, *en door haare beschaaminge* of verduisteringe, haaren geheelen ondergang. Daarenboven leze ik wel Hooftst. XXVI: 1, *dat 'er in den lande Juda een sterke Stadt zou zyn*, en Hooftst. XXVII: 13, dat de verstrooide Jooden zouden vergadert

gadert worden, en dat zy den Heere zouden aanbidden, *op den heiligen berg te Jeruzalem :* maar het eene en het andere zou plaatze hebben, als Zion en Jeruzalem zouden herbout zyn. Ziet iets diergelyks Jerem. L: 5, 28, en LI: 10, 35, 50.

β. De andere tegenwerpingen, die de Heer VITRINGA tegens ons gevoelen heeft ingebragt, zyn uit myn voorige beredeneerde gemakkelyk op te losfen; als by voorbeelt, dat hier nergens gezegt wort, dat het Joodfche Volk in ballingfchap zou vervoert worden; en dat onder de zonden van dat volk, ook nergens de afgodery en beeldendienft getelt wort; als ook, dat de Joden niet om hunne zonden zouden geftraft, maar om de zaake van den Godsdienft verdrukt en vervolgt worden. Deze en diergelyke zwaarigheden hebben wy reets opgeloft, en zullen het gezegde niet herhaalen.

γ. Het eenigfte myns wetens, dat tegen myn gevoelen nog zou kunnen ingebragt worden, is, dat het zeer

waarſchynlyk is, dat wy Hooftſt. XXIV: 17 en 18, door *de inwoonders des lants, en door de aarde*, niet de Babyloniers en hun lant, maar de Joden en hun lant moeten verſtaan; om dat 'er in het voorgaande alleen van deze geſproken was, en dat wy daar by moeten blyven, zoo lang als 'er geen ander volk en lant *met naame* genoemt wort: deze zwaarigheit zou ons buiten twyffel gemaakt worden, door de gene, die het gevoelen van HARTMAN omhelzen: dog ik antwoorde, dat, als dit gevolg doorging, die Heer, en andere uitleggeren, door *de* koningen *der aarde* in het 21. vers, ook de koningen van Israël moesten verſtaan, en niet de Heidenſche koningen, in het begin van de dagen des N. T., gelyk hy meent: als ook dat hy dan geen vryheit heeft, om door het *lant van Juda*, Hooftſt. XXVI: 1 het lant van de Proteſtantſche Kerk te verſtaan, maar het Joodſche lant: daarenboven in deze Prophetiſche leer-reden, wort meer als eens van een ſtadt geſprooken, als

als Hooftſt. XXIV: 10, XXV: 2, XXVI: 1, 5 en XXVII: 10 : ging nu de voorgeſtelde zwaarigheit door, dan moeſt men overal door die ſtad, Jeruzalem verſtaan; en nergens Babylon, of eenige andere ſtadt, om dat die met naame niet genoemt wort; maar dit zal geen een van de uitleggeren toeſtaan : mag en moet ik dan door die ſtadt, Babylon of een andere ſtadt verſtaan, zo als het verbant en de zamenhang medebrengt, onaangezien dat 'er eerſt van Jeruzalem geſproken was, en dat 'er naderhandt geen andere ſtadt *met naame* genoemt wort; zo mag ik ook hier door het lant, het Babyloniſche lant, en door deszelfs inwoonderen, de Babyloniers verſtaan : of ſchoon die niet uitdrukkelyk genoemt worden, en dat 'er voorhenen geſprooken was van het lant Canaan en deszelfs inwoonderen, als maar het verbant van zaaken ons daar henen leit; hier van vint men menigvuldige voorbeelden, in de Prophetiſche ſchriften,

ten, gelyk een ieder weet en toe-
ſtaat.

8. Voorts zal misſchien iemant nog eenige zwaarigheden tegen ons gevoelen maaken, uit zommige ſpreekwyzen, die hier en daar voorkomen, en die ons tot de dagen des N. T. ſchynen te leiden, als by voorbeelt Hooftſt. XXV: 6, 7, 9. Maar een ieder, die de verhevene ſpreektrant van de Oosterſche Volkeren kent, zal daar omtrent weinig of geen zwaarigheit vinden: hoe ik deze ſpreekwyzen verklaare, zal men kunnen zien, uit onze ontleedinge.

Uit het geen ik nu tot dus verre gegezegt en bewezen heb, blykt klaar, dat deze Prophetiſche leer-reden moet gebragt worden, tot het Joodſche Volk, dat om hunne zonden en ongeregtigheden, zeer zwaar van Godt zou geſtraft worden, in de verwoestinge van haar gantſche lant, door de Babyloniers; maar dat daar na getugtigt en verbetert zynde, uit Babel zou verloſt en in het lant van Canaan herſtelt worden; en dat daar toe de ondergang van Babylon en van de Babyloniſche heer-

heerſchappy, den weg zou baanen. Wil nu iemant deze ſtukken te gelyk met een geestelyk oog (zoo als men zegt) beſchouwen, en die aanmerken, als Prophetiſche voorbeelden van zaaken, die daar na zouden gebeuren, voornamentlyk ten tyde der hervorminge; en vervolgens in het laatſte der dagen: ik gunne hem die vryheit, en wil daar over met niemant twisten.

Om nu den gantſchen inhout van deze Prophetiſche leer-reden, in haar verbant en zamenhang, volgens myn opvattinge, des te klaarder te verſtaan, heb ik het nodig geoordeelt, een korte en zaakelyke ontleedinge over deze vier Hooftſtukken hier te laten volgen.

In het XXIV. Hooftſtuk vinden wy,

I. *Vooreerſt* een voorzegginge van dat oordeel, dat Godt door de Babyloniers over de Joden zou brengen en uitvoeren, vers 1 - 12. Over deze verzen heb ik alleen aantemerken; *vooreerſt*, dat wy in het 10. vers door de *woeste ſtadt* moeten verſtaan, Jeruzalem, en dat 'er eigentlyk ſtaat, *de ſtadt der ydelheit;* zoo genaamt wegens de daar in gepleegde afgodery en beeldendienſt, gelyk ik reets voorhenen

nen gezegt heb. *Ten tweeden*, dat ik met den Heer VITRINGA, *door den most en den wyn*, in het 7. en 9. vers, alle stoffe van blydschap en van vrolykheit verstaa; want als die ontbreekt, dan wort 'er gezegt, dat de wyn ontbreekt; dit is dan het zelve met de volgende woorden, waar in de Propheet zyn meeninge nader verklaart; hy zegt, *alle die blyhartig waren, zugten*, en zoo vervolgens.

II. *Ten tweeden* ontmoeten wy hier een belofte van een heerlyke verlossinge en blyde uitkomst van zaaken, gedaan aan eenige weinige, die overblyven, en het oordeel ontkomen zouden; deze zouden overvloedige stoffe hebben, om zich wederom te verheugen en te verblyden, in den Godt hunnes heils, Hem te loven en te danken, waartoe zy ook andere niet te vergeefs opwekken:

A. Dit geeft de Propheet op, in het 13, 14, 15 en 16 vers, het 1. gedeelte: merk hier aan, dat het Hebreeusche woortje כי in het begin van het 13. vers, door *want* overgezet, buiten twyffel door *maar* moet vertaalt worden: dit heeft

heeft de Heer VITRINGA te regt aangemerkt en hy beroept zich op Glasſius Gram. S. Lib. 3. Dat dit woortje deze betekenisſe heeft, zullen wy aanwyzen over de verklaaringe van het 10. vers, van het XXVII. Hooftſt.; ik merke nu alleen maar aan, dat het hier geen andere betekenis kan hebben, volgens het verbant van deze woorden met de voorgaande; *maar*, in tegenſtellinge van het voorgaande bedreigde oordeel, *maar in het binnenſte van den lande, in het midden dezer volkeren*, of *die* volkeren, waar onder de Joden verſtrooit waren, *zal het alzoo wezen, gelyk de afſchuddinge des Olyfsbooms, gelyk de nalezingen, wanneer de Wynoog ſt geeindigt is, deze zullen haare ſtemme opheffen, zy zullen vroolyk zingen*, en zoo voort.

B Tegen deze dierbaare en uitmuntende belofte, wort nu vervolgens een bedenkinge of zwaarigheit ingebragt, die de Propheet op een gantſch nadrukkelyke wyze voorſtelt, en wegneemt:

Aller-

8 *Allereerst* voert hy hier zeer schielyk en onverwagt spreekende in die weinige regtvaardigen, van welke hy voorzegt had, dat zy wegens hunne heerlyke verlossinge zouden juichen en vrolyk zingen; maar deze, zig als nog bevindende in het midden van die vreemde volkeren, door welke zy zeer hart en troulooslyk gehandelt wierden, roepen daar over al zugtende en klaagende uit, in het 2. gedeelte van het 16. vers, *dog nu zegge ik, ik worde mager, ik worde mager, Wee my! de troulooze handelen troulooslyk, en met trouloosheit handelen de troulooze, troulooslyk*: als of zy tot den Propheet hadden willen zeggen; gy beloovt ons wel, dat wy vrolyk zullen zingen, en van wegen de heerlykheit des Heeren, juichen; maar het is 'er zoo verre van daan, dat wy in tegendeel moeten zugten en klagen; in plaats van verlost te zyn, worden wy hoe langer hoe magerder, en tot op het gebeente toe uitgemergelt; en dit wort ons veroorzaakt door onze magtige Vyanden, de Babyloniers,

niers, die trouloozlyk met ons handelen; vergelykt hier mede Jesaia XLVII: 6, Jerem. L: 33, en inzonderheit Jes. XXI: 2.

ב. Op deze weeklagte en moedelooze taal, antwoort nu de Propheet tot hunne vertroostinge, in de volgende verzen; hy went zig in eenen heiligen yver, en in een sterke gemoetsbeweeginge tot Israëls vyanden; en hy verkondigt hun, de schrikkelyke en vreeselyke oordeelen en straffen, die de Heere over hen zou brengen, en die voor Israël den weg zouden baanen, tot hunne verlossinge. In dit gantsche vertoog van zaaken ontdekt zich klaar de verheven Geest van onzen Propheet; *eerst* doet hy het kleine overblyfzel, als verstelt over haare zeer beklaagelyke toestant, gantsch onverwagt spreeken en uitroepen, *ik worde mager, ik worde mager, Wee my!* en zo vervolgens: *daarna* went hy zig niet minder schielyk en onverwagt, ontstooken in eenen heiligen yver over zyn volk, en in een regtmatigen toorn tegen deszelfs vyanden, en hy roept

deze van Gods wegen toe, *de vreeze en de kuil, en het ſtrik over u, ô Inwoonders des lants;* in het 1. gedeelte van het 17. vers. Vervolgens beſchryvt hy het oordeel zelve dat hen treffen zou; *eerſt* en in het algemeen van het 2. gedeelte van het 17. tot aan het 20. vers; *ten tweeden* en in het byzonder; aanwyzende, hoe de Heere den koning van Babel, zyne Heirſchaaren en Vorſten zou bezoeken, in het 21 en 22. vers; en hoe eindelyk de gantſche Babyloniſche Heerſchappy een einde zou nemen; wanneer in tegendeel de Heere der Heirſchaaren, op den berg Zion en te Jeruzalem zou regeeren, en wanneer 'er heerlykheit voor zyne Oudſten aldaar zyn zou, vers 23.

Het XXV. Hooftſt. behelſt in zig een lof en dankzegginge tot Godt, over de wonderbaare wegen, die hy met zyn volk had ingeſlagen, zo in hen te verloſſen, als in het onderbrengen van hunne vyanden.

I. Deze dankzegginge wort gedaan door eenen voornaamen voorganger van Gods volk;

A. Hy

A. Hy zegt in het 1. lidt van het 1. vers, *Heere, gy zyt myn Godt, u zal ik verhoogen, uwe naame zal ik loven.*

B. Hy toont vervolgens aan, wat hem tot deze dankzegginge verpligtede:

א. Dit ſtelt hy in 't algemeen voor in het 2. lidt van het eerſte vers, *want gy hebt wonder gedaan: uwe raatſlaagen van verre zyn waarheit en vastigheit.*

ב. Dit breit hy verder uit, aanwyzende, waar in dat *wonder* beſtont.

α. *Vooreerſt*, de Heere had Babylon tot den gront toe laten verwoesten, en wel zoo, dat zy in eeuwigheit niet zou herbout worden, in het 2. vers: en het gevolg daar van was, dat een magtig volk Hem deswegens zou eeren, en dat de ſtadt der tyrannige volkeren Hem zou vrezen vers 3. Hier denken wy aan de Meden en Perſen, die de Heere gebruikt heeft om zyn oordeel over Babel uittevoeren, en die Hem, wegens hunne gelukkige onderneemingen tegen Babel, zouden eeren en vreezen; dit hebben zy ook getoont, vooral de Perſen, als zy Israël, om hunnes Gods wille in vry-

 heit

heit herſtelt, en met weldaden overladen hebben.

β. *Ten tweeden*, de Heere had zyn arm en magteloos volk onder de allerzwaarſte verdrukkingen bewaart, beſchermt en eindelyk verloſt:

a. Dit vinden wy voorgeſtelt, in het 4. en 5. vers.

b. De gevolgen daar van zouden zyn,

1. *Vooreerſt*, dat Hy by deeze gelegenheit ook aan andere volkeren een ruime en overvloedige ſtoffe tot vreugde en blydſchap zou verſchaffen; dit is by ons die maaltyt, daar wy van lezen in het 6. vers. Hier ſtaat wel, dat deze maaltyt zou gegeven worden *op dezen berg*, dat is, op den berg Zion; maar dit laat zig zeer wel vatten; immers weten wy, dat by gelegenheit, dat Gods volk uit Babel verloſt en in het lant Canaan, in Zion en Jeruzalem herſtelt wiert, ook alle andere volkeren, die wel eer onder het juk van Babels wrede heerſchappy gebukt en gezugt hadden, in vryheit zouden herſtelt worden, en zig deswegens ook verheugen en verblyden: vergelykt

lykt hier mede Jerem. XXVII: 7, en inzonderheit Jesaia XIV: 6, 7. *die*, naamentlyk de koning van Babel, *die de volkeren plaagde in verbolgentheit, met eene plaage zonder ophouden; die in toorn over de Heidenen heerschte, die wort vervolgt zonder dat het iemant kan afweeren. De gantsche aarde rust, zy is stille: zy maaken groot geschal met gejuich.*

2. *Het tweede* gevolg van Israëls wonderbaare bewaaringe en verlossinge zou zyn, dat daar door alle vooroordeelen en nadeelige gedagten zullen weggenomen worden, die de Heidensche volkeren wel eer tegen het Joodsche volk hadden opgevat, wanneer de Heere de Godt van Israël had toegelaten, dat hun lant en steden verwoest, en zy zelve gevangelyk weggevoert wierden: hier uit besłooten zy, dat Israël het waare volk van Godt niet was. Maar die bedekzelen en vooroordeelen zouden nu verbrooken en weggenoomen worden, in het 7. vers. De Heer Vitringa geevt nog een andere verklaaringe

 over

over dit vers, die ook zeer wel met myn gevoelen beſtaan kan.

3. *Het derde* gevolg zou zyn, dat van dezen tyt af aan alle verdrukkingen en vervolgingen, droefheit, beſpottinge en veragtinge zouden ophouden, in het 8. vers.

II. Deze dankzegginge, door eenen Voorganger van Gods volk opgeheeven, zou door het gantſche volk beantwoort worden:

A. Dit voorzegt de Propheet in het 9. vers, *en men zal ten dien dage zeggen, ziet, deze is onze Godt, wy hebben Hem verwagt, en Hy zal ons zalig maaken*, of liever, *Hy heeft ons zalig gemaakt of verloſt. Deze is de Heer, wy hebben Hem verwagt, wy zullen ons verheugen en verblyden in zyne zaligheit.*

B. De redenen, waarom zy zig voortaan zoo zouden verheugen en verblyden, zyn deze:

א. *Vooreerſt*, om dat de Heere door zyne almagtige hant zyn volk beſtendig zou bewaren, vers 10[a], *want de hant des Heeren zal op dezen berg ruſten.*

ב. *Ten tweeden*, om dat hy hunne nabuu-

buurige vyanden, die hen geduurig ontrust hadden, en waar onder Moab de voornaamste was, zou bezoeken en straffen, vers 10ᵇ, 11, 12.

Het XXVI. Hooftstuk vervat in zig eenen lofzang, behoorende tot dien zelven tyt: dit blykt klaar uit het opschrift, in het 1. lidt van het 1. vers, *ten dien dage zal dit liedt gezongen worden, in den lande Juda;* en dit zal ons nog nader blyken, uit den inhout zelve van dit liedt. Wy merken het aan als een Beurtzang, waar in verscheiden persoonen malkanderen toezingen.

I. De Lofzang wort opgeheven, door eenen voornamen Voorganger van Gods volk, en deze

A. Betuitgt *allereerst*, dat de Joden nu aan Jeruzalem een sterke Stadt hadden, vermits Godt het heil stelde tot muuren en voorschansen, in het 2. lidt van het 1. vers.

B. Op dien gront went hy zig vervolgens,

א. *Vooreerst* tot de wagters van Zion en Jeruzalem, en beveelt hen, om het regtvaardige volk met opene deuren en poorten daar in te laten, om

dat de Heere, op welken zy met vrugt en voordeel vertrout hadden, een vaſt voorneemen had, om zyn volk, dat de getrouwigheden bewaart, by de vrede te bewaaren, vers 2 en 3.

ב. *Ten tweeden* tot het volk van Godt, hen vermaanende, om altoos op den Heere te vertrouwen, niet alleen, om dat Hy een eeuwige rotſteen is, op welken men veilig kan en mag vertrouwen; maar ook om dat Hy Babylon, de Hooftſtadt van hunnen magtigen vyant alrede vernedert had, en eerlang nog verder zoude vernederen, in het 4, 5, en 6. vers. Omtrent het 5. en 6. vers, merken wy aan, dat 'er eigentlyk ſtaat, want *Hy heeft* de hooge gezetene nedergebogen, de verhevene ſtadt; Hy *zal ze* vernederen &c: dit leert ons, dat Babylon by trappen zou vallen en te gronde gaan. Dit is ook geſchiet, gelyk ik met weinig moeite uit de geſchiedenisſen van dien tyt zou kunnen aantoonen.

ג *Ten derden* went zig de ſpreeker tot Godt zelve, aanwyzende dat de

wegen

wegen, die de Heere met zyn volk had ingeslagen , ten hoogsten regtvaardig, en daar en boven ook goet en heilzaam voor het zelve waren geweest.

α. Dit stelt hy voor in het 7. vers, *het padt des regtvaerdigen is geheel effen: den gang des regtvaerdigen weegt gy regt.* Wy vertaalen deze woorden met den Heere VITRINGA, *de weg voor den regtvaerdigen is zeer regt*, dat is, de weg, welke Godt met den regtvaerdigen inslaat, is ten hoogsten regtvaerdig: *Gy Heere, die regt zyt, regt den gang des regtvaerdigen*, als na een pasloot of rigtsnoer.

β. Dit bewyst de spreeker nog nader, uit het geene toen ter tyt geschiet was.

a. De geloovige Joden waren door Gods regtvaardige oordeelen opgewekt, om den Heere te zoeken, en zy hadden uit zyne gerigten geregtigheit geleert, in het 8. en 9. vers.

b. Integendeel hunne goddelooze vyanden hadden uit hunne verhooginge en verheffinge niet geleert,

om Godt daar van de eere en heerlykheit te geven : uit dien hoofde zouden zy ook, volgens de verwagtinge van Gods volk, regtvaerdig door den Heere geſtraft worden, tot hunne diepſte vernederinge, in het 10. en 11. vers.

II. Hier op zingt nu het verloste volk van Godt, dat zo even vermaant was, om te vertrouwen op den Heere, die hunne vrede zou bewaren, en het betuigt in een ſpraakwendinge tot Godt zelve, dat zy op Hem vertrouden, en zig verzekert hielden, dat Hy voortaan hunne vrede zou beſtellen, voornaamentlyk, om dat Hy tot op dien tyt toe alle hunne zaaken, zoo gelukkig en voorſpoedig, had uitgerigt; gelyk dat gebleken was in hen te verloſſen van die vreemde Heeren, de Koningen van Babel, die over hen geheerſcht hadden, maar die nu door Hem gedoodt en verdelgt waren, en wel zoo, dat zy nooit wederom zouden opſtaan, en zig verheffen, om hen te overheerſchen, in het 12, 13, 14 vers.

III. De eerſte ſpreeker vat vervolgens het woort wederom op, en hy vertoont aan den Heere, dat Hy zyn volk

volk voorhenen wel zeer vermenigvuldigt, en grootelyks verheerlykt had; maar dat Hy hen daar na regtvaerdig om hunne zonden gestraft, en in vreemde landen verstrooit had; en dat zy in die allerelendigste staat, onder zyne gedugte oordeelen niet ongevoelig, en hartnekkig waren gebleven; maar in tegendeel den Heere gezogt en gebeden hadden, tot een bewys, dat zy waarlyk uit zyne gerigten geregtigheit geleert hadden, en dat zy daarom ook hadden kunnen verwagten, dat Hy hen zou verlossen, in het 15, 16, vers.

IV. Hier tegen betuigt nu dit volk wel, dat alle moeite, pyn en smerte, op zig zelven vrugteloos, en te vergeefs was geweest tot hunne verlossinge, in het 17. en 18. vers: maar de eerste spreeker, die een sterk gelovige verbeelt, verzekert hen dat alles gelukkig en voorspoedig voor hen zou afloopen, en dat de Heere alle hunne vyanden zou onderbrengen, en straffen, vers 19, 20 en 21. Hier toe brengen wy ook het 1. vers van het volgende XXVII. Hooftst.

In

In de volgende verzen van dat Hooftst., vinden wy een bevel om van het verloste volk by beurten te zingen: den zin en de meninge van dit gezang zullen wy nu wat nader openleggen, en verklaaren.

vers 2.

Ten dien dage zal 'er een wyngaart van rooden wyn zyn, zingt van denzelven by beurten.

Ten dien dage, dat is, in dien tyt, als het Joodsche volk uit Babel verlost, en in het lant van Canaan herstelt was: *dan zal 'er een wyngaart van rooden wyn zyn.* Ik zal my niet ophouden met de betekenis van het Hebreeusche woort, hier door rooden wyn vertaalt; die lust heeft, kan hier op nalezen, het geen de Heer VITRINGA in zyn verklaaringe over deze plaatze, en de Heer ALB. SCHULTENS in zyn uitlegginge over Job XVI: 16, geschreven hebben: ik merke alleen maar aan, dat wy, wat de letter aangaat, moeten denken aan eenen voortreffelyken wyngaart, wiens vrugten root van kleur, aangenaam van smaak, en sterk van uitwerkingen zyn: vergelykt hier mede Deutr. XXXII: 14.

Deze wyngaart verbeelt ons in het gees-

geestelyke, het Joodsche volk na hunne verlossinge uit Babel, en herstellinge in het lant van Canaan, daar het zelve, als een wyngaart, op nieuws geplant was geworden.

Dikwils komt dit volk, in de gewyde bladeren voor, onder de zinnebeeldige benaaminge van eenen wyngaart, als Psalm LXXX, Jes. V, Matth. XX en XXI, Luc. XIII en elders. Zommige twyffelen, en dat met reden, of wel ooit een ander volk, behalven het Joodsche, in de H. Schrift, onder het zinnebeelt van eenen wyngaart wort voorgestelt. De overeenkomsten, die tusschen eenen wyngaart en het Joodsche volk gevonden worden, zyn veel en menigvuldig, gelyk ik met weinig moeite zou kunnen aantoonen; dog dit hebben anderen voor my gedaan, en daarom houde ik my hier mede niet op.

In het byzonder wort Israël hier vertoont, als een wyngaart *van rooden wyn*, dat is, van den besten, edelsten en voortreffelykften wyn. Voor hunne gevangelyke wegvoeringe naar Babel, wort dit volk beschreven, als een wyngaart, die zeer slegte vrugten en stinkende druiven voortbragt Jes. V: maar

na

na hunne verlosſinge uit Babel, en wederkeeringe in Canaan, zou het een wyngaart van rooden wyn zyn, die heerlyke en voortreffelyke vrugten zou voortbrengen. Zie verder den Heere VITRINGA over deze plaatze.

Omtrent dezen wyngaart is nu het bevel, *Zingt van den zelven by beurten*, daar ſtaat eigentlyk, *antwoort malkanderen daar van*; het geen onze geleerde Overzetters zeer wel vertaalt hebben, *Zingt van denzelven by beurten;* zo wort deze ſpreekwyze ook dikwils gebruikt; als onder anderen Pſ. CXLVII: 7, *Zingt den Heere by beurten met dankzegginge* Wy hebben reets aangemerkt, dat de ſpreekwyze *by beurten te zingen*, te kennen geevt, dat twee of meer perſoonen, malkanderen beurtelings en Choorswyze toezingen (*),

Willen

(*) Deze wyze van zingen is zeer out; want wy lezen al van Mirjam, de Zuster van Mozes, dat zy met de zingende en trommelende vrouwen, *antwoort gav* aan de mannen, die het gezang tot verheerlyking van Godt hadden opgeheft; het welk niet anders zeggen wil, als dat zy te zamen by beurten gezongen hebben, volgens Exodus XV: 1, 20, 21; en Exod. XXXII: 18, zegt Jozua tot Mozes, hoorende het gezang van Israël by de afgodery van het gouden kalv, *Het is geen ſtemme des roepens van overwinninge, het is ook geen ſtemme*

Willen wy nu aan de kragt van deze ſpreekwyze voldoen, zo moeten wy ook

ſtemme des roepens van nederlage : ik hoore een ſtemme des zingens by beurten. Zoo ook Num. XXI: 17, 18 : *doe zong Israël dit liedt, ſpringt op gy put, Zingt daar van by beurten.* &c. Iets diergelyks lezen wy van de vrouwen, die David na zyne overwinninge met vrolyk gezang inhaalden, I. Sam. XVIII: 6, 7.; daar ſtaat, *dat zy ſpeelende malkanderen antwoorden, zeggende, Saul heeft zyne duizenden verſlagen, maar David zyne tien duizenden.*

Het is ook meer dan waarſchynlyk, dat de Priesters en de Leviten in den tempel by beurten en choorswyze geſpeelt, en malkanderen toegezongen hebben; hier toe zeggen de Joden, wierden zy in twee hoopen verdeelt, en een ieder hoop ſtont in het voorhof der Priesteren, op eene hooge en verhevene plaatze, die de Joden *Douchan* noemen : hier van daan lezen wy ook Esra III: 10, 11 dat by de grontlegginge van den tweden tempel, de Priesters en de Leviten met cymbalen geſtelt wierden om den Heere te loven, na de inſtellinge van David, en *dat zy by beurten zongen*, met den Heere te loven en te danken : hier toe brengt men ook den geheelen CXXXVI. Pſ. Zommige uitleggeren vinden ook een beurtzang, in het geroep van de Zeraphim Jeſ. VI: 3; in den lofzang der Engelen; Luc. II: 14; en in het gejuich van de ſchaaren, *Hozanna den zoone Davids* &c., Matth. XXI: 9, vergeleken met Marc. XI, Luc. XIX, en Joh. XII. Een voornaam Godgeleerde heeft ook veele Pſalmen tragten opteheldcren en te verklaaren, door middel van verſcheiden ſpreekbeurten. Allerklaarſt vinden wy zulken beurtzang in den XCI. Pſalm : immers daar ontmoeten wy een voorzang vers 1, het eerſte gezang vers 2, en den daar op pasſenden toezang vers 3 - 8 ; het twede gezang vers 9[a], en den toezang vers 9[b] tot vers

in de volgende verzen eenen beurtzang aanwyzen : Franc. Forerius, dien ik voor

13; en dan eindelyk het ſlotzang vers 14-16. Ik merk hier in het voorby gaan aan, dat het woortje door *want* overgezet, in het 3. en 9. vers door *voorzeker* of gewisſelyk moet vertaalt worden.

Met weinig moeite zou ik kunnen aantonen, dat de beurtzangen al vroeg in de Christen Kerk gebruikt zyn : de Heer IRHOVEN in zyn boek genaamt Conjectanea in Pſalmorum Titulos bladz. 117, heeft een bewys daar van bygebragt uit Baſilius Magnus Epiſt. 63; en in de Bibliotheque Raiſonnée, Tom. 3. Part. 2. pag. 358 &c. vint men nog een ander bewys uit Epiphanius, dat waardig is om nagezien te worden. Hier van daan hebben ook de Antiphonien of Choor-zangen in de Roomſche Kerk haaren oorſprong gekregen. Die meer van deze gewoonte in de Christen-Kerk begeert te weten, die kan te regt raaken, by Joſ. Bingham Origines Eccleſiasticæ Vol. 6. Lib. 14. Car. de Freſne Glosſarium ad ſcriptores mediæ & infimæ Latinitatis & Hoffmanni Lexicon, beide op het woort Antiphonia : als ook by Joan. Bona de divina pſalmodia pag. 361 &c.; die daar ter plaatze ook aantoont, dat de beurtzangen insgelyks onder andere volkeren, Grieken en Romeinen, bekent en gemeen zyn geweeſt : zoo leeſt men onder anderen by Virgilius Ecl. 3 vers 58, 59.

Incipe Damœta, tu deinde ſequere Menalca:
Alternis dicetis; amant alterna Camœnæ.

En by Homerus Iliad I. vers 604.

— ἄειδον ἀμειβόμεναι ὀπὶ καλῇ
Canebant alternantes voce pulchra

Uit allen dezen blykt genoeg en overvloedig; dat de beurtzangen outyts, onder allerlei zoort van volkeren hebben plaats gehadt.

henen bedoelde, heeft 'er iets over aangemerkt, maar zyne gedagten in het schikken van de zang-beurten, en in het verklaaren van het gezang zelve, verschillen in alles zeer veel van de myne; gelyk een ieder, die dezelve met malkanderen vergelykt, zal bevinden.

vers 3.

Ik de Heere behoede dien, alle oogenblik zal ik hem bevogtigen, op dat de vyandt hem niet bezoeke, zal ik hem bewaaren nagt en dag.

De Heere begint het gezang met deze woorden, *ik de Heere behoede dien, alle oogenblik zal ik hem bevogtigen.* De Heer VITRINGA heeft te regt aangemerkt, dat de eerste spreekwyze hier beter kan vertaalt worden, *ik de Heere bezorge dien*, of ik draage zorg voor dien wyngaart; en Hy vergelykt 'er mede Spreuk. XXVII: 18, *die den vygeboom bewaart* of liever bezorgt, *zal zynen vrugt eeten.* Dit zal dan hier ter plaatze zien, op de trouwe voorzorg, die de Heere voor zyn Volk tot hun tydelyk en eeuwig welzyn zou dragen, en ook dadelyk aan het zelve toonen. Met de volgende woorden, *alle oogenblik zal ik hem bevogtigen*, beloovt Godt, dat Hy

zyn Volk geſtadig en onophoudelyk zou zegenen, met alle die goederen en weldaden, die zy geduurig en alle oogenblikken tot hunnen welſtant zouden nodig hebben.

Hier op wort gezegt, *op dat de vyandt hem niet bezoeke* : deze woorden vertaale ik liever aldus, *misſchien zal de vyandt hem bezoeken.*

Het Hebreeuſche woortje פן wort dikwils genomen voor misſchien of mogelyk, als Gen. XIX: 19, XXVI: 7, 9, Num. XVI: 34, *misſchien zal de aarde ons verſlinden*, en inzonderheit 2 Kon. II: 16, daar de kinderen der Propheten tot Eliza zeggen, na dat Elias in den hemel was opgenomen, *ziet nu daar zyn vyftig dappere mannen, laat hen dog henen gaan, en uwen Heere Elias zoeken, misſchien heeft de Geeſt des Heeren hem opgenomen, en op eenen der bergen of in een der dalen hem geworpen ;* hier kan het woortje geen andere betekenis hebben, als *misſchien* : het is hier op dezelfe wyze ook, *misſchien* zal de eene of de andere vyandt hem bezoeken , of vyandiglyk op hem aanvallen; en dan kan men deze woorden aanmerken, als de taal van den Propheet, of van een ander voor-

naam

naam persoon, die gehoort hebbende, dat de Heere zynen wyngaart volgens zyne beloften zou bezorgen, weldoen en zegenen, daar op antwoort, en een zoort van een bedenkinge daar tegen inbrengt, *misschien zal de eene of de andere vyandt hem bezoeken* : als of hy zeggen wilde; het is zekerlyk een zeer groote weldaat, die Gy aan den wyngaart wilt bewyzen, door hem te bezorgen en te bevogtigen; maar wat zal die zorge en wat zullen die bevogtingen, weldaden en zegeningen kunnen baten, als de eene of de andere vyandt hem kwam bezoeken, en vyandiglyk op hem aanvallen? en dat zal *misschien* geschieden, om dat dit volk rontsom en van alle kanten veele en magtige vyanden heeft.

Hier op geevt nu de Heere dit troostryk antwoort, *ik zal hem bewaaren nagt en dag*. Deze woorden, die van zelve klaar genoeg zyn, behelzen in zig een gepast antwoort, dat als een toezang is op het voorgaande, en zy dienen om de voorgestelde bedenkinge geheel en al weg te nemen.

vers 4.

Grimmigheit is by my niet, wie zoude my als een doorn en distel in oorlog stellen,

 dat

dat ik tegen hem zoude aanvallen, en hem te gelyk verbranden zoude?

De eerſte woorden van dit vers merken wy aan, niet als de taal van Godt, gelyk by na alle uitleggers doen; want, behalven dat Godt in eenen volſtrekten zin niet kan zeggen, dat 'er by Hem geen grimmigheit is, voornaamentlyk met opzicht op de vyanden van zyn volk, gelyk hier volgens het 3. vers, zoo zal men ook aan de volgende woorden, *wie zoude my als een doorn en distel in oorlog ſtellen*, geen gepasten zin kunnen geven, als men die aan Godt wil toeeigenen; men zie maar de verklaaringen van de Heeren VITRINGA, HARTMAN en anderen: de zin zal veel beter vloeijen, wanneer men het eerſte gedeelte van dit vers met my aanmerkt als de taal van den wyngaart, dat is, van het Joodſche Volk, en als men dezelve aldus vertaalt, *de grimmigheit*, namentlyk van den vyandt, die my zou willen bezoeken en op my aanvallen, *die is of zal tegen my niet zyn*: als of zy zeggen wilde, ô Godt! is dat uwe belofte, dat Gy my nagt en dag tegen den vyandt zult bewaaren, dan behoeve ik niet te vrezen voor de woede en de grimmigheit

heit van dien vyandt, die zal dan niet tot myn nadeel en verderv ſtrekken. Dat het voorzetzel ל *tegen* betekent, blykt klaar uit een groot aantal van plaatzen, die de geleerde NOLDIUS bybrengt in zyn Concord. pag. 444., als Exod. I: 10, Levit. V: 5, Deut. I: 41, II Sam. XXI: 5, II Koning. V: 7, Jerem. I: 18 &c; en dat לי *tegen my* betekent, bewyſt die zelve Heer pag. 479 uit Exod. XXIII: 33, Pſ. XLI: 6 en LXXI: 10. Derhalven kan en mag ik deze woorden ook hier vertaalen, *de grimmigheit van dien vyandt is niet tegen my*, die zal my geen ſchade of nadeel toebrengen.

Het Joodſche Volk voegt 'er by, *wie zoude my als een doorn en distel in oorlog ſtellen?* de verklaaringen, die men doorgaans over deze woorden geevt, zyn voor het grootſte gedeelte duiſter en zeer gedrongen; de oorzaak daar van ſchynt my toe geen andere te zyn, als dat men dezelve aan Godt toeſchryvt; daar zy in tegendeel een goeden zin uitleveren, wanneer men hier den wyngaart, dat is, het Joodſche Volk of de Kerk als ſpreeker aanmerkt. Tot regt verſtant van deze woorden merke ik

 aan;

aan; *voor eerst* dat het woortje *als* hier in de gronttaal niet gevonden wort; daarom hebben onze Overzetteren het zelve ook tusschen twee haakskens gestelt: daar staat aldus, *wie zal my den doorn, distel in den oorlog geven of stellen? Ten tweeden*, dat het Hebreeusche woort יתנני *wie zal my stellen?* hier genomen wort voor יתן לי, *wie zal aan my stellen?* dit heeft de Heer VITRINGA voor my bewezen en hy leert ons, dat de geleerde Jood ABEN-EZRA deze woorden aldus vertaalt, *wie zal my met den doorn en distel in oorlog stellen?* dat in de zaak op een en het zelve uitkomt met myne vertaalinge, *wie zal den doorn en distel aan, met of tegen my in oorlog stellen? Ten derden*, dat na de hoogdravende spreektrant der Oostersche Volkeren, van den wyngaart kan gezegt worden, dat hy met doornen en distelen in den oorlog gestelt wort, als hy met dezelve omringt en bezet is; om dat ze zeer schadelyk en nadeelig zyn voor den wyngaart, zyn wasdom en vrugtbaarheit beneemen, hem onderdrukken, verstikken en allenskens doen sterven. *Ten vierden* en ten laatsten merk ik aan, dat de doornen en de distelen, of schoon

ſchoon zy even ſchadelyk en nadeelig voor eenen wyngaart zyn, als een vyandig menſch, die op hem aanvalt, om hem uitteroeijen, evenwel in meer als eene opzigt van den vyandt kunnen en moeten onderſcheiden worden: want de vyandt komt van buiten op hem aanvallen, maar de distelen en de doornen ſtaan binnen den omtrek van den wyngaart, en zy wasſen te gelyk met hem, op het zelve lant, binnen dezelve muur of heininge; de vyandt komt doorgaans ſchielyk en onverwagt te voorſchyn, maar de doornen en de distelen komen allenskens voor den dag; de vyandt valt gemeenlyk aan, met een openbaar gewelt, maar de doornen en distelen ſchieten langzaam op en beſchadigen den wyngaart, zonder dat men zulks in den beginne merkt.

Als men deze ſtukken wel overweegt, zal men wel haaſt bemerken, dat wy hier ter plaatze door de *doornen en de distelen* zeer gevoegelyk kunnen verſtaan de inwendige vyanden van het Joodſche Volk, qualyk gezinde en ontaarde menſchen, die zelve in het lant van Canaan woonden, en die door anderen tegen het Joodſche Volk in oor-

log konden geſtelt, opgewekt en aangehitſt worden, om dat volk hunnen wasdom, groey en bloey te beneemen, het zelve te onderdrukken en te verſtikken, ja was het mogelyk geheel en al te verderven en uitteroeijen: deze zinnebeeldige doornen en distelen zyn waarlyk onderſcheiden van den vyandt, waar van in het voorgaande geſproken was, en die van buiten met een openbaar gewelt zou kunnen aankomen, om Gods volk vyandiglyk te bezoeken: de geſchiedenis van dien tyt leert ons ook, dat het Joodſche Volk na hunne herſtellinge in het lant van Canaan met dit tweederlei zoort van vyanden heeft moeten worſtelen: daar waren vyanden van buiten, de nabuurige volkeren, die de Joden zogten te verderven en uitteroeijen; daar waren ook vyanden van binnen, die zig door de openbaare vyanden in den oorlog lieten ſtellen en ophitzen, om het Joodſche Volk te onderdrukken en te verderven: die luſt heeft, kan het breder nalezen in het voortreffelyk werk van den Heere H. PRIDEAUX, *het oude en nieuwe verbondt aan een geſchakelt*.

Uit het geen wy nu tot dus verre gezegt

gezegt hebben, zal de zin van deze duistere woorden klaar en op het voorgaande regt gepaſt zyn : Godt had beloovt, dat Hy den wyngaart nagt en dag zou bewaaren, tegen den vyandt die hem misſchien zou bezoeken en op hem aanvallen; hier op antwoort de Kerk of het Joodſche Volk, wel bemoedigt en geſterkt, *de grimmigheit van dien vyandt zal dan niet tegen my zyn;* en niet alleenlyk dit, maar zy gaat nog verder en voegt 'er by, *wie zal den doorn en distel tegen my in oorlog ſtellen?* dat is, wie zal dan beſtaan en ondernemen, om ontaarde en qualykgezinde menſchen uit ons eigen lant of volk tegen my te verwekken, om my te onderdrukken en te verderven?

Hier op geevt Godt wederom tot antwoort, *ik zal tegen hem aanvallen en hem te gelyk verbranden.* Hier moet het vraagteken uit onze overzettinge weggenomen en agter de evenvoorgaande woorden geplaatſt worden. De Kerk had, als het waare, haare vyanden uitgedaagt, zeggende, *wie zal den doorn en distel tegen my in den oorlog ſtellen?* het antwoort is, *ik zal tegen hem aanvallen* &c. Godt wil zeggen, ik zal in my-

nen toorn aanvallen tegen den genen, die zulke ontaarde menſchen, uit het midden van u, tegen u in den oorlog zal ſtellen, en ik zal hem verbranden en verteeren, en niet alleen hem, maar *te gelyk* ook met hem, die doornen en distelen, die qualykgezinde, die zig zouden laten beweegen en gebruiken, om u te onderdrukken; ik zal den eenen zo wel als den anderen in mynen toorn verbranden en verteeren.

vers 5.

Ofte hy moeſt myne ſterkte aangrypen, hy zal vrede met my maaken, vrede zal hy met my maaken.

Godt blyvt hier ſpreeken en Hy maakt in deze woorden een bepaalinge omtrent het oordeel, dat Hy aan de vyanden van zyn Kerk en Volk bedreigt had: Hy had gezegt, dat Hy tegen hen zou aanvallen en hen te gelyk verbranden; doch dit bepaalt Hy nu wat nader en hy maakt hier een uitzonderinge, zeggende, *of hy moeſt myne ſterkte aangrypen en vrede met my maken.* De meeste uitleggers zyn van oordeel, dat in deze woorden gezinſpeelt wort op de hoornen des altaars, die een misdadiger tot zyne behoudeniſſe aangreep;

dit

dit paſt wel op de eerſte woorden, *hy moeſt myn ſterkte aangrypen*, maar niet op de laatſte, *en vrede met my maken*; want door het aangrypen van de hoornen des altaars kon iemant in zekere gevallen wel behouden worden; maar het gevolg daar van was niet altoos, dat hy met zynen vyandt den vrede maakte. Mogelyk dat men het ſtuk beter begrypt, als men hier aan Gods regterhant denkt; immers weten wy, dat zyn *regterhant* en zyn *ſterkte* in de H. Schrift het zelve betekenen; als ook dat men in het maken en ſluiten van den vrede aan malkanderen den regterhant geevt; daarenboven iemant, die regtvaardige redenen heeft, om op zynen vyandt vertoornt te zyn, maar die uit een byzondere goetheit genegen is, om zig met hem te verzoenen en te bevredigen, die ſteekt gulhartig zyn regterhant uit, en de vyandt vat dezelve volvaardig aan: vergelykt hier mede I Machab. VI: 58-60. *Laat ons dan deze mannen den regterhant geven en vrede met hen maken — want om haarent wille zyn zy toornig geworden — en hy zont aan hun, om den vrede aantebieden en zy namen ze aan.* Diergelyke plaatzen vint men veele in de boeken der

der Machabeen en elders. Men zou het ſtuk ook op deze wyze kunnen opvatten; als een toornig menſch, die magtig en ſterk is, gereet ſtaat om den genen, die hem beledigt heeft, te ſlaan en te dooden, wat zal dan de belediger, die zwakker is, doen? niet anders, als dat hy de hant en den arm van den ſterken tragt te grypen, en vaſt te houden, en dat hy ondertusſchen om pardon en vergevinge bidt en zig met zyn party zoekt te bevredigen: zoo ook hier, *of hy moeſt myn ſterkte*, waar mede ik op hem wilde aanvallen, *grypen* en vaſthouden, en dit zal hy kunnen doen door vrede met my te maaken. Hoe men het ſtuk ook opvat, dit is zeker, dat Godt met deze woorden heeft willen aanwyzen, dat, als iemant vyandiglyk op zyn kerk en volk zou aanvallen, Hy zulk eenen ſtreng en na verdienſten zou ſtraffen; of hy moeſt nog by tyts tot inkeer komen, zynen toevlugt tot Godt nemen en zig met hem verzoenen en bevredigen. Daar op zegt nu de Kerk, *vrede zal hy met my maken*: zy wil zeggen, zal myn vyandt nog by tyts zynen toevlugt tot u nemen, om uwe bedreigde oordeelen en ſtraffen voortekomen en

zal

zal hy vrede met u maken, dan zal hy ook haast vrede met my maken: het eene vloeit hier uit het andere en de zaak is zoo klaar, dat ik 'er niets meer behoeve by te doen. Begrypt men dit vers op deze wyze, dan kan men reden geven, waarom dezelve woorden tweemaal herhaalt worden; *eerst* wort hier gesprooken van de vrede met Godt en *daar na* van de vrede met de Kerk: Godt zegt, *hy zal vrede met my maken*, en de Kerk laat 'er zeer gepast op volgen, *dan zal hy ook vrede met my maken.*

vers 6 - 13.

Hier vinden wy het slotzang, zeer wel passende in den mont van den Propheet of van eenen anderen voornaamen persoon: drie hooftdeelen doen zig daar in op;

I. *Het eerste* raakt de Joden, uit Babel verlost en in het lant van Canaan herstelt en gezegent, vers 6, 7, 8 en 9.

II. *Het tweede* betreft het oordeel van Babels ondergang, vers 10 en 11.

III. *En het laatste* ziet op eenige andere vyandige volkeren, die Israël verdrukt hadden, en die daar voor ook een regtvaardige straffe zouden ontvangen; terwyl de Joden, die in Assyriën

riën, Egypten en andere landen verstrooit waren, wederom zouden vergadert en in Canaan gebragt worden, om den Heere te aanbidden op den berg Zion te Jeruzalem, vers 12 en 13.

Van een ieder dezer zullen wy maar kort en met een woort het noodige aantekenen.

vers 6.

In het toekomende zal Jacob wortelen schieten, Israel zal bloeijen en groeijen, en zy zullen de waereld met inkomsten vervullen.

Dit ziet op den gezegenden staat van het Joodsche Volk in het lant van Canaan, na hunne verlossinge uit Babel: zy zouden gewortelt, vastgevestigt en van Godt gezegent worden; en in deze heerlyke en zegenryke geluksstaat zouden zy ook voordeelig zyn aan anderen; de toespeelinge is wederom op eenen wyngaart, die diepe wortelen schiet, groeit en vloeit, en die met zyne vrugten ook andere landen vervult of overvloedig daar mede voorziet.

vers 7.

Heeft Hy hem geslagen, gelyk Hy dien geslagen heeft, die hem sloeg? is hy gedoodt, gelyk zyne gedoode gedoodt zyn geworden?

De-

Deze woorden, die in den eerſten opſlag zeer duiſter zyn, zullen klaar worden, als men maar met my aanmerkt, dat wy, door die *Hy*, Godt moeten verſtaan; die had Israël geſlagen in de verwoestinge van hun lant en in hunne gevangelyke wegvoeringe naar Babel; de Koning van Babel was door Godt gebruikt om de Joden te ſlaan en hy zou op zyn beurt ook wederom door Godt geſlagen en geſtraft worden; en wel veel zwaarder, als de Joden geſlagen waren: vult nu de woorden met my aan, op deze wyze, en de zin zal klaar zyn; *heeſt Godt Israël geſlagen gelyk Hy Babel geſlagen heeft, die Israël wel eer ſloeg?* zoo ook de volgende woorden, *is Israël gedoodt, gelyk de Babyloniers gedoodt zyn geworden, die veele van de Joden wel eer gedoodt hebben?* het oogmerk van deze vraag is, om aantewyzen dat Godt de Babyloniers veel zwaarder geſtraft had, als Israël in de verwoestinge van hun lant, ſtadt en Tempel en in hunne gevangenis: en waarlyk zoo is het ook, Godt had zyn volk wel zwaar geſtraft, maar niet geheel en al uitgeroeit; daar waren wel veele Joden gedoodt, maar daar wierden 'er ook nog in het leven be-

behouden, die naderhant wederom een volk hebben uitgemaakt : maar geheel anders was het gelegen met die ſlagen, oordeelen en ſtraffen, die Godt aan de Babyloniers had toegebragt; dat volk is geheel en al uitgeroeit, zoo dat het geen volk meer was, en daar bleven 'er zoo veele niet overig, dat zy wederom een volk konden voortbrengen en als het waare *doen leven;* vergelykt hier mede, het geen wy lezen Hoofdſt. XXVI: 14, *doot zynde, zullen zy niet weder leven; overleden zynde, zulen zy niet opſtaan : daarom hebt gy hen bezogt en hebt hen verdelgt, en gy hebt alle hunne gedagteniſſe doen vergaan.* Maar vers 19 wort tot de Joden gezegt, *uwe dooden zullen leven, ook myn doot lichaam* &c. Dit laatſte wort breder beſchreven Ezech. XXXVII. Dat wy nu de zin van deze woorden wel getroffen hebben, blykt uit het vervolg; *eerſt* zal de ſpreeker bewyzen dat de Heere Israël met maate geſtraft had, en *daarna* dat hy Babel geheel en al zou verwoesten en derhalven veel zwaarder ſtraffen.

vers 8.

Met maate hebt gy met hem getwiſt, wanneer gy hem weg ſtiet : als hy hem weg-

nam

nam door zynen harden wint, in den dage des oostenwints.

Dit ziet op de wegwerping van de Joden uit het lant Canaan, en hunne gevangelyke wegvoeringe naar Babel: Godt had hen toen weggestooten, en de Koning van Babel had hen weggenoomen door des Heeren harden wint, in den dage des oosten wints, dat is, ten dage van zynen schrikkelyken dog regtvaardigen toorn en verbolgenheit; vergelykt hier mede Job XXVII: 21 en Jerem. IV: 12. Dit was wel een zeer zwaar oordeel geweest, maar Godt had nog genade aan hun beweezen en met maate met hen getwist: dit had Hy ook beloovt Jerem. XXX: 11. *want ik ben met u, spreekt de Heere, om u te verlossen: want ik zal een voleindinge maken met alle Heidenen, daar henen ik u verstrooit hebbe: maar met u zal ik geen voleindinge maaken: maar ik zal u kastyden met maate en u niet gantsch onschuldig houden*; of gelyk 'er eigentlyk staat, onschuldig houdende zal ik u niet onschuldig houden; dat in de zaak het zelve is met het voorgaande.

vers 9.

Daarom zal daar door de ongeregtigheit

Jacobs verzoent worden, en dit is de gantsche vrugt, dat hy deszelvs zonden zal wegdoen, wanneer hy alle de steenen des altaars maaken zal als verstrooide kalksteenen: de bosschen en zonnebeelden zullen niet bestaan.

De zin van deze woorden is in het algemeen deze, dat alle zonden en ongeregtigheden van de Joden door Godt zouden vergeven en weggenoomen worden, en dat zy ten vollen wederom met Godt zouden verzoent en bevredigt worden, wanneer zy de afgodery en den beeldendienst uit het midden van hen zouden wegdoen, met alle de tekenen en bewyzen daar van, de afgodische altaaren, bosschen en zonnebeelden. Dit en het voorgaande 8. vers behelst in zig een gepast antwoort op de vraag, die in het 7. vers was voorgestelt; *heeft Hy hem geslagen* enz. Want had Godt maar met maate met de Joden getwist, en zouden op de wegruiminge van alle afgodery en beeldendienst, ook alle hunne zonden en ongeregtigheden vergeven, en zy ten vollen wederom met Godt verzoent worden, dan bleek hier uit, dat Godt de Joden zoo zwaar niet geslagen had, als Hy Babel alrede gestraft

ſtraft had en nog verder zou ſtraffen; want de Babyloniers zouden geheel en al uitgeroeit, haar ſtadt zou ten eenemaal verwoeſt worden, en zy zelve hadden geen genade en vergeevinge van zonden te verwagten; en dit is het ſtuk dat de ſpreeker of zinger vervolgens aanwyſt.

vers 10 en 11.

Want de vaste Stadt zal eenzaam, de woonſtede zal verſtooten en verlaaten worden, gelyk een woeſtyne: daar zullen de kalveren weiden, en daar zullen zy nederleggen en zullen haare takken verſlinden. Als haare takken verdorret zullen zyn, zullenze afgebrooken worden en de wyven komende, zullenze aanſteeken: want het is geen volk van eenig verſtandt: daarom zal hy die het gemaakt heeft, zig deszelven niet ontfermen en die het geformeert heeft, en zal aan het zelve geen genade bewyzen.

Deze woorden vervatten in zig een beſchryving van den geheelen ondergang en verwoestinge van het trotze Babylon, met alle haare kostelyke en pragtige gebouwen en paleizen; dit is uitgevoert door de Meden en inzonderheit door de Perzen, en het weinige, dat deze nog onverwoeſt hadden gelaaten, is vervol-

gens door *de kalveren en wyven*, dat is, door dertele en weeldrige, door zwakke en verwyfde volkeren vernielt geworden : dingen die ik nu niet breder zal uithaalen; alleen moet ik nog een aanmerkinge maken over het ſlot van vers 11, *daarom zal hy, die het gemaakt heeft, zig deszelven niet ontfermen*, en zo vervolgens.

De Uitleggers, die ik heb naagezien, verſtaan dit van Godt, dat Hy Babel gemaakt en geformeert heeft : men kan het ook in een zekeren opzigt zoo verſtaan, gelyk de Heer VITRINGA heeft aangetoont; maar by een verſtandigen Lezer zal dit nog eenige bedenkinge hebben; dog alle zwaarigheit verdwynt, als wy hier aan Asſur denken; wy lezen Jeſ. XXIII: 13. *Ziet het lant der Chaldeen* of der Babyloniers, *dit volk was 'er niet, Asſur of Asſyrien heeft het gefondeert voor de geene, die in de Wildernisſen woonden* : deze plaats toont duidelyk aan, dat de Asſyriers Babel gemaakt geformeert en gefondeert hebben; men kan hier van breder nalezen PERIZONII ORIGINES Babyl. en Ægypt. Dit volk nu, dat Babel zelve wel eer gemaakt had, zou zig nu over het zelve niet ont-

ontfermen; maar, vereenigt of vermengt met en onder de Persiaanen, zouden zy Babel helpen verwoesten; dit is bekent ten aanzien van de Meders en andere Volkeren, die, wel eer tot de Assyriers behoort hebbende, Babel hadden helpen maaken, maar die naderhand met de Persianen vereenigt zynde, het zelve hebben helpen vernielen, zonder genade en ontferminge aan haar te bewyzen.

Het woortje *want*, waar mede deze twee verzen aan het voorgaande gehegt worden, verdient buiten twyffel nog onze aandagt en opmerkinge: als men het Hebreeuwsche woortje כי door *want* vertaalt, gelyk onze overzetters doen, dan slaat het niet op het even voorgaande vers, gelyk een ieder begrypt; maar het moet dan gebragt worden tot het 7. vers; *heeft Godt Israël geslagen, gelyk Hy Babel geslagen heeft?* het antwoort is, neen; Israël had Hy met maate bezogt en hunne zonden zouden vergeven worden, als zy de afgodery en den beeldendienst wegdeden, dit was bewezen in het 8. en 9. vers: maar Babel zou veel zwaarder gestraft en zonder eenige ontferminge geheel en al tot den gront

toe verwoest worden, en dit wort bewezen in het 10. en 11. vers; op deze wyze is het verbant klaar, daar anders het woortje *want* hier eenige belemmeringe veroorzaakt. By deze gelegenheit heb ik beginnen te denken, of het niet beter was, dat men eenen anderen spreeker of zinger stelde in het 8. en 9. vers, te meer, om dat hier een veranderinge in de spraakwendinge voorkomt; want in het 7. vers was van Godt gesprooken in den derden persoon, maar vers 8 en 9 geschiet de spraakwendinge tot Godt zelve in den tweeden persoon; stelt men dit, dan moet men begrypen, dat de spreker in het 7. vers, na de tusschenreden in het 8. en 9. vers, het stuk wederom opvat in het 10. en 11. vers. Dog het verbandt zal nog veel klaarder zyn, als men een kleine verandering in de vertaaling maakt: een zeer geleert en oordeelkundig Heer, die deze aantekeninge gelezen heeft, gav my in bedenkinge, of het woortje door *want* vertaalt, de betekenisse van *maar* niet had; dit is zeker, want het Hebreeusche woortje כי wort zeer dikwyls in dien zin gebruikt, gelyk men zien kan by NOLDIUS Conc. pag. 404.

de

de plaatzen, die hy daar aanhaalt, zyn al te veel om uit te ſchryven; wy hebben ook reets voorhenen aangemerkt, dat dit woortje geen andere betekenisſe kan hebben Hooftſtuk XXIV: 13. die zelve betekenisſe behouden wy ook hier ter plaatze, en dan is alle zwaarigheit in het verbandt weggenomen, gelyk een ieder van zelve ziet.

vers 12 en 13.

Ende het zal ten dien dage geſchieden, dat de Heere dorsſchen zal van den ſtroom der riviere af, tot aan de rivier van Egypten. Dit ziet op de oordeelen en ſtraffen, die de Heere zou brengen over de andere omleggende en nabygelegene volkeren, die Israël ook zwaar verdrukt en mishandelt hadden. In de volgende woorden, die van zelve klaar zyn, beloovt Godt, dat de Joden, die in vreemde landen, voornaamentlyk in Asſyrien en Egypten verſtrooit waren, wederom zouden by een vergadert en in Canaan overgebragt worden, om den Heere hunnen Godt te aanbidden en te dienen op zynen heiligen berg te Jeruſalem.

Klaarheits halven laat ik hier volgen de Zang-beurten, in dit Hooftſtuk voorkomende.

In het tweede vers vinden wy het het bevel, om van den Wyngaart by beurten te zingen.

Ten dien dage zal 'er een Wyngaart van rooden wyn zyn, zingt van denzelven by beurten.

Godt begint het gezang vers 3[a].

Ik de Heere behoede dien, alle oogenblik zal ik hem bevogtigen.

Hier tegen wort een bedenkinge of zwaarigheit geoppert vers 3[b].

Misschien zal de eene of de andere vyandt hem bezoeken of vyandiglyk op hem aanvallen.

Godt antwoort daar op vers 3[c].

Ik zal hem bewaaren nagt en dag.

De Kerk of het Joodsche volk, door dit antwoort bemoedigt en gesterkt, zingt daar op blymoedig vers 4[a].

De grimmigheit van dien vyandt is of zal dan niet tegen my zyn, wie zal my met den doorn en distel in den oorlog stellen?

Godt geevt hier op tot antwoort vers 4[b] en vers 5[a].

Ik zal tegen hem aanvallen en hem te gelyk

lyk verbranden; of hy moest myn sterkte aangrypen en vrede met my maken.

De Kerk laat 'er zeer gepast op volgen, vers 5[b].

Dan zal hy ook vrede met my maaken.

Daar op volgt het Slot-zang vers 6 - 13.

In het toekomende zal Jacob wortelen schieten, Israël zal bloeijen en groeijen enz.

ALGEMEENE BEDENKINGEN

OVER DE

INENTING

DER

KINDER-ZIEKTE;

Toegepaſt op een byzonder Geval van

ONZICHTBAARE INGEËNTE POKJES:

DOOR

Mr. J. F. DRYFHOUT.

Hoe verſchillend' het Oordeel der menſchen over een en dezelve zaake zy; inzonderheid als 'er, boven het- tuig-werkelyke der Zinnen, ook nog eenige redenkaveling toe vereiſcht word: leert de dagelykſche ondervindinge. De gelegenheid hier toe werd niet weinig vermeerderd, wanneer het Onderwerp des Verſchils van een algemeen belang is, en door de grond-regels,

of

of 't Ondervindelyke, van eenige Konst of Weetenschap, moet werden beslist: vooral, indien 'er onder de Oeffenaars of Belyders van zoodanige Konsten of Weetenschappen, Luiden gevonden werden, die, door byzondere driften of inzigten, 't zy van Eigenbaat, Afgunst, Verwaandheid, of iets diergelyks, bekroopen of overheerscht, hunne Oogen als voor het licht sluiten, en anderen, die of onbequaam, of te gemaklyk zyn, om zaaken van eenigen omslag, schoon voor hun van de uiterste aangelegenheid, behoorlyk te onderzoeken, van het regte spoor afleiden. Is het dan te verwonderen dat het Stuk van de *Inentinge* der *Kinder-pokjes* zoo verschillend beoordeelt werde?

'T Zyn de Zoonen van ÆSCULAAP alleen niet, die het harnasch hier tegen malkander aangespen; neen! Koningryk staat tegen Koningryk, en Altaar tegen Altaar opgerecht; jaa bynaa de geheele waereld, daar deze zaak maar eenigsints bekend is geworden, legt hier in omtrent over hoop. En offchoon het, in den grond, niet anders als een geneeskundig en wysgeerig vraagstuk uitlevere: IS DE INENTING DER KINDER-

POK-

POKJES RAADZAAM OF NIET? derzelver Beſtryders echter, ziende dat zy met de gronden dier weetenſchappen te kort ſchieten, mengen 'er de Zedekunde, de Godsdienſt, en beweegredenen van Teêrhartigheid onder, waar door ze de zwakke gemoederen dermaate beroeren, dat dezelve, hoe klaar ook van de Heilzaamheid der Inentinge overtuicht, daar toe echter niet durven overſtappen. En, of dat al niet genoeg ware: men vind verſcheide Voorbeelden aangetekent van Beſtryders der Inentinge, die het Hart zoo laag geplaatſt hadden, dat zy zig niet ontzagen, 't Bedrog zelfs en Leugentaal te baat te roepen; dog die ook telkens daar van, tot hunne ſchande, met wettige bewyzen opentlyk zyn overtuicht geworden; en dus hebben doen zien, dat het den Beſtryderen hier aan goede redenen ontbrak.

Dog myne meening of oogmerk is geenſints om eene zaake, die, zoo nopens het gemoedelyke, als 't geneeskundige, reeds overlang en te meermaalen uitgemaakt is, hier wederom te verhandelen: te min, dewyl 'er geene Hoop altoos is, dat Luiden, die, naa behoorlyk onderzoek en overweginge

van

van het geene over deze Stoffe bereids geſchreven is, niet overtuicht zyn dat de Inentinge der Kinderpokjes, zoo wel *geöorloofd* als *heilzaam* zy, of in dezelve te beſtryden een ſoort van glorie ſtellen, dat, zegge ik, zoodanige Luiden, door het weinige nieuwe, 't welk daar over misſchien nog zoude konnen werden bygebragt, van het een of 't ander ooit overtuicht zullen werden. En wat aangaat de al te groote Teêrhartigheid, of verkeert geplaatſte Barmhartigheid [waar mede de fraaije Sexe, die zoo al vry wat vermogen op de andere heeft, wel het meeſt behebt is] gelyk die uit een zwakke gemoedsgeſteltenisſe ſpruit, zoo is daar tegen al zoo min raad, als dat men een Bloodaart, door redenkaveling ſtoutmoedig zoude willen maken.

En of ſchoon de zaak my zoo klaar als het middag-licht voorkome, ben ik echter niet laatdunkend genoeg, om my te verbeelden, dat myn Begrip of Oordeel, hoe onpartydig en zonder eigenbaat het ook moge wezen, aan een ander, in een zaak van zoo veele aangelegenheid, tot Regel of Richtſnoer zoude moeten ſtrekken; verre van my

zul-

zulke dwaasheid! een ieder moet, naa grondig onderzoek der zaake, het licht van zyne eigene Reden en Gemoedsbewegingen hier in opvolgen. Dit zal ik alleen zeggen, of het voor de twyffelmoedigen en vreesachtigen misschien van eenigen dienst mogt wezen, dat, naar herhaalde en bezadigde overweginge, van het geen ik, deeze zaak betreffende, zoo in Godgeleerde, als Geneeskundige verhandelingen, zo wel over de natuurlyke, als d' Ingeënte Kinderziekte, by aandachtige leezinge en herleezinge, merkwaardig gevonden heb, de zaake my zodanig is voorgekomen, dat de ontdekkinge van de Konst, om de Kinder pokjes, op de allerbequaamste tyden, jaaren en omstandigheden (waar van in die ziekte zoo veel afhangt) door Inenting te kunnen mededeelen, wegens deszelfs algemeene heilzame gevolgen, niet anders konde werden aangezien, als een zeer groote Genade-gifte van den Almogenden aan het menschelyk geslagt; dat ik my die derhalven in myne kinderen, (als zynde myne eigene jaaren daar toe te ver verloopen) niet alleen mocht, maar ook moest te nut maken: in zooverre

dat ik my niet onschuldig zoude hebben gehouden, indien ik, het gebruik dier gave ter bequamer tyd verzuimd hebbende, 't ongeluk zoude hebben gehad myne kinderen, of een derzelver, daarnaa door de natuurlyke Kinder-pokjes te verliezen. In welk gevoelen ik, door verdere opmerkinge en overweeginge van het geen daaromtrent nog dagelyks in 't Licht komt en voorvalt, hoe langer hoe meer versterkt wierd.

Ik beken, 't Besluit is sterk, en gaat verder als het doorgaans by de voorstanders der Inentinge opgemaakt, immers gëuit werd: dog die eenmaal zoo ver gedacht heeft, dat hy de Inenting als heilzaam en gëoorloft begrypt, en voorts geleert heeft eene zaake door en af te denken, kan (myns erachtens) dit Stuk niet voor afgedacht houden, nog daar in volkomen berusten, voor dat het besluit zyner reedeneringe op dit punt nedergekomen zy. En dat ook dit besluit, zoo wel in de *Practyk* of Werkdaad, als in de *Theorie* of Bespiegeling, doorgaa, daar van ben ik ten allerklaarsten overtuicht geworden, door het geval of voorbeeld van zeker Heer;

van

van niet minder Geboorte en Rang, als gemoedelykheid; die zig desgelyks bevoegt, en eenigermaate verpligt oordeelende, om gebruik te maaken van eene zeer goede gelegenheid, die zig opdeed om aan zyn eenig kind deze ziekte te doen Inenten, daar van echter door de teêrhartigheid zyner Gemaalinne wederhouden wierd; maar wat gebeurd 'er? eerlang ontſtaat 'er eene zeer quaadaardige Kinder - ziekte, door welke het kind zoo geweldadig aangetaſt werd, dat het zig eenen geruimen tyd in Doodsgevaar bevond. Welke de berouwen en inwendige beſchuldigingen van den Vader, geduurende dien tyd, waren, dat hy zig niet ſtandvastig genoeg gedragen, en, almede door eene verkeerde barmhartigheid, van de Inentinge dier ziekte ter bequamer tyd, had laaten afwenden, heeft my dezelve, met de uiterſte naadruk betuicht, niet te kunnen beſchryven nog uitſpreken.

'T Is dan geweeſt op die gronden, en niet lichtvaerdig, dat ik op den 9den April van 't jaar 1755, myne twee eenige Kinderen; zynde een Dochtertje, toen ruim tien, en een Zoontje, alsdoe omtrent agt jaaren Oud, de Kinderpok-

pokjes door den Hoog Geleerden Heere Professor THOMAS SCHWENCKE, medelidt dezer MAATSCHAPPYE, geässisteert met den Heer *Doctor* LIMBURG, alhier in den Haag, heb laaten Inenten: beide met dezelve besmettings-stoffe; en naar beide op dezelve wyze ter Inentinge voorbereid te zyn. Myn Zoontje heeft daarop de Kinder-ziekte, ten getale van omtrent veertig Pokjes, ter behoorlyker tyd bekomen, met alle de gewoone toevallen, tot overgeeven en neus-bloeden ingeslooten; naa, geduurende omtrent agt uuren voor het uitkomen der Pokjes, al vry ziek, en niet zonder eenige korte vlaagen van ligte Ylhoofdigheid, en trekkingjes in de handen, te zyn geweest: dog al het welke, tot myne uiterste verwondering en genoegen, als op een stel en sprong, by het uitkomen der Pokjes ophield; waarop hem een diepe en geruste slaap beving, en alles vervolgens, rond-uit gesproken, niet als voor kinderspel te houden was. Ik haal de bovengemelde toevallen van myn Zoontje wat omstandiger aan, om dat ze in 't vervolg zullen dienen tot betoog, dat het nog aan de besmettings-stoffe, nog aan de be-

handeling of leevenswyze gehapert heeft, dat myn Dochtertje, welkers zonderling geval wat nader overwogen ſtaat te worden, de Kinder-pokjes niet zichtbaar gekregen heeft.

Dezelve dan, op den gemelden 9den April, op beide de Armen, onder de inplantinge van den Spier *Deltoïdes*, naar gewoonte Ingeënt zynde, zoo heeft men op den 14den daar aan volgende, ofte den 5den dag van de Inentinge, eene beſmettinge in haare Wondjes beſpeurt; welke den 15den dito, of den 6den dag naar de Inentinge, vermeerderd bevonden werd. Den 16den dito, of den 7den dag, is zy, 's nachts en 's morgens, zeer qualyk of mislyk geweeſt, en naa den middag dan warm dan koud. In haare Wondjes was te dier tyd zeer veel witte beſmettinge te zien, en omtrent het ééne ſtonden verſcheide puiſtjes, als kleine witte zweertjes: terwyl de kanten der wondjes, welke zig tot ſluiten ſcheenen te ſtellen, wat droogachtig en gezwollen waren. Den 17den daar aan, zynde den 8ſten dag naa de Inentinge, is zy, tegen den middag, zeer onlustig en misſelyk geworden, de Pols ſterk jagende, en niet vry

vry van Koorts; waarop zy in den agtermiddag eenige pyn onder den rechter Oxel begon te krygen, welke haar het gebruik van dien arm zeer moeijelyk maakte; zynde voorts, dien geheelen dag door, geheel onlustig en ongemaklyk geweeſt; dan koud en grillig, en dan wederom warm, met klamzweet. Den 18den daaraan volgende, zynde den 9den dag naa de Inentinge, had zy nog wel eenige pyn onder denzelven arm: dog den 19den, of den 10den dag, werd zy, niettegenſtaande haare Wondjes, ſederd daags te vooren, gëirriteert waren geworden, om het uitkomen der Pokjes te bevorderen, geheel fris, lustig, en vrolyk; en is vervolgens, tot heeden toe, aldus gebleeven. Voorts zyn haare twee Wondjes, op den 25ſten derzelver maand April, of den 16den dag naa de Inentinge, genoegzaam geheel en al geneezen bevonden en gebleeven: niettegenſtaande het daarop nog eenige dagen agtervolgt *Digeſtief*, of Etter-makende Pleiſter.

Zoo oogzienelyk nu als alle die *Symptomata* of toevallen, uit myn hier van nauwkeurig gehouden Dagregister getrokken, zig vertoont hebben, zulke

 klaa-

klaare, en, als men 't zoude durven zeggen, ontwyffelbaare tekenen zyn het, voor de Kundigen, van eene gevatte, jaa zelfs van eene reeds werkende Inentings-besmettinge: in zo verre, dat het eerlang uitkomen der Pokjes in haar, en zelfs spoediger als by haar Broeder, buiten alle bedenklykheid gestelt, en niets gespaard werd, om zulx, door bequame middelen, zoo veel doenlyk, te bevorderen. Maar gelyk onze kleine Lyderesse, tegen alles aan, in plaatse van zieker, hoe langer hoe gezonder werd, en dus als met de Konst den spot scheen te dryven, zoo verwonderde my dit geweldig; te meer, dewyl ik bespeurde dat het de Heeren van de *Faculteit* mede vry zonderling voorkwam. Dit deed my alle de bovengemelde omstandigheden rypelyk overwegen, en, naa al wat van zoo een vreemd geval, myn's bedunkens, oorzaak konde wezen, in myne gedagten te hebben naagegaan, eindelyk berusten in dit Besluit: dat myn Dochtertje de Kinder-pokjes reeds in der daad, dog ONZIGTBAAR, moest hebben gehad, en dat 'er mitsdien geene andere of zigt-

baare

baare *Eruptie* meer te verwachten ſtond.

Ik deelde deeze myne gedachten des anderen daags aan de Heeren *Doctoren* mondeling meede. Zy werden wel niet verworpen : maar echter, zoo 't my toeſcheen, als een weinig vreemt aangezien, en aan het uitkomen der Pokjes nog niet t' eenemaal gewanhoopt : maar dezelven, den eenen dag voor, en den anderen dag naa, niet verſchynende, en myn Dochtertje integendeel hoe langer hoe friſſer, en eindelyk volkomen gezond wordende, met toeſluitinge van haare Wondjes; niettegenſtaande zy nacht en dag was en bleef in dezelve kamer, waar in haar Broeder aan de Kinder-ziekte lag, zoo verzochten de Heeren *Doctoren*, dat ik de reedenen myner bovengemelde gedachten op het Papier ſtellen, en aan haar Wel-Eds: mededeelen wilde; gelyk ik ook op den 30. April 1755 deede : onder den Titel van *Obſervatio-Medico-Phyſica Generalis, circa Inſertionem Variolarum; ad caſum ſingularem applicata* : en nu, een weinig uitgebreider, of het tot nut van de Konſt, en dus van mynen Even-naasten zoude kunnen ſtrekken,

 aan

aan het verlichte oordeel van de geleerde waereld zeer gaarne onderwerpe.

De Heeren van de *Faculteit*, en daar onder de *Anti-inoculisten*, gelieven op my niet toe te passen het zeggen van APELLES; *Ne sutor ultra crepidam*: dewyl de Geneeskunde, in der daad niet anders als een Tak van de Natuurkunde zynde, een liefhebber dier Studie, schoon een Rechtsgeleerde, minder gezegt kan werden buiten zyn Leest te gaan, wanneer hy een Genees-kundig Onderwerp verhandeld, als dat een *Medecinæ Doctor*, een Rechtelyk of *Practicaal Proces* helpt uitwyzen. Anders gelieven die Heeren tegens dat zeggen van APELLES, (die dog evenwel geen Orakel is geweest) te stellen de bekende Spreuke; *Quandoque et Olitor est bona verba locutus.*

Dog, om van dezen zy-sprong ter zaake zelfs te treeden: ik meen dat ik om goede Natuurkundige redenen, en met de beste Geneesmeesters, naa SYDENHAM, (die het licht der Kinderziekte op den kandelaar gestelt heeft) tot eenen grondslag van myn gevoelen mag leggen: dat, zoo niet alle, immers verre de meeste menschen, geboren wor-

worden met iets, 't zy men het eene inklevende ſtoffe, 't zy eene natuurlyke hoedanigheid of bequaamheid gelieve te noemen, welke hen onderwerpt aan het bekomen der Kinder-pokjes vroeg of laat. Waar in, of hoe die Stoffe of Hoedanigheid beſtaa, zulx, zoo 't al mogelyk was naa te vorſchen, is buiten myn tegenwoordig beſtek; die daar naa beluſt is, kan het uitvoerig verhandelt vinden in de *Tweede Afdeelinge* van J. KIRKPATRIKS, *Analyſis of the Inoculation &c.*, uit het Engelſch vertaalt, en in 't Jaar 1755, te Rotterdam by Beman en Zoon gedrukt: 't is tot myn Oogmerk in deezen genoeg, dat de Ondervindinge leere, dat van hondert menſchen, die tot eenen aanzienlyken trap van Ouderdom geraken, omtrent vyf en negentig door de Kinderziekte aangetaſt worden, tegens ruim vyf die daar van vry gaan: (gelyk onder hondert, die ingeënt worden, ruim vyf zyn, aan welke de beſmettinge niet vat) het zy dat in die vyf ten honderd, de Stoffe of Hoedanigheid om beſmet te konnen worden, t' eenemaal ontbreke; 't zy dat ze in hun zo gering, zwak, of vaſt gekluiſtert zy, dat ze door geenerlei

ſoort van Beſmettinge, ontſtoken of gaande gemaakt kan werden.

Dit dan vaſtſtaande, moet nu verder worden aangemerkt, dat de dagelykſche Ondervindinge insgelyks leere, dat eenige menſchen de natuurlyke Kinder-ziekte in eenen zeer geringen trap, ſomtyds maar met eenen Uitſlag van een, twee, of drie Pokjes: dog andere daar en tegen dezelve in zoodanigen overmaat krygen, dat de Natuur, buiten ſtaat om de zondigende Stoffe uit het lichaam te dryven, onder den laſt bezwyke, en geen Konſt bequaam zy den Lyder van eene zekere Dood te redden. Hier uit begrypt een ieder lichtelyk, zoo als het de ondervindinge ook al verder toont, dat 'er tusſchen deze twee uiterſtens, oneindige middeltrappen moeten wezen, dewelke (om in geene verdrietige lankwyligheid te vallen) gevoeglyk tot vier *Clasſes*, of Hooft-ſoorten ſchynen gebragt te konnen worden: waar van ik de Eerſte begin met de geenen, die de Natuurlyke Kinder-ziekte zoo licht krygen, dat 'er maar een, twee, of drie Pokjes op zyn hoogſt, te voorſchyn komen, en daar van bynaa niet ziek zyn. 'k Weet

wel

wel dat men nog eene lagere *Classis* zoude konnen ſtellen; te weeten van de zulken, die alleen door een *Varioleuſe* Koorts, (dat is een Koorts, verzelt met toevallen of omſtandigheden, aan de Kinder-ziekte eigen, dog zonder eenigen uitſlag van Pokjes) aangetaſt worden, waar van my een zonderling geval van zekere Dame alhier in den Haag bekent is; maar dewyl 'er misſchien by ſommigen over die *Classis* eenige bedenkelykheid zoude konnen vallen, laat ik (die alhier op zekere gronden tracht te bouwen) dezelve liever achter weeg. Onder de Tweede *Classis* of Hooft-ſoort van menſchen, plaats ik de zulken, die op eene middelbaare en gewoone wyze door de Kinder ziekte worden aangetaſt. De Derde *Classis* beſtaat uit die geenen, welke met een zeer overvloedig getal Pokjes, (waar onder ik nu de *Confluente* of ſamenvloeijende ook rekene) en niet zonder Levensgevaar, beſogt worden. Eindelyk breng ik in de vierde of laatſte *Classis*, die Ongelukkigen, welke, 't zy door de meenigte, 't zy door de overgroote quaadaardigheid hunner ingebooren ſtoffe of hoedanigheid, en daar uit ſpruitende Pokjes,

zoodanig overſtelpt worden, dat 'er, volgens den Menſch geſproken, niet als de Dood na volgen kan; en daar onder zelfs ſommigen, die, zoo 't mogelyk was, drie-dubbel zouden moeten ſterven; tot welken het Leidſche geval, hier naa met een woord aanteroeren, ſchynt te moeten gebragt worden. Uit alle deeze *Claſſes* verkies ik alleen de Eerſte, tot grondſlag van myn gevoelen, om het zelve, voor zoo verre het de ſtoffe toelaat, in de kragt van een Wiskundig betoog te bewyzen.

Daar is dan een ſoort van menſchen, welke, uit hunnen aart, tot zulken geringen trap aan de natuurlyke Kinder-ziekte onderhevig zyn, dat dezelve, hen aantastende, zig alleen tot drie of vier Pokjes, op zyn hoogſt bepaalt. Maar gelyk nu de ondervindinge, door ontellyke proeven getoont heeft, dat de Inentinge der Kinder ziekte, met derzelver Voorbereidinge, van zoodanigen onbedenkelyken vermogen en werkinge is, dat ze niet alleen de zoo voorafgaande als verzellende toevallen, die de natuurlyke Kinder-ziekte eigen zyn, ten hoogſte verzagt, maar ook ſommige geheel en al doed agter blyven; dat

ze wyders eene groote vermindering in de hoeveelheid, en verbetering in de hoedanigheid der Pokjes veroorzaakt: in zo verre, dat somtyds de uitgekomene Pokjes, by wyze van *Resolutie* of Ontbindinge, en dus zonder eenige *Suppuratie* of Ettering, verdwynen; en dat eindelyk de *secundaire* of Etter-koorts geheel wegblyft, of zoodanig verminderd werd, dat ze bynaa niet te bespeuren is; jaa dat zelfs de eerste koorts, die, tot het uitdryven van de *Varioleuse* stoffe uit het bloed, volstrekt noodzaaklyk is, daar door merklyk werd verzagt; zoo vloeit uit dit alles by wettig gevolg voort, dat, als de voorbereiding en Inentinge geschied aan een Onderwerp, 't welk tot de eerste der bovengemelde *Classes* behoord, het zelve, schoon de ingeboorne Stoffe of Bequaamheid, door de Besmettinge der Inentinge opgewekt en gaande gemaakt, volkomen uitwerke, noodzakelyk van de *Eruptie* of uitslag van Pokjes, en gevolglyk ook van derzelver *Suppuratie* en verdere omstandigheden, bevryd moet blyven, by gebrek van genoegzaame Stoffe of Vatbaarheid tot de Kinder-pokjes; want is het

het alsvoren zeker, dat de Inenting, in een Onderwerp, 't welk uit de natuur vry ſterk aan de Kinder-ziekte onderhevig zoude zyn geweeſt, kan te weeg brengen, dat 'er vyftig, en wie weet hoe veel, Pokjes, minder komen, als 'er anders verſchenen zouden zyn; hoe veel klaarder is het dan, dat alleen drie of vier Pokjes, welke de Natuur zoude hebben voor den dag gebragt, door de Inenting kunnen voorgekomen worden? gelyk deze ſchaarsheid van Stoffe of geringe Vatbaarheid, terzelver tyd ook oorzaak kan zyn, dat de Wondjes zelfs, niet van beduiden etteren, zoo als in myn Dogtertje gebeurt is: want gelyk de *Suppuratie* der Wondjes, mede niet anders kan worden begrepen, dan als een uitwerpinge van de *Varioleuſe* Stoffe, zoo is het al wederom klaar, dat, daar aan de eene kant die Stoffe of Vatbaarheid zeer ſchraal gevonden word, en aan de andere kant de voggen, jaa het geheele Dierlyk Geſtel, door de voorbereidinge ten hoogſte verbetert, verzagt, en van vreemde Stoffen gezuivert zyn, die weinige *Varioleuſe* Stoffe of heblykheid dus geheel buiten ſtaat is om de goede ſtoffen te beder-

derven, en die, of eenige quaade ſtoffen, die 'er, vermits de Voorbereidinge, niet zyn, zig te *aſſimileeren*, en dus eene genoegzaame hoeveelheid van Etterſtoffe tot uitſlag te verſchaffen: want wat is 'er ontwyffelbaarder, dan dat, daar bequaame meenigte, kragt en voedzel, van of tot eene zondigende ſtoffe of heblykheid, ontbreeken, aldaar ook derzelver gewoone uitwerkinge ontbreeken moet? zoo dat dan de weinige en goedertierne *Varioleuſe* ſtoffe of heblykheid, die 'er in dusdanig geval in 't lichaam is, door de koorts uit het bloed ontwart, en tot aan de huid uitgewerkt zynde, in plaatſe van zig aldaar tot zigtbaare Pokjes of Etterbuiltjes te zetten, door de *Inſenſible Tranſpiratie*, of onbeſpeurlyke doorwaasſeming, geheel vervliegt, en het Lichaam op die wyze zo wel van deszelfs ingeboorne *Varioleuſe* ſtoffe, of heblykheid om de Kinder-ziekte te bekomen, gezuiverd werd, als of 'er, in 't geval van eene overvloedige ingeboorne *Varioleuſe* ſtoffe, eene zwaare uitſlag van Pokjes was geweeſt. En dat is het geen ik, tot nog toe, niet beter weet te noemen, als ONZIGTBAAR de Kinder-pokjes

te

te krygen, en in 't vervolg nog nader uitleggen zal.

Zie daar myn gevoelen, hoe wonderlyk het in den eersten opslag schyne, door de Reden, of by wettige gevolgen, uit onwedersprekelyke grondslagen getrokken, (zo ik vertrouw) bewezen. Maar gelyk het nieuw is, en daarom waarschynlyk by sommige minder ingang zal vinden, doch echter, als het richtig bevonden word, niet weinig licht (zoo 't my voorkomt) aan de *Theorie* en *Practyk* der Inenting moet byzetten; en voorts de zoodanigen, als zig in dit geval (of ook wel door eene natuurlyke *Varioleuse* koorts aangetast) bevinden, gerust kan stellen, dat zy de Kinder-ziekte waarlyk hebben gehad; zoo meen ik niet ondienstig te zullen zyn, alvorens ik overgaa tot de toepassinge van de Ondervindinge, die ik hier omtrent zelfs heb gehad, nog een en andere Waarneming en Redekaveling van anderen, tot des te meer versterkinge van myn bovengemelde gevoelen, bytebrengen.

Ik vind dan, dat de zoo Verstandige en Voorzigtige, als Oprechte en Godvruchtige KIRKPATRIK, in de boven-

reeds

reeds aangehaalde Vertaalinge van zyn *Analysis of the Inoculation*, vry overeenkomstig met myne bovengemelde gronden denkt, en verscheiden daar toediende Ondervindingen bybrengt: want zoo zegt hy *Bladz:* 141 en 142. „Toen „ ik meer dan eens gezien had, dat „ de materie, genomen van een Lyder „ die maar een geringen uitslag had, „ en op zes *geappliceert*, eene verschei- „ de hoeveelheid van uitslag voortbragt, „ somtyds zeer verscheiden in elk: en „ dat de Etter van een ander, die veel „ overvloediger en sterker uitslag had, „ hoewel van de distincte soort, geen „ sterker, en somtyds flaauwer dan de „ voorige, voortbragt; en dat ik in 't „ algemeen de zwaarheid of slapheid „ der toevallen zag overeenkomen met „ de zichtbaare hoeveelheid van Pok- „ ken, kon ik niet nalaten te besluiten, „ DAT ZULKE VERANDERINGEN VOORT- „ QUAMEN VAN DE VERSCHEIDE GESTEL- „ TENISSEN DER INGEËNTEN" voorts *Bladz* 53. „ Maar waar in dit TON- „ DER" (zoo noemt hy de ingeboren *Varioleuse* stoffe) „ in zyn geheel moge „ bestaan, wy weeten zeker dat het „ VEEL OVERVLOEDIGER IS IN SOMMIGE

„ GE-

„ GESTELTENISSEN DAN IN ANDERE: Kin-
„ ders aan de borst zyn VAN ZYNE
„ OVERMAAT GESTORVEN: eenige wei-
„ nige in de uiterste kragt van hun lee-
„ ven, hebben DOOR ZYNE MINHEID
„ DE ZIEKTE ZEER ZAGT GEHAD. En
„ WERLHOF zegt ons, dat hy weet dat
„ een Boer in Duitschland in den Ou-
„ derdom van tagtig jaaren, 'er heel ligt
„ doorquam. En eindelyk *Bladz:* 134
en 135. „ Andere kunnen maar eene
„ zeer kleine maate van het TONDER
„ hebben, en eene zo vrye oppervlak-
„ te, dat op de genadigste wyze van
„ besmetting, eene overvloedige Zwee-
„ tinge, de uitvloeijingen, die door de
„ inhaalende Vaten, of door een insny-
„ dinge ingelaten zyn, door de uitwaa-
„ semende uit kan dryven: want on-
„ derstellende dat zy niets *Assimilabels*
„ in 't Bloed vinden, moeten zy even-
„ wel uitgedreven worden; als onge-
„ lykaartig zynde met het zelve: en
„ dit was zeer waarschynelyk het geval
„ van Juffertje BRUCE" (waar van in 't
vervolg nader) „ DAAR HET CRASSA-
„ MENTUM NAUWLYKS GENOEG AANGE-
„ DAAN WAS, OM EEN ZIGTBAARE UIT-
„ SLAG TE VERWEKKEN, en de Pokki-

„ ge

„ ge oorzaak word met de uitgezweete
„ *Lympha* uitgelaten.

Doch, het geen alhier de uiterfte opmerkinge verdient, is het geval van zekere Engelfche *Lady*, bygebragt door denzelven KIRKPATRIK 6 de *Afdeelinge Bladz.* 140. Daar hy verhaalt, dat dezelve ingeënt zynde (zoo 't fchynt door Mr WALL, Heelmeefter van het Inenting-huis te Londen) zulx aan haar van geene andere Uitwerkinge was, dan dat zy, op de gewoone tyd van ziek te worden, alleen een geringe Koorts met Hooftpyn kreeg; zonder dat 'er een eenig Pokje voor den dag quam. Of Mr WALL te dier tyd van gelyk begrip was als ik ('t geen my, uit zyn naavolgend gedrag, al vry waarfchynlyk voorkomt) vind ik aldaar niet aangetekent: maar wel, dat hy een kind van 7 jaaren, met den Etter uit de Wondjes van die Lady Ingeënt hebbende, het zelve daar door metter daad befmet werd, en de Kinder-pokjes bequam.

Nu vraag ik, of die *Lady* niet geoordeelt moet worden befmet te zyn geweeft; en wel in zoo verre, dat die Befmetting merkelyk in haar gewerkt hebbe? ik geloof niet dat iemand zulx ont-

kennen zal! de ter bekwaamer tyd verſchynende Koorts en Hooftpyn, gevoegt by de beſmettinge van het Kind, door den Etter uit haare Wondjes, zyn 'er de onwraakbaare bewyzen van; echter heeft men aan haar geene Pokjes konnen beſpeuren: Waar zyn ze dan gebleven? zekerlyk uitgewaasſemt eer derzelver ſtoffe zig tot Etter-builtjes konde zetten! te willen zeggen, dat het de Stoffe zelfs, waar mede die Dame Ingeënt was, zoude kunnen zyn geweeſt, die de Beſmetting aan 't Kind veroorzaakt heeft, zoude, waarlyk! niet dan de Onkunde of de Twiſt-luſt toonen, van die zulx te berde zoude willen brengen: want het is klaar uit de wyze der Inentinge, dat, na het wegnemen der Etter-draadjes, zoo min van het Lichaam der ſtoffe, waar mede de Inentinge geſchied is, in de Wondjes overblyft, als van een Kooltje Vuur, 't welk weggenomen word, naa dat daar mede een Oven is aangeſtoken. Buiten en behalven, dat, zoo 'er al iets gerings van de Stoffe der Inenting in de Wondjes zoude mogen gebleeven zyn, zulx dan, waarſchynlyk, al deszelfs aanſtekend vermogen zoude hebben ver-

verloren, door het verblyf aldaar van zoo veele dagen, als 'er verlopen, eer de Wondjes beginnen te Etteren. Om nu niet te zeggen, dat ook die, alsdan vreemde of ongelykaartige Etter der Wondjes, de natuur van dat bynaa ondeelbaare Stofje van oude Besmetting t' eenemaal verandert of verdooft zoude hebben. Breder kan ik my over dit geval niet uitlaaten, om dat de verdere omstandigheden daar van niet geboekstaaft staan. 't Is ook niet noodig: dewyl hier uit reeds, genoeg tot myn oogmerk, blykt, van eene waare of daadelyk gevatte en werkende Kinder-ziekte, zonder dat zig eenige de minste uitslag van Pokjes vertoont heeft; gelyk 'er ook trouwens veelmaal ettelyke Pokjes by de Lyders gevonden worden, die niet, als de overige, tot zweeren komen, maar, by wyze van ontbinding en ongevoellyke doorwaasseming, verdwynen. Al het welke des te waarschynelyker moet voorkomen, indien 'er eenige *Evacuatio Critica*, 't zy van Buikloop, sterk zweeten, of iets diergelyks bykomt: dewyl my nu nog onlangs verhaalt is het geval van een Kind, 't welke alle de toevallen van de natuur-

lyke Kinder-pokjes hebbende, in plaatſe van den uitſlag, eene overvloedige Buikloop kreeg; waarna het gezond werd, en tot nog toe van een tweede aanval van Kinder-ziekte vry gebleeven is: zoo dat, tot het uitwerpen en quyt raaken der *Varioleuſe* Stoffe, niet altoos dadelyke Pokjes nodig zyn.

Ik weet niet of ik hier nog een ander geval voor myn gevoelen mag bybrengen, dewyl het door KIRKPATRIK, *vyfde Afdeelinge*, *Bladz:* 132 en eenige volgende, in eenen geheelen anderen zin word opgevat. Het zelve beſtaat hier in, dat Juffertje BRUCE van *Marklane*, (waar van hier voor reeds gemeld is) door Mr. SAVAGE, in 't jaar 1751, Ingeënt zynde, wel een groote ontſteking aan de inſnyding kreeg, dog die weinig droeg; als mede op den agtſten dag een Koorts, die zes en dertig uuren duurde, met overvloedig zweeten, dog zonder Uitſlag; uitgezonderd alleen, dat zy, kort voor dat zy ziek werd, een kleine puiſt met etter op haar tong had gekregen, en daarna eene zeer kleine met een geele punt, digt aan het eene eind van haar mond; waar van zy geheel bevryd wierd op de gewoone tyd

naa

naa de ziekte, en voorts zoo lustig wierd en bleef als ooit; met verdere byvoeginge aldaar, dat de geſchriften van Mr. Ranby, die allervermaardſte Engelſche Inenter, een geval behelzen dat zeer gelyk daar mede is, en dat 'er veele jaaren verlopen zyn, zonder wederbeſmetting van die Perſoon, die 'er ook geen vrees voor heeft. Kirkpatrik ſchynt te meenen, dat 'er in het gemelde geval van Juffertje Bruce geene Beſmettinge zoude zyn geweeſt: dog dewyl ik, aan de eene zyde, by hem zelfs *Bladz:* 177 leeze, dat, als 'er geene Beſmettinge in 't geheel is, dan ook geene toevallen, de Ingeënte Kinder-ziekte eigen, te beſpeuren zyn; en dat, aan de andere kant, Juffertje Bruce, op den agtſten dag, een Koorts van zes en dertig uuren heeft gekregen: zoo ben ik in eene groote verzoekinge om, als ik durfde, hier in met Kirkpatrik van gevoelen te verſchillen, en vaſt te ſtellen, dat Juffertje Bruce mede inderdaad de Kinder-ziekte onzigtbaar had gehad.

Dog, om eindelyk tot het geval, dat ik zelf beaâmt heb, te komen, en te doen zien, dat de Ondervindinge hier

de Reden, en de Reden de Ondervindinge ſtave, zoo gelieve men zig te herinneren de reeds bovengemelde omſtandigheden, waar in myn Dogtertje zig by haare Inentinge, heeft bevonden, en waarop, als met de uiterſte nauwkeurigheid waargenomen, ſtaat kan worden gemaakt. Volkomen gezond en tot de Inentinge bequaam, is zy, agt dagen lang, op de gewoone wyze *gepræpareert*; den negenden dag Ingeënt; voorts met alle bedenkelyke zorgvuldigheid, in het behoorlyk *Dieet* of levenswyze, en eene geduurzame getemperde Lucht, buiten alle tocht, gehouden; en, even als haar Broeder, die de Kinder-ziekte in order bekomen heeft, zoodanig opgepaſt en waargenomen, dat, in plaatſe dat iemand, die door en door gezond is, zo als zy toen was, onpasſelyk zoude konnen worden, een zieke integendeel, in diervoege, tot den allervolmaakſten trap van gezondheid zoude hebben moeten worden herſtelt. Echter is zy, als voren, met het begin van den zevenden dag naar de Inentinge, geheel t' onpas geworden; het welke geduurt hebbende tot op den negenden dag, en dus omtrent

trent zeſtig uuren lang, is zy vervolgens, zonder eenige Geneesmiddelen te hebben gebruikt, het *Diëet* en *Regimen* op dezelve wyze vervolgt wordende, en dus geheel uit zig zelfs, wederom tot eene meer dan gemeene Gezondheids-ſtaat en lustigheid gekomen, en gebleven.

En dewyl dan nu van deze zeſtig-uurige onpaslykheid, en daar op gevolgde ſpoedige herſtellinge, geene de minſte reden, afgeſcheiden van de Inentinge aan haar gedaan, kan worden uitgedagt; zoo vraag ik, waar die onpaslykheid, en dat juiſt op den zevenden dag, alsmede de daar op gevolgde herſtellinge, zeſtig uuren daarnaa, met mooglykheid anders aan toegeſchreven kan worden, dan aan de werkinge van haare ingeboren *Varioleuſe* Stoffe of Heblykheid, aangeſtoken, opgewekt, of gaande gemaakt door de Inentinge aan haar gedaan? Men weet dat 'er geen Uitwerkſel zonder Oorzaak kan zyn; maar hier is, buiten de opgewekte *Varioleuſe* Stoffe, geene oorzake altoos; derhalven moet die opgewekte *Varioleuſe* Stoffe hier de oorzaak van wezen. En dat dit door de Inentings-ſtoffe alleen, of op zig zelve

aangemerkt, niet veroorzaakt kan zyn; dunkt my daar uit volkomen klaar te wezen, dat de geenen, op welke de Inentinge in 't geheel niet vat, daar van ook in het geheel geene toevallen krygen: gelyk KIRKPATRIK op de boven aangehaalde *Bladz:* 177, ingevolge zyne ondervindinge, getuigt.

Wyders meen ik dat dit Besluit nog des te gegronder zal moeten voorkomen, als hier bygevoegt word, dat alle die *Symptomata* of toevallen, zoo wel op zig zelve aangemerkt, als met betrekkinge tot de tyden wanneer ze gebeurt zyn, de gewoone, en, mag men 't zeggen, onfeilbaare tekenen zyn, van eene gevatte niet alleen, maar ook dadelyk werkende besmettinge, tot het punt van de *Eruptie* of den uitslag zelfs toe: dewyl eene standvastige Ondervindinge den Inenteren al overlang geleert heeft, dat het de zevende, of de agtste dag is, op welke de onpaslykheid der Ingeënte Kinder-ziekte zig begint te openbaren; dat die onpaslykheid maar eenige weinige dagen, by den eenen wat meer, by den anderen wat minder, duurt; en dat daar op, genoegzaam te gelyk met de *Eruptie*, een aller-

lerſpoedigſte herſtellinge van alle de toevallen volgt; dat voorts die onpaslykheid beſtaat, onder anderen, in eene Walginge of Mislykheid; in een Onlustigheid; Grillingen; Wisſelvallige of afwisſelende Warmte en Koude; Zwaardere of Lichtere Koorts; en inzonderheid Pyn onder den Oxel of Oxels; alles voortduurende tot den *Terminus* of *Stadium Extricationis* toe; dat is, tot alle de beſmette deelen zoo ver voortgeſtuuwt zyn in de pypjes, die tot in de oppervlakte des Lichaams uitlopen, dat zy door de *Venæ refluentes*, of te rug vloeijende aderen, niet weder naa binnen gevoert kunnen worden; op welke *Extricatie*, in de gewoone gevallen, de *Eruptie* of uitſlag, en 't ophouden der toevallen, aanſtonds volgen: en voor welke *Eruptie*, met deszelfs gevolgen van *Suppuratie* en afdroginge, in deeze en diergelyke gevallen, de *Inſenſible Tranſpiratie* gehouden moet worden.

Byaldien men zoude willen tegenwerpen, dat in dit geval zig niet vertoont hebben alle de Tekenen van eene werkende Beſmettinge; als, by voorbeeld, het Neus-bloeden, dadelyk

Overgeven, Tinteling in de armen, en dadelyke Ettering der Wondjes, als anders : zoo merke ik daar tegen aan; vooreerſt, dat uit de ondervindinge blykt, dat de trappen en geduurzaamheid der ziekte of Onpaslykheid, in verſcheide Onderwerpen, zeer verſchillende zyn, en zig inzonderheid ſchikken, naa dat de aanſtaande uitſlag meenigvuldig of ſchaars zal wezen; volgens 't getuigenis van KIRKPATRIK *Bladz:* 142 in het begin. Ten andere, dat het ook zeer zeldzaam is, dat in een en dezelve Perſoon, alle de tekenen, de Ingeënte Kinder-ziekte eigen, te ſamen loopen. En gelyk nu myn Dogtertje in het geheel geen Uitſlag heeft gehad, is het dan te verwonderen dat zy niet is aangetaſt geweeſt in eenen gelyken trap van onpaslykheid, en verzeld met alle de toevallen, welke zig doen zien in die geenen, die de ingeënte ziekte, met eenen zichtbaaren, 't zy meerderen of minderen Uitſlag krygen? is het niet integendeel te verwonderen, dat, naar zoodanigen *Evacuatie*, als zy, op den derden, vierden en vyfden dag naar de Inentinge, gehad heeft, dezelve nog zoo onpaslyk, en aan zoo veele

le toevallen onderworpen zy geweest? te meer, daar haar Broeder, die de Kinder-ziekte in order bekomen heeft, meede niet langer dan zestig uuren (hoewel merkelyk zwaarder) ziek geweest is.

Uit dit alles, (gevoegt by het geene reeds is aangehaalt, zoo wegens de stoffe der Inentinge haar en haar Broeder gemeen; de gelyke handelwyze met hem; de zichtbaare besmettings tekenen in haare Wondjes; als anders) meen ik noodzaaklyk te moeten besluiten, dat myn Dochtertje, overeenkomstig met het boven bygebragte geval van Mr. WALL, waarlyk en metterdaad de Kinder-ziekte heeft gehad, schoon 'er zig geen een Pokje aan haar vertoont hebbe: in deezer voege, dat de *Varioleuse* Stoffe, omtrent het einde van haare zestig-uurige onpaslykheid, *geëxtriceert*, of tot aan de buisjes van de Huid gebragt, dog te gering in meenigte of kragt zynde, om zig tot Etter-builtjes te konnen zetten, en dus eenen zigtbaaren Uitslag voor den dag te brengen, in plaatse van dien, aanstonds naar de *Extricatie*, heeft beginnen te *Transpireeren*, en dus vervolgens geheel en al vervlogen

gen is; en dat mitsdien de *Insensible Transpiratie* by haar verrigt heeft, 't geen anders de *Eruptie*, de *Suppuratie*, en de *Exsiccatie*, of de Uitslag, Ettering, en Verdrooginge der Pokjes, by onderscheidene op malkander volgende *Stadia* of tydperken, oogschynelyk uitvoert. Mag dit dan niet met recht genaamt worden ONZICHTBAAR DE KINDER-POKJES KRYGEN? niet in dien zin, als of hier daadelyke Puistjes of Pokjes waren geweest, welke zig schuil gehouden hadden; maar zoo, dat iets anders even dat zelve verricht hebbe, 't welk de Zichtbaare Pokjes doen; namelyk de uitvoeringe van de *geëxtriceerde Variolеuse* Stoffe of besmette Deeltjes.

Mag ik my, en mag myn Dogtertje zich dan niet vleijen, jaa menschelyker wyze verzekeren (ik spreek altoos met dezelve allernеedrigste onderwerpinge en vertrouwen aan en op de Goddelyke Voorzienigheid, waarmeede ik de Inentinge aan myne twee eenige Kinderen, met eene gelukkige uitkomst, heb ondernomen) dat zy daar door, van haare ingeboorene stoffe of hoedanigheid, om de Kinder-ziekte te bekomen, zoo wel gezuivert zy, als of zy eenen daa-

daadelyken en zichtbaaren Uitſlag hadde gehad; en, (by aldien het waar, immers een *Millioen* tegen een is, zoo als het my met de beste Geneeskundigen voorkomt, dat men de waare Kinderziekte niet tweemaalen krygt) mitsdien nooit meer daar aan onderworpen zal wezen? Ik meen jaa! te meer om het geval van RANBY, boven uit KIRKPATRIK aangehaalt, en 't geen de laatſtgemelde, *Bladz:* 135 van zyne voorſchreve vertaalde *Analyſis*, van eene Ingeënte zegt, namelyk: „ Men weet zeker „ dat 'er zig ſlechts een" (te weeten Pokje) „ vertoont heeft, en dat de Ly„ der zig naaderhand in 't midden der „ beſmettinge bevonden heeft, zonder „ 'er van aangetaſt te zyn geweeſt" : jaa TIMONI, aangehaalt by den welgemelden Profesſor T. SCHWENCKE, in deszelfs *Nodig Bericht over de Inentinge*, verzekert, dat de Wondjes maar behoeven te zwellen en te zweeren, en dat zulke leevenslang geen nood meer hebben gehad voor nieuwe Beſmettinge, ſchoon zy met die ziekte daaglyks omgingen; zoo als ook DE LA CONDAMINE, in zyne Memorie over de Inentinge, op den 24. April 1754, voor de Koning-

ninglyke Academie der Weetenſchappen te Parys voorgelezen, zegt, „ *Quelque fois le Venin s' echappe, tout ou* „ *presque tout, par les deux Incisions, et* „ *le malade n'a qu' une ou deux pustules,* „ *quelque fois même pas une seule. Il n'en* „ *est pas moins purgé du germe de la petite* „ *Verole, ni moins a l'abri de la contracter* „ *de Nouveau*" ; dat is, (voor die de Franſche Taale niet verſtaan) dat de beſmette Stoffe ſomtyds geheel, of voor het grootſte gedeelte, ontſnapt, door de twee Wondjes: en dat de zieke, niet meer als een of twee Pokjes, ook wel geen een krygende, daarom niet minder gezuivert is van de grondſtoffe der Kinder-ziekte, nog minder veilig van ze op nieuws te bekomen. En ik meen ook al verder te mogen beſluiten, dat de uitkomſt hier getoont heeft, dat myn Dogtertje zig bevond in de bovenbeſchreven Eerſte *Classis*, of misſchien wel onder de Eerſten van de Tweede *Classis*: naamelyk, dat zy alleen voorzien is geweeſt van zoodanig eene geringe hoeveelheid van Stoffe, of Heblykheid tot het bekomen der Kinderziekte, dat, als zy door die ziekte uit de natuur was aangetaſt geworden, dezel-

zelve niet meer dan een zeer gering getal Pokjes zoude hebben konnen te voorſchyn brengen : want om haar volſtrekt in de Eerſte, of nog Laagere *Clasſis*, te plaatſen, zulx dunkt my dat haare zestig-uurige Onpaslykheid en toevallen, inzonderheid naa eene zoo overvloedige *Evacuatie*, weinig dagen bevorens, niet toelaaten; dewyl hier toe meerdere Stoffe of Heblykheid noodig was, als onderſtelt kan worden in de Eerſte *Clasſis* voortekomen.

En waarlyk! hoe meer ik het werk der Inentinge van de Kinder-pokjes overweege, hoe meer ik vinde dat het vergeleken kan worden met de aanſtekinge van eene onderaardſche Myn, door middel van een brandend Lont; want het Draadje is het Lont; de Beſmettings-ſtoffe, die daar aan kleeft, is het ſprankje vuur of 't glimmend kooltje van het Lont; is 'er geene *Varioleuſe* Stoffe in 't Lichaam, daar volgt zo weinig op de Inentinge, als dat 'er geen Kruid in de Myn is; is 'er veel Kruid in de Myn, en veel *Varioleuſe* Stoffe in 't Lichaam, daar geſchied eene zwaare ontploffing, en eene overvloedige *Eruptie* of Uitſlag; is 'er te weinig Kruid in de

de Myn, of te weinig *Varioleuse* Stoffe in 't Lichaam, ze is buiten staat om een doorbraak in de daarboven leggende korst des Aardbodems, of eene *Eruptie* door de Huid te maaken; het Aardryk schud en dreunt, het Lichaam word ziek en onpaslyk; de uitgebreide Lucht, of *Varioleuse* Stoffe, verliest zig door de natuurlyke openingen of spleeten des Aardryks, of de *poren* en zweetgaatjes, van de Huid; en daar is zoo weinig vreeze dat 'er van nieuws wederom eenige *Eruptie* of ander toeval van Pokjes zal komen, als dat zoo eene gesprongе of uitgeblazene Myn, wederom springen of uitblazen zal, wat vuur daar ook bygebragt worde.

Eindelyk meen ik, dat de Ondervindinge aan myn Dogtertje, des te beslissender in dezen zal moeten voorkomen, als by dit alles nog gevoegd word, dat zy reeds eene allersterkste proef wegens haare onvatbaarheid voor de Besmettinge heeft doorgestaan: dewyl ik haar, (gelyk boven by eene andere gelegenheid reeds aangeroert is) by haar Broeder, in het hevigste zelfs van zynen Uitslag en Ettering (begonnen den dertienden en geheel afgelopen den drie-

drieëntwintigften Dag naar hun beider Inentinge) niet alleen onaffcheidelyk in dezelve Kamer heb laaten verblyven: maar ook altoos in 't zelve Bed, met hem heb laaten flaapen; voorts haar uit het zelve glas, ongefpoelt, laaten drinken; uit dezelve lepel doen eeten; en, niets ter waereld ontziende, hem den geheelen dag door haar laaten oppasfen en behandelen; zonder dat zy, daar door aangefteken werd: zoo min als nu in bynaa drie jaaren; fchoon de Kinder-ziekte, reeds federt een jaar herwaards, zeer fterk in den Haag geregeert hebbe, en tegenwoordig aldus nog regeere, en ik haar nooit onthouden heb, nog meene te onthouden, van de plaatfen, daar zy behoort te wezen: fchoon zy aldaar de Kinder-ziekte gemaklyk zoude konnen bekomen, indien zy daar aan wederom vatbaar was.

En gelyk ik dan hier meede, de mooglykheid niet alleen, maar ook de wyze, hoe men in der daad de Kinderpokjes, zoo Natuurlyk als Ingeënt, onzichtbaar hebben kan, zoo klaar betoogt, en, door toepasfinge op het geval van myn Dogtertje, bevestigt meene te hebben, als, in een zaak van die natuur, ge-

ſchieden kan, zo zoude ik myn Beſtek hier meede voor afgedaan kunnen houden, ten zy ik nog eene hier toe betrekkelyke aanmerkinge moeſt maken, welke gebouwt is op het Leidſche geval, te vinden in het *Tweede Deel dezer* VERHANDELINGEN *Bladz:* 319 *en volgende;* te meer, dewyl het zelve door de Beſtryders der Inentinge niet weinig misbruikt word. Myn aanmerking beſtaat dan hier in; dat de Jonge Heer, aldaar gemeld, zig, waarſchynlyk, niet alleen in de Vierde of Laatſte myner hier boven opgemaakte *Claſſes* heeft bevonden: maar daar in zelfs zoo hoog, dat, was hy door de Natuurlyke Kinder-ziekte ooit aangetaſt, een driedubbelde Dood, was 't mooglyk, zyn Lot zoude zyn geweeſt. Want is die Jonge Heer, in welken alle gunſtige omſtandigheden ter Inentinge ſcheenen ſamen te loopen, naar eene meer dan gemeene *Præparatie* of Voorbereidinge, en goede levenswyze, door de Ingeënte Kinder-ziekte zoo vreesſelyk aangetaſt geweeſt, dat al wat de Kunſt vermocht, ter naauwer nood toereikende was tot zyn behoud, wat zoude 'er dan van gekomen zyn, als hem de natuurlyke

Ziek-

Ziekte eens aangetast hadde, in een naadeelig Saisoen, op eenen tyd dat zyn Bloed verhit, of zyn Lichaam met eenige schaadelyke stoffen, of onpasselykheid, bezet was, en zoo voort? zoo dat de Inenting hier genoegzaam een Mirakel heeft gedaan, en deze Jonge Heer (ik spreek naar den Mensch) daar door van eene andersints zekere Dood, verlost is. Gelyk ook de Heer Professor Gaubius, door welken die Inentinge is verricht, in de bovengemelde Verhandelingen *Bladz:* 369, verhaalt, aan zynen Lyder, naa gelukkig volbragte herstellinge, voor de Oogen te hebben gebragt: „ hoe de Inentinge een gezegend middel was geweest, waar door „ het de Goddelyke Voorzienigheid „ behaagd hadde, zyn Wel Ed: voortaan van den schrik en aanval dier „ ziekte te bevryden, dewelke door „ Natuurlyke Besmettinge, onverhoeds, zonder voorafgegaane Voorbereidinge, vroeg of laat hem overkomende, zeer waarschynlyk den „ Dood zoude veroorzaakt hebben"; zulx het zoo verre van daar is, dat dit geval, waar van de wedergade, myns weetens niet bekent is, iemant van de

Inentinge zoude behooren aftefchrikken, dat 'er, integendeel, geen kragtiger kan werden uitgedagt, om dezelve te moeten aanraden: dewyl daar uit het groot vermogen der Inentinge ten allerklaarften blykt.

VOOR-

VOORBEELD,

OPGEGEEVEN DOOR

THOMAS SCHWENCKE,

HOE EENE

SAMENGESTELDE BREUK,

GEVAARLYK DOOR VEELE TOEVALLEN,

GELUKKIG BEHANDELT EN GENEEZEN IS.

Wat eene gegronde Kennisſe der Deelen, en haar plaatſinge, vermag in ſchielyk opkomende verſchynſelen, die men zo niet verwagt, toont de volgende Obſervatie, in de Heel- en Geneeskunde.

Een Jongman, met naame JAN B..., Oud omtrent twintig Jaaren, kort, maar ſterk van geſtalte, een Viſſer, en gewoon ſterken arbeid te doen, komt my eerſt ter loops raadpleegen, den 8. Juny 1749, naa dat hy alvoorens verſcheide Practizyns hadde geſprooken,

en laatstelyk de kundige en ervaarene Heelmeesters DRINGBERGE en DAMEN, over een groot Gezwel in de Lies en *Scrotum* der rechter zyde, welk Gezwel door hen voor een *Sarcocele*, Vleesbreuk, Lies- en Water-breuk aangezien werd, met byvoeginge, dat 'er tot reddinge van zyn leeven niets over was, dan de wegneeminge des Bals, die in een Knoets-gezwel was overgegaan met verzweeringe.

Op den dag en uur, die door hen vastgesteld was tot de handgreep, examineerde ik voor de eerstemaal, doch nauwkeurig, het ongemak. Ik bevond dat de Bal, in een Knoets-gezwel veranderd, ter grootte van een vuist, boven dien op twee plaatzen naa onderen doorboord was met Pypzweeren. Daarenboven bevond ik in de Lies, zo als het my voorkwam, een Darm- en Netbreuk, ter grootte van twee vuisten.

De Lyder hadde zeedert twee jaaren, een groote pop aan een sterken band op de Lies-breuk gedragen, en dus de Breuk in de Lies merkelyk, zonder intekrygen, gekneld, schoon hem zulx, tot onze verwonderinge, naar zyn zeggen, geen ongemak van be-

lang

lang hadde gegeeven; derhalven was zeer ligt te begrypen en te voorzeggen, dat alle uitgeſchoote deelen in de Lies te ſaamen gegroeid zouden zyn, en vereenigd met de zak, waar in zy opgehouden werden, en zulx bleek ook genoegzaam door uiterlyk onderzoek.

Men vond het Knoets-gezwel of *Sarcocele*, Vlees-breuk, bepaald, en alleen in den Bal, door een uiterlyke oorzaak voortgekomen, namentlyk een val, de Breuk in de Lies niet toegeſtropt.

Men hadde, zeg ik, gereſolveerd op dat tydſtip de Operatie te doen, zynde des achtermiddags tusſen drie en vier uuren. De Lyder was juiſt niet bekwaamlyk daar toe voorbereid, ook hadde hy onvoorzigtig des middags ten twaalf uuren, ſterk en wel gegeeten. Dit laatſte bragt my in verleegenheid, dewyl de buik vol en opgeſpannen was, dat zoo niet behoorde, dog het werk moeſt verricht worden, en men drong daar op aan.

Alle voorzorge die mooglyk was, op dit moment, in het neetlige geval genoomen hebbende, voornamentlyk om geen deelen door het mes in de Lies te

quetsen, werd de Lyder behoorlyk geplaatst en vastgehouden. Hierop opende de Heelmeester DRINGBERGE, geassisteert door den Heelmeester DAMEN het Gezwel, van het *Scrotum* tot aan de Lies naa behooren, tot in den zak der Liesbreuk, om ruimte voor oog en handen te hebben. Wat gebeurt 'er? eensklaps schiet de Karteldarm, een groot gedeelte des dunnen Darms, niet meer bepaald of meer tegengehouden zynde, opgeblaazen, ter grootte van een menschen hoofd, uit, het welk alle oogenblik vergrootte, yslyk om te zien. Men poogde te vergeefs om die deelen in den buik te brengen, derhalven kwam het my best voor, om vooraf de Breuk te redden, en naderhand het Knoets-gezwel weg te neemen. Dit wierd met gemeen overleg beslooten en gedaan.

Men vond het aanhangsel van den blinden Darm aan den Bal vastgegroeid, dat ik zonder eenige andere deelen in de Lies noch eens gezien hebbe, gelykende na een Ader-breuk, *Varicocele*. De Karteldarm en blinde Darm, waren rondom achter aan den zak, waar in zy lagen, vereenigd, gelykerwys ook een gedeelte van het net, doch van goede couleur;

leur; de Kartel - en blinde Darm, met het aanhangſel en net door het mesje los gemaakt zynde, werd de ring (*Annulus*) geopend, om dat het niet mooglyk was, de uitgeſchoote deelen anderſins uittebrengen, dat vaardig en wel, naar de regels der Konſt gedaan wierd.

Doch dit alles hielp niet nog voldeed aan ons oogmerk om de uitgeſchoote en door lucht uitgezette deelen in hunne gewoone plaats, den buik, te rug te brengen. Wat moeite ook de Heelmeeſters aanwendden, om het laatſt uitgeſchootene eerſt te herſtellen, ten einde naderhand het eerſte, naar Konſtgebruik, binnen te werken; alles was te vergeefs, waarſchynlyk te moeijelyker gemaakt, door dien de buik te vooren door ſpys en drank was opgevuld.

Ik ſloeg voor, het *Colon* te doorbooren, om uittogt aan de lucht, die hier in op gehouden werd, te geeven, het welke met een platte, by gebrek van een driekante naalde, gedaan wierd. Uit de gemaakte openinge ſtortte veel bloeds, maar de Darm viel toe, waar door de gemaakte ſteek in den Darm vernaauwde: en al het uitgeſchoote en losgemaakte werd met veel moeite, en niet

minder geduld, eindelyk ingebragt. Een (*Turunde*) groote Steek-wiek, in den ring overdekt met drukdoeken, en door een hand tegengehouden, kwam de wederuitzakkinge der deelen voor; en onder die behandelinge verliep al wat tyd.

Ik heb nooit bovengemelden Heelmeester, een kundig, en altoos ſtoutmoedig Operateur, niet alleen meer vermoeid gezien, maar hy hadde daarenboven aanmoediginge noodig, om het overige werk te volvoeren, de Zaadſtrenge te onderſcheppen, te binden, en de *Sarcocele* uittepeilen, die rondom het *Scrotum* vaſtgegroeit waren, het geen kort daaraan door hem en den Heelmeeſter DAMEN, wél en vaardig ter uitvoer gebracht werd. Naa een ter zaake bekwaam verband, zoo wel om de wederuitvallinge voor te komen als bloed te ſtuiten, werd de Lyder, die geen klein verlies hadde geleeden, te bedde gelegd. Ik ſchreef een ruſtmiddel voor, en niets, dan melk en water tot drank, warm gemaakt.

Daar was ruim zoo veel vrees als hoop, en men ontzag dat ook niet te zeggen aan des Lyders vrienden, wegens de

de ſamengeſtelde ongemakken, en het geen daar in volvoerd was.

In den nagt, op die handgreepen volgende, hadde de Lyder vier ontlastingen van veel bloeds, en dien dag nog drie, op welke de natuurlyke afgangen volgden; naar allen ſchyn, was dit bloed uit het *Colon* of den Karteldarm voortgekomen, en wel meer door de noodzaakelyke behandelinge, persſinge, en te rug drukkinge van dien Darm, als door de ſteek: daar niemand beter van kan oordeelen, dan die daar tegenwoordig waaren, en die moeijelyke handgreepen hebben gezien. De Lyder werd onder Gods zegen daaglyks beter, leed niet overmatig, werd verbonden naa behooren; dog op den elfden dag naa de Operatie, kwam hem een groote bloedſtortinge over, uit een Slagader van het *Scrotum*, die van den Heelmeeſter Damen geſtuit werd, door onderſcheppinge met naald en draad.

De ſcheidinge geſchied zynde van de toegebondene deelen, werd hy naar gewoonte verbonden, bezorgt en behandeld, zynde hy Lyder in vyf weeken volkomen, en zonder overblyvend letſel geneezen. Hy draagt daarnaa een

Breuk-

Breuk-band, om alle *Recidiven* te beletten, en leeft heden in 't laatst van 't jaar 1757, nog even gezond.

Een wél afgeregte hand, en een geoeffend oordeel, vermogen veel, als zy op ondervindinge steunen.

's Hage 24. *December*, 1757.

BE-

BESCHRYVING

VAN EENE

NAGEBOORTE,

WAAR IN DRIE

MOEDERKOEKEN

(*PLACENTÆ*)

ZICH VERTOONDEN;

OPGEGEEVEN DOOR

THOMAS SCHWENCKE.

Eene gelukkige Moeder van verscheide gezonde Kinderen, tusschen de dertig en veertig Jaaren oud, gezond van lighaam, van goede gestalte, dog wat teeder, werd wederom bevrucht, en bleef vry gezond tot den tyd haarer verlossinge.

Men bemerkte niets aan haar, dan dat het opperste van haaren zwangeren buik

zig

zig wat breed vertoonde, niet zonder nadenken op het laatst, of 'er wel twee mogten gedraagen worden. Op zyn tyd word die twyffel weggenomen, door een natuurlyke verlossinge van ééne Dochter, van matige grootte, gezond van lighaam.

De Nageboorte vertoonde, niet *éénen* gewoonelyken Moederkoek, maar *twee* neffens malkanderen leggende, hebbende tusschen beiden, omtrent de helft of midden, een *derde*, die de twee groote, scheen te zamen te willen binden. Dewyl de Nageboorte in zyn geheel, en niet, dan een openinge in de Vliezen was, tot doorlatinge van het Kind, onderzogt ik dezelve, en bevond, dat de twee Koeken van een ordinaire dikte waren; en overdwars gemeeten, tien duimen breedte hadden, terwyl de hoogte van elk, niet meer dan ruim de helft konde haalen; zy waren door den tyd buiten het lighaam wat ingekronkelt, en kleinder geworden, gelykerwys altoos gebeurt.

De lengte en dikte der navelstreng, waren beiden boven de gewoone maat, gelyk zy daarom in haare natuurlyke grootte, in de Plaat hier bygevoegd, afgeschetst staan,

ſtaan, met haare knobbels of knoopen. De Aderen met lucht gevuld, en nog met het *Amnion*, of binnenſte vlies, dat zeer dun en doorſchynend was, overdekt, het welk van binnen overal aan de Koeken als gehegt, tot omtrent haaren omtrek, konde nagegaan worden met het oog dat het *één* Lamvlies voor *één* Kind geſchikt was; gelykerwys het *Chorion*, of dikke en buitenſte vlies, ook bevonden werd overal aan den omtrek van de drie Moederkoeken vaster gehegt, en daar ook dikker dan op andere plaatſen van dien zak, die het voorige met de Waters en Vrucht omvat.

Aan de andere zyde, waar meede de Moederkoeken verknocht zyn, in den Bodem en het agterſte gedeelte der Baarmoeder, was niets buitengewoons te zien. Dit alleen moet ik maar hier byvoegen, dat 'er in den omtrek van het dikke Vlies, of *Chorion*, nog een meenigte veezels en vaten hingen, dewelken aan de Baarmoeder vaſt waren geweeſt.

Offchoon nu die Moederkoeken, voorzien met hunne Vliezen en Waters, in welke, als in een eirond, het Kind

of

of de Vrucht onthouden word, aan den Baarmoeders bodem, en geheelen hollen omtrek gehecht zyn, blyft hier echter grooter breedte over, dewelke aanleidinge gegeeven heeft, om niet zonder reeden te denken, dat hier iets meer mogt weezen, dan een gewoonlyk Kind.

Het is niet nieuw, dat de Koek groot is, dat zy langwerpig, driehoekig, of van eenige andere figuur is, in de eene als andere Nageboorte.

Want een blaasje, de grootte eener groote erwt, waar in een ſchepſeltje onthouden word, naa den zesden dag der ontfangenis, is in zyn omtrek met veezels bekleed, en hecht zig met die uitgeſchoote vezels aan de Baarmoeder, waar uit naderhand de Moederkoek geformeerd word.

Aan het onderſte gedeelte van dit blaasje, vertoont zig een kaal plekje, het welk door den tyd benedenwaarts uitzet, naar maate dat de Baarmoeders bodem uitgeſtrekt word naa boven, gelyk zulks demonſtratif is in die ronde blaasjes of eitjes van den zevenden dag naa de ontfangenis, tot laatere tyden, *Succesſif* in grootere.

Ik vinde my derhalven zeer genegen, om

om te gelooven, dat de Moederkoek geformeerd tusschen de verdubbelinge van het uiterlyke Vlies, *Chorion*, door uitschietende vaaten aan de Baarmoeder verknocht word, om dus zyn leevensvoedsel aan de Vrucht meede te deelen, het welk uit de Baarmoeder ontfangen is, want Moederkoeken, met een gedeelte der dikte van dat Vlies overtoogen, uit den omtrek van de Koek tusschen de Baarmoeder op de Koek loopende, schoon hier en daar afgebrooken, schynen zulx te bewyzen. Dit is van anderen wel aangemerkt, en ik bewaar ook tot mynent weezentlyke proeven van de derde maand tot verdere tyden; echter vind ik niet, dat in verdere tyden dit Vlies op de Koek verdikt: in tegendeel, het koomt my voor dunner te worden.

Het breedste, holle, vatige en zagtste gedeelte van de Baarmoeder innerlyk, is deszelfs Bodem. De harde plooijen, van booven na beneeden loopende in den hals van de inwendige Baarmoeder, zyn ongeschikt om de vezelen van het eitje gemakkelyk te plaatsen en te ontfangen in haare opene buizen, schoon 'er voorbeelden van zyn, dog ongelukkig byaldien zulks gebeurt. Dus

legt en word het vatige van boven uit den bodem en overige holte gevoed, terwyl het onderste niets ontfangt, en den omtrek van het ei in vervolg van tyden van onderen uitzettende, geene, of geen merkelyke veezels heeft.

1. Uit het voorverhaalde blykt dan genoeg, dat in den geheelen omtrek der holte van de Baarmoeder de Koek zig hechten kan, het welk de ondervinding ook leert, doch meest in het opperste en achterste gedeelte van dien.

2. Gelykerwys ook. waarom een groote of dubbelde, ja een drievoudige Moederkoek dat opperste deel des buiks, daar de Baarmoeder zig bevind, breeder doet voorkoomen.

3. En waarom hy zoo geformeert kan worden.

4. Dat 'er door meer vaten, als alleen, door die van den Moederkoek een vereeniginge is met de Baarmoeder. Eenige vaten van dat zoort, los gemaakt, maaken zekerlyk die lekkinge van bloed en water of water alleen, welke men in zommige zwangere Vrouwen gewaar word, die nogtans daar door geen nadeel lyden of eenig ander gevolg hebben.

Twee

Twee Moederkoeken, een kleine met een groote, waar van de eerſte als een aanhangſel van de tweede was, heb ik meermaalen gezien, ook is het teegenwoordige en voor oogen geſtelde geval niet het eenige voorbeeld, maar uit deeze diſtincte en byzondere ſcheidinge der Koeken word men echter ontwaar, dat verſcheide dingen voller licht ontfangen, te meer, als men hier byvoegt, dat een natuurlyke Moederkoek uit verſcheide kleinen, aan malkanderen leggende en te zaamen vereenigd, gemaakt word; want de Slagaders en aders der Navelſtreng verſpreiden zich door all' dezelven heen en het zelve Vlies overdekt haar allen.

Gelyk het nu de pligt der Vroedvrouwen of Handmeeſters is, de Moederkoek niet te haalen van het eerſte, ingeval zig een tweede Kind preſenteert, in de paſſage te kennen door groei van nieuwe waters, deelen des Kinds of Navelſtreng, voor en al eer ook het tweede voor den dag is gebragt om dus de beide Moederkoeken, aan malkanderen gevoegd te gelyk te krygen, zoo eiſcht hier het geval ontlaſtinge en wegneeminge der beide, om dat 'er geene

tweede te wagten was, schoon 'er twee Moederkoeken waren, dewyl geen teeken van een tweede Kind dezelfde vergezelschapte.

Of men uit de Figuur zoude moogen opmaken, dat 'er een bezwangeringe van twee zy geweest, waar van het eene te niet gedaan, terwyl het overgebleeve van beiden of alle drie de Moederkoeken voedsel ontfangen heeft, twyfel ik ten hoogsten, dewyl dat met alle de andere omstandigheden niet overeenkomt.

De verdere gevolgen uit dit geval te trekken laat ik aan den bescheiden en kundigen Lezer over, myn bestek is volbragt.

P L A A T.

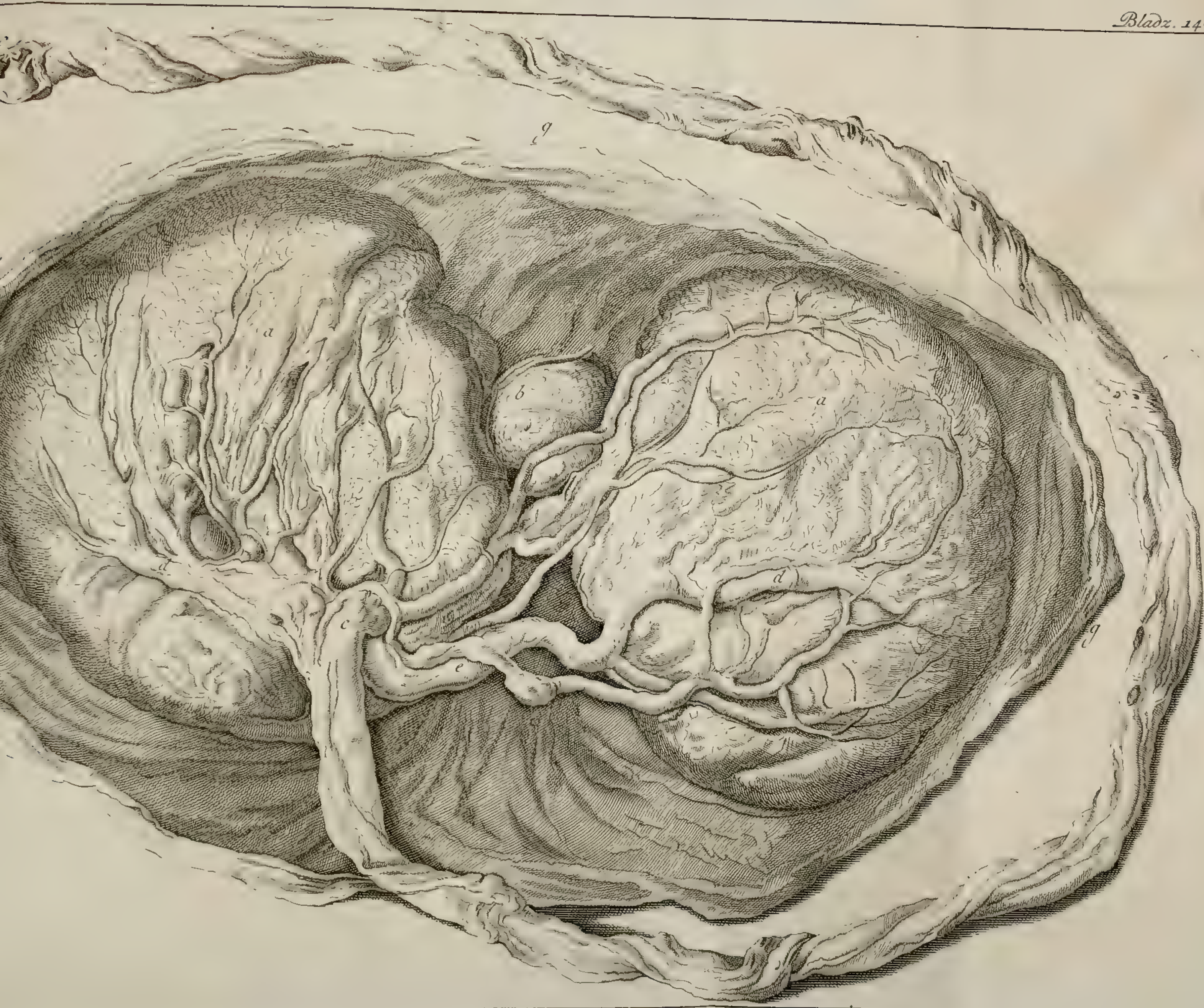
De Plaat vertoont twee groote Moederkoeken met een kleintje in hunne natuurlyke grootte.

aa. *Twee Moederkoeken.*
b. *Een kleine Moederkoek tusschen beide.*
c. *De Navelstreng aan haaren oorsprong onder aan de eene Moederkoek vast, doch langer en dikker als gewoonlyk.*
dd. *De met lucht opgevulde aderen, welker takken van zelfs zich vertoonen.*
e. *Een bondel groote vaaten als een tweede Navelstreng van den tweeden Moederkoek na den eersten loopende en met dien zich vereenigende.*
f. *De afgesneeden Navelstreng waar in men de ader en twee Slagaders ziet, welker beide openingen of wondjes, ongelyk kleinder dan die der ader zyn.*
gggg. *Het dikke Vlies* Chorion *agter over gelegt op den rand van de drie Moederkoeken vast.*

BE-

e
g

g
a
b
a
a
d
c
e
g
a

BEDENKINGEN
OVER HET
DREIGEMENT
DES TWEEDEN GEBODS,

EXODUS XX. VERS 5 EN 6. EN DEUTERONOMIUM V. VERS 9 EN 10.

DOOR

J. L. MAGNET.

Uit het Fransch Vertaeld door

MARTEN SCHAGEN,

*Doopsgezind Leeraer t'*UTRECHT.

MYNHEER.

HET Dreigement des Tweeden Gebods heeft my, zoo wel als UEd., altoos zwarigheit gemaekt: nooit kon ik myzelf doen denken, dat de volstrekt regt-

REFLEXIONS
SUR LA
MENACE DU SECOND COMMANDEMENT,

EXOD. XX. 5, 6. & DEUTER. V. 9, 10.

PAR

J. L. MAGNET.

MONSIEUR.

LA menace du second commandement m'a toujours fait de la peine, aussi bien qu'à vous; je n'ai jamais pû me mettre dans l'esprit, que Dieu, sou-

regtvaerdige GOD de zonden van de Vaderen aen de Kinders zou willen ſtraffen; vooral, daer de HEERE zelf, by Ezechiël in het XVIIIde, betuigt, geenszins dierwyze te handelen. Wy zyn de eenige niet, welke door deze zwarigheit belemmerd wierden: de geleerdſte Uitleggers van de H. Schrift toonen blykbaer genoeg, dat zy ze gevoelden, en 'er meê verlegen waren, door de moeite, by hen aengewend om het gezegde Dreigement, indien al niet met de Goedheit, ten minſten met de Regtvaerdigheit Gods, overééntebrengen. Zy hebben dezelve getragt uit den weg te ruimen, op verſcheidenerlei wyze: dan, behoudens de agting, aen zoo groote mannen verſchuldigd, alle de uitleggingen van dit Dreigement, tothiertoe by hen

ſouverainement juſte, voulût punir les pechéz des Peres ſur les enfans, ſur tout Dieu proteſtant, au 18e d'Ezéchiël, qu'il n'en uſe pas de la ſorte. Nous ne ſommes pas les ſeuls que cette difficulté arrête; les plus ſcavans interprêtes de l'Ecriture montrent aſſez, par les peines qu'ils ſe donnent, pour accorder la menace en queſtion, ſi non avec la bonté, du moins avec la juſtice divine, qu'ils la ſentent, & qu'elle les embaraſſe. Ils ont tâché de la lever en differentes manieres; mais ſauf le reſpect dû à ces grands hommes, toutes les explications, qu'ils ont donné juſqu'ici à cette menace, ne me paroiſſent pas ſatisfaiſantes: C'eſt ce qui m'enhardit

hen gegeven, komen my onvoldoenend voor. Dit verstout my, aen UEd. myne eigene gedagten daerover medetedeelen: noemende ik die de myne, omdat ik niet weet dezelve elders gevonden te hebben. Voor 't overige, Mynheer! verzoek ik U te gelooven, dat ik niet verwaend en eigenzinnig genoeg ben, om qualyk te nemen, dat men ze weêrspreke: ik zoek alleen de waerheit; en bid u, my te helpen in haer te vinden, door my uwe aenmerkingen te melden; beloovende u, van mynen kant, dat ik, wel verre van het u te wandanken, byaldien gy my overtuigd gemist te hebben, my zeer verpligt zal rekenen, aen dengeen die my van myne dwaling te regt gebragt zal hebben.

Ik zal vooraf aenmerken, dat geene der ou-

dit à vous communiquer mes propres pensées; je les appelle miennes, parce que je ne sache pas les avoir trouvées ailleurs. Au reste, Mr je vous prie de croire, que je ne suis ni assez vain ni assez entêté du sentiment que je vais vous proposer, pour trouver mauvais qu'on le combatte; je ne cherche que la Verité, & je vous prie de m'aider à la trouver, en me communiquant vos remarques, vous promettant de mon côté, que bien loin de vous savoir mauvais gré, si vous me convainquiez de m'être trompé, je vous aurois beaucoup d'obligation de m'avoir tiré d'erreur.

Je remarquerai d'abord, qu'aucune des anciennes

oude overzettingen hier het woord *ſtraffen* gebruikt: overéénkomſtig in dit ſtuk met het oirſprongelyke, bedienen zy zich van verſchillende bewoordingen, wier betekenis minder bepaeld is. Ik zal haer voorbeeld volgen; ik zal het onbepaelde woord *bezoeken*, 't geen hier volmaektelyk paſt, gelyk ik u hope te doen zien, voortaen bezigen, en ik zal den tekſt, met verſcheidene laeter taelsmannen aldus overzetten: *Ik de HEERE, uw GOD, ben een ſterk en yverig GOD, die de misdaed der vaderen* BEZOEKT, *enz.*

MAER, zult gy ongetwyffeld zeggen, wat is 'er aen gelegen welke bewoording men hier gebruikt? Onze zwarigheit is niet over de woorden, maer over de zaek zelve. Wat is die *bezoeking* of die *ſtraf*, zoo als gy ze [illegible] zoudt

verſions n'employe ici le mot de *punir*; Conformes en ce point à l'Original, elles ſe ſervent de differens termes, dont la ſignification eſt moins determinée. J'imiterai leur exemple, j'emploîrai deſormais le mot vague *Viſiter*, qui convient ici parfaitement, comme j'eſpere vous le faire ſentir, & je traduirai avec divers interprêtes modernes: *Je ſuis un Dieu fort & jaloux, Viſitant.* &c.

MAIS direz vous ſans doute, qu'importe quel terme on employe? C'eſt de la choſe même & non des mots dont nous ſommes en peine. Qu'eſt ce que cette *Viſitation* ou cette *punition*, comme vous vou-

zoudt willen noemen? Dit, dit 's het eenig ſtuk, waerin ik belang heb. Gy hebt gelyk, Mynheer! en ik zal tragten aen UEd. voldoeninge te geven.

In 't algemeen verzoeke ik, dat gy in de eerſte plaets gelieft in agt te nemen, dat de *bezoeking* van de ongeregtigheit der vaderen aen de kinders, hier niet enkel kan betekenen, de gevolgen van de zonden der vaderen met opzigt tot hunne kinderen, of de invloed, die iemands quaed gedrag noodwendig op den ſtaet zyner nakomelingſchap moet hebben. Laet ik my nader verklaren. Wanneer de HEERE in het tweede gebod zegt, *dat Hy* de misdaed der vaderen *bezoekt*, *enz.* betekent die manier van ſpreken, niet blootelyk, dat

voudrez l'appeller? Voila le ſeul point qui m'intereſſe. Vous avez raiſon, Mr, & je vais tâcher de vous ſatisfaire.

Je vous prie d'abord de faire attention, que la *Viſitation* de l'iniquité des Peres ſur les Enfans, ne ſeauroit deſigner ici ſimplement, la ſuite des pechez des Peres à l'égard de leurs Enfans, l'influence qu'a néceſſairement la mauvaiſe conduite de quelqu'un ſur l'état de ſa poſterité. Je m'explique: Quand Dieu dit dans le ſecond commandement, *qu'il Viſite* &c., cette façon de parler ne ſignifie pas ſimplement, que l'iniquité des Peres, entrainant après ſoi des inconvéniëns de diverſes eſpeces,

 les

dat de ongeregtigheit der vaderen alderleïe ongemakken nae zich ſleept: de kinderen vinden zich daerin natuurlyk, en zelfs noodzakelyk, gewikkeld. Maer zy betekent het byzondere gedrag, 't welk GOD houdt, ten aenzien der nakomelingen van eenen ondeugenden. Myn bewys is, dat de *bezoeking*, van welke hier gehandeld word, regtſtreeks van GOD komt; hy is 'er de autheur van, gelyk hy de oirſprong is van de zegeningen, welke hy vergunt aen de duizenden die hy lief heeft. Nu, gelykerwys de zegeningen, waermeê de HEERE het nakomelingſchap der godvrugtigen overſtort, iets zyn, dat geheel verſchillende is van den invloed, die het goed gedrag hunner vaderen op den ſtaet der afſtammelingen kan hebben: zoo

les enfans s'y trouvent naturellement, & même néceſſairement, enveloppez; mais elle deſigne la conduite particuliere que Dieu tient à l'égard de la poſterité du méchant. La preuve en eſt, que la *Viſitation*, dont il s'agit ici, vient directement de Dieu; il en eſt l'Auteur, comme c'eſt lui qui eſt la ſource des benedictions, qu'il accorde en mille generations à ceux qu'il aime. Or comme inconteſtablement les benedictions, dont Dieu comble la poſterité des gens de bien, ſont quelque choſe de tout different de l'influence que peut avoir ſur l'état des Deſcendans la bonne conduite de leurs Peres,

zoo volgt 'er uit, dat de *bezoeking*, van welke wy ſpreken, niet enkel de invloed is, die de verdorvenheit der voorvaderen heeft op den ſtaet der kinderen; maer dat dit woord iets meer betekent. Voeg hier by, dat de kinderen zich in de rampzalige onheilen, die de verdorvenheit hunner vaderen met zich voert, niet bevinden door een onmiddelyk uitwerkſel van Gods wil, maer door een noodzakelyk gevolg van de natuur der zaeken zelve: een gevolg, 't geen niet als door wonderwerken van GOD te beletten zou zyn. Nu is het klaer, dat men niet zeggen kan, dat GOD de oirzaek is van eene zaek die hy niet te wege brengt, die hy alleen goedvint niet op eene wonderdaedige

res, il s'enſuit que la *Viſitation*, dont nous parlons, n'eſt pas ſimplement l'influence, qu'a ſur l'état des Enfans la corruption de leurs ancêtres, mais que ce mot deſigne quelque choſe de plus. Ajoutez à cela que les Enfans ſe trouvent enveloppez dans les funeſtes inconveniens, qu'entraine après ſoi la corruption de leurs Peres, non par un effet immediat de la Volonté de Dieu, mais par une ſuite néceſſaire de la nature même des choſes: ſuite, que Dieu ne pourroit empêcher que par des miracles. Or il eſt viſible, qu'on ne peut pas dire, que Dieu ſoit l'Auteur d'une choſe, qu'il ne procure point, qu'il ſe contente de ne pas empêcher d'une maniere

dige wyze te beletten. Op dezen grond houden wy, en met reden, ſtaende, dat GOD geen oirzaek van de zonde is, daer hy ze ondertusſchen niet belet, gelyk hy kon, indien zyne wysheit hem toeliet, t' allen oogenblikke door wonderwerken de algemeene orde omtekeeren, die hy zelf vaſt geſteld heeft. Indien overzulks de *bezoeking van de ongeregtigheit*, *enz.* niets anders betekende als de natuurlyke invloed welke de verdorvenheit der vaderen op den ſtaet der kinderen heeft, zou GOD de autheur niet konnen zyn van *deze bezoeking;* en bygevolg zou hy zich niet konnen uitdrukken gelyk hy doedt in het tweede gebod, wanneer hy zegt: *Ik ben een ſterk en naeryverig GOD*, *enz.* waer-

re miraculeuſe. C'eſt ſur ce principe que nous ſoutenons, & avec raiſon, que Dieu n'eſt pas Auteur du peché, qu'il n'empêche pourtant pas comme il le pourroit, ſi ſa ſageſſe lui permettoit, de renverſer à chaque inſtant par des miracles, l'ordre general qu'il a lui-même établi. Si donc la *Viſitation de l'iniquité &c.*, ne deſignoit autre choſe que l'influence phyſique, qu'a ſur l'état des Enfans la corruption de leurs Peres, Dieu ne ſeroit pas l'Auteur de cette *Viſitation*, & par conſéquent, il ne pourroit pas s'exprimer comme il fait dans le ſecond commandement, lors qu'il dit, *je ſuis un Dieu fort & jaloux, viſitant &c.* D'ou je conclus, que la

waeruit ik besluit, dat de bezoeking, van welke hier gehandeld word, geene andere zaek kan betekenen, als het gedrag van GOD, met betrekking tot de nakomelingen van de boozen: een gedrag, 't welk zich grondt op de ongeregtigheit der vaderen, en waertoe de ondeugd der vaderen reden gaf; een gedrag, dat tot zyn onderwerp heeft de afkomelingen van de boozen, als zoodanig, dat 's te zeggen, voorzoo-verre zy hunnen oirsprong van een ondeugend mensch hebben; een gedrag eindelyk, dat omtrent hen geen plaets zou hebben gehad, indien zy zoo gelukkig waren geweest van uit eenen deugdzaemen vader aftestammen.

Een tweede algemeene aenmerking, welke ik UEd. verzoek hier te maken, is,

la *Visitation*, dont il s'agit ici, ne peut marquer autre chose, que la conduite de Dieu à l'égard de la posterité des mechans; conduite, qui est fondée sur l'iniquité des Peres, à laquelle la corruption des Peres donne lieu; conduite, qui a pour objet les Descendans des mechans, entant que tels, je veux dire, entant qu'ils tirent leur origine d'un homme corrompu; conduite qui n'auroit pas lieu à leur égard, s'ils avoient eu le bonheur de descendre d'une Pere vertueux.

Une seconde observation generale que je vous prie

is, dat de ſpreekwys *de ongeregtigheid bezoeken, enz.* geen daed van ſtrengheit aen de zyde Gods, maer een daed van zyne bermhartigheit, uitdrukt. 't Geen ik hier zeg, zal u ongetwyffeld immer zoo wonderſpreukig voorkomen, als het myzelf in 't eerſt voorgekomen is. Men vint zooveele plaetzen in de H. Schrift, alwaer *de ongeregtigheit bezoeken* dezelve *ſtraffen* betekent, dat het in den eerſten opſlag geweldig vreemd moet ſchynen, dat men de *bezoeking* van de ongeregtigheit der vaderen aen de kinderen voor een daed van goedheit wil doen doorgaen. Verwerp het echter niet Mynheer! zonder my gehoord te hebben, en wees zoo goed van een zaek wel in te denken, die zoo klaer is als

prie de faire ici, c'eſt que la phraſe *Viſiter l'iniquité &c.* exprime non un acte de rigueur de la part de Dieu, mais un acte de ſa miſericorde: ce que je vous dis ici vous paroitra ſans doute auſſi paradoxe qu'il me l'a paru d'abord à moi-même. On trouve tant de paſſages dans l'Ecriture, où *Viſiter l'iniquité* ſignifie la punir, qu'il doit paroitre du premier abord fort étrange, qu'on veuille faire paſſer la *Viſitation* de l'iniquité des Peres ſur les Enfans pour un acte de bonté. Ne decidez cependant pas, M[r], ſans m'avoir oui, & daignez faire reflexion ſur une choſe, qui ſaute aux yeux, & à laquelle cependant la pluspart des interpretes ne pa-

als den dag, en waerop onderwyl het meerendeel der Uitleggeren niet ſchynt all' den aendagt, dien zy verdient, geveſtigd te hebben. Teweten, hoe groot eene gelykvormigheit 'er in de bewoordingen beſpeurd moge worden, d'er is niettemin een wezendlyk verſchil tusſchen de ſpreekwyze van *aen iemand zyne ongeregtigheit te bezoeken*, en tusſchen die van *aen iemand een's anders ongeregtigheit te bezoeken.* Byaldien men eens voor een oogenblik toeſtond, dat de eerſte ſtandvastig in de Schriftuur beduidde, *iemand om zyne zonden te ſtraffen;* zou 'er geenszins uit volgen, dat men denzelfden zin aen de tweede kon geven: want, all' die van ſtraffen ſpreekt, onderſteldt eenen ſchuldigen; men kan eenen

paroiſſent pas avoir fait toute l'attention qu'elle merite; c'eſt, que quelque conformité qui puiſſe ſe rencontrer dans les termes, il y a néanmoins une difference eſſentielle entre cette façon de parler *Viſiter ſur quelqu'un ſon iniquité*, & cette autre, *Viſiter ſur quelqu'un l'iniquité d'autrui.* Quand on accorderoit pour un moment, que la premiere ſignifie conſtamment dans l'Ecriture punir quelqu'un de ſes pechez, il ne s'enſuivroit nullement, qu'on pût donner le même ſens à la ſeconde: la raiſon en eſt, que quiconque parle de *punir* ſuppoſe un coupable; on peut faire ſouffrir un innocent, mais, à quelque ſouffrance qu'on l'expoſe,

eenen onschuldigen doen lyden, maer aen wat lyden men hem ook overgeve, men kan hem niet straffen. Dus is het volstrekt onmogelyk, de ongeregtigheit der vaderen aen de kinders te straffen; dewyl zy aen die ongeregtigheit niet schuldig staen. Het kan wel gebeuren, en het gebeurt maer al te dikwils, dat de afkomelingen door een onmiddelyk gevolg van het slegt gedrag hunner voorouders lyden: maer die lydingen zyn geene straffen, eigentlyk gesproken; zy verschillen 'er wezendlyk van. Stae my derhalven toe, dat wanneer de zin van de spreekwys *aen iemand zyne ongeregtigheit bezoeken*, al standvastig eene daed van strengheit aenwees, zulks geen vooroordeel tegen 't geene ik te berde breng kan vormen.

NA

se, on ne sauroit le *punir*. Ainsi il est absolument impossible, de *punir* sur les enfans l'iniquité de leurs Peres, iniquité, dont ils ne sont point coupables: il peut bien arriver, & il n'arrive que trop souvent, que les Descendans souffrent par une suite immediate de la mauvaise conduite de leurs ancêtres, mais ces souffrances ne sont pas une *punition* proprement dite, elles en different essentiellement. Convenez donc avec moi, que le sens de cette phrase *Visiter sur quelqu'un son iniquité*, quand elle marqueroit toujours un acte de severité, ne sauroit former un prejugé contre ce que j'avance.

APRE'S

NA deze aenmerking, die my noodig ſcheen om UEd. te bereiden ter onderzoekinge van de waerheit, zonder vooringenomenheit, zal ik met weinige woorden melden de redenen op welke myne beweering gegrond is. De ſpreekwys, die wy onderzoeken, word niet meer dan viermael in het Oude Teſtament gevonden: alle vier de reizen is zy gebezigd, om het gedrag van GOD aentewyzen. De vier plaetzen, welke ik bedoel, zyn Exodus XX. vers 5. Deuteronomium V. vers 9. Numeri XIV. vers 18. en Exodus XXXIV. vers 6. De twee eerſte plaetzen, welke ik my voorſtelde te verklaren, konnen niets beſlisſen. Maer men behoeft ſlegts een weinig aendagt, om te beſeffen, dat in

APRE'S cette remarque, qui m'a paru néceſſaire, pour vous diſpoſer à examiner la verité ſans prevention, voici en peu de mots les raiſons, ſur les quelles mon aſſertion eſt fondée. La Phraſe que nous examinons ne ſe trouve que quatrefois dans l'Ancien Teſtament; toutes les quatrefois elle eſt employée pour marquer la conduite de Dieu. Les quatre paſſages que j'ai en vue ſont Exode XX. vs. 5. Deut. V. vs. 9. Nomb. XIV. vs. 18. Exod. XXXIV. vs. 6. Les deux premiers endroits, qui ſont ceux que je me propoſe d'expliquer, ne peuvent rien eclaircir. Or il ne faut qu'un peu d'attention pour appercevoir, que dans les deux autres

in de twee andere, *de ongeregtigheit der vaderen te bezoeken aen de kinderen*, een daed te kennen geeft van de Goddelyke Goedheit en Bermhartigheit, gesteld tegen de strikte Regtvaerdigheit.

WAT aengaet Numeri XIV. vers 17--19. 't geval is kortelyk aldus. De Israëlieten tegen GOD gemurmureerd, en GOD gezegd hebbende, dat hy ze zou uitroeïen, poogt Moses met ernst genade voor hen te verwerven. Met toeleg om daerin gelukkig te slagen, drukt hy zich dezerwyze uit: *Nu dan, laet toch de kragt des HEEREN groot worden, gelyk als gy gesproken hebt, zeggende, de HEERE is lankmoedig, en groot van weldaedigheit, vergevende de ongeregtigheit en overtreding, die [den schuldigen] geenszins onschuldig houdt*, BEZOEKENDE *de*

Visiter l'iniquité des Peres sur les Enfans, marque un acte de la bonté & de la misericorde divine, opposé à l'etroite justice.

PAR rapport au Nomb. XIV. vs. 17—19. voici le fait en deux mots: les Israëlites s'étant revoltés contre Dieu, & Dieu ayant parlé de les détruire, Moise s'efforce d'obtenir grace pour eux. Dans la vue d'y reussir, il s'exprime en ces termes: „ Je „ te prie, que la puissance du Seigneur soit mani- „ festée, comme tu as parlé en disant: l'Eternel „ est tardif à colere & abondant en gratuité, ôtant „ l'iniquité & le forfait, & qui ne tient nullement „ le

de ongeregtigheit der vaderen aen de kinders, in het derde en in het vierde [lid.] Vergeef toch de ongeregtigheit dezes volks, naer de grootte uwer goedertierenheit, en gelyk als gy dezen volke, van Egyptenland af tothiertoe, vergeven hebt. Dit gebed had kragt; want de HEERE zei tot Moses: *Ik heb ze vergeven naer uwen woorde.* vers 19.

MEN behoeft die plaets maer te lezen, om te zien, dat Moses zich aldaer bediendt van GODS *bezoeken van de ongeregtigheit der vaderen aen de kinders, enz.* als van eene kragtige drangreden, om het Opperste Wezen te bewegen tot het vergeven van de ongeregtigheit der Israëlieten. Maer, zoo de *bezoeking van der vaderen ongeregtig-*

„ le coupable pour innocent, *visitant* l'iniquité des „ Peres sur les Enfans jusqu'à la troisiême & à la „ quatriéme generation. Pardonne je te prie l'iniquité de ce peuple, selon la grandeur de ta gratuité, comme tu as pardonné à ce peuple depuis „ l'Egypte jusqu'ici". Cette priere produisit son effet, car l'Eternel dit à Moise, „ j'ai pardonné selon ta parole. v^s. 20.

IL ne faut que lire ce passage pour voir, que Moise se prevaut ici de ce que Dieu *Visite l'iniquité des Peres sur les Enfans &c.* comme d'un puissant motif, pour engager l'Etre Supreme à pardonner l'iniquité des Israëlites: mais si *la Visitation de l'ini*

tigheit enz. moet worden aengezien voor een daed van geſtrengheit aen Gods zyde, is de handelwys van Moſes t' eenemael onbegrypelyk; zelfs durve ik zeggen, dat dees heilige man zich in deze gelegenheit zou gedragen hebben, op eene wyze die vlakuit tegen zyne oogmerken aenliep. Hoe toch kan men zich met der daed verbeelden, dat een menſch van gezonde hersſenen, dat een verheven geeſt hoedanig Moſes was, GODE zyne regtvaerdigheit en geſtrengheit zou voor oogen brengen, om HEM te bewegen ter vergevinge? Dit ware gewisſelyk, all' wat men van eenen krankzinnigen kon verwagten. Ik bid u, wat zou een regtſchapen Regter denken, wanneer men, om zyn medelyden gaende te maken, tot hem zei: „ ô Gy!
„ wiens

l'iniquité &c. doit être regardée comme un acte de ſeverité de la part de Dieu, la conduite de Moiſe deviendra tout à fait inexplicable; je dis même, que ce ſaint homme ſe ſera conduit dans cette occaſion d'une façon directement oppoſée à ſes vues. Comment s'imaginer en effet, qu'un homme de bon ſens, qu'un genie ſuperieur tel que Moiſe, rapelle à Dieu ſa juſtice & ſa ſeverité, pour s'engager à pardonner? Ce ſeroit certainement tout ce qu'on pourroit attendre d'un imbecille. Que penſeroit un Juge raiſonnable, ſi pour l'émouvoir à la compaſſion on lui diſoit: „ O vous, dont la ſe-
„ ve-

„ wiens gestrengheit onbuigbaer en be-
„ kend is; gy, die op het vinnigste het
„ euveldoen vervolgt, en die uw werk
„ maekt van het zonder bermhartigheit
„ te straffen! vergeef dezen doodschul-
„ digen, welke overtuigd is van de
„ schrikkelykste misdaeden, gelyk gy het
„ hem in zooveele andere gelegenhe-
„ den vergeven hebt! Zou hy dit gebed wel anders konnen aenmerken, als eene verstandelooze reden, vol van tegenzeggelykheit; of wel, als eene bittere beschimping? Ondertusschen legt men eene dergelyke bede in den mond van Moses; ten zy men toestae, dat de *bezoeking van de ongeregtigheit enz.* hier eene daed betekent van de Goddelyke Bermhartigheit.

Gy zult my, buiten twyffel, tegenwer-

„ verité inflexible est connue; vous qui poursui-
„ vez le crime à toute outrance, & qui faites pro-
„ fession de le punir sans misericorde, pardonnez
„ à ce criminel, convaincu des crimes les plus
„ atroces, comme vous lui avez pardonné en tant
„ d'autres occasions". Pourroit il regarder cette priere autrement que comme un discours insensé, plein de contradiction, ou que comme une ironie amere? C'est cependant une pareille priere qu'on met dans la bouche de Moise, à moins qu'on ne convienne que *la Visitation de l'iniquité &c.*, designe ici un acte de la misericorde divine.

werpen, dat Mofes aldaer aen GOD niet de gevoegelykfte tytels tot het byzonder doelwit 't geen hy zich voorftelde bezigt, maer die, welke GOD zichzelf had gegeven, en onder welke hy zich aen de Profeeten geopenbaerd heeft.

Ik ftae u gereedelyk toe, dat Mofes 'er aen den HEERE tytels geeft, die GOD zelf zich gegeven had, by Exodus XXXIV. vers 6 en 7. Maer, behalven dat wy zoo aenftonds zullen zien, dat de HEERE in die plaets *alle zyne Goedheit* befchryft, verzoek ik u optemerken, dat Mofes, in de plaets die wy overwegen, niet van woord tot woord herhaelt wat GOD gezegd had Exodus XXXIV. De Profeet gaet hier

Vous m'objecterez fans doute, que Moife donne ici à Dieu non les titres les plus propres au but particulier qu'il fe propofoit, mais ceux que Dieu s'étoit donné à lui-même, & par lefquels il s'étoit manifefté aux Prophêtes.

Je conviens très volontiers avec vous, que, Moife donne ici à Dieu des titres que Dieu même s'étoit donné Exod. XXXIV. vs. 6, 7. Mais outre que nous verrons dans le moment, que dans cet endroit là Dieu decrivoit *toute fa bonté*, je vous prie de faire attention, que Moife ne repete pas mot pour mot, dans le paffage que nous examinons, ce que Dieu avoit dit Exod. XXXIV. Le Pro-

hier met ſtilzwygen voorby, de tytels van *HEERE GOD*, *bermhartig*, *en genadig*, welke GOD zich in diezelfde gelegenheit gaf. Derhalven legt zich Moſes niet toe om de bewoordingen te herhalen, welke GOD had voortgebragt; maer hy ſchikt zyne reden naer de omſtandigheden in welke hy zich bevondt. Doch, dit geſteld zynde, wie merkt niet, dat Moſes zoo wel de woorden *die de ongeregtigheit bezoeke enz.* had konnen overſlaen, als die van *HEERE GOD*, *bermhartig*, *enz.* ja, dat hy het ontwyffelbaer zou gedaen hebben, indien hy de *bezoeking* van de ongeregtigheit der vaderen aen de kinders had aengezien voor een daed van geſtrengheit; dat 's te zeggen, voor een zaek die veel bequaemer was om zyn

Prophête paſſe ici ſous ſilence les titres de *Dieu fort*, *pitoyable*, *miſericordieux*, que Dieu s'étoit donné dans la même occaſion. Moiſe ne s'aſſerviſſoit donc pas à repeter les termes que Dieu avoit prononcé, & il accommodoit ſon diſcours aux circonſtances dans leſquelles il ſe rencontroit: mais cela poſé, qui ne ſent, que Moiſe auroit auſſi bien pû omettre ces mots *qui Viſite &c.* que ceux ci *le Dieu fort*, *pitoyable &c.*, & qu'il l'auroit ſans doute fait, s'il avoit regardé la *Viſitation* de l'iniquité des Peres ſur les Enfans comme un acte de ſeverité; c'eſt-à-dire comme une choſe plus propre à

zyn gebed vrugteloos te maken, dan om het van gezegende uitwerking te doen zyn. Ik zeg meer: indien men *de bezoeking van de ongeregtigheit enz.* aenmerkt als eene daed van geſtrengheit, zal men bevinden, dat Moſes de tytels overſloeg van *bermhartig* en *genadig*, welke volmaekt overéénquamen met zyn oogmerk, en dat hy aen het Opperwezen tytels gegeven heeft, welke zyn gebed nutteloos maekten; 't geen geenszins te vermoeden is.

'K VERWAGT wel, dat gy op nieuw zult aenhouden, en tot my zeggen: merkt gy dan ook deze woorden, *die den ſchuldigen geenszins onſchuldig houdt*, aen, als betekenende eene daed van bermhartigheit aen des HEEREN zyde? Gy zult

à rendre ſa priere infructueuſe, qu'à en procurer le ſuccès? Il y a méme plus; ſi l'on regardé la *Viſitation de l'iniquité &c.*, comme un acte de rigueur, il ſe trouvera, que Moiſe aura negligé les titres de *pitoyable*, *miſericordieux*, qui convenoient parfaitement au but qu'il ſe propoſoit, & qu'il aura donné à l'Etre Suprême des titres qui alloient à rendre ſa priere inutile, ce qui n'eſt nullement à preſumer.

JE m'attens bien, que vous me ferez une nouvelle inſtance; & ces paroles, me direz vous, *qui ne tient nullement le coupable pour innocent*, les regarderez vous auſſi comme deſignant un acte de miſericorde de la part de Dieu? Vous ferez ſurpris ſans

zult u ongetwyffeld verwonderen, als ik ja zegge, en dat ik 'er goede bewyzen voor heb. Oordeel zelf of ik te breed opgeve.

Myne voorgaende aenmerking heeft gelyke kragt voor de woorden *die den ſchuldigen niet onſchuldig houdt enz.*, als voor de uitdrukking *die de ongeregtigheit der vaderen bezoeke enz.* Indien Moſes geloofd had, dat de ſpreekwys *die niet onſchuldig houdt enz.* een daed van geſtrengheit beduidde, had hy ze moeten overſlaen. Maer dit deed hy niet. Derhalven hieldt hy de ſpreekwys, waerover wy handelen, voor eene zoodanige die een daed van goedheit betekende. Dit 's evenwel myne ſterkſte reden niet. Ziehier een regtſtreeks bewys, dat de gemelde zegsmanier een daed

ſans doute, quand je vous dirai qu'oui; & quand j'ajouterai que j'en ai de bonnes preuves: vous allez vous même júger ſi je m'avance trop.

Ma reflexion precedente a autant de force pour ces mots, *qui ne tient point le coupable, &c.* que pour ceux ci *qui Viſite l'iniquité &c,* Si Moiſe avoit cru, que la phraſe, *qui ne tient point &c*, marquât un acte de rigueur, il auroit dû l'omettre; il ne l'a pas fait: donc il regardoit la phraſe en queſtion comme deſignant un acte de bonté. Ce n'eſt pourtant pas là ma plus forte raiſon, voici une preuve directe que la phraſe dont il s'agit, déſigne un acte de

daed van goedheit beduid, en dat zy betekent *kastyden met maete*, *straffen met toegevenheit en niet naer alle de strengte van de wet.* In dien zin word zy gebezigd Jeremias XXX. vers 11. en XLVI. vers 28. *Vrees niet*, zegt 'er de HEERE tot zynen knegt Jakob, ... *ik zal met u geene voleindiging maken*, u niet geheel verteeren; *maer u kastyden met maete*, *en u niet gansch*, ofte u geenszins niet, *onschuldig houden.* Woorden, welke aentoonen, dat geenszins [oft niet gansch] voor onschuldig houden, niet geheel verteeren, gekastyd worden met maete, uitdrukkingen zyn van gelyke betekenis. Ook ben ik de eenigste niet, die deze aenmerking gemaekt heeft. Ik heb u het getuigenis aentebieden van eenen man, dien men niet kan vermoeden, geen

de bonté, & qu'elle signifie *châtier par mesure*, *punir avec menagement & non à toute rigueur.* Elle est emploiée en ce sens Jerem. XXX. vs. 11. & XLVI vs. 28. „ Ne crain rien, y dit Dieu à son „ serviteur Jacob, je ne te consumerai point en„ tierement, mais je te châtierai par mesure & je „ ne te tiendrai nullement pour innocent ". Paroles qui montrent, *que n'être nullement tenu pour innocent*, *n'être point entiérement consumé*, *être châtié par mesure*, sont des expressions synonimes. Pour le coup je ne suis pas le seul qui aie fait la remarque: j'ai à vous offrir le témoignage d'un homme, qu'on ne sçauroit soupçonner de n'avoir

geen Hebreeuwſch verſtaen te hebben. Het getuigenis namelyk van Jonathan, ſchryver van de Kaldeeuwſche uitbreiding over de Profeeten. In de twee aengehaelde plaetzen zet hy de uitdrukking, welke de onze geven door *ik zal u niet ganſch* oft geenszins *onſchuldig houden*, met deze omſchryving over: *ik zal u niet geheelenal verdelgen.* Een blykbaer bewys, dat hy deze uitdrukking aenzag, als betekenende een daed van bermhartigheit. En ten blyke, dat hy zich in zyn oordeel niet bedroog, dient, dat de Profeet Nahum de uitdrukking, welke ik overwege, onder de eigenſchappen der Goddelyke Bermhartigheit plaetſt, in tegenſtelling van Gods geſtrenge Geregtigheit en Naeryver, Nahum

n'avoir pas entendu l'Hebreu: c'eſt celui de Jonathan, Auteur de la Paraphraſe Caldaïque ſur les Prophêtes. Dans les deux endroits que je viens de citer, il a traduit l'expreſſion que notre verſion rend *je ne te tiendrai nullement pour innocent*, par ces mots *je ne te conſumerai pas entierement*; preuve évidente, qu'il regardoit cette expreſſion comme deſignant un acte de miſericorde. Et ce qui montre, qu'il ne ſe trompoit pas dans ce jugement, c'eſt que le Prophete Nahum met l'expreſſion, que j'examine, parmi les attributs de la miſericorde divine, par oppoſition à la juſtice rigoureuſe & à la jalouſie de Dieu, Nahum I. vs. 2, 3. „ Le Dieu „ fort

hum I. vers 2 en 3. *Een yverig GOD en een wreeker is de HEERE*, zegt de Profeet, *een wreeker is de HEERE en zeer grimmig, een wreeker is de HEERE aen zyne wederpartyders, en hy behoudt [den toorn] aen zyne vyanden.* Ziedaer de geſtrenge Geregtigheit; maer zie nu ook de Goedheit. *De HEERE is lankmoedig, en van groote kragt; en hy houdt [den ſchuldigen] geenszins onſchuldig.* Staet te letten, dat deze laetſte zegswys afgeſcheiden is van de woorden *een yverig GOD en een wreeker enz.* om gevoegd te worden by *de HEERE is lankmoedig enz.*, dat 's te zeggen, afgeſcheiden van Gods Geſtrengheit, om gevoegd te worden by zyne Goedheit, als een gedeelte van dezelve uitmakende. Laet ons dan vrymoedig zeggen, dat Moſes Numeri

„ fort & jaloux (dit ce Prophête) l'Eternel eſt „ vangeur, & il a la fureur à ſon commande- „ ment, l'Eternel ſe vange de ſes adverſaires, & „ il le garde à ſes ennemis". Voila la juſtice rigoureuſe; voici maintenant la bonté: „ l'Eternel „ eſt tardif à colere & grand en force, & il ne „ tient nullement le coupable pour innocent" Il eſt à remarquer, que cette derniere phraſe eſt ſeparée de ces mots *le Dieu fort & jaloux, &c.* pour être jointe à ſa bonté comme en faiſant partie. Diſons donc que Nomb. XIV. Moiſe ne donne à Dieu d'au-

meri XIV. aen GOD geene andere naemen geeft, als die hy bequaem hieldt om de Goedheid van den Alderhoogsten uittedrukken: en zoo volgt, dat die Profeet *de bezoeking van de ongeregtigheit enz.* aenzag, niet voor eene daed van gestrengheit, maer voor een daed van ontferming.

Moses is de eenigste niet, die ons dit denkbeeld geeft. GOD zelf doedt ons *de bezoeking der ongeregtigheit enz.* aenschouwen als eene daed van zyne Goedheit. Ik doele op 's HEEREN woord, by Exodus XXXIV. vers 6 en 7. te voren genoemd, aengetekend. Laet ons het stuk openleggen. Moses, den HEERE gevraegd hebbende, Exodus XXXIII. vers 18. om *hem zyne heerlykheit te toonen*, kreeg van GOD ten ant-

d'autres titres, que ceux qu'il regardoit comme propres à exprimer la bonté de l'Être Suprême: d'où il s'ensuit, que ce Prophête regardoit la *Visitation de l'iniquité &c.*, non comme un acte de rigueur, mais comme un acte de misericorde.

Moise n'est pas le seul qui nous donne cette idée: Dieu lui-même nous fait envisager *la Visitation &c.*, comme un acte de sa bonté; je veux parler du passage que j'ai indiqué ci-dessus, & qui se trouve Exod. XXXIV. vs. 6. 7. Exposons le fait. Moise aiant demandé à Dieu Exod. XXXIII. vs. 18. *de lui faire voir sa gloire*, Dieu lui repondit vs 19.

„ Je

antwoorde vers 19. *Ik zal alle myne Goedigheit voor by uw aengezigte gaen laten, en zal den naem des HEEREN uitroepen.* In gevolge van deze belofte liet GOD zich van Moses zien; en zoo als hy voorby den Profeet henen ging, riep hy: *HEERE HEERE, GOD, bermhartig en genadig, lankmoedig en groot van weldaedigheit en waerheit. Die de weldaedigheit bewaert aen veele duizenden; die de ongeregtigheit, en de overtredinge, en de zonde vergeeft: die [den schuldigen] geenszins onschuldig houdt;* (oft liever, die niet naer alle strengheit straft, die met maete tugtigt,) *bezoekende de ongeregtigheit der vaderen aen de kinders, en aen de kindskinderen, in het derde en in het vierde [lid.]* Om te zien, hoe kragtig deze woorden staven wat ik bybragt, heeft

„ Je ferai passer toute ma bonté devant ta face, „ & je crierai le nom de l'Eternel "? En conséquence de cette promesse Dieu se fait voir à Moise, & comme il passoit devant ce Prophête, il cria: „ L'Eternel, le Dieu fort, pitoyable, „ misericordieux, tardif à colere, abondant en „ gratuité & en verité, gardant la gratuité jusqu'en „ mille generations, ôtant l'iniquité, le crime & „ le peché, qui ne tient point le coupable pour in- „ nocent (ou plutôt qui ne punit point à toute rigueur qui châtie avec mesure,) „ & qui visite l'ini- „ quité des Peres sur les Enfans jusqu'à la troisiéme „ & à la quatriéme generation". Pour sentir avec com-

heeft men alleen aentemerken, dat GOD zich voorstelde aen Moses te openbaren, niet zyne Regtvaerdigheit, niet zyne Gestrengheit, niet zyne Heiligheit, maer *all' zyne Goedigheit*, zyne Bermhartigheit in haere geheele uitgestrektheit opengelegd; en dat hy enkel met dat oogmerk zich de tytels geeft van *Genadig*, *Bermhartig*, *enz.* Maer, dit zoo zynde, wie ziet dan niet, dat de *bezoeking der ongeregtigheit enz*, in die naemlyst komende, betekenen moet, niet een uitwerksel van de Geregtigheit, van de Gestrengheit, of van de Heiligheit Gods, maer van zyne Goedheit. Ik weet niet, dat ik myzelf in dezen misleide; maer het schynt my toe, dat 'er op dit bewys geen uitvlugt te maken is.

Zou

combien de force ces paroles établissent ce que j'avance, il ne faut que considerer, que Dieu se proposoit de manifester à Moise, non sa Justice, non sa Severité, non sa Sainteté, mais sa Bonté toute entiere, sa Miséricorde, envisagée dans toute son étendue, & que ce n'est que dans cette vue, qu'il se donne les titres de *pitoyable misericordieux*, *&c.* mais cela étant, qui ne voit que *la Visitation de l'iniquité*, *&c.* entrant dans le Catalogue de ces titres, doit designer non un effet de la Justice, de la Severité ou de la Sainteté de Dieu, mais de sa Bonté? Je ne sais si je me fais illusion, mais il me semble que cette preuve est sans replique.

Ne

Zou men zelfs niet nog wel wat verder mogen gaen, dan wy tothiertoe deeden? en aenmerken, dat de daeden van de Goddelyke Bermhartigheit, by Exodus XXXIV. en Numeri XIV., in eene volmaekte opklimming vermeld worden, zoodanig dat de volgende t'elkens de voorgaende te boven gaet. Men behoeft niet meer dan de bewoordingen te verstaen, om te beseffen, dat de Genade het bloote Meëdoogen overtreft; dat de Lankmoedigheit meer is dan de Bermhartigheit; en dat deze zelfde Lankmoedigheit weder wyken moet in waerdye voor de Weldaedigheit: en zoo vervolgens. Nu staet *de bezoeking enz.* in de beide plaetzen, welke ik in 't ooge heb, de laetste in rang. Gy merkt, waer-

Ne pourroit on pas même faire un pas de plus que nous n'avons fait jusqu'à present, & remarquer, qu'Exod. XXXIV. & Nomb. XIV. les actes de la Misericorde Divine sont rangez dans une gradation parfaite, en sorte que le suivant l'emporte sur le precedent? Il ne faut qu'entendre les termes, pour sentir que la misericorde l'emporte sur la simple pitié; que la longanimité est plus que la misericorde, que cette même longanimité le cede à la beneficence, & ainsi de suite. Or dans les deux passages que j'ai ici en vue, *la Visitation &c.* est mise la derniere en ordre. Vous sentez où cela conduit. Si la gradation est ici parfaite, il s'ensuivra,

waerheenen dit ons leiden wil. Indien de opklimming hier volmaekt is, zoo volgt 'er uit, dat de *bezoeking enz.* de alderuitgeſtrektſte daed der Goddelyke Bermhartigheit, het toppunt van zyne Goedheit, betekenen zal. Ik breng dit denkbeeld enkel in de gedagte, zonder 'er my mede optehouden; gemerkt het, om myn doel te beſchieten, niet noodig is, dat *de bezoeking enz.* het toppunt zy van de Goddelyke Bermhartigheit. 't Is genoeg, dat men niet kan twyffelen, of zy in 't algemeen eene daed van bermhartigheit, of weldaedigheit, betekene. En dit is, naer 't my toeſchynt, genoegzaem betoogd.

VERWAGTENDE, dat gy my uwe gedagten hierover zult mededeelen, zal ik voortgaan. Onderſteld, dat ik gelukkig heb geſlaegd in te bewyzen,

1. *voor*

vra, que *la Viſitation &c.*, deſignera l'acte le plus etendu de la miſericorde Divine, le comble de ſa bonté. Je ne fais qu'indiquer cette idée ſans m'y arrêter; parce que, pour parvenir à mon but, il n'eſt pas néceſſaire, que *la Viſitation &c.* ſoit le comble de la miſericorde Divine; il ſuffit, qu'on ne puiſſe douter, qu'elle deſigne en general un acte de miſericorde, de beneficence: & c'eſt ce qui me paroit ſuffiſamment établi.

EN attendant que vous me communiquiez vos penſées là deſſus, je vai continuer. Suppoſé, que

j'aie

1. *voor eerst*, dat *de bezoeking enz.* het gedrag van den Alderhoogsten aenwyst, omtrent de nakomelingen van den boosdoender; en 2. *ten tweeden*, dat *die bezoeking* een daed van goedheit is: zoo volgt, myn 's inziens, dat men haer te bepalen heeft, door te zeggen, dat zy is „ de Goedheit, die GOD openbaert in „ het gedrag, 't welk hy houdt, met „ betrekking tot het nakomelingschap „ van den euveldoender, tot in het „ derde en vierde geslagt ". Ik zal nu myn best doen, om stiptelyk te verklaren waerin deze Goedheit bestaet, en waerin GOD die openbaert.

HET woord פקד *bezoeken*, betekend in 't algemeen, aen iemand of aen iets *denken:* daervandaen deszelfs verschei-dene

j'aie reussi à prouver, 1°. que *la Visitation &c.* marque la conduite de l'Etre suprême envers la posterité du mechant; 2°. que cette *Visitation* est un acte de sa bonté; il s'ensuit, ce me semble, qu'on doit la definir en disant, que c'est la bonté, que Dieu manifeste dans la conduite qu'il tient, par rapport à la posterité du mechant, jusqu'à la troisiéme & à la quatriéme generation. Je vai tâcher à present de determiner en quoi cette bonté consiste, & en quoi Dieu la manifeste.

Le mot פקד *Visiter* signifie en general, penser à quelqu'un ou à quelque chose; de là ses diverses significations particulieres. 1°. Avoir soin, 2°. prendre garde,

dene byzondere beduidenisfen. 1. *Zorgdragen*. 2. *Toezien*. 3. *Onderzoeken*. 4. *Rekenen*. 5. *Iemand over* een zaek *ſtellen*; ze hem in handen laten, om 'er gebruik van te maken. Men zie CASTELLI, *Lexicon Heptaglotton*. Agtervolgens dit bygebragte is het klaer, dat de ſpreekwys van *de ongeregtigheit bezoeken*, wanneer men alleen op de kragt der woorden let, verſcheidene zinnen kan hebben. Zy kan te kennen geven: *Voor eerſt*, denken aen de ongeregtigheit; 'er agt op geven. Ten *tweeden*, de ongeregtigheit rekenen; aentekening oft boek van dezelve houden. Ten *derden*, de ongeregtigheit aen iemand borgen, om gebruik van dat borgen te maken; dat is te zeggen, zyne ſtraf uitſtellen, om hem gelegenheit ter verbetering te geven. Ten *vierden*, zorgdra-

ée, 3°. examiner, 4°. compter, 5°. prepoſer quelqu'un à quelque choſe, la lui remettre entre les mains, pour qu'il en faſſe uſage. CAST. *Dict. Hept.* Suivant cela il eſt clair, que cette façon de parler, *Viſiter l'iniquité*, à ne conſiderer que la force des termes, eſt ſuſceptible de divers ſens; elle peut marquer 1°. penſer à l'iniquité, y faire attention. 2°. compter les iniquités, en tenir regitre. 3°. remettre les iniquités à quelqu'un, pour qu'il en faſſe uſage; c'eſt-à-dire, differer de le punir, pour lui donner le tems de s'amender. 4°. avoir ou prendre

 ſoin

dragen omtrent de ongeregtigheit: 't geen tegelyk betekenen kan, of hulpmiddelen verschaffen tegen de ongeregtigheit, ze genezen, gelyk een arts zich toelegt om eene ziekte te genezen; of de ongeregtigheit straffen, dat is hen die zich aen dezelve overgeven uitroeijen, om de verderffelyke gevolgen van de besmetting voor te komen. Boek te houden van de ongeregtigheden, ze te rekenen en optetellen, de geheugenis daervan te bewaren, dezelve te straffen, zyn daeden van geregtigheit, en niet van goedheit. Maer de voorgaende aenmerkingen hebben getoond, dat de *bezoeking*, van welke in het Tweede Gebod word gesproken, een daed is van bermhartigheit. De keur kan bygevolge alleen vallen op de betekenis die GOD voor-

soin de l'iniquité, ce qui peut également signifier, ou remedier à l'iniquité, travailler à la guerir, comme un medecin s'applique à guerir une maladie; ou punir l'iniquité, extirper ceux qui s'y livrent, pour faire cesser les funestes suites de la corruption. Tenir regitre des iniquités, les compter, en garder le souvenir, les punir, sont des actes de justice, & non de bonté. Or les remarques precedentes montrent que la *Visitation*, dont il s'agit dans le second commandement, est un acte de misericorde. Le choix ne peut donc tomber que sur la signification qui represente Dieu comme differant

voorſteldt, als de ſtraf der ongeregtigheit verſchuivende, om gelegenheit te geven tot bekeering; of op die, welke hem doedt beſchouwen als de ongeregtigheit verbeterende, door de middelen te haerer genezinge in 't werk te ſtellen. Maer, deze twee zyn dingen naeuw verbonden en niet van elkander te ſcheiden. Dus wendt GOD geene hulpmiddelen aen, om de deerlyke gevolgen der ongeregtigheit te vernietigen, of hy ſtelt de ſtraf uit, en hy noodigt ter bekeeringe degeene die het voorwerp van deze bezoekinge zyn. Wanneer GOD overzulks in het Tweede Gebod verklaert, *dat hy de ongeregtigheit* [*oft misdaed*] *bezoekt*, *enz.* doedt hy ons de ongeregtigheit der vaderen aenzien als eene ziekte, welke zy op hunne nakome-

ferant la punition de l'iniquité pour donner lieu à la repentance, ou ſur celle qui le fait enviſager comme remediant à l'iniquité emploiant les moïens propres à la guerir. Mais remarquez que ces deux choſes ſont etroitement liées, & qu'on ne ſauroit les ſeparer. Dieu ne ſauroit emploïer des remedes pour detruire les funeſtes ſuites de l'iniquité, qu'il n'en differe la punition, qu'il n'invite à la repentance ceux qui ſont l'objet de cette viſitation. Lors donc que Dieu declare dans le 2[d]. commandement *qu'il viſite &c.* il nous fait enviſager l'iniquité des Peres comme une maladie qu'ils transmettent à

melingschap overzetten, en hy vertoont zichzelf als een liefddaedig geneesmeester, die de bequaemste hulpmiddelen ter genezinge van deze ziekte in 't werk stelt; gebruikende, om daerin gelukkig te slagen, alderleïe middelen, verdraegzaemheden, waerschouwingen, beloften, dreigementen, weldaeden, tegenspoeden.

OP dezen grondslag zoude ik de plaets, die ten onderwerp dezer aenmerkingen strekt, aldus vertalen: *Ik de HEERE, uw GOD, ben een yverig GOD, hoewel ik de ongeregtigheit der vaderen bezoeke aen de kinderen, totaen het derde en totaen het vierde geslagt der genen die my haten, en bermhartigheit doe in duizend geslagten aen de genen die my lief hebben*,

leur posterité, & il se represente lui même comme un medecin charitable qui aplique les remedes les plus propres pour guerir cette maladie; emploïant pour y reussir toute sorte de moïens, supports, avertissemens, promesses, menaces, bienfaits, adversités.

SUR ce fondement je voudrois traduire le passage qui fait le sujet de ces remarques: je suis un Dieu fort & jaloux quoique je visite l'iniquité des Peres sur les Enfans jusqu'à la troisiéme & à la quatriéme generation de ceux qui me haïssent, & que je fasse misericorde en mille generations à ceux qui m'aiment & qui gardent mes commandemens.

ben, en myne geboden onder houden. 't Welk zeggen wil: „ alhoewel ik geduld en
„ verdraegzaemheit gebruike ten op-
„ zigt van hen die my haten, en van
„ hunne nakomelingſchap; alhoewel
„ ik, gedurende drie, of zelfs vier ge-
„ ſlagten, niets verzuime om de na-
„ zaeten van de godloozen uit de ver-
„ dorvenheit te trekken, en hen te
„ verpligten dat zy het quaede voor-
„ beeld van hunnen vader niet naevol-
„ gen; alhoewel ik bermhartigheit doe
„ aen hen die my liefhebben en myne
„ geboden bewaren, midsgaders aen
„ hunne afſtammelingen na hen, totin
„ duizend geſlagten: houde ik echter
„ niet op, een gedugt en yverig GOD te
„ zyn; een GOD, die zich niet beſpotten
„ laet, dien men niet ſtraffeloos hoont ".

MEN

mens. Ce qui ſignifie: quoique j'uſe de patience & de ſupport à l'égard de ceux qui me haïſſent & de leur poſterité; quoique pendant trois ou même quatre generations je ne neglige rien pour retirer de la corruption les Deſcendans du mechant, & les engager à ne pas le conformer au mauvais exemple de leur Pere; quoique je faſſe miſericorde à ceux qui m'aiment & qui gardent mes commandemens & à leurs Deſcendans après eux juſqu'en mille generations, je ne laiſſe pas d'être un Dieu fort & jaloux, un Dieu dont on ne ſe moque point, qu'on n'outrage point impunément.

MEN kan, zoo 't my toeſchynt, na 't geene gezegd is, maer eene zwarigheit maken tegen de opgegevene vertolking: zy ziet op de invoeging van het tegenſtrevige woordje *alhoewel;* 't geen in den Grond-tekſt niet word gevonden.

MAER ik verzoek u, Mynheer, te willen herdenken, dat ik voorheên regtuit bewezen heb, dat het bezoeken van de ongeregtigheit der vaderen aen de kinderen als een daed van bermhartigheit inkomt, welke overzulks, by den tytel van *yverig God* niet anders kan gevoegd worden, als door een tegenſtrevig woord, 't zy dan *alhoewel*, *ofſchoon*, *niettegenſtaende zulks*, of iet dergelyks: welk tegenſtrevig woord in het oirſprongelyke, naer den aert van 't He-

ON ne peut faire ce me ſemble après ce qui vient d'être dit qu'une ſeule difficulté contre cette traduction: elle regarde l'inſertion de la particule adverſative *quoique* qui ne ſe trouve point dans l'Original.

MAIS je vous prie, Mr, de vous ſouvenir que j'ai prouvé ci deſſus d'une maniere directe que la viſitation de l'iniquité des Peres ſur les Enfans eſt un acte de miſericorde, qui ne peut par conſequent être joint au titre de Dieu jaloux que par une adverſative comme *quoique*, *bienque*, *nonobſtant que*, ou telle autre ſemblable; adverſative qui étant ſuppri-

Hebreeuwsch, agtergelaten zynde, in de overzetting moet ingevuld worden. Inderdaed! gae het nae, en gy zult zonder moeite ontwaren, dat het tegenstrevig woord, 't geen hier niet uitgedrukt is, noodzakelyk ondersteld word, door de blykbaere tegenstelling, die 'er plaets heeft tusschen den yver en de bermhartigheit: hoedanigheden, van welke de eene de andere schynt te moeten uitsluiten, en die derhalven geene eigenschappen van eenzelfde onderwerp konnen wezen, ten zy ze met elkander verbonden worden door een tegenstrevig woord, dat of uitgedrukt, of 'er by verstaen word; ik wil zeggen, dat zoo men het tegenstrevige niet in de woorden ontdekt, het nogtans buiten allen kyf in den zin gevonden word. Om de-

primée dans l'Original à cause du genie de la langue doit être suppleée dans la traduction. En effet reflechissez y & vous verrez sans peine, que l'adversative qui n'est pas exprimée ici est necessairement supposée par l'opposition aparente qu'il y a entre la jalousie & la misericorde; qualités dont l'une semble devoir exclure l'autre, & qui par consequent ne sauroient devenir les attributs d'un même sujet sans être jointes l'une à l'autre par une adversative exprimée ou sous entenduë: c'est à dire que si l'adversative ne se trouve point dans les mots, elle se trouve neanmoins de toute nécessité dans le sens.

deze redekaveling klaerder te maken, zoo laet ons een voorbeeld te hulp roepen. Wy hebben reeds gezien, dat *de ongeregtigheit bezoeken enz.* in het Tweede Gebod betekend, de ongeregtigheit verbeteren, de bequaemste middelen te werk stellen om haer te genezen. Dit gesteld zynde, zoo vertale men woord voor woord, gebruikende enkel de bepaling in plaets van 't bepaelde, en men zal hebben: „ ik ben een sterk en yverig GOD; niets verzuimende, gedurende drie of vier geslagten, om „ de bedorvenheit te genezen der nakomelingschap, van de genen die my „ haten; en doende bermhartigheit, enz. Wie bespeurt niet, dat schoon hier het tegenstrevige niet is uitgedrukt, het echter in den zin zelf gevonden word: en dat

sens. Pour rendre ce raisonnement plus clair, prenons un exemple. Nous avons vû que dans le 2[d] commandement *Visiter l'iniquité &c* signifie remedier à l'iniquité, employer les moiens les plus propres à la guerir; cela posé qu'on traduise mot pour mot, mettant simplement la definition à la place du defini, on aura : je suis un Dieu fort & jaloux, ne negligeant rien pendant trois ou quatre generations pour guerir de la corruption la posterité de ceux qui me haïssent; & faisant misericorde &c. Qui ne voit que quoique l'adversative ne soit pas exprimée ici elle se trouve dans le sens même, & que cette tra-

dat bygevolg deze vertolking enkel daerin verſchilt van die ik te voren heb op gegeven, dat zy minder klaer en overéénkomſtig met den aert onzer taele is.

DIE eerſte reden zou doorgaen, al kon ik u geen voorbeeld bybrengen, waerin het woordje *alhoewel*, in 't oirſprongelyke uitgelaten, in de overzetting moet worden uitgedrukt: maer ik ben geenszins tot dat uiterſte gebragt. By Ezechiël XIV. vers 15, 16. zegt het Hebreeuwſch: *Zoo ik het boos gedierte make door het land door te gaen, ... zoodat het woeſt worde dat 'er niemand doorgae, vanwegen het gedierte. Die drie mannen*, (Noach, Daniël, en Job vers 14.) *in 't midden deszelven* (lands) *zynde; ik leve, ſpreekt de Heere HEERE*,

zoo

traduction ne differe de celle que j'ai indiqué ci deſſus, qu'en ce qu'elle eſt moins claire & moins françoiſe.

CETTE premiere raiſon ſubſiſteroit quand je n'aurois aucun exemple à vous alleguer de paſſage où le mot *quoique* omis dans l'Original doit être exprimé dans la traduction: mais je n'en ſuis pas reduit là. Ezechiel XIV. vs. 15, 16. l'Original porte: Si je fais paſſer les mauvaiſes bêtes par un païs & qu'elles le rendent deſolé tellement qu'il ne ſoit que deſolation, ſans qu'il y ait perſonne qui y paſſe à cauſe des bêtes; ces trois hommes (Noë, Daniel & Job vs. 14.) au milieu de lui (du païs) je

ſuis

zoo zy zoonen, of zoo zy dochters bevryden zouden: zy zelve alleen zouden bevryd worden. Het is klaer, dat de zin die in deze woorden legt opgesloten medebrengt, dat de tegenwoordigheit van Noach, Daniël, en Job de oordeelen Gods niet zouden afkeeren van een land dat hy straffen wilde; dat hunne godsvrugt alleen hunne persoonen, zonder hunne kinderen, zou bevryden. Maer om dien zin in onze tael volledig uittedrukken, moet men zeggen: „ *Zoo* „ *ik*, *enz.* vers 15. *ik leve, spreekt de* „ *Heere HEERE*, ALHOEWEL *die* „ *drie mannen in 't midden deszelven* lands „ woonden, zy *zouden geen zoonen enz.* „ *bevryden*". Men zal niet twyffelen, om het dierwyze te vertalen, zoodra men weet, dat het vers 16 weggelaten tegenstre-

suis vivant dit le Seigneur l'Eternel qu'ils ne delivreront ni fils ni filles, mais eux seulement seront delivrés. Il est evident que la pensée renfermée dans ces paroles, est que la presence de Noë, de Daniel & de Job ne detourneroit pas les jugemens de Dieu de dessus un païs qu'il voudroit punir; que leur pieté ne sauveroit que leurs personnes sans sauver leurs Enfans: mais pour rendre cette pensée en François il faut dire: si je fais &c. vs. 15. je suis vivant dit le Seigneur l'Eternel que *quoique* ces trois hommes habitassent le païs ils ne delivreroient &c. On ne doutera point qu'il

ſtrevig woordeken, in het 18. vers uitgedrukt ſtaet: [*offchoon die drie mannen, enz.*] Joſua XXII. vers 20. alwaer van Achan gewaegd word, leeſt men in den grondtekſt: *en die man alleen, ſtierf niet om zyne ongeregtigheit.* 't Welk niet verſtaenbaer kan overgezet worden, als op deze wyze: „ *En* alhoewel „ *die man alleen* de ongeregtigheit be- „ gaen had, *ſtierf* hy ondertusſchen *niet* „ *alleen om zyne ongeregtigheit* ". Inderdaed de Israëllers wierden by die gelegenheit geſlagen door de inwoonders van Aï, Joſua VII. In 't 2. vers van Exodus III. ſtaet, volgens het Hebreeuwſch: *de braemboſch brandde in 't vuur, en de braemboſch wiert niet verteerd.* De zin is blykbaer: „ alhoewel het „ braemboſch in den vlam ſtond, wiert „ het

qu'il ne faille traduire de la ſorte dès qu'on ſaura que l'adverſative omiſe vs. 16. ſe trouve exprimée vs. 18. Joſué XXII. vs. 20. où il s'agit d'Achan: on lit dans l'original: Et lui homme ſeul ne mourut pas pour ſon iniquité. Ce qui ne peut être traduit intelligiblement que de cette maniere: Et quoiqu'il eût ſeul commis le crime il ne mourut cependant pas ſeul pour ſon iniquité: en effet les Iſraëlites furent batus à cette occaſion par ceux de Haï, Joſ. VII. Exode III. vs. 2. ſuivant l'Hebreu: Le buiſſon brulant & le buiſſon ne ſe conſumant point. Le ſens eſt viſiblement: quoique le buiſſon fût

„ het braembofch echter niet ver-
„ teerd ". Laet ons, by deze voorbeelden uit het Oude Teftament, eenige uit het Nieuwe voegen; en ze ontleenen uit den Apoftel Paulus, wiens ftyl all' de werelt toeftaet vol van Hebreeuwfche fpreekwyzen te zyn. Ik heb hier voor my de Franfche Overzetting, die het tegenftrevig woordje, in den oirfprongelyken tekft verzwegen, doch vooronderfteld, heeft uitgedrukt. 1 Korinthen IX vers 19. luidt die vertaling: ALHOEWEL *ik* (*) *vry was, heb ik my echter onderworpen aen alle.* De Griekfche tekft heeft enkel: *vry zynde, enz.* Galaten II. vers 3. *Titus, die met my was, wiert niet genoodzaekt hem te laten befnyden,* ALHOEWEL *hy een Griek was.*

fût enflammé, cependant le buiffon ne fe confumoit point. A ces exemples tirés du Vieux Teftament, joignons en quelques uns du Nouveau & prenons les de faint Paul dont tout le monde convient que le ftile eft plein d'Hebraïfme. Ici j'ai pour moi la traduction Françoife qui a exprimé l'adverfative fous entenduë dans l'Original. 1 Corint. IX. v^s. 19. Traduction: *Quoique je fois libre* je me fuis pourtant affujeti à tous. L'Original a fimplement *Etant libre &c.* Gal. II. v^s. 3. On n'obligea point Tite qui étoit avec moi à fe faire circoncire quoi-

(*) De Nederlanders hebben: *Want* DAER *ik, enz.*

was. In 't Oirſprongelyke is 't, *een Griek zynde* (†). Galaten IV. vers 1. *Zoo langen tyd als de erfgenaem een kind is, verſchilt hy niets van een dienſtknegt*, HOEWEL *hy een heer is van alles*. Griekſch: *een heer zynde van alles*. Dit, denk ik, zal genoeg zyn, om te doen zien, dat het tegenſtrevige woordje, in 't oirſprongelyke overgeſlagen, dikwils in de vertaling moet worden uitgedrukt, opdat men dezelve duidelyker en naeuwkeuriger make; en om alzoo de vryheit te wettigen, by my genomen, door het woord *alhoewel* te vlechten in de overzetting die ik de eere heb UEd. voor te dragen. Ingeval gy een grooter aental van dergelyke voorbeelden mogt begeeren, kan NOLDIUS (*Concord. Par-*

quoiqu'il fût Grec. L'Original: *Etant Grec*. Gal. IV. vs. 1. Durant tout le tems que l'heritier eſt un Enfant il n'eſt en rien different du ſerviteur *quoiqu'il ſoit maitre de tout*. Grec: *Etant maitre de tout*. Ceci je croi peut ſuffire pour faire voir que l'adverſative omiſe dans l'original doit ſouvent être exprimée dans la traduction, afin de la rendre plus claire & plus exacte, & pour juſtifier ainſi la liberté que j'ai priſe de l'inſerer dans la verſion que j'ai eu l'honneur de vous propoſer. En cas que vous deſiriez un plus grand nombre d'exemples pareils, NOL-

(†) Zoo heeft men 't letterlyk in de Nederd. Overzetting.

Partic. Hebr. & Chald.) ze u verſchaffen: ik heb die enkel agter wege gelaten, om dit artikel niet noodeloos uitterekken.

'K WEET niet, Mynheer, of my ook de vooringenomenheit verblind, maer het ſchynt my toe, dat de voorgaende aenmerkingen klaer bewyzen, dat de zin die ik aen het Dreigement des Tweeden Gebods toeſchryf, de eenige is, welke het zonder gedrongenheit kan hebben. Ik zou daerom hier konnen eindigen: doch het zal niet onnut zyn, door eenige bedenkingen, het gevoelen te beveſtigen, dat ik vaſtgeſteld heb, en te antwoorden op de voornaemſte tegenwerpingen die men 'er tegen in zou konnen brengen.

HET

NOLDIUS *Concord. part. Hebr. & Cald.* pourra vous en fournir: je ne les ai omis que pour ne pas allonger inutilement cet article.

JE ne ſai, Mr, ſi le prejugé m'aveugle; mais il me ſemble que les remarques precedentes prouvent clairement, que le ſens que j'ai aſſigné à la menace du 2d commandement eſt le ſeul qu'elle puiſſe recevoir ſans violence. Je pourois donc finir ici; cependant il ne ſera pas inutile de confirmer par quelques reflexions le ſentiment que j'établis & de repondre aux principales objeſtions qu'on peut y oppoſer.

RE-

Het behage UEd. aentemerken, dat alles wat ik gezegd heb volmaektelyk overééndraegt met de omſtandigheden, in welke het Tweede Gebod wiert gegeven. Toen de HEERE zyne Wet aen de Israëlieten gaf, wiſt hy, die alle dingen weet, dat Jakobs kinderen binnen weinige dagen het Tweede Gebod zouden ſchenden; dat zy een gouden kalf maken, en zich voor dat beeld buigen zouden; GOD wiſt daerby, dat hy die zonde aen het volk vergeven, of dat hy ze ten minſten niet naer alle geſtrengheit ſtraffen, zou, door het volk te verdelgen bywege van verbanning, [dat 's vloek en dood:] 't geen de ſtraffe was der afgoderye. Exodus XXII. vers 20. Inderdaed, GOD, na ge-

Remarquez, s'il vous plait Mr, que tout ce que j'ai dit s'acorde parfaitement avec les circonſtances dans leſquelles le ſecond commandement fut donné. Lorſque Dieu donna ſa loi aux Iſraëlites il ſavoit lui qui connoit toute choſe que dans peu de jours les Enfans d'Iſraël violeroient le 2d commandement; qu'ils ſe feroient un veau d'or & ſe proſterneroient devant cette image; Dieu ſavoit encore qu'il pardonneroit ce peché au peuple, ou que tous au moins il ne le puniroit pas à toute rigueur en detruiſant le peuple à la façon de l'interdit; ce qui étoit la punition de l'Idolatrie. Exo. XXII. 20. En effet Dieu, après avoir menacé de conſumer les

gedreigd te hebben dat hy de Israëlieten zou verteeren in zynen toorn, had, (zegt de heilige Geschichtschryver,) bewogen door Moses gebed, *berouw over 't quaede, 't welk hy gesproken had, zynen volke te zullen doen.* Exodus XXXII. vers 7--14. Eene zoo uitstekende goedheit zou ligt ten hoogsten verderffelyk voor Israël hebben konnen worden: de vergiffenis van de afgodery, welke GOD hen verwaerdigde toetestaen minder dan veertig dagen na de afkondiging van de wet, zou voor 't minst in schyn, aen dat onverstandig volk, een voorwendzel verschaft hebben, om zich wys te maken, dat de HEERE geen naeryverig GOD was; dat hy geen zulken afkeer van den afgodsdienst had, als hy in het Tweede Gebod deedt blyken: nademael hy

Israëlites dans sa colere, se repentit, nous dit l'Historien sacré, du mal qu'il avoit dit qu'il feroit à son peuple, touché par la priere de Moïse. Exode XXXII. vs. 7—14. Une bonté si marquée auroit aisément pû devenir funeste aux Israëlites; le pardon de l'idolatrie que Dieu daignoit leur accorder, moins de 40 jours après la promulgation de la loi, fournissoit au moins en aparence à ce peuple grossier, un pretexte de se persuader que Dieu n'étoit pas un Dieu jaloux, qu'il n'avoit pas pour l'idolatrie tout l'eloignement qu'il fait paroître dans le 2d commandement puisqu'il se laissoit si facilement aller

hy zich zoo gemakkelyk bewegen liet, om denzelven niet naer de ſtrengheit van 't dreigement te ſtraffen Dergelyke gedagte kon nergens anders toe dienen, als om de Israëlieten in hunne zonde te verharden; om hen aentemoedigen tot het begaen van nieuwe misdryven door de hope van vergeving. Nu, dit geſteld zynde, wie merkt niet, dat het tegelyk waerdig was en aen Gods wysheit en aen zyne goedheit, een zoo gevaerlyken en verderffelyken waen te voorkomen, met rond en nadrukkelyk, voor dat het geval waeruit die verblinding kon ſpruiten daer was, te verklaren, dat zyne langmoedigheit, dat zyne bermhartigheit niet te kort deedt aen zyne heiligheit, aen zyne regtvaerdigheit? Kom dan met my daerin overéén, dat GOD, willende een

ler à ne pas le punir à la rigueur. Une pareille opinion n'etoit propre qu'à endurcir les Iſraëlites dans leur peché, qu'à les encourager par l'eſperance du pardon à commettre de nouvelles fautes: mais cela poſé, qui ne ſent, qu'il etoit également digne & de la ſageſſe & de la bonté de Dieu de prevenir une illuſion ſi dangereuſe & ſi funeſte, en declarant poſitivement avant que le cas, qui pouvoit la faire naître, exiſtât, que ſa patience, que ſa miſericorde ne derogeoit en rien à ſa ſainteté, à ſa juſtice? Convenez donc avec moi que Dieu voulant pardonner un premier acte d'idolatrie, que voulant

 om-

een eerste daed van afgodery vergeven, dat hy, voorhebbende te beletten dat deze vergiffenis niet verderffelyk wierd voor hen die 'er de voorwerpen van waren, niet gevoegelyker en gepaster kon handelen, dan met by voorraed te verklaren, dat, *alhoewel hy bezogt enz.* hy echter niet naliet een yverig GOD te zyn. Anders zou het wezen, indien men de denkbeelden volgt, welke in 't gemeen over die plaets aengenomen zyn. Ik zie alsdan geenig middel, om het oogmerk van vergeving te schenken, overéén te brengen met de verklaring: *ik ben een yverig GOD, straffende enz.* Niet alleen dunkt my, dat de eene van deze zaeken de andere tegenspreekt, maer het schynt my daerenboven toe, dat eenige dagen na het doen van die ver-

empêcher que ce pardon ne devînt funeste à ceux qui en etoient les objets, il ne pouvoit agir plus consequemment qu'en declarant par avance, *que quoiqu'il visitât &c.* il ne laissoit cependant pas d'être un Dieu jaloux. Ce seroit tout le contraire si on suivoit les idées generalement reçuës: je ne vois aucun moien d'ajuster le dessein de pardonner avec la declaration: *je suis un Dieu fort & jaloux punissant &c.* Non seulement il me semble que l'une de ces choses contredit l'autre, mais il me paroit encore que pardonner quelques jours après avoir donné une declaration telle qu'on la suppose, c'eût été

verklaring, (in den zin welken men onderſteld genomen,) vergiffenis te geven, hetzelfde is als die verklaring te vernietigen, ze nutteloos te maken, en den Israëlieten aentemoedigen tot het op nieuw ſchenden van 't Tweede Gebod.

EEN ander voordeel van de uitlegging, welke ik de eere heb u voortestellen, is, dat zy beveſtigd word door het gedrag, 't geen GOD hield met de Afgodsdienaers en hunne nazaeten, totin het derde en vierde geſlagt. De twee volgende voorbeelden, hope ik, zullen genoeg zyn, om 'er u van te overtuigen.

HET eerſte zal genomen zyn uit hetgeen ons verhaeld word, Geneſis XV. De HEERE geeft aldaer (vers 7--12) by een plegtig verbond, het land Kanaän in

été la detruire, la rendre inutile, encourager les Iſraëlites à violer de nouveau le 2d commandement.

UN autre avantage de l'explication que j'ai eu l'honneur de vous propoſer, c'eſt qu'elle eſt confirmée par la conduite que Dieu tient envers les Idolâtres & leurs Deſcendans juſqu'à la troiſiéme & à la quatriéme generation. Les deux exemples ſuivans ſuffiront, j'eſpere, pour vous en convaincre.

LE premier ſera pris de ce qui nous eſt raporté Gen. XV. Dieu y donne (7--12) par une alliance ſolemnelle le païs de Canaän en poſſeſſion à Abraham;

in bezittinge aen Abraham; maer hy verklaert hem, dat zyne nakomelingen, voor dat zy dit land beërven konden, dienstbaer moesten zyn gedurende vierhonderdëndertig jaeren, in een vreemd land. Vervolgens (vers 15, 16) doedt 'er GOD by: *En gy zult tot uwe vaderen gaen met vrede; gy zult in goeden ouderdom begraven worden. Maer in het vierde geslagt zullen zy* (uwe nakomelingen) *herwaerts wederkeeren: want de ongeregtigheit der Amorieten is totnogtoe niet volkomen* (*). Overweeg, bid ik u, dat, toen de Alderhoogste deze verklaring deedt, de Amorieten reeds bedorven waren. Van iemand te zeggen, dat

ham; mais il lui declare qu'avant que ses Descendans pussent heriter ce païs là, il faloit qu'ils fussent asservis pendant 430 ans dans une terre etrangere. Ensuite Dieu ajoute (vs. 15, 16) „ Tu t'en „ iras vers tes Peres en paix & tu seras enseveli „ en bonne vieillesse: mais en la quatriéme gene„ ration ils (tes Descendans) retourneront ici; „ car l'iniquité des Amorrhéens n'est pas encore „ venuë à son comble". Considerez je vous prie que lorsque Dieu fit cette declaration les Amorrhéens étoient deja corrompus: dire de quelqu'un que son iniquité n'est pas encore venuë à son comble, c'est dire qu'il est deja méchant. Cependant quoi-

(*) De Nederd. Overzett. verschilt hier wel eenigszins in bewoording, doch de zin komt op één uit.

dat zyne ongeregtigheit nogniet volkomen is, zegt dat hy reeds een deugniet is. Ondertusſchen, offchoon de Amorieten reeds bedorven waren ten tyde van Abraham, verklaerde GOD aen dien aertsvader, dat hy hen niet uit hun land zou verdryven, dat hy ze niet verdelgen zou als na 430 jaeren, in het vierde geſlagt. En de eenige reden welke hy geeft van dit uitſtel, ('t geen zeer lang aen Abraham moeſt voorkomen, gemerkt de ſlaverny zyner nazaeten gedurende dat bevang van tyd,) is, dat de ongeregtigheit van dit bedorven volk nogniet volkomen geworden was. Maer, of ik bedrieg my, of dit gedrag van GOD en de beweegreden waervan het onderſteund word, beveſtigt zeer kragtig de uitlegging die ik zoek te ſtaven. Het

quoique les Amorrhéens fuſſent deja corrompus du tems d'Abraham, Dieu declare à ce Patriarche qu'il ne les chaſſera de leur païs, qu'il ne les detruira que dans 430 ans, à la quatriéme generation. Et l'unique raiſon qu'il donne de ce retardement (qui devoit paroître ſi long à Abraham, vû l'eſclavage de ſa poſterité pendant cet eſpace de tems) c'eſt que l'iniquité de ce peuple corrompu n'étoit pas encore venuë à ſon comble. Mais ou je me trompe, ou cette conduite de Dieu, & le motif ſur lequel elle eſt apuïée, confirme puiſſamment l'explication que je cherche à établir. L'une

Het eene en andere bewyſt inderdaed, dat de Algoede GOD niet terſtond de zondaers ſtraft; dat hy langmoedigheit en verdraegzaemheit gebruikt jegens hen en hunne nakomelingen, gedurende drie, ja zelfs vier geſlagten; en dat hy niet, als nadat alle andere hulpmiddelen vrugteloos geweeſt zyn, en het quaed volſtrekt ongeneeslyk is, zich bepaeld om ter verdelging te ſtraffen. Dit voorbeeld zal aen UEd. beſlisſend voorkomen, als ik u zeg, dat die byzondere ongeregtigheit der Amoricten, van welke de HEERE tot Abraham ſprak, geene anre als de afgodery is. Geloof my op myn bloot zeggen niet: ik vindt hier ter ſnede eene plaets, die hetgeen ik bybrenge billykt. Zy ſtaet 1 Koningen XXI.

& l'autre prouvent en effet, que Dieu tout bon ne punit pas d'abord les pecheurs, qu'il uſe de patience & de ſupport envers eux & envers leurs Deſcendans, pendant trois ou même quatre generations, & que ce n'eſt que lorſque tous les autres remedes ont eté inutiles; que lorſque le mal eſt abſolument deſeſperé, qu'il ſe determine à punir définitivement. Cet exemple vous paroitra decisif, ſi je vous dis que cette iniquité particuliere des Amorrhéens dont Dieu parle à Abraham n'eſt autre choſe que l'Idolatrie. Ne m'en croiez pas; je trouve à propos un paſſage qui juſtifie ce que j'avance. Il ſe lit 1 Rois XXI. vs. 26. „ Il ſe rendit „ fort

XXI. vers 26. *Hy deedt zeer grouwelyk*, (zegt 'er de Gewydde Schryver, van Achab sprekende,) *wandelende agter de drekgoden, naer alles dat de Amorieten gedaen hadden, die GOD voor het aengezigte der kinderen Israëls uit de bezittinge verdreven had.* 't Is klaer, dat de Heilige Schrift alhier de afgodery der Amorieten vertoont, als de groote reden die GOD had aengezet om hen van voor de kinderen Israëls te verdryven. Gemerkt nu, de HEERE, Genesis XV. vers 16. de ongeregtigheit van deze zelfde Amorieten voorstelt als de oirzaek van hunnen ondergang, zoo is het middagklaer, dat de ongeregtigheit der Amorieten dezelfde zaek is als hunne afgodery. Maer, gaet dit aen, dan verschaft ons de verklaring, Genesis XV. 16. een voorbeeld van

„ fort abominable (y dit l'Historien sacré en parlant d'Achab) „ alant après les Dieux de fiente „ selon tout ce qu'avoient fait les Amorrhéens que „ l'Eternel avoit chassé de devant les Enfans d'I- „ sraël ". Il est clair que l'Ecriture fait envisager ici l'idolatrie des Amorrhéens comme la grande raison qui avoit engagé Dieu à les chasser de devant les Enfans d'Israël; or Dieu representant Gen. XV. 16. l'iniquité des mêmes Amorrhéens comme la cause de leur ruine, il est tout visible que l'iniquité des Amorrhéens n'est autre chose que l'Idolatrie. Mais cela posé, la declaration Gen XV. 16. nous

van Gods gedrag omtrent de afgodendienaers en hunne nakomelingen, 't welk t'eenemael gelykvormig is met de nieuwe uitlegging van het Dreigement des Tweeden Gebods, en dat bygevolge zeer wel dient om de bondigheit en waerheit van die uitlegging te doen ervaren.

HET tweede voorbeeld, 't geen ik u beloofd heb, is dat van 't huis van Jehu. Gods Woord leert ons, dat die vorst, na het huis van Achab uitgeroeid te hebben, zich toegaf in de afgodery, welke Jeroboam, de zoon van Nebath in het ryk van Israël had ingevoerd. Ondertusschen regeerden de afkomelingen van dien vorst, Joahaz, Joas, Jeroboam de tweede, en Zacharias na hem; en, 't geen opmerking verdiend, de Heilige

nous fournit un exemple de la conduite de Dieu envers des Idolâtres & leur posterité entiérement conforme à la nouvelle explication de la menace du 2d commandement, & bien propre par consequent à en faire sentir la solidité & la verité.

Le 2d Exemple que je vous ai promis est celui de la maison de Jehu. L'Ecriture nous aprend que ce Prince après avoir detruit la maison d'Achab se laissa aler à l'Idolatrie que Jeroboam fils de Nebath avoit introduite dans le Roïaume d'Israël: cependant les Descendans de ce Prince Joachas, Joas, Jeroboam II, Zacharie regnerent après lui, &

lige Geschiedenisschryver schynt met voordagt 2 Koningen XV. vers 12. aentemerken, dat Zacharias, in wien het huis van Jehu een einde nam, de vierde was na dien vorst. Let wel, bid ik u, dat de nazaeten van Jehu hardnekkig in den afgodsdienst van hunnen vader voortgingen tot in het vierde gelid. Zie 2 Koningen XIII. vers 2. en vers 11. XIV. vers 24. en XV. vers 9. Door optelling der regeeringsjaeren van Jehu en zyne nakomelingen blykt, dat dit afgodiesch huis op den troon van Israël den tyd van eene geheele eeuw gezeten heeft. Gedurende all' dien tyd verzuimd GOD niets, om Jehus huis van zyne zonde aftetrekken. Elisa leefde onder Joahaz en Joas, welke hun voordeel

& ce qui merite, attention c'est que l'Historien sacré affecte de remarquer 2 Rois XV. vs. 12. que Zacharie en qui la maison de Jehu prit fin étoit le quatriéme depuis ce Prince. Observez, je vous prie, que les Descendans de Jehu persévererent obstinément pendant quatre generations dans l'Idolatrie de leur Pere. Voiez 2 Rois XIII. vs. 2., vs. 11., XIV. vs. 24. XV. vs. 9. Il paroit par le calcul des regnes de Jehu & de ses Descendans que cette maison idolâtre a été assise sur le thrône d'Israël pendant plus d'un siécle entier; pendant tout ce tems là Dieu ne negligea rien pour retirer la maison de Jehu de son peché: Elisée vécut sous Joachas

deel konden doen met de onderwyzingen en vermaningen van dien Profeet. Na den dood van Elisa, verwekte de HEERE, in het koningryk van Israël, Hosea, Micha, Amos, enz. welke onder Jeroboam den tweeden profeteerden, en hem de Goddelyke Oordeelen aenkondigden. GOD liet het by waerschouwingen, by onderwyzingen, by vermaningen niet, maer bezogt het huis van Jehu door zwaere rampen, en vergunde aen hetzelve aenmerkelyke verlossingen, 2 Koningen XIII. vers 1--5. vers 22, 23. en XIV. vers 24--27. Met een woord, totin het vierde gelid stelde GOD alderlei middelen in 't werk, om de kinderen van Jehu weder tot hunnen pligt te brengen, en hy verdelgt dat af-

Joachas & sous Joas qui purent profiter des instructions & des exhortations de ce Prophête. Après la mort d'Elisée Dieu suscita dans le Roïaume d'Israël Ozée, Michée, Amos &c. qui prophetiserent sous Jeroboam II. & lui denoncerent les jugemens de Dieu: non content des avertissemens, des instructions des exhortations Dieu visita la maison de Jehu par des afflictions, il lui accorda des delivrances signalées 2 Rois XIII. 1--5, v^s. 22--23. XIV. 24--27. en un mot pendant quatre generations Dieu emploia toute sorte de moiens pour faire rentrer dans leur devoir les Enfans de Jehu, & n'extermina cette maison Idolâtre que lorsqu'elle eut

afgodiefch huis niet voor dat het, door zyne wanhopige hardnekkigheit in 't quaede getoond had, dat het volftrekt onverbeterlyk was. Maer indien 'er ooit een geval plaets had, waerin het Dreigement des Tweeden Gebods moeft uitgevoerd worden, is het, zonder tegenzeggen, dat van 't huis van Jehu. Die vorft was van het getal der kinderen Israëls, aen welke het Tweede Gebod wiert gegeven; hy had het in all' deszelfs uitgeftrektheit gefchonden, bygevolge was hy in de ftraf, aen die fchending vaft, gevallen. Maer, dit zoo zynde, is het klaer, dat de verdraegzaemheit, welke GOD aen de nakomelingfchap van Jehu vergunde, dat de zorg, die hy tot in het vierde gelid droeg, om haer uit de verdorvenheit te trekken, op eene

eut prouvé par fon obftination defefperée dans le mal qu'elle étoit abfolument incorrigible. Mais s'il y a jamais eu un cas où la menace du 2[d] commandement ait dû être exécutée, c'eft fans contredit celui de la maifon de Jehu. Ce Prince étoit du nombre des Enfans d'Ifraël à qui le 2[d] commandement avoit été donné; il l'avoit violé dans toute fon étenduë; il avoit donc encouru la peine attachée à cette violation: mais cela étant il eft clair que le fupport que Dieu acorda à la pofterité de Jehu, que le foin qu'il prit pendant quatre generations pour la retirer de la corruption confirme puiffan-

eene kragtige wyze de uitlegging bevestigd welke ik aen het Dreigement des Tweeden Gebods geve.

GY ZULT my ongetwyffeld tegenwerpen, dat het voorbeeld van Jehu niet in gevolg kan getrokken worden; omdat de Goddelyke verdraegzaemheit, aen de afkomelingen van dien vorst bewezen, de uitvoering was van eene byzondere belofte, die vermeld staet 2 Koningen X. vers 30.

HIEROP antwoord ik *eerstelyk*, dat men daeruit, dat GOD aen Jehu, (schoon hem niet onbekend was dat die vorst het Tweede Gebod zou overtreden, schoon hy wist dat zyne nakomelingen zyn quaed gedrag zouden navolgen,) die belofte deedt, besluiten moet, dat de gemelde belofte, niet onbestaen-

samment l'explication que je donne à la menace du 2d commandement.

VOUS m'objecterez sans doute que l'exemple de Jehu ne sauroit tirer à consequence; puisque le suport que Dieu acorda aux Descendans de ce Prince ne fut que l'execution d'une promesse particuliere raportée 2 Rois X. vs. 30.

JE vous repondrai d'abord que de ce que Dieu a fait cette promesse à Jehu quoiqu'il n'ignorât pas que ce Prince violeroit le 2d commandement; quoiqu'il sçût que ses Descendans imiteroient sa mauvaise conduite, il faut en conclure que la promesse en

ſtaenbaer is met de bezoeking, van welke in het Tweede Gebod gehandeld word. Men geve 'er maer agt op: GOD, die geen man is dat hy zou liegen, of een's menſchen kind dat hem iet zou berouwen, kan geene beloften doen, welke met zyne eigene verklaringen ſtryden; beloften, die de dreigementen door hem tegen de verbrekers van zyne wetten afgekondigd vernietigen; zoodanige beloften, met een woord, als de belofte zou zyn van welke wy hier ſpreken, indien men onderſteld dat het bezoeken van de ongeregtigheit der vaderen enz. eene daed van ſtrengheit is. En overzulks is het 'er zooverre van daen dat de belofte Gods aen Jehu met het gevolg zou ſtryden, 't geen ik uit des Heeren gedrag omtrent het huis van dien

en queſtion n'eſt pas incompatible avec la Viſitation dont il s'agit dans le 2[d] commandement. Faites y attention Dieu, qui n'eſt point homme pour mentir ni fils de l'homme pour ſe repentir ne ſauroit faire des promeſſes contraires à ſes propres declarations, des promeſſes qui iroient à aneantir les menaces qu'il a denoncées contre les infracteurs de ſes loix; des promeſſes en un mot telles que ſeroient celles dont il s'agit ici, ſuppoſé que la Viſitation de l'iniquité des Peres &c. fût un acte de rigueur. Tant s'en faut donc que la promeſſe de Dieu à Jehu combatte la concluſion que j'ai tirée de

dien vorst getrokken heb, dat zy integendeel nadrukkelyk bevestigd wat ik te berde bragt, als ik toonde dat 'er genige tegenstrydigheit legt tusschen deze twee dingen: dit bezoeken namelyk, der afgodery eenes vaders aen zyne kinderen totin het vierde gelid; en gedurende vier geslagten de godlooze afkomelingen van eenen afgoddienenden vader te laten regeeren, en gedurende dien tyd de bequaemste middelen te gebruiken, om hen tot hunnen pligt te doen wederkeeren.

EEN *tweede* antwoord, dat ik u te geven heb, bestaet hierin: dat Gods belofte aen Jehu alleen tot haer voorwerp heeft de behouding van de koninglyke majesteit over Israël in het huis van dien vorst. De HEERE GOD zegt niet tot

de sa conduite à l'egard de la maison de ce Prince, qu'au contraire elle confirme puissamment ce que j'ai avancé en montrant qu'il n'y a aucune contradiction entre ces deux choses Visiter l'Idolatrie d'un Pere sur les Enfans jusqu'à la quatriéme generation, & laisser regner pendant quatre generations les Descendans méchans d'un Pere Idolatre; emploier pendant ce tems là les moiens les plus propres à les ramener à leur devoir.

UNE 2de reponse que j'ai à vous faire c'est que la promesse de Dieu à Jehu n'a d'autre objet que la conservation du Roïaume d'Israël dans la Famille de ce Prince. Dieu ne lui dit point; je ne visiterai

tot hem: „ ik zal uwe ongeregtigheit „ geenszins bezoeken aen uwe kinde- „ ren; ik zonder u uit van den alge- „ meenen regel ". Hy zegt eenvoudig: *uwe zoonen zullen tot het vierde gelid op den troon Israëls zitten* 2 Koningen X. vers 30. Wie nu twyffelt, of GOD heeft duizende van middelen om een koning te straffen, zonder hem van den troon te bonzen, en zyn huis uit te delgen? En daerom, al nam men de bezoeking van de ongeregtigheit der vaderen, enz. in een zin van gestrengheit; kon GOD zyne belofte uitvoeren, en ondertusschen de zonden van Jehu bezoeken aen zyne nakomelingen. Waeruit ik besluite, dat het voorbeeld van Jehu's huis onder den algemeenen regel valt, en dat de belofte, welke GOD hem

rai pas ton iniquité sur tes Enfans; je t'exempte de la regle generale: il lui dit simplement 2 Rois X. 30. „ Tes Fils seront assis sur le throne d'Israël jusqu'à „ la 4e Generation ". Or qui doute que Dieu n'ait mille moïens de punir un Roi sans le detrôner & sans exterminer sa maison? Ainsi à prendre la Visitation de l'iniquité des Peres &c. dans un sens de rigueur, Dieu pouvoit executer sa promesse & cependant Visiter les pechés de ce Prince sur sa Posterité. D'où je conclus que l'exemple de la maison de Jehu rentre dans la regle generale, & que la promesse que Dieu lui fit n'empêche nullement

 que

hem deedt, geenszins belet, dat men het gedrag van den Almagtigen, met betrekking tot het huisgezin van dien vorſt, kan bybrengen ter beveſtiging van myn gevoelen.

INDIEN gy my tegenwerpt, dat de HEERE 2 Koningen X. vers 30. aen Jehu eene byzondere belofte, eene doorluchtige belofte, heeft willen doen; en zoo gy my op dezen grond vraegt, waerin de uitnemendheit van die belofte beſtaet; zal het my, de uitlegging volgende, welke ik aen de plaets daer wy van ſpreken geve, ligt vallen om u te voldoen. Zoodra men de bezoeking van de ongeregtigheit, enz. aenmerkt als een daed van ontferming, is het klaer dat het langſte tydperk van de goddelyke lydzaemheit, jegens een verdorven en

que la conduite du Tout puiſſant à l'egard de la famille de ce Prince ne puiſſe être alleguée comme une confirmation de mon ſentiment.

Si vous m'objectiez que 2 Rois X. 30. Dieu a voulu faire une promeſſe particuliere à Jehu, une promeſſe magnifique, & ſi vous me demandiez en quoi conſiſte l'excellence de cette promeſſe, en ſuivant l'explication que je viens de donner au paſſage dont il s'agit, il me ſeroit aiſé de vous ſatisfaire. Dès qu'on regarde la Viſitation de l'iniquité &c. comme un acte de Miſericorde, il eſt clair que le plus long terme de la Patience Divine envers une fa-

en onverbeterlyk geslagt of volk, die is welke zich uitstrekt tot het vierde gelid. Het bewys hiervan is, dat als 'er van deze bezoeking gesproken word, GOD nooit van meer dan drie of vier geslagten spreekt. Dit is het meeste. 't Eeniger tyd houdt de verdraegzaemheit op in het eerste, somtyds in het tweede, nu eens in het derde geslagt, volgens de omstandigheden der verbindtenissen die de hoogstwyze GOD alleen in staet is volmaektelyk te onderscheiden: doch zy strekt zich nooit verder uit dan totin het vierde gelid; of liever, GOD heeft zich nergens verbonden, ze verder uitteftrekken. (Dit komt overéén met hetgeen wy hiervoor aenwezen, dat de bezoeking .... tot-

famille ou un peuple corrompu & incorrigible est celui qui s'etend à la quatriéme generation. La preuve en est que, lorsqu'il s'agit de cette sorte de Visitation, Dieu ne parle jamais que de trois ou de quatre generations; c'est là le plus: quelquefois le support cesse à la premiere, à la 2de, à la 3e Generation suivant les circonstances dont Dieu souverainement sage est seul capable de discerner parfaitement toutes les combinaisons; mais il ne s'etend jamais au delà de la quatriéme generation; ou plutôt Dieu ne s'est nulle part engagé à l'etendre plus loin. (Ceci s'accorde avec ce que nous avons indiqué ailleurs que la Visitation .... jusqu'à la 4e ge-

totin het vierde gelid het toppunt is der Goddelyke bermhartigheit.) Nu, dit doorgaende, wie ziet niet, dat GOD aen Jehu belovende, dat zyne zoonen zouden regeeren, enz. 2 Kon. X. 30. aen Jehu, [zeg ik,] die zich schuldig zou maken aen afgodery; aen Jehu wiens kinderen hardnekkig volharden zouden, in het quaede; dit zooveel was, als aen hem voor zyn huis te belooven de alderlangdurigste verdraegzaemheit, die de Regtvaerdigheit van GOD toelaet aen de boozen te vergunnen: en dus was het hem eene de aldervoortreffelykste belofte te doen; eene belofte welke hy op geenderlei wyze kon verwagt hebben.

Ziedaer Mynheer, de twee voorbeelden die ik u beloofde. Onderwyl kan

generation est le comble de la Misericorde Divine.) Or cela posé qui ne voit que Dieu promettant à Jehu que ses fils seroient assis &c. 2 Rois X. 30. à Jehu qui devoit se rendre coupable d'Idolatrie, à Jehu dont les Enfans devoient perseverer obstinément dans le mal, c'étoit lui promettre pour sa maison le plus long support que la Justice de Dieu lui permette d'acorder aux mechans; c'étoit lui faire une promesse des plus excellentes, une promesse à laquelle il n'avoit aucun lieu de s'atendre.

Voila, Mr, les deux exemples que je vous avois promis: je ne saurois cependant passer à un autre ar-

kan ik tot geen ander punt overgaen zonder u nog eene bedenking voorteſtellen. De Heilige Geſchiedenis leert ons dat het Ryk van Iſraël door vier huizen agter elkander geregeerd is; teweten: dat van Jerobeam, dat van Baëza, dat van Omri ofte Achab, en dat van Jehu. De hoofden van deze vier huizen hebben zich alle geſteld in het geval van voorwerpen te worden van het Dreigement des Tweeden Gebods: de HEERE had geene byzondere belofte aen de drie eerſte gedaen; dus kan men redelykerwyze niet twyffelen of de gemelde Bedreiging moet haere volle uitwerking gehad hebben ten hunnen opzigte. Maer hoedanig was Gods gedrag met betrekking tot die drie vorſten? Zie het hier.

JE-

article, ſans vous propoſer une derniere reflexion. L'Hiſtoire ſainte nous aprend que le Roïaume d'Iſraël fut gouverné conſecutivement par quatre familles; celle de Jeroboam, celle de Baaza, celle de Homri ou d'Achab, & celle de Jehu. Les chefs de ces quatre maiſons ſe ſont tous mis dans le cas de devenir les objets de la menace du 2d Commandement: Dieu n'avoit fait aucune promeſſe particuliere aux trois premiers; ainſi on ne ſauroit raiſonablement douter que cette menace n'ait reſſorti ſon plein effet à leur égard. Mais quelle fut la conduite de Dieu par raport à ces trois Princes? La voici.

JE-

JEROBEAM, tot afgodery vervallen zynde, zondt GOD een profeet uit Juda, om hem over zyne misdaed te bestraffen, 1 Koningen XIII. Die waerschouwing vrugtloos zynde, liet hy hem zyne oordeelen aenkondigen door Ahia den profeet, 1 Koningen XIV. vers 7--14. Alhoewel dit laetste dreigement zoo min vrugt deedt als de waerschouwing die 'er voor ging, liet GOD niet na Jeroboam den afgodsdienaer te verdragen, gedurende tweëntwintig jaeren. *Hy* (Jerobeam) *ontsliep met zyne vaderen, en Nadab, zyn zoon, regeerde in zyne plaetze* —— *En hy* (Nadab) *deedt dat quaed was in de oogen des HEEREN, en wandelde in den weg zyns vaders, en in zyne zonde, daermede hy Israël zondigen deedt,* 1 Koningen XIV. 20. en XV.

JEROBOAM étant tombé dans l'Idolatrie, Dieu lui envoie un Prophête de Juda pour lui reprocher son crime 1 Rois XIII. Cet avertissement aiant été infructueux, il lui fait denoncer ses jugemens par Ahija le Prophête 1 Rois XIV. 7--14. Quoique cette derniere menace ne produisît pas plus d'effet que l'avertissement qui l'avoit precedé, Dieu ne laissa pas de supporter Jeroboam Idolâtre pendant 22 ans: „ Puis il s'endormit avec ses Peres, & Na-„ dab son Fils regna en sa place. Nadab fit ce qui „ est deplaisant à l'Eternel & suivit le train de son „ Pere, & le peché par lequel il avoit fait pecher „ Israël

XV. 26. Na twee jaeren regeerens doodde hem Baëza, en verdelgde zyn huis, *om de zonde van Jerobeam*, (vers 30) *die zondigde* en Israël zondigen deedt; *en om zyne* (Baëza's) *terging waermede hy den GOD Israëls getergd had.* Dat is te zeggen, dat de HEERE, niet vernoegd met Jerobeam verdragen te hebben, zyne verdraegzaemheit uitstrekte over den zoon van dezen vorst, welke de uitdelgende straffe niet op zich haelde, als door zyne hardnekkigheit in het naevolgen van de voetstappen zynes vaders.

GOD hieldt het zelfde gedrag met opzigt tot het huis van Baëza. Dien vorst, den weg van Jerobeam en zyne zonde volgende, liet de Alderhoogste bedreigen, door den profeet Jehu, zoon

„ Israël 1 Rois XV. 26". Alors Baaza le tua après deux ans de regne & detruisit toute sa Maison, „ à cause (vs. 30.) des pechés de Jeroboam & à „ cause du peché par lequel il (Nadab) avoit irri„ té l'Eternel le Dieu d'Israël ". C'est-à-dire que Dieu non content d'avoir supporté Jeroboam, étendit son support sur le Fils de ce Prince qui n'atira sur lui la punition definitive que par son obstination à suivre les traces de son Pere.

Dieu tint la même conduite par raport à la Maison de Baaza. Ce Prince suivant le train de Jeroboam & son peché, Dieu lui fait faire des menaces

 par

zoon van Hanani, 1 Koningen XVI. vers 1--4. Alhoewel deze stap geene de minste verandering te wege bragt in dien vorst, regeerde hy vierëntwintig jaeren. Vervolgens 1 Koningen XVI. vers 6. *ontsliep hy met zyne vaderen, en wier begraven te Tirza; en zyn zoon Ela regeerde in zyne plaetze* Dees regeerde twee jaeren. De H. Schrift zegt ons van deszelfs karakter niets anders, als dat, toen men hem ombragt, hy bezig was met *zich dronken te drinken* (vers 9.) Doch 't geen ons niet den geringsten twyffel over laet, wegens zyne hardnekkigheit in het volgen van den weg zynes vaders, is, dat de Gewydde Geschichtschryver uitdrukkelyk aenmerkt, (vers 13.) dat het huis van Baëza uitgeroeid wiert, *om alle de zonden van Baëza,*

par Jehu fils de Hanani 1 Rois XVI. 1--4. Quoique cette demarche ne produisît aucun changement dans ce Prince, il regna 24 ans. Ensuite 1 Rois XVI. 6. il s'endormit avec ses peres & fut enseveli à Tirtsa, & Ela son Fils regna en sa place. Celui ci regna deux ans: l'Ecriture ne nous dit autre chose touchant son caractere, sinon que, lorsqu'on le tua, il s'occupoit à boire & à s'enivrer. Mais ce qui ne peut nous laisser aucun doute touchant son obstination à suivre le train, de son Pere, c'est que l'Historien sacré remarque expressément (v^s. 13.) que la maison de Baaza fut extermi-

za, en de zonden van Ela zynen zoon, daermede zy gezondigd hadden, en daermede zy Iſraël hadden doen zondigen, tot toorn verwekkende den HEERE, den GOD van Iſraël, door 'hunne ydelheden. Alwaer men wederom ziet, dat de afgodery van het hooft des huisgezins GOD niet bewoog, om met uitroeijing te ſtraffen, als nadat de zoon het Goddelyk geduld getergd had, door de ongeregtigheit van zynen vader te vervullen.

De uiterste verdraegzaemheit van GOD, ten aenzien van de nakomelingſchap van de boozen beſpeurt men nog meer, in het gedrag, 't welk hy gehouden heeft met het huis van Omri. Die afgodiſche vorſt was godloozer dan alle die voor hem geregeerd hadden. On-

minée „ à cauſe des pechés de Baaza & des pechés „ d'Ela ſon Fils, par leſquels ils avoient peché & „ avoient fait pecher Iſraël irritant l'Eternel le Dieu „ d'Iſraël par leurs vanités ". Où l'on remarque encore que l'Idolatrie du chef de la maiſon ne porta Dieu à punir definitivement qu'après que le Fils eut laſſé la Patience Divine en mettant le comble à l'iniquité de ſon Pere.

L'Extreme ſupport de Dieu à l'egard de la poſterité des mechans ſe fait encore mieux ſentir dans la conduite qu'il tint avec la maiſon de Homri. Ce Prince Idolâtre fut plus mechant qu'aucun de

Ondertusschen bezat hy niet alleen het Ryk twaelf jaeren; maer zyn zoon Achab regeerde in zyne plaetze. 1 Koningen XVI. vers 23 en 28. Achab, een der grootste afgodsdienaers en der ondeugendste koningen, welke 'er ooit waren, regeerde tweëntwintig jaer. Na zynen dood, regeerde Ahazia, zyn zoon, in zyne plaetze, gedurende den tyd van een jaer, schoon hy een navolger was van de afgodery zynes vaders. 2 Koningen I. Op Ahazia, die geen zoon had, volgde Joram, een andere zoon van Achab, (vers 17.) *en hy deedt dat quaed was in de oogen des HEEREN.* En alevenwel was het eerst na twaelf jaeren regeerens (2 Koningen XIII. vers 1--3.) dat GOD hem door de hand van Jehu, met het geheele huis zynes vaders,

de ceux, qui avoient regné avant lui; cependant non seulement il regna 12 ans; mais Achab son Fils regna en sa place 1 Rois XVI. 23--28. Achab un des plus Idolâtres & des plus mechans Princes qui ait jamais existé, regna 22 ans. Après sa mort Achazia son Fils regna en sa place pendant un an; quoiqu'il fût imitateur de l'Idolatrie de son Pere 2 Rois I. A Achasia qui n'avoit point de Fils succeda Joram autre Fils d'Achab (vers 17) & il fit ce qui est deplaisant à l'Eternel. Cependant ce ne fut qu'après 12 ans de regne (2 Rois III. 1--3) que Dieu le fit perir par la main de Jehu avec toute la mai-

ders, deed omkomen. Wy zien hier Omri, Achab, Ahazia, Joram, vier afgodische vorsten, welke GOD verdraegt, die hy laet waerschouwen, bedreigen, vermanen; dat hy aen hen aenmerkelyke verlossingen vergund, gedurende veertig agteréénvolgende jaeren; en dat hy niet toetreed om hen eindelyk te straffen als na zulkeen ruim bevang van tyd. Men behoeft slegts de geschiedenis daerover te lezen van 1 Koningen XVI vers 23. tot 2 Koningen X. vers 17. om zich te vergewissen, dat ik niets te hoog opgeve. Maer bewyst dit gedrag van GOD, in zooveele verschillende gelegenheden herhaeld, niet duidelyk, dat, alhoewel de HEERE zyne verdraegzaemheit, zyne bezoeking, niet altyd totin het vierde bedor-

maison de son Pere. Nous voions ici Homri, Achab, Achazia, Joram quatre Princes Idolâtres que Dieu supporte, qu'il fait avertir, menacer, exhorter; auxquels il accorde des delivrances signalées pendant quarante années consecutives; & qui n'en vient à punir definitivement qu'après un si long terme. Il ne faut qu'en lire l'histoire, depuis 1 Rois XVI. 23. jusque 2 Rois X. 17. pour se convaincre que je n'exagere rien. Mais cette conduite de Dieu reïterée en tant d'occasions differentes, ne prouve-t-elle pas, que, quoique Dieu n'étende pas toujours son support, sa Visitation jusqu'à la quatrié-

dorven gelid van eenen ondeugenden vader uitstrekt; dat alhoewel dit de volle hoogte zy van zyne lydzaemheit en langmoedigheit; hy echter tot de verdelgende straffe niet anders komt, als tot een laetste middel, na alderlei zoort van middelen, om den zondaer en zyne nakomelingen tot bekeering te brengen, zonder vrugt in 't werk gesteld te hebben? En bevestigt het aldus niet ten vollen de uitlegging van het Dreigement des Tweeden Gebods, welke ik wilde staven?

EINDELYK, een derde en laetste voordeel van 't gevoelen, 't welk ik de eer hebbe UEd. mededeelen, is, dat het volmaekt overéénstemt, ik zal niet zeggen met de denkbeelden die de Reden ons geeft van GOD als een Wezen

trième generation perverse d'un Pere mechant; que, quoique ce soit là le comble de sa Patience & de sa Longue Attente, il n'en vient cependant à la punition definitive que comme à un dernier remede, après avoir inutilement emploïé toute sorte de moïens, pour porter le pecheur & sa posterité à la repentance? Et ne confirme-t-elle pas ainsi pleinement l'explication de la menace du 2[d] commandement que je voudrois établir?

ENFIN un 3[e] & dernier avantage du sentiment que j'ai l'honneur de vous communiquer, c'est qu'il s'acorde parfaitement, je ne dirai pas avec les idées que

zen dat oneindig-goed is, en vry van alle onvolmaektheit, van alle drift, van alle onzydigheit; dit ſtraelt elk in de oogen: maer met de alderuitdrukkelykſte verklaringen, welke de HEERE ons in zyn Woord gegèven heeft.

Ik kon hier eene menigte van plaetzen opéénhóópen, welke Gods Goedheit, zyne lydzaemheit, zyne langmoedigheit, zelfs tegen de grootſte zondaers, roemen; en toonen, dat zoozeer als alle die verklaringen overéénſtemmen met het denkbeeld van een GOD, die de ongeregtigheit enz. *bezoekt*; (de uitdrukking opgevat zynde in den zin by my hiervoor aengewezen,) zy zoozeer onbeſtaenbaer zyn met het denkbeeld van een GOD die de

que la raiſon nous donne de Dieu, comme d'un Etre infiniment Bon, exemt de tout defaut, de toute paſſion, de toute partialité; cela ſaute aux yeux: mais avec les declarations les plus formelles que Dieu lui même nous a donné dans ſa parole.

Je pourois accumuler ici une multitude de paſſages, qui celebrent la Bonté de Dieu, ſa Patience & ſa Longue Attente même envers les plus grands pecheurs, & montrer qu'autant toutes ces declarations s'acordent avec l'idée d'un Dieu qui *Viſite* l'iniquité &c. en donnant à cette expreſſion le ſens que j'ai indiqué ci deſſus; autant elles ſont incompatibles avec l'idée d'un Dieu qui *punit* l'iniquité

de ongeregtigheit, enz. *ſtraft.* Maer deze brief is alreede te lang: des zal ik my vernoegen, met een plaets of twee, welke blykbaer verbonden zyn met het onderwerp dat ik behandel.

MOSES geeſt, by Deuteronomium XXIV. vers 16. van Gods wege deze wet aen de Iſraëlieten: *De vaders zullen niet gedood worden voor de kinderen, en de kinders zullen niet gedood worden voor de vaderen:* [*maer*] *een ieder zal om zyne zonde gedood worden.* Men lette, dat GOD hier aen de Regters een regel van geregtigheid voorſchryſt, een regel die hen alle ſtraffe, ten aenzien van hem die de ongeregtigheit niet begaen heeft, verbiedt. Maer als men ſtaende houdt, dat GOD de ongeregtigheit der vaderen ſtraft aen de kinders, zal 'er uit vol-

té &c. Mais cette lettre n'eſt deja que trop longue: ainſi je me contenterai de quelques paſſages, qui ont une liaiſon marquée avec le ſujet, que je traite.

MOÏSE (Deut. XXIV. 16.) donne de la part de Dieu cette loi aux Iſraëlites: „ On ne fera point „ mourir les Peres pour les Enfans; on ne fera „ point auſſi mourir les Enfans pour les Peres: „ mais on fera mourir chacun pour ſon peché ". Remarquez que c'eſt Dieu qui preſcrit ici à des Juges une regle de juſtice; regle qui leur interdit toute punition à l'egard de celui qui n'a pas commis l'iniquité: mais ſi l'on ſoutient que Dieu punit l'iniquité des Peres ſur les Enfans, il s'enſuivra que

volgen, dat de HEERE in deze plaets, als onregtvaerdig, aen de menſchen verbiedt, iet 't geen hyzelf doedt, iet dat hy bygevolge goedkeurt; dat 's te zeggen, d'er zal de aldertaſtbaerſte tegenzeggelykheit uit vloeïen. Weshalven ik 'er uit opmaek, dat de zorg die GOD te dier plaetze draegt, van te verbieden dat men de vaders niet om de kinderen, de kinders niet om de vaderen ſtraffe, ten bewyze ſtrekt, dat hyzelf de ongeregtigheit der vaderen niet aen de kinders *ſtraft*, en dat de *bezoeking*, waervan hy in het Tweede Gebod ſpreekt, geenszins eene daed van geſtrengheit betekenen kan.

Een andere ſchriftuurtekſt, die ik niet met ſtilzwygen mag voorbygaen, heeft men Ezechiël XVIII. vers 1--20. Zie-

que Dieu defend ici comme injuſte à des hommes, ce qu'il fait lui même, ce qu'il aprouve par conſequent; c'eſt-à-dire qu'il s'enſuivra la plus palpable de toutes les contradictions. D'où je conclus que le ſoin, que Dieu prend ici de defendre qu'on puniſſe les Peres pour les Enfans, & les Enfans pour les Peres, prouve que cet Etre Suprême ne punit point l'iniquité des Peres ſur les Enfans, & que la Viſitation, dont il parle dans le 2d commandement ne ſauroit deſigner un acte de rigueur.

Un autre endroit que je ne puis paſſer ſous ſilence eſt dans Ezechiel XVIII. 1--20. en voici en ſub-

Ziehier in 't kort de wezendlyke inhoud derzelve. De Joden, in Babel gevangen, klaegden, dat de wegen des HEEREN niet regt waren, en zy beschuldigden GOD, dat hy hen strafte om de zonden van hunne vaderen. De Alderhoogste wees die klagt met verontwaerdiging van de hand. *Wat is ulieden*, ('t zyn zyne woorden,) wat wilt gy daermeê zeggen, *dat gy dit spreekwoord gebruikt van 't land Israëls, zeggende: De vaders hebben onrype druiven gegeeten, en de tanden der kinderen zyn stomp geworden.* [*Zoo waeragtig als*] *ik leve, spreekt de Heere HEERE, zoo 't ulieden meer gebeuren zal, dit spreekwoord in Israël te gebruiken. Ziet! alle zielen zyn myne; gelyk de ziele des vaders, alzoo ook de ziele*

substance le contenu. Les Juifs captifs en Babilone se plaignoient que les voies de l'Eternel n'étoient pas bien reglées, & accusoient Dieu de les punir pour les péchés de leurs Peres. Dieu rejette avec indignation une accusation si odieuse. „ Que
„ voulez vous dire (ce sont ses termes) vous qui
„ usez ordinairement de ce proverbe touchant le
„ païs d'Israël en disant les Peres ont mangé l'ai-
„ gret„ & les dents des Enfans en sont agacées.
„ Je suis vivant dit le Seigneur l'Eternel que vous
„ n'userez plus de ce proverbe en Israël: voici
„ toutes les ames sont à moi; l'ame de l'Enfant
„ est à moi comme l'ame du Pere; & l'ame qui
„ peche-

le des zoons, zyn myne: de ziele die zondigt, die zal sterven. vers 2, 3, en 4. 't Behaegde den HEERE zichzelf vervolgens in 't breede nader te verklaren, en, de zaeken van haeren eersten oirsprong opvattende, zegt hy ronduit: dat de *regtvaerdige* die zich van het verderf, en in 't byzonder van de afgodery, wagt, *gewisselyk zal leven;* dat, indien hy een zoon gewint, die bedorven, een afgodsdienaer enz. is, dees zoon gestraft zal worden, en dat *deszelfs bloed op hem zal zyn.* vers 5--13. En, 't geen regtuit dient tot het doel dat ik my voorstelde, GOD doedt 'er by, dat, byaldien dees ondeugd, die afgodsdienaer, enz. *een zoon gewint, die alle de zonden zynes vaders ..... aenziet*, en toeziet, *dat hy dergelyke niet en doedt*, (vers 14) *hy* (zulk-

„ pechera sera celle qui mourra." (vs. 2--4) Dieu daigne s'expliquer ensuite fort au long & reprenant les choses dès leur premiere origine il declare que l'homme juste qui se gardera de la corruption & en particulier de l'Idolatrie vivra tres certainement: que s'il engendre un fils corrompu, Idolâtre &c. le fils sera puni & que son sang sera sur lui; (vs. 5-13.) & ce qui va directement au but que je me propose, Dieu ajoute que si ce mechant, cet Idolâtre &c. „ engendre un fils qui voiant les pe-„ chés de son Pere, y prenne garde & ne fasse pas „ de semblables choses, (vs. 14.) il ne mourra point „ pour

(zulkeen zoon) NIET STERVEN ZAL OM DE ONGEREGTIGHEIT ZYNES VADERS, maer dat hy *gewisselyk zal leven*, vers 17. Daerop maekt zich de Alderhoogste eene tegenwerping, (vers 19) met deze bewoordingen: *Maer gylieden zegt, waerom draegt de zoon niet de ongeregtigheit des vaders?* En hy antwoord'er aenstonds op: *Omdat de zoon regt en geregtigheit gedaen heeft, alle myne inzettingen onderhouden en gedaen heeft, zal [hy] gewisselyk leven. De ziele, die zondigt, die zal sterven; de zoon zal niet dragen de ongeregtigheit des vaders, enz.* vers 19 en 20. Hoe meer ik deze herhaelde en opéén-gestapelde verklaringen overwege, hoe minder, (ik moet het u bekennen,) hoe minder ik begrypen kan, dat luiden die dezelve met eenigen aendagt gelezen hebben

„ pour l'iniquité de son Pere, mais que certainement „ il vivra" (vs. 17.) Ensuite Dieu se fait une objection en ces termes: „ Mais direz vous: pourquoi „ un tel Fils ne portera-t-il pas l'iniquité de son „ Pere? Parceque (repond-il incontinent) parce- „ qu'un tel Fils a fait ce qui étoit juste & droit, „ & qu'il a gardé tous mes statuts & les a fait, cer- „ tainement il vivra. L'ame qui pechera sera celle „ qui mourra: le Fils ne portera point l'iniquité du „ Pere &c." (vs. 19, 20.) Plus je considere ces declarations repetées & entassées, & moins, je vous l'avoue, je comprens comment des gens qui les ont luës avec quelqu'attention peuvent s'imaginer que Dieu pu-

ben zich verbeelden konnen, dat GOD de ongeregtigheit der vaderen aen de kinders ſtraft. Maer, is dit beſluit in my geen uitwerkſel van 't vooroordeel, dat my verblindt? Oordeel 'er zelf over, Mynheer! De Almagtige ſpreekt hier tot menſchen, welke de gevangenis, waertoe zy waren overgevoerd, aenmerkten als eene kaſtyding, die hy hen oplei, om de afgodery hunner voorvaderen te ſtraffen. Wat antwoordt hen de Aenbiddelyke Majeſteit? Staet hy het geval toe? Verklaert hy, dat het niet onregtvaerdig is, de kinders te ſtraffen om de ongeregtigheit van hunne vaderen? 't Is 'er wel verre van daen. Hy ontkent met afgryzen zulkeene betigting: hy beſtraft hen, met den hoogſten ernſt, die hem eene dergelyke handel-

puniſſe l'iniquité des Peres ſur les Enfans. Mais ce jugement n'eſt-il pas en moi l'effet du prejugé qui m'aveugle? Jugez en vous même, Mr. Dieu s'adreſſe ici à des gens qui regardoient la captivité à laquelle ils étoient reduits comme un châtiment, qu'il leur infligeoit pour punir l'Idolatrie de leurs Ancêtres. Que leur repond l'Etre Suprême? Convient-il du fait? Declare-t-il qu'il n'eſt pas injuſte de punir les Enfans pour l'iniquité de leurs Peres? Bien loin de là: il rejette avec horreur une pareille imputation; il reprend avec la derniere force ceux qui oſent lui attribuer une ſemblable conduite &

 pas

delwyze durfden toeschryven; en hiermede keurt hy dezelve af als onregtvaerdig. Hy doedt nog meer: hy gebruikt de toegevenheit, van zich (mag ik my zoo uitdrukken) te zuiveren van allen vermoeden ten dien opzigte. Niet alleen verklaert hy, dat de ziele die zondigt sterven zal: maer, opdat men geene reden van het niet geweten te hebben voorwende, treedt hy in een omstandig verhael; hy leert ons, dat de bedorven zoon van eenen vroomen man de straf geenszins zal ontgaen die zyne zonde verdient; en hy verzekert ons in 't tegendeel, dat de godvrugtige nakomeling van eenen afgodsdienaer de ongeregtigheit van deszelfs vader niet dragen zal. Nog eens: ik kan geenderlei antwoord uitdenken, op zoo duide-

par là il la desaprouve comme injuste. Il fait plus il a la complaisance de se purger, s'il m'est permis de parler ainsi, de tout soupçon à cet égard: non seulement il declare que l'ame qui pechera sera celle qui mourra; mais pour qu'on n'en pretende pas cause d'ignorance, il entre dans un detail fort circonstancé; il nous aprend que le Fils corrompu d'un homme de bien n'echapera pas à la punition que merite son peché, & il nous assure au contraire que le Descendant pieux d'un Idolâtre ne portera point l'iniquité de son Pere. Encore un coup, je n'imagine aucune reponse à des Declarations si claires

delyke en uitdrukkelyke verklaringen; en wanneer GOD, in deze plaets, tot zyn eenig doelwit had, ons te leeren, dat de bezoeking enz. van welke hy in het Tweede Gebod ſpreekt, geen daed van ſtrengheit, maer een daed van bermhartigheit is, zie ik niet, dat hy zich met meerder klaerheit en kragtiger zoude konnen uitgedrukt hebben.

WIL men zeggen, dat de HEERE in het Tweede Gebod van Tydelyke Straffen ſpreekt, terwyl hy alhier de Eeuwige Straf in 't ooge heeft; en dat hy alleen met betrekking tot die verklaert, dat de godvreezende afkomeling van eenen afgodendienaer de ongeregtigheit zynes vaders niet dragen zal? Zoo antwoorde ik:

DAT men, om klaer te zien hoe weinig

res & ſi expreſſes; & quand dans cet endroit Dieu auroit eu pour unique but de nous aprendre que la Viſitation &c. dont il parle dans le 2d commandement n'eſt pas un acte de rigueur mais un acte de miſericorde, je ne vois pas qu'il eût pu s'exprimer avec plus de clarté & plus de force.

DIRA-t-on que dans le 2d commandement Dieu parle de punitions temporelles, & qu'ici il a en vuë la punition éternelle; que c'eſt à l'égard de celle là ſeule qu'il declare que le Deſcendant craignant Dieu d'un Ancêtre Idolâtre ne portera point l'iniquité de ſon Pere?

nig die onderſcheiding hier plaets kan hebben, zich eeniglyk te erinneren heeft, dat GOD de klagt wil beantwoorden van menſchen, die hunne tegenwoordige gevangenis, een louter tydelyk onheil, aenmerkten als eene kaſtyding, welke de Opperheer van alles hen oplei, om hen wegens de afgodery hunner voorvaderen te ſtraffen. Zou GOD, op eene voldoenende wyze aen zulkſlag van luiden geantwoord hebben, indien hy hier geene andere als enkel de ſtraf van 't toekomend leven bedoeld had? Ai zie eens, wat alsdan zyn antwoord zou zyn geweeſt: „ gy hebt ongelyk,
„ dat gy uwe tydelyke gevangenis aen-
„ merkt als een geval, waerdoor ik u
„ ſtraf om de misdaeden van uwe va-
„ ders; want ik verklaer u, dat alleen
„ den

MAIS pour ſentir que cette diſtinction ne ſauroit avoir lieu ici, il ne faut que ſe rapeller que Dieu vouloit repondre à des gens qui regardoient leur captivité actuelle, malheur purement temporel, comme le châtiment que Dieu leur infligeoit pour punir ſur eux l'Idolatrie de leurs Ancêtres. Dieu auroit-il repondu d'une maniere ſatisfaiſante à de pareilles gens, s'il n'avoit eu ici en vuë que la punition d'une autre vie? Voici quelle auroit été ſa reponſe: vous avez tort de regarder votre captivité temporelle comme un evenement par lequel je vous punis pour les crimes de vos Peres; car je vous

„ den geenen die zondigt de ſtraf des „ toekomenden levens treffen zal." Wie ziet niet, dat een dergelyke redeneering ganſch niet aengaet: en dat het bygevolg niet minder dwaes dan godloos zou zyn, ze aen de Hoogſte Wysheit toeteſchryven. Waeruit ik opmake, dat als GOD hier verklaert, dat de zoon de ongeregtigheit zyn's vaders niet dragen zal, hy dan van alderlei eigentlykgezegde ſtraffen ſpreekt, zoo wel van de ſtraffen des tegenwoordigen als van die des toekomenden levens, dat 's, met andere woorden, dat hy geenszins de ongeregtigheit der vaderen ſtraft aen de kinders.

INDIEN UEd. zegt, dat deze verklaringen niet algemeen zyn; dat zy alleen

vous declare que celui qui pechera, ſera le ſeul ſur qui tombera la punition d'une Vie à venir. Qui ne voit qu'un pareil raiſonnement ne conclud abſolument rien? Et qu'ainſi il n'y auroit pas moins de folie que d'impieté à vouloir l'attribuer à la ſouveraine ſageſſe. D'ou j'infere que lorſque Dieu declare ici que le Fils ne portera point l'iniquité de ſon Pere il parle de toute ſorte de punitions proprement dites tant de celles de cette vie que de celles d'une vie à venir; c'eſt à-dire qu'il declare qu'il ne punit point l'iniquité des Peres ſur les Enfans.

SI vous me dites que ces declarations ne ſont

 point

leen de gevangene Joden ten voorwerp hebben, als tot welke zy regtstreeks gericht worden; zoo zal ik u verzoeken, te willen overwegen, dat de reden waerop de HEERE GOD zich grondt, om te doen zien, dat de zoon de ongeregtigheit des vaders niet zal dragen, genomen is uit Gods eigendom aen de ziel van den zoon, zoo wel als aen die van den vader, eene reden die zoo algemeen is als 'er ooit eene zyn kan, en die van gelyke waerheit zynde ten opzigt van alle de andere menſchen, bewyſt, dat de verklaringen, aen welke zy ten grondbeginſel diendt, alle menſchen zonder uitzondering tot haer voorwerp hebben. Maer, nademael van de eene zyde, als GOD by Ezechiël XVIII. verklaert, dat de zoon

point generales, qu'elles n'ont pour objet que les ſeuls Juifs captifs auxquels elles s'adreſſent directement, je vous prierai de conſiderer que la raiſon ſur laquelle Dieu s'apuïe pour faire ſentir que le Fils ne portera point l'iniquité du Pere, eſt priſe de ce que l'ame de l'Enfant lui apartient comme celle du Pere; raiſon generale s'il en fut jamais & qui étant égalément vraie à l'égard de tous les hommes prouve que les declarations auxquelles elle ſert de principe ont pour objet tous les hommes ſans exception. Mais puiſque d'un côté lors que Dieu declare (Ezechiel XVIII.) que le Fils ne portera

zoon de ongeregtigheit zyn's vaders niet dragen zal, die verklaring betekend, dat de zoon om de zonden zynes vaders aen geenderleïe ſtraffe, 't zy tydelyke, 't zy eeuwige, zal onderworpen zyn; en gemerkt, van den anderen kant die verklaring alle de menſchen gelykelyk ten voorwerpe heeft: zoo ſtae my toe, dat het nooit waer kan zyn, te zeggen, dat GOD de HEERE de ongeregtigheit der vaderen aen de kinders ſtraft; en dat bygevolg die verklaring zeer kragtig ter beveſtiginge dient van de uitlegging, welke ik de eere hebbe UEd. mede te deelen.

Tothiertoe heb ik getragt, myn gevoelen te ſtaven door regtſtreekſche bewyzen, en hetzelve te bekragtigen door verſcheidene aenmerkingen: ik ben

tera point &c. cette declaration ſignifie que le Fils ne ſera aſſujeti à aucune punition proprement ainſi nommée, ſoit temporelle ſoit éternelle, à cauſe des pechés de ſon Pere; puiſque d'ailleurs cette declaration a également pour objet tous les hommes, reconnoiſſez qu'il ne ſauroit jamais être vrai de dire que Dieu punit l'iniquité des Peres ſur les Enfans, & que par conſequent cette declaration confirme puiſſamment l'interpretation que j'ai eu l'honneur de vous communiquer.

Jusqu'ici j'ai tâché d'etablir mon ſentiment par des preuves directes & de le confirmer par diverſes

ben verder gegaen; en heb gepoogt, om op eenige byzondere zwarigheden te antwoorden, die ik dagt, dat men tegen deze myne aenmerkingen zou konnen inbrengen. Doch, dit is niet genoeg. D'er moet ook geantwoord worden, op de algemeene tegenwerpingen, welke het gevoelen zelf, 't geen ik zoek vast te stellen, bestryden: en daer op zal ik het nu toeleggen.

Ik begin met eene zwarigheit, welke al zeer lang geleden by my is opgerezen, en die in 't eerst zoo veel indruk op my maekte, dat ik op het punt stond van te denken, dat ik my bedrogen had, en dat alleen het vooroordeel my belette, het gebrek myner redeneeringen te zien. Zy is deze. De uitlegging, welke ik

considerations: je me suis même efforcé de repondre à quelques difficultés particulieres, qu'il me sembloit qu'on pouroit opposer a mes remarques; mais cela ne suffit pas; il faut repondre aux objections generales, qui attaquent le sentiment même que je cherche à établir & c'est ce que je vai tâcher de faire.

Je commencerai par une difficulté qui m'est venuë dans l'esprit il y a tres longtems, & qui d'abord m'a frapé au point de me faire croire que je m'étois trompé & que le prejugé seul m'empêchoit d'apercevoir le defaut de mes raisonnemens. La voici: l'Explication que j'ai eu l'honneur de vous com-

ik de eer hebbe UEd. mede te deelen, is vlakuit gekant tegen het gemeene gevoelen, dat in 't algemeen aengenomen is by de geagtste en waerdigste oordeelkundigen. En dit gevoelen is geenszins nieuw: men behoeft maer de oogen op te doen, en zal bemerken dat Onkelos, een der oudste en oordeelkundigste verklaerders der H. Schrift die wy kennen, de bezoeking der ongeregtigheit enz. heeft aengemerkt als eene straf der ongeregtigheit. Want zie hier de omschryving, welke hy geeft van het Dreigement des Tweeden Gebods. „ Ik ben „ een sterk en naeryverig GOD, *bezoekende* de ongeregtigheit der vaderen „ aen de wederspannige kinders, over „ het derde en over 't vierde geslagt der „ genen die my haten, wanneer de kin-„ de-

communiquer est directement opposée au sentiment commun generalement reçu par les critiques les plus estimés & les plus estimables. Ce sentiment n'est pas nouveau ; il ne faut qu'ouvrir les yeux pour voir qu'Onkelos un des plus anciens & des plus judicieux interprêtes de l'Ecriture qui nous soit connu, a regardé la Visitation de l'iniquité &c. comme la punition de ces iniquités: car voici la paraphrase qu'il donne de la menace du 2[d] commandement. Je suis un Dieu fort & jaloux *Visitant* l'iniquité des Peres sur les Enfans rebelles, sur la 3[e] & sur la 4[e] generation de ceux qui me haïssent, lors-

„ deren de ongeregtigheit van hunne „ vaders vervullen ". —— Ik merk ten vollen, dat deze zwarigheit een geweldig vooroordeel tegen myn gevoelen baert. 't Is niet te vermoeden, erken ik, dat ik alleen het geluk zou hebben, de waerheit t'agterhalen, terwyl de bedrevenſte mannen hierin te kort ſchoten. Ondertusſchen, hoe weinig waerſchynlykheits 'er in legge, is dit niet volſtrekt onmogelyk: 't zou de eerſte reis niet wezen, dat iemand van maer middelmaetige vermogens, doch met de borſt op eenig onderwerp gevallen, daerin waerheden ontdekte, welke zeer veel bequaemer luiden dan hy in hetzelve niet opgemerkt hadden, 't zy by mangel van de zaek met een genoeg aenhoudenden en ingeſpannen aendagt te

lorſque les Enfans mettent le comble aux iniquités de leurs Peres. Je ſens parfaitement que cette difficulté forme un violent prejugé contre mon ſentiment. Il n'eſt pas à preſumer, je le reconnois, que j'aie eu ſeul le bonheur de ſaiſir la verité pendant que les plus habiles gens l'ont manquée: cependant quelque peu probable que la choſe ſoit, elle n'eſt pas abſolument impoſſible; ce ne ſeroit pas la premiere fois qu'un homme d'une capacité tres mediocre, mais qui s'aplique fortement à un ſujet, y eût decouvert des verités que des gens beaucoup plus habiles que lui n'y avoient pas aperçuës, ſoit faute

te onderzoeken, 't zy uit hoofde van eenige andere reden. Ziehier de bedenkingen welke my deeden besluiten, dat het vooroordeel wegens de nieuwigheit van myn gevoelen tegen deszelfs bondigheit, alles wel ingezien zynde, niet meer is dan bloot vooroordeel, 't geen, als niet regtuit, nogt van ter zyde, de bewyzen aentastende waermeê ik myne mening heb getragt te staven, de gemelde bewyzen niet kragteloos kan maken; ondersteld zynde, gelyk het my voorkomt, dat zy op zichzelve aengemerkt eenige kragt hebben.

WYDERS, om de zwarigheit te verminderen, zal ik, tegen de Uitbreiding van Onkelos, de Oude Overzettingen stellen; welke, indien ik my niet bedrieg,

faute d'avoir examiné la matiere avec une attention assez soutenuë, soit par quelqu'autre raison. Voila les reflexions, qui m'ont fait conclure que le prejugé que fournit la nouveauté de mon sentiment contre sa solidité, n'est après tout qu'un prejugé, qui n'attaquant ni directement ni indirectement les preuves sur lesquelles j'ai tâché de l'etablir, ne sauroient les detruire, supposé comme il me le paroit, que considerées en elles mêmes, elles aient quelque force.

D'AILLEURS pour diminuer la difficulté j'opposerai à la paraphrase d'Onkelos les anciennes versions, qui, si je ne me trompe, sont aussi bien que l'O-

drieg, zoo wel als de oirſprongelyke Tekſt, de uitlegging lyden konnen die ik de eere heb UEd. voortedragen. Ik merk vooraf aen, dat de Oude Taelsmannen in 't algemeen zich zeer onverſchillig betoonen omtrent de wyze op welke zy de ſpreekwys die ik onderzoeke vertolkten: hebbende eenzelfde Overzetter haer nu eens dus, dan weder zoo vertaeld. Maer nadien zy ongetwyffeld een bepaeld denkbeeld aen de bewoordingen by hen gebezigd gehecht hebben, ſchynt het my toe, hieruit te mogen beſluiten, dat ieder van hen de byzondere uitdrukkingen van welke zy gebruik maken om de gemelde ſpreekwys te vertalen, voor woorden van gelyke betekenis gehouden hebben. Waeruit volgt, dat als men toont, dat eene en-

l'Original ſuſceptibles de l'explication que j'ai eu l'honneur de vous propoſer. Je remarquerai d'abord qu'en general les anciens traducteurs ont temoigné beaucoup de negligence dans la maniere dont ils ont rendu la phraſe que j'examine; le même l'a traduite tantôt d'une façon tantôt d'une autre. Mais comme ſans doute ils attachoient une idée determinée aux termes qu'ils emploïoient, il me ſemble que j'en puis conclure que chacun d'eux regardoit comme ſynonimes les diverſes expreſſions dont il faiſoit uſage pour traduire la même phraſe. D'où il s'enſuit, que montrer qu'une ſeule des manie-

enkele van de manieren, op welke zy ze vertolkten, den zin lyden kan die ik zoek vaſt te ſtellen, men tegelyk bewyſt, dat zy geenszins tegen denzelven zyn.

De Zeventige hebben het פוקד *bezoekende*, der Hebreën, nu eens door ἀποδιδȣς, dan door ἐπαγων overgebragt: maer in haere Overzetting word het woord αποδιδωμι gebezigd in den zin van *geven*, *iemand eenige zaek in handen ſtellen*, *om 'er gebruik van te maken*. Geneſis XXX. vers 26. 2 Kronyken XXXIV. vers 16. volgens de uitgift van Aldus en die van Komplutum.

Hieronymus bedient zich in de Gemeene Latynſche Overzetting, als hy de gemelde ſpreekwys vertolkt, van de woorden *reddere*, (wedergeven, vergel-

nieres dont ils l'ont traduite eſt ſuſceptible du ſens que je cherche à etablir, c'eſt prouver qu'ils n'y ſont nullement contraires.

Les Septante ont rendu le פוקד des Hebreux *Viſitant* tantôt par ἀποδιδȣς tantôt par ἐπάγων; mais dans la même verſion le verbe ἀποδίδωμι eſt emploïé dans le ſens de *donner*, *remettre quelque choſe entre les mains de quelqu'un*, *pour qu'il en faſſe uſage*. Gen. XXX. 26. 2 Chron. XXXIV. vs. 16. Selon l'edition d'Aldus & celle de Complutum.

St Jerome dans la Vulgate ſe ſert indiferemment en traduiſant le même mot dans la phraſe dont il s'a

gelden,) en *visitare*, (bezoeken,) onverschilliglyk: maer hyzelf gebruikt de laetste dier bewoordingen in den zin van *zorgdragen*. Psalm VIII. vers 5. Weshalven het my onwedersprekelyk schynt, dat de Zeventige en de Gemeene Latynsche niet minder dan het Hebreeuwsch myne meêgedeelde uitlegging lyden konnen; en dat men op die beide vertalingen alle de aenmerkingen kan passen, by my gemaekt om den Oirsprongelyken Tekst optehelderen.

DEZELFDE zaek valt nog meer in 't oog, met betrekking tot de Samaritaensche en Syriesche Overzettingen, wier eene en andere de term van 't Oirspronkelyke op twee plaetzen behouden hebben, gebruikende de Samaritaensche, in de twee andere [voorgemelde] plaetzen,

s'agit, des termes *reddere* & *Visitare*: mais lui même emploïe le dernier de ces termes dans le sens de *prendre soin*, Ps. VIII. 5. Il me paroit donc incontestable que les Septante, & la Vulgate ne sont pas moins susceptibles que l'Hebreu de l'explication que je vous communique, & qu'on peut apliquer à ces deux versions toutes les remarques que j'ai faites pour eclaircir l'Original.

LA même chose est encore plus sensible par raport aux versions Samaritane & Syriaque, qui l'une & l'autre ont conservé le terme de l'Original en deux endroits; le Samaritain emploiant dans les deux

zen, het werkwoord, 't geen volgens Castellus dezelfde betekenissen heest als *bezoeken* by de Hebreën; terwyl zich de Syrier bedient van hetzelfde woord dat hy Psalm CXVI. (in de Syriesche Overzetting Psalm CXV.) vers 7. bezigt, om *geven*, *quytschelden*, en *genade bewyzen*, te betekenen.

EINDELYK, de Arabier gebruikt overal (hoewel met eenig verschil in opzigt der constructie oft schikking van de woorden,) eene bewoording, welke afstamt van een werkwoord, waeraen Castellus, onder andere betekenissen, die van *vermaenen*, en van *te regte brengen* hecht; 't geen volmaekt overéénkomt met de uitlegging die ik wilde doen aennemen.

MAER

deux autres le verbe מכר qui suivant Castel a les mêmes significations que le פקד des Hebreux, & le Syrien se servant de פרע le même terme qu'il emploie au Ps. CXVI. 7. (c'est le CXV. vs. 7. de la version Syriaque) pour signifier, *donner*, *remettre*, *acorder des graces*.

ENFIN l'Arabe emploie constamment quoiqu'avec quelque diference pour la construction le terme מטאלב qui vient du verbe טלב auquel entr'autres significations Castel assigne celle d'*exborter*, de *rectifier*; ce qui convient parfaitement avec l'explication que je voudrois faire recevoir.

MAER ik keer my weder tot de Kaldeeuwsche Uitbreiding. Is zy wel zoo zeer tegen myn gevoelen, als zy in den eersten opslag schynt. Hoe meer ik haer overwege, hoe meer ik myzelf van het tegendeel overtuige. Inderdaed, behalven dat Onkelos hier de algemeene bewoording van *bezoeken* gebruikt, en niet die van *straffen* ; zoo betekend het woordje, dat ik hiervoor vertaeld heb door *wanneer*, dikwils *terwyl*, *gedurende den tyd dat*. Onkelos zelf bedient 'er zich van in dezen zin Exodus XVII. vers 11. *En het geschiedde*, TERWYL *Moses zyne hand ophief*, *enz.* Agtervolgens dit, moest men vertalen: *Ik ben een sterk en yverig GOD, bezoekende de ongeregtigheit der vaderen aen de wederspanni-*

MAIS j'en reviens à la paraphrase Chaldaïque. Est-elle bien aussi opposée à mon sentiment qu'elle paroit l'être du premier abord. Plus je la considere & plus je me persuade que non. En effet outre qu'Onkelos emploie ici le terme general de *visiter* (מסער) & non celui de *punir*; la particule (כד) que j'ai traduite ci dessus *lorsque*, signifie souvent *pendant què*, *pendant le tems que*. Onkelos lui même s'en sert dans ce sens: Exod. XVII. 11. „ Et „ il arrivoit que *pendant que* Moïse levoit les „ mains &c." Suivant cela il faudra traduire: „ Je „ suis un Dieu fort & jaloux, visitant l'iniquité des „ Peres sur les Enfans rebelles sur la 3e & sur la 4e „ ge-

nige kinders, tot in het derde en vierde gelid der geenen die my haten, TERWYL oft GEDURENDE DAT *de kinderen de ongeregtigheit van hunne vaders vervullen.* Merk op, dat het quaed gedrag der kinderen niet t'eener ſtonde de ongeregtigheit van de vaders vervult: daer is tyd toe noodig; twee, drie, of zelfs vier geſlagten, die met opzet de ſnoode voorbeelden van hunne voorouders volgen. Dezerwyze was de ongeregtigheit der Amorieten, door hunne vaders begonnen ten tyde van Abraham, niet volkomen voor vierhonderddertig jaeren daerna, in het vierde geſlagte. Nu vertoont ons Onkelos den HEERE, als *gedurende all' dien tyd* de ongeregtigheit der vaderen te bezoeken aen de

„ generation de ceux qui me haïſſent, *pendant le* „ *tems que* les Enfans mettent le comble aux ini- „ quités de leurs Peres." Remarquez que la mauvaiſe conduite des Enfans ne met pas tout d'un coup le comble à l'iniquité des Peres: il faut du tems; deux, trois, ou même quatre generations qui s'obſtinent à ſuivre les mauvais exemples de leurs Ancêtres. C'eſt ainſi que l'iniquité des Amorrhéens commencée par les Peres dès le tems d'Abraham, ne fut portée à ſon comble que 430 ans après, à la 4e generation. Or Onkelos nous repreſente Dieu comme viſitant pendant tout ce tems la l'iniquité des Peres ſur les Enfans; ce qui s'acorde

de kinders: 't geen ten vollen overéénkomt met de gedagte die ik poge te ſtaven.

Ik weet niet, Mynheer, of deze oploſſing u behagen zal: doch, hoe het daer ook mede zyn moge, verzoek ik UEd. te overwegen, dat, al waren alle de aenmerkingen, by my gemaekt om te toonen dat de Oude Overzettingen geenszins myne denkbeelden beſtryden, t'eenemael valſch; al kon men overtuigend bewyzen, dat 'er geen eene van dezelve was die niet regtuit tegen myn gevoelen aenliep; dit maer een bloot vooroordeel tegen de nieuwe uitlegging zou zyn; vooroordeel, dat alle de redenen voor my om ze te beveſtigen, bygebragt, in haer geheel laet: immers zoo men

corde parfaitement avec ce que je m'efforce d'établir.

Je ne ſai, Mr, ſi cette ſolution vous plaira; mais quoiqu'il en puiſſe être, conſiderez, je vous prie, que quand toutes les remarques, que je viens de faire dans la vuë de montrer que les anciennes verſions, ne ſont pas contraires à mes idées ſeroient entierement fauſſes; quand on pouroit prouver demonſtrativement qu'il n'y en a aucune qui ne combate mon ſentiment d'une maniere directe; ce ne ſeroit là qu'un ſimple prejugé contre la nouvelle explication; prejugé qui laiſſeroit ſubſiſter dans toute leur force les raiſons que j'ai allegué pour l'établir;

men ze niet regtſtreeks aentaſt, en de ongegrondheit derzelve doedt blyken. Deze laetſte aenmerking moet men ook uitſtrekken over de andere tegenwerpingen, op welke ik nu zal tragten te antwoorden. En genomen, ik bereikte myn doel niet om ze ten vollen optelosſen, zoo behoorde myn onbequaemheit geen vooroordeel in den geeſt van een redelyk menſch te wekken, tegen de waerheit van hetgeen ik hierboven gezegd heb. Men ziet all' den dag zaeken die ontwyffelbaer zyn, tegen de zekerheit van welke zeer belemmerende zwarigheden worden ingebragt, daer men zeer veel moeite aen heeft om ze uit den weg te ruimen.

Men kan tegen hetgeen ik tothiertoe te

blir; à moins qu'on ne les attaque d'une maniere directe & qu'on n'en faſſe ſentir le peu de ſolidité. Cette derniere remarque doit auſſi s'etendre aux autres objections auxquelles je vai tâcher de repondre. Quand je ne viendrois pas à bout de les lever parfaitement, mon incapacité ne devroit porter aucun prejudice, dans l'eſprit d'un homme raiſonnable, à la verité de ce que j'ai dit ci deſſus. On voit tous les jours des choſes qui ſont indubitables, contre la certitude deſquelles on fait des difficultés très embaraſſantes, qu'on a beaucoup de peine à reſoudre.

On peut oppoſer à ce que j'ai avancé juſqu'ici des

te berde gebragt heb, zwarigheden van verſchillende aert inbrengen: eenige genomen uit de beſchouwing van het Tweede Gebod zelf; andere uit zekere voorbeelden getrokken; en eindelyk nog andere geveſtigd op verklaringen van de H. Schrift welke tegen myn ſtelſel ſchynen aenteloopen. Laet ons de eene en andere ter toetze brengen.

HET IS zigtbaer, zal men my zeggen, dat GOD de Joden van de afgodery heeft willen terughouden, door een ſtreng dreigement by het Tweede Gebod te voegen: maer uw gevoelen maekt dit Dreigement kragteloos.

IK HEB die zwarigheit willen voorkomen, door hiervoor aentewyzen, dat de zin die ik aen het bewuſte Dreigement

des difficultés de differens genres; les unes priſes de la conſideration même du 2d commandement, les autres tirées de quelques exemples, d'autres enfin apuiées ſur des declarations de l'Ecriture, qui paroiſſent contraires à mon ſiſtême: Examinons les.

IL eſt viſible me dira-t-on que Dieu a voulu detourner les Juifs de l'Idolatrie, en joignant une menace rigoureuſe au 2d commandement: mais votre ſentiment aneantit cette menace.

J'AI taché de prevenir cette difficulté, en montrant ci deſſus que le ſens que je donne à la menace en queſtion, bien loin de l'aneantir, lui donne une nou-

ment geef, wel verre van het zelve te verydelen, daeraen een nieuwe klem byzet: die zin doedt de waen verſtuiven, door welke de zondaers zich verblinden, als zy de Goedheit van GOD tegen zyne Regtvaerdigheit ſtellen, en overtuigt hen dat de Bermhartigheit en Lankmoedigheit van den Alderhoogſten zyne Heiligheit geenszins vermindert; leerende hen, dat *alhoewel* de HEERE goed is, dat offchoon hy bezoekt, enz. hy echter een yverig GOD is.

INDIEN gy verder zegt, dat de nieuwe uitlegging de tegenſtelling doedt verdwynen, welke men hier hebben moet tusſchen Gods handelwyze met de nakomelingſchap der boozen, en den weg dien hy houdt met de afſtammelingen der

nouvelle force; il diſſipe l'illuſion dont les pecheurs aiment à s'aveugler en oppoſant la bonté de Dieu à ſa Juſtice, & leur fait ſentir que la miſericorde & la patience de l'Etre ſuprême ne derogent en rien à ſa Sainteté; en leur aprenant que quoique Dieu ſoit bon, que quoiqu'il Viſite &c. il eſt cependant un Dieu Jaloux.

SI vous inſiſtez ſur ce que la nouvelle explication fait evanouïr l'oppoſition qu'il doit y avoir entre la maniere dont Dieu en uſe envers la poſterité des mechans, & la conduite qu'il tient avec les deſcendans des gens de bien: outre que je puis vous repondre que mon ſentiment ne ſuppoſe rien que ce

der vroomen; zoo dient daerop. Behalven dat ik u zou konnen antwoorden, dat myn gevoelen niets onderſtelt als 't geen ons de H. Schrift leert, wanneer zy verklaert, dat GOD *wil dat alle menſchen zalig worden en tot de kennisſe der waerheit komen* 1 Timotheus II. vers 4. zoo verzoek ik UEd. in agt te willen nemen, dat 'er een zeer aenmerkelyk verſchil is tusſchen gedurende drie of vier geſlagten de ſnoode afkomelingen van een bedorven vader te verdragen; gedurende dien tyd verſcheiden middelen in 't werk te ſtellen om hen uit de verdorvenheit te trekken; en tusſchen de deugdzaeme afkomelingen van eenen godvrugtigen vader totin duizend geſlagten met weldaeden te overſtroomen.

Nog kan men my eenige voorbeelden

ce que l'Ecriture nous enſeigne, lorſqu'elle declare que Dieu veut „ que tous les hommes ſoient ſau„ vés & viennent à la connoiſſance de la Verité „ 1 Tim. II. 4." je vous prierai de faire attention qu'il y a une difference très marquée entre ſupporter pendant trois ou quatre generations les Deſcendans mechans d'un Pere corrompu; emploier pendant ce tems là divers moiens pour les retirer de la corruption; & combler de graces les Deſcendans vertueux d'un pere homme de bien juſqu'en mille generations.

On peut m'oppoſer encore quelques exemples qui

den tegenwerpen, welke ſchynen te beveſtigen, dat GOD t'eenigertyd de ongeregtigheit der vaderen aen de kinders ſtraft. Ik twyffel niet, of men zal tegen myn gevoelen doen gelden de geſchiedenis, die vermeld ſtaet 2 Samuël XXI. vers 1--14. welke ſchynt aentewyzen dat de kleenzoonen van Saül geſtraft wierden om de misdaed van dien vorſt.

HIEROVER kon ik aenmerken, dat de benoeming van *bloedhuis*, door den HEERE aen 't geſlagt van Saül vers 1. gegeven, genoeg is om te toonen, dat zyne kleinzoons die gekruiſt wierden niet vry waren van de misdaed, aldaer gemeld; en dat zy bygevolge daerom mogten geſtraft worden. 't Geen de Tegenwerping verydeld. Doch, zonder dit aentedringen, overwege UEd. dat

qui paroiſſent etablir que Dieu punit quelquefois l'iniquité des Peres ſur les Enfans. Je ne doute preſque pas qu'on ne faſſe valoir contre mon ſentiment l'Hiſtoire raportée 2 Sam XXI. 1--14. qui ſemble montrer que les petits Fils de Saül furent punis pour le crime de ce Prince.

JE pourois remarquer la deſſus que le titre de maiſon ſanguinaire que Dieu donne à la Famille de Saül (vs. 1) ſuffiroit pour faire voir que ceux qui furent crucifiés n'etoient pas innocens du crime dont il s'agiſſoit, & que par conſequent ils pouvoient en être punis: ce qui fait tomber l'objection.

dat de dood der zeven afkomelingen van Saül eene uitwerking was der menſchelyke wraeke, van welke GOD niet kan gehouden worden de oirzaek te zyn. David, by gelegenheit van eenen hongersnood die 't land onder zyne regeering drukte, vroeg den Alderhoogſten nae de reden van dat ongeval. GOD gaf hem ten antwoorde: *'t Is om Saül en om des bloedhuizes wille, omdat hy de Gibeonieten gedood heeft.* David boodt daerop de Gibeonieten eene vergoeding te hunner keuze aen, wegens het leed en nadeel dat zy geleden hadden. De Gibeonieten bepaelden zich, om zeven afkomelingen Saüls te eiſchen, opdat zy ze aen kruiçen hingen. Die eiſch wiert hen toegeſtaen. *Alzoo wiert GOD na de-*

Mais ſans preſſer là deſſus, conſiderez que la mort des ſept deſcendans de Saül fut l'effet d'une vangeance humaine, dont Dieu ne peut être regardé comme l'auteur. David à l'occaſion d'une famine qui ſe fit ſentir ſous ſon regne, aiant interrogé Dieu ſur la cauſe de cet evenement, Dieu lui repond: „ C'eſt à cauſe de Saül & de ſa maiſon ſanguinaire; „ parce qu'il a fait mourir les Gabaönites". Là deſſus David offre aux Gabaönites une reparation à leur choix des torts qu'ils avoient ſouffert. Les Gabaönites ſedeterminerent à demander ſept Deſcendans de Saül pour les mettre en croix; cette demande leur eſt acordée: „ Et après cela la colere

dezen den lande verbeden. vers 14. Wat doedt de HEERE in dit alles? Hy ontdekt eene onregtvaerdigheit van Saül; hy betuigt dat het noodig is die wreede ongeregtigheit te herſtellen: maer hy bepaelt niets aengaende de natuure dier vergoeding; hy laet het aen de beledigden ze zoodanig te eiſchen als zy 't goedvinden. Zy bepalen zich vry, en dus was het van GOD niet te beletten als door een wonderwerk. Voorts word 'er nergens gezegd, dat de Alderhoogſte de wraek der Gibeonieten goedkeurde. Immers, men kan zulks niet beſluiten uit de woorden, *GOD wiert na dezen den lande verbeden.* Want 'er ſtaet dat GOD jegens *het land*, niet jegens de Gibeonieten, verbeden wiert: nademael inder-

„ lere de Dieu fut apaiſée envérs le païs ". Que fait Dieu dans tout ceci? Il decouvre une injuſtice de Saül, il temoigne qu'il eſt neceſſaire que cette injuſtice cruelle ſoit reparée: mais il ne determine rien touchant la nature de cette reparation; il laiſſe aux offenſés à la demander telle qu'ils la voudront. Ceux ci ſe determinent librement & Dieu ne pouvoit les en empêcher que par un miracle. Au reſte il n'eſt dit nulle part que Dieu ait aprouvé la vangeance des Gabaönites: car on ne peut le conclure de ce qui eſt dit: „ Qu'après cela la colere de „ Dieu fut apaiſée". La preuve en eſt que ce fut envers le païs & non envers les Gabaönites que Dieu

derdaed David en zyne onderdaenen alles gedaen hadden wat van hen afhing om de onregtvaerdigheit door Saül gepleegt te herſtellen en te vergoeden. Gemerkt het nu met de zaek dezerwyze gelegen was, wie ziet dan niet, dat de HEERE geenszins kan aengemerkt worden als de oirzaek van den dood der nakomelingen van Saül; en dat bygevolge de tegenwerping, welke, men uit dit voorbeeld tegen myn gevoelen wil trekken, van geene kragt altoos is.

Een ander voorbeeld, waervan men zich ongetwyffeld bedienen zal, is dat van Joſias. De H. Schrift geeft hem getuigenis, dat 'er voor hem geen koning was zyn's gelyken, die zich tot den HEERE met zyn ganſche hart bekeerd had.

Dieu fut apaiſé; parce qu'effectivement David & ſes ſujets avoient fait tout ce qui dependoit d'eux pour reparer l'injuſtice commiſe par Saül. Mais les choſes etant ainſi, qui ne voit que Dieu ne ſauroit être conſideré comme l'auteur de la mort des Deſcendans de Saül, & que par conſequent l'objection qu'on veut tirer de cet exemple contre mon ſentiment ſe reduit à rien.

Un autre exemple dont on ſe prevaudra ſans doute eſt celui de Joſias. L'Ecriture lui rend temoignage qu'avant lui il n'y eut point de Roi ſemblable à lui qui ſe retournât vers l'Eternel de tout ſon cœur .... 2 Rois XXIII. 25. Cependant, ajoute l'Hiſto-

had. .... 2 Koningen XXIII. vers 25. *Nogtans*, (voegt 'er de H. Geschicht-schryver by vers 26.) *keerde zich de HEERE van den brand zynes grooten toorns niet af, daermede zyn toorn brandde tegen Juda, om alle de tergingen, daermede Manasse hem getergd had.* En vers 29. *In zyne dagen toog Pharao Necho.... op, tegen den koning van Assyrie.... En de koning Josias toog hem te gemoete: maer hy (Pharao) doodde hem te Megiddo als hy hem gezien had.* Ziedaer, zal men zeggen, buiten kyf een kleenzoon, en een kleenzoon vol godvrugtigheit, die gestraft word om de zonden van zynen grootvader: hieraen is niet te twyffelen; de H. Schrift verklaert, dat de godsvrugt van Josias, hoe opregt ook, den HEERE niet kon afkeeren van zyn toorn, (vers

l'Historien sacré (26) „ l'Eternel ne revint point „ de l'ardeur de sa colere, de laquelle il etoit em- „ brasé contre Juda à cause de tout ce que Manassé „ avoit fait pour l'irriter.... (vs. 29). De son tems „ Pharaon Neco.... monta contre le Roi d'Assirie.... Et Josias s'en alla au devant de lui; „ mais dès que Pharaon l'eut vû il le tua à Me- „ guiddo ". Voila dira-t-on sans doute un petit Fils & un petit Fils plein de piété, qui est puni pour les pechés de son Grand-Pere: on n'en peut douter; l'Ecriture declare que la pieté de Josias quelque sincere qu'elle fût, ne put faire revenir l'Eter-

(vers 26.) *om de tergingen enz.* Ik ſtae nevens UEd. toe, dat de uitdrukking eene de ſterkſte ſchynt, en dat het voorbeeld op zichzelf aengemerkt een van de aenmerkelykſte is: echter heb ik 'er meer dan een antwoord op. Ik kon u zeggen, dat het ombrengen van Joſias de misdaed is geweeſt van Pharao Necho: een misdaed van welke men GOD niet voor de oirzaek kan houden. Ik kon daerby aenmerken, dat Joſias zich gewikkeld vondt in de deerlyke gevolgen van de zonden zyner vaderen; dat hy leed ter gelegenheit van die zonden; dat het, ten zy 'er een wonderwerk gebeurde, onmogelyk anders kon zyn, dewyl de verdorvenheit van Juda GOD bewogen hebbende hen te verwerpen, hun vorſt

l'Eternel &c. (vs. 26): „ A cauſe de tout &c. " Je reconnoîs avec vous que l'expreſſion paroit être des plus fortes & que l'exemple conſideré en lui même eſt des plus frapans; cependant j'ai plus d'une reponſe à y faire. Je pouvois vous dire que le meurtre de Joſias fut un crime de Pharaon Neco; crime dont Dieu ne ſauroit être conſideré comme l'auteur: je pouvois encore remarquer que Joſias ſe trouva envelopé dans les funeſtes ſuites des pechés de ſes Peres; qu'il ſouffrit à l'occaſion de ces pechés; qu'à moins d'un miracle il etoit impoſſible que cela n'arrivât pas, puiſque la corruption de Juda aiant engagé Dieu à les rejetter, il ne ſe pouvoit

vorſt daerdoor noodwendig lyden moeſt. Nu is 'er, gelyk ik al meer dan eens aengemerkt heb, een wezendlyk onderſcheid tusſchen te lyden by gelegenheit der zonden die men niet begaen heeft, en tusſchen geſtraft te worden om de misdaeden van eenen anderen. Maer zonder gebruik van deze antwoorden te maken, zal 't beter zyn den H. Geeſt zelven tot uitlegger van zyne gedagten te kiezen: hy loſt de zwarigheit op door te bepalen, wat oordeel men over het bewuſte voorbeeld te vellen heeft.

Wy lezen 2 Koningen XXII. dat Joſias verſchrikt over de dreigementen tegen de Joden uitgeſproken, en deswegen gezonden hebbende om de profeetes Hulda raed te vragen, van 's Heeren

voit que leur Prince n'en ſouffrît. Or, comme je l'ai deja remarqué plus d'une fois, il y a une difference eſſentielle entre ſoufrir à l'occaſion des pechés qu'on n'a pas commis, & être puni pour l'iniquité d'autrui. Mais ſans faire uſage de ces reponſes il vaudra mieux prendre le S[t] Eſprit lui même pour interprête de ſes penſées: il levera la difficulté en determinant le jugement qu'on doit porter de l'exemple en queſtion.

Nous liſons 2 Rois XXII. que Joſias effraïé des menaces prononcées contre les Juifs, aiant envoïé conſulter la Propheteſſe Hulda, elle lui fit repondre que Dieu executeroit de point en point ſes me-
na-

ren wegen door haer ten antwoorde kreeg, dat GOD van ſtip tot ſtip zyne bedreigingen zou uitvoeren; (vers 15--17.) *maer*, voegt zy 'er (vers 18--20.) by, *tot den koning van Juda, die u gezonden heeft om den HEERE te vragen..... zult gy zeggen: ..... omdat uw hart week geworden is, en gy u voor het aengezigte des HEEREN vernederd hebt..... zoo heb ik [u]..... verhoord, ſpreekt de HEERE. Daerom ziet! ik zal u verzamelen tot uwe vaders, en gy zult met vrede in uw graf verzameld worden; en uwe oogen zullen all' 't quaed niet zien, dat ik over deze plaetze brengen zal.* Woorden welke duidelyk deze twee dingen vaſt ſtellen: het eene, dat de Opperſte Majeſteit aen Joſias geenszins de

naces (v^s. 15--17): „Mais, ajoute-elle, quant au Roi „de Juda, qui vous a envoïé, vous lui direz....; „parce que ton cœur s'eſt amolli & que tu t'es „humilié.. . Je t'ai exaucé, dit l'Eternel; c'eſt „pourquoi voici je vai te retirer avec tes Peres & „tu ſeras retiré dans tes ſepulcres en paix, & tes „yeux ne verront point tout ce mal que je vai „faire venir ſur ce lieu (v^s. 18--20)." Paroles qui etabliſſent clairement ces deux choſes; l'une que l'Etre ſuprême n'imputa nullement à Joſias les pechés de Manaſſé, puiſqu'il declare poſitivement qu'il avoit exaucé ce Prince; l'autre que la mort violente & prematurée de Joſias bien loin de pouvoir

de zonden toerekende van zynen vader Manasses, dewyl hy ronduit verklaert, dat hy dien vorst verhoord heeft; het ander, dat de geweldige en vroegtydige dood van Josias, wel verre van te konnen beschouwd worden als een uitwerksel van den goddelyken toorn, als een eigentlyk zoo genoemde straffe dien godvrugtigen vorst opgelegd, integendeel, volgens de verklaring der Schriftuure een alderduidelykst teken was van de liefde die GOD hem toedroeg, en eene heerlyke vergelding van zyne opregte godvrugtigheit. Waeruit ik, dunkt my, besluiten mag, dat het voorbeeld van Josias, in plaets van 't geen ik bewyzen wilde te bestryden, integendeel hetzelve bevestigd, door ons te leeren, dat de Alderhoogste de godvreezende afkomelingen van afgo-
di-

voir être envisagée comme un effet de la colere Divine, comme une punition proprement ainsi nommée, infligée à ce Prince pieux, etoit au contraire suivant la declaration de l'ecriture la marque la moins equivoque de l'amour que Dieu lui portoit, la magnifique recompense de sa sincere pieté. D'où je puis ce me semble conclure que l'exemple de Josias bien loin de combattre ce que je veux établir, le confirme au contraire, en nous aprenant que Dieu recompense les Descendans pieux d'Ancêtres Idolatres & corrompus.

dische en bedorvene voorouders beloondt.

EINDELYK zal men my ongetwyffeld eenige uitspraeken der H. Schrift tegen werpen, welke in den eersten opslag myn gevoelen schynen te bestryden.

PROFEET Jesaïas voert Kap. LXV. vers 6 en 7 GOD sprekende in, met deze woorden: *Ziet! het is voor myn aengezigte geschreven. Ik zal niet zwygen, maer ik zal vergelden, ja in hunnen boezem zal ik vergelden: uwe ongeregtigheden, en uwer vaderen ongeregtigheden te gelyke, zeit de HEEREN, die gerookt hebben op de bergen, enz.*

TEN antwoorde, heb ik enkel aentemerken, dat met vastestellen dat de bezoeking van de ongeregtigheit, enz. een daed van ontferming is, ik geenszins het Alderregtvaerdigst Wezen heb wil-

ENFIN on m'objectera sans doute quelques declarations de l'Ecriture, qui du premier abord semblent combattre mon sentiment.

ESAÏE LXV. 6, 7. introduit Dieu parlant en ces termes: „ Voici ceci est ecrit devant moi je ne „ m'en tairai point; mais je le rendrai, oui je le „ rendrai, dans leur sein, à sçavoir vos iniqui- „ tés & les iniquités de vos Peres ensemble, a „ dit l'Eternel."

POUR reponse je n'ai qu'à remarquer qu'en etablissant que la visitation de l'iniquité &c. est un acte de misericorde, je n'ai nullement voulu faire en-

willen voordragen als konnende de misdaed ohgestraft laten. In tegendeel heb ik my bevlytigd om te doen blyken, dat het oogmerk des HEEREN met het Dreigement des Tweeden Gebods was, op het hart te drukken dat zyne Goedheit, niettegenstaende zy oneindig is, in 't minst geen afbreuk doedt aen zyne Heiligheit; dat alhoewel hy bezoekt enz. hy echter niet nalaet een naeryverig GOD te zyn. Myn gevoelen ondersteldt derhalven, dat de Almagtige zeer zeker, en zelfs gestrengelyk, de godlooze afkomelingen straft van eenen ondeugenden vader; wanneer een verdraegzaemheit die gedurende drie of vier geslagten is uitgestrekt, wanneer alle in 't werk gestelde middelen om de kinderen uit de verdorvenheit hunner voor-

envisager l'Etre souverainement juste comme pouvant laisser le crime sans punition: au contraire je me suis apliqué à faire voir que le but de Dieu dans la menace du 2[d] commandement êtoit de faire sentir que sa Bonté quoiqu'infinie ne deroge en rien à sa Sainteté; que quoiqu'il visite &c. il ne laisse pas d'être jaloux. Mon sentiment suppose donc que Dieu punit tres certainement & même rigoureusement les descendans impies d'un Pere mechant; lorsqu'un support qui a duré pendant trois ou quatre generations, lorsque tous les moiens emploiés pour retirer les Enfans de la corruption de leurs

 An-

voorouderen te trekken nutteloos blyven, en het quaed bygevolge onherstelbaer is. Maer, dit gesteld zynde, zoo verdwynt alle zwarigheit. Tot welke menschen spreekt de HEERE te dezer plaetze? Tot godlooze nazaeten van zondaers, tot een wederstrevig volk, nae 't welk hy te vergeefs *den ganschen dag zyne handen had uitgebreid*, volgens het 2. vers. En hy kondigt hen de straf aen, die hunne wanhopige verharding waerdig was. Wat 's hier anders uit optemaken? als dat GOD wagtte met de Joden, voorwerpen van de gemelde aenkondiging, te straffen, totin het derde of vierde gelid, en na dat hy gedurende all' dien tyd verscheidene middelen had gebruikt om hen uit hunne verdorvenheit te trekken. En, verklaert hy hier, dat

Ancêtres demeurent inutiles, & que par consequent le mal est incurable. Mais cela posé toute la difficulté s'evanouït. A qui Dieu s'adresse-il ici? A des impies, descendans de pecheurs, à un peuple rebelle, vers lequel il avoit inutilement „ etendu „ les mains tout le jour " (vs. 2.) & il leur denonce la punition que merite leur endurcissement desesperé. Que conclure de là, sinon que Dieu attendit à punir les Juifs, objets de la declaration que j'examine, jusqu'à la 3e & 4e Generation, & que pendant tout ce tems là il avoit mis en usage divers moiens pour les retirer de leur corruption? Que

dat hy hunne ongeregtigheden, tegelyk met hunner vaderen ongeregtigheden, in hunnen boezem zal vergelden, 't is omdat inderdaed de ongeregtigheden hunner vaderen, hen, het derde of vierde geslagt maekte, op 't welk de straffe viel, die hen de verwoesting aendeedt. Indien hunne vaders vroome menschen waren geweest, zouden zy, van welke wy spreken, het eerste godlooze geslagt geweest zyn, 't geen GOD gewonelyk niet verdelgt, dewyl hy tot de uiterste straffe niet anders komt, als tot een laetste hulpmiddel, als nadat hy bezogt heeft, enz. Deze Goddelyke uitspraek werpt overzulks geenszins omver, wat ik staven wilde.

De voorgaende oplossing kan dienen,

Que s'il leur declare ici, qu'il rendra dans leur sein leurs iniquités & les iniquités de leurs Peres ensemble, c'est parce qu'en effet les iniquités de leurs Peres les rendoient cette 3e on 4e generation sur laquelle tombe la punition definitive la destruction. Si leurs Peres eussent été gens de bien, ceux dont il s'agit se seroient trouvés la premiere generation impie que Dieu ne detruit pas pour l'ordinaire ; lui qui n'en vient à la punition definitive que comme à un dernier remede, qu'après avoir visité &c. Cette declaration ne renverse donc point ce que j'ai voulu etablir.

La solution precedente peut servir pour lever la

nen, om de zwarigheit weg te nemen, die men tegen myn gevoelen zou konnen opperen, uit hetgeen te lezen ſtaet Jeremias XXXII. vers 18. Alwaer de Profeet, zich tot den Alderhoogſten keerende, zegt: *Gy vergeld de ongeregtigheit der vaderen in den ſchoot hunner kinderen na hen.* Om dit te verſtaen, heeft men enkel te overwegen, dat de woorden een gedeelte uitmaken van eene bede die Jeremias aen den HEERE doedt, in de kragt van zyne verwondering, over de laſt van GOD aen hem gegeven, om een ſtuk lands te koopen, en wel zorgvuldig den koopbrief daervan te bewaren; niettegenſtaende de Chaldeën werkelyk Jeruſalem belegerden, en GOD aen den Profeet te kennen had gegeven, dat zy de ſtad zouden

la difficulté qu'on pouroit former contre mon ſentiment, de ce qui ſe lit Jerem. XXXII. 18, où le Prophete s'adreſſant à Dieu lui dit: „ Tu rens l'iniquité des Peres dans le ſein de leurs Enfans „ après eux ". Pour le ſentir il ne faut que conſiderer que ces paroles font partie d'une requête que Jeremie adreſſa à l'Eternel dans le fort de l'etonnement que lui cauſoit l'ordre exprès que Dieu lui avoit donné d'acheter un champ & d'en ſerrer ſoigneuſement le contrat d'acquiſition; quoiqu'actuellement les Chaldéens aſſiegeaſſent la ville de Jeruſalem, & que Dieu eût fait connoître au Prophète

den innemen en verwoeſten. Dus heeft Jeremias in deze bede zyne tydgenooten, zyne medeburgers, in het oog: dit zyn de kinderen, in wier ſchoot de HEERE de ongeregtigheit hunner vaderen vergeldt. Maer, hoedanige luiden waren dit? 't Antwoord is gereed. 't Waren de verharde nakomelingen van godlooze vaders. GOD zelf verzekerdt ons dit in het 30 en 31. vers. *De kinderen Iſraëls en de kinderen Juda hebben van hunne jeugd aen alleenlyk gedaen dat quaed was in myne oogen.... Want tot mynen toorn en tot myne grimmigheit is my deze ſtad* (Jeruſalem) *geweeſt, van den dag af dat zy ze gebouwd hebben, totop dezen dag toe; opdat ik haer van myn aengezigt weg deede.* 't Kan derhalven niet twyf-

phête qu'ils prendroient la ville & la detruiroient. Ainſi dans cette requête Jeremie a envuë ſes contemporains, ſes concitoïens: ce ſont la les Enfans, dans le ſein deſquels Dieu rend l'iniquité de leurs Peres. Mais qui etoient ces gens là? La reponſe eſt aiſée: c'etoient les Deſcendans endurcis des Peres mechans. Dieu lui même nous l'aſſure (vˢ. 30, 31): „ Les Enfans d'Iſraël, dit-il, & les Enfans de Juda ont fait dès leur jeuneſſe ce qui „ eſt deplaïſant à mes yeux.... Car cette ville „ (Jeruſalem) a toujours été portée à provoquer „ ma colere, depuis le jour qu'ils l'ont bâtie juſ- „ qu'à aujourd'hui, afin que je l'aboliſſe de devant „ ma

twyffelagtig wezen, of de geenen welke Jeremias vertoonde als de kinderen in wier schoot GOD de ongeregtigheit van hunne vaders vergeld, ook ondeugende menschen waren, welke, in weêrwil van alle de genadens door den HEERE aen hen verleend, hardnekkig voortgingen in het volgen van de quaede voorbeelden hunner voorvaderen, en der voorouderen van hunne voorvaders. Maer, dit gesteld zynde, zeggen de woorden van Jeremias niets meer dan de voorgaende uitspraek; en hetzelfde antwoord kan voldoenend wezen voor de eene zoo wel als de andere.

Ik zou onder de zwarigheden, welke men tegen myn gevoelen maken kan, niet stellen wat 'er staet Numeri XIV.

„ ma face ". Il ne sauroit donc être douteux que ceux, que Jeremie represente comme des Enfans, dans le sein desquels Dieu rend l'iniquité de leurs Peres, ne fussent des mechans, qui s'obstinoient malgré toutes les graces que Dieu leur avoit acordées à suivre les mauvais exemples de leurs Ancêtres, & dès Ancêtres de leurs Ancêtres. Mais cela posé les paroles de Jeremie ne disent rien de plus que la declaration precedente, & la même reponse peut suffire pour l'une & pour l'autre.

Je ne mettrois pas au nombre des difficultés qu'on peut faire contre mon sentiment ce qui se lit

XIV. vers 33. alwaer GOD de HEERE tot de wederſpannige Iſraëlieten zegt: *uwe kinderen zullen gaen weiden in deze woeſtyne veertig jaer, en zullen de ſtraffe hunner hoereryen dragen, totdat uwe doode lichaemen verteerd zyn in deze woeſtyne;* indien deze woorden my niet waren tegen geworpen door een man, wiens godsvrugt en geleerdheit ik altoos hoog zal agten. Inderdaed, behalven dat, als men 't oog op den Hebreeuwſchen Grondtekſt ſlaet, men zien zal, dat het woord *ſtraffe* eene invoeging is van den Franſchen Overzetter, zeggende het Oirſprongelyke enkel, *en zy zullen uwe hoereryen dragen;* zoo behoeft men maer een weinig aendagt te gebruiken, om te begrypen, dat de kinderen, van welke GOD ſpreekt, lyden zou-

lit Nombr. XIV. 33. où Dieu dit aux Iſraëlites rebelles: „ Vos Enfans ſeront paiſſans dans le deſert 40 ans, & ils porteront la peine de vos paillardiſes juſqu'à ce que vos charognes ſoient conſumées dans le deſert"; ſi ces paroles ne m'avoient été objectées par un homme dont je reſpecterai toujours la pieté & le ſavoir. En effet outre qu'en jettant les yeux ſur l'Hebreu on voit que le terme de *peine* eſt une inſertion du Traducteur François; l'Original diſant ſimplement: „ Et ils „ porteront vos paillardiſes"; il ne faut qu'un peu d'attention pour apercevoir que les Enfans dont

 Dieu

zouden ter gelegenheit van de zonden hunner vaderen, dat zy zich ingewikkeld vonden in de gevolgen van derzelver misdaeden: 't geen t'eenemael verschilt van eene eigentlyk gezegde straffe.

ZIEDAER Mynheer, 't geen ik u had mede te deelen over het Dreigement des Tweeden Gebods. Indien myne redenen UEd. niet overtuigend voorkomen, hope ik ten minsten dat gy het my geen ondank zult weten, dat ik myn gering talent, 't geen de Opperste Heer en Meester my toebetrouwd heeft, besteed hebbe, om eene plaets optehelderen die my eeniglyk belemmerde, omdat myn diepe eerbied voor zyne Oneindige Majesteit my weêrhoudt, om hem eene handelwyze toeteschryven, die my voorkomt niet alleen zyne hoog-

Dieu parle souffrirent à l'occasion des pechés de leurs Peres, qu'ils se trouverent envelopés dans les suites de ces pechés; ce qui est tout different d'une punition proprement dite.

VOILA, M^r, ce que j'avois à vous communiquer sur la menace du 2^d commandement. Si mes raisons ne vous paroissent pas convaincantes j'espere, que vous me saurez gré d'avoir emploïé le peu de talens, que le souverain Maitre m'a confié, à eclaircir un passage, qui ne m'embarasse, que parce que mon profond respect pour sa Majesté infinie m'empêche de lui attribuer une conduite qui me paroit de-

hoogste Goedheit, maer ook zyne volmaekte Geregtigheit, te verdonkeren; en dat gy my uwe verlichtingen zult gelieven mede te deelen Ik kan my bedrogen hebben, maar durf UEd. verzekeren, indien het zoo is, dat ik ter goeder trouwe dwale, en dat ik my zelf met oplettendheit beproevende, myn geweten my het getuigenis geeft, dat ik niets zoeke als de waerheit. Zyt des verzekerd van myne leerzaemheit en van myne erkentenisse. Ik verzoek geene verschooning wegens de bystere grootte van dezen brief: gy hebt veel te veel doorzigt, om niet te beseffen, dat ik verpligt ben geweest, in 't breede verscheidene zaeken te bewyzen, die hadden kunnen gelden zonder bewys, indien zy voorgesteld waren geworden van

deroger, non seulement à sa souveraine bonté, mais même à sa parfaite justice, & que vous voudrez bien me communiquer vos lumieres. Je puis m'être trompé: mais j'ose vous assurer, si cela est, que je suis de bonne foi dans l'erreur, & qu'en m'examinant avec attention, ma conscience me rend temoignage que je ne cherche que la verité. Ainsi soiez sur de ma docilité & de ma reconoissance. Je ne vous fais aucune excuse de l'enorme longueur de cette lettre: vous avez trop de penetration pour ne pas sentir que j'ai été obligé de prouver au long diverses choses qui auroient pû se passer de preu-

van een dier Mannen, wier gevoelen de plaets van gezag bekleeden kan; een dier Mannen, van geheel andere bequaemheden, als hy, die de eer heeft van te zyn, enz.

preuves ſi elles avoient été avancées par un de ces hommes dont le ſentiment peut tenir lieu d'autotorité; un de ces hommes tout different de celui qui a l'honneur d'être &c.

VER-

VERHANDELINGE
OVER DE
PROFILEN
DER
VESTINGEN;

DOOR

N. YPEY.

I.

De grondlinien van een Capitale Vefting na de volmaakfte regulen getrocken zynde, zal 'er tot opbouwinge van dezelve dan voornamentlyk zorge moeten worden gedragen, om de Profilen met de meefte voordelen te bepalen, het welke derhalven voor een der gewigtigfte delen in de Krygsbouwkunde is te houden, en waar omtrent een naauwkeuriger onderzoek zoo veel te noodzakelyker wordt, als men tot nog toe weiniger voldoende Redenen by

by de Schryvers over den Veſtingbouw opgegeven vindt, na welke dezelve op een gegeven Terrein, volgens wiskonſtige gronden, zouden moeten worden gebouwd.

2.

Onder de menigvuldige Schryvers over deeze Wetenſchap is zekerlyk voor een der voornaamſte te rekenen de Marquis de S JULIEN, welke in zyn *ars Militaris* zegt uit een dartigjarige ondervindinge te hebben geleert, dat de hooge Capitale wallen zeer veel nadeelen aan de Verdediginge van de Veſtingen hadden toegebragt, zynde het dikwils gebeurd, dat in de twee eerſte dagen der Belegeringe de Parapets, zelfs van de Flancquen, waren weggeſchoten, en dat men daarom de werken zoo laag moet maken, dat dezelve naeuwelyx van buiten kunnen worden gezien, voor en aleer dat de Vyand op de Contreſcherp gekomen is, wanneer hy de waare kragt der Veſting, nog ongeſchonden zynde, eerſt moeſte ondervinden; om welke redenen hy denkt, dat de walsgang van de Capitale wal niet hooger, als twaalf voeten boven

ven de Horizont behoorde te zyn; niet tegenſtaande dezelve van alle andere, na het voorbeeld van den zeer Vermaarden Marechal DE VAUBAN, tot op agtien voeten hoogte was gemaakt.

3.

Andere beroemde Krygskundigen zyn meede voor de laage Veſtingen geweeſt; want volgens het oordeel van den Onſterfelyken Generaal van KOEHOORN moeten de laagſte Flancquen voor de beſte worden gehouden, het welk ook als een vaſte regel van den beroemden Ingenieur LANDSBERGEN is aangenomen; die 'er zig Pag. 6 en 7 aldus over laat horen; het is onnodig, dat men van de Capitale wal over alle de voorleggende werken in het veld kan ſchieten; als alleenig in de bedekte weg, en tot verdediging van de groote gragt, en dat zoo veel te meer, nadien de kragt van een Veſting niet beſtaat in de hoogte van de wal, maar daar in, dat het eene werk het ander bedekt, en dat zy malkanderen verdedigen, en wy weeten door de ondervindinge, dat de Horizontale Batteryen der belegerden dikwils

de

de belegeraars hebben genoodzaakt, om hun attacque te veranderen; ondertusſen heb ik in de Redenvoeringe over de Veſtingebouw ook getragt te bewyzen dat de laagſte wallen de beſte zyn, en men kan dit gevoelen in de uitmuntende Memoires van de Hertog van Saxen beveſtigd vinden.

4.

Het ſchynt dan zeker, dat het Denkbeeld van de noodzakelykheid der hooge wallen, na de uitvindinge van het Buskruid, tot nadeel van de hedendaagſche Veſtingen te veel is overgebleven; want behalven alle andere Redenen, die voor de laagſte wallen pleiten, is 'er een uit de geduurige ondervindinge af te leiden, welke deeze ſtellinge buiten tegenſpraak ſtelt; namentlyk dat genoegzaam alle latere belegeringen hebben aangetoond, dat, de glacis en bedekte weg ingenomen zynde, de overige Veſtingwerken na evenredigheit geen tegenſtand hebben gebooden; het welke alleen veroorzaakt is, om dat de borſtweringen van dezelve door de Belegeraars op een verre afſtand, eer zy de glacis, en bedekte

dekte weg hadden vermeesterd, reeds buiten staat van tegenweer waaren gebragt, daar egter de Capitale werken dan eerst dienden uit te werken, dat het opregten der vyandelyke contrebatteryen op de glacis, en het vullen der gragten kragtdadig wierde belet.

5.

En dewyl het blykt, dat men zig in de laagste werken, dat is in de bedekte wegen, zelfs tegens de verschrickelyke Ricochetschooten geweldig kan verdedigen, zoo zal uit derzelver werkingen geen bewys tegens de laage Capitale wallen kunnen worden bygebragt. Het zoude egter van een ongemeen voordeel in de Krygsbouwkunde weezen, indien men van meerder vaste beginzelen, om de Profilen wiskonstig te bepalen, was voorzien; het zy, dat dezelve uit de bestendige ondervindinge met zekerheid waaren opgemaakt, het zy, dat ze duidelyk uit onfeilbaare redenen konden worden betoogd.

6.

In onderstellinge nogtans, dat de

laagſte werken de beſte zyn, zal ik ditmaal tragten te bepalen, hoe de Profilen voor een natte, en drooge Horizont op een effen Terrein in een oneindige veelhoek, ofte regte linie (die hier toe de gemackelykſte is) welkers linien van defenſie met regte bolwerkshoeken regthoekig op elkanderen ſtaan, en waar voor geen buitenwerken, behalven de bedekte weg, en glacis zyn gelegt, moeten gemaakt worden; zodanig als dezelve door de Figuur 1. wort vertoond; en als dit met genoegzame zekerheid kan geſchieden, zal het insgelyks volgens gelyke beginzelen in alle andere Figuuren kunnen worden volbragt.

7.

Inmiddels zal ik onderſtellen, dat de Profilen van de glacis, en bedekte weg gegeven zyn, nadien het genoegzaam doenlyk ſchynt, dezelve op een gegeven grond volgens vaſte regelen te bepalen, zonder egter in deezen op het afgraven van de bedekte weg na het Zoomerwater, als de veſting op een natte Horizont zoude worden gebouwt, agt te nemen; derhalven zal alleen moeten wor-

worden onderzogt op wat wyze het Profil van de Capitale wal MCDFGH, Fig. 2, met de minſte koſten, en teffens zoo laag als mogelyk zoude kunnen worden gemaakt.

8.

Dewyle het dan noodzakelyk is, om de eerſte voorwaarde te bekomen, dat de werken uit de daar voorleggende grond worden opgebouwd, zoo zal van zelven volgen, dat het Profil van de gragt de Profilen van de Capitale wal en glacis te zamen genomen, zoo veel zal moeten overtreffen, als het verminderen der grond door het uitgraven zal bedragen; welke verminderinge ik na het voorbeeld van andere op een vyfde deel van de inhoud der uitgegraven grond hebbe genomen.

9.

Indien men verders het Profil op een bepaalde natte Horizont wil bepalen, zal de hoogte van het Maayveld boven het Zomerwater zyn gegeven, en deeze gelyk aan vier voeten hebbende ge-

ſteld, zal men de diepte der gragt beneden de Horizont niet meerder als dartien voeten behoeven te neemen, wanneer dezelve buiten het gevaar van doorwadden overvloedig zal weezen gebragt; en grooter diepte is nadelig, want dan zoude men de breedte verminderen: maar de overmaat is voordeliger voor de breedte, als aan de diepte; want een natte gragt van een oneindige breedte, alſchoon hy weinig diepte hadde, zoude een Veſting onverwinnelyk maken, dog een oneindige diepe gragt, van zeer weinig breedte, zoude dezelve weinig ſterkte geven.

10.

Uit het verhandelde volgt, dat NO gegeven is; daar en boven zyn de linien DF, LK, en FG als gegeven aan te merken; immers DF de hoogte van de borſtweer, die gelyk aan BR is, wort uit de lengte der verdedigers gevonden; de dikte LK moet na de werkinge van het Canon in de grond, uit welke men de Veſting zal bouwen, worden genomen, en de breedte van de walsgang zodanig zyn, dat het geſchut met

met al het geene, dat tot een dappere verdediging behoort, op dezelve kan worden geplaaſt; voor het overige is, om de oplosſinge gemackelyker te maken, MN = NO, LM = LC, en IH = 2IG genomen, gelyk ook, om deeze reden, op de Bancquetten geen agt gegeven is.

11.

Deeze dingen voor af hebbende bepaald meen ik, dat het punct D niet lager als in de verlengde AB kan worden genomen, want anders zoude de geheele Glacis uit de Capitale wal, op een gedekte wyze, geen verdediging kunnen ontvangen; daarenboven als het in dit geval lager koude zyn, dan zoude men voor geen algemeenen regel kunnen houden, dat een aaneen oplopende hoogte voor derzelver verdedigers voordeelig is, het welke egter tot nog toe by geen kundige Krygslieden in twyffel is getrocken.

Ten 2den meen ik, dat SD, de hellinge van de borſtweer na buiten, door de regte linie DQ moet worden bepaald, want dan kan de geheele bedek-

te weg over dwars tot aan de gragt uit de Faces worden verdedigd; het welke verders na binnen onnodig is, om dat de natte gragt, als onbegangkelyk genomen, voornamentlyk met het Canon uit de Flancquen, om derzelver vullinge te beletten, moet worden verdedigd; behalven dat SD meerder hellende de borstweer merkelyk verzwakt, het welke niet als in de uiterste noodzakelykheid moet geschieden; want de kruin van dezelve by D maar een weinigje afgeschoten zynde, zal het gevaar in de verdediginge merkelyk zyn vermeerdert.

Ten laatsten zoude, volgens het geene §. 8. reeds is gezegt, deeze overeenkomst in de Profilen moeten zyn, dat MSDFGH + △ ABR gelyk aan vier vyfde gedeelte van MOPQ wierde; maar om een æquatie van vier afmetingen, aan welke geen leeden ontbreken, te vermyden, zal ik in de oplossinge MCDK voor MSDK nemen, en dus de △ CDS te veel verkrygen, welke om derzelver kleinheit in zaken van deeze natuur geen aanmerkelyk verschil zal geven.

12.

Om eindelyk uit het gestelde de hoogte van de walsgang te bepalen, laat AR $= c$, BR $=$ DF $= b$, RQ $= d$, NO $= f$, LK $= a$, IK $= g$, FK $= x$, ergo IK $= 2x$. BR, AR : : FK, RK, dat is b, c : : x, KR $= \frac{cx}{b}$ 4 Prop. 6. boek; insgelyks vindt men ED $= \frac{ab}{c}$, daarom EF $= b - \frac{ab}{c}$, welke gelyk aan p gesteld zynde, heeft men

CL $=$ LM $= x + p$, bygevolg de

$\triangle$ MLC $= \frac{x^2}{2} + px + \frac{p^2}{2}$

het Trapezium CDKL $= ax + \frac{ab}{2} + \frac{ap}{2}$

——— FGHK $= x^2 + gx$

en de $\triangle$ ABR $= + \frac{bc}{2}$

Dan de som van $a + p = n$, van $a + c = m$ genomen hebbende, krygt men voor de Som van beide deeze Profilen $\frac{3}{2}x^2 + nx + gx + \frac{pn}{2} + \frac{bm}{2}$,

en QN $= \frac{cx}{b} - x - d - a - p - f$,

ofte $= \frac{cx}{b} - x - d - n - f$;

Derhalven $\frac{4}{5} f = q$ gesteld zynde, zal $\frac{4}{5}$ van de gragt MOPQ zyn

$= \frac{cqx}{b} - qx - dq - nq - fq$, en daarom

$\frac{3}{2}x^2 + nx + gx + \frac{pn}{2} + \frac{bm}{2} = \frac{cqx}{b} - qx - dq - nq - fq$,

ofte

ofte

$$\tfrac{3}{2}x^2 = \frac{cqx}{b} - gx - nx - qx - dq - nq - fq - \frac{pn}{2} - \frac{bm}{2}$$

maar $d + n + f = r$, en $\frac{cq}{b} - q - n - g = t$ genomen zynde, zal $\frac{3}{2}x^2 = tx - qr - \frac{pn}{2} - \frac{2m}{b}$

$$\text{ofte } 3x^2 = 2tx - 2rq - pn - bm$$

$$\text{ergo } x^2 = \tfrac{2}{3}tx - \frac{2rq - pn - bm}{3}$$

$$\text{en } x = \frac{t + \sqrt{t^2 - 6rq - 3np - 3bm}}{3},$$

Edog nadien de laagste walsgang wort gezogt, zoo is $x = \frac{t - \sqrt{t^2 - 6rq - 3np - 3bm}}{3}$

Laat vervolgens $c = 12$ Roeden zyn,

$b = \frac{1}{2}$, $d = 3$, $a = \frac{5}{3}$, $g = 2$, en $f = \frac{12}{12}$

dan is $p = \frac{31}{72}$, $n = \frac{151}{72}$, $m = \frac{41}{3}$, $q = \frac{13}{15}$,

$t = \frac{5701}{360}$, en $r = \frac{445}{72}$ bygevolg

$$x = \frac{5701 - \sqrt{32501401 - 4165200 - 351075 - 2656800}}{1080}$$

ofte $x = \frac{5701 - \sqrt{25328326}}{1080} = \frac{5701 - 5032}{1080} = \frac{223}{360} = 7$ voeten en vyf duimen.

Voorts $QN = \frac{cx}{b} - x - r = 8\frac{1}{15}$ roeden,

en de breedte van de gragt $QM = 9\frac{3}{20}$

Derhalven na genoeg gelyk aan 9 roeden, en twee voe-

voeten; wyders QK $= \frac{178}{15}$, KD $\frac{403}{360}$ daarom MT $=$ ST $= y$ genomen zynde is

QK $(\frac{178}{15})$, KD $(\frac{403}{360})$ :: QT $(\frac{183}{20} + y)$, TS (y)

ofte 4272, 403 : : 183 + 20 y.

ergo (4272—403) 20 y = 403 × 183

ofte $y = \frac{73749}{77380}$ = 11 voeten, en vyf duimen waar uit volgt dat DV = 2 voeten, TL = 10 duimen, ergo TK = 20 voeten, 10 duimen.

13.

Alhoewel de voorgeftelde regte linie, op welke ons onderzoek is toegepaft, merkelyk van de Veelhoek (Fig. 5.) verfchilt, en dat de gedaante der Profilen, behalven de hoogte, moet zyn, gelyk men die in de voornaamfte Vefting van den Staat bevindt, zoo zyn nogtans de gevolgen van dit Problema zoo verfchillende van de Franfe Profilen, in welke de walsgang op 18 voeten wort gefteld, daar die na deeze rekeninge maar 7 voeten, en 5 duimen zoude zyn, dat 'er volgens dezelve beginzelen in de andere Veelhoeken zulk een verfchil zal worden bevonden, het welke de befchouwinge der Krygsbouw-

konstenaars overvloedig waardig zal weezen.

14.

De Profilen van een natte Horizont afgehandelt hebbende, gaa ik over tot zulke, welke voor een drooge Horizont zyn geschikt, en die ik meene dat met de voorgaande nergens in moeten verschillen, als alleen dat derzelver bedekte weg, en drooge gragt onder een afloop volgens RO, Fig 3, moet worden gebragt; zoo om daar door de Enfilades in de bedekte weg te verminderen, als ook om Cavallery in dezelve tot een uitval, waar toe deeze voornamentlyk van dienst in een belegerde Vesting kan zyn, te kunnen plaatzen, en eindelyk om, de retraite veilig gemaakt zynde, de Glacis en bedekte weg zoo dapper te verdedigen, als moogelyk is; het schynt ten minsten, dat de groote Meester der Krygskunde om zulke, en diergelyke redenen het een en ander zodanig in een der gewigtigste Vestingen van de vereenigde Provintien heeft gemaakt.

15.

15.

Maar de bedekte weg, en drooge gragt aldus onder een beloop hebbende gesteld, zal de vraage zyn in wat reden R M tot N O moet worden genomen, op dat de Krygsbedryven, welke tot verdediging plaats behooren te hebben, met de vereiste vaardig-, en veiligheit zouden kunnen geschieden; derhalven zal men deeze reden voor een gedeelte uit de ondervindinge moeten zoeken; ondertussen staat aan te merken, dat het nadelig is aan R O minder hellinge te geeven, als voor de genoegzaame verdedíginge noodzakelyk is; want daar door zoude RM vermeerderen, en bygevolg de Capitale wal buiten eenig voordeel door de Glacis minder worden gedekt, en teffens dezelve meerder aan het beklimmen onderworpen zyn; en eindelyk het gevaar in de voorgestelde afloop vergrooten.

16.

Egter om tot een bepalinge van F K te koomen, laten wy stellen, dat R M tot N O kan worden genomen als 8 tot 1, voorts

voorts zy $AR = c$, $BR = DF = b$, $NO = NM\ ML = LC$, $LK = a$, $KI = g$, $IH = 2\ GI$, en $KF = x$. Eindelyk RM, $\frac{3}{l}\ NO :: l, i$ maar $AR, BR :: RK, KF$, 4 Prop. 6 boek, bygevolg $RK = \frac{cx}{b}$, en $ED = \frac{ab}{c}$ ergo $EF = b - \frac{ab}{c}$, dan deeze gelyk p hebbende gesteld is $CL = p + x$, en de ∇ $MEL = \frac{x^2}{2} + px + \frac{p^2}{2}$

Trapezium $LD = ax + \frac{ab}{2} + \frac{ap}{2}$

$KG = x^2 + gc$

de ∇ ABR $\frac{bx}{2}$

Derhalven $a + p = n$, $a + c = m$ gesteld zynde, zal de Som der Profilen van de Capitale wal, en Glacis zyn $\frac{3}{2}\, x^2 + nx + gx + \frac{pn}{2} + \frac{bm}{2}$, en de linie $RM = cx - x - n$ ofte $\frac{c}{b} - 1 = b$ genomen hebbende $RM = bx - n$; bygevolg moeste $\frac{2}{l}\ RM \times \frac{NO}{2}$ ofte $\frac{1}{l}\ RM + NO$ gelyk aan de Som van de voornoemde Profilen worden gesteld.

Dat is $\frac{\overline{bx - n}^2}{l} = \frac{3}{2}\, x^2 + nx + gx + \frac{pn + bm}{2}$

ofte

$2b^2 x^2 - 4bnx + 2n^2 = 3lx^2 + (n+g)\, 2lx + (pn+bm)l$

ofte

$2b^2 x^2 - 3lx^2 = 4bnx + (n+g)\, 2lx + (pn+bm)l - 2n^2$

Ver-

Vervolgens $2b^2 - 3l = t$, $2bn + (n+g)l = r$ genomen wordende

dan is $x^2 = \dfrac{2rx + (pn + bm)l - 2n^2}{t}$

ofte $x = \dfrac{r + \sqrt{r^2 + (lpn + bm)l - 2n^2)t}}{t}$

Daarom $c = 12$, $b = \frac{1}{2}$, $a = \frac{5}{3}$, $g = 2$,
dan is $p = \frac{31}{72}$, $n = \frac{151}{72}$, $m = \frac{41}{3}$
$b = 23$, $l = 20$, $t = 998$, $r = \frac{2141}{12}$ en

$x = \dfrac{12846 + \sqrt{165019716 + (802100 - 45602)998}}{71856}$

ofte $x = \dfrac{12846 + \sqrt{920004720}}{71856}$

ergo $x = \dfrac{12846 + 30332}{71856} = \dfrac{43178}{71856} = 7$ voeten, en 3 duimen, RM = 11 R 8 v. 8 d.

en NO = 1 roede 5 voeten, 7 duimen.

Wyders MT = ST = y genomen zynde, zo is

$210599, 17964y :: 478583, 39553$

en bygevolg $y = \dfrac{8329822247}{8597265012} = 11$ voeten, en 7 duimen, ML = 12 v. 5 d.

TL = 10 d. en TK = 20 v. 10 d.

17.

Wy hebben in het eerste voorbeeld gevonden

$$\tfrac{3}{2}x = \frac{cqx}{b} - qx - nx - gx - dq - nq - fq - \frac{pn - bm}{2}$$

bygevolg als $b = o$, dan is ook $x = o$, waar uit geblykt, dat b verminderende insgelyks x zal verminderen; het welke aanleidinge geeft, om te onderzoeken of B R niet kleinder als 6 voeten kan worden genomen, mits men dan de bedekte weg zoo veel liet zinken, als deeze verminderinge bedroeg, ten einde de Borstweer van dezelve wederom tot 6 voeten hoogte wierde gebragt; door welke schickinge men de Capitale wal merkelyk laager konde maken, gelyk zulx om deeze redenen in de uitmuntende Vestingbouw van de Generaal KOEHOORN is voorgesteld.

18.

Edog om hier over met meerder zekerheid te besluiten, laat ADE (Fig. 4.) zyn het Profil van de glacis nevens de verlengde bedekte weg van derzelver uitspringende hoeken (gelyk dat met de-

dezelve letters (Fig. 1.) is aangewezen) en BF regt hoekig op AE zyn getrocken, voorts genomen CF gelyk aan de hoogte, op welke de Krygsknegten gewoon zyn te vuuren; derhalven het Snaphaan over het punct D wordende gerigt, en aldus afgeschoten, zal de kogel in de grond loopen by G, en bygevolg hoe kleinder EG wort, hoe meerder de belegerden zullen worden ontdekt; maar om deeze EG in een generale æquatie te vinden, laat $AE = c$ $ED = b$, $BC = x$, $CF\ y$, ergo $BE = \frac{c(b-x)}{b}$, en $EG = \frac{c(b-x)}{y+x-b}$.
Waar uit volgt als $x = b$, dat $EG = o$, derhalven hoe verder de belegeraars op de glacis zyn voortgetrocken, hoe meerder de Enfilade in de bedekte weg vergrooten zal.

Ten 2den als $x = o$, dan is $EG = \frac{bc}{y-b}$, welke nooit oneindig groot kan worden ten zy $y = b$; daarom het Snaphaan gemeenlyk op een hoogte van $4\frac{1}{2}$ voeten wordende afgeschooten, en b niet grooter zynde gemaakt, zullen de belegeraars na een weinig op de glacis voort gegaan te zyn, een gedeelte der bele-

ger-

gerden in de bedekte weg kunnen treffen.

Maar ten 3den E D kleinder als *y* ofte *af* genomen zynde, en *a* E = *z* gesteld, dan is E G = $\frac{bz}{y-b}$, bygevolg indien *z* niet merkelyk *c* overtrof, dan moeste het gebeuren, dat de Belegeraars, op de vlakke grond staande, een gedeelte der belegerden in de bedekte weg in een regel zouden kunnen ontdecken; het welke de eerste grondbeginzels der Vestingbouw verbieden.

Waar uit wy meenen te mogen besluiten, dat E D ofte *b* niet minder als 4½ voeten mag worden genomen, en dat het beeter is 6 voeten aan dezelve te geven, ten einde de belegeraars, reeds eenigzints van A tot D genadert zynde, egter nog niemand in de bedekte weg zouden ontdecken.

19.

Alhoewel het niet te beletten is, dat de belegeraars, als zy tot op 2 a 3 roeden aan de kruin der borstweer van de bedekte weg genadert zyn, de belegerden voor een gedeelte in dezelve ontdecken,

decken, zoo kan nogtans die ontdeckinge, door het afgraven der bedekte wegen tot op het Zomer water, overdwars volgens AH (Fig. 1.) zeer veel worden vermindert; dog dit zelve zal de groote, en gevaarlyke Enfilade in het lang volgens EG weinig verkleinen, ten zy men de uitſpringende hoeken in ronden verandert, gelyk zulx met de letter B is aangewezen, wanneer de beſtormers genoodzaakt zullen zyn zig na deeze gedaante te ſcharen, en bygevolg zullen hun ſchoten dwars over de bedekte weg moeten lopen, het welke de voorzeide Enfilade noodzakelyk voor het grootſte gedeelte weg zal nemen; behalven dat door deeze ronden, het Canon *a*, barbette in dezelve zynde geſteld, een geweldige werkinge tegens de aannaderingen der belegeraars kan worden gedaan. Daar en boven, de bedekte weg ingenomen zynde, zal deeze gedaante merkelyke zwarigheden veroorzaken, om op de kruin van derzelver borſtweer een genoegzame Contrebattery tegens de Flanc op te regten; al het welke duidelyk ſchynt te bewyzen, dat de uitſpringende hoeken der glacis, en bedekte weg, op deeze wyze moeten

worden gemaakt; want anderzints zyn dezelve van alle defensie ontbloot.

20.

Ondertusschen, tot de verdediging der laage wallen weederkerende, kan ik niet voorby gewag te maken van het geene de Heer LE BLOND, I. D. Pag. 112 heeft gezegt, dat op een belegerde plaats geen Ricochet-schoten worden gedaan, als na dat de batteryen *a* Barbette, die de belegerde op de bestreeken hoeken hebben geplaatst, zyn verbrooken; om dat het Canon met de gewoone lading veel meer effect op die batteryen doet, welke om derzelver hoogte gemackelyk worden vernietigd, als de Ricochet-schoten zouden hebben gedaan; waar uit dan middag klaar moet volgen, hoe noodzakelyk het is de wallen zoo laag te maken, als met mogelykheit kan geschieden: want deeze eerste batteryen der belegeraars, met welke zy tragten de defensien der belegerden te verbreken, rigten zy doorgaans op ter distantie van 125 roeden van de Capitale wal; uit welke afstand men dezelve na de hedendaagse manier van bouwen, vol-

volgens de regels der Gezigtkunde, omtrent vier voeten boven de borstweer van den bedekten weg zal zien verhe en, daar men zodanige, als wy hier vooren hebben beschreven, op denzelven stand maar als een hoogte van $1\frac{1}{2}$ voeten zoude beschouwen, welke derhalven van die plaats niet als met de uiterste moeite zullen zyn te verbreken.

21.

Ten laatsten overwegende, dat zulke laage wallen de kosten van het aardwerk niet alleen, maar inzonderheit van de steenen, welke men tot het maken van een Vesting moet gebruiken, zeer veel zullen verminderen, zal elk een ligtelyk begrypen van wat gewigt het is, dit stuck met de grootste naauwkeurigheit te behandelen.

BYVOEGZEL.

Indien R *u* de bedekte weg (Fig. 2.) tot aan het Zomer water afgegraven verbeelt, de som van de △ ABR — △ RQU + de beide Bancquetten + CDFW gelyk B wort gesteld, de som der Linien RQ + NM + YK = *a*, YK + KI = *d* $\frac{4}{5}$ van NO = *n*, en KF = *x*, dan is de

 △ MWY

$\triangle$ MWY $= \frac{x^2}{2}$, de $\triangle$ GIH $= x^2$, en GY $= dx$, voorts RK $= \frac{cx}{b}$, ergo QN $= \frac{cx}{b} - x - a$, bygevolg $\frac{c-b}{b} = m$ genomen zynde

is $\frac{3}{2} x^2 + dx + B = mnx - an$

$$\text{ofte } x^2 = \frac{2(mnx - dx) - 2an - 2B}{3}$$

$$\text{ergo } x = \frac{mn - d - \sqrt{(mn-d)^2 - 6an - 6B}}{3}$$

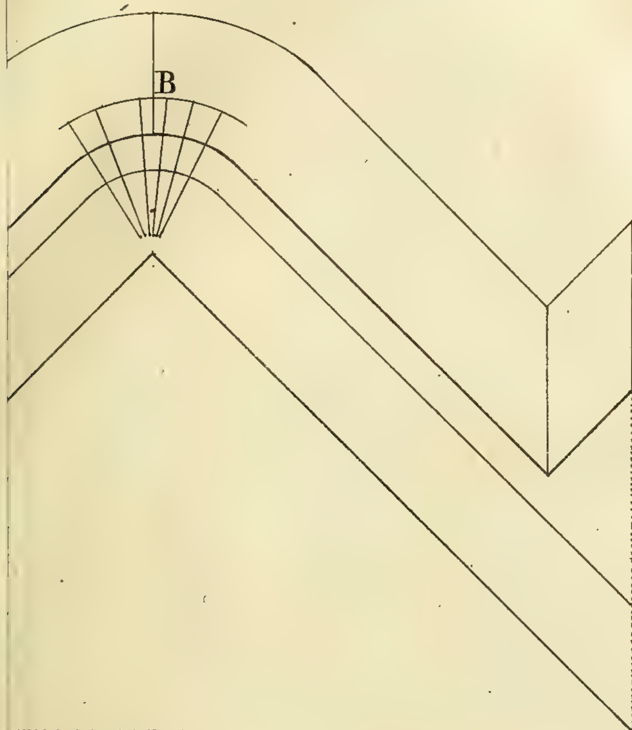
Derhalven de wortel uit het onmeetbare getrocken hebbende krygt men

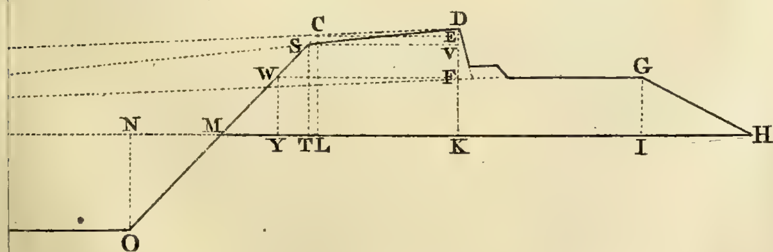
$$x = \frac{an + B}{nm - d} + \frac{3}{2}\frac{(an+B)^2}{(mn-d)^3} \text{ \&c.}$$

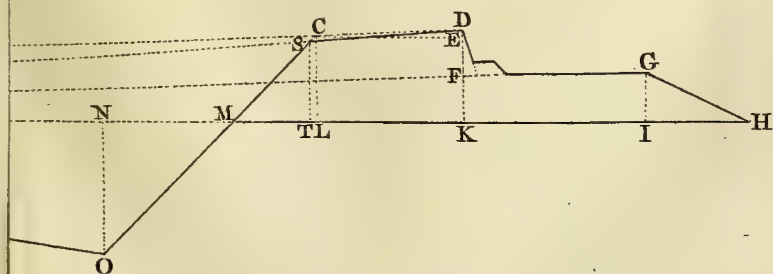
Edog de verdere leeden kunnen wegens derzelver kleinheit weggelaten worden

En dewyle op een gegeven Terrein genoegzaam alle linien, welke *x* bepalen, behalven AR, zyn gegeven, en deeze teffens de grootheit *m* bepaalt, zal men klaar bemerken, dat het noodzakelyk in de Veftingbouw is, om te zoeken, of men derzelver lengte volgens vafte beginzelen kan vinden: want ingevolge het geene wy §. 11. hebben gefteld, zal de hoogte der walsgang daar mede van afhankelyk zyn.

HER-

B

C
D
E
V
S
W
F
G
N
M
H
Y
T
L
K
I
O

C
D
E
S
F
G
N
M
H
T
L
K
I
O

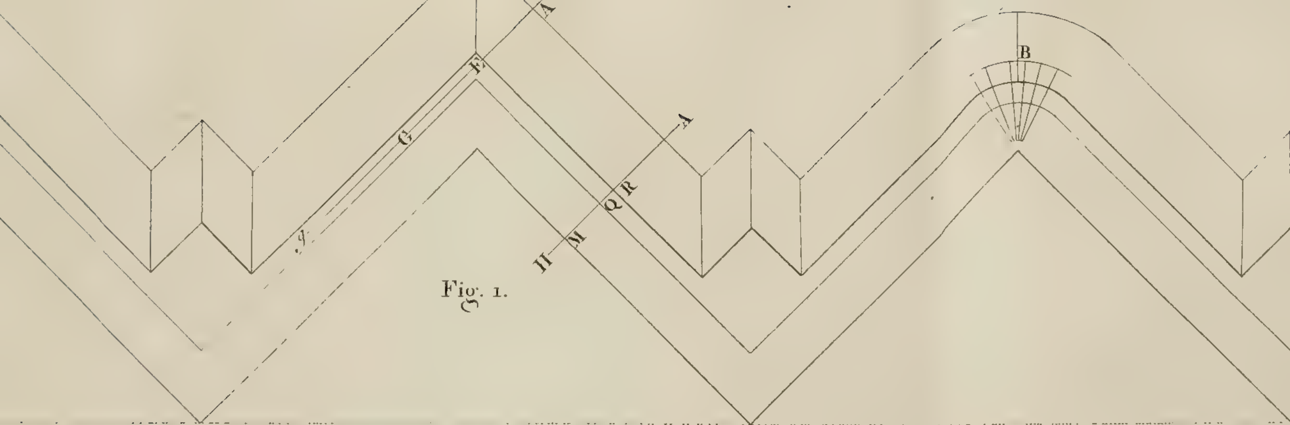

Fig. 1.

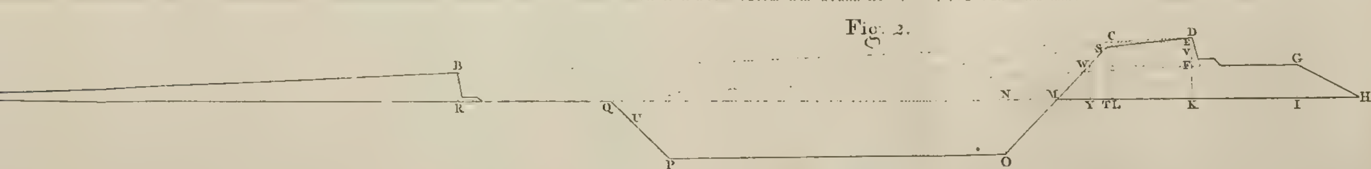

Fig. 2.

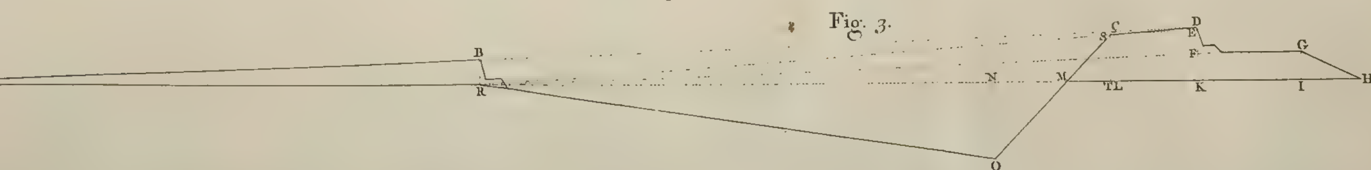
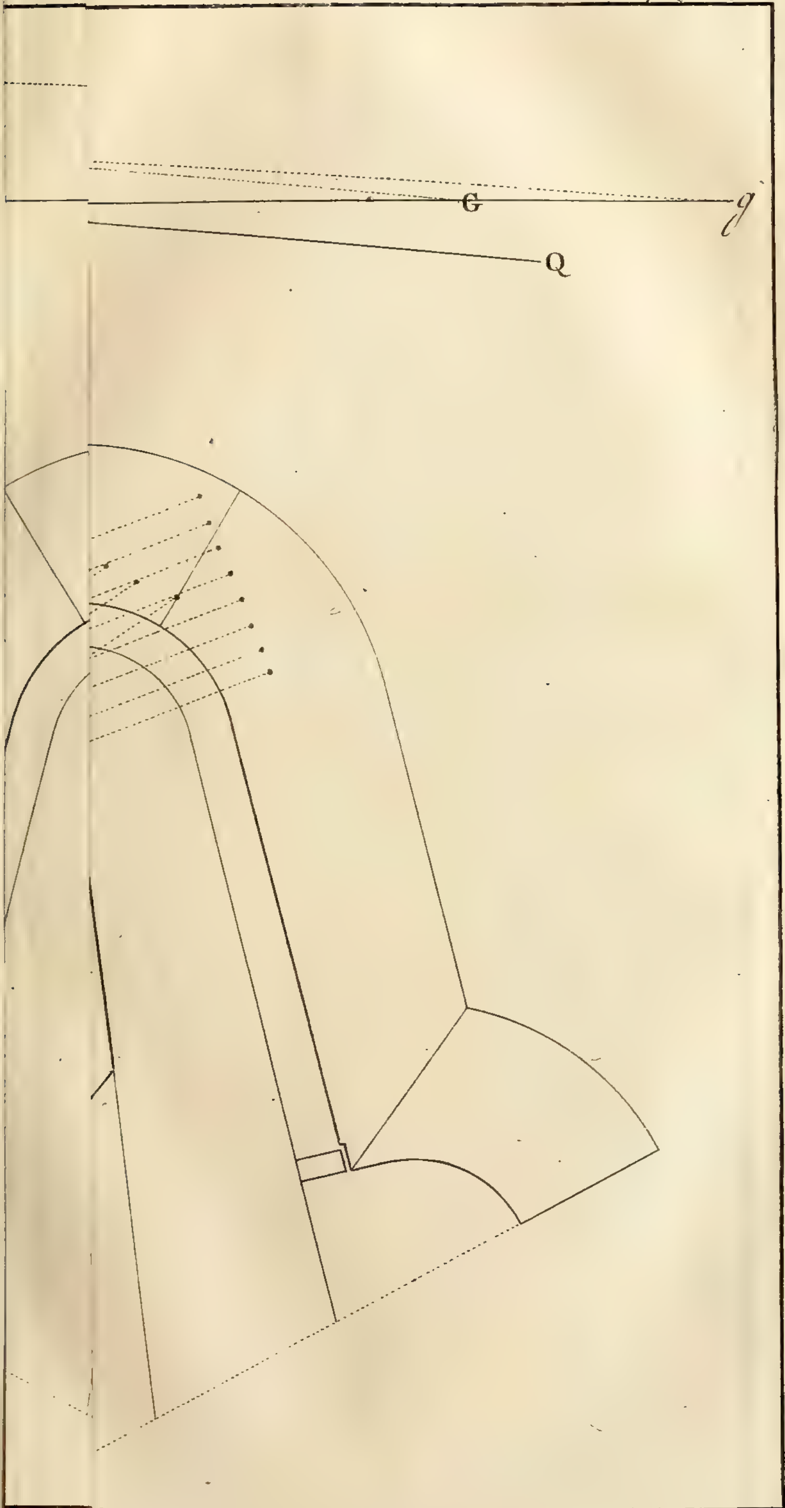

Fig. 3.

G
g
Q

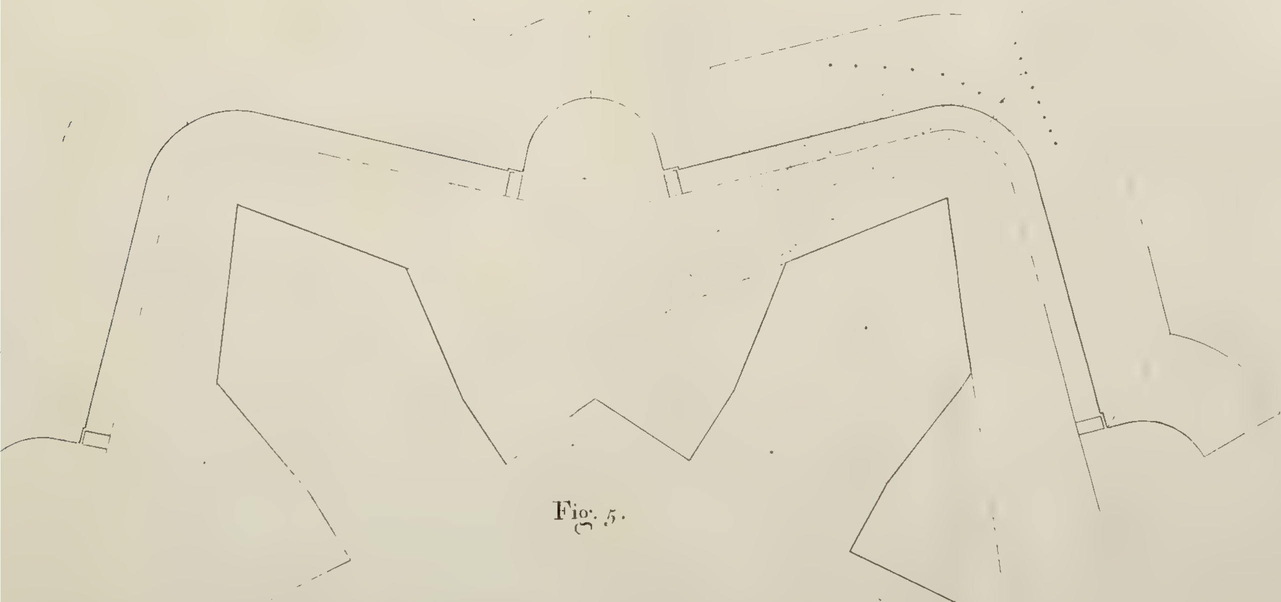

Fig. 5.

HERSTELLING

VAN EEN ZEER VEROUDERDE
EN AANMERKELYKE

SCHEEVEN HALS;

EN EEN BYNAA OP DE LINKER SCHOUDER

NEERHANGEND HOOFD,

DOOR HET AFSNYDEN DER TENDO
VAN DE MUSCULUS STERNO MASTOIDEUS.

DOOR

G. TEN HAAFF.

Het Hoofd het ſierlykſte en voornaamſte deel van 's menſchen lichaam waarin de vyf zintuigen gezeteld zyn, en volgens zommiger gedachten de Ziel huisveſt, heeft zekere en eige bewegingen, van die van den Hals, on-

der-

derſcheiden (*a*). Door tien (*b*) zommigen zeggen twaalfpaar Spieren (*c*), word het Hoofd Op-Neer- en Zydewaarts, of half in 't Rond bewoogen (*d*).

Wanneer maar een eenige der gemelde Spieren in haare werking hapert, word het Hoofd niet alleen in de gezegde beweging belemmert; maar teffens veeltyds geheel ſcheef of zydewaarts getrokken. In geval eene van twee Spieren die, als Antagoniſten of tegenwerkers, (die als dezelve werking doende moeten aangemerkt worden), haare Veerkracht verlooren heeft, en geheel of ten deele lam is, kan het niet anders wezen, of zoodanig een deel de werking van de noch gezont zynde Spier volgende, moet ſcheef getrokken worden. Hoe menigmaal heeft de ondervinding den Heelkundigen niet geleerd, dat, wanneer de [*Extenſores Muſculi*] de uitrekkende Spieren van de Hand, Vingeren, Been of Voet verlamd zyn, de Buigers [*Flexores*] zulk een Lid vaſt geboogen houden, en dus van deszelfs

(*a*) Winslow Nederduitſche Vertaling 181.
(*b*) Heisters Compendium Anatomicum 217.
(*c*) Winslow 182.
(*d*) Palfyn Heelkonſtige Ontleeding 618.

zelfs gebruik berooven. Aldus is het gelegen met de *Musculi Sterno Mastoidei.* Door de Anatomische beschouwing worden wy verzekerd, dat de gemelde *Musculi* dienen om het Hoofd, by beurten, naar de eene of andere zyde rondsom den As van den Hals te draaijen. Eene dezer Spieren door deze of gene oorzaak, in haare werking falende, moet het Hoofd een tegennatuurlyke en onwillige verdraaijdheit aannemen.

Het is te verwonderen dat de Fransche Heelmeesters, die anderszins van de geringste Chirurgicale Gebreeken veel ophefs maken, van dit gewigtig, zeer misstaande en by een ieder in het oog loopende gebrek, noch van de Operatie om het zelve te herstellen, in hunne Schriften niets vermelden! De groote en zeer vermaarde Ontleder, de Heer WINSLOW heeft zich op eene zeer gegronde, ontleedkundige en alleraannemelykste wyze over dit onderwerp uitgelaten; met twee waarnemingen zyn gezegde gestaafd, en aangetoond hoe velen zeer verkeerdelyk op de gezonde en niet aangedane Spier

 door

door veelerhande ſoorten van Middelen gewerkt hebben (*e*).

Ons oogmerk in deze waarneming is, niet om in het breede over den Scheeven Hals te handelen; maar eigenlyk om aan te toonen hoe wy een verouderden, en allerſcheefſt getrokken Hals, en een bynaa op den Schouder neerhangend Hoofd, door een Heelkonſtige bewerking, hebben opgebeurt, recht gezet, herſteld en genezen. De Perſoon waar aan wy zulks verricht hebben was CATRINA STAALHOF, omtrent 20 jaren oud, welker Hoofd van der jeugd af, met het aangezicht dermaten naar de linkerzyde was hellende, datze niet naar de rechter als met omdraying van het geheele lichaam zien konde. Men had in den aanvang van het Gebrek en toen de Lyderes nog jong was, door alle mooglyke en dienſtige middelen, als Zalven, Plaaſters, Pappen enz. getracht het zelve te herſtellen, doch niet tegenſtaande alle aange-

(*e*) Suite des Memoires de Mathematique & Phyſique, tirée des Regiſtres de l'Academie Royale des Sciences de l'Année MDCCXXXV chez Pierre Mortier à Amſterdam. MDCCXXXIX.

gewende moeite was zy onherſteld gebleeven.

Deze Lyderes, by my gekomen, bad zeer ernſtiglyk dat ik toch alle dienſtige middelen ter herſtellinge, zoo dezelve noch mooglyk was, wilde aanwenden. Ik vond dat de Scheeftrekking van het Hoofd en den Hals veroorzaakt was door eene zeer aanmerkelyke en verbazende inkorting van de *Muſculus Sterno Maſtoideus* der linkerzyde. De oorzaak dezer inkortinge was niet te doorgronden, om dat de Lyderes dienaangaande, en van 't gene daar toe gemeenlyk oorzaak geeft, niets wiſt bytebrengen. Eene ongelyke werking of verlamming der tegenovergeſtelde Spier, had waarſchynelyk de eerſte oorzaak tot Scheeftrekking, en vervolgens tot Scheefgroeying gegeven. Wy bekommerden ons niet zoo zeer over de eerſte oorzaak als wel over het Gebrek zelf, en of dit geneesbaar was dan niet, en op wat wyze daar in zouden kunnen ſlagen.

Ik begreep dat ik in het bevorderen der volkomen herſtellinge niet luttel zoude gedwarsboomd worden door de hardnekkigſte tegenſtrevers, namelyk de Wervelbeenders van den Hals, die

met de ſcheefheit van den zelven waren opgegroeid, en dus dezelve bocht van den Hals hadden moeten aannemen. Daarenboven ſcheen het datze zich, uit gebrek van beweginge, onderling als vereenigt hadden. Zommigen en ervarene Heelkundigen oordeelen het Gebrek in dezen gevalle onherſtelbaar (*f*). Doch zonder verwaantheid, en met eerbied geſprooken, geloof ik datze zich bedriegen; want vermits de *Muſculus Sterno Maſtoideus* zoo aanmerkelyk is ingekort, en daar in, eigenlyk het ganſche Gebrek beſtaat, zoo worden de overige Spieren van het Hoofd, door deze inkorting buiten werking geſteld; doch deze Spier aan haaren oorſprong losgemaakt zynde, is de geſpannenheit weggenomen, waarna dan de overige Spieren van het Hoofd terſtond aanvangen, even als voor den zieken ſtaat, haare werkingen te verrichten, en de Patient kan het Hoofd, ſchoon een weinig zydewaarts hellende, om dat de Wervelbeenders niet genoegzaam kunnen mede geven, weer Op, Neer- en Zydewaarts of half in 't Rond

(*f*) SHARP 456.

Rond bewegen. Dus blykt dat het Gebrek, ſchoon van kindsbeen af veroorzaakt, niet voor ongeneesbaar moet worden aangemerkt.

De Genezing van onze Lydereſſe zal dit gezegde nog nader beveſtigen. Om geen vruchtelooze middelen aan de hand te geven of te beproeven, verzekerde ik de Lydereſſe, die zoo lang gewenſcht had om van haar miſtaande Gebrek herſteld te worden, datze door een kleene Inſnyding aan den Hals, die in een oogenblik des tyds zoude verricht zyn, kon genezen worden. 't Geen zoo veel te weeg bracht dat ze zich, op myn' raad tot het ondergaan der Operatie, die ik haar had voorgeſteld, liet overhalen. Ik verzocht den Heere L. PATYN ervaren en beroemd M. D. als haar Medicus, om by de Operatie te aſſiſteeren, gelyk zyn Ed. ook met groot genoegen gedaan heeft. De Lydereſſe alvorens tot de Operatie, door gewoone ontlaſt-middelen bereid, en de dag en uure tot de Operatie bepaalt, daar zynde, werd dezelve op een ſtoel in een helder daglicht geplaatſt. Anderen willen dat men de Patient op een Tafel zal ter neer leggen; doch zulks verwekt on-

onzes oordeels in de Lyderen meerder vrees: waarom wy het zitten boven het leggen prefereerden. Door twee Helpers werden de handen der Lyderesse weerzyds vastgehouden. Haar Hoofd tegen een mans borst gesteunt zynde, vatte ik de huit die de ingekorte Pees bedekte, door middel van een' Helper op, sneed dezelve met een twee snydend mesje door, en ontblootte vervolgens de Pees van rondzom. Na zulks verricht te hebben bracht ik onder dezelve, zoo ver als het noodig was, een zeer dunne en flauw geboogen holle Sonde. De Sonde dus welgeplaatst, en met de Linkerhand wel vast gehouden hebbende, bracht ik met de Rechterhand in de groef der Sonde en geheel onder de Pees, een zeer smal scherp snydend en eenigzins krom geboogen Mesje, waarmede ik opligtender wyze eensklaps en gezwindelyk de geheele Pees naaby zynen oorsprong, dat is, even boven de Geleding van het Sleutelbeen met het Borstbeen, doorsneed. In het eensklap's en vaardig doorsnyden is het fyne en voornaamste dezer Operatie gelegen (*g*).

SHARP

(*g*) TULPS Waarnemingen 4[de] Boek 58[ste] Hoofdstuk.

Sharp recommandeert tot het doen dezer Operatie een eige Mesje, dat hy een provet Scheermes noemt, welks punct ſcherp is, en waar mede hy onder de Pees doorboort, en vervolgens het zelve verder doorhalende, de Pees doorſnyd; doch vermits het doorſteeken, en verder doorhalen dezes inſtruments, de allergevoeligſte pynen moet aanbrengen, is het zelve myns bedunkens niet zeer aantepryzen. Anderen en groote Heelkundigen (*h*) pryzen de Schaar aan, om deze Operatie te doen. Job van Mekeren roemt in dezen zynen Medebroeder D. Florianus, hoe die met een ſtoute hand de Zoompees (*dus word van hem de meergemelde Tendo genaamt*) van een Jongeling van veertien jaaren eensklaps door huit en Pees heen, met een Schaar had afgeknipt, en vervolgens met goed gevolg het Hoofd rechtgezet en genezen (*i*). Onkundig, en van ſlegt gevolg, heeft men aan een Burgemeeſters Zoon van Middelburg ter doorknaging dezer Pees een ſcherpbytend middel gebruikt. By Tulp;

(*h*) Heister Groote Chirurgie 829.
(*i*) Job van Meekeren Aanmerkingen 175.

TULP, op de aangehaalde plaats, vind men de netelige gevolgen van dat middel en van die Operatie aangetekent.

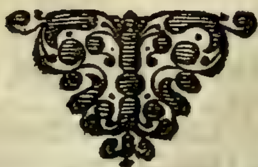
Op het doorſnyden der Pees hoorde men een knap of geluit, even als of 'er een zeer ſterk geſpannen koord doorſneden wierd; zoo dra was de afſnyding niet geſchied of het Hoofd rees als uit zichzelfs opwaarts. Door den Dienaar, die gedurende de Operatie, het Hoofd tegen zyn Borſt geſteunt had, deed ik het Hoofd verder opheffen en recht draaijen: ter deezer tyd vernam ik dat ter wederzyden der Wonde nog eenige Vezelen waren, die het Hoofd in zyne geheele oprechting belemmerden; waarom ik ylings die geſpannen Vezelen doorſneed en vervolgens het Hoofd nog meerder recht zettede. Terwyl ik dit verrichtte zag men de afgeſnede Pees nog merkelyk optrekken en de Wonde meer en meer holler worden. Ten overvloede, had ik my tegen een Bloedſtorting gewapent, doch geene gelyk ik my had voorgeſteld heb ik ontmoet. Intuſſchen dat aan het Hoofd, door het zelve op te heffen, en recht te draaijen, een goet poſtuur gegeven werd, vulde ik de Wonde met Plukſel en drooge Spongien

gien op, en overdekte zulks met een gemeene plaaſter. Om het Hoofd in zyn nieuw gegeven poſtuur te beveſtigen appliceerde ik de Hoofdrechthoudende *Bandage*, door HEISTER het verdelende Hals-verband genaamt (*k*). Breedvoerig en meer dan op eene wyze vind men deze Bandage beſchreven, by BASCH (*l*). En by HENKELIUS (*m*). WINSLOW heeft in de vooraangehaalde Memorie, eene zeer eenvoudige, om het gedraaide Hoofd recht te houden allerdienſtigſte, en bequaamſte Bandage beſchreven, en in plaatverbeelding daar geſteld (*n*). Het eerſte verband nam ik niet voor den vyfden dag af, wanneer alle het eerſt ingepropte drooge Plukſel en Spongien losgeweekt zynde, uit de Wonde als van zelfs uitviel. Tot het tweede en de volgende Verbanden, gebruikte ik zagte *Digeſtiva & Balſamica*, met dotten Plukſel zagt ingebracht, om daar door van lieverlede het hol der Wonde met nieuw vleeſch te vul-

(*k*) HEISTER Groote Chirurgie 1143.
(*l*) Nederduitſche Druk 168.
(*m*) Anwyzung zum Verbeſſerten Chirurgiſchen Verbanden VIII. Hoofd. 629.
(*n*) Mem. de l'Acad. 1735. Pl. 13 pag. 422.

vullen, het geen dermaten wel ſlaagde, dat in minder dan twintig dagen de Wonde niet alleenlyk gevuld, maar volkoomen genezen was. Gedurende dees tyd van Genezinge heb ik niet ſlechts de gemelde Hoofdrechthoudende Bandage dagelyks by vernieuwing aangelegd; maar ook ter onderſchraging van het Hoofd een goede Halskraag omgedaan, welk Verband en Kraag nog eenige tyd na de Genezing diend gedragen te worden.

Het Hoofd is na de Genezing een weinig ſcheef of zydewaarts hellende gebleven, ter oorzaake vande lang durige gewoonte en om dat de Wervelbeenders vergroeit waren; doch des niettegenſtaande heeft de Lyderes het zelve naar genoegen, even als in den gezonden ſtaat, Op-Neer- en Zydewaarts of half in 't Rond kunnen bewegen. De Operatie heeft dus aan zyn Oogmerk, 't welk was, om de verlooren beweging van het Hoofd te herſtellen, zeer wel voldaan.

AAN-

AANMERKINGE
OVER HET
BERUCHTE HULPMIDDEL
TEGEN HET
VOETEUVEL,
GENAAMT HET POEYER VAN DEN
HERTOG VAN MIRANDOLA;
DOOR
H. D. GAUBIUS.

Men heeft, niet lang geleden, in een der Stukken van de *Bibliotheque Impartiale*, ten gemeenen nutte bekent gemaakt, en als zeer krachtig en door veelvuldige ondervindingen beproeft aangepreezen, zeker Hulpmiddel tegen de Podagra of Voeteuvel, bestaande als volgt.

R. *Rad. Ariſtoloch. rot.*
Gentian.
Fol. Chamaedr.
Chamaepit.
Centaur. min. ana pt. aeq.
M. F. Pulvis tenuis.

Men neemt hier van dagelyks s'morgens eene *drachma*, ter voorkominge en genezinge van de Podagra: gelyk zulks breeder in gemelden Boekzaal kan nagelezen werden; alwaar men het zelve opgeeft als uit Engeland overgekomen, en daar met zeer veel vorderinge gebruikt zynde.

Het is mynen Konſtgenoten, die zig in de Schryvers over de Geneesmiddelen wat omgezien hebben, niet onbekent, dat deeze Compoſitie al van eenen ouderen datum is, en van den Heer TOURNEFORT opgegeven word als een middel, waarvan zig zekere Hertog van MIRANDOLA gewoon was te bedienen. De Franſche Schryvers noemen het dierhalven *Poudre pour la Goutte du Comte de la Mirandole.* In de werken van TH. ERASTUS word het al gevonden, en die betuigt, dat het hem medegedeelt is door CHRISTOPH. WIR-

SUN-

SUNGUS. Beide hebben in den beginne van de XVI de eeuw geleeft. Dog zulks doet niet ter zaake; ten zy men, ziende, dat dit Poeyer reets voor lang bekent en gebruikt geweest zynde, egter onder de Podagristen, die doorgaans zo mild zyn in het onderling mededeelen en aanpryzen hunner beproefde Hulpmiddelen, geen aanhoudend en algemeen gebruik heeft kunnen verkrygen, maar al vroeg in vergetelheid by de meeste geraakt zynde, zedert eenige jaaren eerst wederom in naam gekomen zy; ten zy men, zegge ik, meende grond te hebben, om deze reden een wangunstig oordeel over het zelve te vellen: waaromtrent ik my hier ter plaatze niet verder denke in te laten.

Myn oogmerk is thans alleenlyk een getrouw verhaal op te geven van het geene my voorgekomen is in eenen waardigen Man, die zig eenen geruimen tyd van dit Poeyer bedient hadde; terwyl ik egter ook wel vooraf wil zeggen, dat ik het zelve meermalen, niet zonder eenig nut, ten minsten zonder kwaade uitwerkinge, aan Jigtige menschen ten gebruike hebbe aangeraden,

en dierhalven geenzins daartegen vooringenomen ben.

Een Man van omtrent 40 jaaren, zeer galagtig van temperinge, zedert langen tyd met Podagreuze pynen behebt, (zonder daar toe door eenige buitenſpoorigheid in zyne levenswyze, als die in allen opzigten ordentelyk was, gelegenheid gegeven te hebben, voor het overige vry van andere ongemakken, ruim van Borſt, zo van Geeſt, als van Lighaam, levendig en opgewekt) vond zig in zyne functie wat belemmert door de zomwylen opkomende Jigtaccesſen; hoewel die zo goedaardig waren, dat dezelve afgaande noyt eenig merkelyk of duurzaam ongemak aan de leeden nalieten. Deeze Man ging, om van dien onaangenamen gaſt geheel bevrydt te zyn, door aanpryzinge van anderen, tot het dagelyks gebruik van het bovengemelde Poeyer over, en wel by aanhoudinge omtrent anderhalf jaar lang, vernemende in al dien tyd, tot zyne groote blydſchap, geene aanvallen van Podagra meer; dog werd in het najaar 1756 gewaar, dat hem onder zyne dagelykſche wandelingen de ademhalinge begon bezwaarder

te

te worden. Het welk aanhoudende en van dag tot dag in zo verre vermeerderende, dat na verloop van eenige maanden de lighaamsbeweginge niet als heigende konde verrigt worden, verzocht hy in den nawinter mynen raad.

Ik vond de gewoone vaardigheid van Geeſt en Lighaam weinig vermindert: dog d'Ademhalinge zeer bezwaart, voornamentlyk onder het ſpreeken, gaan, en andere bewegingen; nergens eenige pyn; droogen, dog niet fellen hoeſt; de couleur van alle zigtbare deelen doodelyk bleek, en als van bloed ontdaan, zelfs van de lippen af tot in de keel toe; geene geelheid in de oogen; de handen en voeten, ook eenigzins het aangezicht onder d'oogen, wat bol en als zugtig; de buik egter niet opgeſpannen; de Tong geheel droog en wit beſlagen; onſtilbaren dorſt; de pols vol en zeer langzaam; de pis zeer abundant, dun, byna als water, zonder couleur en reuk; de geheele oppervlakte bar en droog, zonder de minſte uitwazeminge of zweet; weinig eetluſt; d'afgang naturelyk; matige ſlaap met onverſchillige legginge op beide de zyden, dog met het bovengedeelte van het hoofd wat

verheven. Ik maakte uit dit alles op, dat 'er water in de holligheid van de Borst was: maar begreep teffens, dat 'er nog meer aan scheelen moeste; waaromtrent ik egter wegens gebrek van genoegzaam licht niets bepalen konde, verhoopende, dat het verdere beloop met der tyd wat ophelderinge zoude geven. Het is onnodig hier op te geven de veelderhande zo in- als uitwendige middelen met verscheide oogmerken aangewend ter reddinge van mynen Lyder; alzo dezelve alle, zonder uitzonderinge, vrugteloos waren. Het ongemak bleef precies in denzelven staat: alleenelyk was de zucht in d'uiterlyke deelen meest verdweenen; d'ademhalinge wierd bezwaarder; de krachten verminderden ongevoelig, zo dat myn Lyder evenwel nog na gewoonte door den dag opzat, en zig den tyd met leezen, schryven, of het gezelschap van goede vrienden korten konde. Dus zukkelden wy eenige maanden heen in verwachtinge van het gunstige jaargety, of misschien de Zonnewarmte behulpzaam mogte zyn: dog wierden door eenen schielyken dood verrast en te leur gesteld.

Myn Lyder, s'nachts, zo verre men weet,

weet, zonder ongemak geweeſt zynde, en s'morgens nog met eenen der Domeſtiken, die by hem kwam, geſprooken hebbende, word kort daarna, buiten het bedde, ongekleedt, op den grond voor over leggende dood gevonden. Ik giſſe, dat hy, meenende na gewoonte met vaardigheid uit het bedde op te ſtaan, door die ſchielyke beweginge, en misſchien bygekomene ſtruikelinge, met den adem te kort geſchooten en dus vallende dood gebleeven zy. Ten minſten gaf de in en uitwendige beſchouwinge van het Lyk geene andere oorzaake hoe genaamt te kennen. Dog het geene ik by d'openinge van het doode Lighaam bevonden hebbe, verdient gemeldt te worden.

In den Buik kan ik niet zeggen ietwes ontwaar geworden te zyn, het welk met eenigen ſchyn op de voorafgegaane Ziekte ofte den dood betrekkelyk konde geacht worden. Maar in de Borſt zag het geheel anders uit. Voor eerſt vertoonde zig eene merkelyke quantiteit uitgeſtort water of wey in beide derzelver holligheden, te zamen egter niet veel meer, als eene pint, uitmakende. Voorts zag men een wonderlyk on-

derſcheid in d'uiterlyke gedaante van de lobben ofte verdeelingen der Longe. Omtrent een derde gedeelte daar van hadde zyne naturelyke couleur, en bracht, wanneer men de zelfſtandigheid met het mes doorſneed, uit zyne bloedvaten een bloedig vocht te voorſchyn, vertoonde ook overal eene gelykvormige zachtheid in 't behandelen; ſcheen alzo in leven nog wel geſteld geweeſt te zyn ter doortocht zo van het Bloed, als van de Lucht. Daarentegen was het grootſte gedeelte der Longe, en wel meeſt het onderſte, geheel en al bleek, witachtig, en als van alle bloedverwe ontdaan; daarby meer ingekrompen, ſteviger en byna zo taay als leder. Men zag en voelde in het zelve eene menigte van onderſcheidene knobbels ter groote van grauwe erweten. Hoe diep men ook in de zelfſtandigheid het mes inbracht, en de doorſnedene plaatzen drukte en als uitmelkte, daar was niet eene druppel roodagtig vocht, veel minder bloed, uit te halen, maar alleen ter nauwer nood een weinig geelagtige ſlymige wey. Alles was zo van binnen, als van buiten, zo bleek en grys, als of men door d'inſpuitinge van water al

het Bloed daaruit hadde gewasſchen. De harde knobbels, zo even gemeld, doorgeſneeden zynde, waren inwendig opgevult met een witagtige lymige pap, geenszins na Etter zweemende, maar veel meer na eenen taaijen ſlym, gemengt met kalk of gyps-ſtoffe; invoegen ik die niet nader weete te vergelyken, als by het kryt of kalk, dat men gemeenelyk in de knobbels van door het Podagra gehavende leeden bevind.

Zulks my voorkomende in een lighaam 't welk nooyt te vooren eenige toevallen ofte tekenen vertoont hadde, waaruit men eeniger maten opmaken konde, dat de Long niet wel geſteld was, en de groote overeenkomſte van de knobbels en derzelver inhoud met die van het Voeteuvel in aanmerkinge neemende, konde ik my niet onthouden in de gedachten te vallen, dat het agterblyven van de gewoone Jigtacceſſen op d'uiterlyke deelen tot deeze bezettinge en verſtoppinge van de Long, en dus tot alle de verdere gevolgen daarvan gelegenheid gegeven hadde. Of ik hierinne wel gegiſt hebbe, dan kwalyk, en of men uit deeze hiſtorie niet leeren kan, dat het ten minſten niet aan

allen en een ieder van het groote gild der Podagriſten te raaden zy, zig door d'aanpryzinge van byzondere Genees-middelen tegen het Podagra tot derzel-ver gebruik zonder onderſcheid te laten overhalen, wil ik gaarne aan het oor-deel van den verſtandigen Leezer on-derwerpen.

Iis, qui cogitant nihil adverſum mihi,
Benignam adhibeo mentem, faciliſque fio.
LUCIANUS in *Tragopodagra.*

WEER-

WEERKUNDIGE
WAARNEMINGEN
VAN DEN HEERE
CAREL DOERFFEL,

Genees- en Heelmeester van 's Lands Hospitaal te CURACAO;

VAN 'T MIDDEN IN NOV. 1756 TOT HET EINDE VAN MAART 1757. ALDAAR GEDAAN.

NOVEMBER, 1756.

Nov.	Uur.	Wind		Bar.	Th.	Lugtgesteltheit.
16	12	NO	6	30 7½	81	Helder
	4	—	—	—	82	—
	9	—	3	30 7½	80	—
17	5	ONO	3	30 7½	81	Betrokken Lugt
	12	—	4	—	83	—
	4	NO	—	—	—	Helder
	9	—	3	30 7½	80	—
18	5	ONO	3	30 7½	81	Betrokken Lugt
	12	—	4	—	—	—
	4	NO	4	—	—	Omtrent helder
	9	—	3	30 7½	80	Betrokken Lugt
19	5	ONO	3	30 7½	81	Regenagtig
	12	—	4	—	—	—
	4	NO	4	—	82	Byna helder
	9	—	3	30 7½	80	Betrokken regen
20	5	NO	4	30 7½	80	Beneveld
	12	—	5	—	82	—
	4	—	—	—	—	Byna helder
	9	—	4	30 7½	81	Geheel helder
21	5	O	3	30 7½	81	—
	12	—	4	—	83	—
	4	NO	—	—	—	—
	9	—	3	30 7½	81	—

N O-

NOVEMBER, 1756.

Nov.	Uur.	Wind		Bar.	Th.	Lugtgesteltheit.
22	5	O	4	30 7½	80	Geheel helder
	12	——	5	——	83	——
	4	NO	4	——	—	——
	9	——	3	30 7½	82	——
23	5	O	3	30 7½	80	——
	12	——		——	83	——
	4	NO	4	——	—	——
	9	——	—	30 7½	80	——
24	5	ONO	4	30 7½	82	Betrokken Lugt
	12	O	3	——	83	Regenagtig
	4	NO	3	——	—	——
	9	——	—	30 7½	81	Betrokken regen
25	5	ONO	4	30 7½	82	Betrokken Lugt
	12	——		——	84	——
	4	NO	5	——	—	Regenagtig
	9	——	—	30 7½	82	Betrokken
26	5	——	3	30 7½	83	Geheel betrokken
	12	O	4	——	—	——
	4	NO	5	——	—	——
	10	——	3	30 7½	81	Betrokken regen
27	5	NO	3	30 7½	82	Regen
	12	O	6	——	—	Helder
	5	NO	6	——	—	——
	9	——	4	30 7½	80	Sterke regen
28	5	NO	3	30 7½	80	——
	12	——	4	——	—	Regenagtig
	5	——	4	——	79	Helder
	9	——	4	30 7½	—	——
29	5	NO	4	30 7½	78	Regenwolken
	12	——	—	——	80	——
	5	——	4	——	—	Regen
	9	NO	3	30 7½	78	Betrokken regen
30	5	NO	4	30 7½	77	Zeer Betrokken
	12	——		——	79	Regen betrokken
	4	NNO	3	——	—	——
	9	——		30 7½	79	Helder.

D E-

DECEMBER, 1756.

Dec.	Uur.	Wind	Bar.	Th.	Lugtgeſteltheit.
1	5	NO 4	30 7½	77	Regenagtig
	12	——	——	78	Helder
	4	——	——	—	————
	9	NNO 3	30 7½	77	————
2	5	O 3	30 7½	77	Regenagtig
	12	——	——	—	————
	4	NO 3	——	76	————
	9	NNO 3	30 7½	—	Zeer betrokken
3	5	O 4	30 7½	78	————
	12	——	——	80	Helder
	4	NO	——	—	————
	9	—— 3	30 7½	78	————
4	5	O 3	30 7½	78	————
	12	——	——	80	————
	5	NO 3	——	—	————
	9	—— 2	30 7½	78	Regenwolken
5	5	O 3	30 7½	78	Zeer betrokken
	12	—— 4	——	80	Helder
	5	NNO	——	—	————
	9	—— 2	30 7½	—	Regenwolken
6	5	O 3	30 7½	80	————
	12	——	——	—	————
	4	NO 2	——	82	Helder
	9	—— —	30 7½	80	————
7	5	O 3	30 7½	80	Regenwolken
	12	——	——	82	————
	4	NO 3	——	83	Helder
	9	O 3	30 7½	78	Geheel helder
8	5	O 3	30 7½	80	Nevelagtig
	12	ZW 4	——	82	Regen
	4	NNO 3	——	—	————
	9	——	30 7½	78	Helder
9	5	O 3	30 7½	79	Regenwolken
	12	——	——	—	Regen
	4	NO 3	——	—	————
	9	—— 3	30 7½	78	Helder

D E-

DECEMBER, 1756.

Dec.	Uur.	Wind.	Bar.	Th.	Lugtgesteltheit.
10	5	O 3	30 7½	79	Regenwolken
	12	——	——	---	Regenagtig
	5	NO	——	---	——
	9	——	30 7½	77	Zeer betrokken
11	5	O 2	30 7½	78	——
	12	—— 3	——	---	Helder
	4	NO 2	——	---	——
	9	—— 2	30 7½	78	——
12	5	NO 2	30 7½	78	Zeer betrokken
	12	—— 3	——	82	Regenwolken
	4	NNO 2	——	81	——
	9	——	30 7½	80	Omtrent helder
13	5	O 2	30 7½	81	Regenagtig
	12	—— 3	——	83	——
	4	—— 2	——	---	Helder
	9	NNO 2	30 7½	81	——
14	5	ONO 3	30 7½	80	Zeer betrokken
	12	——	——	82	Helder
	4	NNO 3	——	---	——
	9	—— 2	——	80	Wolkig
	2	—— 3	30 7½	78	——
15	5	O 3	30 7½	78	——
	12	—— 6	——	80	——
	4	NO 3	——	---	Helder
	9	——	30 7½	78	——
16	5	O 3	30 7½	78	Donkere Lugt
	12	—— 5	——	80	Helder
	4	NO 4	——	---	——
	9	—— 3	30 7½	78	——
17	5	O 3	30 7½	78	Weinig betrokken
	12	—— 6	——	80	——
	5	NNO 4	——	82	Helder
	9	—— 3	30 7½	78	——
18	5	O 3	30 7½	80	——
	12	—— -	——	---	——
	4	NO 4	——	---	——
	9	—— 3	30 7½	80	——

DECEMBER, 1756.

Dec.	Uur.	Wind.	Bar.	Th.	Lugtgeſteltheit.
19	5	O 3	30 7½	80	Regenagtig
	12	— 3	—	82	Broeijend warm
	4	NO 2	—	—	Regenagtig
	9	— 1	30 7½	80	—
20	5	NO 3	30 7½	78	—
	12	— 1	—	80	Broeijend warm
	4	— 3	—	—	Regenagtig
	9	NNO 3	30 7½	78	Lugt vol ſtarren
21	5	O 3	30 7½	77	Regenagtig
	12	NO 3	—	80	Regen
	4	—	—	—	—
	9	NNO 3	30 7½	77	Helder
22	5	O 3	30 7½	78	Regenagtig
	12	—	—	80	—
	4	NO	—	—	Helder
	9	— 2	30 7½	78	Regenagtig
23	5	O 2	30 7½	—	—
	12	—	—	80	—
	4	NO 3	—	—	Helder
	9	— —	30 7½	78	Lugt vol ſtarren
24	5	NO 3	30 7½	78	Betrokken Lugt
	12	O 4	—	80	Helder
	4	NO 4	—	—	—
	9	— —	30 7½	78	Regenwolken
25	5	NO 3	30 7½	78	—
	12	— 4	—	80	—
	4	NNO 4	—	—	Helder
	9	— 6	30 7½	77	Regenagtig
26	5	NO 4	30 7½	78	Helder
	12	— 6	—	80	—
	4	— 6	—	—	—
	9	NNO 4	30 7½	77	Lugt vol ſtarren
27	5	NO 4	30 7½	78	Helder
	12	— 5	—	80	—
	4	NNO	—	—	—
	9	— 3	30 7½	78	—

DE-

DECEMBER, 1756.

Dec.	Uur.	Wind.	Bar.	Th.	Lugt gesteltheit.
28	5	NO 5	30 7½	78	Betrokken
	12	——— 6	———	80	Helder
	4	NNO	———	—	———
	9	———	30 7½	—	Lugt vol starren
29	5	NO 5	30 7½	78	Regenwolken
	12	——— 8	———	81	———
	4	——— 6	———	—	Helder
	9	NNO 6	30 7½	78	Lugt vol starren
30	5	NNO 6	30 7½	78	Wolkig
	12	NO 8	———	81	Helder
	4	———	———	—	———
	9	NNO 6	30 7½	79	Regenwolken
31	5	NO 4	30 7½	78	———
	12	——— 6	———	80	Wolkig
	5	NNO 6	———	—	Helder
	9	——— 4	30 7½	78	Lugt vol starren.

JANUARY, 1757.

Jan.	Uur.	Wind.	Bar.	Th.	Lugtgesteltheit.
1	5	NO 3	30 7½	77	Regenwolken
	12	——— 6	———	79	———
	5	NNO 6	———	—	Betrokken Lugt
	9	——— 3	30 7½	78	Lugt vol starren
2	5	NO 3	30 7½	76	Nevel
	12	——— 6	———	79	———
	5	NNO —	———	—	Helder
	9	——— 3	30 7½	76	———
3	5	NO 3	30 7½	76	Waterwolken
	12	——— 4	———	78	———
	5	NNO 3	———	—	Helder
	9	——— 3	30 7½	76	———
4	5	NO 3	30 7½	76	Regenagtig
	12	——— 6	———	78	———
	5	NNO 6	———	—	Helder
	9	——— 3	30 7½	76	Lugt vol starren

JANUARY, 1757.

Jan.	Uur.	Wind.		Bar.	Th.	Lugtgefteltheit.
5	5	NO	3	30 7½	76	Regenagtige Lugt
	12	———	6	———	---	———
	5	NNO	6	———	78	———
	9	———	3	30 7½	76	Lugt vol ftarren
6	5	NO	3	30 7½	76	Betrokken Lugt
	12	———	6	———	77	———
	5	NNO	6	———	---	Helder
	9	———	6	30 7½	77	———
7	5	O	4	30 7½	76	Wolkig
	12	———	8	———	78	Helder
	5	NNO	8	———	---	———
	9	———	5	30 7½	77	Lugt vol ftarren
8	5	O	5	30 7½	77	Betrokken Lugt
	12	———	8	———	78	Helder
	5	———	—	———	---	———
	9	NO	8	30 7½	77	———
9	5	O	6	30 7½	77	Wolkig
	12	———	8	———	78	———
	5	NO	8	———	---	Helder
	9	———	8	30 7½	78	———
10	5	O	6	30 7½	78	Wolkig
	12	———	8	———	80	———
	5	NO	8	———	---	Geheel betrokk.
	9	———	8	30 7½	78	
11	5	O	3	30 7½	79	Wolkig
	12	———	6	———	80	———
	5	NO	6	———	---	Helder
	9	———	4	30 7½	78	———
12	5	O	4	30 7½	78	Betrokken Lugt
	12	———	6	———	80	
	5	NO	6	———	---	Helder
	9	———	4	30 7½	78	———
13	5	O	4	30 7½	78	Wolkig
	12	———	6	———	80	———
	5	NNO	6	———	---	Helder
	9	———	4	30 7½	78	———

JANUARY, 1757.

Jan.	Uur.	Wind.	Bar.	Th.	Lugtgeſteltheit.
14	5	O 6	30 7½	78	Betrokken
	12	—— 10	——	80	
	5	NO 10	——	—	Helder
	9	—— 6	30 7½	79	——
15	5	O 4	30 7½	78	Geheel betrokken
	12	—— 6	——	80	
	5	NO —	——	—	——
	9	—— 4	30 7½	80	Helder ſtar. hem.
16	5	O 4	30 7½	78	Geheel betrokken
	12	—— 6	——	80	
	5	NO 4	——	—	Helder
	9	—— 3	30 7½	79	——
17	5	O 3	30 7½	79	Wolkig
	6	—— 4	——	82	Helder
	5	NO 3	——	—	——
	9	—— 3	30 7½	80	Lugt vol ſtarren
18	5	O 3	30 7½	78	Betrokken
	12	—— 4	——	—	Helder
	5	NO 4	——	80	——
	9	—— 3	30 7½	80	De lugt vol ſtarr.
19	5	O 3	30 7	80	Wolkig
	12	—— 4	——	—	——
	5	NO 3	——	—	Helder
	9	—— 3	30 7	80	——
20	5	O 3	30 7	79	Betrokken warm
	12	—— 4	——	80	——
	5	NO 3	——	—	Helder
	9	—— 3	30 7	79	——
21	5	O 3	30 7	79	Betrokken
	12	—— 4	——	80	Helder
	5	NO —	——	—	——
	9	—— 3	30 7	78	Lugt vol ſtarren
22	5	O 3	30 7	78	Wolkig
	12	—— 4	——	80	Helder
	5	—— 4	——	—	——
	9	NO 3	30 7	78	——

JANUARY, 1757.

Jan.	Uur.	Wind	Bar.	Th.	Lugtgeſteltheit.
23	5	O 3	30 7	78	Waterwolken
	12	—— 4	——	80	——
	5	—— 4	——	82	——
	9	NO 3	30 7	79	Sterrenlicht
24	5	O 3	30 7	78	Regenwolken
	12	—— 3	——	76	Regenagtig
	5	NO 2	——	——	——
	9	—— 3	30 7	77	Helder
25	5	O 3	30 7	78	——
	12	—— 4	——	——	——
	5	——	——	80	——
	9	NO 4	30 7	78	——
26	5	NO 3	30 7	76	——
	12	—— 4	——	78	——
	5	—— 4	——	——	——
	9	—— 3	30 7	76	Lugt vol ſtarren
27	5	NO 3	30 7	74	Helder
	12	—— 4	——	78	——
	5	——	——	——	——
	9	—— 3	30 7	76	——
28	5	NO 2	30 7	74	——
	12	—— 3	——	78	——
	5	—— —	——	——	——
	9	—— 3	30 7	76	Lugt vol ſtarren.
29	5	NO 2	30 7	74	Helder
	12	—— 3	——	78	——
	5	——	——	——	——
	9	NNO 2	30 7	76	——
30	5	NO 3	30 7	74	——
	12	—— 3	——	78	——
	5	—— 3	——	——	——
	9	ONO 2	30 7	76	Lugt vol ſtarren
31	5	NO 3	30 7	76	Betrokken Lugt
	12	—— 3	——	78	——
	5	——	——	——	——
	9	ONO 2	30 7	76	Helder

FEBRUARY, 1757.

Feb.	Uur.	Wind		Bar.	Th.	Lugtgesteltheit.
1	5	NO	3	30 7	74	Wolkig
	12	—		—	78	—
	5	NNO	3	30 7	—	—
	9	—	3	30 7	76	Helder
2	5	NO	3	30 7	74	Wolkig
	12	—	3	—	78	Regenagtig
	5	—		—	—	—
	9	NNO	3	30 7	76	Helder
3	5	NO	4	30 7	74	Wolkig
	12	—	8	—	78	Helder
	5	—	8	—	—	—
	9	NNO	2	30 7	76	Lugt vol ſtarren
4	5	NO	3	30 7	75	Wolkig
	12	—	8	—	78	—
	5	—	6	—	—	Helder
	9	NNO	4	30 7	76	—
5	5	NNO	4	30 7	76	—
	12	NO	3	—	78	—
	5	—	—	—	—	—
	9	—	2	30 7	78	Lugt vol ſtarren
6	5	NO	2	30 7	76	Wolkig
	12	—	6	—	78	—
	5	—	6	—	—	—
	9	NNO	3	30 7	77	Helder
7	5	NO	3	30 7	76	Betrokken
	12	—	6	—	80	—
	5	—	6	—	—	Helder
	9	NNO	3	30 7	78	—
8	5	NO	3	30 7	78	Wolkig
	12	—	8	—	80	Helder
	5	—	8	—	—	—
	9	NO	3	30 7	77	Wolkig
9	5	O	3	30 7	77	—
	12	—	6	—	80	—
	5	NO	—	—	—	—
	9	—	3	30 7	78	Starren ligt

FEBRUARY, 1757.

Feb.	Uur.	Wind		Bar.	Th.	Lugtgeſteltheit.
10	5	ONO	3	30 7	78	Wolkig
	12	——	8	——	80	Regenagtig
	5	NO	6	——	—	Helder
	9	——	3	30 7	78	——
11	5	NO	3	30 7	78	Betrokken
	12	——	6	——	80	
	5	——	6	——	—	Helder
	9	——	3	30 7½	78	——
12	5	O	3	30 7½	79	Wolkig
	12	——	6	——	80	——
	5	NO	4	——	—	Helder
	9	——	3	30 7½	80	——
13	5	O	3	30 7½	80	Waterwolken
	12	——	6	——	82	——
	5	——	6	——	—	Helder
	9	——	3	30 7½	80	De lugt vol ſtarr.
14	5	O	3	30 7½	80	Wolkig
	12	——	6	——	—	——
	5	NO	6	——	—	Helder
	9	——	3	30 7½	80	Lugt vol ſtarren
15	5	O	3	30 7½	80	Weinig betrokken
	12	——	6	——	81	Helder
	5	NO	6	——	—	——
	9	——	3	30 7½	80	——
16	5	O	3	30 7½	79	Regenwolken
	12	——	6	——	80	——
	5	NO	6	——	—	Helder
	9	——	3	30 7½	79	De lugt vol ſtarr.
17	5	ONO	3	30 7½	—	Waterwolken.
	12	——	6	——	80	——
	5	NO	—	——	—	Helder
	9	——	3	30 7½	79	——
18	5	ONO	3	30 7½	78	——
	12	——	5	——	80	——
	5	NNO	5	——	—	——
	9	——	3	30 7½	78	——

FEBRUARY, 1757.

Feb.	Uur.	Wind.	Bar.	Th.	Lugtgeſteltheit.
19	5	NO 2	30 7½	78	Helder
	12	—— 5	——	80	——
	5	NNO 5	——	—	——
	9	—— 2	30 7½	79	——
30	5	NO 2	30 7½	77	——
	12	—— 5	——	80	——
	5	NNO 5	——	—	——
	9	—— 2	30 7½	80	De lugt vol ſtarr.
21	5	ONO 2	30 7½	—	Betrokken Lugt
	12	—— 3	——	—	——
	5	NNO 3	——	82	——
	9	—— 2	30 8	—	Helder
22	5	ONO 2	30 8	80	Wolkig
	12	—— 4	——	82	Helder
	5	NNO 4	——	—	——
	9	—— 2	30 8	—	——
23	5	ONO 2	30 8	79	Geheel betrokken
	12	—— 4	——	81	——
	5	—— 4	——	---	Helder
	9	NNO 2	30 8	80	——
24	5	NO 2	30 8	78	Betrokken
	12	—— 5	——	82	——
	5	—— 5	——	---	Helder
	9	NNO 3	30 8	80	——
25	5	NO 2	30 8	78	Geheel betrokken
	12	—— 6	——	80	——
	5	—— 6	——	82	——
	9	—— 3	30 8	80	Lugt vol ſtarren
26	5	NO 3	30 8	78	Wolkig
	12	—— 6	——	80	Helder
	5	—— 6	——	---	——
	9	NNO 3	30 8	79	——
27	5	NO 3	30 8	78	Betrokken Lugt
	12	—— 6	——	80	——
	5	—— 6	——	---	——
	9	—— 3	30 8	79	Starren hemel

FE-

FEBRUARY, 1757.

Feb.	Uur.	Wind.		Bar.	Th.	Lugtgefteltheit.
28	5	ONO	3	30 8	80	Regenagtig
	12	———	4	——	---	——— Broeyig.
	5	———	4	——	---	———
	9	———	3	30 8	80	Lugt met ftarren

MAART, 1757.

Ma.	Uur.	Wind.		Bar.	Th.	Lugtgefteltheit.
1	5	ONO	3	30 8	79	Wolkagtig
	12	———	5	——	80	———
	5	———	—	——	---	———
	9	———	3	30 8	78	Lugt met ftarren
2	5	ONO	3	30 8	79	Betrokken Lugt
	12	———	5	——	80	Regen
	5	———	5	——	---	———
	9	NO	3	30 8	79	Lugt vol ftarren
3	5	NO	3	30 8	79	Weinig betrokk.
	12	———	4	——	80	———
	5	———	5	——	---	Helder
	9	———	3	30 8	78	———
4	5	ONO	3	30 8	79	Betr. regenagtig
	12	———	—	——	80	
	5	NO	3	——	---	———
	9	———	2	30 8	80	Lugt vol ftarren
5	5	ONO	4	30 8	80	Waterwolken
	12	———	—	——	---	———
	5	———	4	——	---	———
	9	NO	3	30 8	80	Helder
6	5	ONO	4	30 8	80	Waterwolken
	12	———		——	---	———
	5	NO	4	——	---	Helder
	9	———	4	30 8	79	———
7	5	ONO	4	30 8	80	Regenwolken
	12	———	6	——	---	———
	5	NO	6	——	81	Helder
	9	———	4	30 8	79	———

MAART, 1757.

Mt.	Uur.	Wind.	Bar.	Th.	Lugtgeſteltheit.
8	5	ONO 3	30 8	80	Wolkig
	12	—— 5	——	---	——
	5	NO 5	——	---	Helder
	9	—— 3	30 8	79	——
9	5	ONO 3	30 8	79	Betrokken Lugt
	12	—— 5	——	80	——
	5	NO 5	——	---	Helder
	9	—— 3	30 8	79	——
10	5	ONO 3	30 8	79	Geheel betrokk.
	12	—— 6	——	---	——
	5	NO 6	——	---	Omtrent helder
	9	—— 3	30 8	80	——
11	5	NO 3	30 8	80	Regenwolken
	12	—— 4	——	---	——
	5	NNO 4	——	---	Helder
	9	—— 3	30 8	78	Lugt vol ſtarren
12	5	ONO 4	30 8	79	Regenwolken
	12	—— 5	——	---	——
	5	NO —	——	---	——
	9	—— 3	30 8	78	Lugt vol ſtarren
13	5	ONO 4	30 8	76	Regen wolken
	12	—— 6	——	---	——
	5	NO 6	——	78	Heldere Lugt
	9	—— 3	30 8	76	Starren ——
14	5	ONO 4	30 8	76	Regen wolken
	12	—— 6	——	78	——
	5	NO 4	——	---	Helder
	9	—— 3	30 8	77	——
15	5	ONO 4	30 8	78	Zeer betr. Lugt
	12	—— 8	——	80	——
	5	NO 6	——	---	Helder
	9	—— 3	30 8	78	——
16	5	ONO 4	30 8	77	Waterwolken
	12	—— 8	——	80	——
	5	NNO 6	——	---	Helder
	9	—— 3	30 8	77	——

MAART,

MAART, 1757.

Mt.	Uur.	Wind.		Bar.	Th.	Lugtgeſteltheit.
17	5	ONO	3	30 8	75	Waterwolken
	12	——	4	——	78	——
	5	NO	3	——	---	——
	9	——	3	30 8	76	Helder
18	5	NO	3	30 8	76	Zeer betrok. reg.
	12	——	—	——	78	——
	5	NNO	4	——	---	Helder
	9	——	2	30 8	78	——
19	5	NO	3	30 8	78	Betrokken
	12	——	4	——	---	——
	5	——	4	——	---	Helder
	9	NNO	3	30 8	77	——
20	5	NO	3	30 8	79	Regenwolken
	12	——	5	——	79	——
	5	——	5	——	---	Heldere Lugt
	9	——	3	30 8	76	Lugt vol ſtarren
21	5	ONO	3	30 8	77	Betrokken
	12	——	5	——	78	Regen
	5	NO	—	——	---	Helder
	9	——	3	30 8	76	——
22	5	ONO	3	30 8	77	Wolkig
	12	NO	6	——	79	——
	5	——	—	——	80	Helder
	9	——	3	30 8	78	Lugt vol ſtarren
23	5	ONO	4	30 8	78	Waterwolken
	12	——	4	——	80	——
	5	NO	4	——	---	Helder
	9	——	3	30 8	78	——
24	5	ONO	3	30 8	78	Waterwolken
	12	——	8	——	80	——
	5	NO	8	——	---	——
	9	——	10	30 8	78	Regen
25	5	ONO	6	30 8	78	Waterwolken
	12	——	8	——	80	——
	5	——	8	——	---	Helder
	9	NO	10	30 8	78	——

MAART, 1757.

Mt.	Uur.	Wind.		Bar.	Th.	Lugtgesteltheit.
26	5	ONO	6	30 8	78	Regenwolken
	12	——	8	——	80	——
	5	——	8	——	---	Helder
	9	NO	6	30 8	78	——
27	5	ONO	6	30 8	80	Betrokken Lugt
	12	——	8	——	---	——
	5	NO	8	——	---	Helder
	9	——	6	30 8	78	——
28	5	ONO	6	30 8	78	Zeer betrokk.
	12	——	8	——	80	——
	5	NO	8	——	---	Helder
	9	——	4	30 8	78	Starrenlicht
29	5	ONO	6	30 8	78	Betrokken
	12	——	8	——	80	——
	5	NO	8	——	---	Helder
	9	——	4	30 8	78	——
30	5	ONO	4	30 8	78	Geheel betrokk.
	12	——	8	——	80	
	5	NO	8	——	---	Weinig betrokk.
	9	——	4	30 8	78	Starrenlicht
31	5	ONO	4	30 8	78	Geheel betrokk.
	12	——	9	——	80	——
	5	NO	9	——	79	——
	9	——	3	30 8	78	Starren licht.

AAN-

AANMERKINGEN
OVER DE IN CURACAO VAN TYD TOT TYD IN ZWANGGAANDE
ZIEKTEN;

DOOR

CAREL DOERFFEL,

Genees- en Heelmeester van 's Lands Hospitaal aldaar.

Met den aanvang van Louwmaand 1757. regeerde hier onder de Europeaanen een brandende Koorts, beginnende met groote hitte, dorst, hoofdpyn, gedurig braaken, rusteloosheit, snelle pols, vuur-roode Pis, die in 't midden met een Wolk bezet was; zulks duurde tot den vierden dag; dan kwam 'er een Ylhoofdigheit by met een drooge tong; den vyfden of zesden dag volgde een huivering verzeld met Geelzugt, zynde de kleur van 't Lighaam geelgroen met een klam zweet; de Koorts-hitte verliet den Lyder, maar hy behield eene snelle Pols, de Ylhoofdig-

digheit, en 't braaken, tot den negenden dag toe; met den 11den volgde by veelen een Loop, by eenigen eene Roode Loop; zulks duurde tot den 15den of 16den dag; en een' Onmagt in de Ingewanden, tot den 21ſten.

DE GENEZINGSWYZE.

In den beginne van de Ziekte deed men genoegzaame Aderlatingen, vervolgens gaf men openlyfmaakende Middelen uit het Aftrekſel van Tamaryn, Caſſia, Manna, Rhabarber. Daar reeds te veel beweeging was, gaf men 't Zout van Alſem opgeloſt in Limoenſap, met wat Honig en Garſtewater. *In den aanwas van de Ziekte* gaf men Koeldranken uit twee ponden Garſtewater, een half Loot Salpeter, verſch uitgeperſt Citroenſap, en Zuiker, zo veel genoeg was tot de ſmaak. De Zieken gebruikten insgelyks verſch Sap uit Oranje Appelen geperſt, en Wey van Karnemelk: en in den *hoogſten Top* der Ziekte Koeldranken, en Garſte-roomen. In haare *Afneeminge*, om 't walgen te ſtuiten, gaf ik een Aftrekſel van Roode Roozen, dat met zuure Zwavelgeeſt ryns, en met Granaat

naat Syroop ſmaaklyk gemaakt was; of anders dit mengſel: vier Oncen Rozenwater, zoete welriekende Geeſt van Vitriool drie drachmen, Syroop van Klaprozen of *Diacodii* zo veel genoeg is. — In *hardlyvigheit* wierden Cliſteeren-, en in de *byblyvende Ylhoofdigheit* trekmiddelen [*Epiſpaſtica*] onder de voeten gelegt, en men gaf een genoegſaame menigte Verdunnende dranken met Thee *Bing*, zynde een gewas hier te Lande, met Saffraan; of een Aftrekſel van openende Kruiden naar de Brandenburger Apotheek. — In den *Loop* of *Rooden Loop* wierd een openlyfmaakend Middel gegeeven uit de *Rhabarber* of een braakmiddel van de *Ipecacuanha*-wortel; vervolgens tot een verſterkend middel het *Elixir Viſcerale* van HOFFMAN, of Rhynſewyn, waarin bittere Kruiden en het Staalvylſel getrokken waren.

Onder de Inwoonderen begon een kwaadaartige Koorts in zwang te gaan, gelykende naar die, welke, in 't Jaar 1754 hier ook woedde. Ze begon met grillinge, en daaropvolgende hitte, een' ongelyke Pols, de Pis, in de Koorts geloſt, was Vuur-rood; het braaken en de

be-

benautheït duurde met de Koorts 24 uuren en langer, dan volgde een tyd van 18 uuren, dat de Koorts afwas en alle ongemakken aflieten; hierop volgden nieuwe verheffingen van Koorts; hierby kwamen Ylhoofdigheit, uitslag van roode plekken, by Vrouwen ongemeene bloedvloeden, die meer dan 24 uuren duurden; hierop ging de Koorts weêr af, zynde de Ledematen koud, het Zweet koud, de Pis bruin-geel met met een Slymig Zetsel, by eenige gelykende na Water waarin Vlees gestaan heeft. Naa dat de Tyd, waarin de Koorts afwas, 15 uuren geduurd hadde, kwam 'er weêr een Koorts met alle de genoemde toevallen. Daarop volgden Trekkingen in de peezen, daarop stuipen; en, in plaats dat de Koorts afging, viel de Lyder in den Dood.

In menschen die kwaadsappig of zeer vet waren, en van deze Ziekte aangetast wierden, bespeurde men niet dat de Koorts afging, maar wel, datze verminderde zo in warmte, als in afnemende benautheit. Maar de snelheit van Pols, Slapeloosheit, en Ylhoofdigheit bleven. Zulke Afnemingen van Ziekte duurden by eenigen maar weini-

ge

ge uuren, by anderen 12 uuren. De ſterkſte Koorts-verheffingen waren op de onevene dagen; de Pis geleek na die welke men in de Geelzugt looſt. Zulken zyn meeſt den 5den of 7den dag geſturven.

Jonge magere menſchen, die men Goedſappigen kan noemen, bereikten den zevenden dag, en met dezen, of de tiende Verheffing, volgden langduriger afnemingen der Ziekte, eindelyk tusſchenpozen met eenen regelmatigen omloop der Ziekte; en de zulken zyn tegens den 21ſten dag door een behoorlyk gebruik van *Kina Kina* weder gezond geworden.

In 't midden van Louwmaand kwam een Bark van *Jamaica*, onder welker Volk de Pokjes *grasſeerden*. De regeering gebood deze Bark in 't ſchottegat te leggen; doch heeft zich deze ziekte onder 't volk alhier verſpreid. Van 1750 tot heden zyn wy anders van zulke Kinderpokjes vry geweeſt.

By de gemelde kwaadaardige *Koorts*, kwam by veelen een Zinkingkoorts met uitſlag [*Febris Catharralis petechizans.*] Zulks overkwam twee vette Turkſe Vrouwen, 30 en 40 jaaren oud: met den

den derden dag kwamen 'er roode en geele vlekken op, waar op den 5^den^ dag de dood volgde.

Een Vrouw van 25 jaaren had die even genoemde Vrouwen in haare Ziekte bezogt. Na huis gaande kreeg zy grillingen en eene daaropvolgende hitte. Den 2^den^ dag was 'er eene *intermisſie* van 12 uuren; dan volgden 'er weêr Koortsverheffingen, die den derden dag, aan 't dwaalen raakten met Ylhoofdigheit, ſterke bloedvloeying, uitſlag, ſtameling. De Pols was klein en ſnel; zulks duurde tot den zevenden dag, zynde, toen de Ziekte op haaren Top. Daarop kwamen langer *Remiſſien*, naa den 9^den^ dag *Intermiſſien;* den 11^den^ minderden de Toevallen, de Stameling bleef tot den 15^den^ dag, en tegens den 21^ſten^ wierd zy gezond. — Tot den 7^den^ dag gebruikte zy voor gewoonen drank vier pond Garſtewater, een loot Salpeter en Limoen Syroop, zo veel genoeg is; en 't volgend drankje: beſtaande uit vier oncen Afkookſel van Contrajerva Wortel; een once *Aqua Alexipharmaca*, en een half loot Tinctuur van Saffraan, 't geen lepelwys gegeeven wierd. Naa den 7^den^ dag in de tuſſchenpoozen

van

gepelde Gerst, in twee pond water, tot de helft verkookt: ik liet 'er bydoen een once *Confectio Alkermes*. — De Koortsen hiermede verdreven zynde, gebruikte men een versterkende Kruider-wyn, en om 't instorten te beletten een purgeermiddel, waarop de Genezing volbragt wierd.

Twee *Militairen* kreegen na groote ontroering eene Galbraking, waarvan de stoffe zo verbytend was, datze van de planken der kamer, waarop ze gevallen was, niet kon afgedaan worden. Zy vervielen in Verhardingen van den Lever, en in daaglykse Koortzen, waarop een bloedspuwen volgde, die hun zeer vermagerd Lighaam, in Grasmaand, den doodslaap overgaf.

Den eersten van Sprokkelmaand heerschten de gemelde Koortsen reeds sterk, zo wel onder blanke als zwarte menschen: doch men vernam zo veel uitslag niet meer: zy waren regelmatig in haare Omloopstyden. Die, dewelken naa den 7den of 9den dag langere *remissies*, of tyden zonder Koorts, kregen, zyn vervolgens genezen. Verscheide Koortsen veranderden ten ge-

melden dage in geduurige Koortſen, en met zulken liep het gevaarlyk en doodlyk af. — Hier toe gaf veel oorzaak eene verkeerde ſchikking van Geneesmiddelen, en een onbehoorlyke houding van de Zieken. By wien purgeeringen en Aderlatingen gedaan wierden, liep het gemeenlyk doodlyk af. — Een Jood, 28 Jaaren oud, gebruikte op den tweeden en vryën dag een purgeermiddel, zulks wierd volgehouden tot den 6den, en den 8ſten ſtierf hy. Met beter gevolg gebruikte ik zweet en pisdryvende middelen tot den 7den of 9den dag, dan middelen om de Koorts te breeken en 't hart te ſterken, om dat zulke Lyders doorgaans zeer zwak in die dagen waren. In veele omſtandigheden heb ik my mede van trekmiddelen onder de voeten bedient, doch heb daarvan geen beter uitwerking gezien dan *Carel Richa, in conſtitutione Epidemica Taurinenſi* 1720, daar hy 't volgende meld: „ Ik zal niet ſpreken van de „ blaartrekkende middelen. Ik heb 'er „ 't gebruik van gants niet heilzaam ge- „ vonden. Zeker! in kwaadaardige of „ Peſt-koortſen, in welken het bloed

„ na

„ na ſtremming helt, is 'er niets uitne-
„ mener, geſchikter of voordeeliger.
„ Maar daar de vogten na verſmelting
„ hellen, of ſcherper zyn, of meer
„ woeden, alwaar het bloed meer te
„ bedwingen dan aantezetten is, daar is
„ 'er weêr niets ſchadelyker en dood-
„ lyker."

Twee Kinderen, drie jaaren oud, beiden byna van gelyke Lighaamsgeſteltenis kregen de gemelde Koorts; in plaatſe eener Uitſlag was 'er drooge hoeſt, engborſtigheit en gepiep van de borſt. De handen en voeten waren koud met klam zweet; de pis was geel met een wolk in 't midden. By den eenen gebruikte ik tot den 9den dag uitwaſemende en Pisdryvende middelen. In 't *hoogſt* der Ziekte moeſt ik Trekmiddelen onder de voeten leggen; in 't afgaan der Ziekte gaf ik het aftrekſel van de *Cortex Peruvianus* met gepelde Garſt: waarmede deze zieke op den 21ſten dag vry van Koorts raakte, maar een ligte hoeſt en pieping op de borſt bleef behouden tot in Mey, wanneer hy op een Landhuis Gyten-melk met baat gebruikte. By den anderen wierden Aderlatingen, Koppen, en Purgeer-

middelen gebruikt, dog hy stierf op den zevenden dag.

Offchoon in 't midden van Louwmaand bovengenoemde Koortsen nog genoeg in zwang gingen, gebraken 'er ook geene sleepende Ziekten. Want een Vrouw van 23 jaaren, had langer dan drie maanden aan eene slymige Bloedwatering gesukkeld: zy was mager, zwak, en zonder Eetensluft, en had eene gedurige poging om te wateren; dit belette haar de rust. Ik oordeelde, dat de naaste oorzaak van haare kwale was, dat een scherpte van de pis haar de Slym van de blaas afvaagde, en dus eene uitsypering van bloed verwekte. Ik gaf haar een ontlast-middel uit Rabarber en Manna, naderhand een aftreksel van *Althea*, waarin de Gom Tragacanth gesmolten was, en prees eene geschikte Levenswyze aan. Tien dagen zulks gedaan hebbende, bevond zy haar merkelyk beter, de Pis wierd natuurlyk, de aanperzing minder. Zy gebruikte weder het ontlastmiddel en 't aftreksel nog eenige dagen lang, en vervolgens een versterkende Kruidwyn, waarmede zy volkomen genezen is.

Een Heer van 25 jaaren kreeg na 't

ge-

gebruik der klederen van zynen overledenen broeder, (die aan de Long-Teering geſtorven was,) mede de gemelde Ziekte. Verſcheide middelen wierden te vergeefs gebruikt, om dat hy geen geſchikte Levenswys volgde; maar de hoeſt en zwakheit toeneemende, beloofde hy alles waar te neemen. Men liet hem de Ezelinnemelk gebruiken en gaf hem de volgende Smeering van uitgeperſte Olie van Foelie en Balſem *Peru*, van elk evenveel; hier mede wierd de borſt tweemaal daags geſmeerd, ten einde door de Opſlurpende vaten balſemagtige middelen in den ongepaarden Ader (αζυγος) en van daar in den holader en regter holligheit van 't hart, en zo in de Long te brengen. Zodanige Middelen 40 dagen lang met een gepaſte Levenswys gebruikt hebbende, verlieten hem de bewegingen van de Koorts, die 's namiddags aankwamen; de hoesten verminderden, en de kragten namen toe, zo dat hy uitgaande zyne zaaken verrigten konde. Als de eerſte wegen vervuild waren, gaf men hem een purgeermiddel. Doch ſchoon hy de Melk lang bleef drinken, wilde toch de hoeſt niet geheel wyken.

Met den aanvang van Lentemaand heersten de gemelde Koortſen nog ſterk zonder Uitſlag, doch met een regelmatigen omloop. De Koortſen duurden nog lang, by veelen 18 ja 24 uuren, met zwaar hoeſten. By de zulken gebruikte ik meeſt uitwaſemende middelen tot den negenden dag, wanneer by de meeſten de fluimen losraakten, en ze genazen. Doch alwaar de bewegingen van de Koorts niet konden bedwongen worden nam men zyn toevlugt tot de Koortsbaſt, doorgaans met een goeden uitſlag.

By Blanken en Zwarten regeerde ſterk de *Dracunculus*, welke my ook niet verſchoonde. De Auteuren, my bekend, welke daarvan ſchryven, zyn AEGINATA *Cap.* 58, en F. HOFMAN Tom. VI. (*de morbis, certis regionibus & populis propriis.*) — Omdat men in de maanden November en December daarvan 't meeſt geplaagt word, zo hoope by gemelde maanden daarvan breeder melding te maaken.

Een Meisje, 6 jaaren oud, kreeg een Zinking-koorts, welke tegen den 15den dag verminderde, den 16den overviel haar een ſpraakeloosheit door Wurmen,

be-

benautheit , walging en ſtuipen. De bewegingen van de Koorts verheften zich daarby ; zulks duurde 13 dagen: in welken Wurmdodende middelen , Clyſteeren uit het verſch uitgeperſte Sap van de bladeren van Aloë, Smeeringen van de buik met Olie van Alzem, en naderhand hartſterkende Middelen aangewend wierden, met welke Middelen zy tegens den 32ᵗᵉⁿ dag herſteld is; doch daarop volgde een Verzweering van de Klieren agter de Ooren.

In 't midden van Lentemaand kwam een lyvig Heer, by de 40 jaaren oud, van 't Eiland *Granada* , die zeven dagen te voren een' Galkoorts gekregen had, met gedurig braaken. Den zevenden dag hield het braaken op, maar hy verviel in een' Lammigheit van beide de beenen, zo dat hy niet gaan nogte ſtaan konde. Ik ſchreef hem eene behoorlyke levenswyze voor, dat hem niet aanſtond; maar ziende dat het, in plaatſe van beter, ſlimmer wierd, begon hy na raad te luiſteren : ik ſchreef hem een Purgeermiddel voor, en poogde de ontlaſting van bloed door de Aambeien, als zynde hy des gewoon, te maaken met de *Tinctura Sacra* naar de Londenſe

 Apo-

Apotheek bereid; ik liet de Kniën en Enkelen tweemaal daags met Beverolie vryven; hiermede drie weeken lang voortgevaren hebbende, volgde een bloedontlafting door de Aambeien. De beenen wierden fterk, hy konde gaan, en zyne zaaken waarnemen. Maar zo draa hy zich in zyn Diëet te buiten gegaan had, volgde ftraks een verloren Etensluft, en 's avonds eenige beweegingen van Koorts. Hy ging na zyn buitenhuis met weinig goeden uitflag: zyn kleur bleef geel en kwaadfappig.

Veele menfchen, die van de Koortfen genezen waren, en geene behoedmiddelen waargenomen hadden, ftorteden wederom in.

Een Weduw van 42 jaaren hadde eene kwaadaardige Zinking-koorts; ik hadde haar geraden een Purgeermiddel te gebruiken, maar zulks wierd in den wind geflagen, zy kreeg dan ook een *recidief*, begon te ylen; men dagt wel dat 'er hartstogten de oorzaak van waren, doch zulks konde niet helpen. Ik fchreef voor 't baden van de voeten in warm water, Clyfteeren, en, den volgenden dag, een buikzuivering uit het aftrekfel van Zenebladen en de Agaricus

cus met Manna; zulks maakte genoegſaame ontlaſting. Zy was gewoon na twee dagen, dat de Maanſtonden geduurd hadden, ook twee dagen een Aambeienvloed te hebben. Ik gebruikte insgelyks de *Tinctura Sacra* negen of tien dagen lang met goed gevolg; vervolgens ſchreef ik Rynſewyn voor, in welke het Staalvylſel getrokken was. Wat *delicaat* zynde, konde ze weinig Medicynen inneemen. Na verloop van eenige weeken kreegze haare Stonden en daarop volgde de Aambeien-vloed, waarop ze volkomen gezond wierd.

JUDAS
EEN
GROOT GETUIGE
VAN DE
GODLYKHEID
DES
EUANGELIES;
DOOR
C. C. H. VANDER AA.

Schoon de eigenbaat, en het misnoegen tegen Jezus over eene ingebeelde verongelyking, Judas tot het verraaden van zynen Heere hadden overgehaald; was de overtuiging van 's Heilands onſchuld, Propheties-ampt en Meſſias-ſchap nogtans te ſterk, en op te duidelyke en onwrikbaare gronden gebouwd; dan dat Judas in het godlooze opzet der Hoogepriеſteren, om Jezus te dooden, op den duur kon blyven

ven toeſtemmen. Hy had, gelyk dikwyls uit de Euangeliſten aangemerkt is, reeds van den beginne zig verbeeld, dat Jezus zig uit de handen zyner vyanden wel zou weten te redden; althans dat het hun niet gelukken zou, als het 'er op aankwam, om Hem te dooden. En intuſſchen had hy (tot zyne groote verwondering buiten twyfel) gezien, dat Jezus zig liet grypen en binden; na Hannas en van daar na Cajaphas ſleepen; veroordeelen; als een Gosdlaſteraar des doods waardig keuren; beſpotten; in het aangezicht ſlaan; en van de dienaaren, als een ander gemeen gevangene, bewaaren: zonder dat Hy van zyne Majeſteit zig bediende, ofte zig de handen zyner tegenpartyderen ontweldigde. 't Is niet zonder ſchyn ofte buiten gegrond vermoeden, dat Judas hier op te binnen ſchooten de herhaalde voorzeggingen, die Jezus had gedaan wegens zyn aanſtaande lyden; voorzeggingen, welke hy zo wel, als de overige Apoſtelen, zig niet verbeelden konden, dat in eenen eigentlyken zin waren op te vatten. Hy zag, dat het 'er nu, ondanks allen zynen verkeerden waan, na

toe-

toeliep, dat het met der daad gebeuren zou. Dit was gantſelyk zyn oogmerk niet geweeſt. Hy zag, dat hy dus het godlooze middel geweeſt was, 't welk op de ondankbaarſte wyze niet alleen de hand geleend had *aan*, maar de Hoogeprieſters in ſtaat geſteld had *tot* het mishandelen van Jezus, die de liefde en achting der gantſe weereld en byzonder van hem verdiende. Dit maakt hem zeer verlegen en eindelyk raadeloos. Dus hy, géén kans ziende om zig te redden; of gééne hoop hebbende om by God genade te vinden, op de jammerlykſte wyze zyn leven endigt.

Ik zal my niet inlaaten in een naader ofte omſtandig onderzoek over de byzondere manier, hoe hy aan zyn dood kwam. Dit is reeds zo dikmaals gedaan, dat ik, voor het tegenwoordige ten minſten, dit onderzoek wel kan ſtaaken. Ik zal alleen thans zoeken aan te toonen, dat dit ontydig en onmaatig berouw, en vreeſelyk einde van Judas, ſchoon ondanks zynen wil en buiten zyne *intentie*, echter de waarheid van 's Heilands Meſſias-ſchap en van den gantſen Christelyken Godsdienſt beveſtigt: ja zelfs meer-

meerder bevestigt dan het getuigenis en de marteldood der overige Apostelen.

Het is buiten twyfel één der grootste en volstrekt noodzakelyke bewyzen voor de waarheid en Godlykheid van den Christelyken Godsdienst, dat men weete, dat de Heere Jezus *waarlyk door Godlyke kracht*, *en niet door kunstgreepen*, wonderwerken heeft gedaan, en dat Hy een onstraffelyk en *in den strengsten zin onberispelyk leven* heeft geleid: zo dit beweezen is, is de gantse Christelyke Godsdienst ontwyfelbaar waarachtig; en by den sterksten vrygeest daar voor te erkennen.

Immers, dat Jezus van Nazareth in dien tyd, als de Euangelisten verhaalen, geleefd heeft, gepredikt heeft en wonderen heeft gedaan; ten minsten dingen, die na wonderen zweemden: is zelfs uit het getuigenis der Joodse en Heidense schryveren kennelyk. En de eerste twyfelaaren van de waarheid of liever Godlykheid van den Christelyken Godsdienst, als Keizer *Julianus* en anderen, hebben dit niet durven ontkennen, maar het zelfs beleeden.

Dus komt het 'er maar voorname-
lyk

lyk op aan, of de wonderwerken, die Jezus deed, *waare*, *Goddelyke* wonderwerken zyn geweeſt, dan niet, en of de Heer Jezus een *onſtraffelyk leven* voerde.

Had Jezus een godloos leven geleid; had Hy dat voor de weereld verborgen, maar het nogtans in zynen gemeenen ommegang met zyne vertrouwelingen in deeze of geene zaak doen blyken (en hoe kon Hy zig altyd, by allen, in allerlei omſtandigheeden, geheel onberiſpelyk houden, zo Hy niet Heilig van hart en zuiver van gemoed was) had Jezus, zeg ik, niet *volkomen zuiver* geleefd: Hy kon de perſoon niet zyn, die de Apoſtelen zeggen en die wy Chriſtenen gelooven dat Hy was, dat is, de eigene, de eenige Zoon van den Allerheiligſten God, God zelf; de middelaar tusſen God en de menſchen, en, met één woord, de Meſſias: want Hebr. VII, 26. *eenen zodanigen Hoogeprieſter betaamde 't ons te hebben die Heilig was.* Maar, in tegendeel, leefde Hy zo onbeſmet, dat zyne bitterſte vyanden zelfs hem van geene ééne misdaad konden overtuigen: waar onder moet men dan Jezus ſtellen? Onder

den

den gemeenen rang van menſchen, die natuurlyk geboren worden? Staat Hy dan nog maar gelyk, zelfs met de uitmuntendſte Geloofshelden en lichten in de Godsvrucht? Leefde 'er onder dezelven dan één eenige zonder éénige fout? Immers neen! Moet Hy zelf dan niet van veel verhevener rang geweeſt zyn, dan de reſt der menſchen? En geeft het géén klem aan zyne predikingen en aan het bewys van zyn Meſſiasſchap; als mede aan zyne betuigingen dat Hy de Zoon Gods, de Meſſias, was; gekomen, niet op dat Hy zig zou dienen laaten, maar dat Hy zelf diene, en geeve zyn leven tot verloſſinge voor veelen? En wie heeft recht om aan de oprechtheid der betuigingen van een man, te twyffelen, op wien zyn bitterſte vyand zelf *niets* met eenigen grond te zeggen heeft?

Wat zyne *wonderwerken* belangt: 't is ligt te begrypen, dat het op derzelver waarheid zeer veel aankomt. Men weet genoeg, niet alleen aan het werk der Tovenaaren in Egypten, maar ook aan veele anderen, dat ſommige perſoonen valſelyk hebben voorgegeeven wonderwerken te kunnen verrigten.

't Is

't Is bekend genoeg, dat sommigen, waarlyk Godvruchtige menschen, in het denkbeeld zyn, dat de Duivel door Gods toelaating waare wonderwerken doen kan en gedaan heeft; maar men ziet wel, dat deezen moeten onderstellen, dat de Duivel dan de *kracht heeft* om waare wonderwerken te doen: want *laat* God het hem *toe;* dan geeft Hy den Duivel die macht niet ('t geen ook aan zyne heiligheid niet zou voegen) maar dan heeft de Duivel die macht reeds. Stemt dat over-één met de gezonde begrippen van 't verstand, dat de *Duivel* het vermogen zou hebben om iets buiten of boven of tegen de wetten der natuur die *God* stelde, te kunnen verrigten? Of stemt dat over één met Ps. LXXII, 18.

Dus komt het dan daar op uit, dat die geene, welke valselyk voorgaven wonderwerken te kunnen doen, zulks alleen *door geheime konstgreepen* verricht hebben.

En al was 't zo, dat iemand *door hulp des Duivels* nu en dan eenige dingen had kunnen doen, die naar wonderwerken geleeken, zo was de leer, welke Jezus met zyne wonderen ondersteunde, veel

te

te heilig, dan dat iemand ſtout genoeg zou kunnen zyn om voor te geeven dat *Jezus* door hulp des Duivels de zyne verrigt had. Dus komt het voornaamſte bewys by 's Heilands wonderen daar op aan, dat Hy dezelve *door gééne geheime konſtgreepen* verricht heeft.

Is *dat* beweezen, en zyn dus zyne *daaden* waarachtige *wonderen*, dan is *zyne leer* buiten twyfel waarachtig; want God is een God der waarheid en oprechtheid, die iemands leer dus niet met wonderen onderſteunen zou, indien dezelve niet waarachtig was. En is 's Heilands leer waarachtig; dan is ook Jezus de waare Zoon van God en de Zaligmaaker van de weereld, want dat was het voornaamſte oogmerk en de groote inhoud zyner Leere.

Deeze twee ſtukken nu, naamlyk de volſtrekte heiligheid van 's Heeren leven, en de ontwyfelbaare waarheid zyner wonderwerken zyn beweezen, door het *onmaatig berouw en yslyk uiteinde van Judas.*

Immers men merke aan, *wie* Judas was, en *wat* hy deed: dan zal de zaak volkomen blyken.

Judas was niet alleen één van Jezus

toehoorderen, die dikmaals by Hem waren. Hy was niet alleen één van de 70 Discipelen, die naauwer kennis *van* en ommegang *met* Jezus hadden. Maar hy was zelfs één van de twaalven, één van de geheime vertrouwelingen van Jezus, voor dewelken Hy zig niet verborgen had gehouden, maar die geduurig by of omtrent Hem waren geweest.

Hy had zelf, niet alleen met de overigen gepredikt, dat het Koningryk van den Messias (spreekende met opzicht op Jezus) was naaby gekomen; maar zelfs had hy bevel en macht ontvangen om *wonderen* te doen, gelyk hy dan dezelven ook gedaan had Matt. X, 1--8.

Was 'er dan iets ter weereld op het *leven* ofte zelfs op den geheimsten ommegang van Jezus te zeggen geweest: Judas moest het geweeten hebben. — Had 'er eenig bedrog onder de *wonderen* van Jezus geloopen; had Jezus door geheime kunstgreepen, ofte door natuurlyke, maar verborgene, middelen dezelven verrigt: Judas moest het *geweeten* hebben, terwyl hy zelf mede de macht om wonderen te doen ontvangen had.

Hy begaat een godloos gruwelstuk tegen Jezus. Hy verkoopt Hem voor

30

30 Zilverlingen aan de Hoogepriesteren en levert Hem ook met de daad. Maar beziet Judas! treed hy tegen Jezus op, als beschuldiger? Ontdekt hy eenig wangedrag van Jezus, ofte eenig bedrog in het doen Zyner wonderen? Bewyst hy, waarin dat wangedrag ofte dat bedrog bestaa? Ja zelfs doet hy 'er 'er wel de allerminste melding van? Immers neen! Waarom doet hy dat niet, zo Jezus niet zo heilig was, als Hy scheen; en niet zo machtig als men uit Zyne wonderen zou denken? men denke of versier 'er, zo stout men wil, maar eene reden voor: het vervolg der geschiedenisse zal ze tegenspreeken. Verzweeg hy het, op dat zyn Meester zou los geraaken? Waarom had hy zo veel liefde voor Jezus, zo dezelve gants zo godsdienstig niet was als Hy scheen: ofte zo dezelve een valse Messias en dus een godlooze bedrieger was? En, zo hy *zynen meester* niet bezwaaren wilde, schoon dezelve een bedrieger was, die valse wonderen deed, waarom bezwaart hy naderhand *zigzelven;* en dat wel in het openbaar, in den tempel? Waarom verklaart hy zigzelven voor eenen verrader die Godloos omtrent Jezus had

 ge-

gedaan, en Jezus voor onſchuldig? Deed hy dat, om toen nog de laatſte pogingen te doen ten einde de Hoogeprieſters (ware het mogelyk) van het uitvoeren van hun godloos voornemen af te ſchrikken, en zyn meeſter te behouden? Ik vraag nog eens; hoe kwam het, dat hy zo groote liefde voor zyn meeſter toonde, zo hy wiſt dat dezelve valſelyk voorgaf de Meſſias te zyn en in der daad door den ſchyn van *wonderen* de menſchen bedroog? Is de naam van verraader te draagen voor iemand dan zo onverſchillig, dat hy zulks ter behoudeniſſe van een booswicht, en godloozen bedrieger *in zaaken van den Godsdienſt*, iemand dewelke daarom *ter dood verweezen* was, zou willen ondergaan? Kan men dat van iemand denken? En zo iemand al dwaas genoeg was om dat nog te willen ſtaande houden: het wanhoopig einde van Judas bewyſt het tegendeel. Zo Jezus een bedrieger ware geweeſt, zo Hy niet waarlyk onſchuldig had geleeft en door Goddelyke kracht Zyne wonderen had verricht: waarom werpt Judas het geld, 't geen hy anders zo beminde, zo ylhoofdig weg? Waarom brengt een te vere-

regaand naaberouw hem tot een zo rampſpoedig einde, dat hy of de handen aan zichzelven ſlaat, of dat hy ten minſte van hevige droefenisſe ſtikt? Men denke niet, dat het was *uit vreeze, dat hy nu niet zou kunnen beſtaan*, nu Jezus om het leven geraakte, by den welken hy altoos genoegſaam onderhoud voor zig gevonden had! Dit is al te ongerymd verdigt. Want, al was Jezus een bedrieger geweeſt in 't ſtuk der wonderwerken, Judas had nogtans de macht om wonderen te doen van Hem ontvangen; en, ware het eene kunſt geweeſt, Judas moeſt zekerlyk dezelve van Jezus geleerd hebben. Al ware Jezus dan geſtorven: Judas zou immers, al had hy gezegd dat het door natuurlyke maar geheime kunſten, die hy geleerd had, geſchiedde, geld genoeg met het oeffenen dier konſte gewonnen hebben. Wie zou niet in verſcheide gevallen gaarne eene groote ſomme gelds aan hem hebben gegeeven, wanneer hy, gelyk zyn meeſter, lammen, kreupelen, blinden, dooven, ja zelfs dooden had geholpen? Hoeveel zou hy boven dien met het leeren dier konſte, terwyl hy toch een geldſchrok was, niet

 wel

wel hebben kunnen winnen? Dus kan het de vreeze van naa den dood van Jezus niet te zullen kunnen bestaan niet geweest zyn, die hem, als hy wist dat Jezus een bedrieger was, kon bewoogen hebben om zo wanhoopig zyn leven te eindigen. In tegendeel hy moet geweeten hebben, dat het eene Goddelyke gaaf was, door den Allerhoogsten aan hem ter verdeediginge van de eere en leere van J. C. geschonken, en die dus gewislyk naa deeze gruweldaad hem niet zou byblyven, nogte tot onderstand van zyne geldzucht aan hem zou gelaaten worden, anders ware hy nooit tot zo wanhoopige gemoedsgestalte gekomen.

Met één woord, ik redeneer dus: Wanneer 'er eenig wangedrag by Jezus in zynen *ommegang* ware geweest, Judas moest het *geweeten* hebben. Hy had Hem van naaby en in gemeenzaamen ommegang gekend. — Wanneer 'er eenig bedrog agter de *wonderen* van Jezus ware verborgen geweest; 't kon Judas niet *onbekend* geweest zyn, als dewelke, niet alleen de wonderen van Jezus zo dikwyls had bygewoond, maar zelfs de macht

macht om wonderen te doen ontvangen en zig van die macht bediend had. — Wanneer 'er iemand vervolgens eenig *belang* in gehad had om dat bedrog te ontdekken: 't was Judas geweeſt; gemerkt hy anders met den verfoeijelyken ſchendnaam van verraader en ondankbaarſt monſter van trouwloosheid tot op den laaten naakomeling moeſt gebrandmerkt ſtaan. Verklaart deeze menſch nogtans Jezus voor volſtrekt onſchuldig en zigzelven voor verraader; verklaart hy opentlyk in den tempel, voor de Prieſteren, met wegwerpinge van het geld, *dat hy had kwalyk gedaan met dat onſchuldige bloed te verraaden*, ja word hy zo wanhoopig, dat hy daardoor het leven elendig verlieſt: 'er is een klaar bewys in, dat Jezus volſtrekt onſchuldig is geweeſt en waare wonderen heeft gedaan; en dus dat hy de Meſſias en de waarachtige Zaligmaaker van de weereld is.

Ja wanneer men vaſtſtelt, dat Judas zichzelven heeft van kant geholpen, dan is zyn dood *grooter* bewys voor de onſchuld en wondermacht van Jezus, dan de dood van alle de overige Apoſtelen en Martelaaren. Want de overige Apoſtelen en Martelaaren werden

 door

door de vervolgeren van het Christendom tot het ondergaan van die marteldooden gedrongen (*): maar Judas onderging dien dood vrywillig, schoon hy gewislyk by de vyanden van J. C. in groot aanzien had kunnen en moeten zyn, wanneer hy het bedrog van Jezus had kunnen ontdekken en bewyzen, ofte het wangedrag van onzen Heere op eene overtuigende wyze aantoonen; ja zo hy maar iets met eenigen schyn op Hem had weeten te vitten. Dus ware het grooter wonder geweest (byaldien Jezus gééne waare wonderen had gedaan enz. 't geen Judas moest weeten) dat Judas nogtans zou hebben kunnen besluiten om tot onderstand van Jezus onschuld zigzelven te vermoorden en zynen goeden naam voor eeuwig te bevlekken, dan dat de Apostelen zig door hunne vervolgeren lieten ombrengen: gemerkt Judas wél zien kon, dat hy niet dan schande en de Apostelen wél be-

(*) De Martelaars ondergingen den dood wel vrywillig om Jezus wil. Maar men moet niet denken, dat het voor die menschen volstrekt onverschillig was, of zy *eenen geweldigen dood* stierven. Zy hadden 'er gewis een afschrik van, maar overwonnen dien door het geloof.

begrypen dat zy veel eere daar meê zouden inleggen, gemerkt zy (de laatſten) den lof van getrouwheid aan hunnen meeſter tot in den dood, ten minſte by Zyne vrienden, moeſten behaalen, daar Judas van Chriſten en onchriſten voor altyd gehaat moeſt zyn; om dat hy voor verrader by elk eenen te boek moeſt ſtaan. Ik beken; dit bewys is zo ſterk niet, wanneer men onderſtelt, dat Judas door de hevige hertstochtlyke aandoeningen, uit zyn onmaatig berouw geboren, verſtikte; want dan was zyn dood niet vrywilig door hem ondergaan; maar het bewys is evenwel niet gering, als men bedenkt, hoe klaar en levendig dan evenwel Judas zyne godloosheid gezien moet hebben. En dus is Judas een groot getuige voor de Godlykheid des Euangelies.

Dan men zal zeggen, *dan heeft de Godlyke Voorzienigheid buiten twyffel Judas daar toe beſtemd en geſchikt; en dus, ten minſte eenigſints, gedrongen om een zo uitmuntend getuige van de waarheid te zyn: want, had Judas onzen Heiland niet verraaden, wy zouden dit groote bewys voor de waarheid van den Chriſtly-*

 ken

ken Godsdienst gemist hebben. Ik staa toe, dat een dergelyk bewys voor het Euangelie uit de ondaad van Judas niet ware voortgekomen, indien Judas endelyk (om kort te zyn) niet indien elendigen staat ware gestorven; maar daar uit volgt niet, dat God zyne deugd en bekeering niet gewild heeft ofte hem tot dien jammerlyken dood heeft gedrongen; want God wil niet, dat *wy* iets kwaads doen, op dat 'er iets goeds uit voortkome. Derhalven doet *Hy* het althans *zelf* niet. Men kan alleen hier uit opmaaken, hoe oneindig Wys de Voorzienigheid en bestiering des Allerhoogsten is, die uit de duisternisse het licht weet voort te brengen, en eenen man, gelyk Judas, die Hy zag, dat altoos zo godloos zou zyn, dat hy bekwaam zou weezen om voor geld en uit toorn zynen Zaligmaker te verraaden, in eene zodanige omstandigheid te stellen, dat zyne ondaad nog (schoon buiten zyne gedagten) diende ter bevestiginge van de Waarheid van 's Heilands Messiasschap (*), even als dezelfde Wysheid het

(*) God (dunkt my) zag duidelyk, dat, in welke omstandigheid en betrekking op de weereld

het daar heenen ſtuurde, dat de godloosheid van Jozephs broederen, ondanks hunnen wi', de hand leende tot de verheffinge van dien broeder, dien zy meenden te onderdrukken; en tot behoudenisſe van hunnen Vader, van zyn zelven, en van de Stam-linie des Meſſias.

Iemand zal miſſchien denken: *men kan echter niet ontkennen, dat Judas zeer veel dienſt aan de Chriſtenen gedaan heeft, voor zo verre als hy* (voor eerſt) *den Zaligmaker van de weereld, die toch lyden moeſt om ons te verloſſen, in die omſtandigheid gebragt heeft, dat Hy moeſt lyden, Anders waren wy immers niet verloſt.* — Dan men weet immers, dat men veel-al de deugdlykheid van iemands gedrag moet beoordeelen naar zyn oogmerk. Ten minſte kan men nooit iemands gedrag goed

reld Hy Judas ſtelde, dezelve toch onverbeterlyk en rampzalig worden zou: Hy ſtelde hem daarom tot Apoſtel aan, op dat, was hy dan door zyne onverbeterlyke godloosheid, door zyn eigene ſchuld, tot géén nut *voor zigzelven* in de weereld, hy ten minſte voor het menſchelyke geſlacht van *nut* zou zyn, met, ſchoon buiten zyn oogmerk, een zo onbetwiſtbaar getuige van 's Heilands onſchuld en Godlykheid van wondermacht en dus ook der Euangelie-leere te zyn.

goed keuren, ten zy dan, dat *en* zyne daad *en* zyne oogmerken met het waare billyke en rechte over-éénſtemmen. Zo min als Jozeph dus zynen broederen verplicht was, ofte hun hertlyk dank zegt, dat zy hem voor Slaaf verkogt hadden, ſchoon zyne verheffing tot zo groote waardigheid, als waar toe hy naaderhand geraakte, ten minſte eenigſints daar in gegrond was: zo min is het gelukkige gevolg, 't geen *door Gods Voorzienigheid en beſtiering* uit de ondaad van Judas is geboren, aan hem, als ware zyn gedrag eene deugd geweeſt, te danken. 't Is even zo gelegen met den dood van Judas, ſchoon dezelve de waarheid van den Euangeliſen Godsdienſt beveſtigt. Wy mogen en moeten met Jozeph zeggen: *hy gedagt het kwaad met Jezus te maaken, maar God gedagt het goed met Hem te maaken, gelyk heeden aan den dag is, om veel volks te behouden.*

Maar iemand zou kunnen denken, *zo de daad van Judas evenwel dan een zo godloos verraad blyft, als het altoos begrepen word en het ook zyn moet; wanneer het nuttige gevolg, 't geen uit zyn wangedrag is voortgevloeid, aan hem niet*

niet is te danken: dan is evenwel Judas ongelukkig, dat hem de beurs vertrouwd wierd en hy dus in verzoeking gebragt. Mogelyk, zo hy onder de Discipelen de beursdrager niet ware geweest, dat hy nooit tot zulk een uiterste ware gekomen. 't Is zelfs waarschynelyk, dat hy over het uitgieten van die kostlyke Zalfolie, die hem gelegenheid tot misnoegen gaf, zig zo veel niet bekreund zou hebben, zo hy niet, geldzuchtig zynde en de beurs draagende, gevreesd had dat hy daarby nu niets kon winnen. — Maar, terwyl Judas uit zynen eigenen aard *gierig* was, zo valt ligt te begrypen, dat hy onder alle de Discipelen de greetigste zal geweest zyn om de beurs te draagen, daar de overigen zig daar omtrent niet eens bekommerden, of althans daar na niet trachten. Ook is het wel waarschynelyk, dat Judas den overigen, als de zuinigste, en dien 't het best betrouwd was, voorkwam, gemerkt een gierigaard, hoe zeer hy zyne gierigheid ook verberge, toch ligtst doe blyken, dat hy 't ten naauwsten weet te overleggen. Dus was het niet vreemd, dat de Apostelen hem dat gewillig overlieten, ja hem daar toe verzogten.

't Is

'T Is waar, Jezus wist wel, welken misbruik hy daar van maaken zou; maar het voegt der opperste goedertierenheid, zo veel te doen omtrent zyne schepselen, *als behoudens de welvoegelykheid geschieden kan*, ten einde te toonen dat hy hun welzyn zoekt, en dat, wanneer zy ongelukzalig worden, dit geschied buiten Zyne schuld, maar dat zy zelfs oorzaak daar van zyn. Immers was Judas door onzen Heiland van het bewaaren der Discipelen beurse NB. *door onzen Heere* ontzet geweest; zou het niet natuurlyk, misnoegen by Judas tegen Jezus verwekt hebben? Blykt het ook niet klaar, dat dit bewaaren van het geld maar eene *gelegenheid* was, by welke Judas, die reeds te voren zo godloos was, toonde, dat hy in weerwil van alle gelegenheeden ten goede, dewelken hy genoot in 's Heilands ommegang, nog bekwaam was om zynen Heer en weldoener te verraaden? Dus is dan J. C. onschuldig.

Dan men zou kunnen zeggen: *waarom verkoos hem dan J. C. tot Zynen Apostel? Hadd' Hy hem liever buiten dat getal geantlae: Judas zou dat gevaar niet* ge-

gelopen hebben. — Maar, waarde Leezers! hoe kan men zo onredelyk zyn jegens God. *Is uw oog daarom kwaad*, (zyt gy daarom misnoegd, mag het hier wel heeten), *dat God zo goedertieren is.* Had de Heere Jezus Judas in dat gezelſchap niet toegelaaten, en Judas had echter onzen Heere verraaden; zouden (ten minſten ſommigen) niet gedagt hebben: zo Jezus deezen man tot Zynen gemeenzaamen ommegang had toegelaaten, hem Zyne levenswyze had doen zien, hem Zyne predikingen en derzelver uitleggingen hadde laaten hooren, hem Zyne wonderwerken vertoond en met de overige Diſcipelen de macht om wonderen te doen gegeeven had; nooit ware Judas tot een zo yslyk gruwelſtuk van den Meſſias te verraaden gekomen; maar nu heeft hem de Heer ten minſte de beſte gelegenheid om zig te bekeeren afgeſneeden. — En ziet eens welke ongerymdheid! Nu, nu hem de Heere Jezus alle deeze weldaaden beweezen heeft, nu klaagt men nog over deszelven goedertierenheid en wil hem zelfs wegens zyne genade beſchuldigen. Is dat gegrond en billyk geredeneerd?

Denkt

Denkt niet: *waarom gaf hem God eene dergelyke natuur die tot gierigheid overhelde. Hy, die der menschen hert leid als de waterbeeken; kon immers Judas ook wel van gemoed doen veranderen ofte hem eene andere neiging inplanten?* — Wie toch zegt, dat hem God deeze neiging tot gierigheid ingeplant heeft? Is God de oorsprong van eenige kwaade neiging ofte overhelling daar toe? Verre van daar! 't Is waar; de neiging *tot zyn geluk* had God hem ingeplant. En die was goed. Maar dat hy zyn geluk zogt *in het geld*, hing niet van *Gods* hem ingeplante neiging tot zyn geluk, maar van *hem* zelven en van het misbruik 't geen hy van zyne vryheid maakte, af. En, dus was zyne schuld gegrond in zo veel verzuim, ten deele van hem zelven, ten deele misschien van zo veele anderen, die betrekking op hem hadden, dat deeze diepte niet te peilen is. Daarby komt, dat God, altoos wyselyk en naar waarheid en derhalven, altoos overeenstemmig met *de reaelykheid* van den mensch handelt; en dus niet *met geweld*, maar met handleidingen en redenen, iemand betert. Dit deed Hy met Judas, ten einde hem op eene redelyke maniere

tot

tot beterschap te brengen. Hoe kan men dan God hier in beschuldigen, dat Hy géén geweld gebruikte?

Wil men zeggen, *het ware beter geweest, dat dezelve mensch niet geboren was*, zo eischt zulks een bewys, 't geen niemand geeven kan; want, die dit met vrucht zou willen onderneemen te bewyzen, moest het geheele Al kunnen overzien, in alle deszelven deelen, door alle tyden; en alle de voor- en naadeelen van het scheppen of niet scheppen van Judas kunnen aantoonen. Dus is het eene dwaaze vermeetelheid zodanig iets zo stout te stellen; daar niemand machtig is dit te beslissen, dan alleen God. En die beslist het juist ten naadeele van hen, die dit zouden willen stellen, terwyl Hy Judas *geschapen heeft*. Schoon het dan waar is, gelyk J. C., zegt Matt. XXVI, 24. 25. dat *het* DENZELVEN MENSCHE *beter was geweest, dat hy niet geboren was*; zo volgt hier uit nogtans niet, dat het zelve toegepast mag worden *op het Algemeen*. In tegendeel schynt, of liever bewyst de daarstelling van Judas in de weereld, dat het (alles te samen genomen zynde) toch beter was voor het Algemeene belang, denzel-

ven te laaten geboren worden, dan hem in het niet te laaten. Want God, die altoos het beste verkiest, zou hem anders ontwyffelbaar niet geschapen ofte ten minste niet tot zyne manlyke jaaren in het leven behouden hebben.

Wanneer men dan alles behoorlyk in orde weder opneemt, dan komt de zaak naar myne gedachte kortelyk daar op uit. God, de Alweetende, zag, dat Judas best op het tooneel deezer weereld gesteld en tot manlyke jaaren onderhouden wierd. Hy zag, dat deeze mensch bekwaam zou weezen, om Zynen hoogsten weldoener, in weerwil van alles 't geen hem zulks afried, te verkoopen, te verraaden, te leveren. Op dat het nu blyken zou, dat Hy (de Heer) alles gedaan had, ten einde Hy deezen mensch voor het verderf bewaarde, besloot Hy denzelven onder het twaalftal van des Messias Discipelen te laaten opneemen, op dat hem alle de lessen, wonderen enz. van Jezus tot betere gedagten zouden brengen. Terwyl Hy zag, dat hy dat ampt niet zou blyven waarneemen, ten zy dan dat hy de beursdraager was, besloot Hy dat, doch onder alle voorbehoedzelen, op dat hy ten goede keeren

zou,

zou, toe te laaten. Hy zag wel, dat dit alles deezen door zyne ſchuld onverbeterlyken menſch niet zou verbeteren: maar Hy wilde dit egter ten deele doen, ten deele toelaaten, op dat aan de eene zyde zou blyken, dat Hy aan Judas ter zyner verbeteringe niets had geſpaard, en dat Hy derhalven onſchuldig was aan deezes menſchen dood; en opdat aan de andere zyde het berouw en de ſchrikkelyke zelfsmoord van Judas, waar in zyne godloosheid zou eindigen, nu hy een Diſcipel van Jezus en zelfs zyn Apoſtel was, ten volle zou bewyzen, dat 'er op Jezus leven ofte wonderen, zelfs door zynen verrader, niets had kunnen gezegd worden; dat Zyn leven derhalven onſtraffelyk en Zyne wonderen Godlyk waren, en dus Jezus de Meſſias, de Zaligmaaker van de weereld.

Ziet daar, Leezer, wat ik over het berouw en droevig einde van Judas met opzicht tot de zaake van het Chriſtendom denke. In het begin van het Jaar 1745 geraakte ik, (zo veel ik weet ten eerſten maale) op die gedagte, dewelke het oogmerk van deeze Aanmerkingen is, en dus aanleiding tot dit opſtel gegeeven heeft. Ik heb ze toen reeds

aan verscheidenen myner goede vrienden medegedeeld, en zy zyn op derzelver aanraaden in het jaar 1752 in die orde gebragt, als ikze u tegenwoordig, uitgezonderd eenige weinige kleinigheeden, aanbiede.

Ik vinde wel in de aantekeningen van den Geleerden Heer WOLF (bekend onder den naam van *Curæ philologicæ & criticæ*) over Matt. XXVII, 3. gemeld, *tot dit vers behoort byzonder een paaschprogramma der Hooge Schole te Jena, van het jaar* 1720. *alwaar Judas als een getuige van de Euangelische waarheid voorgesteld word:* dan dit stuk heb ik nooit gezien.

Naaderhand heb ik gevonden in de *Berlinische Hebopffer, vol. IV. p.* 78. *en volgg.* een stukje betyteld *F. W. aanmerkingen over de aanmerkelyke opneeming van Judas, den verraader, in het getal der Apostelen.* Deeze aanmerkingen houde ik my om meer, dan ééne, redenen verzekerd, dat den ongemeen geleerden, scherpzinnigen en met één woord alle eerbied waardigen Heer, FREDERIK WAGNER, Hoofdpastor (zo ik meen) aan de Michielskerk en Scholarch te Hamburg, tot Schryver hebben. Deezen heb ik met een zeer groot genoegen geleezen

en

en dezelven hebben my in myn voormaalig gevoelen zeer bevestigd.

In het jaar 1754 kwam te Leiden by *Hendrik Trap* een stuksken uit, 't geen den naam droeg van *Aanmerkingen op het gedrag en het Caracter van Judas Iscariot als een doorslaande bewys voor de waarheid des Christelyken Godsdienst* enz. uit het Engelsch vertaald. Waar in men zien kan dat de Schryver niemand gevonden had, dewelke opzetlyk daar over had geschreeven (*) en dat hy daarom dat stuk had ondernomen zelf uit te werken.

Dit laatste werkje, vooral omdat het in onze moedertaale was meegedeeld, bewoog my in den beginne, schoon het op eene geheele andere manier het stuk uitvoert, dan ik myne gedagten daar over hadde op het papier gebragt, om deeze Verhsndeling nimmer aan het licht te geeven.

Dan, in den laatstledenen winter, het by zekere gelegenheid voorleezende aan Heeren welker oordeel en geleerdheid ik ten hoogste eerbiede, werd ik door hen overgehaald om dit stuk evenwel der Maatschappye aan te bieden. Dat

'er

(*) Zie bladz. 6. boven aan.

'er dingen in voorkomen dewelken in die andere ſtukken niet aangeroerd zyn; en dat de zaak zelve op eene geheele andere wyze is uitgevoerd, weet ik zeker. Dat dingen van dit ſoort met nuttigheid kunnen voorgeſteld worden, heeft my de bevinding geleerd. Ons land is (wat men 'er ook van denke) niet ledig van menſchen, dewelken dergelyke voorſtellingen noodig hebben. Maar of dit ſtuk, 't geen ik hier mede aanbiede, den druk onder de Verhandelingen waardig is, laat ik aan het verlichte oordeel deezer Maatſchappye en aan den Lezer over.

Ik weet wel, dat ik over het geheel de waarheid van de Euangeliſche geſchiedeniſſe onderſtelle, maar wie ziet niet, dat men Matthæus voor niet beter, dan zinneloos, moet houden, indien men wil onderſtellen, dat hy de ſtoutheid zou gehad hebben om deeze zaak ter dier tyd zo omſtandig te verhaalen als hy gedaan heeft, indien hy de waarheid niet op eene taſtelyke wyze aan zyne zyde had gehad. Of men moeſt willen voorgeeven, dat Matthæus Euangelie door eenen bedrieger naaderhand op zynen naam was opgeſteld

ſteld en aan het licht gegeeven: dan de zodanigen zouden, onder anderen in het uitmuntende werk van den Heer LARDNER *over de Geloofwaardigheid der H. Geſchiedeniſſen* (zo zy overtuigd willen weezen) hun antwoord genoeg kunnen vinden; dus ik my hier mede niet behoeve op te houden, nogte aan te toonen dat deeze plaats niet vervalſcht kan zyn, omdat lieden van een maatig oordeel wel kunnen zien, dat een zodanige vervalſching, in zo veele afſchriften en overzettingen des N. T. en ſchriften van Oudvaderen, zonder door iemand van de vyanden der Chriſtlyke Kerke zelven ontdekt ofte aangeweezen te worden, niet kan ingeſlopen zyn: althans dat men wel zeer lichtgeloovig moet kunnen weezen, als men dit voor aanneemelyk wil houden, en op dien voet na den naam van ſterken Geeſt kan trachten.

BESCHRYVING EENER VERLOSSINGE VAN TWEELINGEN

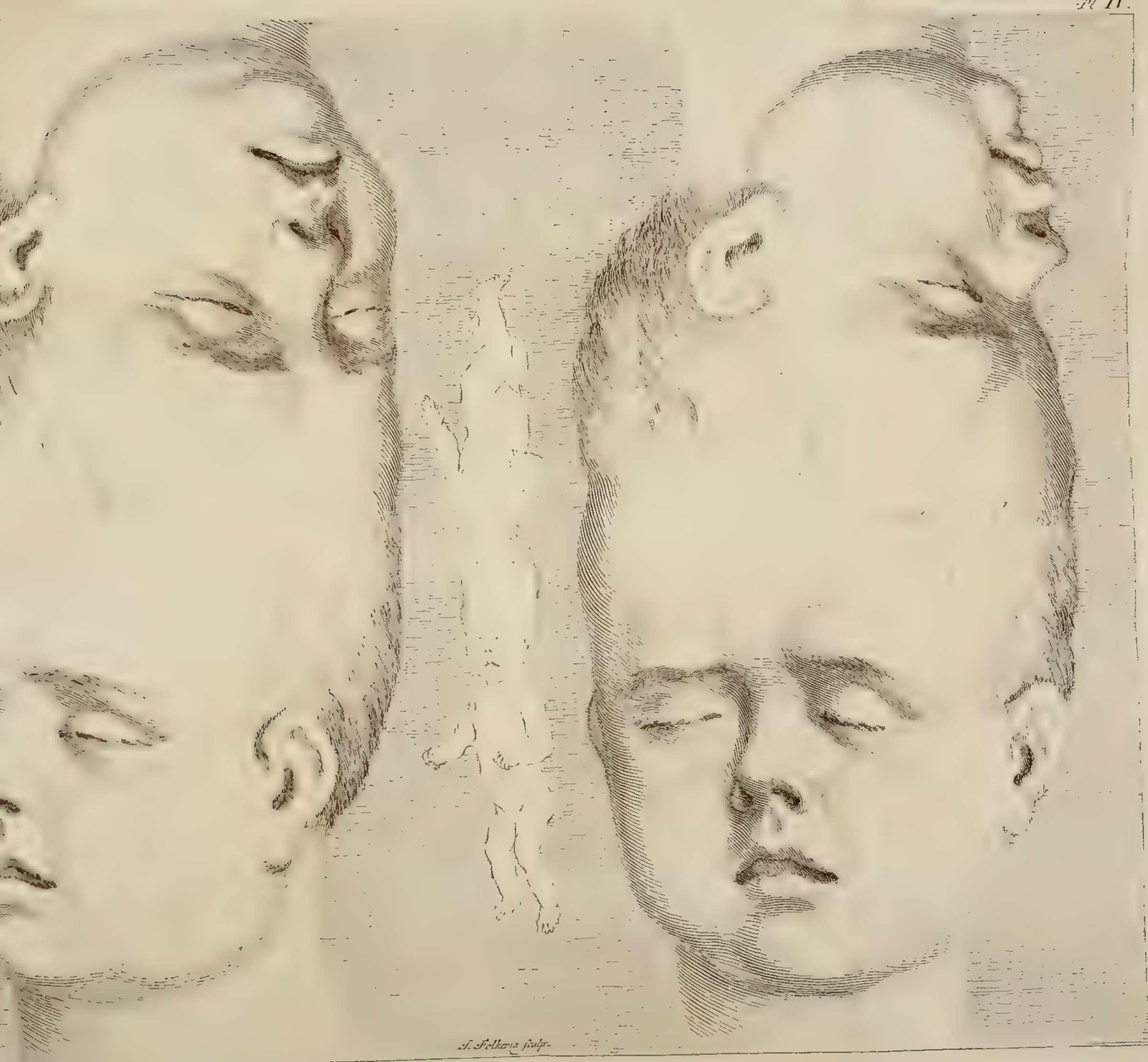
DIE MET HET BOVENDEEL HUNNER HOOFDEN WAREN AANEENGEGROEID;

DOOR

PIETER SANNIE.

Myn voorneemen met het aanbieden van deeze Waarneeming is niet, om te handeleen over de byzondere omſtandigheeden, die in deeze of andere tegennatuurlyke verlosſingen dienen in acht genomen te worden, want indien zulks in ordre zou geſchieden, zou dit ſtuk veel te lang moeten worden. Maar myn oogmerk is alleen, de wonderbaare werking van de natuur in deeze Tweelingen de weereld mede te deelen, waar toe ik nog al eerder ben overgegaan, om dat het my niet voorſtaat, dat ik ooit eene ſamengroeijing van deeze natuur in print gezien heb. Misſchien zal'er ook voor de kundigen, en die

J. Folkema sculps.

geenen, dewelken in de practyk zyn, wel ligt de eene of andere omſtandigheid in voorkomen, die niet onaangenaam zal zyn. Dat ik hier niet melde den tyd hoe lang de Vrouw in arbeid was geweeſt, voor dat ik by haar gehaald werd, ook niet het geene voor myne komſt aldaar gepaſſeerd was, nogte de omſtandigheeden, en hoe ik de Vrouw bevond, is, om dat zulks mede hier niet tot myn oogmerk dient.

Op den 14 November 1752 dan werd ik 's morgens ten tien uuren gehaald by de Vrouw van *Govert van Herp*, woonende op de Osſemarkt alhier, zynde aan de kloeke kant, wélgemaakt van ligchaam, op het beſte van haare jaaren, en hebbende meer kinderen gehad. De Vrouw, was reeds een geruimen tyd in arbeid geweeſt, en het water was zo lang al van haar weggelopen, dat de lyfmoeder ruim tyd had gehad om zich vaſt om het ligchaam van het kind te ſluiten, gelyk dat ook bleek by het onderzoek.

De Vrouw examineerende vond ik het kind dwars met den ſlinkerſchouder na de geboorte gekeerd. Met moeite bragt ik den regter voet na beneden en vond meerderen tegenſtand, om denzel-

ven verder na beneden te brengen dan naar gewoonte. Vervolgens bragt ik een tweede been, 't geen een linkerbeen was, na beneden. Deeze beenen, die géén van beiden door de geboorte konden gezwollen zyn, tegen malkanderen examineerende, bevond ik een regter en een linker voet van dezelfde lengte, dikte, en vleezigheid; en, daar het anders zelden gebeurt of het eene kind (wanneer zy tweelingen zyn) is of grooter, of dikker, of vleeziger, dan het andere; daar kon ik hier in het geheel géén onderfcheid in deeze twee beenen ontdekken.

Nu trachtte ik de beide voeten, te gelyk met de toonen na beneden, na buiten te brengen: maar dit was ook vrugteloos. Hier op de hand weder op het lyf van de Vrouwe brengende voelde ik wel, niettegenftaande de Vrouw vleezig was, dat de *uterus* eene goede fituatie had, en ruim groot genoeg was voor een enkel kind, als was het dat het kind en de naageboorte beiden aan de kloeke kant waren. Maar aan de andere zyde weder in acht neemende, de *conftitutie* van haar lig-chaam en dat zy reeds meer kinderen had gehad, zo begreep ik dat 'er een zo-

da-

danig beletſel moeſt zyn, 't geen zich tot hier toe niet had laaten ontdekken. Dus moeſt onderzocht worden, of dit beletzel veroorzaakt wierd van den ſtreng, dan of het kind mogt hebben een water-buik,-borſt, of water-hoofd of iets anders, want tot hier toe waren alle gedagten ten dien opzichte giſſingen, naadien my de waare oorzaak nog verborgen was.

Hier op den eenen voet loslaatende, ging ik voort met te onderzoeken of ik het beletzel ontdekken kon; en of 'er ook twee kinderen waren, waar van het eene met den rechter, en het andere met den linker voet in de geboorte was geweeſt, niettegenſtaande de vergelyking die ik met dezelven had gemaakt en de onderſcheidene beweeging die ik aan dezelven had gegeven.

Alles naader onderzoekende, bevond ik, dat 'er twee kinderen waren, en ſtelde alles, dat 'er vereiſcht werd, in het werk om één van de beide kinderen ter weereld te brengen. Dan, eer ik zulks ondernam, begreep ik zeer wel, dat dit niet zonder veel moeite en ongemak ten einde gebragt zou kunnen worden: want de ondervinding had my zeer wel geleerd, dat 'er in een *uterus* die

die reeds zo lang droog was geweeſt, die de beweeging volgde, dewelke 'er met de hand gemaakt werd, en die zo naauw om het gééne hy omvatte toegeneepen was, veel moeite aan zou vaſt weezen. Want, iemand die 'er al eenig denkbeeld van heeft, maar die niet by de ondervindinge in deeze ſoorten van verloſſingen heeft geleerd, hoe ſterk de drukking of ſluiting van den *uterus* kan zyn, is het ook onmogelyk om 'er zich een regt denkbeeld van te maaken. En, zo 'er ooit eenig onderſcheid mag gemaakt worden tuſſchen de *Theorie* en de *Practyk*, is het wel dęgelyk in dit geval. Want hier kan men wel ligt wonderen doen by de Theorie, en intuſſchen zyne zwakheid by zichzelven klaar ontdekken als men tot de Practyk komt.

Naa veel moeite bragt ik een tweeden linkervoet na beneden en het kind volgde in het geheel, maar, toen het hoofd geboren werd, zo vond ik met verwondering, hoewel het eene natuurlyke dikte had, dat het zo lang was, en nog meerder verwonderde ik my, dat 'er een tweede hoofd en ligchaam op volgde, het eene aan het andere vaſt zynde.

De

De kinderen geboren zynde waren beiden dood, want ik kon aan geen van beiden eenige klopping in den navelstreng of borst ontdekken. De kinderen afgebonden zynde gaf ikze over en verloste de Vrouw verder van de naageboorte, die, naar de Vrouw en kinderen, maatig was van grootte, dikte en figuur; en de wortels van de strengen waren digt byéén ingeplant.

Alzo nu uit de grootte en lengte van de hoofden bleek, dat de cirkel, dien nu deeze beide hoofden ofte kinderen hadden moeten beschryven, van zeer veel grooter uitgestrektheid moest geweest zyn, dan dat 'er één groot kind of twee kinderen het ééne naa het andere geboren worden: zo *examineerde* ik, by het haalen van de naageboorte, en nog daar naa, den *uterus* en de *vagina* met *attentie*, of zy eenigzints *gelædeerd* waren; het welke niet te verwonderen zou geweest zyn wegens de uitrekking, dewelke aan deeze deelen, die zo lang droog zynde, gespannen hadden gestaan, had moeten geschieden. Maar zulks niet ontdekkende en de Vrouw in haar bed bezorgd hebbende, bevond ik haar redelyk wel naar de omstandigheid.

Deeze

Deeze verloſſing heeft bynaa drie quartier uurs geduurd.

Ik hoopte om de voorgemelde reden, (en, zo my dagt, niet zonder grond), dat de Vrouw nog wel weder zou herſteld worden. Maar anderhalf uur naa de verlosſing kwam men my zeggen, dat zy zo aanſtonds een flaauwte had gekreegen en zeer ſchielyk daar in was geſtorven. Zo dat zy niet langer, dan anderhalf uur naa de verlosſing, heeft geleefd.

Wat nu de oorzaak van een zo ſchielyk overlyden is geweeſt bleef my onbekend, te meer om dat ik by de verloſſing, niets ontdekt had, het welke eenen zo ſpoedigen dood kon veroorzaaken.

Dit is het eerſte en tot nog toe het eenige geval, het geen ik heb gehad van tweelingen die aan malkanderen gegroeid waren, in den tyd van genoegſaam zeven-en twintig jaaren, dat ik in Haarlem, en rondom deeze Stad, alleen deeze kunſt exerceere en dus een goed aantal van alle ſoorten van verloſſingen heb gedaan.

Ik had deeze kinderen ten eerſte aan myn huis doen brengen met oogmerk om-

omze als iets zeldzaams te bewaaren, en by gelegenheid de innerlyke geſtalte der hoofden te onderzoeken. Maar, door het ſterk aanhouden van den Vader en van de naabeſtaanden, was ik genoodzaakt om dezelven weerom te geeven; egter heb ik door den vermaarden Tekenaar en Konſt-ſchilder TACO JELGERSMA deeze nevensgaande tekening van de beide hoofden zo als zy aanéén-gegroeid waren *genoegſaam overeenkomende met de waare grootte* laaten vervaardigen (*). Ik heb my hier toe bepaald, om dat 'er voor myne kunſtgenooten, buiten de reeds gemelde verééniging deezer hoofden, niets aanmerkelyks aan deeze kinderen wierd gevonden, en zo ik hunne ligchaamen naar hunne waare grootte mede had willen laaten tekenen, ten einde ze in het koper te brengen, de plaat ten minſte drie en een half voet groot zou hebben moeten zyn, 't geen zekerlyk in een werk, als die zyn van deeze Maatſchappye, veel te groot en onhandelbaar zou zyn geweeſt. Dan ik heb 'er tot voldoening van de nieuws-gie-

(*) En zo zyn dezelven ook in het koper gebragt in de hierbygevoegde prent.

gierigheid evenwel het geheele beloop der beide ligchaamen zo als zy zich vertoonden, in het klein, laaten byvoegen, op dat een ieder zich van de geheele geſtalte dier kinderen des te gemakkelyker een denkbeeld zou kunnen maaken.

Het gerucht van zulk eene zeldſaame gebeurtenis verſpreidde zich zeer ſchielyk, en dus kwam een groot aantal van nieuwsgierigen aan het huis van den man om deeze kinderen te zien.

Deeze kinderen waren twee meisjes, voor Tweelingen redelyk kloek, wél gevoed en vleezig, en waren niet lang dood geweeſt. Dan beiden deezen kinderen waren de fontenellen ofte de bovenſte vliezige gedeelten, zo verwyderd, dat die de wydte hadden van de geheele dikte der hoofden: zo dat de hoofden van boven, daar zy vereenigd waren, gelyk doorgingen zonder dat het de minſte inbuiging of uitzetting maakte.

De voorhoofdsbeenderen waren voor de helft geplaatſt tuſſchen de opperhoofds en voorhoofdsbeenderen zodat de neus van den eenen over het oor van den anderen in een regte lyn kwam,

en

en deeze plaatzing van de voorhoofds en opperhoofdsbeenderen, kon men door het gevoel zeer wel onderscheiden.

Aan de huid kon men by de samenvoeginge van de hoofden, dat is ter plaatse daar zy samen of in een gevoegd waren, gééne de minste tekenen, het zy van aanhegting ofte inbuiging, ontwaar worden, maar dezelve was in het geheel over de beide hoofden beweegbaar en nergens vast. Ook was zy by de vereeniging niet dikker nogte zoomachtig, maar ging zonder de minste verandering van het eene kind tot het andere over, en de couleur over de beide hoofden was dezelve, met hair begroeyd, zo als men in 't gemeen in voldragene kinderen ziet: zo dat hoe meer men ze beschouwde, hoe zy meer de verwondering opwekten.

EENIGE

BEDENKINGEN

OVER DE

VERSTIKKINGE

EN

VERSTIKTEN;

DOOR

J. ENGELMAN.

§. I.

Myn oogmerk is eenige Aanmerkingen te maaken over de Verſtikking en Verſtikten. Het gene my daar toe aanleiding geeft is het volgende geval: waarin ik zo veele byzonderheden voor my onderſcheide, als ik met *Curcyf* en met de cyfergetallen aangeweezen heb. Den 19den van Grasmaand 1758, 1) *viel een gezonde Jongen, oud 7 Jaaren,* met een

een kleiner Jongen, op een vlotje ſpeelende, *in de* Leidſe *Trekvaart* by de Kalkbrandery van den Heer JAN SOUTMAN. De jongſte te onnozel om hulp te roepen, liet zich langſaam na de overkant van de vaart dryven, loopt na zyn huis en verteld het gebeurde. Eer men in de eerſte verwarring en ontſteltenis 't nodige by de hand had, en men hem zoekende vond, 2) *lag* hy 'er ruim *een half uur tyds* in, eer men hem krygen konde, vermits hy 3) *vyf voeten diep onder water* ſtak. 4) *Uit het water gehaald zynde vond men het aangezigt blauwagtig bleek; de Leden ſlap; de oogen en mond vaſt geſloten; en een gantſch onbewogen ſchuim op neus en mond; zonder eenig Teken van gevoel of Leven.* 5) Hierop na gis *tien minuten lang met het hoofd om laag gerold zynde, kwam geen* het minſte *water uit neus of mond.* 6) En daarop *met het hoofd om laag na huis gebragt zynde, ſlingerden armen en beenen, ſlap heen en weder.* 7) Onderwyl een vuur aangeſtookt zynde, *is* hy over de ſchoot van eenen knegt *met het hoofd om laag, met zyne natte klederen aan, voor 't vuur gerolt.* 8) Vervolgens zyn hem zyne klederen losgemaakt, zyne onderklederen

uitgedaan, en *is een kwartier uurs met warme doeken op de borst gevreven* 9) *Met dit alles is sedert zyne ophaling uit het water, een half uur verloopen, houdende by de helft des tyds zyne natte klederen aan; de mond bleef gesloten;* zyn vader vond goed dien met geweld opentemaken, en een sleutel tussen de Tanden te steeken, om niet weder gesloten en geklemt te raaken; terwyl hem niets wierd ingegeeven; 10) *blyvende by hem alles anders in den vorigen staat; zonder eenig Teken van Leven te* kunnen *bespeuren.* 11) *Hierop is* hem *lugt in de aarsdarm geblazen, en,* niettegenstaande de bystanders en uitvoerders van 't genoemde werk den Jongen voor onherstelbaar dood hielden, en dus de ordre van gemelden SOUTMAN om namelyk met een Tabakspyp in 't Fondament te blazen, voor verloren arbeid en nutteloos uitspraken, *de Jongen* nogthans *gaf eenige ogenblikken daarna tekens van Leven.* 12) *Agt minuten naderhand begon de Jongen te kreunen, te kooren, en eenig water op te brengen,* dat in 't geheel geen halfpint bedroeg. Het kreunen wierd allengs sterker, *en* veranderde in een aanhoudend krytend *schreeuwen.* 13) Hy *gaf* ook

zelfs

zelfs *antwoord op 't geen hem zyn Vader vroeg.* Men deed hem onderwyl warm goed aan 't lyf. 14) Geheel *by zyn kennis gekomen zynde was hy zich bewust*, inzoverre, *dat hy* verhaalde, hoe hy *in 't water was gevallen;* dat hy *onderwater* komende *in slaap viel*, en *verder niets* meer wist. 15) *Is voorts geheel gezond gebleven.*

§. II.

Op deze bizonderheden, in de beschryving van 't voorgevallen aangehaald, maak ik vooreerst slegts deze algemeene aanmerkingen.

1) Dat een jong mensch een half uur lang kan in en onder water leggen vyf voeten diep; dat hy nog ruim zo lang buiten 't water kan wezen, in denzelfden toestand van geene de minste Tekens van Leven te geeven: als geheel te zyn zonder warmte, gevoel of eenige gewaarwording, zonder iets dat na ademhaling of polsslag zweemde, zo zelfs, dat 'er een onbewogen schuim op den mond en neus staat, en mond en oogen styf gesloten waren; dat hy alle Tekens hebben kan van geheel verstikt te wezen: blykbaar uit zyn blauwagtige bleeke

 kleur,

kleur, ſlapheit van Ledematen; dat men alles, wat men daar toe kan uitdenken, bybrengt om hem water uit de keel te doen loozen, en de vogten weder in beweeging, door rollen en vryven, te brengen, zonder dat men eenige verandering daardoor op hem gewerkt kan beſpeuren, en men dus meent dat alle verdere pogingen verloren zyn: dat nogthans, zeg ik, zodanig een menſch wederom kan bygebragt worden door een middel, waarvan men, na 't uiterlyke geoordeeld, althans geene betere uitwerking verhoopen konde, dan van die, welke reeds te vergeefs aangewend waren.

Het algemeen kenmerk dat HIPPOCRATES van gewurgden geeft, gaat dan niet door op verſtikten onder water, als hy in zyne *korte ſpreuken* 2de Boek §. 43. zegt dat *zy*, *die gewurgt zynde* geheel bezweken, doch *niet geſturven zyn*, *niet wederom bekomen*, *by dewelken ſchuim op den mond ſtaat:* niettegenſtaande verſtikten onder water even dat zelfden ſchynen te ondergaan dat gewurgde of gehangene doen; en zy, die gehangen, weder afgeſneden en bygekomen zyn, zowel getuigen, als onze Jongen (§. I. 14.) *datze* als *in een diepe* put

put en *slaap vallen, en zich van 't verdere niets bewust zyn;* en hun kleur, slapheit van hoofd en leden, en 't schuim op neus en mond (§. I. 4. 6.) wederzyds eenerlei is.

2. Dat het derhalve hier ten Lande wenschelyk ware, dat men niet alleen niet de menschen, die men zeker wist, dat by ongeluk of ylhoofdigheid in 't water waren geraakt, en, als onze Jongen, verdronken, op de kant van 't water, en wel met de voeten daar in, neerleidde, en zo by onttrekkinge van den spoedigen en hoogstnodigen bystand, aan eenen gewissen dood overgave, veel liever een *premie* beloofde voor die, welken den zulken alle nodige hulpe toebragt omze van den dood te redden (*a*), veel meer nog in gezondheit te herstellen; maar ook dezulken niet verzuimde, van wien men niet zeker wist hoeze

(*a*) Ter aanmoediging zoude kunnen dienen, 't geen berigt word van een zeker Heer te *Stettin*, die nog onlangs den genen, die eenen verdronkeling welke arm is, en niet betaalen kan, weder by zichzelven bragt, eene premie beloofde: namelyk voor eenen mensch, die maar eenige uuren onder water gelegen heeft, vyf Ryksdaalders, doch voor iemant, die langer of 24 uuren in 't water had gelegen, tien Ryksdaalders.

ze in 't water waren geraakt. Nadien der Menſchelyke Maatſchappye zo wel aangelegen is, dat ongelukkigen gered en behouden, als dat Straffchuldigen ontdekt en de daaders geſtraft worden. Te meer dewyl men talryke voorbeelden kan bybrengen van menſchen, die lang, zelfs zo lang als onze Jongen, ja langer, onder water hebben gelegen, en nogthans wederom zyn bygekomen (*b*).

§. III.

Het zou daarom ten uiterſten wenſchelyk wezen, dat elk met vlyt het zyne bybragt, om aantewyzen, welke de beſte middelen waren, die men met gegronde hoop op zodanige Ongelukkigen konde in 't werk ſtellen, om dezelven niet

(*b*) Van een Jongen oud 12 jaren, die een quartier uurs onder water gedrukt is geweeſt door een waterrad, en weder in 't leven herbragt, ſpreekt JOH. MAUR. HOFFMANN *Miſc. nat. cur. dec. II. A°.* VIII. *obſ.* 186. van twee andere jongens en van eenen man van 40 jaar, even zo lang onder water gedompeld en herſteld, KUNDMANN *Act. phyſ. med. n. c. vol.* VII. *obſ.* 124, Vele en nog veele verbazender gevallen vindt men verhaald *Miſc. nat. cur. dec I. A.* VI. *p.* 30. De Heer CARNIER ſpreekt in een *Memorie*, den 23. April 1749. in de Academie te *Lyons* voorgelezen, van een meisje dat over de 2 uuren in 't water had gelegen en 'er zonder tekens van leven wierd uitgehaald, en nogthans door hulpmiddelen herſteld is. Zie ook SCHENKII *obſ.* p. m. 215. 216. DIEMERBROEK *op. in Fol.* p. 319.

niet alleen weder bytebrengen, maar ook in gezondheit te bewaren.

Om dan tot het evengenoemde einde het myne bytebrengen, zal ik allereerſt tragten nategaan, wat 'er by een menſch of dier gebeurt, dat in 't water valt, en onder water ſmoort; en aantewyzen, wat 'er in 't Lighaam naa den dood gevonden word: ten einde hieruit des te klaarder myne bedenkingen afteleiden nopens de middelen nodig ter opwekkinge des Levens, dat geheel ſchynt opgehouden te wezen. Ik zal dan eenige bevindingen ofte proeven ten grond leggen. De Hoogleeraar A. Haller (*c*) had een hond onder 't inademen gewurgt, en, zonder de borſt te openen, onder water geſtoken. Het is merkwaardig dat het gewurgde dier onder water pogingen deed om adem te halen en de ribben opteligten: ten blyke, zegt de Hoogleeraar, dat niet de borſt in haare uitzettinge de Longe volgt, nogte van de Lugt uitgezet word, maar dat de borſt het eerſt verwyd zynde, maakt dat de Long volgen en uitzetten kan. Want hier was de gemeenſchap der Lugt met de holte van

(*c*) *Pathologia* obſ. 39. *de Reſpiratione* pag. 273, 274.

van de borſt afgeſloten, en nogthans wierd de borſt verwyd. — Nog een diergelyk geval heeft de Hoogleeraar in zyne 41ſte ondervinding: de hond wierd op zyne diepſte inademing gewurgt, deed nogthans poging om te ademen, gaande de Ribben op en neêr. 't Zelfde had hy ondervonden in zyne 43 Proefondervinding op een bulhond gedaan.

§. V.

Stel dan dat eenig menſch onder water geraake, en hy in zo verre in 't geval ware van de zo even aangehaalde dieren, dat hy adem hadde gehaald eer hy onder water geraakte: zo zou de natuur poging doen om ter uit- en in-ademing, te werken. Maar alzo hy onder water in zyne vrye uitademing bedwongen word door den kolom waters, die op zyn mond en neus perſt, en 'er ongetwyfeld by iemant, zyns verſtands magtig, eenig beſef bykomt, dat hy niets dan water voor lugt kan inademen, zo zal hy waarſchynlyk poging doen om zyn borſt te bedwingen; dies zal hy de reeds ingeademde lugt in zyne Long opgeſloten houden, en niet in ſtaat zyn om nieuwe

we in te ademen (*d*). Uit vergelykinge van gelykvormige gevallen zou 't dan ſchynen, dat het zodanig een menſch niet veel langer dan eenige weinige minuten zoude kunnen uitharden zonder te ſtikken. De Heer HALES (*e*) had aan de afgeſnede gorgelpyp van een hond, een blaas gebonden, welke 162 teerlingſe duimen inhield. Deze opgeblazen hebbende met een pyp, daar een klapje in zat, dat zig na de blaas toe opende, zo konde het de hond naulyks vyf minuten harden, of hy moeſt verſche lugt inblazen, of zagtjes op de blaas drukken. En, ſchoon hy het dier dus een uur lang by 't leven had gehouden, ſtierf het nogthans weinig ogenblikken daarna, terwyl hy zich met de bereiding tot een nieuwe proeve op het dier wat te lang zonder opblazen of drukking van de blaas ophield. En het ſchynt, dat hy wel, dog vergeefs, pogingen heeft gedaan, om door 't genoemde middel van opblazen den hond naderhand weêr in 't leven te brengen.

§. VI.

(*d*) Zie de aantekeningen op §. VIII. en vergelyk 'er mede §. I. 2. 3. 4. 5. 12.

(*e*) *Groeijende weegkunde*, ond. 114.

§. VI.

Laat ons nu de andere mogelyke gevallen van ſmoringe onder 't water nagaan, en de bevindingen raadplegen, die ons toonen, hoe het in zodanige geſmoorde lighaamen geſteld zy.

In den Jaare 1753 deed de Heer HALLER proeven met honden en andere dieren, die hy onder water dompelde (*f*).

1) Twee honden ſtierven in 25 minuten, en konden op geenerhande wyze weder in 't Leven herbragt worden. Daar was water in de Maag en Long. De Longepyp geperſt zynde, kwam het met veel ſchuim ter Longepyp uitborrelen. In 't bloed der twee groote aders, de Hol- en Long-ader, was geen onderſcheid; de Long was rood en dreef op 't water. — 2) Een kat onder water gedompeld, ſmoorde, zonder hoop van weêropkomſt, in twee minuten. In de Maag was geen water, in de Long wel; 't geen met de Lugt in de Longepyp ſchuimde. — 3) Wederom een hond onder water geſmoord hebbende, was 'er veel water in de Maag en Long; en in de Hol- en Long-ader veel zwart, en

(*f*) Pathologia obſ. 62. pag. 159, 160.

en dik bloed van gelyke kleur en kleverigheit. — 4) In een' anderen hond, die ter zevende minute uit het water opgehaald, en onherſtelbaar dood was, vond hy veel water in de maag; veel ſchuimig water in de Longepyp en Long; in de bloedvaten van de regter zyde was *veel*, en die van 't linker hart *geen* bloed. 5) Door andere proeven bleek het, dat het Strottenhoofd in verdronkene dieren openſtaat (*g*); datze vrywillig doorzwelgen. 6) Vervolgens een dier, na dat het geſtorven is, onder water gedompeld zynde, had het water door zyne zwaarte geen ingang gevonden in de Long. In andere verdere proeven met doode dieren, die men onder water dompelde, is geen water in de Longepyp of Maag gevonden. Zodanig is ook de uitkomſt geweeſt der proeven, die de Heer EVERS in zyne nuttige verhandeling in den Jaare 1753 te *Gottingen* gehouden, in 't breede heeft voorgeſteld.

In

(g) De Hr LITTRE vond by verdronkenen weinig ſchuimig water in de Long; wel water in de Maag, maar niets in de darmen. *Hiſt. de l'Ac. Roy.* 1719. GONSELIUS *miſc. nat. cur. cent.* VI. *obſ.* 85. vond in eenen, die 3 uuren in een put gelegen had, wel een pond water in de Maag, maar geen water in Long of darmen.

In den Jaare 1748 wierd den Hoogleeraar HALLER een' Vrouw ter ontledinge gebragt, die eenige uuren onder water had gelegen, en dus te laat om weêr te bekomen was opgehaald. Ten overſtaan van den Hoogleeraar S. C. HOFFMAN begon men de borſt en Long, nog in haar geheel gelaaten, te perſen; waarop 'er duidelyk water door de Longepyp uitborrelde. De Maag geperſt zynde, kwam het water de keel uit, dat de Vrouw had ingedronken. De Long was geheel zwart, en 't hart zonder bloed.

De Heer HALLER trekt 'er deze gevolgen uit: dat de oorzaak des doods in verdronkene dieren kome van 't water in de Long ingehaald, dat door de laatſte pogingen van het benaude dier met de Lugt van de Longepyp en Long geſchut, tot ſchuim overgaat, welk ſchuim in generhande wyze op de verwyding van de borſt zich, als veerkragtige Lugt doen zou, laat uitzetten: waaruit hy dan beſluit, dat aan de Slagaders en aders der Long, die regtheit ontbreekt, welke anders een gevolg is van de uitſpanning der Longblaasjes door de veerige Lugt, zo noodwendig om die menigte bloeds doortelaaten, dewelke het

het regter hart in de Long overſtort. Hier uit trekt hy ten tweeden dit gevolg, dat de hoop zeer verminderd, om menſchen, onder water verdronken, weder in 't leven te herbrengen: dewyl door geene bekende kunſt het ſchuim uit de Longepyp en Long kan uitgedreven worden. Te meer, dewyl de uitkomſt leeraart, dat de dieren onherſtelbaar dood zyn, die onder 't water ſmooren. Zo men, zegt hy, verlangt te weeten hoe ik de gevallen verklaaren of tegenſpreeken zal van menſchen, die niet alleen naa eenige uuren, maar dagen (*h*) in 't water te hebben gelegen, weder te regt gekomen zyn: zo heb ik niets intebrengen, dan alleenlyk die giſſing, dat zodanige menſchen by eenige tuſſchenpoozen mogelyk boven water gekomen zyn en lugt geſchept hebben. Want dewyl het dierlyk lighaam niet veel zwaar-

(*h*) De *Miſc. N. C.* Dec. I. A°. VI. p. 30. gewagen van een *Laurens Jonas* 17 Jaaren oud, die in 't water gevallen zynde eerſt naa de zesde week gevonden, en weêr in 't leven herbragt is. En van eene *Margarita Larsdotter* die driemaal in 't water gevallen is, en 'er de eerſte male drie dagen, de twee andere reizen korter in gelegen heeft, en gered is.

zwaarder is dan water, zo komen die Elendelingen eenige malen opdryven, tot dat hun de ſtroom of draaivloed in de diepte medeſleept.

§. VII.

Uit vergelykinge der Proefondervindingen (§. IV. en VI.) dunkt my duidelyk te blyken, dat redenlooze dieren, onder water gedompeld, geenen tegenſtand bieden aan de aangeborene neiginge der borſt ter ademing werkende (§. IV.): dewylze allen, die levend onder water gedompeld zyn, water in de Longepyp hadden ingetrokken; ſchoon men niet diergelyks ervaart in doode dieren (§. VI. 1-6). Nademaal nu tot het langer en korter leven onder water het grotelyks daarop ſchynt aantekomen, of een dier, of menſch,, zynen adem diep hebbe ingehaald, of op het laatſte punt der uitademing zy, als het onder water gedompeld word: zo kan dit ook zulk een ongemeen onderſcheid maaken zo in 't lang als kort leven der dieren onder water. In 't eerſte geval zullen denkelyk de twee *honden* zyn geweeſt die 25 *minuten* onder water leefden, en in 't

laatſte

laatste geval de *Kat*, die 't maar 2 *minuten* in 't Leven hield (§. VI. 2.) Zo veele trappen nu, als 'er tusschen die genoemde uiterstens van in- en uit-ademinge zyn kunnen, zo veel verscheidenheit van Levensbehoud zal men in de gemelde proeven moeten ondervinden. Ten anderen zal 'er ook veel onderscheid zyn in de menigte des waters, ter Longepyp ingehaald. De honden die 't 25 minuten onder 't water hielden (§. VI. 1.) hadden wel water in de Maag en Long; maar de andere hond, die 't maar ter zevende minute uithield, had 'er veel waters in (§. VI. 4. 3.). Ten derden zal dit groot onderscheid maaken in de verschynselen, die men naa den dood ten aanzien van het hart, en long en derzelver bloedvaten ondervind. Want het regter hart kan zig vryelyk door de Long ontlasten, als de Longblaasjes door de lugt zyn opgeblazen, gelyk door nadere proeven nog blyken zal: en dienvolgens ontvangt zo wel de Longader door den Longslagader het bloed voor 't linker hart geschikt, als de holader het bloed ontvangt van de deelen des lighaams te rug komende, en voor 't regter hart verordend. Men zal

dan in zulke dieren, waarin dit plaats had, teffens ook de hol en Long-ader eveneens gesteld, en de Long door slagaderlyk bloed rood vinden (§. VI. 1.). Terwyl daar en tegen, als 'er by gebrek van lugt veel waters ter Longepyp was ingehaald door den hond, die maar een vierde tyds der vorigen leefde, en het regter hart zyn bloed door den Longslagader den Longader niet kond' overgeeven, zo moest het voor 't regter hart in de holader blyven staan, en zo aan den Longader ontrokken worden: als bleek (§. VI. 4.). Of nu eene voorafgaande reden van bloedverlies, of iets diergelyks, de oorzaak zy geweest, dat men in 't hart van de vrouw, die onder water lang versmoord geweest was (§. VI.) geen bloed vond, kan ik, als haarer toestand onkundig, niet bepaalen.

§. VIII.

Laat ons dan, (op hoop van iets te kunnen bybrengen, ter herstel van eenige ongelukkigen, die eer zy onder water raakten, hunne Long vol lugt gehaald hadden, en dus in 't geval zyn, waar van wy §. V. spraken,) nog eens hun toe-

toeſtand wat nader beſchouwen. De Long, het hoofd onder water gerakende, vol lugt zynde, die niet vernieuwd of door uitademing geſpild word: zo zal deze opgeſlotene Lugt zich door de warmte van de borſt laaten uitſpannen; ze zal de Longblaasjes opgeſpannen, en de bloedvaten in dien verlengden en uitgerekten ſtand houden, datze het bloed vryelyk zullen doorlaaten. Als de Long dan altoos in dien opgeblazen ſtand kon blyven, zou het leven kunnen voortduren. De Heer HOOK (*i*), naa dat hy een hond de borſt had weggebroken, en een pyp geſtoken in de afgeſnede Longepyp, blies eerſt de Long op, en liet ze dan weder uit zichzelve nedervallen, en deed zo, door herhaalde beweegingen, het dier meer dan een uur leven. En om dat veelen der geleerde Aanſchouwers meenden, dat deze beweeging der Long ten leven volſtrektelyk nodig was, zo dat de omloop des bloeds met die beweeging zoude ophouden; te meer dewyl de hond ſtraks in ſtuipen verviel als de long neergevallen was

(*i*) Journal des ſcavans de l'année 1667. pag. 223--225.

was en zo eenige ogenblikken bleef leggen: zo liet hy een tweede blaasbalk aan de eerſte met een daartoe bereid werktuig vaſtmaaken. Vervolgens doorſtak hy overal de buitenſte oppervlakte der Long met een ſcherp gemaakte punt van een pennemes; en liet door eenen anderen de tweede blaasbalk werken: hierdoor wierden de longen in eenen eenparigen opgeblazen ſtand gehouden, terwyl 'er gedurig zo veel lugt wierd ingeblazen, als 'er door de geſtokene gaatjes van de Long wegvloog. Terwylze dus eenigen Tyd voortgingen met blaazen bleef de hond met heldere oogen in ruſt leggen, en zyn hart ſloeg regelmatig; doch zo dra men ophield met blazen, en de Longen toegevallen zynde in ruſt bleven, verviel de hond in ſtuipen, als ware hy op 't punt van ſterven; en kwam wederom by, als men zyn Long weder begon in te blazen. Ten blyke *dat het leven kan voortduren als een veerkragtige lugt de Long in eenen eenparigen opgeblazen ſtand kan houden.* Maar dit is zo niet, als een menſch onder water ligt, ſchoon wy hier zyn Long nog in eenen opgeblazen ſtaat ſtellen. Want veele Proef-ondervingen

van

van my, in navolginge van den Heer HALES (*k*) gedaan, toonen dat als deze lugt niet ververst word, zy door de veerkragteloosmakende dampen der Longe te veel van haare veerkragt verlieft, om de Longblaasjes by aanhoudenheit opgefpannen te houden: ten zy dit menfch, dat door de voorgaande inademing ligter is, in zyne angft, door 't flaan van handen of voeten, nu en dan weder boven water kome, en dus op nieuw verfche veerkragtige lugt inademe; of dat hy 's winters met zyn hoofd onder tegen een yfſchors ftoote en ftaan blyve, daar zich lugtbellen byeen verzameld hebben (*l*); of dat het water nog eenige veerkragtige lugt uit of door zyne porien na de Long wilde doorlaaten, genoegfaam om de veerkragteloos wordinge der lugt door de dampen der Long tegen te gaan (*m*). Ten

(*k*) *Groeijende Weegkunde* de 108[de] en 110[de] ondervinding.

(*l*) Zodanig een geval verhaalt JOH. KUNKELIUS *Mifc. N. C. dec III. A.* 6 & 7. *obf.* 71. van eenen visfcher, die zo drie dagen lang onder een fchors ys geftaan heeft, en 'er uitgehaald, en na zyn toeftand gevraagd zynde, antwoorde, gants wel.

(*m*) Aanmerkelyk is het geval, 't geen de Heer JOEL LANGELOTTE verhaalt (*Mifc. Nat. Cur. Dec. I. A.* VI. *p.* 30.) van een Tuinman oud 47 jaaren, die

 eenen

Ten minſten, zo lang de inwendige warmte de lugt in de Longepyp en Long nog een agtſte van haar geheel kan uitſpannen (*n*); en de koude des waters geholpen door de poging van de natuur om de borſt te beweegen, dezelve beurtelings vernauwen, zou men nog al eenige doch zeer geringe beweeging van de borſt en Long mogen onderſtellen, voor eenigen tyd genoegſaam om het hart in beweeging te houden. Want als de Lugt in Long en longepyp beſlooten, door 't een of ander der aangehaalde middelen en wegen niet wordt ververſcht, kan 't niet anders zyn of dezelve zal haare veerkragt verliezen, en niet in ſtaat zyn zich zo ſterk als voren uit te zetten; dus minder en minder plaats beginnende te beſlaan, zal haar

eenen anderen tragtende te helpen 18 ellen diep onder 't ys zonk en 16 uuren lang in eenen opgeregten ſtand bleef. Uit het water gehaald zynde was hy zich bewuſt, dat hy onder 't water ſtraks verſtyfde, al zyn gevoel verloor, behalve wanneerze zyn hoofd wat te veel met de haak troffen waar mede zy hem zogte; en dat 'er, zo draa hy onder water kwam, een lugtbel uit zyn mond ſchoot, die hem bevrydde van de indrang des waters.

Dit verhaal kan ſtrekken ter ſtavinge van 't geenwe in dit en 't IV[de] §. gezegd hebben.

(*n*) Zie Hales *Groey. Weegk.* Ond. III.

ſtaar 't water volgen en in de Longepyp intrekken, doch niet zo, dat de Longblaasjes daarmede vervuld raaken: vermits de Long altoos inzoverre opgeſpannen blyft, dat dezelve naa den dood nog op het water dryvende blyve (§. VI). Zo lang het nog zo verre niet gekomen is, zal het bloed uit het regter hart door alle de takjes des Longſlagaders, die door de tusſchenruimtens der Longblaasjes verſpreid zyn, na den Longader en het linker hart worden overgevoerd, en 'er dus nog eenige mogelykheit ten leven overblyven. Maar als 't verder gaat, zal het bloed in de Long ſtilſtaan, en ſtollen: gelyk het was in de Long van die vrouw, welke eenige uuren onder water had gelegen, en door den Heere HALLER geopend is (§. VI). Zo dit beredeneerde doorgaat, zo beantwoord het aan veele ondervindingen, die anders byna niet te verklaaren zyn, en ter aangehaalde plaatſe den Hoogleeraar HALLER ſchier onoplosbaar voorkwamen. Want hoe zou 't anders mogelyk zyn, dat menſchen zo lang onder water zouden kunnen in 't leven blyven, of 'er uitgetogen zynde, in 't leven kunnen herbragt worden: daar 't ze-

ker is, dat, zo de Long geheel toevalt, omdat de lugt de Longeblaasjes geheel niet meer kan uitſpannen en het water de plaats der lugt begint te vervangen, het regter hart dan ook geen het minſte bloed door de Long na 't linker hart kan voeren, en derhalve de Long-ſlagader en ader van bloede ontzet raaken, en de bloedbeweging en 't leven geheel ophouden moet. Men kan niet zeggen dat het onmogelyk zy zonder ademen te leven: hoe zouden 'er dan menſchen zyn, die zich, door herhaalde indompelingen onder water konden gewennen, het zeer lang aldaar uittehouden: zynde dit een zaak van de Parelduikers bekend (*o*); om geen andere merkwaardige voorvallen aantehaalen van menſchen, die, ſchoon des ongewoon, onder water langen tyd in leven en beweging gebleven zyn (*p*). Ook merkt de Heer

(*o*) Datze het een quartier uurs onder water houden zie de *Phil. Tranſ.* N° 43, ja een half uur DIEMERBROEK *Op. Cap. de Reſpir.*

(*p*) JOH. KUNKELIUS *Miſc. N. C. dec III. A.* VI & VII. *obſ.* 71. verhaalt van een Schilder die uit een ſchuitje gevallen zynde, ſtaande na den grond gezonken was, en naa agt dagen lang gezogt te zyn geweeſt, eindelyk levendig wierd opgehaald.

Heer WINSLOW (*q*) aan, dat men 't eenigen tyd kan uitharden met dezelfde Lugt op en neder te ademen. Of nu het Eironde gat in 't hart in de zulken openstaa, behoeve ik hier niet, daar ik van gewoone gevallen spreek, t'onderzoeken. Te meer dewyl de menschen niet bevryd zyn van verdrinken, wier eironde gat in 't hart openstaat (*r*); en dit dan in volwassenen zeer veel te nauw is om eene zo genoegsaame menigte bloeds doortelaaten, als 'er ter onderhouding van 't leven nodig is. Of nu

haald. —— En van een Jongeling, oud 24 jaaren, die uit een schuit in 't water en op den grond gezonken, 1500 schreden ver gegaan is na de plaats van waar hy 't geroep zyns zusters duidelyk hoorde. Om niet van andere gevallen te spreeken te voren reeds in de aantekeningen gemeld.

(*q*) *Mem. de l'Ac. Roy.* 1738. p. 96, 97. Dit heeft ook CHESELDEN ondervonden in een hond, die de beweging deed van ademen, naa dat zyn Longepyp was toegebonden *Anat.* p. 105.

Doch als men de borst onbewogen houd zonder meer in- of uit- te ademen, zo word de pols eerst versneld. Zo ge volhard, wykt ze; eindelyk voelt men de pols niet meer: dierhalve de ademhaling verminderd zynde, word ook de kragt van 't hart naar evenredigheit minder.

(*r*) Zie ROEDERER *Anatomische bewyse von erstikten Leuten Hamb. Mag.* 17de Deel bl. 293--296, *Littre Hist.* de *l'Ac. Roy.* 1700. *obs.* 13.

nu de diepte der indompeling in 't water iets toebrenge om het leven te verkorten, durf ik niet bepaalen. Want ſchoon het waar is, dat by voorbeeld iemant die 33 voeten onder water ligt, met eene dubbelde perſing als die des Dampkrings is, geperſt word, en de lugt in zyne Longepyp en Long in de helft der ruimte, die ze te voren beſloeg, word ineengedrongen: zo neemt ook tevens haare veerkragt toe, en houd de lugtblaasjes der Longe, met eene dubbelde kragt uitgeſpannen.

§. IX.

Schoon 'er dan eenige vergoeding van ademhalinge mogelyk zy ter onderhoudinge van een zeer flauw leven in menſchen of dieren, die onder water geraakt zyn, zo is nogthans zo even gebleken, dat het bloed geene zo vrye doorgang door de Long vind, en dat dienvolgens de Holader inzonderheit van het terugkeerend bloed na 't hart moet opgeſpannen worden.

Ten anderen, alzo dan ook de Kropaders het aderlyk bloed van 't hoofd niet vryelyk afbrengen, dewylze zich

moei-

moeilyker in den Holader ontlaſten, en het water niet alleen door zyne koude eene toetrekking maakt, maar ook ſterker op de hals perſt, moeten de herzenen door de opſpanning der vaten in dezelven grooter drukking leiden. Te meer dewyl de koude en perſing des waters de vaten der ledematen meer vernauwd, dan die, welke door een herſenpan gedekt zyn. Dus is dan ook een Drinkeling even als iemant, die in eene diepe ſlaap valt §. I. 14: dewyl 't bekend is, dat iemant, wiens herſenen gedrukt worden, in ſlaap valt. In het vervolg zal blyken, hoe groot een kwaad hier door ſomtyds geboren word.

Ten derden moet om dezelfde reden het aderlyk bloed na de buik en borſt, welke haare warmte 't langſt behouden, vergaderd worden, en niet alleen voor 't hart maar ook in den Poortader, en dus ook in den Lever en de andere buik-ingewanden ſtilſtaan, de zenuwen van 't Hart (*s*) en buik-ingewanden drukken: 't geene dus een zeer traage bewee-

(*s*) De ooren van 't hart, waarover de zenuwen loopen, zyn ook in ſlangen, onder water geſmoord, zeer ſterk uitgezet. Zie Redi *de viperis*. p. 10.

weeging in 't hart en pols (*t*), en eene ophouding der wurmsgewyze beweeging van maag en darmen werken moet.

Dewyl ook met de gantſche oppervlakte de bloedvaten van het lighaam tegen 't koude water aanſtaan, zo moet het bloed eensdeels zeer bekoeld, door de ſterker perſinge van eenige voeten waters na de warmer inwendige deelen van buik, borſt, hoofd, opgedrongen, aldaar vergaard, verdikt, en ter vereiſchte doorſtralinge ongeſchikter gemaakt worden. — Wanneer dan alles gelyk ſtond, zouden menſchen, wier bloed zwaar en dik is, veel eer nood hebben om in 't water te ſmooren, dan wier bloed levendig en vloeibaar is. *Zou* men daarom niet mogen denken, dat de Jongen (§. I.) van 't laatſte ſoort geweeſt zy.

Dewyl dan de koude zo veel bybrengt om het bloed te verdikken, hoe onvoorzigtig doed men dan, dat men die ongelukkigen, zo nat en zo koud als zy zyn, behandele even of hun dit niet deeren konde (§. III.)?

Dus worde ik als by de hand geleid ter

(*t*) Vergelyk de 114 de proefondervinding van HALES *groeijende Weegkund.*

ter nasporinge van 't gene men met eenigen grond van hoop kan in 't werk stellen, om zulke ongelukkigen in dien nood den nodigen bystand te doen, en van den andersins onvermydelyken dood te redden.

§. X.

1) *Het* allereerste en wettigste gevolg, dat uit het vooraf beredeneerde voortvloeit, *is* dat men *onvoorzigtig* met *zynen evenaasten* te werk gaat, met hem *onder water gestikt en opgehaald op den oever* of kant *van 't water voor dood te laaten leggen* zonder bekwaame middelen te beproeven om hem van den andersins zekeren dood te redden. En alhoewel het waar mogt wezen, dat sommigen wederom van zelf zyn bygekomen, dit verschoont het verzuim aan onze zyde niet.

2) En vermits in de zodanigen de bloedloop gestremt, de Long ter inademing onbekwaam, zwaar en verdikt bloed in 't hart, Poortader, en hersenen vergaard, en het zenuwgestel gedrukt en gevoelloos is, en alle werkingen van in- en uit-wendige deelen onzes lig-

lighaams, voorzoverre ze alleen van de beweeging des bloeds en zenuwen afhangen, ophouden: zo dient men met alle omzigtigheit te werk te gaan, om de nog maar even flikkerende levenslamp niet geheel uit te doven.

3) Ik zoude dan in de eerste plaats, zorge dragen om dezelve in een naast gelegen huis met het aangezigt voor over te laaten dragen, en eer men ze dus verdroeg nog eerst zagtjes de borst drukken, of zig dus door 't een en 't ander nog eenig water uit de Longepyp, of uit de Slokdarm mogt willen laaten ontlasten, dat door schokking de Longepyp mogt overkroppen. In huis zynde zoude ik, terwyl men een bed ter dege warmde, en, als 't mogelyk was, een bad van warm water toebereidde, voor een goed vuur hun de natte klederen uitdoen, zorgdragende dat men hun voorover hield; en onderwyl met warme drooge doeken buik en borst verwarmen, de hals zagtjes drukkende en met warme doeken verwarmende: ten einde alles wat mogelyk is bytebrengen, om het water dat in de Longepyp en Slokdarm zyn mogt, uit te lokken, en dus dehindernissen voor de volgende bezorging der vrye

vrye ademing wegteneemen, en onderwyl de vloeibaarheit des bloeds te behouden. Waartoe ook dient den mond, indien dezelve te ſtyf geſloten is, opentebreeken, en, met iets tuſſchen de tanden te ſtellen, open te houden.

4) Dus zo veel in ons is de beletſelen ter ademtogt weggenomen hebbende, moet men zorge draagen dat het bloed in zyne vloeibaarheit herſteld, en in de bloedvaten, die van 't hart het verſte zyn afgelegen, ruimte gemaakt werde, ten einde het hart in beweeging gezet zynde, in ſtaat zy de bloedſtroom van zich af en elders heen te leiden, op dat het zelve door onze onvoorzigtige handelingen niet nog meer overſtelpt raake. Ten dien einde zoude ik een lauw bad (*v*), waarin de Lyder tot aan de hals toe gezet wierd, in de eerſte plaats verkiezen: want in een bad, dat iets meer dan bloed lauw, ſtel 100 gr. op den Thermometer van *Prins*, warm is, zullen aanſtonds de bloedvaten, en inzonderheit de aders, die meeſt over de oppervlakte van 't lighaam verſpreid lig-

(*v*) De goede uitwerkingen der warme Baden in deze gevallen, vind men van den Heer KUNDMANN aangemerkt *Act. Phyſ. Med. N. C. vol.* VII. *obſ.* 124.

liggen, als zo veele vergaderbakken kunnen worden van het bloed, dat te voren te veel voor 't hart, in den Poortader, en hersenen heeft stil en opgehoopt gestaan (§. IX). En de lenige zagte warmte zal eene gepaste vloeibaarheit aan de bloedstroom geeven. — Terwyl het Bad in deze evenmatige warmte door heet water gehouden word, zoude ik zagte vryvingen (x) over, en op en neer-persingen van de borst aanraden, ten einde de Borstspieren ter ademing, en wel allereerst ter uitademing' aantezetten; want door zodanige op- en neer-drukkingen, die voor een ogenblik de borst en long vernauwen en straks weêr ruimte geven, word 1° de uitademing nagebootst: dat in de allereerste plaatse nodig is om alle schuim uit de Long optebrengen, 't geen ter vrye inschietinge van lugt in de Long eenig belet mogt doen (§. VI.); en ten anderen om dus de Slokdarm ook zyn ingeslurpt water beter te doen opgeven, 't geen de Longepyp overkroppen mogt (§. I. 12).

In gevalle het in zodanig een bad konde

(x) Van 't nut der vryvingen en baden, zie HOFMANN *Med. rat.* Part. I. pag. 78.

de geschieden, zoude ik ook zagte vryvingen der ledematen neêrwaarts laaten doen om wel den loop des slagaderlyken bloeds van 't hart af behulpsaam te zyn, maar 't bloed na 't hart door de aderen teruggaande wat te vertraagen. Bovendien zou men tevens eene zagte vryving op de buik kunnen doen, om het bloed van net en darmen in het samenstel van de Poortader opgehoopt (§. IX.) dat meest geschikt is om te verdikken en geheel zyne vloeibaarheit te verliezen, in beweeging en vloeibaarheit te houden.

Indien men geene gelegenheit heeft om een warm bad te verzorgen, dient de Lyder naakt uitgekleed in een warm bed met het hoofd wat verheven en op zyde gelegd te worden. En zo men het besten van dien Lyder behartigt, dienen een of twee gezonde Persoonen zich meest naakt uittekleden, en tegen denzelven aanteleggen; of, zo 't één mensch alleen doet, zich over hem uittespreiden (*o*): op dat alle deszelfs ledematen ja 't gantsche

(*y*) Aanmerkelyk is 't geval, 't geen men verhaalt vind 2 Kon. IV. van den Jongen der Sunamitise Vrouwe, (schoon hy na een zwaar klaa-

ſche lighaam verwarmd worde. Terwyl dit alles bevorderd word, moet men vooral niet vergeeten te doen, 't geen by het bad is aangemerkt, inzonderheit de gemelde vryvingen, en de op- en neer-drukkingen van de borſt, tot voorgemelde einden *(z)*.

5) Vermits wy (§. VI.) gezien hebben dat het de belette ademhaling is, die gemaakt heeft, dat de Bloedloop in de Drinkelingen moet ſtil ſtaan; en de lugt nog in de Longepyp beſloten allengs haare

gen over zyn hoofd, den geeſt gaf, en dus niet in ons geval ſtond,) dat zich *Eliza* op den Jongen nederleidde, den mond op des Jongens mond, oogen op oogen, handpalmen op handpalmen, en zich over hem uitbreidde, zo dat des Jongens vlees verwarmd wierd. Dat daarop *Eliza* wat heen en weêr gegaan hebbende, weder op 't bed klom, deed als boven, en dat de Jongen zevenmaal begon te niezen en zyne oogen opende. Men kan ten minſten uit dit geval leezen hoe natuurlyk deze manier van doen veel toebrengt om 't lighaam te verwarmen, 't bloed vloeibaar, en 't leven mogelyk te maken.

(z) Voor eenige jaaren is een jong heer van 20 jaaren, in de Maas verdronken zo men dagt, weder in 't leven herbragt, ſchoon reeds voor dood by 't water nedergelegd. Men leidde hem naakt in een warm bed tuſſchen twee naakte menſchen; men warmde en vreef hem de borſt; binnen een uur tyds voelde men beweging in 't hart; en hy is wederom bekomen.

haare veerkragt verlieſt, zo datze ter uitſpanninge der Longe onbekwaam en op den duur niet in ſtaat is het water uit de Longepyp te weeren (§. VIII): zo is in de eerſte plaats nodig eene nagebootſte uitademing te maaken. Diergelyk eene flauwe nabootſing heb ik reeds aangehaald met beurtelings de borſt en buik met een platte hand te perſen. Hiertoe zoude ook de inblazing in den aarsdarm kunnen dienen, gelyk in ons geval gedaan is (§. I. 11.): voorzoverre de darmen opgeblazen zynde het middelrif na de borſt toe opdringen, en dus de Long geperſt zynde mogelyk nog eenig ſchuimig water (§. VI.) ter Longepyp mogt uitdryven. Maar dit alles te vergeefs beproefd zynde, moet men de inademing zien te verwekken: want zonder deze moet het hart ſtilſtaan (§. VIII). Den mond dan, gelyk gezegt is, geopend, en de Tanden van elkander afgehouden zynde, is het beſte en gereedſte middel, dat een perſoon, naadat hy zynen adem diep heeft ingehaald, de Neus toeknype van den geſtikten, zynen mond legge op des geſtiktens mond, en zo diep uitademende, de Long tragte opteblazen. Een ander,

minder bekwaam middel is een blaasbalk, gestoken in de neus of mond van den Lyder, waarmede men onder behoorlyke toeknyping van neus en mond, de Long tragt opteblazen. Een beter middel is een opgeblaze osse- of varkens-blaas, waaraan by 't pypje, waarmede dezelve word opgeblazen, een halsje is gebonden, die den mond des Lyders sluit, en maakt dat de neus ter stoppinge des monds aan de blaas niet in den weg is. Dit halsje dan in den mond des Lyders gestoken, en deszelfs neus toegehouden zynde, had men slegts zagtjes op de blaas te drukken, om de Long op te spannen: want als men dit te hard deed, liep men gevaar de lugt door de Long heen te persen (*a*). Doch vermits de uitzetting der Long de voorafgaande uitspanning van de borst volgt (§. IV): was het best, dat men de borst eerst tragte opteligten, met een zuiger van nat Leder op de borst gezet; op hoope, of de lugt in de Long wilde inschieten, waar toe de enkelde opblazing veeltyds niet voldaan heeft (*b*).

Naa-

(*a*) HALES *Groeij. Weegk.* 112e. *ond.*
(*b*) Zie de Anatomischen bewysen en Medicinischen

Naadat men dus getragt heeft de Borst uittezetten, moet men wederom met een platte hand zagtjes de borst en buik op- en neêr-persen; vervolgens de borst wederom tragten opteblazen: ten einde dus door herhaalde pogingen zo veel in ons is, alle vlyt geduldig te besteeden, om de Long en zo het hart in werking te brengen.

§. XI.

Vermits in dit geval met den Jongen een gants half uur met rollen, vryven en warmen vergeefs gespilt is, en 'er geen twee minuten verliepen, dat na de opblazing van de darmpyp zich aanstonds eenig Leven openbaarde, en 'er veele diergelyke voorbeelden (*c*), van eenen goeden uitslag gevolgd, aangehaald worden: zo heb ik nodig gekeurd nog

schen beobagtingen von erstikte Leuten door den Heere JOH. ROEDERER in 't Hamburger Magazyn XVII. Deel.

(*c*) De Heer DIEREVELLE, *Voy. d'Acadie*. p. 190. zegt, dat de Acadiërs dezerwyze de onder water versmoorde menschen wederom te regt brengen. *Programma de suscitandis hominibus submersis, cum Notis* BEHRENS.

nog iets daar op ſtilteſtaan. Ik heb zo even aangemerkt wat die opblazing ter bevordering der uitademinge werkt. Ofze de wurmswyze beweeging in de Darmen zal opwekken, kan ik niet bepaalen. Maar 't is zeker dat men daartoe gegronder hoope heeft, als men heete Tabaksrook in de Darmen blaaſt: want zo worden tevens de Darmen geprikkeld, en 't Zenuwgeſtel, zo 'er eenig gevoel in overig is, aangezet, om de gemelde wurmswyze beweeging optewekken. In zo verre is dit een zeer gepaſt middel, dat wy zeer aanpryzen: te meer dewyl men, dit doende, den Lyder op de buik moet leggen; die geperſt zynde de Long opdringt; en dus alles ſamen werkt om voor alle dingen eerſt de uitademing en uitwerping van 't ſchuimig vogt uit de Longepyp, en 't water uit de Slokdarm, te bezorgen. Maar dit gedaan zynde mag men 't hierby niet laaten beruſten, als zich daarop geen Teken van Leven openbaart: men moet de Long wederom tragten uitteſpannen, 't zy met het optrekken van den zuiger van nat leder gemaakt, dat het beſt is, of de Long zoeken opteblazen; dan kan men weder op nieuw

't

't genoemde middel beproeven, en daarop het opbeuren van de borst, of opblazen van de Long weder laaten volgen, op hoop dat het hart dus weder in staat geraake zyn bloed door de Long na 't linkerhart overtedragen, en 't bezweeken Leven optewekken.

§. XII.

Met voordagt heb ik van de opening der Lugtpyp gezwegen: want ik oordeel datze op zich zelve van geenen dienst is dan om gemaklyker de Long te doen uitspannen of opblazen (*d*); dat ook op de bevorens gemelde wyze veiliger geschieden kan: behalve dat 'er te veel tyds verloopt eer men iemand vind, die daar toe bekwaam is, en onderwyl het nodige verzuimt, dat men by de hand heeft

Ik heb ook geen gewag gemaakt van alle andere vergeefs tydspillende, en nutte-

(*d*) *Vesalius* l. VII. p. 824. toont dat zo een dier onder water verstikt word, en men daarop aanstonds de Lugtpyp opent en opblaast, 't zelfde weder in 't leven komt. HIGHMORI *disq. an.* p. 190. MAYOW *de Resp.* p. 242. 262.

telooze middelen, die men oudtyds en nu noch by overlevering in gebruik houd Men hong weleer de verdronkenen by de beenen op, om 'er 't water uit de keel te doen loopen. Maar dit is vrugteloos: want het water, dat zich in de Longepyp mogt bevinden, zal 'er zo min uitloopen, als water, dat in de enge hals van een verwarmde fles is opgetrokken, uit de fles zal loopen, als men die met de hals om laag uit het water ophaald: de lugt door haare veerkragt in de fles, en van buiten door haare zwaarte en veerkragt werkende, zyn in evenwigt; 't geringe water dat in de hals van de fles is, en er mede ſamenhangt, kan door zyn zwaarte zich die uitgang niet bezorgen; en wel des te minder hoe de eenigſins warmer lugt in de fles tyd en gelegenheit heeft ineentetrekken onder 't bekoelen. Even zo min kan het ophangen aan de beenen dien vryen uitloop van eenig vogt in de Longepyp veroorzaken; zy kan niet anders dan de vrye teruggang des bloeds uit de herſenen tegengaan, ſchoon derzelver bloedvaten reeds te ſterk zyn uitgeſpannen (§. X). Is dan 't ophangen by de voeten voor gezonden gevaarlyk? Waar toe

toe dan tyd gespild met onbekwaame en schadelyke middelen?

§. XIII.

Men rolt nu doorgaans zulken niet alleen, die onder 't water zo ver gesmoord zyn als onze Jongen (§. I. 4.) met de buik over een Ton, met oogmerk, om 'er die ingebeelde Plassen waters, dieze zouden ingeslurpt hebben, te doen uitgulpen; en de Long van water te bevryden. Maar men kan uit het reeds gezegde, en de ondervindinge, die de verhoopte uitkomst tegenspreekt, genoeg opmaaken, dat het dwaasheit is zich daarmede optehouden. En hoe dwaas is 't, dit by menschen te doen, die nog geluid kunnen maaken, en ons met het zelve toeroepen, datze geen water in hunne Longepyp hebben? En wat schade, bidde ik u! zal een weinig waters in de Maag doen, die gewoon is plassen te bergen. En zyt ge van oordeel dat dit mogt schaden, zo zultge de keel met een veder kittelende, best uw doel beschieten. Maar is de drinkeling zo ver heen, dat men aan zyn Leven twyfelt? welk eene dwaasheit, om hem dan nog

met de buik over een ton te rollen! 't ware te wenſchen, dat men geene voorbeelden wiſt bytebrengen, waarby men zo lang had gerold, dat Lever of Mild gekneusd zynde, het bloed ter keele uitvloog, en dus de Lyder ſpoedig uit zyn lyden geraakte.

Het ware nog beter den drinkeling liever aanſtonds voor een goed vuur op zyn ſchoot voor over te houden, en aanſtonds een Tabakspyp in 't fondament te ſteeken, en de Tabaksrook ter darmpyp in te blazen (§. I. 11. en §. XI) en verder te doen 't geen ons de natuur der zaake aan de hand gegeeven heeft (§. X.).

§. XIV.

Als 'er eenig teken van Leven is kan het niet dan dienſtig wezen Niespoeder of Snuiftabak in de neus te blazen, op hoope dat de Lyder aan 't niezen raake, en zo het water dat in zyne Longepyp wezen mogt, uitdryve (*e*). Maar 't zal weinig baaten dit te beproeven, als 'er

(*e*) Niesmiddelen worden door verſcheidenen aangeprezen, zie onder anderen THRUSTON *de Reſp.* p. 66.

'er geen teken van gevoel overig is. Ik agte nogthans dit middel beter dan hoeſtverwekkende, uit azyn alleen of met prikkelende dingen daarin beſlaande: want deze ten monde ingegooten kunnen van de werkeloos en gevoelloos gewordene ſpieren van het ſtrotten hoofd niet worden afgeweerd, zo datze meer dienen om den Lyder nog maar verder te doen ſtikken dan hoeſt te verwekken. — 't Zelfde moet ik zeggen van alle de ingegoten geeſtryke vogten. — Ik weêrſpreek ook niet, dat men vlugge zoute of geeſten onder de neus houde. Doch als iemant reeds zo ver heen is, dat hy de reuk in de neus kan optrekken, zal hy zonder die wel bekomen; en kan hy 't niet doen: zo doet men niet dan vergeeffe pogingen. — Wil men denzelven met geeſtryke dingen vryven: ik vind dit zeer goed, maar voor al dat men den Lyder voor over legge en met warme handen rondſom de borſt en buik vryve, dog de Ledematen na beneden (§. X). Wil men verwarmende Clyſteeren zetten: 't is wel, verzuim maar geenen tyd om de andere middelen te doen, daar men met grond hulp van wagt (§. X.). De korſte en beſte Clyſteer is

is de heete Tabaksrook. — Maar men moet zich wagten van brandende Zwavel onder de neus te houden (*f*). Eenige druppels geeſt van Sal ammoniak, in de neus gedrupt of geſpoten, zouden ter opwekking des ongevoelig geworden Zenuwgeſtels mogelyk kunnen dienen (*g*).

§. XV.

Maar als men zodanig eenen ongelukkigen in 't Leven als herbragt ziet, moet men dan verder ſtil zitten? Ziet men altyd alles zo voor den wind gaan als by onzen Jongen (§. I. 15.)? die geen het minſte kwaal tot noch toe heeft overbehouden: geheel niet. Veelen zyn 'er, die uit het water getogen, ſchoon nog niet onder water verſmoord, nogthans, naa datze t'huis gebragt, voor een goed vuur gehouden of in een warm bed gelegd zyn, weinige uuren naderhand den geeſt geeven. De Zweden zegt de Heer

(*f*) Dat het gedaan word blykt uit de *Acta Phyſ. Med. N. C. vol.* VII. *obſ.* 124. De ſchadelykheit daar van zie in HALES *groeijende Weegk.* 114[de] *ond.*

(*g*) Een Jongeling zou hier door langen tyd naa dat hy in 't water geſmoord ſcheen, opgewekt zyn in *Mercurio Helvetico* 1735.

Heer LANGELOTTE (*b*), zeggen by ondervinding te hebben, dat niemant der onder water gezonkene menſchen behouden word, die men aanſtonds aan de vrye lugt blood ſtelt. Daar is eenige reden voor; want het is nodig om zo veel in ons is de uitademing eerſt aantezetten, niet de inademing (§. X.3.4.): ten einde door eene te ſchielyke inademing niet ſomtyds eenig water, ('t zy het in de Longepyp ſtaa als water of ſchuim, of in de krop van de Slokdarm zitte) verder in de Longepyp inſchiete en de verſtikking vergroote; of dat, als de inademing te ſchielyk verwekt word, het verdikte bloed, dat voor 't regterhart ſtaat, in de Takjes des Longſlagaders ſtroppe, en zo 't hart ſtil ſtaa. Nogthans gaat dit niet altoos door als iemant maar korten tyd in 't water gelegen heeft: want dan zal hy, op de Togt van een doorgang gehouden, ſomwyle aanſtonds door de lugt bekomen, die in zyne Longepyp inſchiet: ingevalle na-

me-

(*b*) *Miſc. N. C.* dec *I. A.* VI. p. 30, hierom, zegt hy omwindenze den verdrinkeling aanſtonds met een Laken, en laten hem allengs voor een matig vuur bekomen.

melyk de Longepyp geen water heeft opgenomen, en de Borstspieren en Middelrif niet ongevoelig zyn. Wat daar ook van zyn mag, ten minsten kan men vryelyk besluiten, dat het bloed van verstikten, reeds zo verdikt voor 't hart staat, dat zo de Long door eene sterke opblazing te veel uitzetten kon, en zich 't hart daarop beweegen, de Longvaatjes door te veel verdikt bloed te sterk uitgerekt zynde, uitspattingen van buitenvatig bloed ontstaan konden, die de Longvaten nog meer persende, grooter oorzaak geeven zouden tot eene verstikking: gelyk men iets diergelyks vind in zwaare Long-ontstekingen (*i*). Ja zelfs dat het geronne bloed ter keele uitschiet (*k*).

Bovendien staat de bloedloop in de buik-ingewanden genoegsaam stil; en ingevalle het aderlyk bloed dat van de Milt

(*i*) Zie HALLERI *Patholog. obs.* XIV. BONETI *Sepulcr. Anat. Cap. de pleuritide* &c.

(*k*) Zo vind men verhaalt van KUNDMANN *Act. Phys. M. N. C. vol.* VII. *obs.* 124, dat iemant dronken verdronken en voor dood na huis gebragt en in een warm bad gezet zynde, bekomen is, doch in de slaap van de daarop volgende nagt gedurig gestoort wierd door een hoest, waarby geronne bloed uit de keel schoot, en dat hy nog 's morgens ten 5 uure stikte en stierf.

Milt komt, niet zo zeer dat van de poort-ader verdunde, dat men by bevinding in die beide vaten na den dood het bloed nog vloeibaar vond, niet tegenſtaande het in de aders van 't lighaam, byzonder van de darmen, zeer verdikt is (*l*): zo zou men met reden mogen beſluiten, dat ſchoon al het hart weder aan de gang raakte, zulk bloed, dat reeds te veel verdikt zynde na 't hart gevoerd word, verſtoppingen in de Longen, bloedproppen [*Polypi*] in 't hart, naderhand zwaare verſtoppingen in den Lever, zo veele oorzaaken van een ſchielyken of langſaamen dood, zoude moeten veroorzaaken.

Dit niet alleen, maar vermits het bloed by verſtikten of onder water verſmoorden altoos bevonden word de vaten der Herſenen, inzonderheit de aderlyke in de *plexus Choroideus*, uitteſpannen, en zo natuurlyk eene ongeregelde drukking in 't Zenuwgeſtel te verwekken: zo vind men ook wel, dat jonge menſchen, die noit te voren de vallende Ziekte

(*l*) Zie de waarnemingen over de Ziekten van 't hart door den Heere MECKEL. *Hiſt. de l'Ac. Roy. de Sc.* a *Berlin l'Année* 1756.

Ziekte hadden, ze kregen, nadatze te lang in 't water hadden gelegen, en te ver heen raakten, eer ze gered wierden (*m*).

§. XVI.

Wat moet men doen om die gevreesde onheilen voortekomen? Ik antwoorde, naa dat men den Lyder eene zagte warmte van een bad of bed, zagte vryvingen der Ledematen nederwaarts, heeft laaten genieten: zo dient men te maaken, dat het hart niet te veel door 't aderlyk ofte dikfte bloed overftelpt raake, en de vaten der herfenen inzonderheit niet te fterk daardoor opgefpannen worden. Ten dien einde zoude men een goede Aderlating kunnen doen, beft op de voeten. Men zou ook de opperfte deelen der ledematen kunnen binden om de te ruggang van 't aderlyk bloed wat te vertraagen; waartoe veel mogelykheit is, om dat de aders oppervlakkig leggen en

(*m*) Zie KUNDMANN, op de aangehaalde plaats, verhalende van twee Jongens, den eenen van 9, den anderen van 6 Jaaren, die 'er beiden de vallende Ziekte uit behielden.

en gemaklyk zich laaten perſen. Op den Krop-ader, ter hoognodige bevrydinge van de herſenen, zoude ik evenwel de aderlating niet aanraden, om dat men die zonder legging van een band om de hals, en dus meerder ophouding van 't aderlyk bloed in de kropaders en 't hoofd, niet doen kan. — Vervolgens moet men den Lyder verdunnende warme waterdranken geven. Blyft hy by aanhoudenheit over hoeſt, benaude ademhaling, of pyn in 't hoofd klaagen, herhaal de Aderlating; houd aan met warm dun vogt te laaten drinken; men vermyde die gewaande vrees, om, als of de Maag door te veel ingedronken water te zeer verkoud was, den Lyder met geeſtryke dranken te willen opbeuren: ten einde niet het hart met verdikt bloed te overſtelpen en oorzaak te geeven tot een ſchielyken of onverwagten dood, ten minſten tot zwaare Stuiptrekkingen, of verſtoppingen, die den grond tot kwynende ziekten leggen.

§. XVII.

Ik zal het gezegde nopens de middelen ter reddinge van Verdrinkelingen by

een trekken, op dat men met één opslag van 't oog weete wat te doen, als iemant in 't water valt, om hem van den anderſins zekeren dood te redden. Men ſpille dan geen tyd om denzelven aan de voeten optehangen, of over een Ton, boog van een brug, of iets diergelyks, te rollen; veel min hem op de waterkant te laaten verſtyven. Maar tragte allereerſt, zynen mond, zo die ſtyf geſloten is, open te maken en te houden door iets, dat men tusſen zyne Tanden ſteekt. Draag den Lyder voorover na een bekwaame plaats. Doe hem zyne natte klederen uit, en houd hem voor een goed vuur in eenen vooroverhellenden ſtand, terwyl men gereedheit maakt om hem een warm bad of bed te bereiden. Kan men hem een bloedlauw warm bad bezorgen: zo zet den Lyder daar tot het hoofd toe in, en houd het bloedlauw. Of leg hem genoegſaam naakt in een warm bed, en een of twee gants ontkleede menſchen nevens hem. Vryf dan met warme handen of doeken zyn borſt en bovenbuik; druk de borſt en bovenbuik zagtjes met de beide palmen uwer handen op en neder; vryf met warme doeken, en druk zagtjes, de borſt op-

opwaarts langs de ſtrot, of 'er nog eenig water uit de keel mogt ſchieten. Vryf vervolgens met warme handen of wolle lappen de armen en beenen van boven neêrwaarts; leg ook bindſelen om de bovenſte deelen van armen en dyën. Blaas hem de Rook van een aangeſtoke Tabakspyp in den aarsdarm. Ingevalle nog geen leven beſpeurd word, zo leg een groot nat rond zuigleder op zyn borſt, en trek het op by het Touw, dat door deszelfs midden ſteekt, en laat het dan weder zakken, en boots zo de in- en uit-ademing na. Terwyl men dit doet, zou men de hals van eene opgeblazene blaas, (by de opblaaspyp met een halsje gebonden, geſchikt om des Lyders mond te vullen zonder dat zyn neus in den weg was) den Lyder kunnen in den mond ſteeken, de neus van den Lyder toeknypen, en met de vrye hand de buik van de blaas zagtjes drukken, op dat zo de Long zagtjes werde opgeblazen. Of, als men geen blaas by de hand heeft, zo laat een byſtander, die zyne Longen vol lugt heeft gehaalt, zynen mond leggen op dien van den Lyder, zyne en des Lyders neus met de hand toeknypen, en zyne ingeademde lugt

ſterk uitademen in de Long van den Lyder. Het één en 't ander zal met des te meer vrugt geſchieden, als een ander onderwyl het zuigleder op de borſt ophaalt. Dit eens en andermaal, tot dat zich eenig Leven vertoond, herhaald zynde, zo dient men voorttegaan met ſtoovingen, zagte vryvingen, en zagte op- en neer-perſingen van borſt en bovenbuik. — Zo de Lyder noch niet bykomt, zo blaas hem eenig Poederzuiker, Snuiftabak of Niespoeder in de neus, of houd 'er den geeſt van Sal. Ammoniac onder, of giet 'er eenige droppels van in zyn neus, of kittel zyn neus en keel met het bovenſte end van een penneveer. — Herhaal dus uwe pogingen met allen mogelyk geduld. Zo ge dit doende niets wint, zo zyt verzekerd, dat 'er al wat ik heilſaam weet, is bygebragt om hem van den dood te redden.

Maar wanneer de Lyder bykomt, en hy te voren gezond, vol van goed of van zwaar bloed, geweeſt is, en geen groot bloedverlies geleden heeft, zo zuim niet hem aanſtonds een aderlating te doen, kan 't zyn op den voet, groot of klein na vereiſch van zaaken of perſoonen. — Geef hem warm dun vogt; doch

doch zet zyn bloed niet in beweeging door wynen of geeſtryke dranken. Bloedlauwe baden zyn by herhaling gebruikt ten uiterſten heilzaam.

§. XVIII.

Ik gaa nu over om nog eenige aanmerkingen te maaken nopens de gevallen, die eene gelykvormigheit hebben met die der verdrinkelingen.

In den eerſten rang betrek ik hiertoe de zulken, die ſtikken uit gebrek van veerkragtige Lucht, waardoor de Long, om te leeven §. V. VIII.), *moet opgeſpannen worden.* Dewyl het nu eene door proefondervindingen geſtaafde waarheit is, dat Zwaveldampen, van wat ſoort zy ook zyn, de veerkragt der Lugt in zo verre vernietigen (*n*), datze tot het Leven der dieren, gegrond in de ademhaling, ja zelfs ter Onderhoudinge van een Kaars of Toortslicht onbekwaam worde (*o*): zo kunnen wy begrypen, waarom menſchen en dieren door dezelven verſtikken, terwyl kaars- en toorslicht

(*n*) ZIE HALES *Groeijende Weegk.* ond. 103. 104. 105.

(*o*) *ibid.* ond. 111.

licht intrekt, kleiner en rond word en eindelyk uitdooft (*p*).

't Gebeurt veelmalen in de ryke Koolmynen in 't Noorden van Engeland, dat de Vlam van de Toorts, kaars of lamp intrekt en rond word, en eindelyk uitdooft. Zeker is 't, dat 'er de menschen ook ſtraks ſtikken (*q*). Men vind 'er een geval van, in de *Edinburger* Verhandelingen (*r*): een man daardoor verſtikt, viel als dood neder, lag drievierde uurs in de Koolmyn en wierd 'er toen uitgedragen; zyne oogen waren open, de mond

(*p*) 't Zelfde vind men in de *grotto del Cani*, en boven de gronden in *Italie*, waaruit men Zwavel haalt. De dieren daarvan verſtikt werpt men in 't naaſtbygelegen water, waardoorze bykomen. Doch dit moet men aanſtonds doen zo lang zy nog warm zyn, en het bloed, door de koude na 't hart gedrongen, 't hart kan beweegen, en de borſt gaande maaken.

(*q*) Hierom is 't dat Mynwerkers, die eenen Ader naſporen, ziende dat de vlammen hunner lichten beginnen intetrekken, beſluiten dat 'er water ontbreekt om de lugt te ververſchen. Dies zoeken zy 't water derwaarts te leiden, of een lugt- en ſtookgat te maaken door 't wulft heen, daarze vuur onder ſtooken om een doortogt van lugt te maaken. Alsze dit niet doenlyk vinden, moetenze dien ader verlaaten, en eenen anderen naſporen. Dit dienenze overal te doen, waerze weder op nieuw willen werken.

(*r*) In 't Engels gedrukt A° 1744.

mond opgefpert; 't gantfche lighaam koud; geen pols was te voelen by 't hart of by de flagaderen; men zag geen de minfte ademing. — Zie hier van Zwavelagtige dampen een veerftikking ontftaan door gebrek van veerkragtige lugt, die de long behoort optefpannen. — Wat in deze gevallen te doen? Water is 'er in de Long niet: dies zouden ook alle de pogingen, in de vorige §. aangehaald, vergeefs wezen, welke dienden om de uitademing te bezorgen. Men moet dan die alleen verkiezen, die ter inademing famen werken; en vervolgens de zulken, die de overkropping des Harts door dik bloed, en de uitfpanning der Herfen-vaten voorkomen, en het bloed in eene gefchikte vloeibaarheid houden.

De Heelmeefter leidde dan zynen mond op dien van den Verftikten en de neufen toegeknepen hebbende, ademde, zo diep hy konde, in des Lyders mond en Long. De Verftikte kwam by; en is naa een aderlating geheel gered geweeft van den anderfins zekeren dood. — Veelen nogthans van die Lyders behouden veeltyds hun leven lang kramptrekkingen, en hoofdpynen.

Men kan hier uit zien, hoe zeer zich

wynkopers met het luchten der vaten in beslotene kelders in levens gevaar stellen; en hoe men dezelven redden moet.

Nogthans kan men die gevreesde gevolgen voorzien en voorkomen. Want zo zo draa de vlam van kaars of lamp haare scherpe punt verliest, zal men straks eene moeilyke ademhaling gevoelen. Als men zich dan niet straks van de plaats begeeft, zal men in zwym vallen. 't Gereedste middel is versche lugt, koud water in 't aanzigt gespat, wyn of goed bier gedronken; en is men in twyfel of 'er adem is, zo moet men de inademing bezorgen, als zo even en in de vorige §. gezegd is (*s*).

2) Tot de Zwaveldampen betrek ik de *blixems:* 't is meer dan waarschynlyk, dat zy, die van den blixem getroffen worden, zonder dat men merklyke kwetsing aan hun vind, verstikt zyn door gebrek van lugt, die derzelver Longen moet op

(*s*) Ik zal hier niet spreeken van de andere doodelyke dampen, die 'er in de Mynen zyn, om dat deze zich niet openbaaren door de vlam-blussing, die een gebrek toont van veerkragtige lugt geschikt ter ademhaling, daar wy alleen van spreken.

opſpannen (*t*): want het is eene beſtendige ondervinding dat derzelver Longen toevallen, even als van dieren die in het luchtledige ſterven; het hart is door bloed, dat geen doortogt door de toegevalle longen vind, opgeſpannen (*v*); daar is ook eene Zwavelreuk by hun (*x*), ook blyft 'er eene moeilyke ademing over (*y*).

Men moet dan deze ongelukkigen zo min aan zich zelven overlaaten, dan die welke in 't water ſmooren. Want de ondervinding leeraart, dat dezelve door Hulpmiddelen wederom kunnen bekomen, niettegenſtaande zy twee uuren lang als dooden ter aarde gelegen hebben (*z*); en niet alleen hunne klederen verzengd (*a*), de borſt en overige deelen van 't lighaam hier en daar rood, en doorgaans met bruine ja zwarte ſtreepen getekend waren (*b*).

Men

(*t*) Zie HALES *Groeijende Weegk.* 114de *Ond.*

(*v*) DU VENNEY by DU HAMEL. *Hiſt. de l'Ac.* p. 308. PITCAIRNE *de motu, quo ſanguis* &c. p. 59. *proprio Exp.*

(*x*) *Miſc. N. C. Dec.* III. A. I. *App.* p. 125. *Dec.* III. A. IX. & X. p. 121.

(*y*) *Dec.* II. A. II. *Obſ.* 175.

(*z*) *Miſc. N. C. Cent.* I. & II. *Obſ.* 28.

(*a*) *Ibid. Dec* II. A. X. p. 109.

(*b*) Een aanmerkelyk geval vind men daarvan in

Men kan dan uit de gemelde bevindingen van zelfs wel opmaaken, dat men in dezulken vooral de Long door verſche lugt dient uitteſpannen, op denzelfden voet als van de Verdrinkelingen gezegd is Maar vermits de Zwaveldampen zuure geeſten bevatten, die ook door hun zuur de Longblaasjes ſamentrekken: zo kan men ook met veel vrugt denzulken den vluggen geeſt van Ammoniac onder de neus houden (*c*).

Nademaal 'er ook by 't moeielyk ademen eenigen tyd een verſtomping van geeſt en verdoving van 't lighaam, over blyven, en zulks niet alleen ontſtaat door de werking dier dampen op de Long, als van 't ſtilſtaan van 't bloed in 't hoofd, gelyk het is in de Verdrinkelingen (§. IX.): zo is 't nuttig eene aderlating te doen (*d*), om 't hoofd, en inzonderheit het hart, van overkroppend bloed te bevryden. De uiterlyke deelen,

in de *Miſc. N. C. Dec* I. A. III. p. 295. en *Dec* III. *A.* IX. & X. *Obſ.* 80. BENIVENIUS C. 3. de *Abditis*. Meer aanmerkelyke gevallen vind men van zyn eigen en anderen aangetekend by SCHENKIUS *in Obſ. fol.* p. 83. 84.

(*c*) *Miſc. N. C. Cent.* I. & II. *Obſ.* 28.

(*d*) *Ibid.*

len, door den blixem gezengd, moeten met brandſtillende middelen geholpen worden (*e*).

3) Niets is 'er ook van algemeen ſchadelyker gevolg dan de beſlotene damp van te glimmen liggende doove turf- of hout-koolen. De proeven met de lugtpomp toonen datze een aanmerklyk gedeelte der lugt van haare veerkragt berooven; en dat, zo men een dier zet in de lugt die in de glaze klok is, vervuld met Zwaveldampen, dit daarin aanſtonds ſmoort. Het zelfde doed ook het kaars of lamp-licht. Ik twyfel niet of deze dampen oeffenen eene gelykvormige werking, met die des blixems op de Longen der dieren en menſchen. Dit zoude ik beſluiten uit een ondervinding, die ik daarvan had, wanneer ik met oogmerk om de lugt te ontbinden, vaſtgemaakt aan een Teerling duim houts, het ſtukje houts in eene yzere loop hadde gegloeid, waarvan de mond ſloot in een looden hevel, welke door het midden van een loode bak vol waters regtſtandig zich opende onder een groot ontvangglas, dat over de mond van den hevel

(*e*) *Ibid. Dec.* III. A. IX. & X. *Obſ.* 80.

hevel in het water van de loode bak ſtond. Want wanneer ik, alles bekoeld zynde, het glas uit het water optrok, en daar aan rook, zo was het vol van een verſtikkende Zwavellucht; de kaars te na by 't glas komende, ſloeg de vlam 'er in, en daar geſchiede een ſlag als van een blixemvuur, dat de geheele kolf met een blauwagtige vlam vervulde, en ze my in de hand deed dreunen. — Het is dan ongetwyfeld dat de damp van de glimmende doove koolen het zelfde zullen uitwerken, vermits het hout, in zyne brandinge gedoofd zynde, de koolen geeft, welker zo even gemelde ſchadeke dampen nog niet vervlogen zyn. Men kan dan begrypen, dat een gering gedeelte van die koolen, in een vry ruim doch gantſch beſloten vertrek te glimmen gezet, in ſtaat zy dieren en menſchen te verſtikken op dezelfde wyze als de blixem doet, namelyk de Long te doen toevallen, de ademhaling te ſtremmen, het bloed in de long, voor 't hart, in 't hoofd en buik te doen ſtilſtaan (§. IX.), en de menſchen te ſmooren; behalve dat de Zwaveldampen het bloed verdikken. — Het geene ik van de damp van koolen zeg, geld ook

meeſt-

meeſtdeels van kaarsdamp. — Maar omdat dit Ongeval niet eensklaps overvalt, zo is 't dienſtig te weeten, welke verſchynſelen zich van den aanbeginne voordoen. Het eerſte is ſlaperigheit; dan een zwaare pyn in 't hoofd; vervolgens walging, en braking van een dik ſchuimig vogt als van geſmolten kaarsvet, gelyk men veeltyds in èen beroerte heeft; een zwymeling; tot dat men geheel van zyn zelven valt, en verſtikt. En de damp te zwaar zynde ſtikt of ſterft men wel aanſtonds zonder eenig gevoel. — Veeltyds blyft 'er een benaude borſt en een volheit van 't hoofd met pyn over (*f*). — Zo men onweetende komt in 't vertrek, waarin dit ongeval gebeurt, vind men de menſchen, die niet geheel bezweken zyn nog op hun ſtoel zitten, bleek, bedwelmd en in onmagt. Hebbenze overeinde geſtaan of gegaan, zo vind men ze leggende, de kamer benauwd vol lugt van koolen of kaarſen. Men merkt geen pols of adem, de leden zyn koud, 't aangezigt bleek geel, zonder gevoel, de

(*f*) CHR. DE VEGA de *Arte Med.* Lib. 3. Sect. V. C. 8.

de mond ſtyf geſloten, kortom geſtikt (*g*). — Men vind de droevige voorvallen van diergelyke verſtikkingen meeſt in kleine vertrekjes, daar geen ſchoorſteenen of merklyke lugtgaten zyn, inzonderheit op ſchepen, daar de vertrekken klein en bedomd zyn; en in de Roeven van Trekſchuiten. Ik zou 'er menigte voorvallen van kunnen bybrengen: maar zy zyn te wel bekend en beſchreven (*h*) dan dat ik my daarmede zoude ophouden. De middelen zyn eenerly met die van N° 2. van dit §. Men dient vooral verſche lugt te geeven, en dus aanſtonds deu-

(*g*) FORESTUS *L.* 15. *Schol. ad obſ.* 26. haalt een geval aan van twee knegts door de damp van koolen geſtikt. Hy zegt, „ men voelde geen pols, „ de handen en voeten waren koud, ſtem en beweeging waren weg, 't wezen was geel; ſchoon „ ze by 't hair getrokken, of ze geſlagen wierden, geen gevoel. De hand voor 't hart gebragt hebbende, bleek het dat 'er nog eenige „ warmte en klopping overig was. De Tanden, „ die ſtyf opéén geſloten waren, van elkander gebragt hebbende, gotenwe verſcheide middelen „ in de keel. Hierop gavenze ſlym op uit neus en „ mond; de borſt reuttelde. Wy ſchuddenze en „ gavenze braakmiddelen, waardoorze een tay „ geel ſlym en ſchuimig bloed loosden, en eindelyk „ door meer middelen bykwamen en herſtelden."

(*h*) Zie onder anderen SCHENKII *Obſ. Med.* Fol. p. m. 83.

deuren en vensters open te zetten; en zo ze alrede niet zelfs te koud zyn, hun koud water in 't aangezigt te sprengen. Zo men geen ademtogt in hun merkt, dient men alles by te brengen om de inademing te bezorgen, op denzelfden voet als boven gezegd is. Of vind men nog ademtogt: zo houd hen den geest van Sal Ammoniac onder de neus. Blyft 'er eene zwaare pyn in 't hoofd, en benautheit voor 't hart over, zo dient 'er na vereisch van zaaken een aderlating gedaan en dun warm drinken gegeeven te worden, en hun veelmaalen met de voeten in warm water te zetten: en zo alles te bezorgen wat den weerstand aan 't hart, en de opkropping van bloed voor 't hart, en in 't hoofd verhoeden en verhelpen kan.

4) Niet alleen word de lugt door diergelyke Zwavelagtige dampen onbekwaam ter ademtogt, maar zelfs word dezelve door den adem der dieren van haare veerkragt beroofd, en met dampen vervuld (*i*) waarin een dier sterft

(*i*) MAYOW *de nitro Aereo* p. 90. 93. vond $\frac{1}{16}$ van de lugt door een muis verteerd. HALES *Groeijende Weegk.* Ond. 107. vond, dat $\frac{1}{27}$ van de lugt door een Rot verteerd was. Hy zelve, door $2\frac{1}{2}$ minuten lang

ſterft (*k*). En op plaatſen daarze lang is opgeſloten en onbewogen geweeſt, wordze door 't ſtilſtaan, of door de dampen van de plaats waarin ze opgeſloten is, onbekwaam ter uitzettinge der Longe, zo dat men diergelyke verſtikkingen daardoor te wagten heeft, als door de boven beſchreve oorzaaken veroorzaakt geweeſt zyn.

Wanneer dan Menſchen gevonden worden, die alleen of met veele anderen in een te nauw vertrek zyn opgeſloten, en dezelve in onmagt en als dood ſchynen; of zo iemant in een lang beſloten vertrek, myngangen, of kelders ingegaan zynde niet weder daar uit komt: dan moet men aanſtonds tragten hen verſche lugt te bezorgen (*l*). Zo 'er eeni-

lang dezelfde lugt in- en uit- te ademen, vond ruim $\frac{1}{29}$ der geheele lugt verzwolgen. p. 320. en 322. welke uitgeademde lugt met een agt en negenſte deel vogts bezwalkt was. p. 323.

(*k*) Een Muis in de lugt gezet, waarin een vorige Muis geſtorven was, ſterft terſtond, BOYLE *ph. Tranſ.* N° 63. p. 109.

(*l*) Eenige menſchen, te *Parys* in een put een ſchat zoekende, vielen allen dood neder, uitgenomen de laatſte, die, aan het Touw hangende nog uit zyn flauwte opgehaald zynde, bykwam. Een granaat in de put geworpen zynde is de lugt ververſt, en zonder hinder in de put komende vond men de anderen dood.

eenige ademtogt en warmte by is, moet menze met koud water besproeijen. Zo de ademhaling niet gemerkt word, moet men de inademing aanstonds tragten te bewerken, en voorts alles doen wat N° 1. 2. en 3. van deeze §. is aangehaald.

Men mag ook hiertoe betrekken zulken, die in *vervuilde* putten, waarin drek en andere vuiligheden liggen, of in plaatsen gaande daar veele dingen op elkander in eenen staat van broeijing byeen zyn, verstikt raaken (*m*). Men kan begrypen, datze een' en dezelfde behandeling als boven, nodig hebben: alleenlyk zal de Azynlugt, hier veel verkwikken, inzonderheit alsze met speceryagtite reuken gemengd is.

5) Even zo zeer schaden de dampen uit gistende ligchaamen voortgebragt. Het sap van rype vrugten, gemoute graanen in water gekookt, in groote vaten ter gistinge gezet, werpen lugtbellen by aan-

(*m*) *Christ. a Vega. arte med.* l. 3. f. 5. c. 8. verhaalt dat hy zo twee menschen in 't schoonmaaken van vervuilde putten heeft verstikt gezien, dien het schuim op den mond stond, en voor dood uit de putten getrokken zynde, hersteld zyn door 't ingeven van Azyn en Peper, en aangename reuken onder te neus te houden.

aanhoudenheit op, die door de opgedrevene ſtoffen eenen weg maakende, met geknap uitgaan en eene welriekende reuk geeven. Het kaarslicht daar boven gehouden verlieſt zyne ſpitſe punt, word bolrond, dooft uit. Het zyn dan dampen, die even als van Zwavel den menſch verſtikken. Men voelt, datze eerſt het hoofd, dan de Longen aandoen: zwymelingen van 't hoofd gaan voor tot de gantſche bezwyking toe, een ſpoedige verſtikking volgt (*n*). Hoe grooter de giſting en de giſtende dranken kragtiger zyn, hoe 't gevaar grooter is. Of de giſtende ſtoffen minder zynde is 'er niettemin des te meer gevaar, hoe de vertrekken kleiner, en de kelders of kiſten langer zyn beſloten geweeſt (*o*). Als men dieren zet in lugt door giſting gemaakt, ſtervenze aanſtonds (*p*). — Men moet dan de zulken,

(*n*) Iemand wilde uit een welgeſlote kelder van een brouwery eenig beſt bier tappen, doch nauwlyks had hy tyd een venſter te openen, of valt als in een beroerte neder. Een wynkoper eenig geraas in zyn kelder hoorende, ziet 'er in, en valt dood.

(*o*) Zie eene verſtikking door dampen van Moſt by BORELLUS Cent. II. obſ. 4.

(*p*) Een Muis ſterft 'er aanſtonds in, BOYLE *Mech. exp.* p. 105. zelfs een ſlak, die 't lugtledige ver-

ken, die 'er of ten deele of geheel door gestikt zyn tragten te helpen, met hun versche lugt te doen inademen, geest van *Ammoniac* zout onder de neus te houden, en vervolgens niet anders behandelen dan ofze door Zwaveldampen gestikt waren (1. 2. 3).

Men zou hier toe ook wel kunnen betrekken alle die schadelyke dampen, die men in Mynen, en by het bereiden der Mynstoffen ontdekt van dien aart te zyn, dat 'er de menschen door verstikken. Maar dewyl ze zich allen niet door 't intrekken en uitdoven van het kaarslicht openbaaren: zo zoude ik niet durven besluiten datze enkeld de lugt van haare veerkragt ontzetten en dus de Long ter inademing onbekwaam maaken. Voor zo verre ze nogthans eene verstikking schynen te wege brengen, heb ikze met stilzwygen niet kunnen voorbygaan. Doch nadien die soort van dampen niet zo algemeen bekend en gemeen is, zullenwe daarop niet blyven staan (*q*). — Tot deze rey van ver-

verdraagt. p. 100; insgelyks een Slang, p. 108; zoo ook Vogeltjes, Byën, Vliegen p. 100. 101. Kikvorschen *Ac. Flor.* p. 123.

(*q*) Men heeft in de Mynen vierderlei soort van dam-

verſtikkende dampen zoude men ook kunnen betrekken die van muuren met verſche kalk beſtreken, en in beweeging gezet door glimmende koolen. Men vind 'er droevige gevolgen van verſtikkinge door veroorzaakt (*r*). De gewoone uitwerkingen zyn hoofdpyn, kortborſtigheit, hoeſt, benaudheit voor 't hart, verloren eetluſt, dorſt, ongewoone hette, en zwakte.

Het eerſte middel is verſche lugt; en wanneer de verſtikking daar is, de Long door de opſpanning der borſt, en 't hart door vryving in beweeging te zetten (§. X. 4. 5.).

In 't algemeen is 't nuttig tegens rottige

dampen: de 1ſte zyn die, welke zich by 't uitbluſſen van het licht van een lamp, toorts of kaars openbaaren, waarvan te voren geſproken is. De 2de worden benoemd na de reuk van boonbloeſem, zynde aangenaam, inzonderheit des ſomers. Als men niet wykt, verſtikkenze den menſch. Ten 3de zet zich aan de wanden en 't wulft der Mynen een blaasagtig weeffel, 't geen gebroken zynde door zyn reuk dodelyk is. Ten 4de is 't een damp, die by de vlam der kaars vlam vat als een blixem, alles in de Myngroeven verbrant en doet ſtikken, van kleur groenagtig geel, van reuk zwavelagtig. *Ph. Tranſ. paſſim. Lowthorp Adbridgm.* vol. II. p. 370—390.

(*r*) Zie TULPII *obſ. Med.* lib. III. cap. XLI. SCHENKII *obſ. Med.* p. m. 216. 217. *Miſc. N. C.* *dec* III. *A.* IX. *obſ.* 74.

tige dampen, en de zulke, die een vlug loog-zout bevatten als de bloem van de kalk doed, de azyndamp te gebruiken (s); daarentegen tegens zuure dampen (t) kan de damp van den geest van Ammoniac-zout van dienst wezen. Voorts diende wel elk ding in zynen aart gekend, en naar denzelven behandeld te worden; 't geen hier myn oogmerk niet is.

§. XIX.

Tot de tweede Rang betrek ik zulken, die, zo niet stikken, ten minsten daar door *sterven, dat de spieren ter uit- of inademinge werkende, tot hunnen dienst onvermogend*

(s) Of Arsenicaale geesten uit de Cobalt en andere Mynstoffen losgemaakt van dien aart zyn, weet ik niet. In de lugt door vuur opgeheven zynde verstikkenze zo de borst, dat zich dezelve niet wil laaten uitzetten.

(t) BOERHAVE in zyne Lessen over de Zenuwziekten merkte aan dat de Chalcant met water twaalfmaalen overgehaald eenen zo vluggen geest gaf, als 't vuur zelf is. Zodanige verstikkende dampen vind men by 't herhaald overhalen van de Vitrioolzuuren, en de menging en overhaling van deze en andere Mineraale zuure geesten met de voorloop van brandewyn.

mogend zyn. Ik zal alles als maar met den vinger aanroeren.

I) Men vind ſomtyds, dat Kraamvrouwen zo aanſtonds op haare verlosſing dood blyven, zelfs nog eer zy te bed gelegd zyn: niet wegens voorgaande vloeying, maar door gebrek van werking in de ſpieren der ademhalinge, en ontrekking van bloed van 't hoofd. Want hier zal 't aan de kragt om uit te ademen gebreken: dewyl de buikſpieren, (die zo wel als de kraakbeenderen van de borſt tegenwerkers zyn van de Tusſchenribbige ſpieren en het middelrift,) in dit geval zonder ſteunpunt zynde, niet werken. Men ademt wel in, maar niet weêr uit. De Lever met deszelfs breede band aan 't middelrift, en de verdere buik-ingewanden met den Lever en middelrift verknogt, trekken het middelrift neêrwaarts; de in- en uit-ademing ſtaat ſtil; het bloed word onderwyl in de niettegenſtaande groote Bloedvaten van de buik, van 't hart af door den grooten Slagader afgetrokken, en door gebrek van voortſtotende kragt door de aders niet te rug na 't hart gevoerd; en onderwyl van 't hooft ontrokken: inzonderheit zo men de vrouwen hoogzittende, ja ſtaande verloſt heeft.

De Lyderes valt in ſwym, ademt niet meer, en ſterft door gebrek van kragt om uitteademen. — Men kan hieruit zien hoe nodig het is, om op 't ogenblik der verlosſinge alles ter genoegſaame ſluitinge te verzorgen. Onderwyl als daarvoor niet gezorgt was, 't geval daar zynde, zo moet men aanſtonds de buik ſterk drukken, en vervolgens de behoorlyke ſluiting doen. De beſte ſluiting is: waardoor niet zo zeer het middelrif en de onderſte ribben gekneld, maar waardoor ook de buikſpieren in kragt geſteld worden. Men legge vervolgens de Lyderes op het bedde, met het hoofd wat laag, opdat de herſenen hun bloed behouden. — Dit zelfde kwaad kan in 't kraam byblyven als men op de ſluiting niet paſt. — Het zelfde zy aantemerken als 't water, by de waterzugt van de buik, is afgetapt.

II) 't Kan ook zyn dat in de genen, die zeer verzwakt zyn, geene genoegſaame kragt om te ademen overblyft: dan dient men bezorgt te zyn om niet alleen de uitademing, als in ons eerſte geval, maar ook om de inademing te bewerken. Men vind een kraamvrouw, (of een ander door ziekte uitgeput,) buiten

ten adem liggen schoon het aan geen fluiting der buikspieren hapert. Men voelt naulyks eenige, en zo al, een wankelende polsflag; die aanstonds meer verzwakt en wankelt, als de Lyderes aan flaap raakt. Hier is een gebrek van kragt in de spieren der ademhalinge. — Een gelukkig verloste kraamvrouw viel in zwym, hoorde nog te voelde iets, lag meer dan een vierde uurs als dood met een bleek wezen, en nauwlyks merkbaare pols. Men loopt na den Geneesheer. Onderwyl ligt zich de dienstmaagd op haar Juffrouw, blaast den adem in haar mond; de vrouw komt straks by, als uit een diepe slaap ontwaakt. Men doet vervolgens aan de kraamvrouw 't geen men ter opbeuringe goeddagt. De myd, na de reden haarer handelwyze gevraagd zynde, zegt, dat ze te *Altenburg* nog een voorbeeld daarvan gezien hadde, en zulks ook van de Vroedvrouwen met goeden uitslag in de kinderen geoeffend was (*v*). In zulke gevallen dient men bygevolg alles te doen, wat ter opwekkinge van de Spieren der ademhalinge dienstig is.

Pas

(*v*) Van 't eerste vind men een voorbeeld door Dr KNIGHT in de *Med obs. by a society of Physicians in London.* Van het tweede *Misc. Nat. Cur, A.* X, *obs.* 44.

Pas het toe op flauwten (*x*). Wankelt op de minste sluimering de pols, of schietenze teffens met benautheit uit de sluimering: ontwaaktze liever gedurig, zo draa ze beschieten, zo lang, tot dat de pols, als de zieken in slaap valt, niet meer bevonden word te wyken; en breng onderwylen alles by om de kragten optebeuren, en zorg te draagen dat de spieren, die ter uit- en in-ademing werken, genoegsaame steunsel, en kragt hebben om te kunnen werken. — Zo dat verlies van de kragten der buikspieren, welke ter uitademinge werken, van de bloedstorting ontstaat, zo verzuim vooral niet eene genoegsaame drukking over de gantsche buik te leggen: want dit doende, zal het hart en hoofd niet zo zeer van hun aanstromend bloed ontzet raaken. — De woeling is in dit geval een slegt voortéken, zweemende na iets stuiptrekkends, dat men in de dieren ziet die schier uitgebloed zyn. Het gedurig stil liggen is, schoon men nauwlyks ja geen

(*x*) De beroemde FRED. HOFMAN zegt in zyne *Med. Rat. Syst.* prax. p. IV. pag. 254. dat de flauwte van een vrouw door opstyginge niet zonder gevaar is: gevallen weetende datze voor dood gehouden en ter begravinge overgegeeven zyn.

geen pols dan by 't hart voelt, een zeer goed voorteken.

III.) In de eerstgeborene kinderen kan die zwakte de oorzaak wezen, dat de borstspieren en het middelrif niet in staat zyn om te werken: 't zy de moeder of vrugt daarvan de oorzaak zy.

Wegens de vrugt is die oorzaak afteleiden uit haare teerheit; en wegens de moeder, uit bloedverlies, of voorafgaande zwakke gesteltheit.

2°) Kan de slym, in keel en Longepyp vergaard, beletten dat de lugt geenen vryen ingang vinde in de lugtpyp, niettegenstaande men in de vrugt eenig Leven, en eenige trekkingen in de spieren bespeurt, doch niet genoegsaam om de borst en keel zo sterk te beweegen, dat die beletselen weggeruimt, en de borst genoeg uitgezet worden. Dit geval is dan in zo verre van het eerste onderscheiden, dat als de slym niet in den weg was, de kragten genoeg zouden toereiken om de borst optespannen.

3°) Kan 't ook zyn, dat moeder en vrugt sterk genoeg, en geen slym in den weg zy; dat ook de kragten van de vrugt toereikende genoeg zouden geweest zyn; maar dat de navelstreng in de

de geboorte geklemd zynde, de bloedloop over en weder van de moeder na de vrugt gestremd is, en dus de vrugt niet in staat om de spieren der ademinge aan de gang te helpen.

4°) Kan 't ook zyn dat de vrugt tekenen van ademing door schreijen gegeeven hebbende, van de ingang der lugt in de Long in de geboorte afgesloten, of beklemd zynde, verstikke.

In alle deze byzondere gevallen, waarvan ook eenige teffens kunnen samenlopen, komen de kinderen ter wereld, zonder hun eerste Teken van Leven, het geschrey, te geeven. — Men ziet ook datze zouden leeven, als de ademhaling hersteld zynde, het hart deszelfs bloed door de Longen konde voortdryven. Zy zyn dan in een staat van verstikkinge, en te behandelen als verstikten: doch elk der onderscheidene voorwerpen onderscheidentlyk. In allen moet de ademhaling hersteld, en 't hart in leven gezet worden. Vooraf dient men dan aantemerken, dat de Long van een vrugt of eerst geboren Kind, dat nog geen adem heeft gehaald, de ruimte van de borst, die van 't hart niet beslagen is, geheel vervuld; ten anderen dat derzel-

ver

ver Longepyp en Long met een ſlymig vogt vervuld zyn, behalve eenig vogt dat in de holte der borſt is, en met den tyd verdwynt. De lugt, op de Longepyp en van buiten op de borſt met gelyk vermogen perſende, kan dan in de Long niet inſchieten, ten zy dit evenwigt verbroken werde. Dit geſchied als 't kind zyn borſt verwyd. Dan ſchiet de lugt in de teere longblaasjes en ſpantze uit. Het eerſte gaat voor, het tweede volgt. Zal dan de inademing in die kinderen worden verwekt, zo moet men de natuur volgen; de borſt eerſt verwyden, en dan de Long opblazen. Men handelde dan verkeerd, als men 't ſlegts doen wilde door de inblazing van lugt in de Longepyp alleen.

Laat ons nu zien wat ons in elk der vier voorgemelde gevallen te doen ſtaat.

In 't *eerſte geval*, dient aanſtonds de navelſtreng gebonden en afgeſneden te worden. Vervolgens dient men 't kind in een warm waterbad te zetten, ten einde het bloed in vloeibaarheit te houden. Vervolgens zoude ik aanraden, een zuigleder, dat een groot deel voor van de borſt beſlaat, op des kinds borſt te leggen, en het zelfde by het touw, dat in

in het midden van 't leder zit, zagtjes op te ligten, op hoop dat de lugt in de Long moge inſchieten; vervolgens het zuigleder te laaten zakken en zagtjes de buik te drukken. Dit beurtelings herhaalende, zal men het in- en uit-ademen nabootſen. Als dus de lugt van zelfs de Long niet opblaaſt, kan men onder 't ophaalen van 't zuigleder, zynen adem ſterk in 's kinds mond inblazen. Voorts zullen zagte vryvingen, na 't hart toe gerigt, dienen om het verwarmde bloed na 't hart te dryven, en dus het zelfde in beweeging te zetten; 't geen des te ligter zal geſchieden, zo draa de uitgeſpannen Long allen weerſtand in deszelfs vaten aan de aandrang des bloeds van 't regter hart beneemt.

In het 2de geval, daar de ſlym door haare tayheit en menigte een beletſel is, dat de geringe leef- en beweeg-kragten van 't geboren wigt niet in ſtaat zyn, de borſt genoegſaam uitteſpannen, om ruimte te geeven voor de inſchietende lugt: zo dient men vooreerſt zorg te draagen om het bloed in warmte en vloeibaarheit te houden, waartoe een warm waterbad dienen kan. Vervolgens moet men de ſlym allereerſt zoeken te ontruimen.

men. Hiertoe dienen kittelingen in neus en keel met het bovenend van een zagte veder (*y*); het voorover houden, en zagtjes drukken van de buik, borst en hals, zulks opwaarts doende met warme doeken. Als dit niet helpt zoude ik in navolging van den Heere ROEDERER (*z*) voorslaaan het inblazen van eenige Tabaksrook in den Endeldarm, het indruppen van warme Thee in de keel; of van eenig ander onschadelyk middel dat eene koring verwekt: het kind gedurig voorover op de buik houdende, en onderwylen den ruggegraad vryvende. — Dit gedaan, en de beletselen, voor zo verre zodanige onschadelyke middelen toereikende zyn, weggenomen (*a*), en nogthans de inademing daarop niet gevolgd zynde, moet men wederom alles doen, wat zo even ten dien

(*y*) Want zo al de lugt belet word in de Longepyp inteschieten, om datze door de Tong daarin verhinderd word, zo kanze doch dien weg door de neus vinden, alsze van slym ontruimt is.

(*z*) Op de aangehaalde plaats bl. 342.

(*a*) Als dit niet voorafgaat zou zich de Lugt met het vogt in de Long vermengen, en niet geschikt zyn om de lugtblaasjes behoorlyk uit te spannen: gelyk men in die gevallen zulk een schuimig vogt in derzelver Longepypjes vind ROEDERER. *ibid.* bl. 343.

dien einde is aangehaald, om de Long en 't hart in beweeging en leven te brengen.

In het 3de geval ſtaat het bloed, en bied weerſtand aan 't hart.—Bind dan niet de navelſtreng, voor dat gy eenig bloed hebt laaten afloopen; en doe dan 't geen in 't 1ſte geval gezegd is.

Maar is, gelyk in 't 4de geval, de vrugt zo ſterk geweeſt dat het voor de geboorte, zyne vliezen heeft aan ſtuk gebroken, het water, ofte *Liquor Amnii* ontvloden is, en het adem heeft kunnen haalen: zo houd het ſtraks op met woelen. Nu kan 't gebeuren, dat de Toegang der lugt na deszelfs Long geſtopt word en het kind in de geboorte ſtikt. Een kind dus ter wereld gebragt is als een verſtikte onder water. Men kan het ook eenig bloed by 't affnyden der Navelſtreng laaten afloopen, ten einde het hart in zyne eerſte werkinge geenen te grooten weerſtand vinde. Om het hart dan voorts aan den gang te helpen, zo moet men hier zo zeer geene ontlaſting van ſlym beoogen, als in ons tweede geval: dan wel alles doen wat nodig is om door de inademing allen weerſtand aan de eerſte beweegingen van 't hart te bemee-

neemen, en tevens het bloed in vloeibaarheit en warmte te houden, en door vryvingen het hart in beweeging te brengen, of optewekken, gelykwe in ons eerste geval geschetst hebben.

Nu kan 't ook zyn dat niet ééne maar meerdere beletselen des levens en der ademhalinge by die eerstgeborenen samenlopen. Hier in moet men met zyn beleid tusschen beiden komen, en doen wat men in die omstandigheden raadsaamst oordeelt te gelyk te doen; altoos gedagtig zynde, dat deze kinderen zyn even als verstikten, wien het bloed te sterk in hoofd (*b*), borst en buik, word op een gepakt (§ IX.); en dat het dienvolgens meesttyds raadsaam is eenig bloed by het afsnyden der Navelstreng te laaten afloopen: ten zy men zeker weete dat het wigt door zwakte of sterk bloedverlies van zyne moeder, of zyn eige te groote tengerheit, geen bloedverlies zonder schade leiden kan.

§. XXI.

IV.) Het is in kleine kinderen niet on-

(*b*) ROEDERER *ibid.* p. 344.

ongehoord, datze onder een onophoudelyk en onbedwingbaar *lagchen*, *schreijen*, *gillen*, *hoesten*, in hunnen adem blyven. Ik moet met een woord toonen, hoe dit bykome.

1° Als men op de daad van 't *lagchen* let, bevind men, datwe onze ingeademde lugt met een verwyde strot stootende uitademen, en borst en buik stootende inwaarts drukken. Men zou dan in 't lagchen, als in eene geweldige uitademing meermalen zig benaud gevoelen, zo men dit niet door eene vernieuwde inademing voorkwam. Maar isze, volgens de onderstelling, onbedwingbaar, en word 'er geen tyd gegund om de inademing te herhaalen, zo word de vrye doorgang des bloeds door de long gestremt; het regter hart blyft opgekropt met bloed, dat van hoofd, buik en ledematen te rug komt; het zenuwgestel word gedrukt; het hart, de spieren van de borst en middelrif staan stil: men valt in zwym (*c*) of verstikt.

2° In 't *schreijen* is eene langwylige be-

(*c*) Van een Vrouw door geweldig lagchen in zwym gevallen en gestorven, zie de *Misc. N. C.* *Dec* I. *A.* IX. X. *obs.* 125.

bedwonge uitademing met eene vernauwing des ſtrottenhoofds, eene byblyvende toetrekking van borſt en buik. Dienvolgens is 'er natuurlyk mede gepaard eene opzetting van de bloed vaten des hoofds, die zich by die geweldige langduriger uitademing, naar evenredigheit der inademing, niet zo gemaklyk in 't hart ontlaſten. Maar isze, volgens de onderſtelling, geweldig, en onbedwingbaar: zo heeft men nog meer dan by 't *lagchen* een' overkropping van 't hart en *verſtikking* te wagten. 't Zelfde geld ook van 't onophoudelyk *gillen*.

3°. In de *hoeſt* is eene ſtootende toetrekking van de borſt, en bedwang des adems, by 't ſtrottenhoofd te onderſcheiden. Zy maakt natuurlyk nog grooter bedwang der inademing' dan lagchen, ſchreijen of gillen. Zoze te lang duurt, of door kitteling des ſtrottenhoofds, der lugtpyp, of ſtuiptrekkige aandoening der ſpieren, geweldig en onophoudelyk word, zo is 'er des te meer gevaar van verſtikkinge: te meer, zo door de ſchokkende ſtoot van 't hoeſten eene taye ſtoffe of fluim word opgeſtoten, en dezelve by de vernauwde

ſpleet

ſpleet van 't ſtrottenhoofd geenen uitgang vind (*d*).

In alle deze gevallen is dan de verſtikking gegrond in de niet herhaalde inademing, waardoor de toegedrukte Long te grooten weerſtand bied aan 't bloed, dat 'er van 't regter hart moet doorgeleid worden.

Men kan by de kinderen de verſtikking veeltyds voorkomen met eene ſtrydige harſttocht, dan vermoedelyk hunne aandoening verzelt, in hun optewekken: in 't ſchreijen ze te kittelen; in 't lagchen te tikken of kloppen; of eenig voorwerp hun voorteſtellen, waarop ze hun aandagt veſten mogen. — Maar zo de verſtikking reeds daar is, moet men aanſtonds alles, wat boven (§. XX. 1.) en meermalen gemeld is, in 't werk ſtellen, om de inademing ſtraks te herſtellen, de overkropping van bloed voor 't hart voortekomen, en de herſens van drukkinge te bevryden.

En ingevalle men onder de opligting van de borſt, en inblazing van zynen adem in de Long, geene inſchieting van lugt

(*d*) Een merkwaardig voorbeeld vind men daar van in 't zelfde werk *Dec* II. *A.* IV. *obſ.* 62.

lugt in de lugtpyp ervaart, en men dus met grond vermoed, dat 'er eenige ſtoffe zig tegens de ſpleet van 't ſtrottenhoofd gezet heeft, die den vryen ingang der lugt afweert, zo dient men de opening van de lugtpyp te doen, het beletſel weg te nemen, en vervolgens alles te doen, wat zo even gezegd is.

§. XXII.

De Verſtikking kan ook veroorzaakt worden door iets, dat den vryen ingang der lugt in de long weert. Meermalen vind men zo ſpoedige Verſtikkingen in een *Angina* (ofte de *Bruin*) dat men dezelven door herhaalde aderlatingen niet kan weeren; zo dat men, ondanks zynen wille, genoodſaakt word eene opening in de lugtpyp voorteſtellen, daar een Lyder node aan wil. Wat dan in die benarde omſtandigheden te doen? Kuntge lugt geeven by de ſpleet van 't ſtrottenhoofd, gy zult voor u tyd winnen om het verder nodige in 't werk te ſtellen. In dit geval heb ik my met gewenſchten uitſlag bedient van Kopglazen, boven nevens 't ſtrottenhoofd op de keel, gezet. Want zo draa men met het lugt-

pompje

pompje de lugt trekt uit de glazen, ſchiet de huit, en wat 'er aan vaſt is, toe, om de lugtledige ruimte te vullen, daar komt ruimte in de takken van de nevens gelegene vaten, die door de ontſteking zyn uitgerekt en verſtopt. Het ware te wenſchen, dat elk Geneesheer, by zodanige Lyders geroepen, altoos een zodanig lugtpompje met zyne zuigglazen by zich hadde, om de verſtikking te weeren, en tyd te hebben de ontſteking weg te neemen; het gene my menigmalen des nagts wel is te ſtade gekomen.

§. XXIII.

By 't lagchen en praaten onder 't eeten of drinken enz. gebeurt het dikwils, dat van de ſpys of drank ietwes in de Longepyp ſchiet. By wat toeval (*e*) dit ook moge ontſtaan, zo word 'er eene onophoudelyke hoeſt, zelfs verſtikking (§. XXI.) veroorzaakt. Als deze reeds daar was, zou men genoodſaakt zyn de inademing te herſtellen (§. X. 5.). Eer het

(*e*) Een reeks van voorbeelden vind men aangehaald *Miſc. N. C. Dec* III. *A*. V. & VI. *obſ*. 253.

het zo verre kwam, zou men ook door niesmiddelen in de neus geblazen, of door kitteling van een veder in de neus, eene niezing dienen te verwekken; of het ingeſchotene in de lugtpyp dus 'er met geweld wierde uitgedreven. Als dit niet lukte, zou men zich gedrongen vinden eene opening in de lugtpyp te maaken, of 'er de beletſelen ter ademing' eene vryer doorgang door vinden mogten dan door 't ſtrottenhoofd. Voorts moet men alles bybrengen wat nodig is om de nadeelige gevolgen der Verſtikkinge (§. IX.) wegteneemen (§. XV.).

§. XXIII.

Ook kunnen 'er in de longblaasjes en pypjes ſtoffen zyn, doch de kragten ontbreeken om te loozen. — Of de ſpieren van de inademinge kunnen zo kragteloos zyn, dat de bezette Longepypjes niet kunnen uitgerekt, en de Long opgeblazen worden.

Zie daar twee ſoorten van Verſtikkingen, waartoe de hulpmiddelen, te voren beſchreven, ongenoegſaam zyn: deswegen zal ik ze om niet te ver uitte-

wy-

wyden, thans met ſtilzwygen voorby gaan.

Ik heb ook met opzet in deze Bedenkingen over de Verſtikten geene melding gemaakt van *opgehangenen*: vermits deze wegens het ſamenſtel van de Longepyp en ſtrottenhoofd zo zeer niet behooren tot verſtikten door weering van lugt in de Longepyp *alleen*, dan wel meeſt onder de zulken, welken door *beroerten* ſterven. Ik zeg *alleen*: om dat 'er blyken van eenige *verſtikking* (*f*), en tevens van *beroerte* (*g*) by zyn. Zy ſterven nog veel minder door verbreeking der wervelen (*h*).

Zy, die door verſmooring ſtikken, hebben 'er meerder gelykheit mede; onze behandeling omtrent de zulken is dan genoegſaam in de XVIII. §. overwogen.

Ingevalle evenwel de *verhangenen ſlegts* twyfelagtig dood zyn, zou men de Long door

(*f*) Want men vind in verwurgde dieren de Long vol lugt, en ſomtyds den holader gebarſten: C. CONSENTINUS p. 284. Den holader als een vuiſt opgezwollen: RIOLANUS *ad* GASSENDUM p. 111.

(*g*) Long, herſenen, en 't regterhart zyn vol zwart bloed in de aderen ingepakt, HARVÆUS *de Circul. Sang. Exerc.* III. p. 251.

(*h*) FABRICII *Sciagraphia hiſtoriæ Phyſico Medicæ Butisbaci &c. de morte laqueo ſuſpenſorum.* p. 48. *ſeq.*

door verwyding der borst en inblazing van lugt (§. X. 5.), het hart door vryving der leden en voortdryving van 't bloed na en van 't hart, kunnen tragten in beweeging te zetten: (moetende het eerste voorgaan, zal het hart in beweeging kunnen blyven) en vervolgens eene ruime aderlating op de voeten, welke met eene stoving der vogten gepaard gaat, te beproeven: of men nog bytyds het bloed in zo verre van 't hoofd konde afleiden, dat de voortgang der beroerte gestuit wierd.

OVER DE VOORTTEELING EN EIJERNESTEN VAN SOMMIGE HOORNS EN ZEE-INSECTEN;

DOOR

JOB BASTER.

Is men met een eerbiedige verwondering aangedaan over de *Wysheid in de Schepping*, en over de *Voorzienigheid in de Onderhouding* der Vogelen en Insecten, die in de lugt en op de aarde leeven: men zal het niet minder over beide weezen, als men de voortteeling der Vis-

ſen, en andere zig in Zee onthoudende Dieren nagaat: een ſtoffe, waar van, na maate van haare byzonderheid en uitgeſtrektheid, nog weinig geſchreven is.

Die Visſen, die tot het geſlagt der Walvisſen (*genus Cetaceum* of *Plagiuri*) behooren, en eenige van het kraakbeenig geſlagt, (*genus Cartilagineum* of *Chondropterygii*) hebben uit- en inwendige teeldeelen, (*Mares, penem, teſtes, proſtatas; Fœminæ, Ubera, Vulvam, Uterum* (*a*)) vermengen zig als veele op het land leevende Dieren, en werpen levendige jongen, die zy ook aan haare borſten zoogen.

De andere zoorten van Visſen hebben zaadblaasjes of *hom*, en Eijtjes of *kuit*, die zy door vryving tegen elkanders lichaam uitſchieten, en dan naderhand van zelfs uitgebroeid word (*b*).

De

(*a*) De Vis *geele Hay* of *Zeerotte* genoemt, zoude na het zeggen van den geleerden Biſſchop PONTOPPIDAN dubbelde teeldeelen hebben, *Mares, duos penes, fœmina duas matrices.* Verſuch einer Natur hiſtorie von Norwegen Tom. II. pag. 217.

(*b*) Omnes, Cetacei, & Cartilaginei longi & plani, vivum fœtum abſque ovo, vel ovo incluſum edentes, intus uterum, mares teſtes atque proſtatas, extus vero organa ad generationem manifeſte, & corpora ad coitum apte ſtructa, habent: omnes hinc coeunt: ita ut fœmella ſupina in dorſo

De Noordse Philosooph en geleerde Bisschop ERICH PONTOPPIDAN merkt aan, dat de meeste zoorten van Vissen, die *Ovipara* zyn, 's jaarlyks op gezette tyden digt by land komen, om in stille Baijen en Zeeboesems haare kuit met meerder zekerheid te kunnen schieten, als in de diepte der Zee: dog dat het wonderlykste is, als deze Vissen haare zwaare kuit geschooten hebben, en wederom na Zee keeren, zoo zwelgen zy eenige steenen in, van den grond der Zee, om haar als ballast, in plaats van de zwaarte der kuit te dienen (*c*).

By

dorso jaceat, ac marem supervenientem, in elemento aquæ instabili, pinnis excipiat, ne autem delabatur, appendicibus juxta pudenda, vel forma lata & supine scabra, vel amplexione caudarum, ut in cartilagineis latis, impedit.

Omnes Spinosi & Cartilaginei ovipari, teretes & angulosi, ovaria saltem & Vesiculas seminales, neque ulla alia externa ad generandum apta habent organa (excepta Mustela Vivipara & forte Muræna) apud hos attritu mutuo ventris unius, alterius genitura elicitur. Sperma masculinum irrigando ova fœminæ imprœgnat: fœminæ pinnis ventralibus scobem excavant, supra quam & in locis quietis ea deponunt, ut aqua mediante, arena obruantur, imo saxa salmones eligunt, & cavernas sub illis efformant. STELLERI *observ. de gener. Piscium in novis comment. Acad. Petrop. Tom.* III. *pag.* 405.

(*c*) Versuch einer Natur Historie von Norwegen. Theil II. pag. 195.

By de Schaalvisſen, als Kreeften, Krabben, Kreeftſlakken, is ook het Mannelyke van het Vrouwelyke geſlagt onderſcheiden: dog anders is het met de Hoorns en Schelpvisſen: onder deze vind men maar weinige, daar dat onderſcheid van geſlagt kenbaar is, gelyk by de groote Perſiſe Hoorn, (*Buccinum majus Perſicum vel Cymbium*) de Purperſlakken (*murices vel Purpuræ*) de tollen (*Trochi*) de gemeene Alykruik (*Cochlea fornicata*) en misſchien nog eenige andere, die niet genoeg waargenomen zyn: zynde de Hoorns der Mannetjes iets kleinder, en hebben meer kringen of draijingen, dan die der Wyfjes.

De meeſte andere hebben beide de Sexen in zig vereent, en zyn waare Manwyven of Hermaphroditen: van welke men driederlei zoorten kan onderſcheiden.

Eerſt. By welke men geenderhande, het zy Mannelyke of Vrouwelyke teeldeeien vind, en die zonder eenige vermenging met haars gelyk, egter haar geſlagt voortzetten, gelyk Lampjes of Schoteltjes, (*Patellæ*) en de Oeſters (*Oſtrea*) enz.

Ten tweeden. Zoodanige die wel beide de

de teeldeelen in zig vereenigt hebben, dog egter zich zelven niet kunnen bevrugten, maar daar toe, een tweede noodig hebben, zoo dat elk de plaats van Man en Vrouw waarneemt, gelyk op de aarde de Slakken.

Ten derden. Zoodanige, die schoon beide de teeldeelen in haar lichaam vereenigt zyn, egter nog twee byzondere (*individûs*) om elkander te bevrugten, noodig hebben. Hier door is de eene, gedurende de vermenging, altoos genootzaakt op den anderen te klimmen, om den afstand der teeldeelen. Van dit zoort zyn *Bulinus & Coretus*, en dat is de reden, dat men zomtyds zulke hoopen en klompen van deze Diertjes aan elkander vast ziet zitten (*d*).

De Hoorns, Schelp-visfen en andere Zee-insecten verscheelen ook veel van elkander in het voortbrengen van haare jongen: zommige, gelyk de (*Buccinum*

majus

(*d*) ADANSON in zyn *histoire des coquillages*. pag. LXVII. is, mynes weetens de eerste Autheur, die die kleine Hoorntjes door hem *Bulinus* genoemt, beschryft, en haar eigenschap aanmerkt, dat zy meest altyd boven op 't water dryven. Men vind dezelve hier op 't eiland van Schouwen in groote menigte op zommige plaatsen van het dykwater, en in de zoute kreeken op de schorren.

majus Persicum) (*e*) groote Persise Hoorn, baaren levendige jongen. Ik weet niet of ik zulks ook mag zeggen van de Oesters: in 't laast van July of begin van (*f*) Augustus, vind men die vol levendige jongen, dan in 't begin van Juny, ziet men dezelve vol eijtjes. Dog de meeste Hoorns brengen eijers voort.

Deze eijers zyn by eenige elk afzonderlyk bedekt met een hard vlies, gelyk de eijers der Insecten op de aarde, dus zyn de eijers der Kreeften, der Krabben, der Kreeftslakken enz.

De eijers van andere als van de *Bulinus*, *Coretus*, *Balanus*, leggen by malkander in een soort van lil of slym, gelyk de eijers der Kikvorsen.

Dog de eijers van meest alle andere Hoorns en ook van de (*g*) Zeekat of *Sepia* zyn in vliezige zakjes, die door vezelen tot een hoop aan malkander gehegt zyn, 't welk dan een eijernest (in 't Latyn (*h*) *Favago* of *Melicera*) genoemt

(*e*) ADANSON *loco citato*.

(*f*) LEEUWENHOEK 83 brief in 't vierde vervolg.

(*g*) Natuurkundige verhandelingen, by *Houtuin* te Amsterd. I. deel. p. 379.

(*h*) Purpuræ verno tempore eundem in locum se colligentes, condunt, quam *favaginem* (μελικηρὰν) vo-

noemt word: in elk van deze zakjes zyn zomtyds vyftig, zestig en meerder eijtjes, zoo dat 'er eenige duizenden uit zoo een eijernest voortkomen. Deze eijernesten worden volgens (*i*) RUMPHIUS in de Indiën daar wat meer Hoorns, als hier te lande aan de stranden zyn, van de Inboorelingen gegeten.

Het is met veel waarschynelykheid te vermoeden, dat elk byzonder soort van Hoorn een byzonder eijernest heeft: en men vind 'er eenige die om hun byzonder maaksel en gedaante zeer wonderlyk en aanmerkelyk zyn.

Die der Kinkhoorns, welke men Wulken noemt, zyn op onze stranden zeer gemeen, en druivetrossen genoemd by de Vissers: dog voor dezen zyn dezelve voor een Zeeplant gehouden, en dus beschreven, onder den naam van *Alcyonium Vesica marina.*

Men vind tweederhande soorten van Wulken, de groote Zeewulk die in de Noord-zee gevangen word, en waar van

vocant, quæ veluti favus est apum, verum non ita elegans, sed quasi ex putaminibus cicerorum alborum multis, inter se composita. ARISTOTELES *Hist. Animal. lib.* V. *Cap.* 15.

(*i*) Amboinse Rariteitkamer. pag. 107.

van het eijerneſt Fig. III. afgebeeld word, en de kleine Wulk, die gemeen aan deze ſtranden zig onthoud, en veel gegeten word; (*zie deszelfs eijerneſt Fig. II.*) Beide deze eijerneſtjes beſtaan, gelyk zoo even gezegt hebbe, uit een menigte van zakjes of blaasjes: het vlies, dat deze zakjes maakt, is dubbeld, en heeft aan de onderſte zyde een klapvliesje, 't welk de inkomſt van de lugt en Zee-water belet, dog den jonge Wulkjes, als die uit hunne eijtjes geboren zyn, uitgang na buiten verleent.

Deze jonge Wulkjes komen niet alle te gelyk uit: men zal uit ſommige eijerzakjes, reets, Hoorntjes gebooren zien, terwyl de andere nog eijtjes in zig hebben: dog hebbe doorgaans gemerkt, dat zy uit de binnenſte blaasjes van het eijerneſt het eerſte voortkwamen.

In April en de volgende Zomermaanden, kan men deze eyerneſten, op ſteenen en ſchulpen vaſtgehegt, in genoegzame menigte bekomen, en wanneer men die dan in een helder glas met Zee-water, dat dagelyks tweemaal moet ververſt worden, bewaart, zoo zal men die Wulkjes, die op 't punt zyn van gebooren te worden, daar binnen korten tyd uit zien

krui-

kruipen, over het eijernest en 't glas heen: dog zoo dezelve binnen een dag of vier niet uitkwamen, zoo wierden zy in de glazen niet uitgebroeid.

Ik ben dikwils verwondert geweest, hoe dat zoo een Dier, als een Wulk, een eijernest konde voortbrengen vyf en zesmaal grooter, als het dier zelfs, dog dit geschied, voor zoo veel ik hebbe kunnen navorsen, op de volgende wyze.

Het dier, moetende zyn eijers leggen, begeeft zig op, of tegen een steen, en legt eerst twintig, veertig of zestig blaasjes; een dag of vier naderhand, op of naast deze vast, een diergelyk getal; een dag of drie naderhand al weer, dit herhalende, tot dat hy alle zyne eijers gelegd heeft. Deze eijers zagt en slymig zynde, kleeven op en aan een: gelyk de eerste op den steen gedaan hebben, en zetten zig ook naderhand wat uit, en worden grooter (*k*).

Ik heb deezen Zomer, de Voortteeling der geele en gemeene Alykruiken na-

(*k*) De Heer REAUMUR heeft ook een soort van Vliegen met vier vleugels opgemerkt, wiens eijers mede dagelyks groeijen na dat zy gelegt zyn, *Memoires des insectes. tom.* V. *pag.* 121. *edit. Parisiens.*

nagegaan : ten dien einde nam ik in de maand February eenige van deze diertjes, en zette dezelve nevens wat keijſteentjes, oude ſchelpen en Ruy-bladen (*quercus marina*) in heldere glazen, met Zee-water gevuld, 't welk op zyn minſte eens des daags ververſt wierd. In April begonden de geele Kruikjes eerſt hunne eijtjes te leggen op de bladen van de Ruy (*quercus marina*) (zie Fig. *IV*. A. B. en dezelve ſterk vergroot. C) De gemeene Alykruiken leiden haare eijertjes een week of drie daar na, dog niet op de Ruy, maar tegen 't glas even boven het water. (Fig. *V*. A. B. C. De eijerneſtjes van de geele Kruikjes waren, gelyk die der Wulken, een weinig rond en verheven, en alle de eijtjes aan malkanderen vaſt; dog die der gemeene Alykruiken, waren plat tegen het glas aan, de eijtjes kleefden niet vaſt aan een, maar raakten, door beweging en ſchudding van het water, alle los en uit elkander, en vielen onder op den grond.

De eijerneſtjes der geele Kruikjes vertoonden zig voor het oog, als een witagtig ſlym, en, met het vergrootglas bezien, hadden ze van binnen geele ſtipjes

ſtipjes in zig. Dog de eijers der gemeene Alykruiken vertoonden zig voor het oog, als een weinig fyn zand, behalven dat middelſte ſtipje, dat grauwagtig wit was, volmaakt doorſchynende.

Wat moeite en oppasſens ik aangewend hebbe, om deze eijtjes by my te laten uitkomen, zoo is my zulks tot nog toe nooit gelukt, ſchoon ik dezelve wel twee maanden bewaard, en dagelyks vers Zee-water gegeven hebbe.

Ik moet ook niet nalaten aan te merken, dat deze geele en gemeene Alykruiken, alle haare eijtjes niet gelyk op eenen tyd leiden, maar eerſt één gedeelte, en een dag twee drie daarnaa, den hoop grooter maakende, tot dat zy uitgelegt waren.

Wanneer men in de maanden van February en Maart by laag water, langs de ſtranden van dit Eiland van Schouwen wandelt, ziet men op het zand een meenigte van kleine blaasjes, die als met een krom halsje in het zand vaſt zyn. (Fig. *I.* A. B.) Deze, met een vergrootglas bezien, vertoonen zig vol met oranje of rosſe-bruinagtige eijtjes. Ik beken nog niet te weeten, van

wat Infect dezelve voortkomen. Eens een zoodanig blaasje, na dat ik het met wat zand in een fles met Zeewater bewaart, en dat water dagelyks ververst had, openende, bevond ik leevende, kruipende of zwemmende Wurmtjes uit die eijtjes voortgekomen te zyn, dog met een sterker vergrootglas, die bezien willende, zoo raakte het glas by ongeluk om ver, zoo dat ik die diertjes niet wederom kon vinden.

De onvermoeide Natuuronderzoeker, en myn zeer geëerde vriend, de Wel Edl. Heer LAURENS THEODORUS GRONOVIUS beschryft (in de Natuurkundige Verhandelingen te Amsterdam door Houttuin uitgegeven, tweede deels tweede stukje) diergelyke eijerblaasjes, door zyn Wel Edl. op een Oesterschulp gevonden, en waar in zyn Wel Edl. een soort van kleine Kruikjes of Zeeslakjes ontdekte: 't welk my zeer verwondert, omdat deze eijerblaasjes in haar uitwendige gedaante, zeer veel verscheelen, van de eijernesten, die ik de geele en Alykruiken voor myn oogen hebbe zien leggen.

Wanneer men het Zeemos en andere Zeeplanten ook des Zomers onderzoekt,

zoekt, zoo vind men veelerhande eijerneſten op dezelve: zommige als blaasjes, heb ik gezien onmiddelyk aan het Zeemos vaſt (Fig. *VI.* B.) andere als met een ſtukje daar aan hangende (Fig *VII.* B.). Eens is het gebeurd, terwyl ik zoo een eijerblaasje met een vergrootglas in een ſterken Zonneſchyn beſchouwde, dat het openbarſtte, waar op de jonge zig wyd en zyd en onbedenkelyk vlug door het glas verſpreidden, gelyk in 't voorjaar de jonge Spinnekopjes als zy geſteurd worden: ik vong met een penneveer eenige daar van op, welke met een ſterk microſcoop bezien, zig vertoonden, als hand-granaatjes (Fig. *VI.* C.) Wat diertjes daar uit moeſten voortkoomen, beken ik ook niet te weeten: hoewel ik durve verzekeren dat het geen Polypi zyn, ſchoon die zig zoo menigvuldig op 't Zeemos onthouden, omdat de eijtjes der Polypi afzonderlyk, maar niet in een blaasje te zamen gelegt worden. Op de Alcyonium, die Zee-longe (*Pulmo marinus*) genoemd word, vond ik een eijerneſt, dat voor 't bloote oog, zig vertoonde als een weinig witte room, Fig. *VIII.* A.) dog

met een vergrootglas bezien, vol met eijtjes was, die in een wit lymig vogt zig onthielden, gelyk de Kikvors-eijers, in het zoo genoemde Kikvorſe-zaad. (*Sperma Ranarum.*) Ik twyfele zeer of dit geen eijers van de Zee-puiſten of pokken, (*Balanus*) geweeſt zyn, omdat veele kleine Zee-puiſtjes, niet dan met een goed vergrootglas te onderſcheiden, op dezelfde Alcyonium zig bevonden.

Ik maane alle liefhebbers der Natuurlyke hiſtorie aan, om zig op het onderzoek der Zee-inſecten toe te leggen, en na te ſpeuren of by zommige van dezelve geen gedaante-verandering (*Metamorphoſis*) plaats heeft: dat dezelve niet onmogelyk is, toont de gedaante-verandering der Kikvorſen in 't zoete water.

En ik houde my verzekert, dat die geene, die tyd en gelegenheid hebben, om zig op dat onderzoek te kunnen toeleggen, daar in een oneindig vermaak zullen genieten: want dit is een nieuwe weereld, waar van de inwoonders nog weinig bekent zyn, en die om hunne byzondere manieren van

Voor-

Voortteeling, beweeging, huishouding, en andere eigenſchappen, den aandagt van een naauwkeuriger onderzoeker wel waardig zyn.

UITLEGGING
DER
PLAAT.

Fig. I. A. *Een Eijerneſt, als een blaasje in de maanden February en Maart, in menigte by laag water, hier aan de ſtranden te vinden.*

B. *Het zelfde vergroot, zoo dat de eijtjes daar in zigtbaar zyn.*

Fig. II. *Een Eijerneſt van de gemeene Wulk, die hier in Zeeland veel gegeten word, op een uitgegete Oeſterſchulp vaſt zittende.*

a. *Een blaasje van dit eijerneſt opengeſneden om de jonge Wulkjes te kunnen zien.*

b. *Een klein Wulkje pas uit het eijtje geboren.*

Fig. III. *Een Eijerneſt van de groote Zee-Wulk, die in de Noordzee gevangen word.*

a. *Een blaasje van dit Eijerneſt opengeſneden.*

b. *Een jong Wulkje daar uitgenomen.*

Fig. *IV.* *Een takje Ruy* (Quercus Marina) *met een geel kruikje* A *daar op, dat gedurende zes a agt dagen het Eijerneſtje* B *gelegt heeft, waar van by* C *eenige eijtjes vergroot vertoond worden.*

Fig. *V.* *Een gemeene Alykruik* A, *die eenige eijers* B *tegen 't glas aangelegt heeft, en die op* C *vergroot vertoond worden.*

Fig. *VI.* *Een takje Zeemos* (Sertularia) *met eenige eijerneſtjes* b *van eenig Zee-inſect daar op.*

c. *Sommige Polypi aan dat takje zittende. Als dit met een ſterk vergrootglas bezien wierd, zoo vertoonden zig deze eijerneſtjes als in* B, *waar van 'er een in den Zonneſchyn ſtaande, voor myn oogen juiſt openbarſte, en de diertjes* C, *gelykende na handgranaatjes, wyd en zyd zig door 't glas verſpreidden.*

Fig. *VII.* *Een ander takje Zeemos* (Sertularia) A *waar op de eijerneſtjes* b, *als met een voetſtukje vaſt waren.*

c. *Sommige Polypi aan de enden der takjes zittende.*

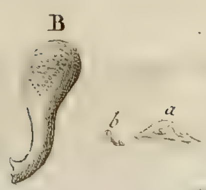
B. *Deze eijerneſtjes vergroot.*

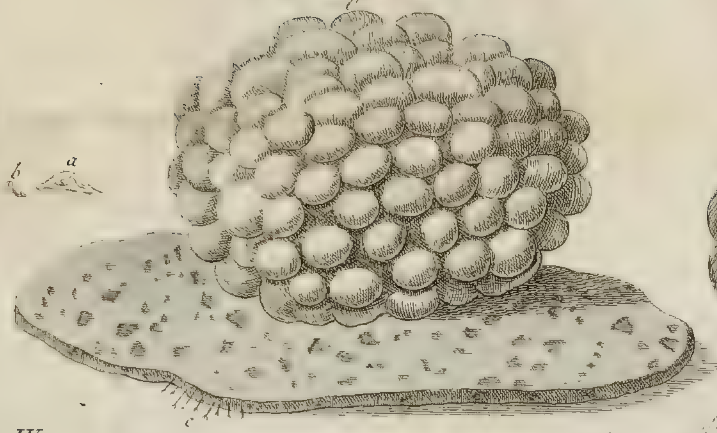
C. *De Polypi vergroot.*

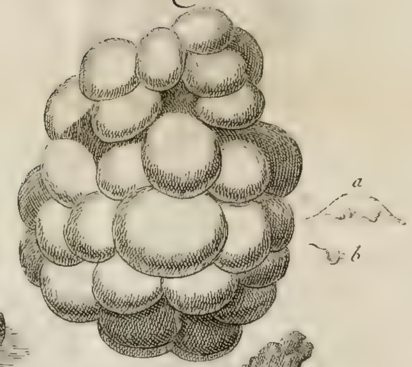
D. *Een Polypus, die zig van 't Zeemos los gemaakt hebbende, vertoond word, zoo als hy door 't water zwemt.*

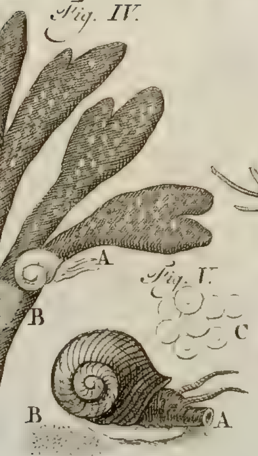
Fig.

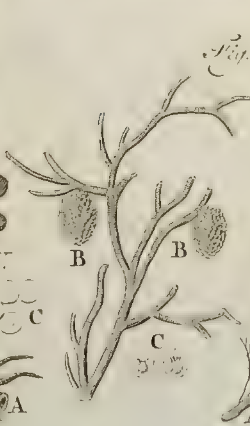

Fig. VIII.
C
B
A
V.

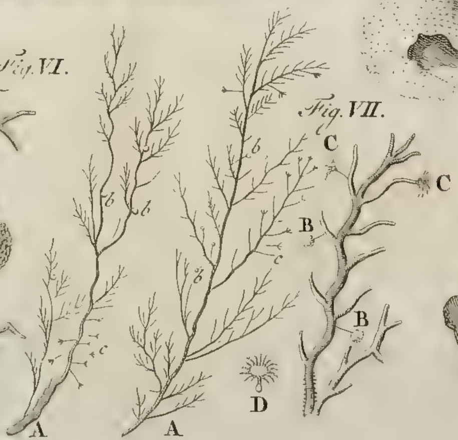

... ad vivum pinxit

Fig. *VIII. Een Alcyonium, die Zee-longe* (Pulmo Marinus) *genoemd word, waarop een weinig wit ſlym* A (*'t welk hier wat grooter dan natuurlyk word vertoond*). *Dit, met een ſterker glas bezien, was vol met kleine eijtjes, die ik geloove eijtjes van Zee-puiſten* Balanus) *te zyn, om dat zeer veele kleinė Zee-puiſtjes niet dan met een vergrootglas, te onderſcheiden*, C, *daar op te zien waren.*

AENMERKINGEN
OVER DEN
LOOP
DER
STAERTSTER,

DIE EERLANG VERWAGT WORT, EN IN 'T JAER 1682 VERSCHEENEN IS;

DOOR

JAN SCHIM.

Wanneer men gadeſlaet dat, in de Sterrekunde, de meeſte beſluiten, nopens den loop der Hemelſche Lichamen, worden opgemaekt door vergelyking van oude met nieuwe waerneemingen, zal het niemant vremt voorkomen dat het verzuim der Ouden, in 't naeuwkeurig aenteekenen van den zigtbaren loop der Staertſterren ('t geen zy de moeite niet waerdig hebben geacht, om dat ze dezelve voor onbeſten-

ſtendige en ras verdwynende lichamen aenzagen) de Hedendaegſchen nog zeer onkundig doet zyn in dat gedeelte der Hemelloopkunde.

Wel is waer dat de beroemde NEWTON, gevonden hebbende dat de wegen der Staertſterren *Apolloniaenſche* langronden, van zo groote Uitmiddepuntigheit, zyn, dat dat gedeelte, waer in zy zich aen ons vertoonen, weinig van een brandſneede van 't eerſte geſlacht verſchilt, vervolgens, door zyne groote kennis in de Wiskunde, ontdekt heeft de wyze, op welke men, door drie waerneemingen, op een Staertſter, uit de Aerde, gedaen, kan vinden hoe derzelver weg, als een *Apolloniaenſche* brandſneede aengemerkt, is ten aenzien van de Zon, welke in het brandpunt van dien weg gevonden wort.

Doch het is te gelyk waer, dat, hoe fraey ook deze uitvinding is, en hoe zeer de uitrekeningen, gegront op de gevondene wegen, met alle de waerneemingen overeenkomen, men echter daer door niet kan ontdekken hoe veel jaren zodanige Staertſterren nodig hebben om eens om de Zon te loopen, maer dat men zulks moet vinden door ver-

vergelyking van den eenen weg met den anderen.

Dit nu doende, zal men niet anders ontwaer worden als dat de overeenstemming der weegen, bewandelt in de Jaren 1531, 1607 en 1682. zo groot is, dat men, met genoegzame zekerheit, die aen dezelve Staertster toeschryft, dat men, om gelyke redenen, de Staertster van 't Jaer 1532 dezelve acht te zyn die in 't Jaer 1661 verschenen is, en dat die in 't Jaer 1264 gezien is, zich ook in 't Jaer 1556 vertoont heeft; zo dat, schoon men (1) 45 berekende wegen heeft, zulks echter maer van 41 onderscheiden Staertsterren is.

Onder deze munt echter inzonderheit uit de Staertster die in de Jaren 1531, 1607 en 1682 verscheenen is, niet alleen om de grootere overeenkomst der toen bewandelde wegen, maer wel byzonder, om dat men van de-

(1) Men vindt 43 wegen van Staertsterren opgegeven in *de la Caille Lecons élementaires d'Astronomie* §. 571. *Paris* 1755. en N. STRUYCK vervolg van de beschryving der Staertsterren bl. 105, 106, 174. de 44e vindt men in 't laetstgenoemde werk bl. 109. en de 45e in de uitgezogte Verhandelingen, gedrukt by *F. Houttuyn* 2e deel bl. 620, 632. zynde alle die my bekent zyn.

dezelve drie berekende wegen hebbende, na kan gaen of de omlooptyden gelyk zyn; doch dewyl zich hier een verſchil van (2) 459 dagen openbaert, dat in den eerſten opſlag al te groot ſchynt, en den tyt der naeſte verſchyning zeer onzeker maekt, heb ik, na uit den wydtvermaerden (3) HALLEY geleert te hebben dat deze Staertſter een groote verandering ondergaen heeft door hare nabyheit aen Jupiter in 't Jaer 1681, hier omtrent eenige rekeningen gemaekt, die, of ſchoon, op verre na, niet voldoende om de gedaente van den ver-

(2) Volgens de rekening van HALLEY is deze Staertſter in haer naeſte punt geweeſt den 25ſten van Oogſtmaent des Jaers 1531. en den 16den van Wynmaent des Jaers 1607. O. S. zynde een tuſſchenwydte van 27811 dagen; daer van den laetſtgemelden tyt tot den 4den van Herfſtmaent des Jaers 1682, mede O. S., toen zy weder in 't naeſte punt kwam, niet meer als 27352 dagen verlopen zyn, de uren en min. op welke de komſt in 't naeſte punt geſchiet is, heb ik, voorbedachtelyk, niet in acht genomen, dewyl ik ze niet even eens vondt daer de weg als een brandſneede, en daer hy als een langrondt wort aengemerkt.

(3) Zie 't Européis Magazyn XXe ſtuk, gedrukt te Haerlem by *Iz.* en *Joh. Enſchedé*, voor Febr. 1756. bl. 134--136, en de uitgezogte Verhandelingen, gedrukt by *F. Houttuyn* 2e dl. bl. 494--496. uit EDM. HALLEY Tab. Aſtron. Lond. 1749. p. Rrrr.

veranderden weg, en den tyt der eerſte komſt in 't naeſte punt te bepalen, echter duidelyk zullen doen zien dat 'er toen een groote beroering in haer' weg voorgevallen is.

In myne rekeningen omtrent dit ſtuk heb ik met (4) HALLEY veronderſtelt dat deze Staertſter zich beweegt in een langrond van 't eerſte geſlacht, waer van de langſte as 17. 8635, en de Uitmiddepuntigheit 17. 2810 malen de middelafſtant der Zon van de Aerde uitmaekt, dat het naeſte punt in den weg der Staertſter $1^{\circ}. 36'$ ♒, de klimmende knoop $20^{\circ}. 48'$ ♉, en de helling van den weg $17^{\circ}. 42'$ is; en eindelyk dat dezelve, tegen de orde der tekenen loopende, in 't naeſte punt gekomen is op den (5) 4den van Herfſtmaent des Jaers 1682 ten $21^{\text{uren}}. 22'$. op welke, en nog (6) eenige

(4) Tab. Aſtron. p. Oooo 4.

(5) Verſta hier, en vervolgens, oude Styl, en middel, of gelyke tyt, op den middagkring van Greenwich.

(6) Deze zyn de lengte van het Sterrenjaer, 't geen ik uit KEILLS XXVIIe les, bl. 477. op 365 dagen 6 Uren 9 Min. 30 Sec. genomen heb; de grootte

ge andere gronden, ik gevonden heb de dagelykſche middelbeweging 46. 99558 Sec., de ſnelheit der Staertſter in 't naeſte punt 153278. 45, en de aentrekkings-kragt naer de Zon aldaer 0. 024469769 Rynlandſche voeten, beide in een Sec. tyt. Vervolgens ſtellende dat 'er in de Zon (7) 1072 $\frac{3}{40}$ deelen Stof zyn tegen 1 in Jupiter, en ten opzichte van de plaets dezer Dwaelſter gebruik makende van de (8) Tafelen van HALLEY, heb ik wy-

grootte van de gemiddelde Middelyn der Aerde, waer voor de Heer *Lulofs*, in zyne Inleiding tot eene Natuur en Wiskundige beſchouwinge des Aerdkloots § DC. 3384848. 4 Rynlandſche Roeden opgeeft; en eindelyk 't gezigteinderlyke verſchilzigt der Zon, dat ik, in haren middelafſtant van de Aerde, en ten aenzien van des Aerdkloots gemiddelde halve middelyn, juiſt op 10 Sec. veronderſtelt heb.

(7) Uit HALLEY Tab. Aſtron. p. Bbb 4, Ccc 2, Eee 4 en Fff 2, met den anderen vergeleken, blykt dat op den 26ſten van Louwmaent des Jaers 1683, en Jupiter, en Saturnus, ten aenzien van onze Aerde, in tegenſtant met de Zon zyn geweeſt; als mede dat de Zon, toen, van Jupiter 5. 34748, van Saturnus 9. 16493, en dus Jupiter van Saturnus 3. 81745 malen de middelafſtant der Zon van de Aerde, heeft afgeſtaen; en dewyl dezelve beroemde Man p. Rrrr zegt, dat de aentrekkings-kragt der Zon op Saturnus, ten dien tyde, 186 mael ſterker was dan die van Jupiter op dezelve Dwaelſter, volgt ook dat de hoeveelheit van Stof in Jupiter en de Zon geredent zyn als 1 tot 1072 $\frac{3}{40}$.

(8) Dezelve Tafelen heb ik ook vervolgens tot de andere Dwaelſterren gebruikt.

wyders berekent: *Ten Eersten*, de Lengte en Breedte van het punt, naer welk de loop der Staertster zich op een' zekeren tyt uitstrekte; *Ten Tweeden*, de Lengte en Breedte van het punt, naer welk de middepuntskragt der Zon werkte, zynde de plaets daer de Zon uit de Staertster te zien was; *Ten Derden*, den hoek tusschen de richting van den loop der Staertster, en de richting van de middepuntskragt der Zon; *Ten Vierden*, de evenredigheit die 'er op denzelven tyt was tusschen de middepuntskragten van Jupiter en de Zon; *Ten Vyfden*, de Lengte en Breedte van het punt naer welk de middepuntskragt van Jupiter zich uitstrekte; als mede, *Ten Zesden*, die van de kragt, samengestelt uit de middepuntskragten van de Zon en Jupiter; *Ten Zevenden*, de gesteltheit van het Vlak waer in de Staertster zich dus op nieuw beweegde; namelyk de plaets van deszelfs klimmenden knoop, en zyne helling op het Taenrondt, zynde dit vlak te vinden door de dan bereits gevondene richting van den loop der Staertster, en de Lengte en Breedte van het punt naer welk de samengestelde middepuntskragt zich uitstrekt; vervolgens

gens, *Ten Agtsten*, berekenende den hoek die 'er dan is tusschen de richting van den loop der Staertster en de richting van de samengestelde middepuntskragt; en eindelyk, *Ten Negenden*, hoe veel de aentrekking van deze samengestelde middepuntskragt in een Sec. tyt is, en wat evenredigheit dezelve tot de middepuntskragt der Zon heeft.

Op deze wyze heb ik nu verscheiden rekeningen gemaekt; doch dewyl ik die in een Tafeltje korter en duidelyker zal kunnen vertoonen dan door een breedvoerige beschryving, heb ik ten dien einde, hier agter aen, zodanig een Tafeltje gestelt, daer ik tans alleen uit aenmerke, dat of schoon de Staertster in haer naesten stant aen Jupiter geweest is op den 29sten van Zomermaent des Jaers 1681, gelyk uit vergelyking van de 7e met de 8e rekening, met weinig moeite na te gaen is; echter de middepuntskragt van Jupiter, zo als hare werking is op de Staertster, op haer grootst is geweest ten aenzien van de aentrekking der Staertster naer de Zon, 10 dagen te voren, zo ten duidelyksten blykt uit de 3e, 4e, 5e en 6e rekening met den anderen vergeleken zynde.

By aldien echter de Staertſter 133 dagen 23 Uren 21 Min. 27 Sec. vroeger, en dus den 23ſter van Grasmaent des Jaers 1682. ten 22 Uren 0 Min. 33 Sec. in haer naeſte punt gekomen was, zou de beroering nog veel grooter en *nagenoeg* op het grootſte geweeſt zyn; Immers, dan zouden, naer myn rekening, Jupiter en de Staertſter, op den 9den van Grasmaent des vorigen Jaers ten 7 Uren 52 Min. 58 Sec., ten opzichte van de Zon, in ſamenſtant geweeſt zyn 23°. 23′. 2″ ♊. de eerſte met 0°. 19′. 3″, en de laetſte met 9°. 45′. 7″ Z. Breedte; dan ware de Staertſter van de Zon 5. 052378, van Jupiter 0. 8395302, en de Zon van Jupiter 5. 121616 mael de middelafſtant der Zon van de Aerde af geweeſt; dan zou de aentrekkingskragt der Zon, werkende op de Staertſter, maer 29. 60097 mael ſterker geweeſt zyn dan die van Jupiter; en dit zou veroorzaakt hebben een te rugwyking van 16°. 32′. 8″ in de plaets des knoops, een vermindering van 2°. 23′. 57″ in de helling op het vlak des taenronts, een verandering in den hoek tus-

tusſchen de richting van den loop en de richting der middepuntskragt, van $21^{\circ}.\ 18'.\ 43''$ tot $20^{\circ}.\ 53'.\ 47''$ en eindelyk een vermeerdering in de middepuntskragt in reden als 1 tot $1\frac{2'}{3497}$.

Dit alles heeft my nu vervolgens aengeſpoort om ook eens te zien welke beroeringen de andere Dwaelſterren in den loop van deze onze Staertſter zouden *kunnen* veroorzaeken; ten welken einde ik eerſtelyk, ten aenzien van Saturnus, tragtende na te gaen een geval daer de beroering *byna* zo groot zou zyn als mogelyk is, geſtelt heb dat deze Staertſter in 't naeſte punt geweeſt is den 4den van Lentemaent des tegenwoordigen Jaers 1758 ten 17 Uren 49 Min. 12 Sec.; dat de knoop en 't naeſte punt, ten aenzien der Nagteveningen, jaerlyks $50''$ voortgaen; en dat de middellengte van Saturnus op den middag van den 29ſten van Wynmaent des Jaers 1755 geweeſt is $4^{\circ}.\ 40'.\ 57''$ ♋ uit de Zon te zien, (ſchoon dit laetſte veel van de waerheit afwykt) en dan heb ik gevonden dat op den laetſtgemelden tyt de Staertſter en Saturnus, ten aenzien van

de Zon, in ſamenſtant zouden geweeſt zyn 5°. 17′. 22″ ♋, de eerſte met 12°. 23′. 3″ en de tweede met 0°. 41′. 36″ Z. Breedte, de afſtant der Staertſter van de Zon 8. 811787. der Zon van Saturnus 8. 998476, en der Staertſter van Saturnus 1. 823367 mael de middelafſtant der Zon van de Aerde, wyders dat de Zon, die volgens (9) NEWTON 2411 deelen ſtof heeft tegen 1 in Saturnus, 103. 23269 mael ſterker dan Saturnus de Staertſter zou aentrekken, en dat dit zou veroorzaeken 5°. 38′. 16″ te rugwyking in den knoop, 0°. 47′. 44″ vermindering in de helling, 0°. 6′. 50½″ vermindering in den hoek tuſſchen de richting van den loop en de richting der middepuntskragt, namelyk van 17°. 5′. 7½″ tot 16°. 58′. 17″, en eindelyk een vermeerdering der middepuntskragt in reden als 21393 tot 21394.

Op Mars heb ik zulk een rekening niet kunnen maken, dewyl zyn hoeveel-

(9) NEWTON Phil. Nat. Princip. Mathem. Lib. III, Prop. 8, Corol. 1.

veelheit van ſtof onbekent is; echter heb ik gevonden dat hy uit de Zon te zien, den 25ſten van Hooymaent des Jaers 1757 ten 17 Uren 0 Min. 46 Sec., geweeſt is 16°. 11′. 34″ ♉ met 0°. 3′. 33″ Z. B.; dat de Staertſter dezelve Lengte, doch 1°. 47′. 59″ N. Breedte, met betrekking tot de Zon, op denzelven tydt zou gehadt hebben, als hare komſt in 't naeſte punt den 3den van Wynmaent deszelven Jaers ten 11 Uren 5 Min. voorgevallen was, en haer knoop en naeſte punt jaerlyks 50″ in Lengte voortgingen; dat Mars dan van de Staertſter 0. 04781131, van de Zon 1. 473927, en de Staertſter van de Zon 1. 473154 mael de middelafſtant der Zon van de Aerde zouden hebben afgeſtaen; en dat Mars dus 949. 3689 mael ſterker dan de Zon de Staertſter zou aentrekken, indien en Mars en de Zon gelyke hoeveelheit ſtof hadden.

Ten aenzien van onze Aerde heb ik berekent hoe na de Staertſter aen dezelve, op het naeſte zou kunnen komen, en heb gevonden dat dit zou zyn 0 055318 mael de middelafſtant der Zon van de

 Aer-

Aerde; dat dit zou kunnen geſchiedt zyn op den 21sten van Grasmaent dezes Jaers ten 14 Uren 39 Min. 20 Sec; ingeval de Staertſter, wiens knoop en naeſte punt ik wederom jaerlyks 50″ in Lengte had doen vorderen, 38 dagen 8 Uren 42 Min. 3 Sec. te voren in haer naeſte punt getreden was; Immers dan vinde ik de Zon en Staertſter beide uit de Aerde te zien 12°. 32′. 27″ ♉ de Z. Breedte van de Staertſter uit de Zon 2°. 57′. 17½″ en uit de Aerde 67°. 10′. 41″, de Zon van de Staertſter 0. 989100 en van de Aerde 1. 009241 mael de middelafſtant der Zon van de Aerde; vervolgens dat de Zon (wier hoeveelheit ſtof tot die van de Aerde geredent is als (10) 227512 tot 1.) 711: 6344 mael ſterker dan de Aerde de Staertſter zou aengetrokken hebben, en dat dit zou veroorzaken 16′. 6″ voortgang in den knoop, 2′. 46½″ vermindering in de Helling

(10) NEWTON Phil. Nat. Princip. Mathem. Lib. III. Prop. 8. Corol. 1.

ling op het vlak des Taenrondts, $1'\ 21\frac{1}{2}''$ vermeerdering, namelyk van $129^{\circ}.\ 28'.\ 34''$ tot $129^{\circ}.\ 29'.\ 55\frac{1}{2}''$, in den hoek tusschen de richting der middepuntskragt en de richting van den loop, en eindelyk een verandering in de middepuntskragt in reden als 2097 tot 2096.

Wyders heb ik gestelt de komst der Staertster in 't naeste punt op den 4den van Grasmaent dezes Jaers ten 9 Uren 22 Min. 39 Sec., en de Jaerlyksche voortgang van knoop en naeste punt $50''$, waer door ik vinde dat Venus, uit de Zon te zien, den 24sten derzelver maent ten 3 Uren 10 Min., in samenstant met de Staertster zou geweest zyn $9^{\circ}.\ 2'.\ 39''$ ♐, de Staertster met $5^{\circ}.\ 23'.\ 22''$ en Venus met $0^{\circ}.\ 19'.\ 14''$ N. Breedte, dat op denzelven tyt de Staertster van de Zon 0. 7231157, van Venus 0. 06414032, en Venus van de Zon 0. 7259522 mael de middelafstant der Zon van de Aerde zou hebben afgestaen; en dat de Staertster 127. 10225 mael sterker door Venus dan door de Zon zou

aen-

aengetrokken zyn, indien en Venus en de Zon gelyke hoeveelheit Stof hadden.

Op Merkurius, de laetste der Dwaelsterren, heb ik geen rekening gemaekt, dewyl de naeste stant die de Staertster aen denzelven kan hebben, ten opzicht van haren afstant van de Zon, grooter is dan by een der andere Dwaelsterren; en dat Merkurius, de kleenste onder de Dwaelsterren zynde, niet onwaerschynelyk de minste hoeveelheit Stof heeft.

Uit dit alles is nu duidelyk op te maken dat deze onze Staertster aen groote beroeringen in haeren weg onderhevig is, en waerlyk in 't Jaer 1681 daer in een meer dan gemeene verandering ondergaen heeft; en dat het, naer gedachten, nog wel eenige Eeuwen lyden zal eer men den netten tyt harer verschyningen in 't naeste punt zal durven voorzeggen; Immers door deze beroeringen verandert zy telkens van vlak, en loopt zelf in vlakken daer de Zon niet in gevonden wort; waer by men nog moet aenmerken, dat, of schoon ik in alle myne rekeningen verondersteld heb dat op dat tytstip, daer ik myn rekeningen op gemaekt heb, de aentrekkingskragt der

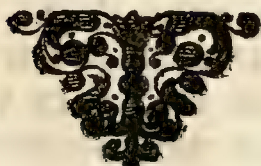
Dwael-

I		
ur		u
7.	27.Juny	
′	o	
22.	25.	2
15.	10.	1
52.	0.	
16.	0.	
9.	3.	5
10.	61.	1
21.		
4.		
2.		
8.		
54	5.	55
95	5.	14
66	1.	11
37	43.	07
01		
01		
′		
4.		
6.		
7.		
9.		
7.		
0.		
2.		
4.		
3		

	° ′ ″	° ′ ″	° ′ ″	° ′ ″	° ′ ″	° ′ ″	° ′ ″	° ′ ″	° ′ ″	° ′ ″
r, uit de Zon te zien, in Lengte - -	29. 22. 13 ♊	26. 41. 22 ♊	25. 42. 49½ ♊	25. 42. 2 ♊	25. 41. 15 ♊	25. 40. 27 ♊	25. 25. 19 ♊	25. 21. 18 ♊	24. 32. 10 ♊	21. 24. 34 ♊
in Breedte - -	11. 15. 13 Z	10. 35. 49 Z	10. 21. 5 Z	10. 20. 53 Z	10. 20. 41 Z	10. 20. 29 Z	10. 16. 38½ Z	10. 15. 37 Z	10. 3. 3 Z	9. 13. 48 Z
, uit de Zon te zien, in Lengte - -	17. 52. 39 ♊	26. 41. 22 ♊	29. 20. 36 ♊	29. 22. 38 ♊	29 24. 40½ ♊	29. 26. 43 ♊	0. 5. 17 ♋	0. 15. 22 ♋	2. 13. 31 ♋	8. 29. 25 ♋
in Breedte - -	0. 2[illegible]. 2[illegible] Z	0. 14. 36 Z	0. 10. 59 Z	0. 10. 56 Z	0. 10. 53 Z	0. 10. 50 Z	0. 9. 58 Z	0. 9. 44 Z	0. 7. 1 Z	0. 1. 37½ N
r, uit Jupiter te zien, in Lengte - -	1. 19. 5[illegible] ♌	26. 41. 22 ♊	16. 56. 20[illegible] ♉	16. 20. 4 ♉	15. 43. 47¼ ♉	15. 7. 31½ ♉	3. 58. 22 ♉	1. 11. 40 ♉	5. 32. 30 ♈	6. 59. 47 ♓
in Breedte - -	33. 4[illegible]. 55 Z	57. 49. 49 Z	62. 24. 58 Z	62. 23. 27 Z	62. 21. 48 Z	62. 19. 52½ Z	61. 14. 48 Z	60. 48. 55 Z	52. 35. 25 Z	25. 19. 44 Z
oop der Staertster, in Lengte - -	18. 21. 24 ♑	16. 40. 30 ♑			16. 3. 26 ♑				15. 21. 13½ ♑	13. 28. 21 ♑
in Breedte - -	15. 4. 26 N	14. 47. 56 N			14. 41. 41 N				14. 34. 25½ N	14. 14. 23 N
richting van den loop der Staertster, en de e middepuntskragt der Zon - -	18. 52. 11	19. 56. 5			20. 20. 43½				20. 49. 29½	22. 9. 44
, uit de Staertster te zien - -	36. 4[illegible]. 31½	47. 14. 0			59. 24. 43				75. 21. 20	98. 49. 37
de Zon, in deelen waer van de middelaf- van de Aerde 1 is - -	6. 755489	5. 905303	5. 633329	5. 629775	5. 626221	5. 622687	5. 555451	5. 537813	5. 328309	4. 625488
, in dezelve deelen - - -	5. 0[illegible]516	5. 135279	5. 146417	5. 146559	5. 146713	5. 146855	5. 149582	5. 150294	5. 158697	5. 185791
upiter, in dezelve deelen - -	2. 3[illegible]6036	1. 257179	1. 123484	1. 122741	1. 122029	1. 121351	1. 113535	1. 113129	1. 157441	1. 739936
gt van Jupiter, werkende op de Staertster aentrekkingskragt naer de Zon - -	124. 9937	48. 588	42. [illegible]4108	42. 63847	42. 63826	42. 64031	43. 07191	43. 31511	50. 58757	151. 6968
die de Staertster in 1 Sec. loopt - -	4[illegible]865. 5[illegible]	44345. [illegible]			45643. 80				47133. 82	51169. 71
t naer de Zon, in den zelven tyt en voetmaet.	0. 0001819316	0. [illegible]2358[illegible]							0. 0002924441	0. 0003880670
gt, die famengestelt is uit de middepuntskrag-					0. 0002622939					
n en Jupiter, in denzelven tyt en voetmaet	0. 00[illegible]1830992	0. [illegible]2414416			0. 0002654771				0. 0002939590	0. 0003876827
	° ′ ″	° ′ ″			° ′				° ′ ″	° ′ ″
gestelde middepuntskragt, in Lengte	29. 34. 3[illegible] ↔	26. 41. 22 ↔			25. 17. 2½ ↔				23. 51. 7 ↔	21. 4. 25½ ↔
in Breedte	11. 26. 19 N	11. 27. 2 N			11. 25. 0 N				10. 54. 31 N	9. 24. 11½ N
van het nieuwe vlak, gemaekt door de en loop der Staertster, en de richting der middepuntskragt - - -	19. 37. 23 ♉	13. 31. 58 ♉			11. 0. 1 ♉				12. 38. 51½ ♉	18. 59. 28 ♉
ve vlak op dat des Taenrondts - -	17. 29. 22	1[illegible]. 29. 45			10. 7. 52				16. 18. 27	17. 19. 2
richting van den loop der Staertster, en de nengestelde middepuntskragt - -	18. 37. 52	19. 41. 28			20. 29. 28				21. 16. 48½	22. 26. 16
e plaets des Knoops - -	1. 1[illegible]. 37	7. 1[illegible]. 2			9. 47. 59				8. 9. 8½	1. 48. 32
de Helling op het vlak des Taenrondts	0. 12. 5[illegible]	1. 12. 15			1. 34. 8				1. 23. 33	0. 22. 58
Hoek tusschen de richting van den loop der de richting der middepuntskragt - -	0. 14. 19 −	0. 11. 37 −			0. 8. 44½ +				0. 27. 19 +	0. 16. 32 +
t der Zon werkende op de Staertster 1 zyn- ngestelde middepuntskragt - - -	$1\frac{28}{4365}$	$1\frac{1}{71}$			$1\frac{10}{824}$				$1\frac{20}{3861}$	$\frac{4035}{4059}$

Dwaelſterren eerſt *begon* te werken op de Staertſter, zulks echter tegen de waerheit is; en dat het zelf zou kunnen gebeuren dat de twee voornaemſte Dwaelſterren, Saturnus en Jupiter, ten eenigen tyt te gelyk, en dat wel dan ider met eene aenmerkelyke kragt, deze onze Staertſter zouden beroeren, 't geen ook groote verandering in haren weg en byzonder in haren omloopstyt zou veroorzaken, immers dat een kleene beroering groote verandering in den omloopstyt kan verwekken, is my gebleeken toen ik door rekening vondt, dat indien deze onze Staertſter in haer naeſte punt een ſnelheit had om haer langrond in 75 Sterre-jaren rond te loopen, en die ſnelheit vermeerdert wiert, in reden als 13664 $\frac{193}{312}$ tot 13665 $\frac{193}{312}$, zy daer toe 76 zulke Jaren zou nodig hebben.

Maesſluis den 25ſten van Hooymaent des Jaers 1758.

KORTE VERHANDELING OVER HET VINDEN VAN EEN SCHYNBAARE PLANEETS PLAATS,

ALS DESZELFS PLAATS, UIT HET CENTRUM VAN D'AARDKLOOT TE ZIEN, BEKEND IS;

DOOR

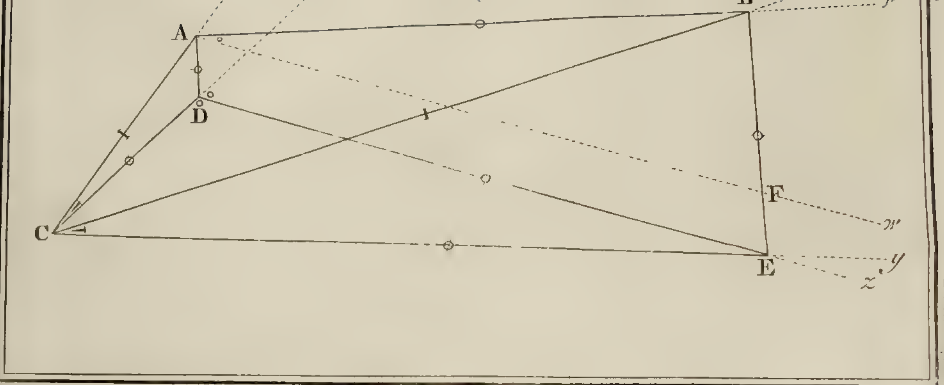
CORNELIS DOUWES.

Wyl het bereekenen der Parallaxen moeijelyk is, en veel geoeffendheid in het zich duidelyk voorstellen van Sphærische Figuuren vereischt, zoo hebben veelen, op lichter manieren en klaarder voorstellen bedacht geweest; en in de Zon-Eclipsen is men de manier van bewerking door de Parallaxen, genoegzaam ontweeken.

Ik was dan bedagt om een generale en duidelyke manier te vinden om dit voorstel voor alle Planeeten, Comeeten, enz. op een zelve wyze te verrichten.

Het

A
B
C
D
E
F
x
y
z

Het eenigste dat my dacht de grond van alles te zyn, was dit

VOORSTEL:

Gegeeven zynde de plaatsen en afstanden waar twee Planeeten A en B uit een bepaald Punt C gezien worden: *te vinden* waar deeze Planeeten, de een uit den ander, elkanderen zien.

Dit voorstel kwam my zoo ligt en gemakkelyk voor, dat het byna niet verdiende onder het oog van het gemeen gebracht te worden. De oplossing geheel eenvoudig door de gemeene Regtlinische Trigonometrie, was aldus:

Neemende DCE voor het vlak van de Ecliptica, aan de zyde, die na de Draaken Pool gekeerd is, te zien:
Zoo is CD de langte van A in x,
en CE de langte van B in y. beiden uit C te zien (neemende hier C als een bepaald punt in de Ecliptica, om het voorstel zonder noodzaake niet te verzwaaren.)
Hier door is dan hoek DCE bekend, als de hoek tusschen x, en y.
Nog is de Hoek DCA, de breedte van A
de Hoek ECB, de breedte van B,
CA, de afstand van A;
en CB, de afstand van B
meede gegeeven.

In den Rechthoekigen △ C D A, vind men dan C D en D A,
en in den Rechtgoekigen △ E C B, ook C E en E B

Vervolgens in den △ D C E, den hoek D C E en de zyden C D en C E bekend zynde, vind men den hoek C D E en de zyde D E.

Men vind dan ook den hoek *x* D E. Nu zoo veel B of E, uit A of D gezien wordende, van *x*, of de langte van A uit C te zien, afstaat, dat is de hoek *x* D *z*, zoo weet men waar *z* of B, uit A te zien, in langte van het bekend punt *x* af is; dit is *tegens de order der Teekenen* als men, uit D na *x* ziende, *z* na de Regterhand heeft; maar het is *met de order der Teekenen*, als *z* na de Linkerhand valt. Dus is de langte van *z* of van B uit A ziende gevonden in het vlak van de Ecliptica.

Verder A F begreepen Parallel met de Ecliptica of met D E, zoo weet men in den Regthoekigen △ F A B, door D A en E B, ook F B; en A F is gelykaan de gevondene D E: hier door vind men den hoek F A B en den afstand A B.

Nu is < F A B de hoek, welke B, uit A gezien in *v*, met de Lyn parallel aan de Ecliptica, en dus met de Ecliptica

tica zelfs maakt; ofte de hoek verbeelding van z A v is dezelve met w A v, als z en w beide oneindig verre van C, A of B, verbeeld worden: dat is de hoek F A B of w A v is de breedte, waar meede B uit A gezien word, *Noorder* als B boven, maar *Zuider* als B onder F ſtaat: en dus is het voorſtel opgeloſt.

Om dit nu op den Aardkloot toetepasſen. Laat C het Centrum van den Aardkloot zyn, en A een bepaalde plaatſe op op denzelven, by voorbeeld Amſterdam, en B een Planeet, by voorbeeld de Maan.

Zoo is uit C de plaats en afſtand van A bekend. Want aanmerkende Amſterdam als eén Planeet A, is t, deszelfs plaats, het Punt des Hemels dat op den gegeven tyd in het Toppunt van Amſterdam ſtaat. Om dit punt te bepaalen zal ik maar alleen erinneren, dat het punt des Æquators 't geen op dien tyd in de Meridiaan is, de *Aſcenſio Recta* van A, en de Breedte van Amſterdam ook de Declinatie van A is. Waar uit dan lichtelyk de Langte en Breedte van den Planeet (Amſterdam of A) bekend is, in t; de afſtand C A is dan één Aardkloots halve Middellyn.

Ook is de Plaats van de Maan B, uit

C

C te zien in *p*, bekend, benevens den afſtand C B in Aardkloots halve middellynen, uit de Aſtronomiſche Tafelen.

Hier door word dan door ons voorſtel de zienlyke of ſchynbare Maansplaats, in *v*, uit Amſterdam te zien, gevonden.

Door het verſchil tusſen de zienlyke Maans-plaats uit A in *v*, of uit C in *p*, kan men ook de Parallaxen in langte en breedte bepaalen Want deeze verſchillen zyn de Parallaxen zelve: de hoek D E C is de Parallaxis in langte, en het verſchil tusſen den < E C B en den hoek F A B is de Parallaxis in breedte.

Nog, wyl *t* het Toppunt van Amſterdam is, zoo is het vlak *t* A C B *p*, de Verticaal door de Maan, dus hoek *t* C *p* de afſtand der maan van het Top, uit het Aardkloots Centrum; en de hoek *t* A *v*. is de Maan van het Top uit A te zien: daarom is de hoek A B C het verſchilzicht of Parallaxis in den Top-boog, welke door de bekende C A, C B en A B, lichtelyk te vinden is.

Men kan, door deze manier op de Aſcenſio Recta en Declinatie toe te pasſen, of D C E voor het vlak van de Æquator te neemen, op dezelve wyze meede de zienlyke Plaats *v* in Aſcenſio Recta en Declinatie bepaalen.

De

De Parallaxis van de Maan in den Topboog, < ABC, is van veel nut als men op Zee de breedte door obſervatie van de Maan in den Meridiaan vinden wil, neemende de Maansplaats uit de *Connoiſſance des Temps*, en de Afſtand CB middelbaar op 60 Aardkloots halve middellynen. Het ware te wenſchen, dat die daar by was.

Van veel nut kan dit ook zyn in het bepaalen der langte op Zee door waarnemingen van de bedekkingen der vaſte Starren door de Maan, op Zee geobſerveerd. Het verſchil van de waare Maansplaats, door de Reekening uit Tafels gevonden, is alleen het geen hier in verandering kan voortbrengen. En de Tyd zal moeten leeren hoe naby de bereekende Maansplaatſen met de Waarneemingen overeenkomen, als men de verbeeteringen, volgens den Heer HALLEY in zyne tafelen, door obſervatien voorgeſteld, gebruikt, of ook volgens het zelve door den Heer CASSINI DE THURY, in *Addition aux Tables Aſtronomiques* van zyn Vader den Heer CASSINI voorgeſteld, door obſervatien van tyd tot tyd onderzoekt.

Het zoude veel nut aan de Geographie of Kaartteekenkunde toebrengen, als

men

men maar, het geen gemakkelyk uitte-voeren is, op veel plaatsen de geobserveerde bedekkings in- een uitgang aan het publiek meede deelde. Wyl de Tafelen dan geen of zeer weinig invloed daar op zouden hebben, als die alle in zoo korten tyd, maar alleen in de plaatsverandering van de Maan, geen verschil van de waarheid kunnen hebben: en dan zoude men hier door het verschil in langte tussen twee plaatsen, daar observatien gedaan zyn, zeer wel kunnen vast stellen, en de Kaarten verbeteren.

Ik kan hier niet voorby gaan om in aanmerking te geven, dat de Manier van het bereekenen der bedekkingen hier door ook veel lichter en klaarder uit te voeren is dan door de ordinaire wyze. Zoo als ieder zal kunnen ondervinden.

Gaarne had ik dit door voorbeelden opgehelderd; maar den omslag groot en den tyd kort zynde moet ik het voor eerst hier by laaten en my vergenoegen met deeze myne gedachten aan het gemeen mede gedeeld te hebben, in hoope het in vervolg van tyd door voorbeelden te zullen kunnen aanwyzen.

V E R-

VERHANDELING
VAN HET
KOLYK VAN POITOU;

DOOR

JOANNES GRASHUIS.

Op de Vraag van de *Hollandsche Maatschappye der Wetenschappen*, in de Jaaren 1755 en 1756 gedaan,

NAMELYK:

WELKE ZYN DE NATUUR, OORZAAK, KEN- EN VOORTEKENEN, HULP- EN BEHOED-MIDDELEN VAN DE COLICA PICTONUM, EN WELKE IS DE REDEN, DAT ZY NU MEER, DAN VOORHEEN, IN ONS LAND REGEERT?

WELK ANTWOORD DE PRYS, HIEROP GESTELD, IS TOEGEWEEZEN.

VOORBERIGT.

Wanneer de Hollandsche Maatschappy der Weetenschappen, in het jaar 1756, *door openbaare uitschryving, eenen Prys voorstelde op de beste Verhandeling, welke haar Ed. zou aangeboden worden over het* Kolyk van Poitou, *had ik geen de minste neiging, om my tot schryven over deeze stoffe in te laaten. Gedaan hebbende zo veel in myn vermogen was, het gene ik meende tot naspooring van de naaste oorzaak der Ziekte, en de geneezing derzelve konde dienen, in myn* Tentamen de Colica Pictonum, *in het jaar* 1752 *uitgegeeven, en nog nader in het* Appendix *op dit* Tentamen, *in het jaar* 1755, *beide in Amsterdam, by den Hr.* J. TIRION *gedrukt; was myn voorneemen daar in te berusten, my vergenoegende met den goeden uitslag van de Geneeswyze, in deeze twee werkjes voorgesteld, van tyd te tyd, door meer ondervindingen bekrachtigd te zien. Ik wagtte, derhalve, met groote nieuwsgierigheid, wat men tot voldoening der vraagen, door de Maatschappy voorgesteld, of raakende het* Kolyk van Poitou, *in 't algemeen, zou voortgebragt zien; zeer wel gedagtig der woorden, waar mede ik de Voorreden van myn* Tentamen *besslooten had,* Ad

 me-

meliora, si quis edoctus candidus impertiverit, amplectenda paratus. *Maar toen dit, in het jaar* 1757, *geheel tegen verwagting uitviel, en de Maatschappy, door openlyke bekendmaaking, verklaarde, dat haar Ed. niets, over deeze stoffe, was ingekomen, 't welk zy den prys waardig keurde, en hierop de zelfde uitschryving, voor het volgende jaar vernieuwde, werdt myn voorneemen wankelende gemaakt, en myne vingers jeukende, om den gouden Penning, ware het mooglyk, te ontfangen. Ik vattede dan wederom de pen op, om eenige algemeene aanmerkingen, over het* Kolyk van Poitou, *waarvan ik voorraad had, en welken gemaklyk by malkander te brengen waren, op 't papier te stellen, in zulk eene orde als de vraagen waren opgegeeven, te schikken, met zo veele bewyzen, als uit beschouwlyke redeneeringen en ondervindingen gehaald konden worden, te staaven; en de Maatschappy ter beproeving en beoordeeling aan te bieden. De uitkomst heeft my het genoegen gegeeven te zien, dat myne Verhandeling de Overwinning is toegeeigend, en de voorgestelde prys in myne handen is gevallen.*

Principibus placuisse viris non ultima laus est.

Men ziet hier uit, dat ik deeze Verhandeling niet

niet geschreeven hebbe, om het gene ik, in myn Tentamen, *gesteld had, te wederspreeken. Ik ondervind nog steeds, dat de Geneeswyze daar in voorgesteld, de beste is, en men zonder dezelve, bezwaarlyk, of zelden te recht raakt. Deeze twee werkjes verschillen, voornaamlyk, hier in; dat het eerste alleen opgesteld is, om de naaste Oorzaak der Ziekte op te speuren, en de Geneeswyze daar naar te rigten; het laatste een meer regelmaatige beschryvinge geeft van de geheele Ziekte, zo verre de tegenwoordige kundigheid derzelve ons voorlicht; en uitgebreider is over het beloop van de Ziekte, zo wel, als derzelver in- en uitwendige oorzaaken, en algemeene geneezing. In het eerste had ik my hierop niet toegelegd, om dat ik het onnodig oordeelde, en de Ziekte zelve, als genoegzaam bekend onderstelde* (†). *In het laatste wordt wederom weinig gesproken van de Geneeswyze, welke ik, in het eerste, voornaamlyk heb aangedrongen; om dat dit in het eerste genoegzaam gedaan was, en om een al te groote gelykheid, in deeze twee werkjes, te vermyden. Wanneer nu iemant beiden (het* Appendix *op myn* Tentamen *hieronder begreepen) gelieft samen te voegen, zal hy, meene ik, duidlyk zien, dat het een*

(†) *Quam ab aliis sufficienter delineatam credidi.* Tentam. de Col. Picton. Præf. pag. v.

een tot behulp van het ander, weerkeerig kan dienen; alzo het gene het één geoordeeld mogt worden te kort te hebben, door het ander wordt aangevuld.

De ongelykheid van deeze twee Verhandelingen, waar van de eene in de latynsche, en de andere in de nederduitsche taale voor het licht koomt, zal misschien iemant vreemd en onvoegzaam dunken. Tot verschooning hier van moet ik zeggen, dat zulks niet met opzet geschied, maar de omstandigheid, en het verschillend oogmerk, waar mede deeze twee werkjes geschreeven zyn, de oorzaak zy. Het eerste, naamlyk, om luiden van ervarenheid in de Geneeskonst, in of buiten ons land, daar over te laaten oordeelen; het laatste, voor de hollandsche Maatschappy der Weetenschappen, die haare Verhandelingen in 't neerduitsch uitgeevende, meest gediend zou zyn, zo ik dagt, met dit opstel in onze moedertaale te ontfangen. Hier door kon ik haar Ed. bevryden van de moeite, om myn geschrift te laaten vertaalen, indien het haarer opmerkinge waardig geoordeeld mogt worden; en my zelven het genoegen geeven, wyl het dan in 't Hollandsch zou moeten zyn, van myne meening wel uitgedrukt te zien, en waarschynlyk beeter, dan door eenige Vertaaling zou hebben konnen geschieden.

25 Mey 1758.

VER-

VERHANDELING
VAN HET
KOLYK VAN POITOU;

De Natuur van het Kolyk van Poitou (*a*).

I. *Kolyk* beteekent, volgens een algemeen gebruik van het woord, in onzen tyd, eenige zwaare Pyn in het gedarmte; met den bynaam *van Poitou* geeft het te kennen een byzonder soort van Pyn in de Ingewanden, van andere Kolyk-pynen, welken andere bynaamen hebben, onderscheiden: of eigenlyk, een *Kolyk*, in omstandigheden en toevallen gelyk aan het gene CITESIUS beschreeven heeft als een volk-ziekte (*b*) in Poitou (†). Anders is het bekend onder den naam van *zenuwachtig* (*c*) of *stuipachtig Kolyk* (*d*). En het is dit *Kolyk*,

(*a*) *Colica Pictonum*. (*b*) *Morbus epidemius*.
(*c*) *Colica nervosa*. (*d*) *Convulsiva*.
(†) De Dolore Colico Picton.

lyk, waar van de Natuur hier verklaard moet worden.

II. De Natuur van eenig ding 't welk beſtaat, kan verklaard worden, alleen, door deszelfs eigenſchappen en uitwerkingen, of verſchynſelen (*a*), welken door onze zinnen kunnen opgemerkt worden. De Natuur van het *Kolyk van Poitou* zal, derhalve, verklaard moeten worden door een naauwkeurige voorſtelling van alle deszelfs verſchynſelen, welken te ſamen genomen een ervaaren Geneesheer zullen doen zeggen, dat het *Kolyk van Poitou* in iemant gezien worde.

III. Het *Kolyk van Poitou* openbaart zich door een heftige Pyn, op zekere plaatſe van den Buik; wel meeſt of eerſt, omtrent den Navel, doch ook, en vervolgens, op andere plaatſen van den Buik. Dikwyls verſpreidt zich de Pyn zo door den geheelen Buik, als of 'er al het gedarmte, van de Maag af, tot aan het einde van den Rechten-darm (*b*) deel in hadt; zo dat de Lyder naauwlyks weet te zeggen, waar de Pyn minſt of meeſt zy. De Pyn is zo heftig en zwaar, datze by allerhande pyn, ſteekende, knaa-

(*a*) *Phænomena.* (*b*) *Inteſtinum rectum.*

knaagende, brandende, enz. vergeleken worde. Men hoort Lyders, om hunne pyn te befchryven, zich uitdrukken: „ het is als of een ftuk houts", anderen zeggen, „ een mes, in de Ingewan- „ den omgedraaid worde". Zy kunnen zich niet onthouden van een geftadig gekerm, ja, gefchreeuw; van een geduurige woeling, om, ware 't mooglyk, eenige verligting te vinden; welke zy fomtyds eenigzins vinden, of zich verbeelden te vinden, door met den Buik tegen den kant van een bedfponde, of eenig ander hard lichaam aan te liggen; of de pynlyke plaatfe met de hand fterk te drukken: terwyl anderen alle drukking afweeren, en byna geene aanraking kunnen verdraagen. Doorgaans gaan 'er Braakingen mede verzeld, inzonderheid, wanneer iet, het zy vogtig of droog ingenomen is: ook koomt 'er wel Hik (*a*) by, en fomtyds Flaauwte (*b*). Dit wordt gevolgd van verlooren Eetluft, in de meeften, van Slaapeloosheid genoegzaam in allen. Gemeenlyk is 'er een hardnekkige opftopping van Afgang, evenwel niet by allen: want men vindt 'er,

(*a*) *Singultus.* (*b*) *Lipothymia.*

'er, die in de heftigste pyn een ongesflooten lichaam hebben. Menigvuldig zyn de klagten over benaauwdheid van Winden (*a*), en dat men geen eenen Wind kan loozen. By veelen wordt de Buik inwaard, en de buik-spieren (*b*) met de Ingewanden als tegen de Lendenen aangetrokken. By sommigen koomt eene pynlykheid in de Waterloozing (*c*), ja, een geheele opstopping, met een gevoel van zwaarte op den Bilnaad (*d*), als van een Steen in de Blaaze. By anderen prikkeling en jeukte, ook wel eenige pyn op de Borst, Schouders en Armen; ook wel pyn in de Beenen, of aan de zool van de voeten. En als de Pyn van het *Kolyk*, op deeze wyze, aanhoudt, volgen 'er ligt Ylhoofdigheid (*e*), Stuiptrekkingen (*f*), Verduistering van gezicht, ja volkoome Blindheid; hoewel dit laatste zeldzaamer is dan de twee voorgaande toevallen; ook wel heeschheid van Stem (*g*). Op de Stuiptrekkingen ziet men, dikwyls, een meerder of mindere Verlamming (*h*) koomen; waar

(*a*) *Flatus.* (*b*) *Musculi abdominales.*
(*c*) *Excretio urinæ.* (*d*) *Perinæum.*
(*e*) *Delirium.* (*f*) *Convulsiones.*
(*g*) *Aphonia.* (*h*) *Paralysis.*

waar door wel meeſt de bovenſte Ledemaaten, doch ook wel de onderſte, en beide te gelyk, onvermoogende worden tot de gewoone beweeging, ſchoon het gevoel overblyve; en van eene Lammigheid uit andere oorzaaken, gemeenlyk Beroerte (*a*) genoemd, verſchillende, datze langzaam aankoome, en meer de Ledemaaten van beide zyden te gelyk aandoe. De Stuiptrekkingen worden echter, niet altyd, door Verlamming opgevolgd: de Verlamming koomt ook wel, zonder dat 'er Stuiptrekkingen zyn voorafgegaan. Onder dit alles is de Pis zelden van een hooge kleur, doorgaans bleek, en zonder teekenen van Ontſteeking (*b*), welken op het afgetapte Bloed, zo de Lyder adergelaaten is, ook niet gevonden worden, behalven in menſchen die, van natuure, daar toe hellen. De Aderſlag (*c*) is doorgaans ingetrokken en klein. De uiterſte Ledemaaten zyn koud. Zelden gaat 'er zwaare Koorts mede verzeld, en geen andere, dan welke toevallig is, en door ontſteltenisſe en afmattinge uit de Pyn ontſtaat.

Hier

(*a*) *Apoplexia.* (*b*) *Inflammatio.*
(*c*) *Pulſus.*

Hier komt by, dat de Pyn, doorgaans, alle Geneesmiddelen, welken men in een winderig (*a*), galachtig (*b*), of eenig ander Kolyk, gewoon is te gebruiken, hardnekkiglyk wederſtaat, ja dikwyls voor niets wykt, wat men ook aanwende. Geene Middelen zyn in ſtaat de opſpanning van Winden te verdryven; geene, bykans, om Afgang te bevorderen, 't zy van boven ingegeeven, of van onderen, in het gedarmte ingeſpooten En dikwyls is het, als of het lichaam van onderen opgetrokken ware, en zo vaſt geſlooten, dat geen Kliſteer kan ingebragt worden; en de Drek-ſtoffe, welke dan eerſt ontlaſt wordt, is droog, hard, en aan kleine kluiten verdeeld, gelyk de drek van ſchaapen. De Pyn, en alle de nevensgaande toevallen, verminderen wel eens ſchielyk, maar koomen ook, even ras, met voorgaande heftigheid, weerom; en duurt, menigmaal verſcheiden dagen, ja, weeken: ongelyk lang echter, naar maate zy, in zich zelve hardnekkig, en wel, of verkeerdelyk behandeld worde. Ondertusſchen verzwakken zodanige Lyders, kry-

(*a*) *Colica flatulenta.* (*b*) *Biliosa.*

krygen een bleeke kleur, en zien 'er zeer vervallen uit.

Deeze Ziekte grypt menſchen aan van allerhande geſteldheid, ſterken, zwakken, bloedryken (*a*), ſlymagtigen (*b*); meer nogtans die van middelbaaren ouderdom zyn, dan heel jonge of heele oude menſchen. Somtyds ziet men 'er veelen van aangetaſt, als in een heerſchende of volkziekte. En al is dit zo niet, wordt 'er wel meer dan één perſoon, in het zelfde huisgezin, van aangegreepen. Maar zelden is 'er een tyd, dat men de Ziekte niet hier of daar verneemt; meer echter in den herfſt en winter dan in den zomer. En die 'er eens van gered zyn, ſtorten, naderhand, wederom zeer ligt in dezelve. By dit alles is de oorzaak van de Kwaale, veelmaalen, of niet blykbaar, of, ten minſte, duiſter.

IV. Men moet hieromtrent, evenwel, aanmerken, dat alle deeze toevallen en omſtandigheden, by het *Kolyk van Poitou*, niet altyd tegenwoordig zyn; maar by den eenen, of op zekeren

(*a*) *Plethorici.* (*b*) *Phlegmatici.*

ren tyd, deeze; en by eenen anderen, of op een anderen tyd, andere: zo nogtans, dat als het *Kolyk* wat lang duurt, men de meeften, voor en na, zal befpeuren. En fchoon onder deeze toevallen eenige zyn, welken ook andere foorten van Kolyk gemeen zyn, ('twelk in veel andere ziekten, op gelyke wyze, plaats heeft) zullen 'er van de opgetelden, doorgaans, by het *Kolyk van Poitou*, zo veele tegenwoordig zyn, welken by andere foorten van Kolyk niet gevonden worden, dat dit door een bekwaam en ervaaren Geneesheer, ja, en al haalt men 'er meer na malkander, van allen, zeer wel, van alle andere Kolyk-pynen zal konnen onderfcheiden worden. Om de Natuur van het *Kolyk van Poitou* te verklaaren, was het nodig alle de voornaame omftandigheden te melden, welken daar by immer gezien worden.

De Oorzaaken van het Kolyk van Poitou.

V. De Oorzaken van het *Kolyk van Poitou* zyn, 1. De naafte Oorzaak (*a*), waar uit de Ziekte onmidlyk beftaat.

2. De

(*a*) *Caufa proxima.*

2. De afgelegene Oorzaaken (*a*) welken aanleiding daar toe geeven.

VI. De naaste of onmidlyke Oorzaak (V. 1.) is een tegennatuurlyke aandoening, 't zy prikkeling, steeking of knaaging op, rekking of drukking van de vliezen van een of eenigen der Darmen, door eenig lichaam of stoffe, welke door zwaarte, scherpte, of eenige andere min kenbaare eigenschap, zulk eene gevoeligheid doet gewaar worden als de Pyn van het *Kolyk van Poitou* is (III.). Ik zegge in eenigen der Darmen, en versta, hier door, de eigen vliezen van het gedarmte; om dat deezen van een teeder gevoel zyn, en beledigd wordende, een onverdraaglyke pyn doen gewaar worden. Dit wordt, in 't gemeen erkend; en is van den beroemden HALLER, die, in deezen tyd, de gevoelige deelen van ons lichaam, van de ongevoeligen, naauwkeuriglyk heeft gepoogd te onderscheiden, door Proeven getoond. Het Buikvlies (*b*) kan, derhalve, de zitplaats van de Pyn niet weezen, gelyk RIVERIUS en anderen gewild heb-

(*a*) *Causæ remotæ.* (*b*) *Peritonæum.*

hebben (†): wyl de Heer HALLER, door genoegzaam onderzoek, meent bevonden te hebben dat het geen gevoel heeft. Het zelfde moet van het Darmſcheil (*a*) en de uitwendige rok van het gedarmte, voor zo veel dezelven als afzetſels van het Buikvlies worden aangemerkt, gezegd worden (*); indien men op die Proeven volkoomelyk ſtaat kan maaken (§).

VII. Deeze Oorzaak tegenwoordig zynde, zal men het gedarmte moeten begrypen te weezen in een ſtaat 1. Van krampachtige toeknypinge (*b*) of ſamentrekking van een gedeelte van het zelve. 2. Van tegennatuurlyke opſpanning of uitzetting in een ander gedeelte. 3. Van eene ontblooting of raauwigheid (*c*) van het

(*a*) *Meſenterium.* (*b*) *Spaſmodica conſtrictio.*
(*c*) *Excoriatio.*

(†) RIVER. de Colico dolore. Het is waarſchynlyk, dat RIVERIUS en anderen tot die gedagten gekoomen zyn, alleen, om dat zy door het gene zy van boven ingaven, of door Kliſteeringen inbragten, de Oorzaak van de Pyn uit het gedarmte niet konden uitdryven.

(*) HALL. Commentar. Societ. reg. Gotting. Tom. II. Comment. de Reb. in Scient. Nat. & Medic. geſt. Vol. II. pag. 695.

(§) LAGHI epiſt. ad finem Diſſertationis L. BIKKER de Natura humana quæ Medicor. eſt.

het binnenste vlies van het gedarmte; of van alle drie te gelyk. Dat het gedarmte, door Darm-pynen, in zodanige omstandigheden gebragt wordt, is door ontleding van lichaamen van menschen, die daar aan gesturven waren, zo bekend, en op zo veele plaatsen beschreeven, dat het overtollig zyn zou hier van bewys by te brengen. Of ook, in dit geval, Indringing van een gedeelte van een Darm, in een ander gedeelte (*a*), gebeure, en wederom losgelaaten worde (†), durve ik niet stellen, om dat men hier van in leevenden geene zeekerheid kan hebben, en de waarneemingen niet genoegzaam zyn om dit te bewyzen.

VIII. Dat de gemelde tegennatuurlyke gesteldheden van het gedarmte (VI, VII. 1, 2, 3.) elk op zich zelve, of alle te gelyk, den staat der Ziekte konnen uitmaaken, is niet moeilyk te begrypen, als men bedenkt, 1. Dat een krampach-

(*a*) *Intus susceptio.*

(†) VELSE Dissertat. de mutuo Intestinorum ingressu; pag. 11. VAN SWIETEN Comment. Tom. III. pag. 160. Essays and Observat. phys. and liter. Vol. II. pag. 359.

achtige ſamentrekking hier den vryen doorgang van de ingenoomene voedſels, en lucht, belemmert en tegenhoudt; en hier door Pyn, benaauwdheid enz. veroorzaakt, welken, naar maate de deelen gevoeliger zyn, zwaare gevolgen hebben. 2. Dat een gedeelte der Darmen, tot berſten toe opgeſpannen wordende, onverdraaglyke Pyn moet veroorzaaken; als blykt in alle winderige Kolyken, daar een meer of minder trap van opſpanninge plaatsheeft. 3. Dat ontblooting en raauwigheid het zelfde zal moeten doen; om dat de deelen van een teeder gevoel, en daarom, in den natuurlyken ſtaat, tegen onmidlyke aanraaking beſchermd zyn.

IX. De afgelegene Oorzaaken (V. 2.), welken aanleiding geeven tot zulk een tegennatuurlyken ſtaat van het gedarmte, zyn in 't algemeen tweederlei. 1. Inwendige, welken in het lichaam hangen; 2. Uitwendige, welken van buiten aankoomen.

X. Tot de eerſten (IX. 1.) behoort 1. Een tegennatuurlyke ſcherpe ſtoffe, in het gedarmte plaats gevat hebbende; en, door haar kwaade eigenſchap, het

zelve

zelve prikkelende of knaagende, daar in eene of eenige van de gemelde omſtandigheden (VII. 1, 2, 3.) veroorzaakende; zonder dat door eenige blykbaare kenteekenen kan verklaard worden, van welk eene aart en hoedanigheid zulk eene ſtoffe zy. Dat een diergelyke ſtoffe, in de holte van het gedarmte, en ook tusſchen deszelfs vliezen, kan vergaderd worden, is niet bezwaarlyk te bevatten, als men bedenkt, hoe veelerleie dingen de Maage en Darmen doorgaan, en hoe onze natuurlyke Vogten, ergens ſtilſtaande, konnen ontaarden.

2. Aanbeijen (*a*), blinde of onbloedige (*b*) genoemd, in den Endeldarm, of ook hooger in den Karteldarm (*c*). Dat zodanige Aderſpatten (*d*) in den Rechten-darm ontſtaan, en ondraaglyke pynen kunnen veroorzaaken, zo door zwelling en opſpanning (waar in het binnenſte vlies van het gedarmte dan ook deel heeft, wyl ze tusſchen deszelfs vliezen gelegen zyn) als door raauwigheid en ontvellinge, weeten alle die hier van of in zich zelven, of door behande-

(*a*) *Hæmorrhoides.* (*b*) *Coecæ.*
(*c*) *Inteſtinum Colon.* (*d*) *Varices.*

deling van anderen, ondervinding hebben. Dat deeze pynen de nabuurige deelen van dit gedarmte, door medelydendheid (*a*) ook konnen aandoen, ja, den geheelen Buik pynlyk doen worden, is door F. HOFFMANN (†) SAM. CARL (‡), en anderen aangemerkt; en schynt door de ondervinding bevestigd te worden. En deeze Oorzaak is misschien gemeener, dan men doorgaans denkt. Daar zyn naauwlyks eenige Kolyk-pynen, zegt JUNCKER (*), waarin niet de Aanbeijen, behalven andere Oorzaaken, een groot deel hebben. En behalve dat het Kolyk, hier uit ontstaan, en somtyds Aanbeijen-Kolyk (*b*) genoemd, door HOFFMAN, tot het stuipachtig Kolyk gebragt wordt, getuigt ook JUNCKER (⁎), dat de Kolyk-pynen, door Aanbeijen veroorzaakt, in Verlamming der Ledemaaten eindigen. En de Heer GULICH (§), volgens het aangetee-

(*a*) *Per consensum.* (*b*) *Colica hæmorrhoidalis.*

(†) Medicin. rat. System. in cap. de Intestinorum dolorib.

(‡) Histor. Medic. P. I. pag. 338.

(*) Conspect. Medicin. pag. 76.

(⁎) Ibid. pag. 72.

(§) De Furore Hæmorrhoid. pag. 6, 7.

teekende uit de beste Schryvers; „ Dat, „ hoemeer dezelven aanwassen, het on„ derlichaam te vaster geslooten worde: „ zo dat eindelyk, noch Winden, noch „ Drek-stoffen uitgelaaten, of eenige „ Klisteer kan ingebragt worden; en „ zo 'er eenige vuiligheden geloosd „ worden, dezelven zeer verhard en „ droog zyn. De Buik-spieren worden, „ met den Navel, inwaard getrokken, „ en dan volgen Darmkrimpingen (*a*), „ met oprispingen van Winden, Braa„ king, of een gestadige walging en nei„ ging tot Braaken; eindelyk Ruste„ loosheid, Duizeling (*b*), Geruisch „ in de Ooren en Ylhoofdigheid. In „ de Lyken van menschen, die hier „ aan gesturven waren, zyn de Rechte„ en Kolykdarm rood bevonden, en „ zo geweldig samengetrokken en ver„ naauwd, datze bezwaarlyk een mid„ densten vinger konden doorlaaten." Dit soort van Kolyk, zegt MICH. ALBERTI, gaat, in gevoelige pynlykheid, alle gemeene soorten van Kolyk zeer verre te boven (†). Indien men nu stel-

(*a*) *Tormina.* (*b*) *Vertigo.*
(†) Introduct. in univers. Medicin. Tom. III. pag. 543.

ſtelle, dat zodanige Aderſpattingen niet alleen in den Rechten-Darm, maar ook hooger, en in eenige andere Darmen konnen ontſtaan; zal nog te klaarder blyken, dat dezelven Oorzaak van het Kolyk, welk wy het *Kolyk van Poitou* noemen, konnen worden. En daar is geene reden van twyfeling of dit kan geſchieden, wyl men van Aderſpatten in den mond, de keel, en in de blaaze, gewag gemaakt vindt (†). En zo men, met ſommige Schryvers, wil ſtellen, dat de ſtoffe of Oorzaak, welke de Pyn maakt, haare zitplaatſe hebbe tusſchen de vliezen van het gedarmte, kan men dit ook, met opzicht op de Aanbeijen, toegeeven.

3. Heftige Gemoedsbeweegingen (*a*), Toornigheid, Droefheid, Vreeze enz. Deeze, gelykze ſchielyke beroering in de Maag en Ingewanden en Galbraaking kunnen veroorzaaken; ondervindt men ook, datze het *Kolyk van Poitou* kunnen aanbrengen: voornaamelyk in zul-
ken,

(*a*) *Animi Paſſiones.*

(†) Hiſtor. Morbor. Uratiſlav. pag. 239. HALL. Prælect. Boerh. Tom. V. P. 2. pag. 65. 1. Aan de Tong heb ik zelf Aderſpatten gezien; en by dezelfde Lydereſſe kwamenze ook in de Keel.

ken, die 'er eens van aangetaſt zyn geweeſt. Hoe zulks geſchiedt, is niet gemaklyk te verklaaren, om dat men geene kundigheid genoeg heeft, hoe de gedagten op het lichaam, of het lichaam op den Geeſt werken.

4. Hier toe worden ook gebragt Koortſen, afgaande (*a*) en ook geſtadige of aanhoudende (*b*). Door geſtadige of aanhoudende Koortſen zullen, echter, verſtaan moeten worden Koortſen, welken uit de langduurendheid of verdubbeling van afgaande Koortſen, geſtadige of aanhoudende zyn geworden: want ik weet niet, dat men het *Kolyk van Poitou* heeft zien volgen op eigenlyke geſtadige Koortſen. Maar de bevinding heeft dikwyls geleerd, dat als 'er afgaande Koortſen, voornaamlyk, anderendaagſche (*c*) of derdendaagſche, (*d*) enkele of verdubbelde regeeren, welken onregelmaatig, of meer dan gemeen zwaar zyn, en niet dan na datze lang geduurd hebben, eindigen of geneezen worden; daarop, by veelen, het *Kolyk van Poitou* volge: het zy op welk eene wyze zo-

(*a*) *Intermittentes.* (*b*) *Continuæ.*
(*c*) *Tertianæ.* (*d*) *Quartanæ.*

zodanige Koortſen zyn behandeld geworden. Men zegt wel, dat dit gebeure, als de Koortſen kwaalyk behandeld, of, door de Kinakina, ontydig opgeſtopt zyn. Doch dit ſchynt meer op onderſtelling, dan op eenige gegronde reden gedreeven te worden: want men vindt deeze Ziekte, als een gevolg op zodanige Koortſen aangemerkt van Schryvers, die vroeger geſchreeven hebben dan de Koorts-baſt van Peru (*a*) in Europa is bekend geworden (†). En men ziet een zodanig *Kolyk* volgen op Koortſen, welken op zeer verſchillende wyzen behandeld zyn: zo dat het zelve niet kan aangemerkt worden als een gevolg van een kwaade of verkeerde geneezing, maar van de Koortſen zelven, of eenige byzondere hoedanigheid, deeze of gene Koortſen eigen. En zo vindt men dit ook by ſommigen voorgeſteld. Lommius zegt, dat Pynen in het Buikvlies (hoedanige hy onder de Kolykpynen beſchryft) volgen op Koortſen, welken langduurig zyn, en moeilyk gee-

(*a*) *Cortex peruvianus.*

(†) Men zie Fernelius de Part. Morb. L. VI, c. 10. River. in cap. de Colico dolore.

neezen worden (†). JONES merkt het ook aan als een toeval van ſommige Koortſen (*). Op welk eene wyze nu het Kolyk, door zodanige Koortſen veroorzaakt worde, zal ik my niet onderwinden te verklaaren: maar men kan ook veel andere toevallen, welken op Koortſen volgen, niet beeter verklaaren: by voorbeeld, Beroerte, Roode-Loop (*a*) enz. Kan men zich vergenoegen met te zeggen, dat de Koortsſtoffe naar de Herſenen (*b*) verwandeld, of op de Ingewanden gevallen is; en houdt men dit voor genoegzaame verklaaring, dan kan men ook niets meer aangaande het *Kolyk van Poitou* eiſchen.

XI. Deeze zyn de voornaamſte en kenbaarſte inwendige Oorzaaken, waaruit men het *Kolyk van Poitou* kan afleiden. Het is waar, dat het ſommigen behaagt, hier veel andere by te voegen: als, een bedurve of ſcherpe Gal (*c*) in de Ingewanden, of tusſchen derzelver vliezen hangende; Jigt (*d*), Zin-

(*a*) *Dyſenteria.* (*b*) *Cerebrum.*
(*c*) *Bilis corrupta.* (*d*) *Arthritis.*
(†) Obſervat. Medicin. pag. 169, 170.
(*) De Febrib. pag. 168.

Zinking (*a*), Scheurbuik (*b*), Zwartgalligheid (*c*), Schurfd (*d*) of eenige andere Huidkwaal naar binnen geslagen, of op de Ingewanden gevallen, en wat niet al! Wat de bedurve Gal aangaat, de ondervinding bewyst, dat deeze de Oorzaak van het *Kolyk van Poitou* niet is, om dat het door geene Middelen, welken tegen de bedurve Gal van dienst zyn, geneezen wordt (III.) CITESIUS stelt dit (†), maar uit verlegenheid, gelyk men duidlyk ziet, om dat hy geen andere Oorzaak heeft konnen vinden of bedenken; en hy bewyst het alleen door eenige redenkavelingen, op overeenkomst en waarschynlykheid gegrond, terwyl de bevindingen, waar mede hy zyne redenkavelingen zoekt te staaven, van andere gevallen en vroeger tyden ontleend zyn, dan het Kolyk, welk hy beschryft, geregeerd hebbe. Daarenboven is een galachtig Kolyk een haastige (*e*), en het *Kolyk van Poitou* een langduurende (*f*) of sleepende ziekte. Van de andere gemelde Oorzaken, denke ik ins-

(*a*) *Catarrhus.* (*b*) *Scorbutus.*
(*c*) *Melancholia.* (*d*) *Scabies.*
(*e*) *Morbus acutus.* (*f*) *Chronicus.*
(†) De dolore colico Picton. pag. 167, pag. 189.

insgelyks, datze meer op gisſingen ruſten, dan ondervindelyk betoogd konnen worden. Een verwandelde Jigt kan men niet zeggen plaats te hebben, dan daar Jigt in de Ledemaaten voorafgegaan, en ſchielyk daar uit verdweenen zynde, van het *Kolyk* opgevolgd zy. Ondertusſchen hebben de meeſten van de Lyders, die my zyn voorgekoomen, van het *Kolyk van Poitou* aangegreepen zynde, nimmer Jigt gehad. Zegt men, het is een Jigtſtoffe, welke in de Ingewanden werkt, om datze, voor als nog, op de Ledemaaten niet heeft konnen vallen; ik zie niet hoe men dit bewyſt. Zulk een Jigt uit den Buik op de Leedemaaten vallende, zou daar gewoone Jigtpynen, en geene Lammigheid veroorzaaken, als men op het *Kolyk* ziet volgen. Daarenboven gaat ook de Pyn van een verwandelde Jigt naar de Ingewanden, ſchoonze wel eenigzins gelykt naar die van het *Kolyk van Poitou*, met andere toevallen verzeld; en koomt wederom in de Ledemaaten, tot verligting van de pyn in den Buik, of eindigt in een haaſtigen dood. En men moet hier mede geenzins vermengen de ligte, en ook ſomtyds, wel zwaardere pynen,

wel-

welken van ſommigen, die aan het *Kolyk van Poitou* Ziek zyn, nu en dan, in de Ledematen gevoeld worden, en ſomtyds voorbooden van Lammigheid in die deelen zyn. Want, behalve dat deezen de Kolyk-pynen niet altyd wegneemen, zynze ook zeer verſchillende van Jigt-pynen, welken de Gewrigten (*a*) aandoen, daar deezen door de Lyders, naauwlyks, bepaald kunnen worden, in welk deel, of op welke plaatſe der Ledemaaten, zy dezelven minſt of meeſt gevoelen. Eindelyk, wie kent geen jigtige perſoonen, die deeze Kwaale veel jaaren onderhevig zyn geweeſt, zonder immer het *Kolyk van Poitou* te krygen? Van Zinkingen of vliegende Jigt (*b*), welken van ſommigen geſteld worden Oorzaak te weezen van het *Kolyk van Poitou*, moet men, byna, het zelfde zeggen. Deeze ziekte heeft, doorgaans, heftige Koortſen by zich, naar Ontſteeking hellende, welken by het *Kolyk van Poitou* niet zyn; of zo dezelve zonder Koortſe is, duurt de pyn in de Ledemaaten een langen tyd, zonder dat men verwandeling daar van beſpeure. Ik ont-

(*a*) *Articulationes*. (*b*) *Rheumatismus*.

ontken niet dat een rheumatic Kolyk kan ontſtaan, maar alleen dat het gene men *Kolyk van Poitou* noemt zodanig is.

SENNERTUS, EUGALENUS en anderen, navolgers van deezen, hebben de Scheurbuik ingevoerd als de Oorzaak van dit *Kolyk*. Maar het koomt my voor, dat men mag zeggen, zulks meer op inbeelding, dan op goede redenen te ſteunen. Het is bekend, dat deeze Schryvers, inzonderheid EUGALENUS, veel ophef maakende van de ziekte, welke zy beſchryven, zonder daar van echter een naauwkeurig denkbeeld te geeven, alle gebreken, waar van geen blykbaare oorzaak te vinden was, aan de Scheurbuik hebben toegeeigend. Om dat zy, na een langduurig gebruik van verkeerde Middelen, de Pyn van het, *Kolyk* eindelyk, door zagter Middelen, welken geen kwaad deeden; en de Ingewanden ſtreelden en eenigzins verſterkten, wel eens hadden zien wyken, hebben zy het zelfde, welk zy van andere ziekten beſlooten hadden, aangaande het *Kolyk van Poitou* ook gedaan. Men behoeft maar de bevinding raad te pleegen, hoe weinig men, met Scheurbuiks-middelen

len (*a*) kan uitwerken in het *Kolyk van Poitou*; behalven dat men de ziekte onder de gemeene verſchynſelen van Scheurbuik niet geteld vinde, dan alleen door zulken die SENNERTUS of EUGALENUS hebben nageſchreeven; ten minſte, byna niet, dan na dat de Scheurbuik een grooten trap bereikt heeft; wanneer dezelve zo kenbaar is, datze zich door haare verſchynſelen zeer klaar ontdekke; welke verſchynſelen zeer zelden of noit gevonden worden by iemant die het *Kolyk van Poitou* heeft. Men ziet menſchen ten eenemaale verſtyfd, en tot den dood toe verzwakt, door de Scheurbuik, zonder Kolyk-pynen. Men leeze BACHSTROM, LIND, en de Reisbeſchryving van ANSON, waar in meer naar waarheid en ondervinding van de Scheurbuik geſchreeven wordt, dan by SENNERTUS en EUGALENUS. Den naam van Scheurbuik zodanig eene woordafleiding te willen geeven, als of het wilde zeggen, dat de Buik verſcheurd wordt, geloove ik, zal by veelen even weinig ingang vinden, als veele afleidingen van naamen van Landen en Steden; als

(*a*) *Antiſcorbutica.*

Holland, by voorbeeld, van hollen of in 't wild loopen; Haarlem van Heer Lem, en diergelyken. Het zelfde welk van de Scheurbuik gezegd is, moet ook, genoegzaam, van de Zwaargeeſtigheid gezegd worden; eene ongeſteldheid welke tot nog toe, door de Schryvers, binnen geen engen omtrek bepaald is. Om dat men hier van, ik weet niet hoe veel, en hoe verſchillende toevallen, weet af te leiden, is het niet vreemd, dat men onder dezelven het *Kolyk van Poitou* ook begreepen vinde. En als men iemant aan het *Kolyk van Poitou* heeft zien kwynen, die te voren Zwaargeeſtig is geweeſt, wordt dit genoeg geoordeeld om te beſluiten, dat de zwarte gal hiervan de Oorzaak zy. De glasachtige ſlym (*a*), welke al mede onder de Oorzaaken van dit *Kolyk* opgeteld wordt, is tegenwoordig bekend voor een kwaad gevolg en uitwerking, maar niet de Oorzaak daar van te weezen. Wat Schurfd, of eenige andere uitſlag van de Huid belangt, welke men gelooft naar binnen te ſlaan, en het *Kolyk* te veroorzaaken; het is zeeker, dat by veelen, die het *Kolyk* van

(*a*) *Pituita vitrea.*

van Poitou hebben, niet iet zulks is vooraf gegaan: en ik zie niet dat voor deeze ſtelling eenig voldoend bewys gegeeven worde. Het is waar, de Heer HUXHAM zegt, dat in het Kolyk, welk hy beſchryft, roode puiſten met een goed zweet uitkoomende, de Pyn verligteden (†). Maar hy ſpreekt van geenen uitſlag of puiſten, welken te voren op de Huid geweeſt en ingeſlagen waren. Ook is het Kolyk, door hem beſchreeven, als een volk-ziekte van dat jaar, in verſcheiden opzichten, verſchillend van het *Kolyk van Poitou*, hoedanig men het hier gewoon is te zien; en het wordt, door den Schryver zelve, afgeleid van het onmaatig eeten van wrange en onrype vruchten, en het drinken van Appeldrank, of andere wynen, uit tuinvruchten gemaakt. Hier door eene ziekte ontſtaande, met vergadering van raauwe ſtoffen in de Ingewanden, is het niet vreemd, dat zulk eene ziekte puisten op de Huid deedt voortkoomen; om dat dit, in zodanige gevallen, menigvuldig gezien wordt. En dat men ſomtyds, door een Blaar-trekpleiſter (*a*), op den Buik

(*a*) *Emplaſtrum veſicatorium.*
(†) De Morbo colico pag. 8.

Buik gelegd, groote verligting van de Pyn hebbe bekoomen, is hier voor geen bewys, of niet meer, dan dat dezelve eenige verandering gemaakt hebbe in de krampachtige ſamentrekking der Ingewanden.

Om dat de waare Oorzaaken van het *Kolyk van Poitou* moeilyk te ontdekken zyn, grypt byna elk Schryver en Geneesheer maar aan, het gene hy merkt, of kan onderſtellen, de Ziekte voorafgegaan te zyn, en naar mooglykheid dezelve te hebben konnen veroorzaaken.

XII. De tweede ſoort van afgelegene Oorzaaken (IX. 2.) zyn uitwendige, dat is, zodanige, welken van buiten het lichaam aangebragt worden. Hier toe behooren

1. Allerhande Vergiften (*a*), onverhoeds in 't lichaam geraakt. Op de meeſte Vergiften, het zy dezelven uit Gewasſen of Dieren, maar voornaamlyk, indienze uit Bergſtoffen (*b*) beſtaan, volgen Krimpingen in de Maag en Ingewanden, met Braaking, Duizeling,

(*a*) *Venena.* (*b*) *Mineralia.*

ling, Stuiptrekkingen, enz. en wanneerze in merkelyke maate ingenoomen zyn, de dood. Ligtelyk kunnen eenige Vergiften in het lichaam geraaken, en daarop zodanige toevallen volgen, zonder dat de Lyder daar van eenige kennisse heeft, of de Geneesheer zulks kan ontdekken. Van eenigen kan men nagaan, dat, en hoe ze in 't lichaam koomen. By voorbeeld, van zodanige, welken uit Lood, Kwikzilver (*a*) of bereidingen van zodanige lichaamen (*b*), of ook uit Rottekruit (*c*) bestaan. Dat Goudglit (*d*), Loodwit (*e*), Loodsuiker (*f*) inwendig genomen; en zelfs de rook of damp van Lood, als het gesmolten en gescheiden, tot gebruik voor handwerkslieden wordt gereed gemaakt, of voor de Scheikunde (*g*) gestookt, kwaadartige pynen in de Ingewanden, en Beroerten of Lammigheden konnen veroorzaaken, en dikwyls veroorzaaken, wordt zo algemeen erkend, en door de ondervinding in menschen, die in

(*a*) *Argentum vivum.* (*b*) *Præparata.*
(*c*) *Arsenicum.* (*d*) *Lithargyrium.*
(*e*) *Cerussa.* (*f*) *Saccharum Saturni.*
(*g*) *Chymia.*

in deeze ſtoffen arbeiden, beveſtigd (†), dat 'er geen twyfel over kan vallen. Dit heeft aanleiding gegeeven, dat ſommige Geneesheeren deeze Oorzaak, byna, als de eenige of algemeene van het *Kolyk van Poitou* hebben aangemerkt. Anderen, en hier onder de groote BOERHAAVE (*), en de uitmuntende Hoogleeraar GAUBIUS (§), hebben de vergiftige Lood-ſtoffen wel niet als de eenige of algemeene, maar als een voornaame Oorzaak van het *Kolyk van Poitou* gehouden. Zeeker is het, dat 'er veele gelegenheden zyn, waar door Loodſtoffen, onverhoeds, in het lichaam konnen gebragt worden. Veel Rhynſche- Moezel- en andere wynen, welken wrang en onaangenaam zyn, worden door baatzugtige Wynkoopers, met Goudglit, Loodwit enz. zoet en zagt gemaakt; en zodanige wynen gedronken wordende, geraaken deeze ſtoffen, ongemerkt, mede naar binnen; alwaar zy haare kwaadaartige eigenſchap, op de vlie-

(†) BOERH. Elem. Chem. Vol. II. pag. 452.
(*) Zie DE HAEN, Diſſertat. de Colica Pičton. pag. 9.
(§) Verhand. van de Holl. Maatſch. I. D. pag. 115.

vliezen van het gedarmte doen gewaar worden. Tot bewys hier van dient, dat sommige huisgezinnen een zelfden wyn drinkende, men veelen van zulk een huisgezin, of te gelyk, of de een na den anderen, van het *Kolyk van Poitou* heeft zien aangegreepen worden (†). In een Klooster van de Karthuizers te Trier, geraakten, in het jaar 1724, alle de Geestelyken, voor en na, aan een stuipachtig Kolyk, 't welk naar geene Middelen luisterde. Na dat verscheiden van zodanige Lyders gestorven waren, zogt men, by zekere gelegenheid, naar de oorzaak van een tegennatuurlyke zoete smaak, welke men aan de boter proefde; en bevondt dat de boter, tot gebruik van dit Klooster, bewaard wierdt in looden vaten: en men begreep hier uit, dat de boter een smaak hadt aangenoomen, hoedanige het Lood afgeeft, als het door eenig zuur of zout verknaagd wordt. Dit als oorzaak van die algemeene Kwaale ontdekt, en weggenoomen zynde, werdt het kwaad gestеuit (*). Men merkt wyders aan, dat het

(†) Act. Physico-Med. Nat. Curiosor. Vol. II. pag. 240.

(*) Ibid. pag. 241.

het Lood, zelfs in de lucht, als het daar aan lang blootgeſtelt is geweeſt, een witte wolachtige ſtoffe, op de oppervlakte, vertoont, naar een beginſel van Loodwit gelykende; en ook van water, door langheid van tyd, aangegreepen wordt: inzonderheid, als het water maar eenige geringe zoutigheid in zich heeft (†). En dit wordt te aanneemlyker, als men, met veel hedendaagſche Natuur- en Scheikundigen (*a*), ſtelle, dat een algemeen Zuur (*b*) in het water, in de lucht, in de aarde overal plaats heeft: nademaal het Lood door alle Zuur, hoe zwak ook, zeer ligt verknaagd worde tot een ſoort van Loodwit; waar van de ſchadelykheid, voor de menſchelyke lichaamen, boven is aangeweezen. Hierom gelooft men, dat het water, welk door zeer verouderde looden pypen of gooten loopende, in regenwaters-bakken vergaderd wordt; en voornaamlyk, het welk in houten bakken, van binnen met Lood bekleed, bewaard wordt, gedronken, of tot bereidingen van ſpyzen gebruikt wordende,

(*a*) *Phyſici & Chymici.* (*b*) *Acidum univerſale.*
(†) JUNCK Conſpect. Chym. pag. 972.

de, zulk een Vergif kan aanbrengen, door middel van de Lood-deelen, welken daar in ontbonden zyn. Men heeft, eenige jaaren geleden, by gerucht uit Amſterdam, gehoord van een geheel huisgezin, waar in, byna alle de huisgenooten, ten minſte, veele van het zelve, aan het *Kolyk van Poitou* geraakt waren; en dat men, na gedaan onderzoek, hadt bevonden, dat het regenwater, welk in dit huisgezin gebruikt werdt, van een looden plat in een regenwatersbak liep, of in een looden bak ſtondt, althans veel van het Lood hadt konnen aanneemen. Zodanige Lood-deelen dan, van tyd te tyd in het lichaam gebragt, zyn in ſtaat, om op het gedarmte te knaagen; de Gal en andere natuurlyke vogten van de Maag en Ingewanden te bederven en te vergiftigen; en door ſamentrekking, welke zy, door een prikkelende eigenſchap, in de vezelen van het gedarmte kunnen verwekken, welke opſpanning in andere deelen zal na zich ſleepen, verſtopping voor het gene door het gedarmte moet doorgaan, en dus de Pyn en alle andere toevallen veroorzaaken, welken in het *Kolyk van Poitou* waargenomen worden: om

niet

niet te ſpreeken van raauwigheid en ontvellinge van het binnenſte van het gedarmte, welken men kan begrypen, hier door, even ligt veroorzaakt te kunnen worden. Als men nu nog hier byvoegt het gene de Heer NEUMANN aanmerkt (†), dat ſommige wynen, door bedrieglyke Wynkoopers, met Kwik-Sublimaat (*a*) en met Rottekruit vermengd worden; zal het niet moeilyk vallen te verſtaan, dat Vergiften, onverhoeds in 't lichaam gebragt, Oorzaak konnen zyn van het *Kolyk van Poitou.*

2. Zuure en wrange Wynen, ſchoon onvervalſcht, worden ook geoordeeld Oorzaak van het *Kolyk van Poitou* te kunnen worden. CITESIUS telt onder de oorzaaken van het Kolyk, welk hy in Poitou zo algemeen hadt zien woeden, het drinken van zodanige Wynen (*); en beveſtigt dit door een voorbeeld van verſcheiden Monniken, die eene woonplaatſe verkoozen hebbende twee mylen van Poitiers, alwaar een ongezonde lucht is, en zy wrangen en zuu-

(*a*) *Mercurius ſublimatus.*
(†) Von vier Subject. Diætet. pag. 432.
(*) De colico dolore Picton. pag. 183.

zuuren Wyn dronken (hoedanige die van Poitou, volgens CITESIUS, doorgaans zyn; om dat de Wynen daar veelal uit onrype en wrange druiven geperſt worden) alle, dertien in getal, het *Kolyk van Poitou* kreegen; en niet, dan na dat zy wederom naar Toulouſe, daar zy van daan gekoomen waren, te rug waren vertrokken, en anderen Wyn gebruikten, herſteld wierden. F. HOFFMAN maakt dezelfde aanmerking raakende het Land-Kolyk (*a*) in Moravië, Ooſtenryk en Hungarie (†). Het drinken van Appel-Drank, en diergelyke gemaakte Wynen uit wrange vruchten, merkt de Heer HUXHAM aan als de Oorzaak van een algemeen Kolyk, 't welk hy, in 't jaar 1724, in Schotland heeft waargenoomen, en in veele omſtandigheden gelykt naar het gene wy *Kolyk van Poitou* noemen, en ook van den Schryver daar mede gelyk geſteld word (*). En hy beveſtigt dit met te verzeekeren, dat die zich van zodanige Dranken hadden onthouden en van het eeten van onrype vruchten,

(*a*) *Colica endemia.*

(†) Medicin ration. Syſtem. in cap. de Inteſtinorum dolorib. §. 25.

(*) De Morbo col. Damnon. pag. 38.

ten, van het Kolyk waren bevryd gebleeven (†). Hier door wordt een ſcherpe ſtoffe, gelyk de Wynſteen (*a*) is, in 't lichaam gebragt; welke, volgens de aanmerking van den zelfden Schryver, overvloedig in zodanige Wynen vervat zynde, de natuurlyke Slym (*b*) van het gedarmte afveegt, en dus het binnenſte vlies van het zelve raauw maakt (‡). En hier mede worden, van den Heer HUXHAM, Rhynſche-Moezel- en wrange Franſche Wynen gelyk geſteld (*).

Hier by wordt gevoegd het drinken van Punch, een bekende Drank, uit gekookt water, Brandewyn, Sap van Citroenen en Suiker, by de Engelſchen in een algemeen gebruik. En dit wordt van TOWNEUS als een voornaame Oorzaak gehouden, welke het *Kolyk van Poitou*, op de Karaïbiſche eilanden, zo gemeen doet zyn (§). Als ook het eeten van onrype en raauwe wrange vruchten; waar door de kooking van het natuurlyk voedſel bedurven, en voorraad van kwaa-

(*a*) *Tartarus.* (*b*) *Mucus Inteſtinorum.*
(†) HUXH. pag. 11, 12, 13.
(‡) Ibid. pag. 16.
(*) Ibid. pag. 14.
(§) ALLEN, Synopſ. Artic. 657.

kwaade ſtoffen opgehoopt wordt, welken Raauwigheid (*a*) en Winden kunnen veroorzaaken, en dus aanleiding tot het *Kolyk van Poitou* geeven (†). Het gene van CITESIUS hier nog by aangemerkt wordt, aangaande harde, taaije en onverteerbare ſpyzen, ſchynt wat te gemeen, om hier als een byzondere Oorzaak voor te koomen. Maar het eeten, en vooral het onmaatig eeten van ſpyzen zeer vet en machtig (gelyk men het noemt) geſtoofd, gebraaden, of op eenige andere wyzen bereid, by Lieden van aanzien, in ons Land, zeer gemeen, behoeft hier van niet uitgeſlooten te worden.

3 Warme waterige Dranken, Koffy en Thee. Het overvloedig en onmaatig drinken van zodanige Dranken zal de Maag en Ingewanden verſlappen, de Gal en andere Vogten, welken de verteering der ſpyze bevorderen, krachteloos maaken; de verteering der ſpyzen bederven; en hier door aanleiding geeven tot vergadering van bedurven ſtoffen. Ook zal, door te veel bevogtiging, de

(*a*) *Cruditas.*
(†) CITES. pag. 182.

de natuurlyke Slym, welke het gedarmte tot befcherming gegeeven is, ligt te veel afgeveegd, en dus gelegenheid tot ontblootinge gegeeven worden; waar toe de hitte ook, naar maate deeze vogten heet gedronken worden, zal konnen medehelpen (†). Doch dit niet alleen. Daar is in fommige Thee zulk een wrang Zuur, 't welk men, door dezelve te kaauwen, op de tong kan ontwaar worden, dat ze alle onrype en wrange vruchten ver te boven gaat; en de Drank daar van getrokken, wel met de flechtfte, indien niet met vergiftigde wynen mag, gelyk gefteld worden. Het is bekend, dat een fterk aftrekfel van Thee als een Braakmiddel werkt. Gebrande Koffy, eeniglyk fmaak geevende aan het water door de geroofte oli-deelen, door de branding bitter en garftig geworden, mag met reden, by een vergiftige ftoffe vergeleken worden. Koffy zeer fterk getrokken gedronken wordende, waar door dan, gemeenlyk, veel van de gebrande en gemaalen Koffy mede naar binnen gaat, valt by veelen zo ongemaklyk in de Maag, dat men 'er aanftonds eenige be-

(†) Gaub. Patholog. §. 474.

benaauwdheid en zwaarte, ja dikwyls, pyn in de Maag van gevoele. Deeze tweederleie Dranken, met veel water aangemengd, waar door derzelver nadeelige hoedanigheden merkelyk verzwakt worden, brengen niet terſtond kwaade uitwerkingen voort, en worden van veele menſchen, zonder nadeel, gebruikt: maar nademaalze van onze Landsgenooten, van de wiege af (by manier van ſpreeken) tot het graf toe, en veelal onmaatig gedronken worden, moogenze, met recht, aangemerkt worden als een langzaam Vergif, en wel bekwaam om het *Kolyk van Poitou* te kunnen voortbrengen.

4. Geweldige en zwaare Arbeid, of ſterke pooging en inſpanning van krachten, worden, van CITESIUS (†), mede als Oorzaaken van het *Kolyk* aangemerkt. Hoe deeze Oorzaaken het *Kolyk van Poitou* voortbrengen, is niet gemaklyk te zeggen. Zeeker is het echter, dat die het *Kolyk* eens gehad heeft, door eenigen zwaaren arbeid, waar in de krachten meer dan naar gewoonte te werk geſteld worden, ligtelyk,

(†) De Dolore col. Pićton. pag. 148.

lyk, van de Ziekte op nieuw overvallen wordt.

5. Guur Weêr, koude Winden. Dat verkouding van het lichaam, door de ongunſtigheid van het Weder; en wel, in 't byzonder, koude aan de voeten geleeden, aanleiding kan geeven tot pynen in de Ingewanden, leert de daaglykſche ondervinding eenen iegelyken. De koude is, dikwyls, zulk een bekende Oorzaak van het *Kolyk van Poitou*, dat de Lyders weeten te zeggen, wanneer zy die koude geleeden hebben, waar op het *Kolyk* gevolgd is. En die van de Ziekte gered zyn, behoeven maar eens koude geleeden, of koude voeten gehad te hebben, om aan een nieuw overval van het *Kolyk* blootgeſteld te worden. Het is ook een algemeene waarneeming, gelyk reeds aangemerkt is (III.), dat men dit *Kolyk* meer zie in den Herfſt en Winter dan op andere tyden.

Maar om dat de koude, uit eigen aart, meer aanleidlyk is tot een winderig Kolyk, dan tot het *Kolyk van Poitou*, wil ik dezelve liefſt aanmerken als een medehelpende Oorzaak, daar het lichaam reeds de geſteldheid heeft om het

het *Kolyk van Poitou* te krygen, en niet zo zeer als een rechtſtreekſche Oorzaak, op zich zelve aangemerkt.

XIII. Deeze zyn de blykbaarſte uitwendige Oorzaaken van het *Kolyk van Poitou*, in onderſcheiding van alle andere ſoorten van Kolyk, het winderige, het galachtige, ontſteekingachtige *(a)* enz. Veel andere Oorzaaken, welken deeze Kwaal met anderen gemeen heeft, kunnen niet als eigenaartige Oorzaaken daar van aangemerkt worden: waarom het niet nodig is eenige van de zodanigen, veel min alle aan te haalen.

Ken- en Voorteekenen van het Kolyk van Poitou.

XIV. Kenteekenen van eene Ziekte zyn de uitwerkingen en toevallen van dezelve, als zo veele Verſchynſelen, welken door de zinnen kunnen waargenoomen worden; en waar uit zekere ziekte gekend, en van alle andere ziekten onderſcheiden kan worden. De ei-

(a) *Inflammatoria.*

eigenſchappen of uitwerkingen en verſchynſelen van het *Kolyk van Poitou* hebben moeten voorgeſteld worden, om de Natuur van deeze Ziekte te verklaaren, gelyk geſchied is (III.); waarom dezelven daar gezien kunnen worden, en het zou overtollig zyn deezen hier te herhaalen.

XV. Door Voorteekenen kan men verſtaan 1. Teekenen, welken de Ziekte voorgaan, en waar uit men dezelve, als aanſtaande te gemoet ziet; of 2. Teekenen, welken de heftigheid, voortgang, duuring en uitkomſt van de ziekte, reeds tegenwoordig zynde, voorſpellen.

XVI. Voorteekenen in den eerſten zin (XV. 1.) genoomen, hebben opzicht, 1. Op de Ziekte in 't algemeen, of als een Volk-ziekte aangemerkt, 2. Op dezelve, aangaande byzondere perſoonen.

XVII. Voorteekenen van het *Kolyk van Poitou*, als een volk-ziekte aangemerkt (XVI. 1.) kan men weinige, met zeekerheid, opgeeven. Guur Weder, een ſlecht Saiſoen van tuinvruchten en voor

voor wynen, in zwanggaande langwylige af- en aangaande Koortſen, welken bezwaarlyk geneezen worden, voornaamlyk in den Herfſt; en inzonderheid, wanneer men, by ſommigen, reeds het *Kolyk van Poitou* daarop heeft zien volgen, zyn de voornaamſte Voorteekenen, welken eenig vermoeden, maar geene zeekerheid geeven kunnen, dat een algemeen *Kolyk van Poitou* zal ontſtaan.

XVIII. Dezelfde Voorteekenen kunnen ook op byzondere perſoonen gepaſt worden (XVI. 2), voornaamlyk als men weet, dat iemant veel aan guur Weder is blootgeſteld geweeſt, zich in het eeten van raauwe en onrype vruchten heeft te buiten gegaan; of ook aan een langwylige moeilyke afgaande Koortſe is ziek geweeſt. Deeze zyn, echter, ook niet meer dan vermoedlyke Voorteekenen. Van meerder zeekerheid wordt dit Vermoeden, als 'er verloore Eetluſt, met walging, of geweldige beroering van Winden, in den linker Bovenbuik *(a)*, (van ouds als een Voortee-

(*a*) *Hypochondrium.*

teeken van Kolyk aangemerkt (†)) en nu en dan eenige ligte af- en aangaande pynen in den Buik bykoomen; en nog meer, als by de zodanigen de Afgang begint opgeſtopt te worden; en eenige neerſlagtigheid in het Aangezicht, en verzwakking van krachten beſpeurd worden. Doch alhoewel men, uit zodanige Voorteekenen, rechtmaatige vreeze voor de ziekte kan opmaaken; zyn dezelven evenwel niet zo zeeker, dat de Kwaal daarop altyd volge, ook niet zo blykbaar, of dezelve overvalt den Lyder, niet alleen, maar ook den oplettendſten Geneesheer onverhoeds.

XIX. Aangaande de Voorteekenen, welken het beloop, gevaar en de uitkomſt van de Ziekte voorſpellen (XV. 2.) kan men zeggen: dat de Kwaal, in 't algemeen, meer laſtig en moeilyk, dan doodlyk zy. Zy wordt gezegd Vrouwen zwaarder aantegrypen dan mannen, maar de laatſten gemeener te zyn; oude zwaarder dan jonge menſchen; in de Winter bezwaarlyker te weezen dan in den Zomer. Naar maate de toevallen van

(†) Barchus. Collectan. Medic. pract. pag. 216.

van Pyn, Braaking, opſtopping van Afgang, en zodanige toevallen welken de Zenuwen aandoen, meerder en zwaarder zyn, is de Ziekte aanhoudender, het gevaar grooter, en de Kwaal, eens geweeken zynde, ligter weeromkoomende. Als 'er zwaare Stuiptrekkingen by zyn, is 'er gevaar dat de Ziekte doodlyk worde; en zo de dood niet volgt, onvermogen van beweeging of Lammigheid ontſta in de Ledemaaten, meeſt in de bovenſte, ook wel in de onderſte, en dan gemeenlyk in beiden. Hoe bedekter de oorzaak zy, hoe moeilyker de geneezing. Door Vergif ontſtaan, 't zy op welk eene wyze in het lichaam gebragt, wordt moeilyk gered. Het *Kolyk van Poitou*, dikwyls weeromkoomende, wordt ligt doodlyk. Somtyds word het gevolgd van de Waterzugt (*a*), welke dan moeilyk te geneezen is, en doorgaans in den dood eindigt. Wanneer, ſtaande de Pyn, Afgang, zonder hulp van Middelen, begint geloosd te worden, daar ze te voren opgeſtopt is geweeſt, mag men verligting of het einde van de Ziekte verwagten. Het zelfde

(*a*) *Hydrops.*

de wordt aangemerkt, als de Lyder begint in een goed zweet te liggen; bloed door de Aanbeijen, of in vrouwen, door den gewoonen weg der natuure geloosd wordt. Hier by wordt, van CITESIUS, nog gevoegd, dat hy de Ziekte volkoomelyk heeft zien eindigen, als 'er een puist op de voet ontstondt, welke eenige etter uitgaf (†). Doch ik weet niet, dat men in Holland dezelfde ondervinding hebbe: ook zegt CITESIUS niets meer, dan dat het somtyds gezien zy.

Het zou niet zwaar vallen de meesten van deeze Voorteekenen, en derzelver zeekerheid te verklaaren, door de redenen daar van aan te wyzen: maar om dat dit deeze Verhandeling langwylig zou maaken, zal ik my daar mede niet ophouden.

De Hulp- en Behoedmiddelen van en tegen het Kolyk van Poitou.

XX. Door Hulpmiddelen worden verstaan Middelen, waar door de Kwaal verligt of geneezen wordt. Behoedmid-

(†) De Dolore Col. Picton. pag. 173.

middelen zyn, 1. Welken ons van de Ziekte bevryden; of 2. Iemant, dezelve eens gehad hebbende, tegen de wederkomst daar van beveiligen.

XXI. De Hulpmiddelen van het *Kolyk van Poitou* zullen moeten zyn 1. Eigenaartige (*a*), door een byzondere eigenschap, in deeze Middelen vervat, tegen de Ziekte werkende, en dezelve wegneemende op eene wyze, welke niet kan verklaard worden; of 2. Gemeene, welken tegen den aart of oorzaak der Kwaale, in zo ver dezelve bekend is, door bekende eigenschappen, krachten genoemd, kunnen werken.

XXII. Dat tot nog toe geen eigenaartig Middel tegen deeze Ziekte (XXI. 1.) is uitgevonden, of openbaar gemaakt, mag wel als bekend en toegestaan ter neergesteld worden. Men kan zich, derhalve, van zodanige Middelen alleen bedienen, welken men oordeelt den aart der Ziekte te zullen konnen veranderen, en de oorzaaken van dezelve verbeeteren of wegneemen (XXI. 2.).

XXIII.

(*a*) *Specifica.*

XXIII. De gemeene Middelen moeten gerigt worden, 1. Tegen de Ziekte als zodanig en op zich zelve aangemerkt. 2. Tegen de Oorzaaken. 3. Tegen de Toevallen, welke by de Ziekte koomen of navolgen.

XXIV. De Ziekte, op zich zelve aangemerkt, bestaat eigenlyk in een heftige Pyn, welke het voornaame daar van uitmaakt (III.) En deeze kan worden weggenomen, 1. Door de gevoelige gewaarwording van de Pyn te verdooven. 2. Door de beledigde en pynlyke deelen van zodanig eene aandoening, welke de Pyn maakt, te bevryden.

XXV. De gevoelige gewaarwording kan verdoofd worden door pynstillende- en slaapverwekkende Middelen (*a*); welken, in genoegzaame maate naar de jaaren en krachten van den Lyder, gegeeven, hem kunnen verlossen van het gevoel van de Pyn. Een of meer greinen Heulsap (*b*); een, anderhalf of twee Uncen Siroop van Slaapbollen (*c*), of eenige andere bereiding uit deeze twee Mid-

(*a*) *Anodyna & Soporifera.* (*b*) *Opium.*
(*c*) *Syrupus Papaveris albi.*

Middelen, kunnen aan dit oogmerk voldoen. Doorgaans moet men dezelven, met een ruime hand, toereiken: want de Pyn is heftig, en volgens de gewoone uitdrukking der Lyders, onverdraaglyk; waarom men met geweld en met haast moet werken. Hier door wordt wel het gevoel van de Pyn weggenoomen; maar de oorzaak onaangeroerd gelaaten wordende, koomt de gewaarwording van de Pyn weerom, zo dra de kracht van deeze Middelen gespild is: en men is genoodzaakt dezelven op nieuw te geeven, of den Lyder in de smert te laaten. Deeze wyze van geneezing is, derhalve, zo gebreklyk, dat ze naauwlyks den naam van Geneezing verdiene. Het is waar, dat het een enkele reize gebeurt, dat de oorzaak van de Pyn, onder begunstiging van de verdooving, door de natuur t' ondergebragt, of uitgedreeven worde; en dan wordt de Geneezing aan de pynstillende Middelen toegeeigend. Maar het is tevens waar, dat dit zeldzaam gebeurt, niet alleen, maar ook de Pyn, dikwyls, zo heftig en hardnekkig is, dat men het gevoel daar van, door geene Slaapmiddelen kan wegneemen.

XXVI.

XXVI. Om de pynlyke deelen van zodanig eene aandoening te bevryden, moet men acht geeven op de naaste oorzaak van de Pyn (VI.), de steeking of knaaging der vliezen van het gedarmte, en het gene daar uit natuurlyker wyze volgt (VII. 1, 2, 3.).

XXVII. De steeking of knaaging op het gedarmte, door een tegennatuurlyke stoffe, eischt 1. Dezelve t' onder te brengen en krachteloos te maaken; of 2. Dezelve van daar en uit het lichaam te dryven.

XXVIII. Om zodanig eene stoffe t' onder te brengen, of krachteloos te maaken, wordt vereischt kundigheid van de hoedanigheid deezer stoffe, welke doorgaans duister of onbekend is. En gesteld dat men dezelve wist of ontdekken konde; de t' onderbrenging daar van gereedlyk kunnende geschieden, zou men zich daar toe eeniglyk moeten keeren; maar zo deeze van nasleep zou zyn en meer tyd vereischen, dan de Lyder in staat is de Pyn te verdraagen; zou men zich evenwel genoodzaakt zien, terstond te tweede Aanwyzing (*a*) (XXVII. 2.) te volgen.

XXIX.

(*a*) *Indicatie.*

XXIX. Om dat de Konst niet vermoogend is, eenige stoffe, in 't byzonder, uit het lichaam uit te dryven; of eenig Middel bekend, 't welk een zekere stoffe wegvoert, terwyl al het overige, welk in het gedarmte is, onaangeroerd gelaaten wordt, kan dit niet anders dan door een gemeen Buikzuiverend middel (*a*) geschieden. En om dat door de Pyn het gedarmte toegekneepen wordt, gelyk de uitwerking is van alle pynlyke aandoening op deelen welken gevoelig zyn en te gelyk beweegvezelen (*b*) hebben: en sterke buikopenende Middelen deeze prikkeling, en dienvolgens de samentrekking nog vermeerderen, werken zodanige Middelen dikwyls niets uit, of maaken de Kwaal erger. En het is zeer waarschynlyk dat zulke Middelen, menigmaal, de Ziekte onherstelbaar gemaakt of den Lyder in den dood geholpen hebben. Men moet, derhalve, zulken verkiezen, welken zonder geweldige aandoening werken; als Rhabarber, in poeijer gegeeven, of een aftreksel daar van met water; Manna, in wat Gerste-water, vleeschnat, of zo men

denkt

(*a*) *Purgans.* (*b*) *Partes sensibiles & irritabiles.*

denkt dat het verdraagen zal konnen worden, in wat Rhynſche wyn geſmolten; het ſap van de Pyp-Casſia (*a*), of Tamarinden, en diergelyke, zyn de beſten. Men kan hier byvoegen Senebladen (*b*) met water getrokken, en zulk een aftrekſel by gedeelten gegeeven, zo dikwyls en zo lang tot dat 'er Afgang volge. Of, indien de Lyder afkeerig is van zodanige Middelen, en liever Pillen gebruikt, kan men Rhabarber met ſpaanſche Zeep tot Pillen laaten maaken, en ook met tusſchenpoozingen laaten gebruiken. Maar dit laatſte Middel, langzaam werkende, voldoet minder dan de voorgaande. Alle worden beſt by kleine gedeelten gegeeven, om dat de Lyders, zo 'er eenige neiging tot braaken is, dezelven anders ligt wederom boven uitwerpen: ook wordt hier door een zagte en geſtadige werking op de Ingewanden te weeg gebragt, waar door de ontſluiting allerbeſt bevorderd wordt. Deeze manier van geneezing, in 't begin van de Ziekte te werk geſteld zynde, wordt de herſtelling, hierdoor alleen, ſomtyds, in korten tyd

(*a*) *Pulpa Casſiæ fiſtulæ.* (*b*) *Folia Senæ.*

tyd volbragt. En dit heeft gelegenheid gegeeven, dat de geheele Geneezing van het *Kolyk van Poitou*, van veelen, hier in alleen gesteld is.

XXX. Het gelukt echter maar enkele reizen, dat de Pyn hier door wordt weggenoomen. Want, de stoffe, welke de Pyn veroorzaakt, ligt niet altyd zo los in het gedarmte; of de oorzaak, hoedanige dezelve ook zy, is reeds geweeken, en heeft eene gesteldheid in de Ingewanden nagelaaten, waar uit de Pyn blyft bestaan en aanhouden. Men kan hier begrypen een krampachtige toeknyping van een gedeelte van het gedarmte (VII. 1.), waar tegen gewerkt moet worden. Buikopenende middelen zyn wel in staat, om hier tegen iet te doen; doch dikwyls niet vermoogende, om zulks alleen, en op zich zelven te kunnen uitwerken. Zagte Oliën en oliachtige Middelen, by de buikopenende gevoegd, zyn van veel nut. De Oliën maaken de vezelen slap, en bevorderen, hier door, de ontspanning; en dit geschiedende, bewerken de buikopenende Middelen, door een zagte prikkeling, de herstelling, of den voortgang

der

der natuurlyke beweeging van de vezelen van het gedarmte. Manna met verſch geperſte oli van Amandelen gemengd, voldoet aan dit oogmerk; en maakt de gewenſchte verligting, indien ze op zulk eene wyze kan uitgewerkt worden. Volgt de verligting hier op niet, kan het van nut zyn, eenige pynſtillende Middelen by de oli van Amandelen of by beiden te voegen. De Slaapmiddelen hebben het vermoogen, om alle ſpanning, door gevoelige aandoening der Zenuwen veroorzaakt, te doen verſlappen en wyken; 't welk geſchiedende zullen de twee andere Middelen, ondertusſchen, tot het zelfde einde medewerken; behalven de byzondere uitwerking van deeze Middelen om ſtilſtand van de natuurlyke beweeging in het gedarmte te veroorzaaken; door welke kalmte gelegenheid tot loslaating, van het gene krampachtig te ſamengetrokken was, gegeeven wordt (†). Men moet altyd gedagtig zyn, dat het gene men gebruikt, in genoegzaame maate, by tusſchenpoozingen, en met aanhou-

dend-

(†) Esſ. and Obſervat. Phyſic. and liter. Vol. II. Art. XX en in 't byzonder, pag. 300.

dendheid gegeeven worde; om dat dat de Ziekte hardnekkig is, en niet gemakkelyk te bedwingen. Men kan behalven het gebruik van de gemelde Middelen, een Blaar-trekpleister op den Buik, of ook op eenige andere plaatsen van het lichaam leggen; om door een ligte aandoening en prikkeling op andere plaatsen te maaken, de eerstbeledigde van krampachtigheid te verligten. Dit laatste Middel, in sommige gevallen eenigen dienst doende, verdient echter niet, om voor een algemeen Geneesmiddel tegen het *Kolyk van Poitou* gehouden worden.

XXXI. Maar al het gezegde zal dikwyls niet genoeg zyn, om de Pyn te overwinnen; om dat 'er meer is dan een krampachtige samentrekking. Daar is ook een tegennatuurlyke opspanning en uitrekking van de vliezen van het gedarmte (VII. 2.), waar tegen, op denzelfden tyd, moet gewerkt worden. De lucht in een beslooten gedeelte van de Darmen opgehouden, zich, door de warmte, uitzettende, zal de vliezen, tot bersten toe, doen rekken; en de vezelen tegenstand biedende, zal hier door on-

ondraaglyke Pyn veroorzaakt, of die 'er reeds is, vermeerderd worden. De Middelen zo even gemeld (XXX.) zyn van dienſt; maar men moet 'er byvoegen Kliſteeringen uit zagte Windbreekende middelen (*a*), met oliachtige vermengd; om door verandering te maaken in de beweeging van het gedarmte, de beſloote lucht ruimte te doen krygen, waar door de opſpanning wyken zal. Ook kunnen hier toe van dienſt zyn Stovingen van buiten op den Buik gelegd; als een afkookſel van Glaskruid (*b*), Wollekruid (*c*), Bloemen van Kamillen (*d*), Meloten (*e*), Vlier (*f*), enz. En wanneer men hier mede niet, naar genoegen, vordert, een geeſtryke en zenuw-verſterkende Stoving van roode Wyn, Water van de Koninginne van Hungarië (*g*), Geeſt van Kruis- en-munt (*h*), Theriaak-water (*i*), Wond-water (*k*) en diergelyke, met doeken of graauw papier, hier in nat gemaakt, van bui-

(*a*) *Carminantia.* (*b*) *Parietaria.*
(*c*) *Verbascum.* (*d*) *Flores Chamæmeli.*
(*e*) *Meliloti.* (*f*) *Sambuci.*
(*g*) *Aqua Reginæ Hungariæ*, gemeenlyk *Eau de la Reine.*
(*h*) *Spiritus Menthæ.* (*i*) *Aqua Theriacalis.*
(*k*) *Aqua vulneraria*, of *Eau de Arquebuſade.*

buiten opgelegd: om de verſlapte kracht der vezelen, door de doordringende prikkeling van deeze dingen te herſtellen, en de wederinkrimping tot den voorigen natuurlyken ſtaat te bevorderen; waar van goede uitwerkingen gezien zyn.

XXXII. Indien eenige raauwigheid in het gedarmte ontſtaan zy (VII. 3.) door afſchaaving van de natuurlyke Slym; of door verknaaging van het inwendigſte vlies, worden Middelen vereiſcht, 1. Welken het gebrek van deeze Slym kunnen vervullen; 2. Waar door het verknaagde wederom geheeld en overdekt worde.

XXXIII. In het eerſte geval (XXXII. 1.) koomen te pas dekkende, kleeverige en plakkende Middelen, welken te gelyk zagt zyn. Lyvige afkookſels van Heemſtwortel (*a*), Smeerwortel (*b*) Kaasjesbladen (*c*), en Viſchlym (*d*) in water; van de Salab in melk; Slym van Kweekernen (*e*), of Gom Tragant met wa-

(*a*) *Althæa.* (*b*) *Conſolida.*
(*c*) *Malva.* (*d*) *Ichtiocolla.*
(*e*) *Semina Cydoniorum.*

water bereid zo dat het lymachtig zy, en op zich zelve gebruikt, of te ſamen vermengd met Siroop van Heemſtwortel (*a*), zyn van veel nut. Gelyk ook Was in melk geſmolten, en te drinken gegeeven, ten ware dit den Afgang te veel opſtopte, gelyk het ligt doet (†). Walſchot (*b*) met oli van Amandelen, Raap- of Lynoli, en een eijerdoir aangemengd tot een Likking; Poeijers van Styffel (*c*), Konkommer-zaad (*d*) met Gom Tragant, Salab, Gezegelde aarde (*e*) kunnen ook met nut gegeeven worden.

XXXIV. Het tweede geval (XXXII. 2.) eiſcht Middelen, welken met eenige verſterkende en ſamentrekkende eigenſchap voorzien zyn, zonder verhittende te weezen (*). Een genoegzaam lyvig afkookſel van Gerwe (*f*), of de baſt van Esſchen (*g*) of Tamariſchboom (*h*); een aftrekſel van Cachou (*i*) in

(*a*) *Syrupus Althææ.* (*b*) *Sperma Ceti.*
(*c*) *Amylum.* (*d*) *Semen Cucumeris.*
(*e*) *Terra ſigillata.* (*f*) *Millefolium.*
(*g*) *Cortex Fraxini.* (*h*) *Tamarisci.*
(*i*) *Catechu.*
(†) DEGNER De Dyſenter. pag. 221.
(*) GRASH. de Colica Pictton. pag. 47.

in water, 't welk alle raauwigheid in het gedarmte dekt, gelyk men dit in de Roode-loop (*a*) ook ondervindt, zyn zeer dienstig.

XXXV. Maar deeze gesteldheden (VII. 1, 2, 3.) zullen zelden afzonderlyk en op zich zelven plaats hebben; doorgaans zullen ze alle te gelyk tegenwoordig zyn. En dit is de reden, waarom men, met een of twee van de genoemde Aanwyzingen, en een of twee van de gemelde Middelen, de Ziekte niet kan overwinnen. Ook eischt de heftigheid van de Kwaale, dikwyls, zulk een spoedige verligting, datze naauwlyks tyd laat, om te overleggen, wat eerst of laatst gedaan moet worden; en nog minder, om het een na het ander, volgens de onderstelde Aanwyzingen, te werk te stellen. Men moet dan van alle, of verscheiden van de voorgestelde Middelen (XXV-XXXIV.) te gelyk gebruik maaken. Men mag, ten eerste, als men den Lyder in zulk een heftige Pyn vindt, Buikopenende middelen met oliachtige en Slaapmiddelen vermengd geeven. Diergelyke in-

(*a*) *Dysenteria.*

inſpeuitingen kan men, ter zelfder tyd, van onderen in het lichaam brengen. En alles moet met een ruime hand, en onbekrompe maate geſchieden; en met verhaaſte herhaalingen, als men in 't begin geene verligting bekoomt; om dat de Lyder, met het grootſte ongeduld, daar naar verlangt. Men kan inmiddels, eene Stoving, van weekmaakende en verzagtende Kruiden (*a*) in water gekookt, op den Buik leggen; zelfs wordt van ſommigen geraaden, hier van een halfbad (*b*) te maaken, om den Lyder daar in te doen zitten; hoewel dit de verwagting zelden voldaan heeft. Men neemt tot een Stoving ook warme melk, met oli en ſpaanſche Zeep gemengd; of enkele Lyn- of eenige andere oli, en ſlaat dezelve met wolle lappen om den Buik. Men kan ook een Pap van Roggenmeel, met Kamillen, in water gekookt, opleggen. De geeſtryke Stovingen (*c*), te voren gemeld (XXXI.), kunnen ook van eerſten af te pas gebragt worden. Een Darmnet (*d*) van een

(*a*) *Herbæ emollientes & laxantes.*
(*b*) *Semicupium.* (*c*) *Fotus ſpirituoſi.*
(*d*) *Omentum.*

een schaap of ander geslagt Dier, nog warm zynde, of in warme melk wederom warm gemaakt, zo het reeds koud geworden ware, kan tot het zelfde einde dienen. Een jonge hond, nog blind, wyl hy dan best stil blyft liggen daar hy gelegd wordt, maakt, door de natuurlyke en byblyvende warmte, een zeer aangenaame en verligtende Stoving. Indien men nog geene verligting bekoomt, zet men een Blaartrekpleister, of looze Koppen *(e)* op den Buik. Ondertusschen kunnen ook kleevende, plakkende en samentrekkende Middelen inwendig gegeeven worden, tegen de ontvellinge of het gebrek van de natuurlyke Slym; om niets onbeproefd te laaten, het gene bevonden is tot wegneeming van de Kwaale bevorderlyk te zyn. En zo men eenig licht of vermoeden heeft aangaande de afgelegene oorzaak der Ziekte, moet alles zo bestierd worden, dat men ook tevens tegen zulk eene oorzaak werke; waar van terstond nader. Zo de Lyders nog eenig voedsel kunnen gebruiken, moeten ze geen andere dan ligtverteerbaare spyzen nuttigen. Water-

(e) *Cucurbitæ ventosæ.*

tergruël, Gelei van Sago, Slurpeijeren, eerst; daar na groente en moeskruiden; weinig vleesch, en dan hoendervleesch. Vleeschnat moet in kleine maate te gelyk gegeeven worden; om dat het, op hollandsche wyze gekookt, bezwaarende is, en men dikwyls ondervindt, dat het zodanige Lyders benaauwd maake. Voor den drank kan men geeven melk met gemeen water, of eenig bronwater gemengd. Men heeft opgemerkt, dat enkel water, koud gedronken, van veel dienst is geweest in een Kolyk, daar alle verwarmende dingen nadeelig bevonden waren (†). Men mag, tusschen beide, wel eenigen wyn laten gebruiken, welke de ondervinding geleerd heeft niet ligt kwaad te doen.

XXXVI. Zo dra de Pyn eenigzins begint te verminderen, krygt men tyd om de afgelegene oorzaaken na te spooren (XXIII. 2.), om de Ziekte, zo het mooglyk is, niet slegts te stillen, maar geheel uit te rooijen.

XXXVII. Eerst koomt dan in aanmer-

(†) Hoffm. Medicin. rat. System. Tom. IV. P. 2. pag. 349, 350. Septal. Caution. pag. 219.

merking een tegennatuurlyke ſcherpe of kwaadaartige ſtoffe, in het gedarmte plaats hebbende (X. 1.). En deeze kan onthouden worden 1. In de holligheid van het gedarmte; of 2. Tusſchen de vliezen van het zelve: niet met zeekerheid te ontdekken hoedanig, of waar dezelve gelegen zy.

XXXVIII. Zodanig eene ſtoffe in de holligheid van eenige der Darmen hangende (XXXVII. 1.) kan 1. uitgedreeven worden door Buikopenende of Braakmiddelen (*a*). Een herhaald gebruik van Rhabarber of Ipecacoanh, kan deeze Aanwyzing voldoen. 2. De ſtoffe kan ſtomp gemaakt worden door byzondere of algemeene Middelen. Byzondere kunnen alleen gebruikt worden, als men den aart van de tegennatuurlyke ſtoffe kent; en weet, welk Middel de ſcherpheid van zodanig eene ſtoffe kan t' onderbrengen. Maar deeze gemeenlyk onbekend zynde, kan men alleen toevlugt neemen tot de algemeenen. Het drinken van melk op zich zelve, of met water aangemengd; Spa-

wa-

(*a*) *Vomitoria.*

water of eenig ander mynstoflyk water, met wat melk of wyn gedronken, kunnen de scherpheid van zodanig eene stoffe verzwakken en krachteloos maaken. De Middelen, te voren, tegen de raauwigheid van het gedarmte voorgesteld (XXXIII.), kunnen ook hier toe van dienst zyn; voor zo veel ze, door de slymachtige deelen, de scherpe stoffen kunnen omslingeren, en dus stomp maaken.

XXXIX. Maar, wanneer zodanig eene stoffe tusschen de vliezen van het gedarmte onthouden wordt (XXXVII. 2.), is dezelve bezwaarlyker door Middelen te bereiken en te veranderen. Sterke Buikopenende of Braakingverwekkende Middelen kunnen van veel dienst zyn; om door schudding en beweeging, welke zy in de Ingewanden maaken, dezelven los te doen worden, en gelegenheid te geeven, datze met de rondloopende Vogten (*a*) vermengd, de aangedaane plaatse verlaaten; en door deeze vermenging, te gelyk, werkeloos, en eindelyk met andere onnutte stoffen het lichaam

(*a*) *Humores circulantes.*

lichaam uitgedreeven worden. En om dat een diergelyke ſtoffe daaglyks wederom kan aangroeijen, zal het van dienſt konnen zyn, de gemelde Middelen van tyd te tyd te herhaalen.

XL. Te voren is gezegd (X. 2.), dat Aanbeijen, en de ontſteltenis van de zelven, oorzaak kunnen zyn van het *Kolyk*. Dit kan men ontdekken uit voorheengegaane lyding aan Aanbeijen; of uit een geſtadige neiging en pooging tot Afgang, doch vruchteloos, en bykans door geene Middelen te bewerken; als ook uit de overblyving van eenige Eetluſt, en verdraaging van Spyze, doorgaans eenigzins meer dan in het *Kolyk van Poitou* uit andere afgelegene oorzaaken. Het is echter waar, dat deeze kenteekenen meeſt beſpeurd worden, als de Aanbeijen laag in het dikke gedarmte, en voornaamlyk in den Endeldarm plaats hebbende, door een gevoelig medelyden in de andere Darmen te verwekken, oorzaak van het *Kolyk* zyn geworden. Het geval zodanig zynde, moeten de Middelen daar naar geſchikt worden. De Aanbeijen, in den Rechten- of Karteldarm plaats hebbende, kunnen door Kliſtee-

Klifteeringen gemaklykft en fpoedigft bereikt worden. Hier van moet men, in deeze gelegenheid, allermeeft gebruik maaken. Oliën en andere verzagtende vettigheden zyn hier van den meeften dienft. Reuzel zo week gemaakt, dat men dezelven kan infpeuiten; Oli met Reuzel of ander fmeer vermengd, of met Populioenzalf (*a*) wat taaijer en kleevender gemaakt, in de Darmen ingefpooten, geeven doorgaans veel verligting. En om dat de Oliën de Drekftoffen in het gedarmte week maaken, bevordert men den Afgang hier door te gelyk. Vindt men het echter nodig, om dat de verftopping hoog fchynt te weezen, eenige buikopenende Middelen van boven te geeven, moeten zodanige verkozen worden, welken de Aanbeijen minft ontftellen, hoedanige de meeften zyn te vore (XXIX.) opgenoemd. Deeze of diergelyke Klifteeringen, maar in kleine maate teffens, van drie of vier Uncen ten hoogfte, om dat ze dan langft kunnen binnen gehouden worden, moogen en moeten dikwyls herhaald worden, vooral in het be-

(*a*) *Unguentum Populeum.*

begin van de Ziekte; en men mag allengs wat verminderen, maar men moet 'er niet ſchielyk van aflaaten, om dat de Pyn dan ligt wederom verheft. Vindt men de gewenſchte uitwerking, ten eerſten, hier door niet, moet men by de voornoemde Kliſteermiddelen eenige greintjes Heulſap voegen; om de gevoeligſte Pyn te verdooven, terwyl men werkt om de ontſteltenisſe van de Aanbeijen te doen bedaaren. Heeft men, door eenige teekenen, vermoeden, dat de Aanbeijen eenige Ontſteeking in het gedarmte veroorzaakt hebben, kan met nut eene Aderlaating gedaan worden.

XLI. Is de Kwaal ontſtaan uit heftige gemoedsbeweegingen (X. 3.), 't welk of aan den Zieken kan beſpeurd worden, indien dezelven nog duuren, of uit verhaal van den Lyder, of de Omſtanders kan geweeten worden; moeten deeze, nog tegenwoordig zynde, door goede redenen geſtild; en de uitwerkingen daar van, door Slaapmiddelen, tot bedaardheid gebragt worden. Maar in dit geval zullen deeze, met een milde hand moeten toegereikt worden: om dat deeze oorzaak meeſt plaats heeft in men-

menſchen die van een ligtgeraakt Zenuwgeſtel zyn (*a*), en zodanige Middelen, in meerdere maate, dan anderen, kunnen verdraagen; als ook, om dat de Kwaal vry veel vereiſcht eer de Pyn wykt. Eenige Verſterkende Middelen, hoedanigen het *Kolyk* gedoogt, by de gemelden gevoegd, doen dezelven met te meer vrucht werken. En zo hier geen andere ſtoflyke oorzaak by is, kan de geneezing door zodanige Middelen, doorgaans, gelukkiglyk volbragt worden.

XLII. Zyn af- en aangaande, of ook andere Koortſen, de oorzaak geweeſt (X. 1.), 't welk uit de voorgaande behandeling van den Lyder, of uit verhaal kan gekend worden; moeten daar tegen Middelen gebruikt worden, hoedanige men tegen zulke Koortſen, met vrucht gebruikt. En dewyl in dit geval de Ingewanden, door de aanhoudendheid der Koortſen, ongemeen verzwakt zyn, moet men inzonderheid werk maaken, de verſlapte vezelen van de Maag en Darmen te verſterken; en de natuurlyke beweeging en werking daar in te herſtel-

(*a*) *Syſtema nervoſum mobile.*

ſtellen, door Middelen, welken niet heet van aart zyn, of met doordringende prikkeling werken. De Koorts-baſt in water gekookt, of in zelfſtandigheid gegeeven; de Hars van de Koorts-baſt (*a*) tot Pillen gemaakt, koomen hier zeer te pas. Een aftrekſel van Staal (*b*), met water bereid; alleen of nevens de voorgaande Middelen gebruikt, in behoorlyke, dat is, niet al te kleine maate, is dikwyls van ongemeenen dienſt. En men ziet, door zodanig eene verſterking, menige maalen, zeer ſchielyk, zulk eene herſtelling van de Ingewanden volgen, dat ook de Pyn daar door, meer dan door alle andere dingen, verligt worde, en naauwlyks iet anders nodig hebbe; ten zy dan eenige Buikopenende, zo de Afgang niet naar behooren volgt. Wanneer de uitwerking aanwyſt, dat deeze Middelen van nut zyn, moeten dezelven zo lang gebruikt worden, tot dat de Lyder volkoomelyk in krachten herſteld zy: om dat men anders ligt eene wederkeering van het *Kolyk* te wagten hebbe.

XLIII.

(*a*) *Reſina Corticis Peruviani.*
(*b*) *Tinctura Martis.*

XLIII. De reeds gemelde Middelen zullen ook, in veel uitwendige oorzaaken, te pas koomen. Want, wat de Vergiften (XII. 1.) aanbelangt; om dat men niet altyd weet, welke of hoedanige in het lichaam geraakt zyn, kan men daar tegen geen andere dan de gemeene Middelen, tegen fcherpe en kwaadaartige ftoffen voorgefteld (XXXVIII, XXXIX.) gebruiken. En fchoon men kennisfe hadt, gelyk men, in fommige gevallen kan hebben, of uit verhaal van het gene de Ziekte vooraf-gegaan is, of uit aanmerking van eenig handwerk, welk de Lyder heeft geoefend, van hoedanig een Vergif de Kwaal veroorzaakt zy; zal men het eigenlyk Tegengift, zo het eenige fcherpheid heeft, gelyk zodanige Middelen veelal hebben, naauwlyks durven geeven: om dat men ondervindt, dat het gedarmte, geduurende de Pyn van het *Kolyk*, zulk eene teederheid en ligtgeraaktheid heeft, dat de Pyn door alle Middelen, welken maar eenigzins fcherp zyn, verergere. Hier van moeten, echter, uitgezonderd worden zodanige gevallen, waar in het Vergif, eerft aanftonds, of zeer onlangs in het

het lichaam geraakt, en vermoedelyk, nog in zyn eigen weezen, in de Ingewanden tegenwoordig zy. Men kan, na dat men de Ontlastmiddelen (*a*) naar boven en naar onderen te werk gesteld heeft, het Vergif, welk men oordeelt door een scherp Zuur, 't welk het by zich heeft, op het gedarmte te werken, door eene smelting van een vast Loogzout (*b*), gelyk Potasch (*c*) of Zout van Wynsteen (*d*), op zich zelve, of met andere dingen gemengd, in het lichaam gegeeven, t' onderbrengen. Vergiften, welken van een loogzoute natuur zyn (*e*) kunnen door zuure Middelen stompgemaakt worden. Maar, indien zodanige Vergiften, langzaamerhand in 't lichaam zyn gekoomen, door het drinken van wyn of water, welken eenige kwaade eigenschap hadden aangenoomen, is het best zich by de gemeene Middelen te houden.

XLIV. Het zelfde moet gezegd worden, raakende eenige scherpheden, welken uit het drinken van wrange en zuu-

(*a*) *Evacuantia.* (*b*) *Solutio Salis alcalini.* (*c*) *Cineres clavellati.* (*d*) *Sal Tartari.* (*d*) *Alcalinæ naturæ.*

zuure wynen, van garſtige Koffy en wrange Thee, het drinken van Appelwyn, Punch, en diergelyke Dranken, in het lichaam vergaderd zyn. Behalven dat Verſterkende Middelen tegen Koortſen (XLII.), hier tegen de verſlapping, door waterige Dranken veroorzaakt, ook nodig zyn.

XLV. Indien uiterlyke Koude de oorzaak is geweeſt van het *Kolyk*, moet het lichaam gedekt en gekoeſterd worden, om het zelve in een geſtadige natuurlyke warmte te houden; en niet daar boven, tot onmaatige hitte te vervoeren. Warme Stovingen, te vore (XXXI, XXXV.) beſchreeven, kunnen voldoen.

Het gene te voren (XXXV) is aangemerkt, dat men verſcheiden Aanwyzingen te gelyk te werk moet ſtellen, moet hier ook op de werkingen, tegen de afgelegene oorzaaken, gepaſt worden: deezen kunnen en moeten, eenige, of meer te gelyk, met de voorgaande gepaard worden.

XLVI. Met eenige van deeze Aanwyzingen en Middelen (XXIV--XLV.) voor en na, of verſcheiden te gelyk, naar de omſtandigheden uitgekoozen,

zal

zal men zelden of noit misſen het *Kolyk van Poitou* tot een gelukkige geneezing te brengen. En wanneer men van het begin af zo handelt, zal men de Ziekte niet ligt doodlyk zien worden. Indien men echter, tegen alles gewerkt hebbende, de Kwaale niet volkoomelyk heeft konnen overmeeſteren, moet men den Lyder raaden, zo dra het zyne krachten toelaaten, naar elders te verreizen, om van geweſt en lucht te veranderen; waar van goede uitwerkingen gezien zyn. Ook is het gebruik van natuurlyke Baden, op de plaatſen zelven daarze gevonden worden, dan van dienſt. En zo 'er de Lyder, van wegen zyne zwakheid, tegen kan, mag hy te paard ryden, waar door de Ingewanden, zonder veel vermoeying, bewoogen en verſterkt worden.

XLVII. De Pyn verwonnen of merkelyk verligt zynde, wordt het tyd om zich tegen de Toevallen, of bygekoomene ziekten te wenden (XXIII. 3.), zo 'er eenige zyn nagebleeven. 1. De Stuiptrekkingen, welken de gemeenſte zyn, blyven zelden langer aanhouden dan de Pyn, en nog maar zelden zo lang.

Door

Door de Pyn veroorzaakt wordende, is het beste Middel daar tegen, 't welk de Pyn verligt of wegneemt. Duizeling, Ylhoofdigheid, Blindheid en andere toevallen van dien aart, moeten op gelyke wyze aangemerkt worden te bestaan.

2. Meer of minder Verlamming in meer of minder Ledemaaten of deelen van het lichaam, blyft wel na de Ziekte duuren; en somtyds zonder oit hersteld te worden; hoewel dit maar zelden gebeure. Deeze wordt allerbest overwonnen door Middelen, welken de Ingewanden versterken, en te gelyk voor verzwakte Zenuwen goed (*a*) zyn. De Balsem van Mekka, gepaard met het gebruik van de Hars van de Koorts-bast, en drooge wryvingen van den Buik, en de onvermoogende Ledemaaten, heeft men in Verlamming van de bovenste en onderste Leden, welke na het *Kolyk van Poitou* was overgebleeven, en zo lang geduurd hadt, dat men aan de herstelling wanhoopte, een gelukkige geneezing zien uitwerken. De Heer HUXHAM getuigt goede gevolgen gezien te heb-

(*a*) *Nervina.*

hebben van de Terpentyn, en de Balſem Copaiva, in Lammigheden, na het Kolyk, welk hy beſchryft, overgebleeven (†). TOWNEUS raadt, als de Pyn geweeken is, de Balſem Peru, tot twee Scrupels voor eene Gift (*a*) te gebruiken (‡). En zo men mogt ſtellen, dat SYDENHAM deezen Schryver gezien en nageſchreeven hebbe, om dat hy zelf van het *Kolyk van Poitou* geen ondervindelyke kennisſe hadt, gelyk waarſchynlyk is, (Alhoewel hy een langduurig Kolyk beſchryft, door hem, volgens de gewoone onderſtelling van dien tyd, een galachtig Kolyk genoemd, het welk met het *Kolyk van Poitou* veel gemeenſchap heeft, behalven dat men van geene Lammigheden, daar op volgende, gewag gemaakt vindt (*)) zal men, met reden beſluiten, dat dees groote Man TOWNEUS kwaalyk begreepen hebbe, als hy de Balſem Peru, in gelyke maate als TOWNEUS, in de Pyn van het *Kolyk* zelve voorſchryft (§), waar in de bevin-

(*a*) *Doſis.*
(†) De Morbo Colico, pag. 35.
(‡) ALLEN Synopſ. Art. 658.
(*) Oper. pag. 207.
(§) Procesſ. integ. pag. 605.

vinding getoond heeft, datze niet verdraagen kan worden. De Balſem van Mekka dan, of Peru, of Copaïva moeten met aanhoudendheid, en in genoegzaame maate, inwendig gegeeven worden; om de goede geſteldheid in de werktuigen der beweegende vermoogens te herſtellen, ter zelfde plaatſe, daar zy dezelven verlooren hebben.

3. De Waterzugt, een zeer kwaad gevolg van het *Kolyk*, zal ook met gelyke Middelen geneezen moeten worden, indien dezelve geneeslyk zy, meer dan door Buikopenende en waterafdryvende dingen *(a)*, welken men, doorgaans, bevindt daar in te kort te ſchieten. De verzwakking der Ingewanden de oorzaak zynde van deeze bykoomende ziekte, zo wel als de evengemelde (2), moeten verſterkende en balſemachtige (*b*) Middelen, welken de Ingewanden ſtreelende verſterken, de geneezing bevorderen: op gelyke wyze als men de Waterzugt, na afgaande Koortſen volgende, allerbeſt geneeſt door Middelen, welken tegen de Koortſen, hier oorzaak van de Waterzugt, werken.

XLVIII.

(*a*) *Diuretica.* (*b*) *Confortantia balſamica.*

XLVIII. De Behoedmiddelen om iemant van de Ziekte te bevryden (XX. 1.), zullen dit doen 1. Door het lichaam, en in het byzonder, het gedarmte, de zitplaats van het *Kolyk*, in een zodanigen ſtaat te ſtellen, dat de Kwaal daar in niet kan vallen. 2. Door de oorzaaken, welken aanleiding tot de Ziekte geeven, te weeren, en dus het ongemak voor te koomen.

XLIX. Het lichaam of gedarmte in een ſtaat van beveiliging, tegen deeze Ziekte, te ſtellen, mag wel, misſchien, onder de onmooglyke dingen gereekend worden; 1. Om dat men geene kundigheid genoeg heeft, hoedanig eene geſteldheid, allermeeſt, tot zulk eene beveiliging noodzaaklyk zy. 2. Om dat men niet weet, wanneer iemant gevaar loopt van door de Ziekte aangegreepen te worden, en Behoedmiddelen nodig te hebben; en 'er niemant gevonden zal worden, die dezelven, indien 'er bekend waren, den geheelen tyd van zyn leeven door zal willen gebruiken. Tot een algemeene aanwyzing van Behoeding kan dienen, alle dingen te vermyden, welken, op zich-

zel-

zelven, of onmaatig gebruikt zynde, bevonden zyn aanleiding tot het *Kolyk* te geeven. Hier toe is nodig acht te hebben op de oorzaaken, voornaamlyk de uitwendige, te voren (XII. 1--5.) beſchreeven.

L. Behoedmiddelen, om iemant die de Ziekte eens gehad heeft, en veel eer voor een nieuwen aanval bloot ſtaat, dan die 'er noit van aangegreepen is geweeſt, tegen de wederkomſt daar van te beveiligen (XX. 2.), zullen moeten zyn, 1. Zodanige, welken in ſtaat zyn de lichaamen, en inzonderheid, de Ingewanden van menſchen, die het *Kolyk* gehad hebben, en hier door zeer verzwakt zyn, te verſterken, en tot vorige krachten te herſtellen. Het gene tegen het *Kolyk*, uit afgaande Koortſen ontſtaan, is aangeraaden (XLII.), kan ook hier toe van dienſt zyn. En het is wel der moeite waardig Proeven te neemen van de Balſem Peru, volgens den raad van TOWNEUS te vooren (XLVII. 2.) aangehaald; om dat reeds eenige goede ondervindingen voorhanden zyn, welken dit benevens de Terpentyn, als een Behoedmiddel doen

aanzien. Men moet maar omzichtig weezen van dezelve niet te geeven dan in lichaamen, welken men denkt dat ze zullen konnen verdraagen. De Ingewanden wel versterkt zynde, zullen niet zo ligt vatbaar zyn voor een nieuwen aanval van de Ziekte. 2. Zulke Middelen, welken de Ingewanden, zo veel mooglyk, zuiveren van alle kwaade stoffen, welken daar in vergaderd, oorzaak van het *Kolyk* kunnen worden. Het drinken van Spawater, of eenig ander mynstoflyk water, met een behoorlyke maate melk of wyn vermengd, om niet te veel te verslappen, zyn van dienst bevonden. De melk van een Ezelinne, warm gedronken, wordt zeer aangepreezen voor die van een zwak gestel zyn, om alle gelegenheid tot ophooping van kwaade stoffen te beletten, en het wederomkoomen van de Ziekte te verhoeden.

LI. Tot Behoeding wordt wyders vereischt, dat men waake tegen alle inwendige en uitwendige oorzaaken, welken men kan vermoeden, dat het *Kolyk* in iemant voortgebragt hebben; en door oplettendheid van den Lyder, of door

door de toevoorzicht van een Geneesheer kunnen voorgekoomen worden.

LII. Heeft iemant opgemerkt, dat eenige ontfteltenisfe van Aanbeijen oorzaak van een voorgaand *Kolyk is* geweeft (X. 2.), kan eene Aderlaating, nu en dan herhaald, tot Behoeding nuttig zyn. Is de Ziekte begonnen, na dat de Lyder een geruimen tyd hardlyvig was geweeft, dan is het de pligt van een Geneesheer, zodanige middelen toetereiken, waar door een diergelyke vertraaging voorgekoomen kan worden. Senebladen op wyn gezet, en hier van, naar noodzaaklykheid, van tyd te tyd, zo veel gebruikt als nodig is, om behoorlyken Afgang te bevorderen; of dezelven gepoeijerd, en met Honig, tot een Conferf aangemengd, kunnen, in zulk een geval, voor een goed huismiddel verftrekken. Andere Buikopenende middelen, te vore (XXXIX.) befchreeven, zyn ook van gelyke nuttigheid.

Heeft de Geneesheer ontdekt, dat het *Kolyk* op een heftige Gemoedsbeweeging van vreeze, toornigheid enz. (X. 3.) gevolgd is; moet de Lyder

gewaarſchouwd worden, zich in het toekoomende, met alle omzichtigheid, daar voor te wagten.

LIII. Tegen uitwendige oorzaaken, welken vermydelyk zyn, moet gelyke zorg gedraagen worden. Heeft men vermoeden gehad op vergiftige ſtoffen (XII. 1.); is de geweezen Lyder een Loodgieter, of Schilder, of oefent hy eenig ander handwerk, waar in hy gevaar loopt, van door diergelyke ſtoffen beſmet te worden, moet men hem raaden, zich daar van te onthouden; ten minſte, zich te wagten van zulke behandelingen, waar door hy ligt kan aangedaan worden. Fyn-Schilders hebben ſomtyds de gewoonte, de penſeelen, welken met verfſtoffen beſmet zyn, met den mond af te likken, om ze ſchoon te maaken, en tot andere verwen te gebruiken; en men heeft dezulken in doodlyke Kolyken, en onherſtelbaare Verlammingen zien vallen. Men moet, derhalve, aan zodanige perſoonen, het gevaar van diergelyke behandelingen, met allen ernſt, voorhouden. Zo men denkt, dat het drinken van vergiftigde wynen de Ziekte in een lichaam heeft ver-

veroorzaakt, moet men het Middel aan de hand geeven, om de wynen te beproeven, eer ze gedronken worden. Zodanig is het aftrekſel van Operiment (*a*) en ongebluſchte Kalk (*b*) in water, door C. NEUMANN (†) en anderen voorgeſteld, en door den Leidſchen Hoogleeraar GAUBIUS naauwkeurig beſchreeven (*).

Heeft men bedenking op het drinken van kwaade en wrange wynen (XII. 1.), van Appelwyn en Punch; het eten van raauwe en onrype vruchten; moet men de onthouding van zodanige dingen aanbeveelen.

Heeft men ergwaan op het onmaatig drinken van Koffy en Thee (XII. 3.), moet men het misbruik hier van ontraaden; of wel, het welk doorgaans beſt is, het gebruik daar van geheel afkeuren. Gemeen bier, of eenig mineraalwater, met wat wyn, voor den dorſt gedronken, zal de zodanigen tot beſcherming voor een nieuwen aanval van het *Kolyk* konnen dienen.

Zwaare

(*a*) *Auripigmentum*. (*b*) *Calx viva*.

(†) Von vier Subject. Diætret. pag. 432.

(*) Verhand. van de Holl. Maatſch. I. Deel, pag. 120.

Zwaare arbeid en ſterke inſpanning van krachten het *Kolyk*, naar waarſchynlykheid, aangebragt hebbende (XII. 4.), is de beſte Behoeding, zulks, in gevolg van tyd, te vermyden.

Heeft men bevonden, dat uitwendige koude de aanleidlyke oorzaak is geweeſt (XII. 5.), moet de Lyder zich, in het toekoomende, daar tegen beſchermen, door zich buiten de koude lucht te houden, of den Buik met een Baaijen of andere wollen lap te dekken; of zo dit iemant te veel broeijing maakt, een blad papier voor den Buik te draagen. Inzonderheid is voor de zulken nodig, zich voor koude voeten te wagten; waar toe veel helpen kan de ſchoenen met Kurk of geteerd linnen, tusde zoolen te laaten voeren, om het doorſlaan van vogtigheid te beletten.

De Reden waarom het Kolyk van Poitou nu meer dan voorheen, in ons Land, regeert.

LIV. De Reden waarom het *Kolyk van Poitou* nu meer in ons Land (dat is Holland voornaamlyk, hoewel ook in

andere van de vereenigde Provinciën) regeere, of opgemerkt worde, dan voorheen, kan op tweederleie wyze verklaard worden. 1. Door aan te merken, dat deeze Ziekte, te voren wel gemeen geweest zynde, nu meer met dien naam genoemd wordt dan voorheen. 2. Door toe te staan, dat de Ziekte algemeener is geworden, en de oorzaaken daar van aan te wyzen.

LV. (1.) Dat het Kolyk, tegenwoordig *Kolyk van Poitou* genoemd, geen nieuwe Ziekte, maar van ouds gemeen is geweest, blykt, dewyl men zodanig eene ziekte door Schryvers van byna alle tyden, indien niet van HIPPOCRATES af, ten minste van GALENUS beschreeven vindt, 't welk gemaklyk te bewyzen zou zyn. Men vindt een volglyst van PAULUS AEGINETA af, tot op deezen tyd toe, in een geleerde Verhandeling van den Heer A. DE HAEN, waar in zulks gezien kan worden (†). Het is waar, men vindt, by vroege Schryvers, geen gewag gemaakt van eenig Kolyk, met den bynaam *van Poitou:*

(†) Dissertat. de Colica Picton. pag. 4 &c. Zie ook TRONCHIN de Colica Picton. pag. 8.

tou: doch de reden hier van is niet, om dat deeze Ziekte, in hunnen tyd, niet gezien wierdt, maar om dat men aan dezelve nog dien naam niet hadt gegeeven. De naam van *Kolyk van Poitou* is 'er niet aan gegeeven, dan na dat CITESIUS een zeker Kolyk, met zodanige toevallen en omſtandigheden, als hy beſchryft, als een volk-ziekte in Poitou regeerende, in of omtrent het jaar 1572 (†), hadt waargenoomen, en eene Verhandeling daar over in 't licht gegeeven. Deeze Verhandeling in opmerking genoomen zynde, heeft men, naderhand, een Kolyk-ziekte, welke ten opzichte van verſchynſelen en toevallen met die, welke CITESIUS beſchreeven hadt, gelyk ſtondt, aangemerkt als een zodanig Kolyk, hoedanig CITESIUS, in Poitou, hadt waargenoomen, en, om deeze reden, *Kolyk van Poitou* genoemd. Voor dien tyd vindt men het beſchreeven met de naamen van een bezwaarlyk (*a*) Kolyk, een galachtig Kolyk, een Kolyk uit glasachtige Slym, een Kolyk in Lammigheid overgaande enz. gelyk men overtuiglyk zal zien, als men de moeite wil

(*a*) *Colica difficilis.*
(†) De Dolore Colico Pičton. pag. 162.

wil neemen, om de beſchryvingen van de gemelde Kolyken, met die van het tegenwoordig genaamde *Kolyk van Poitou* te vergelyken. Nog in het laatſt van de voorgaande, en het begin van deeze eeuwe, vindt men het als een jigtig Kolyk, Kramp- of Stuipachtig, een Scheurbuiks-Kolyk, Mildzugtig- en Moêr-Kolyk (*a*), in de Samenſtelſels der Geneeskundigen beſchreeven (†); na dat het, van veelen, reeds met den naam van *Kolyk van Poitou* geteekend ſtondt. En onder het gemeen hoorde men, in vroeger tyd, veel ſpreeken van een beſlooten Kolyk, dat is, daar geen Afgang verkreegen kon worden; inzonderheid niet door geweldige Middelen, hoedanige men daar toe meeſt plagt te gebruiken: waarom zodanig een Kolyk voor zeer gevaarlyk werdt gehouden. Maar, na dat ſommige Schryvers, als CHESNAU, TOWNEUS, SYDENHAM en anderen,

(*a*) *Colica hyſterica.*

(†) Men zie WALDSCHM. Prax. Med. pag. 215. BAGLIV. Oper. pag. 100. CRAANEN Lum. ration. med. cap. 5 & 84. ETTMULL. in Collegio conſult. & alibi. F. HOFFM. Med. ration. Syſtem. in cap. de Inteſtinor. dolorib. Opusc. Medico-pract. pag. 30. JUNCK Conſp. Medicin. pag. 826. SHAW Pract. of Phyſic, of the Colic. BUIZEN Pract. der Med. pag. 135, 136.

ren, den naam van *Kolyk van Poitou* aan deeze Kwaale hadden toegeeigend; en eenige Geneesheeren in Holland, voornaamlyk, in Amſterdam, het Kolyk voor zich kreegen, welk onder deezen naam beſchreeven was, heeft men zedert de laatſte dertig of veertig jaaren, de Ziekte, in 't algemeen, met deezen naam beginnen te noemen. De naam gemeen geworden zynde, heeft men, noodzaaklyk, veel meer van *Kolyk van Poitou* moeten hooren ſpreeken, dan in voorgaande tyden. En men heeft misſchien, gelyk het meermaalen gaat, uit navolging, en om onder andere Geneesheeren niet te bekennen, dat men noit *Kolyk van Poitou* gezien hadt, veelerhande Kolyk-pynen, alsze maar eenigzins moeilyk te geneezen waren, al waren 'er veele verſchynſelen van het *Kolyk van Poitou* niet by, met deezen naam benoemd. Dit in aanmerking genoomen zynde, verſchaft geen verwerplyke reden, waarom men nu meer van het *Kolyk van Poitou* hoort ſpreeken dan voorheen.

LVI (2.) Maar, toegeſtaan zynde, dat de Ziekte zelve inderdaad gemeener is

is geworden, dan ze in vroeger tyden geweest is; gelyk de gestadige ondervinding en het eenpaarig getuigenis van de geachtste Geneesheeren dit bevestigen, zal de reden hier van nagespoord moeten worden.

LVII. De reden hier van zal bestaan, of, 1. In de veranderde gesteldheid der menschelyke lichaamen, of 2. In uiterlyke en toevallige oorzaaken, welken zulken invloed op de lichaamen hebben, dat 'er het *Kolyk van Poitou* door voortgebragt worde.

LVII. In de veranderde gesteldheid der menschelyke lichaamen (LVII. 1.), op zich zelve aangemerkt, schyntze niet te kunnen gevonden worden; om dat deeze, zo veel men kan nagaan, door alle tyden, dezelfde geweest is en nog is. De reden zal, derhalve, gezogt moeten worden in uiterlyke omstandigheden (LVII. 2.) of in de Levenswyze (*a*) der menschen, als toevallige oorzaaken, welken, door alle tyden, eenige verandering onderworpen zyn.

LIX. Indien men kan bewyzen, dat eeni-

(*a*) *Diæta.*

eenige of veel uitwendige oorzaaken van het *Kolyk van Poitou*, te voren (XII. 1, 2, 3.) opgenoemd, in deezen tyd gemeener zyn, en meer invloed hebben op de lichaamen, dan in voorgaande tyden, zal de reden gevonden zyn. Dit nu zal blyken als men aanmerkt,

1. Dat het drinken van Wyn, in ons Land, zedert de laatſte vyftig, of eenige meer jaaren, algemeener is geworden, dan het in vroeger tyden geweeſt is; gelyk ik denke, zonder bewys, te mogen vaſt ſtellen. Het vervalſchen van de wynen, of ſlechte en zuure wynen, door Goudglit, Loodwit, Rottekruit of Kwikſublimaat, eenige zagtheid en aangenaamen ſmaak te geeven, is ook, in den laatſten tyd, zeer algemeen geworden; gelyk men uit de menigvuldige openbaare Verbod-ſchriften, in Duitſchland, door de Overheden, daar tegen gemaakt, en in de Nieuwspapieren, van tyd te tyd vermeld, kan afleiden. En men heeft geen gegronde reden om vaſt te ſtellen, dat deeze vervalſching, door zodanige bevelen zal geſteuit zyn, of ten eenenmaale geſteuit worden, als men bedenkt, hoe weinig de gierigheid en winzugt der menſchen zich,

zich, door zodanige bevelen, laat bedwingen. Hier uit zal volgen, dat de gelegenheid tot voortbrenging van het *Kolyk van Poitou* grooter is, naar maate 'er meer wyn, en van meer persoonen gedronken worde; om dat het gevaar, van vervalschte wynen aan te treffen, hier aan gelykredig is. Aanmerklyk is het gene de Heer MACQUER zegt, dat in Frankryk, alle Wynkoopers in 't klein de gewoonte hebben, van den wyn, welke by 't klein gehaald wordt, in flessen te gieten op een toonbank, waar op een beslag van lood is, met een opstaande rand, en een gat, waar aan een looden pyp gesoldeerd is, door welke de wyn, onder het overgieten geplengd wordende, loopt in een looden bak, onder de toonbank, en daar vergaderd wordt. En tot deeze wyze van doen, zegt de schryver, heeft aanleiding gegeeven de bevinding, dat de wyn in een looden bak vergaderd, schoon voor de lucht openstaande, niet zuur wordt, gelyk anders geschiedt, inzonderheid des zomers. Deeze wyn, een of meer dagen in den looden bak gestaan hebbende, wordt by andere wyn, of in een fles gegooten, voor iemant

die wyn koomt koopen. Maar ongelukkig, vervolgt de Heer MACQUER, wien zulke wyn ten deel valt; om dat het niet kan nablyven, dat hy 'er de kwaade gevolgen van gewaar worde (†). Of deeze manier van doen, in ons Land, zo gemeen is, weet ik niet; maar wel, dat ze by de hollandsche Wyntappers niet geheel buiten gebruik zy. Het gevolg deezer aanmerking doet zich, zonder eenige verklaaring noodig te hebben, van zelfs voor.

Zyn 'er zuure en wrange wynen, welken aanleiding tot deeze Ziekte kunnen geeven, gelyk 'er wel altyd zyn; is de gelegenheid tot veroorzaaking van het *Kolyk van Poitou* te grooter, naar maate de wyn meer gedronken worde.

Het drinken van Appel- of Peerewynen is wel in ons Land nog niet gemeen: maar men maakt, hoe langs hoe meer, wynen van Aalbessen, Kersen, Moerellen, welken misschien niet beeter zyn. Het drinken van Punch, 't welk mede op de lyst van de uitwendige oorzaaken van het *Kolyk* gesteld is

(XII.

(†) MACQUER, Elem. de Chym. prat. Tom. II. pag. 338, 339.

(XII. 2.) is ook reeds by veelen onzer Landsgenooten doorgedrongen.

2. Men denke wyders aan de kwaadaartigheid van de Koffy en Thee, waar van te voren (XII. 3.) gesproken is; behalven de verslapping, welke zodanige Dranken in de Ingewanden veroorzaaken, en dezelven, hier door, vatbaar maaken voor menigvuldige ongesteldheden; en hoe algemeen het drinken daar van, in de laatste vyftig jaaren in ons Land is doorgedrongen. Daar nog bykoomt, dat naar maate de Thee, en inzonderheid de Koffy, in de laatste jaaren, in prys verminderd is, beide niet alleen in meerder maate gedronken, maar ook de aftreksels sterker en krachtiger gemaakt worden: en men zal niet konnen nalaaten, dit aantemerken als eene reden van de vermeerdering van het *Kolyk van Poitou*, in onze dagen. Men ziet nog wel menschen aan het *Kolyk*, die geen kwaaden wyn, ja, geheel geen wyn gedronken hebben: maar waar vindt men 'er, in ons Land, die geene Koffy of Thee, of beide, van de vroege jeugd af, tot den tyd toe, datze van het *Kolyk* overvallen wier-

den, gedronken hebben? Zyn 'er voorbeelden, zy zyn zeldzaam. Te voren is al aangemerkt, dat menſchen, die het *Kolyk* onderheevig zyn, dikwyls zeggen, datze op het drinken van een enkel kopje Koffy of Thee, aanſtonds eenige aandoening van de Pyn gewaar worden, op een tyd, datze vry zyn van het *Kolyk*. NEUMANN en anderen hebben aangeteekent uit KAEMPHER, dat de Japoneezen, uit de natuur van het geweſt, en door gewoonte van jongs af Thee-drinkers, iemant die aan een langwylig Kolyk kwynt, het Thee-drinken ontraaden (†).

3. Indien het Regenwater iet van het Lood kan aanneemen (XII. 1.), is de gelegenheid tot het *Kolyk*, ook hier door, veel algemeener dan voorheen. Want het is zeeker, dat in den laatſten tyd meer looden bakken, om het water in te vergaderen; meer looden gooten en pypen, om het water door te laaten loopen, in plaats van houten of blikken, in gebruik gebragt zyn dan

(†) Von vier Subject. Diætet. pag. 99.

dan voorheen. Het is, bygevolg, niet te verwonderen, zo de Loodstoffen, op deeze wyze in het lichaam gebragt, het *Kolyk van Poitou* kunnen veroorzaaken, het zelve nu meer, dan in vroeger tyden bespeurd worde.

Laat het my nu vryſtaan, geoefende Geneesheeren in bedenking te geeven: Zou het Rooken van Tabak, in den laatſten tyd zo algemeen geworden, ook hier toe medehelpen? Immers, men ontmoet menſchen, die betuigen baarblyklyk te ondervinden, datze van het rooken van Tabak pyn in de Maag, en in den Buik krygen; waar van zy bevryd worden door zich van Tabak te onthouden; en veelen, die, 's morgens, nugteren zynde, geen Tabak kunnen verdraagen; of, door wat veel Tabak te rooken een onaangenaame en walgachtige aandoening in de Maag gewaar worden. Zou niet ook het algemeen gebruik van koperen keukengereedſchappen, waar in allerhande ſpyzen, en zelfs Geneesmiddelen, zonder een behoorlyk onderſcheid te maaken, of de koperen pot-

ten of bekkens, naar vereifch, van beflagenheid zuiver te houden, bereid worden, en waar van de fchaadelykheid voor de menfchelyke lichaamen, als het verknaagd kan worden, bekend is, hier aan iet toebrengen? En laat ik 'er byvoegen, het daaglyks gebruik, nu meer dan voorheen, van tinnen borden, en ander tafelgereedfchap, daar men zich, voor deezen, met anderen, uit hout, by geringe menfchen, of van aardewerk gemaakt, by aanzienlyker menfchen, plagt te behelpen: alhoewel op het verglaasd aardewerk ook wel eenige aanmerkingen te maaken zyn (†). In tinnen fchootels kookt en ftooft men, zonder dat men onderfcheid maake, of de dingen hier in opgezet, zuur by zich hebben dan niet; ja zelfs ontziet men niet de fpyzen, hier in op het vuur gezet, met Limoenfap en Azyn te vermengen: om niet te fpreeken van tinnen Thee-trekpotten, waar in de wrangfte Thee getrokken wordt, zo wel

(†) Gentlem. Mag. 1754. Jun. pag. 277.

wel als andere? Het is naamlyk bekend, dat het Tin, hoe zuiver het ook zy, Rottekruit in zich hebbe, en door een zwak zuur ligt verknaagd worde. Hier koomt nog by, dat het Tin tot keukengereedſchappen, veelal, met een gedeelte Lood vermengd is, waar door deszelfs ſchaadelykheid nog vermeerderd wordt (†). Zegt men hier op, dat deeze dingen ons Land niet in 't byzonder raaken; ik zal antwoorden, dat uit HUXHAM, en berigten, welken men van elders hoort, blykt, dat het *Kolyk van Poitou* in andere geweſten ook niet meer zo zeldzaam is, als voor deezen. Ik heb evenwel deeze dingen onder de oorzaaken niet aangeroerd, om langwyligheid te vermyden; en om dat tot vaſtſtelling van diergelyke zaaken, meer en naauwkeuriger Proeven nodig zyn, dan men voor handen heeft.

LX. Deeze aanleidlyke oorzaaken zullen wel de eene meer op zulk eene ge-

(†) NEUMANN. Prælection. Chemic. pag. 1711, 1712.

gesteldheid, en zulke persoonen, de andere meer op andere werken: maar te saamen genoomen, voldoende oplossing konnen geeven, waarom het *Kolyk van Poitou*, in ons Land, nu meer regeere dan voor heen.

Unicuique sua placent.

BE-

BERICHTEN,

AAN DE

MAATSCHAPPYE

GEGEEVEN.

BERICHTEN, AAN DE MAATSCHAPPYE GEGEEVEN.

TWEE VOORVALLEN EENER ZELDSAME GENEZINGE VAN STOMMIGHEID,

MEDEGEDEELD EN VERKLAARD

DOOR

JOSUA VAN IPEREN,
A. L. M. Philos. Doctor en Predikant te Lillo.

§. 1.

In den Herfst van 't Jaar 1756 en in de Winter, daar aan volgende, zyn verscheidene Vrysters, van 16 tot 19 jaren

jaren, binnen de ſtad Antwerpen, op het alleronverwagtſt, van eene Stommigheid overvallen: of (om my netter uit te drukken) van helder-ſprekende visſelſprekende geworden, zoo dat ieder, die een ſcherp gehoor had en digt aan hare monden neigde, de klankvorminge duidelyk kon verſtaan, en dus ook de bepaalde woorden, welke zy, met veel moeite, voortbragten; daar het, voor andere, die niet zoo ſcherp luiſteren konden, en alle, die een weinig afwaren, volſtrekt onverſtaanbaar bleef, ten zy men, uit vergelykinge van de beweginge der lippen met de gebaarden, opmaakte, wat zy zeggen wilden. My verwonderende over 't geval, heb ik nauwkeuriglyk op alle omſtandigheden agt geſlagen, welke zig opdeden in zekere Jonge Juffer, hier te Lillo, by hare vrienden, gedurende die bezoekinge, ſomwylen, vermaakshalven gehuisveſt: en welker zeldſame Genezinge ik uit den mond harer Nabeſtaande en uit Haren eigenhandigen brief, aanſtonds zal verhalen.

§. 2.

§. 2.

De ſtem dezer Juffer, genaamd A.. M... S...., was voor de Stommigheid, mollig, maar helder en derhalven ſtreelende en vriendelyk. Evenwel was zy meeſt ingetogen, ten zy by gelegendheid van boert en ſchertzeryen, wanneer zy dezelve gewoon was te verheffen en helder te ſchateren van lacchen. Deze laatſte omſtandigheid moet vooral in aanmerkinge genomen worden. Want, al lacchende, is de plage gekomen en, al lacchende, vertrokken.

§. 3.

De Heer R........., Haar Oom, die 't zoogenaamde Ooſterſch Huis, de Hanze-ſteden toebehoorende, plagt te bewonen, had met Haar gekortswyld, zoo dat zy aan 't ſchateren en vroolyk tieren raakte. Daarom wierd zy, al jokkende, beſtraft, wegens het ſchetterend geluid, dat zy vormde. En onmiddelyk ontbrak het Haar aan vermogen, om behoorlyk geluid te geven. Dit gebeurde in Herfſtmaand 1756.

§. 4.

De vermaardste Geneesheeren van Antwerpen en hier omtrent wierden geraadpleegd; dog, alle middelen, trouwelyk gebruikt, waren vrugteloos. Men gaf het derhalven op aan Gode, of Hy, door Zyne aanbiddelyke Voorzienigheid, onverwagte werktuigen van herstel geliefde te verschaffen!

§. 5.

In Lentemaand 1757 gebeurde hier te Lillo iets, dat niet behoorlyk wierd opgemerkt. Men was des avonds genoodigd by den Heer *A* . . . T . . . . Die Heer, uittermaten lustig en vermakelyk in gezelschappen, kwam met zyne aardigheden, naar gewoonte, te voorschyn. De Juffer zou gaarne geschaterd hebben, maar het ontbrak Haar aan geluid. Edog zy kreeg wel haast ruimte en vermogen om te lacchen en vervolgens te spreken. Maar, 's anderen daags meen ik, of immers korten tyd daar na, week de stemme weder weg; en zy is niet hersteld, als nu onlangs,

langs, op Maandag den 16 January 1758.

§. 6.

De Heer P.., koopman te Antwerpen, gaf 'er gelegendheid toe. Zyne Dogter had het zelfde ongeluk, en was, zonder eenige beginzelen van beterſchap, insgelyks den raad der Artzen gevolgd. Eindelyk was het, dat de Juffer ſterk werken moeſt, of immers zig kragtdadiglyk in eene vermoeiende beweginge houden. De Heer P.. moeſt over land, om belangens van zynen koophandel, naar Amſterdam. Hy ſtelde derhalven den *Doctor* voor, of het niet goed zou zyn, Zyne Dogter dit reisje mede te laten doen. De Geneesheer vond geenen grond, om de reis af te raden, maar ſcheen weinig voordeel van dezelve, voor de Jonge Juffer, zig te beloven. De Heer P.. vertrok dan met zyne Dogter, en ſchreef eerlang van Amſterdam naar huis, dat de Juffer door het hotzen en ſchokken der Poſtwagens volkomen herſteld was; en dat men dit nieuws aan Juffrouw S.... zou bekend maken. 't Geen geſchiedde.

§. 7.

Men besloot dan, bygevolg, wel haast, om eene Bredasche Postwagen af te huren en in gezelschap van vyf andere Jonge *Dames*, onder welke drie Moeien R . . . . waren, een togtje naar Brescaat te doen. De Voerman wierd gelast buiten spoor te ryden, om een geweldig geschok langs oneffene kluiten en steenen te veroorzaken. Dat vreesselyk gehots verwekte een algemeen gelach en gedurige kortswyl, van Antwerpen naar Brescaat. Maar Juffrouw S . . . . . bleef nog onvermogende, om geluid te geven. In de te rug reis van voren af aan over kluiten en bulten, kwam het gelach en geschater der *Dames* wederom, en wierd nog heviger, als te voren. Een kwartier uurs van Brescaat gereden zynde, raakte Juffrouw S. . . . . aan 't hoesten: en wel zoo, dat eene van Hare *Tantes* zeide, Haar nimmer, gedurende de Stommigheid, zoo sterk te hebben gehoord. Toen zei vervolgens Juffrouw R . . . . : *wel Nigt, dat Gy zoo eens uwe sprake weder kreeg!* Waar op de andere, als de hoest over was, helder

der antwoordde: *Ma Tante, ik heb myne ſprake.* Toen vloog ieder Haar om den hals en kuſte Haar, en men loofde God voor Zyne wonderlyke Goedertierendheid en Weldadigheid.

§. 8.

't Is my duidelyk gebleken, dat 'er aan de werktuigen der klankvorminge geen letzel geweeſt is, alzoo ik, ſnel van gehoor zynde, alle letters en lettergrepen, ettelyke malen, gedurende de Stommigheid, of liever visſelſprekendheid, volmaakt heb kunnen onderſcheiden. 't Moet derhalven alleen aan de *werktuigen der Geluidgevinge*, dat is, aan 't Strottenhoofd (*Larynx*) en deszelfs Krakebeenen, of Spieren, of aan beide te ſamen, gehaperd hebben. Trouwens de Long was altoos vry en ruim. Egter kunnen de Krakebeenen, op haar zelven beſchouwd, hier in geene aanmerkinge komen; alzoo die, na dat de groei der ledematen gedaan is, gelyk hier, geene merkelyke veranderinge meer ondergaan kunnen. Dat de Spleet *(Glottis)* van de Krakebeenen ter zyden vernauwd en verwyderd word; geſchied

 door

door de verkortinge, of verlenginge der Spieren. Zoo ſchynen het derhalven alleen de Spieren van het Strottenhoofd geweeſt te zyn, welke eenig gebrek moeten gehad hebben, dat de oorzaak der Visſelſprekendheid geweeſt is. Want, ware de *Epiglottis* geſloten, dan zou dit de Ademhalinge, en ware zy opengebleven, dan zou dit het ſlikken der ſpyzen moeilyk gemaakt hebben: 't geen in dit Geval nogtans niet geſchied is.

§. 9.

Wanneer de Spleet niet vernauwd kan worden, is 't onmogelyk, dat men geluid kan geven: want dan is de kragt der Lugt, uit de Lugtpyp voorkomende, met de kragt der Ademhalinge, welke luttel geluids geeft, gelyk. Dog in de Visſelſprekendheid moet 'er eenige geringe, maar geene genoegzame, vernaawinge plaats hebben: alzoo 't geluid ſterker is, als van de Ademhalinge; nademaal ik, gelyk reeds gezegd is, van naby, ordentelyke klanken heb kunnen onderſcheiden. De *Arytenoïdes* moeten derhalven verſlapt zyn geweeſt, of de *Cricothyroïdes*, *Cricoarytænoides* en *Cri-*

Cricorytænoïdes Laterales, of een of twee paar van dezelve, moeten, in hare verkortinge en opgezwollene gestalte, gebleven zyn. 't Is waar, dat de *Passio Hysterica* gemelde Spieren wel eens samentrekt; dog dit kon hier, om redenen, ook geene plaats hebben. Daarenboven was 'er geene benaawdheid, of schaduwe van dezelve; en de Ademhalinge hield haren ordentelyken togt, gelyk wy reeds te voren zeiden.

§. 10.

Door 't Lacchen, vooral, wanneer het sterk is, zwellen de Aderen van den hals en 't hoofd gemeenelyk op, en verwekken eene roode opdragtigheid, welke in gemelde Juffer, by zulke gelegendheid, by uitstekenheid is. Die opgezwollenheid der Aderen kan niet lang blyven duren, zonder zware ongemakken te veroorzaken; en dus kon zy hier geen gedurig werktuig wezen van eene aanhoudende opgezwollenheid der drie paar Spieren, welke de spleet van 't Strottenhoofd verwyderen. Maar sommige Spieren kunnen 'er door verkragt worden, zoo dat zy, te sterk ver-

verkort, eene verſlappinge in de zenuwen, of liever, in 't hoofd en den ſtaart der Spieren, verwekken. Dan de Verſlappinge der *Arytænoides* is genoeg, om 'er de meergemelde Visſelſprekendheid uit te verklaren. Want, zoo lang die duurt, kunnen de twee Tregtervormige Krakebeenen niet behoorlyk tot elkanderen gebragt worden, om de ſpleet te vernaawen.

§. 11.

Daar blyft evenwel nog eene kleine zwarigheid op te loſſchen: hoe het mag bykomen, dat dusdanige Visſelſprekendheid, by de Beminnelyke Kunne, in 't prilſte der Jeugd, alleen word aangetroffen, zoo dat, naar allen ſchyn, de verkragtinge der *Arytænoides* by dezelve als dan gemakkelyker moet zyn, als by andere. Men moet aanmerken, dat de Schorrigheid, in den ouderdom van 16 tot 19 jaren, aan de beide Sexen gemeen is; 't geen men, by de Jongelingen, noemt, *den baard in de keel hebben.* By gevolg, die 't een kan verklaren, weet ook reden te geven van het ander. Zoo dra de ledematen haren vollen

len wasdom krygen, beginnen de zenuwen vaster te worden, en zig niet zoo gemakkelyk, door de opzwellinge der Spieren, te laten uitrekken. Derhalven erlangen ook de Spieren meerder kragt, en de *Arytænoïdes* kunnen de spleet naawer toehalen. Dan, overmits zy hare volkomene vastigheid en bestendigheid nog niet hebben, moeten zy, te veel gevergd, somtyds verkragt, of immers buiten staat gesteld worden, om de spleet, by aanhoudendheid, behoorlyk te vernaawen. Elk, die eenig doorzigt heeft, zal daar uit de schorrigheid der Jeugd gevoegelyk verklaren kunnen.

§. 12.

By de Beminnelyke Sexe zyn alle de deelen teerder en slapper, als by ons. De *Arytænoides* zyn 'er daarom ook zwakker; weshalven de spleet nimmer, met zoo veel kragt, vernaawd kan worden. Uit dien hoofde geven de Vrouwen zwakker geluid, als de Mannen.

§. 13.

Wanneer nu de *Arytænoïdes*, of ten min-

minſten derzelver uitterſte pézen, dermaten door 't Lacchen waren uitgerekt, dat zy haren natuurlyken toon verloren hadden; zoo moeſten die Pezen, na dat de verrekkinge was opgehouden, in onmagt blyven, tot dat 'er oorzaken voorkwamen, die de vorige verrekkinge wederom voortbragten. Mogelyk zou de berugte *Electriciteit*, daar men in Antwerpen en hier omſtreeks weinig van weet, ter herſtellinge van den verlorenen toon, te ſtade zyn gekomen.

§. 14.

Terwyl de Visſelſprekendheid duurde, kon men onmogelyk zoo eene hertelyke neiginge tot lacchen verwagten, als die geweeſt is, uit welke 't ongemak ontſproten was. De droefgeeſtigheid ſpeelt in zulke gelegendheden altyd haren rol. De vreugde moeſt dan uitgelaten wezen, wilden de *Arytænoïdes*, met bloed vervuld, en dus geweldiglyk verkort worden, om de noodlottige verrekkinge der Pezen, op niew, te weeg te brengen.

§. 15.

§. 15.

Dit geſchiedde aan 't huis van den Heer *A* . . . T . . . ., en wel zoo, dat de ſpraak wederkwam, en eenigen tyd bybleef. (§. 5.) Maar de opzwellinge der *Arytænoïdes* duurde niet lang genoeg, om den vereiſchten toon, welke de Pezen weder gekregen hadden, beſtendig te doen volharden. Want, zoo dra de Buiken der *Arytænoides* wederom dunner, en dus langer wierden, moeſten de Pezen op niew verſlappen, ten zy 'er aan de Buiken zelf een vermogen wierd medegedeeld, om vervolgens, zonder moeite, tot die groote opgezwollendheid telkens te komen; en zoo de Tregtervormige Knorrebeenen ſaam te trekken en de Spleet van 't Strottenhoofd kleiner te maken. Alhoewel nu de Klapvliezen der Bloedvaten, by 't eerſte geval, reeds eene merkelyke veranderinge moeten ondergaan hebben, zoo waren zy egter nog zoo niet, of in zoo merkelyken getale niet doorgeſchoten, dat zy 't bloed der Slagaderen, in die menigte konden ophouden, als noodig was, om 't gebruik der *Arytænoïdes* weder willekeurig te maken.

§. 16.

§. 16.

Door 't ſchokken van den Poſtwagen naar Breſcaat moet het Middelrift om hoog, en de Ribben op elkanderen gedrukt zyn geworden, 't geen de Ademhalinge met horten en ſtooten heeft doen blazen en intrekken, wordende de *Arytænoïdes* telkens tot vernaawinge der Spleet aangenoopt, om dat men, wegens de aangeſtoote veerkragt der Lugt in de Long, onmogelyk de inademinge der verſche buitenlugt, by tusſchenpozingen van zagter hotzen, zoo menigvuldig kon inlaten. Hier kwam de onvermoeide poginge tot aanhoudend Lacchen by. (§. 10.) En deze twee oorzaken, welke beide den doortogt van 't bloed, in de Long, verhinderden, moeſten de *Arytænoïdes* onmanierelyk doen opzwellen. Daarenboven waren zy, wegens de herhaalde aanſtootingen der Lugt in de Longblazen, beide genoeg in ſtaat, om een geweldigen Hoeſt te verwekken: gelyk het Lacchen alleen meermalen in Hoeſten verandert: zynde deze beide, Lacchen en Hoeſten, genoegzaam eenerlei van oorſprong, werkzaamheid en ge-

wrog-

wrogten. Daar kwamen hier dan drie geweldige middelen zamen, om de Klapvliezen van de Bloedvaten in de Buiken der *Arytænoïdes* te doen doorſchieten, en die Spieren zoo te veranderen, dat zy meer bloed konden inhouden, en zig dikker uitzetten, dan te voren, zonder daar van eenig letzel te bekomen.

§. 17.

Ik weet zeer wel, dat de werktuigkunde der Spieren, tot heden toe, nog niet volledig begrepen word, en ik derhalven iets vreemds bybreng, als ik hier de Bloedvaten te hulpe roep, om, uit de doorſchietinge van derzelver Klapvliezen in de *Arytænoïdes*, de zeldſame Genezinge der Visſelſprekendheid te verklaren. Maar 't is genoeg, dat men door Proefnemingen buiten twyffel geſteld heeft, hoe de Spieren niets verrigten kunnen, niet alleen, als 'er eene Zenuwe, maar ook, als 'er een Slagader, zig in de ſpier loozende, word toegebonden. Dat het bloed, in merkelyke menigte door de Slagaders aangevoerd, en niet behoorlyk door de Aders te rug keerende, de Spier moet doen opzwel-

len, weet men met zekerheid, daar de verkortinge der Zenuwen door de Levensgeeſten niet meer, dan eene waarſchynelyke vooronderſtellinge (*Hypotheſis*) kan geheeten worden.

§. 18.

Wanneer men in de *Praktyk* der Geneeskunſt gewoon is te zeggen: *de Natuur helpt haar zelven*, en, *de Natuur moet medewerken;* zoo worden egter die Spreuken niet altoos even duidelyk begrepen. Dit moet de zin wezen: Gods Wysheid heeft de inwendige deelen van 't Lichaam zoo veranderlyk gemaakt, dat, by verkragtinge van eenige werktuigen, de overige veeltyds dat gebrek herſtellen, of, door vermeerderinge van hare eige kragten, het verlies van de overige boeten. Dit voorbeeld kan de zaak ophelderen. De Pezen der *Arytænoïdes* waren verkragt, en konden, door de gewone opzwellinge der Buiken, niet zoo gerekt worden, dat zy de ſpleet van 't Strottenhoofd behoorlyk vernauwden. Maar die opzwellinge is merkelyk vermeerderd, zederd dat de Bloedvaten, op de voorgezegde manier,

nier, (§. 16.) doorschoten, zonder zig weder te kunnen herstellen Immers ik denk, dat iets diergelyks in andere Spieren meer gebeurt, zonder dat men 't gewaar word. Zoo hoop en vertrouw ik ook, dat de *Arytænoïdes* van Juffrouw S . . . . . , zonder eenigen hinder, die buitengewone opgezwollenheid der Bloedvaten zullen blyven verwekken. Wy zien hier uit, dat de *Anatomia*, *Mechanica* en *Hydraulica* gronden van zekerheid behelzen, waarop men de toepassinge van uitwendige en inwendige middelen, om de Medewerkinge der Natuur aan den gang te helpen, buiten eenig gevaar, zal moeten bouwen.

§. 19.

De langdurige hotzinge in de Postwagens van Antwerpen op Amsterdam kan, in Juffrouw P . ., dezelve uitwerkinge hebben gehad, als, in 't boven verklaard geval, het Hotzen, Lacchen en Hoesten te samen. Trouwens die drie bewegingen toonden wy (§. 16.) een gelykvormig gewrogt te verwekken. Heeft Juffrouw P . . niet gelacchen, nog gehoest, daar ik geene kennisse van

heb, zoo heeft zy vier- en zesdubbeld gehotſt. En derhalven is de genezinge dezelve. Hoe kwalyk zouden dan de andere *Dames* gedaan hebben, by hare te rugkoomſt van Breſcaat, den moed op te geven, en dat reisje niet zoo dikwerf te vernieuwen, dat het aan de reis naar Amſterdam kon evennaren: indien zy, door hare aangename vroolykheid, die koſten en moeite niet geſpaard hadden!

De

De Heer Profeſſor NIC. ENGELHARD, Lid deezer Maatſchappye heeft aan dezelve bericht, dat in het ſtukje van zyn Wel. Ed. in het derde Deel der Verhandelingen een drukfout is ingeſlopen blad. 224; want dat 'er in ſtede van $\frac{8n^2 + 8n + 1}{2}$ moet gelezen worden $\frac{8n^2 + 8n}{2} + 1$;
en voor $\frac{8n^2 + 8n + 1}{2} = q n^2 + 4n + 1$
moet ſtaan $\frac{8n^2 + 8n}{2} + 1 = 4n^2 + 4n + 1$

De Heer B. FUUN, die in het Tweede Deel deezer VERHANDELINGEN een middel tegen de Jicht heeft aan de hand gegeeven, heeft nog aan dezelve bericht de volgende Geneezinge van een hevige pyn op 't midden der *Patella* of Knieſchyf in weinige uuren, door middel van de *Oleum Coelilaban.*

Nadien ik, een geruimen tyd geleden, gedrongen ben geweeſt de heilzame uitwerkinge van de *Ol. Coelilaban* ten nutte veeler Lyderen te *communicee-*

ren, zal ik nog eene aanmerkelyke Genezinge voor veele anderen ter neerstellen, om het regt gebruik van dit middel des te beter te doen kennen: terwyl ik overtuigd ben, dat 't zelve op verscheide plaatsen word in *practyk* gebragt.

Zeker Predikant te Amsteldam my op eenen avond tusschen 9 en 10 uuren ontbiedende, bevond ik denzelven in een hevige pyn op 't midden der Knieschyf, gelyk een *gesignalizeert Podagrist*, of als eenen die zyn been gebroken had, in zyn Ledikant leggen, durvende geen hand nog vinger roeren. Den nagt naby zynde, en een half uur van elkander woonende, behielp ik my op dien tyd met een verzagtend papje, bestaande uit kruim van wit brood, vlierbloemen, en een weinig saffraan met zoete melk bedeeld, belovende, den volgenden morgen weder te komen: op welken tyd zyn Eerw. by *præcau te* zyn *Doctor* mede had verzogt, die dan ook verscheen. Ik zeide tegens den *Doctor*, vermits ik den vorigen avond den patient eene *visite* had gegeeven, dat ik een zeer pynstillenden Balsem had medegebragt, waar van ik my door ondervinding in dergelyke gevallen verzekerde, dat dezelve door een zagte stry-

king de geheele zaak voldingen zou, het welke hy gereed *approbeerde*. Ik ſtreek dan dit middel op dien zelven tyd over de Knieſchyf by herhaalingen met een zagte bolle hand, en verzogt de Huisvrouw van dien predikant dit op dezelve wyze dien dag te hervatten, eens, twee of drie maalen. Voor 12 uuren gevoelde de Patient, niet zonder verwondering zulk een vermindering van pyn in dat deel, dat hy zyn Huisvrouw verzogt een tweede ſtryking te doen; voor 2 uuren 's namiddags de pyn al minder en minder geworden zynde, verzogt hy om een derde ſtryking, welke gedaan zynde, was zyn Eerw. ten 4 uuren genoegzaam van zyn pyn ontheft, dog liet nog eene ſtryking doen, en ſtapte vervolgens, zich volkomen herſtelt vindende, ten half zes uuren geneezen uit zyn Ledekant. Den volgenden morgen op het geſtelde uur den *Doctor* nevens my juiſt te gelyk voor het huis van zyn Eerw. met onze Rytuigen gekomen zynde, nam hy het genoegen ons zelf de deur te openen, zeer vriendelyk te ontfangen, en zyne dankbaarheit wegens de *promptitude* dezer geneezinge te betuigen.

Een Kundige verwondert zich niet zeer over deze zoo ſpoedige geneezinge, als hy aan de eene zyde aanmerkt het *penetrante* Middel, en aan de andere zyde het dunne omkleedſel der Knieſchyf, als ook de zachte wryvingen, welke alle het hunne toebragten, tot deze ſchielyke herſtelling. Dan, men verwagte van dit Middel deze uitwerking geenzins zoo ras, of ook wel geheel niet, indien de pyn in den Bovenarm of Dyeſpieren, of heuplid, zich zoo diep heeft ingewikkeld, dat het zelve aldaar ter oplosſinge der pynſtoffe niet kan doordringen: wanneer men dan gedrongen word, zyn toevlugt te neemen tot een ruim geplaatſt *Veſicatorium;* gelyk reeds gezegt hebbe in myne beſchryvinge van de Jigtpynen, in het tweede deel der Verhandelingen van de Hollandſche Maatſchappye der Weetenſchappen te Haarlem, alwaar ook de toebereidinge van dezen Pyn-ſtillenden Balſem pag. 7. beſchreeven ſtaat.

Terwyl ik dit ſchryve, valt my nog in gedagten een dergelyke ſpoedige geneezing by myne dienſtmaagd voorgevallen: dewelke des morgens opgeſtaan zynde, my klaagde wegens groote pyn

in

in den beneden regter arm, en een volkomen onmagt, om met dezelve iets te verrigten: de oorzaak hier van heb niet regt kunnen ontdekken. Men verwagte juist kort na dien middag iets noodzaaklyks voor haar te doen: bygevolg was die dag geen tyd om patient te zyn. Hier was haast by 't werk. Ik gebruikte aanstonds voorgemelden Balsem, en bestreek ieder uur den geheelen benedenarm en hand tot de vingeren toe: en ieder uur *avanceerde* zy dus, datze voor 12 uuren in staat was, om haare zaaken in de uiterste volkomenheit uittevoeren, zonder eenige vermoejinge natelaaten, en bleef dus volkomen hersteld.

B. FUUN.

UITTREKSEL
EENER BRIEF
VAN DEN EERW. HEER M. AAN ....

OVER EEN ZEER ONGEMEEN TOEVAL AAN DEN

NAVEL;

DOOR

JOB BASTER

MEDE GEDEELD AAN DE

HOLLANDSE MAATSCHAPPYE.

MYN HEER!

. . . . .

Op maandag, zynde den 23 Mei van 't jaar 1757, gevoelde ik des namiddags, als ik aan tafel zat te schryven, eenige steken inwendig in den Navel, die gevolgt wierden van een gedurigen brand, door welken de Navel zeer begon te jeuken, en uitwendig te ontsteken.

Dit

Dit duurde dien dag, maar met eenige tusſenpoozingen tot den volgenden dag, als wanneer ik bezig zynde met ſchryven, wederom zulk ſteken en branden, rontom den Navel, en meeſt inwendig gevoelde, 't welk in den beginne nog lydelyk was, gelyk den voorigen dag maar des namiddags, wierd dit veel heftiger, zoo dat ik genootzaakt was, alle vaſtigheid om het lyf los te maken, en met groote moeite voor over bukte, om te ſchryven.

Dit bleef alzoo met kleine tusſenpoozingen, ook gedurende den volgenden woensdag en donderdag, als wanneer het een weinig naliet. Dog des vrydags morgens, als ik ontwaakte, bevond ik dat 'er eenige vogtigheid om den Navel was, denwelken ik bezigtigt hebbende, bevond dat het ſpinagie was, welke ik den vorigen middag had gegeten, van welke 'er omtrent een lepel vol, uit den Navel was gedroopen, terwyl ik dien nagt, verſcheide ſteken gevoelt had.

Ik bevond den Navel, dien morgen ook veel grooter, als gewoon was, zoo dat ik een vinger daar in konde ſteeken, tot ontrent, boven den nagel van het eerſte lid. Hier over verwonderde ik my wel,

wel, nogtans hoopte dat het wel vergaan zou, weetende dat ik noit eenig ongemak van breuk, vallen of ſtooten, en wat diergelyk meer is, aan of omtrent den Navel had gehad: en daar om agte ik dit uitvloeijen van de ſpinagie weinig, alzoo dezelve maar een dunne en zagte ſtoffe was. Maar den volgenden dag, zynde zaturdags voor Pinxteren, had het ſteken en branden meer toe dan afgenomen, en duurde den geheelen dag over; zelfs wierd het heftiger, als ik het tot daar toe gevoeld had.

Des avonts om elf uuren, wanneer ik in het bed treden wilde, en my al ontkleed had, leide ik de hand op het hembd over den Navel, en vreef eenige maalen zagtelyk om het ſteken wat te verzagten: toen gevoelde ik iets, dat hard was in den Navel, en zoo draa ik de hand wegnam, viel 'er iets op den grond, het welk ik opnam, en bevond te zyn een kleine witte boon, dewelken ik des vrydags te voren had gegeten. Ik wierp den boon weg, en liet myne gedagten hier over gaan, dog maakte my niet ongeruſt, voor dat de pyn toenam, 't welk was des ſondags, op Pinxteren, voornamentlyk tegen den avond, en zoo ook des an-

anderen daags. Eenige volgende dagen vloeide 'er uit den Navel een vogtigheid, die 'er uitzag, als dunne etter; en dit duurde de geheele weeke tot dat 'er in de volgende, zynde het begin van de maand Juny, op eenmaal een grootere quantiteit van die etteragtige ſtoffe op eenen nagt was uitgevloeit, en op den Navel blyven zitten, alwaar zy opgedroogt zynde een korſt maakte, zoo groot als een ſchelling, en in het midden omtrent zoo dik als een halve vinger.

Dit veroorzaakte my grooter pyn, en noodzaakte my, om 'er die korſt afteligten, 't welk ik deed, ſnydende met een ſchaartje de haairtjes los, aan welken die korſt gebakken was. Toen ik 'er deze korſt hadde afgeligt, bevond ik dat dezelve met een punt als een prop in de Navel ſtak, en vogtig was, gelyk ook de rand van den Navel, daar het vel, ruim een vinger breed in de rondte, met etter beſmet was. Dien dag leed ik de zwaarſte pyn, en dit noodzaakte my om 'er een *Chirurgyn* over te ſpreeken, die het met verwondering beſchouwde, en my een zalfje *præpareerde* van lamp-oly en was, met een

een vierde deel zuiker en brandewyn, waar mede ik een wiekje ſmeerde en in den Navel leide, met een *compres* en windzel daar om. Hier op gevoelde ik verzagting van pyn, en byzonder van het branden; ik *continueerde* dit des morgens en des avonds te ververzen, waar door de rand van den Navel in drie a vier dagen tyds reets wat nauwer was geworden, als dezelve te vooren was, hoewel 'er ſomtyds etter en verſcheide maalen eenige droppelen bloeds uitvloeiden, gelyk Dr. JOB BASTER, dien ik ook by my verzogt, nog bevond, en die my raadde, met het bovengemelde zalfje vooreerſt nog te *continueeren*, waar door het in den tyd van agt daagen langzamerhand beterde, zoo wel ten aanzien van de pyn, als ook van den Navel, die hoe langs hoe meer toegeſloten, byna zyne gewoone grootte had bekoomen. Daar is toen geen vogt meer uitgevloeid, dan in de maand Auguſtus, wanneer ik de koorts had, en in de maand September, toen ik wederom van de koorts overvallen, eens zeer ſterk zweette: wanneer een ſtoffe als gedroogden etter, eenige dagen na elkander

der des morgens en des avonts, rontom den rand van den Navel zat, 't welk my wel eenigzints ſtak, en ook brandde, dog op verre na zoo heftig niet, als voor heen.

Hier tegen gebruikte ik, op het aanraden van den *Doctor*, *tinctuur* van Myrrhe met honing van rozen, die ik in den Navel liet druipen, daar mede al een begin makende, toen ik de eerſte reis van de koorts wierd overvallen, en voorts hier mede *continueerende*, waar op de gemelde verdroogde ſtoffe zomtyds, en byzonder in de koorts, wanneer ik gezweet had, te voorſchyn kwam, dog kort daar na, toen ik de *Balſ. Arcæi* gebruikte, heeft opgehouden.

Den 16 October en volgende dagen, kwamen daar puntjes van hayrtjes uitſteken, die, daar uit getrokken, van tien tot vyftien linien lang waren, en zig als halve maantjes of cirkeltjes toekrulden. Deze hairtjes hebben den geheelen winter door *gecontinueerd* zig te vertoonen, met weinige tusſenpoozingen, zynde zommige vogtig en als een klein bosje aan malkander gekleeft, andere wederom droog en los, om de twee a drie dagen trok ik telkens 12, 15 en wel tot 20 van

van deze hairtjes uit den Navel, zomtyds maar 6 of 8, en dat *continueert* nog zoo. Wat de uitvloeijing van de hiervoorgemelde verdroogde ſtoffe, als materie of etter, aanbelangt, zoo heeft dezelve ook den geheelen winter zig geſtadig vertoond aan kleine ſtukjes, waar in veele van de voorgemelde hairtjes vaſtgedroogt waaren. Maar in de maand February, is het wel 14 dagen agtereenvolgende geweeſt, dat deze ſtoffe vogtiger en weeker was dan voorheen, behoudende egter de zelfde couleur, als die voorheen uit den Navel was gekomen. In de maand Maart begon dit uitkomen van die ſtoffe wat te verminderen, en nog meer in April: zoo dat zedert de helft van April tot nu toe zeer weinig van dezelve is te voorſchyn gekomen.

De pyn, met het branden en ſteken verzelt, heeft ſedert ook afgenomen, zoo dat ſedert den gemelden tyd van de maand April byna niets daar van beſpeurt hebbe, dan zeer zelden eenige ſtekingen.

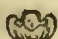
Maar op het Paasfeeſt, en wel den tweeden dag des avonds, was myn hembd op den Navel vogtig, en toen ik het bezag,

zag, wierd ik een plek van bloed gewaar, zoo groot als een daalder, of dit van het preeken was gekomen, weet ik niet, dewyl ik het lyf met een riem altoos ſtyf gebonden had, en my ook niet *geforceert*. Dit bloeden heb ik egter zedert niet meer vernoomen.

De opening van den Navel is nu zedert zes weken ook in verre na zoo groot niet als voor deezen, zy is ook zoo niet ontſtoken, en het ſchynt of alles zig tot beterſchap en herſtelling ſchikt. Ik heb ten minſten nu geheele weeken, dat ik niets aan den Navel beſpeure, als, gelyk gezegt is, kortdurende ſtekingen, die tog zelden komen, en zagt zyn, en dus verhoop ik, met Gods hulpe, eerlang te zullen bevryd zyn van dit Vreemd toeval, dat my veel pyn gekoſt heeft, en zoo veel ongemak veroorzaakte, dat ik in den voorigen zomer my van menſchen moeſt onthouden, om dat ik dan zitten moeſt, en het my door de perzingen van den buik groote pyn verwekte.

. . . . .

ZZee den 2 Juny 1758.

JOOST SCHUT,

Mr. Timmerman en Schrynwerker, woonende binnen deeze Stad Haarlem, heeft aan de Maatſchappye bericht, dat hy op den 10 Nov. 1757 by het afzaagen van zekeren Stoel, die te hoog was, en naar allen ſchyn van appel- of kerſeboomen-hout gemaakt, in eenen der afgezaagde ſtukken had ontdekt zekere Vertooning, als ware zy van eene Stad enz. dewelke van de natuure daarin was geformeerd; dat hy daarop het gemelde ſtuk aan ſchyfjes had gezaagd; die ſchyfjes glad gemaakt, en ze vervolgens in water hulſt gezet.

De couleur van deeze hout-ſchilderytjes is als van iets, 't geen met roet getekend is.

Gemelde Joost Schut verzekert ten allerſterkſte, dat 'er van het minſte tot het meeſte, buiten het enkele gladmaaken, niets door konſt is bygedaan. Ook houden zich de leden van de Maatſchappye, dewelken deeze ſtukjes hebben gezien, om verſcheide redenen daar van verzekerd.

Ge-

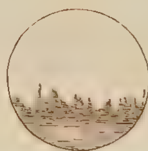

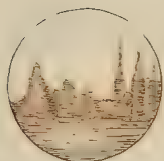

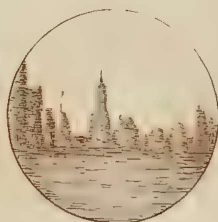

Gemerkt nu de pryſelyke liefhebbery in *Naturalia* tegenwoordig zo algemeen is, gelyk de Societeit zelve, van haare oprichtinge af, geduurig haar werk gemaakt heeft en nog maakt om *Naturalia* te vergaderen; zo heeft zy ook beſlooten, om agter haare Verhandelingen dit bericht, van zo zeldſaam eene ſpelinge der Natuure, te geeven; veertien ſtukjes, die SCHUT aan de Societeit vertoond heeft, door den Konſtſchilder TACO JELGERSMA, kunſtig naar het Origineele, en ieder naar zyne waare grootte getekend, in het Koper te doen brengen, en de plaatdrukken daarvan, zo na als doenlyk was, met de eigen couleur van het Hout, by haare Verhandelingen te voegen.

Ook is de Societeit onderricht, dat op denzelfden tyd nog eenigen, en naaderhand verſcheide andere ſoortgelyke ſtukjes uit den zelfden ſport, en 't verdere van den ſtoel, gezaagd zyn: van welke laatſte eenigen aan de Maatſchappye zyn meêgedeeld en bewaard worden.

De Wel edele Geſtrenge Heer Mr. C. A. van SYPESTEIN, Preſident van de Maatſchappye, voor dit Jaar, heeft aan dezelve het volgende bericht gegeeven:

Zo haaſt my van den Secretaris onzer Maatſchappye ter ooren kwam, dat in de *Nouvelles* van Maart 1757 aan hunne Hoogmogenden berigt was zeekere voorſlag, in Zweeden gedaan, van eene wonderlyke *ammelioratie* van Zaadkoorn ten dienſte van het Publycq opgegeven door Jop: Bernh: Vergin, en ik de lecture daar van had gekregen: heb ik, ſchoon ik my géén goeden uitſlag daar van beloofde, aanſtonds in gezelſchap van de Eerw: Heeren van Koeverden, Magnet en den voorn: Secretaris een proef daar van willen neemen.

Ten dien einde liet ik myn thuinman op den 21 Juny 1757 een hoekje lands, 't geen rondsom open en onbelommerd was, ter grootte omtrent van een roede in het vierkant, omſpitten. Wy namen een goede hand vol Haver, welken wy met ons vieren naauwkeurig uitzogten, om alle twyfeling voor te komen of

'er

'er zich ook ander Koorn of Zaad by toeval onder had bevonden; en zaaiden gemelden uitgezogten Haver ter voornoemder plaatſe.

Op den 26 July daar aan volgende herhaalde ik, in tegenwoordigheid van dezelfde Heeren, met dezelfde voorzorg als in het eerſte geval gebruikt was, dezelfde proef.

Op den 29 July van dat zelfde jaar liet ik den Haver, dien ik den 21 Juny gezaaid had, en nu een halm begon te ſchieten, voor de eerſte maal; op den 8 Sept. voor de tweede; en op den 18 Nov. voor de derde en laatſte reize, telkens, wanneer de Haver weder een halm begon te ſchieten, affnyden. Het zelfde deed ik den 13 Sept. voor de eerſte, en den 18 Nov. voor de tweedemaal met den Haver, welken wy den 26 July gezaaid hadden.

Zedert dien tyd is 'er nogt aan het eerſte nogte aan het tweede gezaaide iets gedaan. Ik heb het geheel en al bloot laten leggen, zonder eenige præcautie tegen de vorſt ofte dekking tegen de koude te gebruiken.

Gemerkt wy de vorſt in dien winter al ſtreng gehad hebben, (zynde den

Thermometer van Prins geweeſt op 12 graden) en de grond, waar op ik had laaten zaaijen, vry vogtig was, zyn de meeſte planten of ſtoelen doodgevroren: maar de overgeblevenen, vyf in getal, toonden, by het opſchieten der halmen en 't vertoonen hunner airen, ſpoedig, dat zy geen haver zouden uitleveren, gelyk ik ook bevonden heb den 7 Aug. van dit Jaar 1758, wanneer ik dezelven ryp geworden zynde, hebbende laaten affnyden, de gezegde Haver, op de voorgemelde wyze behandeld, niets anders, dan goede rogge, heeft voortgebragt.

Ik heb het der moeite waardig geoordeeld deeze proef, die my zeer zonderling voorkomt, en die ik niet weet, dat hier te lande ergens genoomen is, aan de Maatſchappye te *communiceeren*: of zy misſchien mogt goedvinden dezelve weereldkundig te maaken, ten einde de liefhebbers daar door aantemoedigen om deeze proeven naa te doen, gelyk ik dan zelf ook verſcheiden myner vrienden daar van geadverteerd en daar toe verzogt heb, waar van ik den uitſlag met verlangen te gemoet zie.

Ik oordeele het niet nodig om de nuttig-

tigheden van eene zodanige verbetering, waar by men op een ſchraalen grond, (als dewelke daar toe wel de beſte is,) Haaver zaaijende, Rogge zoude inoogſten, ter dezer plaatſe aan te toonen, te meerder, nademaal dit door den bovengemelden Heer VERGIN zelven uitvoerig gedaan is. Ook heb ik geene meerdere byzonderheden van de gemelde proeve goedgevonden aan te teekenen, om dat de genoemden tot myn oogmerk genoeg waren.

Dit alleen zal ik 'er maar byvoegen, naamlyk dat ik de Rogge gewoogen heb, en bevonden, dat een en drie vierde korrel Rogge woog een grein. Ik heb ook verſcheide korrels, zoo veel als een halm inhield (waar van ſommige van 30 tot 70 korrels toe bevatteden, ſamen gewogen, en die van 70 korrels wogen 40 grein, alle medicinaal gewigt. In de halmen, door malkander gerekend, waren 53 korrels.

Ik heb de Rogge, welke 'er van voortgekomen is, wederom gezaaid en zalze nog doen zaaijen gelyk men gemeenlyk de Rogge doet, en zal ſommige koorntjes weder zoo doen behandelen, als ik omtrent den Haver by deze

ge-

gelegenheid heb laaten doen; ook is reeds weder Haver met dezelfde *præcautien* gezaaid, omtrent welken op dezelfde wyze, als deze reize geſchied is, zal gehandelt worden, ten einde te zien of deeze eerſtgenomene proef altoos dezelfde uitkomſt hebbe. Ik heb de proef met witten Haver genoomen, daar de Heer VERGIN zulks alleen met zwarten Olandſchen Haver had gedaan, verklaarende nogtans te vermoeden, dat die van gelyke uitwerking zoude weezen: dus myn proefneming in dat opzigt geheel nieuw is, en anderdeels het gemelde vermoeden van den Heer VERGIN met de uitkomſt beveſtigt word.

By

By den Drukker deezer VERHANDELINGEN zyn nog gedrukt en te bekomen.

Aa (C. C. H. vander) XXI. Predikatien, *f* 2 - 14 -
——— over den Aart, en Natuur des Gebeds in XXXII Bedeſtonden, enz. tweede druk. - - - - 4 - : -
——— Hoofdoogmerken van Chriſtus by veele voorvallen in 't Euangelie. - - 1 - 12 -
——— IV Predikatien, over de Inwijing der Luterſche Kerke, Eerſte Avondmaal, enz. te Schiedam - - : - 12 -
Amelia door *H. Fielding*, 3 deelen. - - - 3 - 12 -
Bennet (B) Godsdienſtige Chriſten in zyn Binnenkamer, 2 deelen, 2. druk met pl: en Byſchriften - - - 3 - 4 -
Idem zonder pl. - - - 2 - 16 -
——— Godvrugtige Overdenkingen op plegtige en byzondere dagen, enz. 2 deelen met pl. - - - - - 3 - 12 -
zonder plaaten - - - 3 - 4 -
Belle (J. van) Zinryke Zinſpeelingen, uit het Frans van den Heere de *la Motte* ruimſchoots nagevolgd; waar agter eenige nagelaten Gedichten - - - : - 16 -
Boomkamp (G:) Beſchryving van Egmond op Zee, en de inſtorting van den Tooren, 1741. met 3 Afbeeldingen na 't Leeven, geſchikt om by *Rademakers* of *Smits* Oudheden te binden - - : - 9 -
Boulier (D. R.) Preek ter gedachtenis van de herroeping van 't Gebod van Nantes - - : - 6 -
Bruin (Cl:) Bybelſche Tooneel-Poëzy 8. - 1 - 10 -
—— Zededichten 2 deelen. - - -
Bucquoy (J. de) aanmerkelyke ontmoetingen in zyne Zeſtien Jaarige Reize na de Indiën, met pl. 2. druk, ruim een derde vermeerderd - - - - 1 - 16 -

Bucquoy

Bucquoy (J. de) Waterwereld beschouwd, en de byzonderheden langs de Kusten aangeweezen, ten nutte der Koopvaardy en Zeevaart - - - - - 1 - 2 -

Bucquoy (J. de) Reize enz. waar agter gevoegd is de Waterwereld - - 2 - 10 -

Burlemaqui, Beginsels van het Natuurlyk Regt : waarin de Algemeene Gronden van 's Menschen Pligt, de Aart en 't Oogmerk der Wet, de Zedelykheit onzer Daaden, de Aanwezendheid van God, de Natuur van 't Geweten, de gevolgen van Deugd en Ondeugd, en de Onsterffelykheid der Ziele, uit het licht der Reden betoogd; midsgaders de gevoelens van GROTIUS, PUFFENDORF, BARBEYRAC, Dr. CLARCKE, enz. nader overwogen worden 1 - 14 -

——— van het Burgerlyk Regt : waarin de Oirsprong en Aart der Burgerlyke Maatschappye en des Oppergebieds, nevens de beste Regeeringsvorm, de Pligten der Overheden en der Onderdaanen, de Magt van Wetten te geven, den Godsdienst te regelen en te handhaven, Straffen opteleggen, Chyns te heffen, enz. Ook het Oorlogs- en Vrede-Regt, met de Openbaare Verbonden en Tractaaten, midsgaders de Voorregten der Ambassadeurs en Gezanten, Zakelyk overwogen en verklaard worden; ten vervolge van de Beginselen des Natuurlyken Regts - 2 - 2 -

Bruin (G. W. ab. Oosten de) Discursus de Patriâ potestate - - - : - 11 -

Cattenburch de sapientia Mosaica, Ed: Altera. Accedunt II. Dissertationes 40 — 1 - 8 -

Chaufepié VII Brieven over zaaken van gewicht in den Godsdienst - - : - 15 -

Gedenkschriften van *K. L. Pölnitz*, bevattende zyne Reizen, en den aard en waardigheid der Vorstelyke Persoonen aan de

voor-

voornaamste Hoven van Europa, met de nieuwe Gedenkschriften, 5 deelen, - - 5 - 10 -

Geelkerke, (*J.*) zakelyke Verklaring over Paulus Brieven aan de *Galaten*, *Filippensen*, *Kollossensen*, aan *Timotheus*, *de Hebreen* en van *Ap: Jakobus*, 4 - - 1 - 16 -

Hanway (*J.*) Reizen, na en door Persiën enz. 2 deelen - - - - 9 - 10 -

Heilige Week of Overdenkingen ter Voorbereidinge van 't H. Avondmaal - - : - 12 -

Heimenberg (*C. H. van*) Vrede en Boet-bazuin 1748 - - - - : - 12 -

Haarlem (Privilegien en Handvesten van) folio - - - 10 - 10 -

het zelve op groot pap. - 16 - : -

——— (Keuren en Ordonnantien van) 7 - : -

het zelve groot papier - - 10 - 10 -

——— id. Vervolg der Keuren tot 1756 ingeslooten - - : - 14 -

groot papier - - 1 - 2 -

Josephus (*Fl.*) Joodsche Historien, nieuwe druk, overzien door Prof: *Haverkamp*, enz. met konstplaaten van *J.* en *K. Luiken*, in gr. 12. met een schoone letter, en naukeurige Registers a *f* 14 - : -

Klerk (*J. de*) Staat der wereld ten tyde van Christus Komste, en beknopt vertoog van de Christelyke Godgeleerdheid, *f* 1 - 14 -

Klinkenberg verhandeling van den Paralaxis der Zon, met pl. - - *f* : - 9 -

Langendyk (*P.*) de Graaven van Holland, in Jaardichten beschreeeven, met derzelver echte Afbeeldingen op nieuw getekend en gesneden, 2 deelen, 4. - - *f* - 6 - 6 -

Het zelve werk op groot papier - *f* - 9 - 10 -

——— Beschryving der Stad Kleef, haar Gezondheidsbron, en omleggende Landsdouwen, met heerlyke fig. - - *f* 2 - 16 -

Het zelve op groot papier - - - 4 - : -

——— Gedichten 2 deelen, op nieuw op de Pers.

Lan-

Langendyk (*P.*) idem 3 deel, met pl. *f* 4 - : -
Het vierde deel op de Pers.
Lely Lykrede over J. Schotvanger - 6 -
Luiken (*J.*) Schriftuurlyke geſchiedenisſen, 2 deelen met pl. en pourtrait a 15 - : -
Het zelve Werk op groot papier a 18 - : -
—— Beſchouwing der wereld, met pl. *f* - 2 - 8 -
Het zelve op groot pap. - - - 3 - 12 -
Magazyn (Hollands) 2 deelen met de ſtukken daar toe behoorende - - 6 - : -
—— id. 3. deels. 1. ſtuk - - 1 - 2 -
—— NB. dit werk word agtervolgt
Pourtraiten der Graaven van Holland op nieuw getekend en geſneden, proef-drukken, in folio, compl. 33 ſtuks met de Heraut a 3 - : -
Pringle Proefneeming over de Verrotting *f* : - 11 -
Roſt (*J. L.*) beginſelen der waare Sterrekunde, door welke men niet alleen op eene zeer gemakkelyke wyze komen kan tot kennis dier nodige Weetenſchap, maar te gelyk ook tot een rechtmatig begrip van den waren Grondſlag der Geographie en Zeevaart, ten dienſt der Liefhebbers van de Sterrekunde ontworpen, en byzonder der Studeerende Jeugd, in alle mogelyke klaarheid vervat, en met over de 100 fig. opgehelderd *f* 2 - 10
Ris (*J. W.*) Bedeſtonds redevoeringen en Dankdag op de vreede met Vrankryk, 1713, alle by een. - - *f* 2 - 8 -
Saviard, Heelkundige Waarneemingen, vertaald door Dr. *J. v. Beekh. de Wind* *f* 1 - 8 -
Schets van het Italiaanſch Boekhouden, zeer bevatlyk gemaakt - - *f* : - 6 -
Schagen (*M.*) de Kerk der Nederlandſche Doopsgezinden in derzelver Reformatie vertoont, en met de Kerkhervorming in 't gemeen tegen alle bezwaaring verdedigd, groot 8. - - - *f* - 18 -
—— De Mesſias uitgeroeit, of Kerkrede

over

over de Kruisdracht en de Kruifiging des Zaligmakers - - - f - 6 -
—— Het eerfte Hoofddeel van Joëls Profetie overwogen en op 's Lands toeftand gepaft, met een Aanhangfel van Boetftoffen en Bedeftonden, groot 8 - f 2 - 2 -
—— Hiftorie der Waldenfen met pl. f 1 - 4 -
—— Schriftuurlyke Stellingen enz. f : - 12 -
Schagen (Pr.) Chriftelyk Leeven en Lykreden over denzelven, door zyn Vader f 1 - 8 -
Smit Schatkam: der Nederl: Oudheden met LXII Gezichten na 't Leeven - 4 - : -
—— idem groot papier - - 5 - 10 -
Suderman (W.) Eeuwpredikatie ter gedachtenis van de Vreede te Munfter, geflooten 1648 nu geviert 1748 f : - 6 -
Spinniker Leerzaame Zinnebeelden f 1 - 16 -
—— Vervolg van 't zelve, Spiegel der Boetvaardigheid en Genade, en eenige Gedigten - - - f 2 - 2 -
—— Feeftgezang op de Vrede 1748 - : - 8 -
Turretin (J. A.) over de Romeinen, agtervolgt door *D. Scharf* tot het einde van den Brief - - - f 3 - 10 -
Verhandelingen, door de Hollandfche Maatfchappy der Wetenfchappen, opgerigt te Haarlem, 1. deel, 2. druk - f 2 - 16 -
—— 2. deel, 2. druk - f 2 - 16 -
—— 3. deel - - f 3 - : -
—— 4. deel - f 3 - : -
Verduin (A.) Korte Schets van het Chr. Onderwys in Geloof en Zeden - : - 4 -
—— ter beveftiging van *J. v. Berg*, te Koog en Zaandyk - - : - 6 -
Varenius beknopt Samenftel der Aardrykkunde, 2 deelen - - 5 - 6 -
Verluftiging (Leerzaame) in verfcheide onderwerpen, betreffende de H. S. de Hiftorien, enz. door verfcheide ver-

maar-

maarde Luiden in ons Vaderland 3 ſtukken groot 8. *f* 7 - : -
Vermakelykheden, of vervolg der vorige *Vermakelykheden* en *Leerzaame Verluſtiging* 2 deelen 8 ſtukjes. 6 - : -
Visſer (*J.*) Redevoering over Matheus XXIV: 6 - 8 met een nagalm door *A. Spinniker* *f* : - 8 -
Voorvallen by het inrukken der Militie te Haerlem, in den Jaare 1750, derde druk *f* : - 8 -
Weekelyks antwoord op toegezondene vragen - - - - 1 - 4 -

Ook is op de Pers het Derde deels 2de ſtuk van 't HOLLANDS MAGAZYN, waar in, onder andere Vertalingen van ſtukken uit Buitenlandſche Societeiten, gevoegd is: het woordelyk berigt van den Heer MARTEVILLE, Envoyé van deezen *Staat*, te Zweeden, aan hun Hoog Mog., rakende de bevindingen van de Heer VERGIN, in het Verbeteren van Zaadkoorn: van welk ſtuk gemeld word, onder de BERIGTEN in dit Vierde Deel der *Verhandelingen*, pag. 39.

OP ZWANENBURG.

JANUARY, 1746.

Dag.	Barrometer	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Luchtgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren.		en Plan. uuren.
	29. 7¾	34	ZZW 4	Mist					
1	- 8¼	36	—— 5	Mist zeer be.		28 ♈			VP
	- 6½	38	ZtO 8	Mist regen	(☾)				
	- 3	40	Z 8	Regen	1¼ L.				
2	- 2¾	43	ZZW 7	———	(☾)	10 ♉			
	- 4	41	WZW 8	Reg. betrok.	3¾ L.				
	- 5½	40	ZW 6	Omt. helder					
3	- 7¼	41	WZW 8	———		23			
	- 6½	39	ZZW 8	Zeer betrok.	(☾)				
	- 4	42	Z 8	Reg.geh.be.	¼ L.				
4	- 4½	43	ZZW 8	Helder		5 ♊	☍ ♃	9	
	- 3¼	39	ZW 8	Hag.reg.bet.	(☾)				
	- 2¾	39	—— 10	Regen	2 L.				
5	- 3½	40	WZW 8	Betrokken		18	☍ ♀	7	
	- 3	39	ZZO 8	Betr. regen					
	28.11½	42	—— 6	Mottig	½ L.				
6	- 11¾	40	ZW 10	Regen		1 ♋			
	29. 3	36	—— 6	Regen betr.					
	- 2	38	ONO 7	Regen	½ L.				
7	- ¾	37	—— 6	———		15	☍ ☉	4	
	- 1¾	38	N 6	———	4 L.				
	- 5¾	38	NW 6	———	4 L.				
8	- 7½	39	—— 6	———		29	☍ ☿	4	
	- 9¾	37	—— 6	Reg.geh.be.	2 L.				
	30. -	35	NO 8	Geheel betr.					
9	- ¼	35	—— 8	———		13 ♌	☍ ♂	11	☿ Retr.
	- 1	33	ONO 7	———					
	- ½	30	O 12	———					
10	30. -	31	OtZ 10	Betr. helder		27			
	- ½	29	—— 10	Helder					
	- ½	28	—— 9	———					
11	- ¾	33	—— 8	———		11 ♍			
	- 1½	28	—— 7	———					
	- 2¼	25	—— 6	———					
12	- 2½	31	—— 5	———		25			☊
	- 3½	26	—— 8	———	N.L.				
	- 5¼	25	OZO 5	———					
13	- 5½		—— 4	———		10 ♎	☌ ♄	18	
	- 5¾	26	O 3	———					
	- 5½	24	OZO 2	———					
14	- 5½	29	ZZO 2	Omtr. helder		24	□	2	NP
	- 5¼	29	ZtO 2	———					
	- 5¼	29	Z 2	Zeer betrok.					
15	- 5½	33	—— 2	Omt. helder		8 ♏			
	- 5½	29	—— 3	Betrok.held.					
	- 5¼	27	—— 2	Helder					
16	- 5½	33	—— 2	———		22			☌☉☿ 14 inf.
	- 4½	30	—— 2	———					

WAARNEMINGEN

JANUARY, 1746.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspecten van Maen gr.	uuren	en Planeten uuren
	30. 3¾	26	ZtW	2	Omtr.helder				
17	- 3¾	32	ZZW	2	———		6 ♐	☌ ♃ 21	
	- 3¾	26	——	2	Betrok.held.				
	- 3	26	ZW	2	Mist				
18	- 2½	27	OtN	2	———		19		
	- ¾	25	ZO	4	———				
	29.10¼	32	ZZW	7	Reg.zeer be.				
19	- 9	36	ZW	8	Reg.geh.be.		3 ♑	☌ ♀ 3	
	- 5¾	35	——	2	Regen				
	- 8	36	WNW	2	———	3¼ L.			
20	- 8¼	40	WtN	5	Reg. geh. b.		16	☌ ☿ 5	
	- 9¼	34	——	1	Reg.zeer be.	¾ L.		☌ ☉ 16	
	30. ½	32	NO	3	Geheel betr.				
21	- 1½	33	OtZ	3	———		29		
	- 2½	28	ONO	3	Mist				
	- 3	26	——	2	Helder				
22	- 3½	32	——	2	———		12 ♒		
	- 4¼	26	——	2	———				
	- 4¼	23	OtZ	2	———				
23	- 4	27	——	2	———		25	☌ ♂ 12	♄ Retr.
	- 3¾	25	ZZO	3	———				
	- 3½	23	——	2	———				
24	- 4	31	ZtW	2	———		7 ♓		☌ ♀ ☿ 8
	- 3¾	27	——	2	———				
	- 3½	25	ZZW	2	———				
25	- 3½	32	——	2	———		19		
	- 3½	27	——	2	———				
	- 2	25	OZO	2	———				
26	- 1½	33	——	3	———	N.L.	1 ♈		☊
	- ¼	28	——	2	———				
	29.11¾	26	ZtO	2	———				
27	29.11¾	34	ZZW	2	———		13	☍ ♄ 14	VP
	- 11¾	28	——	3	Held mist b.				
	30. ¼	31	ZtW	3	Geh.bet.mist				
28	- ¼	30	ZZO	4	Geheel betr.		24		
	- ¾	32	ZZW	3	Geh.be.mist				
	- 1	29	ZW	4	Mist				
29	- 1½	34	ZtO	3	———		6 ♉	□ 7	☿ Dir.
	- 1	32	Z	4	Mist betrok.				
	29.11¾	32	ZtO	5	Zeer betrok.				
30	- 11½	36	ZZW	5	———		18		
	- 10	36	——	8	———				
	29. 7¾	36	——	8	Geh. betrok.				
31	- 8½	36	ZW	6	Regen		1 ♊	☍ ♃ 17	
	- 11½	35	NW	3	Regen held.	2¼ L.			

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 11¼ Lyn.
Gemiddelde { Thermometer 32⅔ Gr.

't Gevallen Water 24½ Lyn.

't Uitgewaesemde 5½ Lyn.

Dagelyksche kragt der Wind omt. 5

OP ZWANENBURG.

FEBRUARY, 1746.

Dag	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind	Lugtsgesteldheit	Reg. in lyn	Adspect. van Maen gr.	uuren	en Plan. uuren
	30. -	31	WZW 3	Omtr. helder				
1	29.11½	37	ZZO 6	Betrokken		13 ♊		
	- 7¾	35	—— 12	Betrok. reg.				
	- 5¼	38	ZtO 10	Regen	1¼ L.			
2	- 4½	40	ZZW 9	———		26		
	- 5¾	39	W 7	Reg. betrok.	¾ L.			
	- 7	35	ZW 7	Zeer betrok.	(☾)			
3	- 7¼	42	WZW 10	———		9 ♋	☍ ☿ 20	
	- 9½	40	—— 10	Omt. h. z. b.				
	- 8¾	40	ZW 10	Regen	1¼ L.			
4	- 6½	42	WZW 10	———		23	☍ ♀ 16	
	- 6½	44	ZW 14	Reg. mist re.	1 L.			
	- 8¾	42	—— 10	Zeer betrok.				
5	- 8¾	43	WZW 9	Geh. b. m. r.		7 ♌	☍ ☉ 16	
	- 6½	43	ZW 10	———				
	- 4¼	44	—— 14	Reg. zeer b.	1½ L.			
6	- 4½	44	WZW 12	Zeer bet reg.		22		
	- 6	39	—— 2	Zeer be. hag.				
	- 10	34	WNW 3	Reg. zeer b.	1½ L.			
7	30. -	38	NW 5	Zeer betr.		6 ♍	☍ ♂ 9	
	29.10¼	33	ZZO 6	Omt. h. z. b.				
	- 3¼	31	OZO 8	Sneeuw				
8	- 3	33	NO 8	Sneeuw reg.		21		☋
	- 5½	34	NW 10	Betr sneeuw				
	- 5	32	—— 8	Sneeuw				
9	- 5	33	WtN 7	Sneeuw betr.		6 ♎	☌ ♄ 2	NP
	- 2½	34	NW 8	Sneeuw z. b.				
	- 4¾	34	—— 10	Sneeuw betr.				
0	- 6	34	—— 10	Sneeuw		20		
	- 10	31	NO 8	Sneeuw betr.				
	30. ½	31	—— 7	———	5¾ L.			
1	- 2	34	—— 8	———		4 ♏		
	- 4½	31	—— 7	Bet. geh. bet.				
	- 6	27	—— 6	Zeer betrok.				
2	- 7	30	ONO 4	———		19	☌ ♃ 8 □ 10	
	- 7¼	27	—— 0	Omtr. h. z. b.				
	- 7½	24	ZW 2	Helder				
3	- 7½	27	ZtW 4	Omtr. helder		2 ♐		
	- 7	25	Z 4	Helder betr.				
	- 5½	26	—— 3	Zeer betrok.				
4	- 5½	30	ZZO 2	———		16		
	- 4½	29	OtN 2	Bet. geh. bet.				
	- 3½	27	OZO 2	Zeer betrok.				
5	- 3½	31	—— 2	Omtr. helder		29		
	- 3	30	—— 2	Bet. geh. bet.				
	- 1¾	30	ONO 3	Zeer betrok.				
6	- 1½	33	—— 6	Betrokken		13 ♑		
	30. -	39	—— 8	Geh. bet. hel.				

FEBRUARY, 1746.

Dag.	Barro-meter.	Ther-mom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteld-heit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren.	en Plan uuren.
	29.10½	27	ONO	5	Helder				
17	- 10¼	31	OtN	6	———		26	☌ ☿ 10	
	- 9	27	——	3	———				
	- 8	25	ZZW	2	Omtr. helder				
18	- 8¼	32	ZW	2	Betr. regen	1 L.	8 ♒	☌ ♀ 6	
	- 8½	31	Z	4	Regen held.				
	- 7½	35	ZtW	8	Zeer betrok.				
19	- 7½	36	——	6	Geh. betrok.		21	☌ ☉ 21	
	- 6	37	——	9	Geh. bet. reg.				
	- 5¼	36	ZZW	6	Geh. betrok				
20	- 4½	38	——	5	Regen		3 ♓		
	- 5	35	W	4	Reg. geh. be.	4 L.			
	- 6¼	34	WtN	3	Zeer betrok.				
21	- 7	39	——	4	———		15	☌ ♂ 13	
	- 8¼	31	NW	4	Hag. omtr. h.	N. L.			
	- 9¼	29	——	5	Sneeuw betr.				
22	- 9¾	31	WNW	4	Sneeuw o. h.		27		☊
	- 10	29	NW	3	———				
	- 10	28	WNW	3	Betr. sneeuw				
23	- 10	33	——	4	Omtr. helder		9 ♈	☍ ♄ 10	VP
	- 9¾	27	NNW	2	Betr. helder				
	- 9½	26	NW	2	Helder				
24	- 10¼	33	——	2	Omtr. helder		21		
	- 10½	30	WNW	6	Omt. h. z. b.				
	- 11	29	NW	4	Sneeuw				
25	- 11¼	31	WNW	6	Betr. sneeuw		3 ♉		
	- 11½	29	NW	6	Hag. sneeuw				
	30. -	26	WNW	3	Sn. omtr. hel.				
26	- ¾	37	NW	6	Betrokken		15		
	- 1¼	31	WtN	5	Omt. hel. z. b.				
	29. 11¾	31	ZW	7	Geh. betrok.				
27	- 10½	36	WtZ	8	Sn. geh. betr.		27		
	- 9	34	ZW	12	Sneeuw reg.	4¾ L.			
	- 9	36	WtN	2	Geh. betrok.				
28	- 10¼	36	OtN	3	———		9 ♊	□ 2	
	- 10	31	OtZ	4	Geh. betr sn.			☍ ♃ 6	

Gemiddelde	Barrometer 29 D.	10 Lyn. omtr.
	Thermometer	33⅓ Gr.
't Gevallen Water		22¾ Lyn.
't Uitgewaessemde		6¾ Lyn.
Dagelyksche kragt der Wind omtr.		6

MAART, 1746.

Dag	Barrometer	Thermom.	Kr. en St. der Wind	Lugtsgesteldheit	Reg. in lyn.	Adspect. van Maen en Plan. gr.	uuren	uuren.
	29. 6½	34	ZZW 5	Geh. betrok.				
1	- 4¾	39	—— 3	Zeer betrok.		21		
	29. -	34	ZtW 9	Geh.bet.reg.				
	28. 9½	40	WZW 10	Reg.geh.bet.	1¾ L.			
2	- 9	41	—— 10	Geh.bet.reg.		4 ♋		
	- 11	38	W 6	Geh. bet.hel.				
	- 9	37	OZO 3	--- Geh. betr.				
3	- 8	38	OtZ 4	Regen		17		
	- 8¾	33	ONO 10	Reg. sneeuw	3½ L.			
	29. -	27	—— 14	Sneeuw	2¼ L.			
4	- 2½	30	—— 10	Sn. geh.betr.		1 ♌		
	- 5½	24	NO 4	Omtr. held.				
	- 6½	25	WtN 2	Helder				
5	- 7½	35	—— 2	————		15	☍ ☿ 6	
	- 9½	30	NW 2	Betr. helder				
	- 11	31	—— 1	Helder				
6	30.	39	—— 2	Helder betr.		1 ♍	☍ ♀ 7	
	- 1¾	36	—— 4	Betrokken				
	- 2	34	—— 4	Zeer betrok.				
7	- 1¾	39	WNW 4	Geh. betrok.		15	☍ ☉ 4	Ecl.
	- ¾	34	—— 1	Zeer betrok.				☋
	29.11½	33	ZtW 2	Geheel betr.				
8	- 11½	38	ZO 4	————		1 ♎	☌ ♄ 4	
	- 11	36	—— 4	————			☍ ♂ 5	NP
	- 8	34	Z 7	Sneeuw reg.	2 L.			
9	- 6¾	37	ZO 4	Regen		15		
	- 8¾	34	OtN 7	Reg.geh.bet.	2 L.			
	- 10¼	30	—— 10	Geheel betr.				
10	- 10¾	35	ONO 8	Zeer betrok.		29		
	- 11¾	29	—— 10	Bet. geh.bet.				
	30. ½	23	—— 12	Betrokken				
11	- 1½	27	—— 10	Geh. bet. sn.		14 ♏		
	- 2	27	—— 10	Bet. geh.bet.				
	- 1¼	25	NO 8	Geh. betr.sn.				
12	- 1½	29	—— 8	————		29		
	- 2¼	25	—— 7	Geh.b.om.h.				
	- 3	25	—— 6	Sn. geh. bet.				
13	- 3¼	32	—— 4	Zeer b.om.h.		13 ♐	□ 19	
	- 3¼	31	NW 2	Bet. geh. bet.			☌ ♃ 3	
	- 1¼	35	WNW 6	Sneeuw reg.				
14	- ½	38	NW 6	Regen		26		
	- ½	34	NNW 4	Reg. geh.be.	¼ L.			
	30. -	36	NW 5	Motregen.				
15	30. -	40	—— 6	Motr. geh. b.		10 ♑		
	29.11½	37	—— 9	Geh. b. o. h.				
	- 11½	35	—— 8	Geh. betrok.				
16	- 11¾	38	NNW 8	Geh. betr.sn.		22		☍ ♄ ♂ 9
	- 10¾	35	—— 4	Geheel betr.				

WAARNEMINGEN
MAART, 1746.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren	en Plan uuren.
	29. 5½	36	NNO 8	Sneeuw reg.	3¾ L.			
17	- 7½	38	NO 8	Betrokken		5 ♒		
	- 8¾	30	NNW 4	Hag.sn.held.				
	- 8¼	30	NW 4	Sneeuw betr.				
18	- 8	35	W 4	———		18		
	- 7¾	30	NO 4	———				
	- 7¼	27	O 5	Helder				
19	- 7¼	32	O t N 6	Omtr. helder		1 ♓		
	- 6	29	ONO 10	———				
	- 5½	28	NO 12	———				
20	- 6	33	—— 10	Betrokken		12	☌ ☿ 14	
	- 7	31	NNW 6	Geh.betr.sn.				
	- 7	30	ZZW 4	Sn. omt. hel.				
21	- 8	34	ZO 6	Geh. betrok.		24	☌ ☉ 15	Ecl.
	- 8½	33	NO 8	———			☌ ♀ 17	☊
	- 8	32	ONO 10	Omtr.helder				
22	- 8	38	—— 10	———		6 ♈	☍ ♄ 12	
	- 8	35	O t N 9	Bet.geh.bet.				
	- 8¾	34	ONO 4	Geh. betrok.				
23	- 9¼	36	—— 4	———		18	☌ ♂ 11	V P
	- 10½	34	—— 2	———				
	- 11¼	34	—— 2	———				
24	11½	38	—— 3	———		29		
	- 11¼	34	—— 5	Geh.bet.hel.				
	- 10½	33	OZO 6	Helder				
25	- 10¼	42	O t Z 6	———		11 ♉		☌ ♀ ☿ 17
	- 10¼	35	O 8	Hel.omt.hel.	N.L.			
	- 10	30	ZO 7	Omtr. helder				
26	- 10	43	—— 5	———		23		
	- 9½	39	—— 6	Betrokken				
	- 8¾	38	—— 4	Regen	½ L.			
27	- 8½	44	ZW 2	Betrokken		5 ♊	☍ ♃ 6	☌ ☉ ☿ 6 sup.
	- 8¾	42	—— 1	Zeer betrok.				
	- 8	44	OZO 5	Motregen				
28	- 7¾	52	ZO 4	Geh. betrok.		17		
	- 7¾	48	ZZO 6	Zeer betrok.				
	- 8	46	ZO 3	———				
29	- 8	56	—— 4	———		1 ♋	□ 18	
	- 7¾	51	—— 4	Bet. geh.bet.				
	- 7½	44	—— 4	Zeer betrok.				
30	- 7½	55	—— 3	———		13		
	- 7¼	47	—— 1	———				
	- 7	43	ZZW 1	Geh bet.mist				☍ ☉ ♄ 15
31	- 7	51	—— 2	Omtr. helder		26		☍ ♄ ♀ 7
	- 6¼	43	—— 4	———				

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 9¼ Lyn.
Gemiddelde { Thermometer 36 Gr.
't Gevallen Water 24¼ Lyn.
't Uitgewaessemde 16 Lyn.
Dagelykse kragt der Wind omtr. 6

APRIL, 1746.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en Sr. der Wind.	Luchtgeſteldheit.	Reg. in lyn.	Adſpect. gr.	van Maen uuren.	en Plan. uuren.
	29. 4½	44	ZZO 6	Betrokken				
1	- 3½	54	—— 5	Omtr.helder		9 ♌		♃ Retr.
	- 1¾	49	—— 10	Bet. regen				
	- 1½	46	—— 8	Helder				
2	- 1	54	ZO 8	Omtr.helder		23		☌☉♀ 18 ſup.
	- 1½	47	ZtO 6	Bet.geh.bet.				
	- 3	46	ZW 8	Geh. betrok.				
3	- 3¼	49	—— 8	———		8 ♍		
	- 3¾	44	ZO 4	Betrok.held.				
	- 2¾	45	—— 6	Geh. betrok.				
4	- 2¾	51	—— 6	———		23		☋
	- 4	44	WZW 4	Reg.om.hel.	¼ L.			
	- 4¾	44	ZZW 6	Zeer betrok.				
5	- 5¼	52	Z 6	Betrokken		8 ♎	☍ ☉ 13	
	- 5	47	ZtO 4	Betrok. reg.			☌ ♄ 13	
	- 4¾	45	ZZW 7	Reg.geh.be.	2¾ L.			
6	- 5½		—— 6	Reg.zeer be.		23	☍ ♂ 4	
	- 6	46	ZtW 5	Reg. h. z. b.	1 L.		☍ ☿ 7	☌♂☿ 11 NP
	- 7	42	ZW 4	Geh. betrok.			☍ ♀ 11	
7	- 7¾	48	—— 4	Geh.bet.bet.		8 ♏		
	- 8¼	42	WtZ 4	Betr. miſt				
	- 8½	39	NW 2	Nevel miſt				
8	- 9	45	—— 2	Geh. betrok.		23		
	- 9	40	WtN 2	Bet.geh. bet.				
	- 8	42	OtZ 4	Omtr.helder				
9	- 7½	49	—— 2	Betrokken		8 ♐	☌ ♃ 8	
	- 7	44	O 6	Omtr. helder				
	- 6¾	42	NO 8	Geh. betrok.				
10	- 7	49	—— 6	Betrokken		22		
	- 8½	42	—— 4	———				
	- 9	41	NNO 6	Geheel betr.				
11	- 8½	45	NW 6	Betrokken		6 ♑		
	- 11	38	NNW 8	Betrok. held.				
	30. ½	38	NW 3	Omtr. helder				
12	- ¾	43	—— 8	Betr. ſneeuw		19	□ 7	
	- ½	40	—— 6	Geh. betrok.				
	- ½	37	NNO 4	Omtr. helder				
13	- ¾	46	—— 3	Betrokken		2 ♒		
	- ½	36	NtO 4	Betrok.held.				
	29.11¼	36	NO 4	Zeer betrok.				
14	- 10	41	—— 3	———		15		
	- 8½	35	NNW 6	Zeer bet o.h.				
	- 6¼	35	WNW 4	Hag. ſneeuw				
15	- 4¾	37	WtN 10	Sneeuw reg.	3½ L.	27		
	- 5¼	38	NW 6	Reg.geh.bet				
	- 6	42	WZW 6	Omtr. helder	3½ L.			
16	- 6½	47	ZW 5	———		9 ♓		
	- 5¼	43	ZO 4	Geh. betrok.				

APRIL, 1746.

Dag.	Barro-meter	Ther-mom.	Kr. en St. der Wind	Lugtsgesteld-heit.	Reg. in lyn.	Adspect, van Maen en Plan. gr.	uuren	uuren.
	29. 4¼	44	ZZO 6	Helder				
17	- 3½	54	ZO 6	———		21		
	- 4	45	Z 2	Regen held.				
	- 4¼	46	ZtW 6	Zeer betrok.	¼ L.			
18	- 4½	53	ZO 6	Bet geh bet.		3 ♈	☍ ♄ 2	☊
	- 6	46	ZtW 4	Zeer b. o. h.				
	- 6	44	ZO 2	Regen held.				
19	- 6½	56	—— 4	Omtr. helder	¼ L.	14		
	- 6¾	50	OtZ 4	Omt. h. z. b.				
	- 6¾	44	OZO 3	Helder				
20	- 7	56	ZO 4	Betrokken		26	☌ ☉ 9	VP
	- 6½	48	NW 2	Omt. h. z. b.			☌ ♀ 8	
	- 6½	47	ZZO 4	Zeer betrok.				
21	- 6¾	54	—— 4	Omt. h. z. b.		8 ♉	☌ ♂ 18	
	- 7	50	NNO 2	Reg. zeer be.				
	- 7	49	ONO 7	Reg. betrok.				
22	- 7½	56	—— 9	Omtr. helder	1¼ L.	20	☌ ☿ 21	
	- 8	45	NO 12	Bet. geh. bet.				
	- 8½	43	NNW 10	Geh. betrok.				
23	- 9	47	NW 10	Geh. b. z. b.		2 ♊		
	- 10¾	43	—— 6	Zeer b. g. b.				
	- 11¼	43	NO 2	Geheel betr.				
24	- 10½	52	O 2	Geh. b. z. b.		14	☍ ♃ 22	
	- 10¼	46	NO 6	Bet. geh. bet.				
	- 8¼	45	ONO 10	Geheel betr.				
25	- 7¼	45	NO 10	———		27		
	- 7	42	NNW 12	Geg. bet. reg.				
	- 7½	43	NtW 9	Regen				
26	- 8½	44	NNW 8	———	4 L.	9 ♋		☌ ♂ ♀ 10
	- 10¾	41	—— 8	———				
	- 11¾	41	N 7	Geh. betrok.	¾ L.			
27	- 11¾	45	NNO 8	———		22		
	30. ¼	39	NtW 3	Geh. bet. reg.				
	29. 11½	39	NNO 4	Geh. betr.	¼ L			
28	- 11½	44	ONO 4	———		5 ♌	□ 5	
	- 11	40	—— 5	———				
	- 10½	41	NO 4	———				
29	- 10½	48	ONO 4	———		19		
	- 10¹	41	NNO 4	———				
	- 9¾	42	NO 2	Nev. geh. bet.				
30	- 9¾	50	OtZ 2	Geh. betrok.		2 ♍		
	- 8½	40	OZO 2	Zeer betrok.				

Gemiddelde { Barrometer 30 D. 7⅓ Lyn.
Thermometer 45 Gr.

't Gevallen Water 15¼ Lyn.

't Uitgewaesſemde 27½ Lyn.

Dagelykſche kragt der Wind ruim 5

OP ZWANENBURG.

MAY, 1746.

Dag	Barro-meter.	Ther-mom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteld-heit.	Reg. in lyn.	Adſpect. van Maen en Plan. gr.	uuren	uuren.
	29. 6¼	43	OZO	6	Geh. betrok.				
1	- 4¾	50	——	8	Geh.bet.reg.		17		☋
	- 6	47	ZZW	5	Reg. om.hel.	3¼ L.			
	- 5¾	46	Z	5	Omtr. helder				
2	- 5½	58	ZO	6	Betrokken	B. D.	1 ♎	☌ ♄ 6	
	- 5½	46	——	3	Bet.reg.z be.	3 L.			
	- 6	49	ZZW	5	Zeer betrok.				
3	- 6¼	52	——	4	Zeer bet. reg		16		
	- 7½	49	——	4	Z.b.reg.z.b.				
	- 8	47	WtZ	8	G.b. reg.g.b.	2 L.			
4	- 9	52	——	6	Bet. geh.bet.	1¾ L.	1 ♏	☌ ☉ 21	☿ Retr.
	30. ½	45	WtN	2	Omtr. held.				
	- 1¾	43	OtN	2	Omtr. h.miſt				
5	- 2¼	56	ZO	2	Omtr. helder		16	☍ ♂ 9	NP
	- 3¼	54	OtZ	2	Betrokken			☍ ♀ 12	
	- 3½	53	OZO	2	Helder			☍ ☿ 17	
6	- 3¾	63		0	Omtr. helder		1 ♐		
	- 3½	57	ONO	3	Betr. helder				
	- 3	52	OtZ	2	Helder				
7	- 3	68	ZO	4	Omtr. helder		16	☌ ♃ 7	
	- 2	59	NNW	2	——— ——				
	- 2¼	51	——	8	Helder				
8	- 3¼	56	NW	7	Omtr. helder		0 ♑		☌ ♀ ☿ 6
	- 3¾	49	——	4	——— ——				
	- 3¾	49	WNW	4	Betrokken				
9	- 3¾	60	——	4	Omtr. helder		14		
	- 3	50	WtN	2	Bet. geh. bet.				
	- 1½	53	ZW	5	Zeer betrok.				
10	- ½	56	——	8	Betrokken		28		
	29.11¼	50	W	6	Betr. helder				
	30. -	48	WNW	6	Omtr. helder				
11	- ½	54	——	6	——— ——		11 ♒	□ 20	
	30. -	49	——	3	Zeerb.geh.b.				
	29.11	52	ZZW	6	Omtr. helder				
12	- 11	62	WtZ	4	——— ——		24		☌ ♂ ☿ 7
	- 11½	50	WtN	1	Betrok. hel.				
	30. ¼	54	WtZ	2	Helder				
13	- 1	63	ZW	2	——— ——		6 ♓		
	- 1½	57	ONO	2	——— ——				
	- 1¼	59	OtZ	2	——— ——				
14	- ¾	70	ZO	2	——— ——		18		☌ ☉ ☿ 9 inf.
	29.11½	64	——	2	——— ——				
	- 11¼	62	WZW	4	Reg. betrok.	2 L.			
15	- 11½	70	——	5	Zeer betrok.		29	☍ ♄ 16	☊
	- 11¾	55	WtZ	6	Regen dond.				
	30. ½	54	WNW	5	Betrokken				
16	- ¾	56	NW	3	Geh. betrok.		11 ♈		
	- ½	47	——	3	Betr. helder				

MAY, 1746.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgeſteldheit.	Reg. in lyn.	Adſpect. van Maen gr.	uuren.	en Plan. uuren.
	30. ½	52	WZW 4	Helder				
17	- 1	58	W 2	Hel.omt.hel.		23		
	30. -	55	NO 6	Helder				
	29. 9½	54	ZO 6	Omtr.helder				
18	- 7½	56	OZO 8	Zeer bet.reg.		5 ♉		
	- 6½	57	ZZW 7	Regen held.	5 L.			
	- 7	56	ZZO 2	Geh.bet.reg.				
19	- 7¼	65	WZW 4	Betrokken		17	☌ ☿ 17	VP
	- 7¾	60	OtZ 2	———				
	- 7½	58	OZO 4	Reg. berok.				
20	- 8¼	68	ZW 4	Betrok.regen	½ L.	29	☌ ☉ (○)	☍ ♃ ♀ 9
	- 9	64	O 3	Betrokk.reg.	D. B.		☌ ♂ 4	
	- 9¾	62	W 2	Zeer bet. reg.				
21	- 10¼	67	WtZ 3	Omtr. helder		11 ♊	☍ ♃ 7	
	- 11	55	WNW 3	Bet. nev.g.h.			☌ ♀ 8	
	- 11	52	—— 4	Geh. be miſt				☌ ☉ ♂ 9
22	- 11¼	61	NW 2	Miſt geh.bet.		24		
	- 11¼	56	NO 6	Geheel betr.				
	- 11	57	NNO 7	———				
23	- 10¾	67	NO 7	Betrokken		6 ♋		
	- 10½	58	NtO 4	Betrok. held.				
	- 10½	59	ONO 6	Helder				
24	- 11	69	OtN 8	———		19		
	30. -	62	ONO 7	———				
	- 1¼	57	—— 6	———				
25	- 1¼	68	OtN 6	———		2 ♌		
	- 2	64	ONO 3	———				
	- 2	58	—— 6	———				
26	- 1¾	69	OtN 6	———		15		
	- ¾	63	ONO 6	———				
	- ½	59	OtN 6	———				
27	- ¼	71	—— 6	———		29	□ 14	
	- ¼	64	OZO 6	———				
	- ¼	60	OtZ 5	———				
28	30.	72	OZO 6	———		12 ♍		☿ Dir.
	29. 11½	65	OtN 4	———				
	- 11½	61	ZO 4	———				
29	- 11½	76	OZO 4	———		26	☌ ♄ 15	☋
	- 11¾	66	OtN 2	———				
	- 11¾	66	OtZ 3	———				
30	- 11¾	77	ONO 5	———		11 ♎		
	- 11½	65	—— 4	———				
	- 10¾	62	—— 4	———				
31	- 10½	72	—— 6	———		25		☌ ☉ ♃ 1
	- 9¾	63	NO 6	Hel.omt.hel.				

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 11¼ Lyn.
Thermometer 58 Gr. ruim

't Gevallen Water - 17½ Lyn.
't Uitgewaeſſemde 54 Lyn.
Dagelykſche kragt der Wind ruim 4

JUNY, 1746.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Luchtgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. van Maen gr-	uuren.	en Planeten uuren.
	29. 9¼	61	NO	2	Helder				
1	- 8¾	74	NNO	2	Omt. helder		10 ♏	☍ ☿ 7	
	- 8¼	56	——	7	Omt. h. z. b.				
	- 9	56	OtZ	10	Omtr. helder				
2	- 9½	64	OtN	8	Helder		25		NP
	- 10	59	ONO	7	Omt. helder				
	- 10½	59	OtZ	3	Helder				
3	- 10½	69	ONO	6	Omtr.helder		10 ♐	☍ ☉ 5 ☍ ♂ 8	☍ ♃ ♂ 13
	- 10¾	61	——	6	————				
	- 11	60	OtN	2	————				
4	- 11	71	ONO	2	————		24		
	- 11	62	——	2	————				
	- 11	60	——	3	Helder				
5	- 10¾	71	——	4	Omtr.helder		9 ♑	☌ ♃ 11	
	- 10¾	61	——	6	Betrokken			☍ ♀ 17	
	- 10½	59	——	6	————				
6	- 10¾	70	NtW	4	Omtr.helder		23		
	- 10¾	58	NO	3	Helder				
	- 11	58	NtO	2	————				
7	- 10¾	68	NNO	2	Omtr.helder		6 ♒		
	- 10	59	NtO	1	Betrok.held.				
	- 8¼	62	ZZW	4	Geheel betr.				
8	- 7¾	70	——	4	Betrokken		19		
	- 6¾	57	WZW	4	Betr. regen				
	- 6½	59	WtN	5	Reg.zeer be.	½ L.			
9	- 6¾	62	——	4	Zeer betrok.		2 ♓		
	- 7¼	57		0	Geh. betrok.				
	- 7	57		(o)	Regen	1½ L.			
10	- 7¼	65	NO	2	Reg.zeer be.	6 L.	14	□ 12	♄ Dir.
	- 8¼	56	——	2	Zeer b.om.h				
	- 7¾	57	ZZO	4	Betrokken				
11	- 7	68	——	5	————		26		♌
	- 5¼	59	OtZ	2	Z. b.reg.z.b.				
	- 3¾	57	WZW	5	Regen	3 L.			
12	- 3½	61	——	6	Omtr.helder		8 ♈	☍ ♄ 10	
	- 3¾	58	——	6	Om.hel.z.b.				
	- 4¾	57	WZW	6	Zeer betrok.				
13	- 6¼	59	WtN	8	————		20		
	- 8½	52	WNW	4	Geh. betrok.				
	- 8½	57	WZW	2	Reg.zeer bet.	¾ L.			
14	- 8½	55	ZZW	4	Z.b.reg.hag.		1 ♉		
	- 7¼	54	OtZ	2	Zeer betrok.	2¼ L.			
	- 5½	54	ZW	2	Regen	8 L.			
15	- 5¼	58	WZW	2	Betrok. reg.	½ L.	13		VP
	- 5½	56	——	8	Zeer b. g. b.				
	- 2¾	54	ZZW	8	Regen	3 L.			
16	- 1½	59	——	7	Reg.geh.bet.		25	☌ ☿ 9	
	- 2¾	56	——	6	R.hag.do.b.	4 L.			

WAARNEMINGEN

JUNY, 1746.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect, van Maen en Plan. gr.	uuren	uuren.
	29. 2½	55	ZZW	8	Zeer betrok.				
17	- 2¾	59	ZW	9	Regen betr.		8 ♊	☍ ♃ 6	
	- 4½	55	WZW	6	———	1 L.			
	- 6¾	56	WtZ	6	Reg. zeer be.	½ L.			
18	- 8	59	W	5	Zeer betrok.		20	☌ ☉ 14	
	- 8¾	54	WtZ	5	———			☌ ♂ 17	☍ ♃ ☿ 19
	- 7½	52	ZW	5	Regen	7 L.			
19	- 9½	58	WtN	8	Reg. zeer be.	5¼ L.	3 ♋		
	- 11	52	WNW	4	Betr. regen	1¼ L.			
	- 11¼	52	——	4	Reg. betrok.	1 L.			
20	- 11½	55	——	5	———		16	☌ ♀ 18	
	- 11½	51	NW	3	Reg.omtr.h.	2¼ L.			
	- 11¼	53	NNO	2	Reg. zeer be.				
21	- 11¼	58	NW	5	Betrokken		29		
	- 11½	53	——	4	Bet. reg. z.b.				
	- 11½	53	WNW	4	Geh. betrok.				
22	- 11¾	58	——	5	———		12 ♌		
	30. ¼	54	——	3	Zeer betrok.				
	- 1	56	NW	5	Geh. betrok.				
23	- 1½	62	——	4	———		26		
	- 2	53	——	0	Bet. omt.hel.				
	- 1½	56	——	1	Geh. betrok.				
24	- 1¼	67	——	2	Omtr. helder		9 ♍		
	- 1	57	NO	5	Bet geh. bet.				
	30. -	57	ONO	5	Geh. betrok.				
25	29. 11¾	65	NO	4	Betrokken		23	□ 20	☊
	- 11¼	59	——	4	———				
	- 11	56	——	4	Geheel betr.				
26	- 11	65	——	4	Zeer betrok.		7 ♎	☌ ♄ 7	
	- 11¼	54	NW	3	Omtr. helder				
	- 11¼	56	——	3	Geheel betr.				
27	- 11½	63	——	3	Zeer b. o. h.		21		
	- 11	54	WNW	1	Omtr.helder				
	- 10	58	ZZO	4	Zeer betrok.				
28	- 10	64	WZW	4	———		5 ♏		
	- 9½	54	WtZ	2	G. b.reg z.b.	1¼ L.			
	- 9½	56	W	3	Regen held.	¼ L.			NP
29	- 9½	61	WZW	4	Omtr. helder		20		
	- 8¼	57	Z	6	Betr. regen				
	- 6½	59	ZtW	6	Regen	5 L.			
30	- 6½	61	WtZ	7	Regen betr.	2½ L.	4 ♐	☌ ♃ 10	
	- 8	58	WZW	8	Betrokken				

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 9 Lyn.
Gemiddelde { Thermometer 59 Gr.
't Gevallen Water 56¾ Lyn.
't Uitgewaessemde 45¼ Lyn.
Dagelyksche kragt der Wind ruim 4

JULY, 1746.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Luchtgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren.	en Plan. uuren.
	29. 8¾	58	ZZW	6	Betrokken				
1	- 8¾	64	ZW	6	Reg. betrok.		19	☍ ♂ 4	☌ ♂ ☿ 7
	- 8½	62	ZtO	8	Bet. geh. bet.			☍ ♀ 5	
	- 9¾	61	ZZW	5	Zeer betrok.				
2	- 10	68	——	4	——		3 ♑	☌ ☉ 13	
	- 9	68	ZZO	1	Omt.hel.z.b.	D.B.			
	- 10¼	61	WZW	2	Reg.omtr.h.	¼ L.			
3	- 10¾	69	W	2	Zeer betrok.		17		
	- 11¼	62	NO	1	Bet. geh. bet.				
	30. -	61	WNW	2	Zeer betrok.				
4	- ¾	66	ZWtN	2	Omtr. helder		1 ♒	☍ ♀ 9	
	- 1	63	OtN	1	——				
	29.11¾	67	——	3	Betrokken				
5	- 10½	77	OZO	4	Omtr.helder		14		
	- 9½	64	WtN	6	Om.hel.g.b.				
	- 9½	66	ZW	4	Reg.geh.be.	7 L.			
6	- 10¼	66	——	4	Zeer betrok.		27		
	- 10	62	——	1	——				
	- 10	60	Z	4	Regen betr.	¾ L.			
7	- 10	68	ZZW	5	Betrokken		10 ♓		♌
	- 8¼	60	ZW	7	Zeer bet. reg.				
	- 10	57	——	12	Betrok. reg.	2½ L.			
8	- 11	63	WZW	12	Reg. zeer be.		22		
	30. ¼	59	ZW	9	Zeer betrok.				
	30. -	58	——	8	Reg.geh.bet.	½ L.			
9	29.11½	59	——	6	Geh.bet.reg.		4 ♈	☍ ♄ 14	
	- 10½	60	——	6	Reg.geh.be.	1½ L.			
	- 9¼	60	——	7	Regen	¾ L.			
10	- 9½	61	WZW	6	Geh.bet.reg.		16	□ 4	☌ ☉ ☿ 2
	- 11	58	——	4	Betrokken				sup.
	- 10¾	60	WtN	2	Geh. betrok.				
11	- 11¼	62	WNW	1	Reg. geh. b.		28		
	30. -	57	W	1	Bet.geh.bet.	1½ L.			
	29.11½	60	Z	4	Geh. betrok.				
12	- 11½	67	ZW	4	——		10 ♉		VP
	- 11½	62	——	3	Zeer betrok.				
	- 11	66	ZZW	3	——				
13	- 11¼	71	WZW	4	Betrokken		22		
	- 11	64	W	1	Bet.geh. bet.				
	- 10½	64	ZW	4	Regen	¼ L.			
14	- 11	71	WZW	5	Geh.be.z.be.		4 ♊	☍ ♃ 18	
	30. -	60		(o)	Zeer b. o. h.				
	- ½	64	OZO	1	Zeer betrok.				
15	- ¾	64	O	1	Bet. regen		16		
	- 1½	60	WNW	2	R.geh.b.o.h.	1½ L.			
	- 2	61	NNW	2	Betrokken				
16	- 2	71	OtZ	3	Zeer bet. o.h.		29	☌ ♂ 22	
	- 1	65	OtN	6	Omtr. helder				

WAARNEMINGEN.

JUNY, 1746.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect: van Maen gr.	uuren	en Plan. uuren
	29.10½	63	OtZ	3	Reg. geh. be.				
17	- 10	72	ZO	1	Zeer b. om. h.		12 ♋		
	- 9½	61	——	4	Reg. dond. b.				
	- 9½	57	WNW	8	Regen	7¾ L.			
18	- 11	63	——	6	Zeer betrok.		25	☌ ☉ 1	
	30. 1	60	WtZ	3	Omtr. helder			☌ ☿ 17	
	- 1½	62	WtN	3	Geheel betr.				
19	- 1½	66	WtZ	4	Zeer b. om. h.		8 ♌		
	- 1½	61	ZW	3	Omt. h. z. b.				
	- ¾	60	ZZW	4	Geh. betrok.				
20	- ¼	67	ZW	2	Betrokken		22	☌ ♀ 15	
	29.11	59	——	4	Zeer betrok.				
	- 10	61	——	4	Geheel betr.				
21	- 10¼	65	WZW	4	——		6 ♍		☊
	- 10	59	W	4	Geh. bet. reg.				
	- 10½	58	WNW	1	Reg. om. hel.	1½ L.			
22	- 11	65	——	3	Zeer betrok.		20		
	30. ½	55	——	2	Omtr. helder				
	- 2	57	——	1	——				
23	- 2¼	67	WtN	1	——		4 ♎	☌ ♄ 12	
	- 2¼	61	NO	3	Helder				
	- 2	58	OZO	4	——				
24	- 1½	70	OtN	5	——		18		
	30. -	61	NO	6	——				
	29.10¾	62	ONO	6	——				
25	- 10	72	——	6	——		2 ♏	□ (☉)	
	- 10	62	——	4	——				
	- 9½	61	NO	2	——				
26	- 9¾	74	——	2	Omtr. helder		16		
	- 10½	67	——	1	——				
	- 11½	65	NW	2	Helder				
27	- 11¾	70	WZW	2	Omtr. helder		0 ♐	☌ ♃ 6	
	30. 1	61	WNW	2	——				
	- 1¼	63	WtZ	2	——				
28	- 1½	72	W	2	——		14		NP
	- 1½	64	WtN	1	——				
	- 1½	65	WNW	1	Helder				
29	- 1½	75	——	1	Omtr. helder		28		
	- ¼	69	ONO	2	Betrok. held.				
	29.10½	64	OtZ	2	Helder				
30	- 9½	77	——	4	——		12 ♑	☍ ♂ 10	
	- 8¼	70	NW	1	Hel. bet. reg.				
	- 8	63	WtZ	4	Regen betr.	4¾ L.			
31	- 8	67	WZW	4	Zeer betrok.		26	☍ ☉ 23	
	- 8½	62	ZW	6	Omtr. helder				

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 11 Lyn.
Thermometer 64 Gr.

't Gevallen Water 30½ Lyn.
't Uitgewaesemde 48½ Lyn.
Dagelyksche kragt der Wind omtr. 4

AUGUSTUS, 1746.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit	Reg. in lyn	Adspect. gr.	van Maen uuren	en Plan uuren
	29. 8½	62	ZW	6	Zeer betr.				
1	- 8½	65	ZZW	8	Geheel betr.		9 ♒		
	- 8¾	62	ZW	8	Reg. betrok.	1 L.			
	- 9½	61	——	6	Zeer betrok.				
2	- 9¾	63	WtZ	6	Reg. zeer b.		22	☍ ☿ 6	♃ Dir.
	- 9½	60	ZW	6	Betrokken				
	- 8¼	60	WZW	7	Regen	1½ L.			
3	- 8	64	——	8	Reg.zeer be.	1¼ L.	5 ♓	☍ ♀ 8	
	- 9	62	ZW	10	Bet.geh.bet.				
	- 7¾	62	WZW	8	Regen	1 L.			
4	- 7½	62	W	10	Regen betr.		18		☊
	- 6	59	ZW	10	Betrok. reg.	¾ L.			
	- 5¼	57	W	8	Regen	8½ L.			
5	- 6½	64	WtN	8	Reg. zeer b.		0 ♈	☍ ♄ 11	
	- 7¾	58	——	4	B. r.hag.z.b.	3 L.			
	- 8	59	WNW	5	Reg. betrok.	D.W.			
6	- 9	64	——	6	Betrokken	1 L.	12		
	- 10	56	——	4	Omtr. helder				
	- 10½	59	NtO	1	Betrokken				
7	- 11	66	WNW	2	Zeer betrok.		24		
	- 11½	59	NW	2	Bet. geh. bet.				
	- 11½	59	W	4	Omtr. helder				
8	- 11	65	WZW	4	Zeer betrok.		6 ♉	□ 22	
	- 9½	62	ZW	10	Bet. geh. bet.				
	- 9	62	WtZ	7	Reg. geh.be.	¾ L.			
9	- 10	67	WNW	5	Zeer betrok.		18		
	- 9	62	WZW	8	Geh.bet.reg.				
	- 9	61	WtN	2	Regen	4¼ L.			
0	- 9	64	W	4	Betr motreg.		29	☌ ♃ 19	V P
	- 9	57	——	0	Regen	2¼ L.			
	- 8½	55	NW	1	————	5 L.			
1	- 9	62	WtN	1	Reg.geh bet.		12 ♊		
	- 10	57	NW	2	Regen held.	¾ L.			
	- 10¾	58	——	2	Omtr. helder				
2	- 11¼	65	W	3	Omt. h. z. b.		24		
	30. -	59	WtZ	1	Bet. zeer bet.				
	- ½	62	W	1	Geheel betr.				
3	- 1	65	——	2	————		7 ♋		
	- 1½	59	——	2	Omtr. helder				
	- 1¼	61	ZW	3	Zeer betrok.				
4	- 1½	66	WNW	4	————		20	☌ ♂ 17	
	- 1	58	——	1	Omtr. helder				
	30. -	62	ZZW	2	Zeer betrok.				
5	29. 11½	67	WNW	4	————		3 ♌		
	- 11	57	ZW	2	Geh.bet;reg.				
	- 11	59	NW	2	Reg.geh.bet.	4 L.			
6	- 11¼	66	——	2	Betrokken		17	☌ ☉ 12	
	- 11	57	WtN	3	Omtr. helder				

WAARNEMINGEN

AUGUSTUS, 1746.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adſpect. van Maen en Plan gr.	uuren	uuren.
	29.10¼	57	WtN 1	Zeer betrok.				
17	- 10	66	ZZW 1	Reg.zeerbet.		1 ♍		
	- 10¾	57	NtW 2	Regen betr.	3½ L.			
	- 10¾	56	NW 1	Betrokken				
18	- 11	60	—— 4	Regen betr.	½ L.	15	☌ ☿ 2	☋
	- 11	59	WNW 6	Bet. geh.bet.				
	- 10½	59	W 5	Zeer betrok.				
19	- 10½	64	WZW 6	Zeer bet. reg.		0 ♎	☌ ♄ 1	
	- 10¾	59	—— 4	Geh. bet.reg.	1 L.		☌ ♀ 11	
	- 10¾	59	ZW 5	Zeer betrok.				
20	- 11¼	62	W 6	Omtr. helder		14		
	- 11¾	59	WtN 3	Betrokken				
	30. ½	60	WNW 4	Omtr. helder				
21	- 1	64	—— 4	————		29		
	- 1½	56	—— 3	Betr. helder				
	- 1	59	ZW 4	Helder				
22	- ¾	65	—— 4	————		13 ♏		
	29.11½	63	—— 4	Betrokken				
	- 11½	62	WZW 4	Zeer betrok.				
23	30. -	65	NW 3	Betrokken		27	□ 6	
	- ½	57	WNW 3	Betrok. held.			☌ ♃ 13	
	30. -	59	ZW 5	Miſt				
24	- ¼	65	W 4	Omtr. helder		11 ♐		
	29.11	62	ZW 5	Betrok.held.				
	- 9½	61	WZW 6	Geh.bet.nev.				
25	- 9½	65	WtZ 6	Geh. betrok.		25		N P
	- 10¾	55	WNW 4	Reg.omtr.h.				
	- 11¼	57	—— 4	Omtr. helder	½ L.			
26	- 11½	61	NW 6	Betrokken		9 ♑		
	- 11¼	56	WNW 1	————				
	- 10	57	ZZW 6	Reg. geh.be.	1¼ L.			
27	- 10	58	ZW 4	———	1 L.	22		☌ ♄ ♀
	- 11	56	WNW 2	Geh. b. o. h.				
	- 11½	57	WZW 2	Omtr. helder				
28	- 11¾	67	ZW 3	————		5 ♒	☍ ♂ 12	
	- 11	60	—— 6	————				
	- 10	61	WZW 8	Geh. betrok.				
29	- 10	60	—— 6	————		18		
	- 10¾	60	—— 4	Geh.b.om.h.	½ L.			
	- 10¾	60	—— 3	Omtr. helder				
30	- 11	64	—— 6	————		1 ♓	☍ ☉ 12	Eclip.
	- 11	62	—— 6	Betrokken				
	- 11½	61	W 4	————				
31	30. ½	66	WNW 4	————		14		☊
	- 1½	61	ZW 4	Betrok. miſt				

Gemiddelde	Barrometer	29 D. 10¾	Lyn.
	Thermometer	61	Gr.
't Gevallen Water		43½	Lyn.
't Uitgewaeſſemde		36¾	Lyn.
Dagelykſe kragt der Wind ruim		4	

SEPTEMBER, 1746.

Dag.	Barro-meter	Ther-mom.	Kr. en St. der Wind.		Luchtgesteld-heit.	Reg. in lyn.	Adspect. van Maen en Plan. gr.	uuren.	uuren.
	30. 1½	61	ZW	2	Geh.bet.mist				
1	30. 1½	61	ZZW	2	Geh. betrok.		25	☍ ☿ 8	
	- 1	58	—	1	Betrok. mist				
	- ½	58		0	Mist				
2	- ½	70	Z	1	Zeer betrok.		8 ♈	☍ ♄ 11	
	- 1	61	NNW	2	—			☍ ♀ 17	☊
	- 1	61	NtW	2	Geh.bet.mist				
3	- 1	65	—	1	Omtr. helder		20		
	- 1	62	WtN	1	Geh. betrok.				
	- ½	62		0	—				
4	30.	69	ONO	1	Betrokken		2 ♉		☿Retr.
	29.11	62	—	2	Zeer bet. o.h.				VP
	- 9¾	62	OZO	1	Zeer betrok.				
5	- 10	64	WNW	2	Bet. geh. bet.		14		
	- 9½	59	—	2	Bet. regen				
	- 8½	56	NW	4	Regen	6½ L.			
6	- 8½	58	—	5	—		26	☍ ♃ 3	
	- 8¾	53	—	7	—	3 L.			
	- 7½	59	—	8	—	2½ L.			
7	- 9½	58	—	8	—		8 ♊	□ 15	
	30. -	55	—	10	Reg. zeer be.	1½ L.			
	- ¾	54	—	7	Zeer bet. nev.				
8	- 1	58	—	7	Geh. betrok.		20		
	- 1	55	—	4	Reg.geh.bet.				
	30. -	57	W	4	—	1 L.			
9	- ½	61	WNW	5	Geheel betr.		2 ♋		
	- ½	60	NW	4	Omt.hel.z.b				
	29.11½	59	WNW	4	Betrokken				
10	- 11½	64	W	4	Omtr. helder		15		
	- 10½	52	ZZW	2	Helder mist				
	- 9	60	—	3	Geheel betr.				
11	- 8¾	66	ZW	4	Reg. zeer b.		28		
	- 9	54	NtW	2	Geh.bet.reg.				
	- 10	57	WtN	2	Betrokk.reg.	¾ L.			
12	- 11	67	WNW	2	Reg. betrok.		11 ♌	☌ ♂ 4	
	- 11	56	ZO	2	Betrokken				
	- 9¾	56	ZtW	6	Omtr. helder				
13	- 9	64	ZZW	6	—		25		
	- 7	58	ZZO	4	—				
	- 6¾	56	W	4	Betr. regen				
14	- 7	52	WtN	2	B.r.d.bl.hag.	6¾ L.	9 ♍	☌ ☉ 21	Ecl. ☋
	- 7¾	54	WtZ	4	Regen betr.	¾ L.			
	- 9	54	WtN	4	Reg. zeer be.	2 L.			
15	- 9	59	WZW	7	Zeer betrok.		24	☌ ☿ 9	☋
	- 7½	57	ZZW	10	—				
	- 7½	57	ZW	10	Reg. geh.be.	2 L.			
16	- 8	61	—	8	Geh. betrok.		9 ♎	☌ ♄ 6	☌ ☉ ☿ 2
	- 7	58	ZtO	8	Omtr.helder				inf.

WAARNEMINGEN

SEPTEMBER, 1746.

Dag.	Barrometer	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. van Maen en Plan. gr.	uuren	uuren.
	29. 5½	58	ZZW 8	Reg. geh. be.	½ L.			
17	- 7	62	ZW 8	Reg. zeer be.		24	☌ ♀ 13	
	- 9¾	57	WNW 6	Reg. betrok.	¼ L.			
	- 11	59	WtN 6	Geh. betrok.				
18	- 11½	62	—— 5	Zeer betrok.		8 ♏		NP
	- 10	60	WtZ 10	Omtr. h. z. b.	¾ L.			
	- 8¾	60	ZW 10	Regen				
19	- 9¾	62	WtZ 9	Omtr. helder		23		
	- 11½	56	—— 3	Betr. helder				
	- 10½	55	WZW 8	Omtr. helder				
20	- 10½	62	ZW 9	Om. hel. z. b.		8 ♐	☌ ♃ 17	
	- 10½	61	—— 7	Betr. regen				
	- 11½	57	WtN 1	Regen betr.	4¼ L.			
21	30. -	65	WZW 2	Omtr. helder		22	□ 12	
	30. -	61	—— 5	Om. hel. z. b.				
	- ¾	61	ZW 6	Betrokken				
22	- 1½	65	WZW 8	———		5 ♑		
	- 1½	60	—— 6	Betrok. hel.				
	- 1¼	59	ZW 6	Helder				
23	- 1	66	—— 7	———		19		
	- ¼	61	—— 6	Betr. nevel				
	30. -	55	NNW 3	Regen	1¼ L.			
24	30. -	58	NW 3	Reg. geh. be.		2 ♒		
	- 1½	54	—— 8	Zeer b. o. h.				
	- 2	51	—— 2	Omtr. helder				
25	- 2½	58	WtN 2	Betrokken		15	☍ ♂ 16	
	- ¾	54	WtZ 2	———				
	29. 10½	54	ZW 6	Zeer betrok.				
26	- 10	58	—— 4	Omtr. helder		28		
	- 9½	54	WtN 2	Bet. reg. bet.				
	- 7¼	49	WZW 2	Regen	3¾ L.			
27	- 7¼	52	NtO 2	Reg. zeer be.	8½ L.	10 ♓	☍ ☿ 10	☿ Dir.
	- 8½	48	NW 5	Bet. reg. bet.				
	- 9	48	—— 2	Reg. betrok.	½ L.			
28	- 9½	53	—— 3	Zeer betrok.		22	☍ ☉ 16	♌
	- 9¾	51	W 4	Reg. zeer. be.	½ L.			
	- 8¼	56	WZW 6	Geh. betrok.				
29	- 8	58	—— 6	Reg. geh. be.		8 ♈	☍ ♄ 6	
	- 7	54	WtN 7	Reg. bet. reg.				
	- 6¼	50	WtZ 7	Geh. bet. reg.	2¼ L.			
30	- 6½	55	WtN 8	Regen ber.		17		
	- 6	48	—— 6	Bet. reg. ber.	1¼ L.			

Gemiddelde	Barrometer 29 D.	10	Lyn.
	Thermometer	58	Gr.
't Gevallen Water		69	Lyn.
't Uitgewaessemde		29	Lyn.
Dagelyksche kragt der Wind omtr.		5	

OP ZWANENBURG.

OCTOBER, 1746.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St der Wind.		Luchtgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr-	van Maen uuren.	en Plan. uuren.
	29. 5¾	45	WNW	4	Regen	2 L.			
1	- 6	49	WtN	4	———		28		
	- 7½	48	——	6	Hag. reg. bet.	4 L.			
	- 9	49	NNW	6	Regen bet.	2 L.			
2	- 9½	51	NtO	6	Reg. zeer be.	½ L.	10 ♉		
	- 10¾	48	N	4	Zeer b. o. h.				
	- 11¼	46	NW	2	Omt. helder				
3	- 11¾	55	WtZ	1	Omt. h. z. b.		22	☍ ♀ 7	
	- 11½	47	NO	2	Betrok. held.				
	- 10¾	50	ZW	4	Zeer betrok.				
4	- 10¾	51	ZZW	6	Geh. betrok.		4 ♊	☍ ♃ 8	VP
	- 11¾	48	NtO	2	Zeer b. o. h.				
	30. ½	46	NNO	1	Omtr. helder				
5	- 1¼	57	ZW	2	———		16		
	- 2	48	WZW	2	Betr. helder				
	- 2¼	44	Z	2	Mist				
6	- 2¼	55	——	4	Mist omt. h.		28		
	- 1½	53	ZW	5	Bet geh. bet.				
	- ½	50	——	6	Geh. b. nevel				
7	- ¼	52	——	6	Nevel		10 ♋	□ 7	
	29. 10	53	ZZW	7	Geh. b. z. b.				
	- 7	53	Z	8	Geh. betrok.				
8	- 5½	54	ZW	8	Regen		23		
	- 5¾	49	——	4	Betrok. reg.	1½ L.			
	- 6½	47	WNW	3	Regen	5 L.			
9	- 7½	49	——	4	———		6 ♌		
	- 9	46	——	3	Reg. omtr. h.				
	- 9	47	ZW	6	Regen betr.	2¼ L.			
10	- 8¾	55	ZZW	6	Zeer betrok.		19		☌ ☉ ♄
	- 6	49	ZtO	10	———				
	- 2¾	50	WtN	12	Reg. zeer be.	1¾ L.			
11	- 5	53	WZW	8	Betrokken		3 ♍	☌ ♂ 6	
	- 7½	52	W	10	Omt. helder				
	- 8½	51	——	8	Geheel betr.				
12	- 8¾	53	ZW	6	———		17		☊
	- 6	51	ZZW	7	Reg. geh. bet.				
	- 5½	49	W	10	Regen	6½ L.			
13	- 6¾	51	WtN	10	Betrokken		2 ♎	☌ ☿ 20	
	- 8	49	——	8	Bet. reg. hag.	D W.			
	- 8½	46	——	7	Reg. betrok.	¾ L.			
14	- 7¾	44	——	8	Zeer bet. reg.		17	☌ ☉ 7	
	- 9¾	46	NW	8	Z. b. hag. reg			☌ ♄ 14	
	- 11¾	43	——	7	Reg. betrok.	2¼ L.			
15	30. ¼	48	——	10	Betrokken		2 ♏		
	- 1	43	——	8	Bet. reg. hag.				
	29. 11	45	——	10	Regen betr.	1 L.			
16	30. ¼	47	N	10	Bet. regen		17		
	- 2	45	NNW	6	Zeer b. o. h.				

WAARNEMINGEN

OCTOBER, 1746.

Dag.	Barro-meter.	Ther-mom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adſpecten van Maen gr.	uuren	en Plan. uuren
	30. 2¼	43	NNW 6	Betrok.regen	2 L.			
17	- 2½	49	NW 5	Betrokken		2 ♐	☌ ♃ 7	
	- 3	44	NNO 1	Hag. r. z. b.			☌ ♀ 9	
	- 2½	43	ZW 4	Geh.b. motr.				
18	2½	44	—— 6	Motregen		17		NP
	- ¼	49	NW 6	—— ——	1½ L.			
	- ½	47	N 4	Omtr. helder				
19	- 1	50	NO 6	Betrokken		1 ♑		☌ ♄ ☿
	- 2½	41	ONO 3	Geh.bet. bet.				
	- 2¾	39	NO 4	Omtr. helder				
20	- 2½	46	ONO 6	—— ——		15	□ 22	☌ ♃ ☿
	- 2½	44	NO 6	Bet. geh.bet.				
	- 2¼	41	ONO 4	Omtr.helder				
21	- 2¼	45	—— 6	Bet. geh. bet.		29		
	- 2¼	46	—— 7	—— ——				
	- 2	43	—— 4	Omtr. helder				
22	- 2	48	—— 5	—— ——		12 ♒		
	- 2	43	—— 6	Betrok. held.				
	- 1½	41	—— 5	Helder				
23	- 1½	45	—— 6	Betrokken		25		
	- 1½	44	OtN 4	Zeer betrok.				
	- 1½	42	ONO 4	Geheel betr.				
24	- 1¾	45	—— 4	—— ——		7 ♓	☍ ♂ 3	
	- 2¼	43	—— 2	—— ——				
	- 2½	43	NO 2	—— ——				
25	- 2½	47	—— 2	Zeer betrok.		19		♌
	- 2¼	45	0	Geh. betrok.				
	- 2	45	OZO 2	——				
26	- 1¾	50	ZO 2	Zeer betrok.		1 ♈		
	- 1	46	—— 3	—— ——				
	- ¼	45	ZZW 3	Geh. b. nevel				
27	30. -	47	—— 3	Nevel.		13	☍ ♄ 18	
	30. -	46	WZW 1	Motr.omt.h.				
	- ½	46	0	Motregen	¾ L.			
28	- 1¼	51	NO 3	Zeer betrok.		25	☍ ☉ 21	
	- 3¼	42	—— 4	Omtr. helder			☍ ☿ 23	
	- 3½	41	NNO 1	—— ——				
29	- 3½	45	OZO 2	Betrok. held.		7 ♉		
	- 1½	36	—— 3	Helder				
	29.10½	30	—— 4	—— ——				
30	- 8	40	—— 4	—— ——		19		
	- 5½	42	Z 5	—— ——		-		
	- 3½	40	ZtO 4	Nevel	¾ L.			
31	- 3	46	—— 4	Zeer betrok.		1 ♊		
	- 2¾	43	Z 3	——				

Gemiddelde Barrometer	29 D.	11 Lyn.
Gemiddelde Thermometer		47 Gr.
't Gevallen Water		34½ Lyn.
't Uitgewaeſemde		15½ Lyn.
Dagelykſche kragt der Wind		5

NOVEMBER, 1746.

Dag	Barro-meter	Ther-mom	Kr. en St. der Wind		Lugtsgesteld-heit.	Reg. in lyn.	Adspect. van Maen en Plan. gr.	uuren	uuren.
	29. 1½	43	ZZO	6	Zeer betrok.				
1	- 1½	46	ZO	6	Betrokken		13	☍ ♃ 7	☌ ☉ ☿ 4 sup.
	- 3	42	ZZW	4	Geh. betrok.				
	- 3½	33	Z	3	Omtr. helder				
2	- 3¼	44	ZZO	4	———		25	☍ ♀ 2	VP
	- 5	41	NW	2	Zeer b.om.h.				
	- 6	40	ZW	2	Reg. zeer be.	¾ L.			
3	- 6¾	44	——	2	Zeer betrok.		7 ♋		
	- 6¾	39	ZtO	6	———				
	- 3¼	37	ZZO	10	Regen	3¼ L.			
4	- 2	41	ZtO	8	———		19		
	- ¼	45	Z	8	Reg. zeer be.	4 L.			
	- 2	42	W	2	Regen betr.	1¼ L.			
5	- 2¾	45	ZW	4	Zeer betrok.		1 ♌	□ 22	
	- 3¾	37	ZO	3	Betr. helder				
	- 5	35	——	3	Helder				
6	- 5½	41	——	4	Z. b. omt. h.		15		
	- 3½	41	——	4	Geh.bet.reg.				
	- 5½	43	NW	2	Reg. betrok.	½ L.			
7	- 7	46	WtN	4	Betr. regen		28		
	- 10½	43	NW	6	Reg. om.hel.				
	30. 2	38	N	2	Regen mist	2¾ L.			
8	- 3½	46	——	2	Omtr. helder		12 ♍	☌ ♂ 9	☋
	- 4¾	34	ZO	3	Betrok. mist				
	- 5	34	——	1	Zeer betrok.				
9	- 5½	42	——	2	———		26		
	- 5¾	38	——	3	Zeer b.om.h.				
	- 5¾	37	ONO	3	Omtr. helder				
10	- 5¼	42	——	4	Geh. betrok.		10 ♎	☌ ♄ 12	
	- 4½	40	OtN	6	Bet. g. h. bet.				
	- 2¼	39	ONO	7	Geh.bet.nev.				
11	- 1½	41	——	6	Geheel betr.		25		
	- 1¼	41	——	6	———				
	- 1	38	OtZ	4	Helder				
12	- 1¼	43	OZO	4	Betrok. hel.		10 ♏	☌ ☉ 16	
	- 1½	39	ONO	5	Helder				
	- 2¼	38	O	4	———				
13	- 2½	43	——	4	Zeer betrok.		26	☌ ☿ 16	
	- 3¼	40	OtN	6	Geheel betr.				
	- 3¼	38	OtZ	4	———				
14	- 3½	38	OZO	4	———		11 ♐	☌ ♃ 15	NP
	- 4	34	OtZ	4	———				
	- 4	32	ONO	5	———				
15	- 3½	32	——	5	———		26		
	- 4	31	——	6	———				
	- 3½	30	NO	4	———				
16	- 3½	33	ONO	4	Geh.be.z.be.		10 ♑	☌ ♀ 11	
	- 3	30	——	4	Betr. mist				

NOVEMBER, 1746.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind		Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. van Maen en Plan		
							gr.	uuren	uuren.
	30. 1½	29	ONO	2	Mist				
17	- 1	34	OtN	1	———		24		
	29.11½	42	WNW	2	———				
	- 10¾	43	NW	4	Mist nevel				
18	- 10¾	42	——	2	Motr. geh.b.		8 ♒		
	- 9¾	43	——	3	Bet. geh.bet.				
	- 7½	46	W	4	Regen	1¾ L.			
19	- 7½	44	NW	4	Reg. geh.be.		21	□ 12	
	- 8	37	——	4	Reg.om.hel.	¾ L.			
	- 8½	35	——	2	Omtr. helder				
20	- 8½	41	W	2	———		4 ♓		
	- 7½	37	WZW	3	Betrok. reg.				
	- 6½	36	Z	4	Reg. zeerbet.	4 L.			
21	- 6½	36	——	4	Betrokken		16		♌
	- 6	34	ZO	3	Bet. geh.bet.				
	- 5¼	31	O	2	Omtr. helder				
22	- 5¼	35	ONO	4	———		28	☍ ♂ 6	
	- 5½	31	OtN	2	Betrokken				
	- 5½	30	O	2	Mist betrok.				
23	- 5½	33	OZO	3	Mist		10 ♈		
	- 6	35	——	2	Regen mist	1½ L.			
	- 6	34	ONO	4	Mist				
24	- 6½	37	——	6	Geh. betrok.		22	☍ ♄ 4	
	- 7½	33	——	8	———				
	- 8	33	O	8	———				
25	- 8½	32	ONO	7	———		4 ♉		
	- 9	33	——	6	———				
	- 9¾	30	——	6	———				
26	- 10½	34	NO	5	Betrok.held.		16		
	- 11¼	31	ONO	2	Bet. geh. bet.				
	30. ¾	29	NO	1	Mist				
27	- 1	33	WZW	2	Helder		28	☍ ☉ 16	
	- 1¾	32	ZtW	2	Zeer b.om.h.				
	- 2	30	ZZW	3	Geheel betr.				
28	- 1¾	31	——	3	———		10 ♊	☍ ☿ 3	☌ ♃ ☿
	- 2	30	——	1	———				V-P
	- 1	24	ZZO	3	Helder				
29	- ½	28	——	4	Omt. h. z. b.		22	☍ ♃ 6	
	29.11	26	ZW	4	Mist geh.bet.				
	- 9	28	ZtW	5	Geheel betr.				
30	- 7½	30	ZtO	6	———		4 ♋		
	- 4¾	32	ZZW	4	Geh. betr.sn.				

Gemiddelde { Barrometer	29 D. 9½	Lyn.
Gemiddelde { Thermometer	37	Gr.
't Gevallen Water	20½	Lyn.
't Uitgewaessemde	13½	Lyn.
Dagelykse kragt der Wind	4	

DECEMBER, 1746.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind	Lugtsgesteldheit	Reg. in lyn	Adspect. van Maen en Plan gr.	uuren	uuren
	29. 4½	35	W 3	Betr hagel				
1	- 5¼	37	WNW 4	Bet. hag.reg.		16	☍ ♀ 9	
	- 6¾	34	WtN 4	Reg. omt. h.				
	- 4½	33	ZZO 6	Geh. b.nevel				
2	- 3	37	—— 6	Motregen		29		
	- ¾	39	—— 9	Reg.geh bet.	1 L.			
	28.11¾	44	ZtO 8	Geh.bet.reg.				
3	- 10¾	44	OZO 10	————		12 ♌		
	29. ¾	40	ZZW 8	Reg. hag.be.	2½ L.			
	- ¾	39	—— 8	Omtr. helder				
4	- 1½	43	WtZ 8	Bet.geh. bet.		24		
	- 6	43	—— 8	Geh. betrok.				
	- 9½	38	WtN 2	Helder				
5	- 10½	39	ZW 3	————		8 ♍	□ 11	☋
	- 11½	35	—— 2	————				
	- 10½	27	ZO 3	————				
6	- 8½	35	—— 3	————		21		
	- 7	32	ZZO 5	————				
	- 6	35	ZZW 5	Geh.bet.nev.				
7	- 6¼	39	WZW 6	Miſtig		5 ♎	☌ ♂ 10	
	- 7½	36	ZZW 4	Motreg. miſt				
	- 7¼	35	ZW 4	Regen held.	¾ L.			
8	- 6½	36	ZZW 4	Zeer b.om.h.		19	☌ ♄ 11	
	- 5½	35	ZZO 2	Geh.bet.miſt				
	- 6	37	NO 4	Regen	2¼ L.			
9	- 9¾	38	—— 5	Motregen		4 ♏		
	- 10¾	36	NNO 2	Motr. geh.b.				
	- 11	34	WtN 2	Miſt				
10	- 11	36	ZW 2	————		19		
	- 11½	36	ZZW 2	————				
	- 11¼	3[illegible]	ZW 2	————				
11	- 9½	35	Z 4	————		4 ♐		
	- 7¼	36	—— 6	Miſt geh.bet.				
	- 7¾	35	ZZW 7	Geheel betr.				
12	- 9¾	37	ZtO 4	————		19	☌ ☉ 2	N P
	- 9¾	35	Z 4	Miſt helder			☌ ♃ 5	
	- 9	36	ZZO 6	Betrokken				
13	- 8	39	—— 6	————		4 ♑		
	- 8	40	—— 8	Bet. geh. bet.				
	- 9	39	ZtO 4	Regen	2 L.			
14	- 10	41	ZW 4	Motr. geh. b.		19	☌ ♀ 14	
	- 10½	41	—— 5	Bet. geh. bet.				
	- 10½	39	ZtW 4	Betrokken				
15	- 9½	40	—— 4	Omtr. helder		3 ♒		
	- 9	41	WZW 3	Reg. geh.be.	1 L.			
	- 9	40	ZW 4	Geheel betr.				
16	- 9½	44	WZW 5	Motregen		16		
	- 10½	43	ZW 7	Geh.b.motr.				

WAARNEMINGEN

DECEMBER, 1746.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. van Maen gr.	uuren.	en Plan. uuren.
	29. 10½	44	ZW	6	Regen betr.	1 L.			
17	- 10¾	45	WZW	4	Betrokken		0 ♓		
	- 11½	40	ZW	4	Betrok. held.				
	- 11	41	——	4	Geheel betr.				
18	- 11	43	——	4	Omtr. helder		12		☌ ☉ ♃ ☊
	30. -	41	——	4	Reg. omtr. h.	2 L.			
	29. 11¼	40	——	6	Geh. betrok.				
19	- 10	43	——	10	——		25	□ 6	
	- 9¼	46	——	12	——				
	- 9½	45	WtZ	5	——				
20	- 9¾	43	W	4	Zeer betrok.		7 ♈	☍ ♂ 9	
	- 6	43	ZZW	5	Reg. zeer b.				
	- 5	39	WNW	12	Regen	4 L.			
21	- 7	44	WtN	10	Reg. betrok.		19	☍ ♄ 16	
	- 11	42	WNW	6	R. z. b. o. h.	1½ L.			
	30. -	41	W	3	Geheel betr.				
22	29. 11	43	WZW	4	Zeer betrok.		1 ♉		
	- 10	45	ZW	8	Geh. betrok.				
	- 8¾	43	——	8	Regen	1½ L.			
23	- 8	43	——	8	——		13		
	- 4¼	42	ZZW	8	——	3½ L.			
	28. 9¾	39	WZW	10	Reg. hagel	4¼ L.			
24	- 10½	40	W	8	Reg. betrok.		25		☿ Retr.
	29. ¾	39	——	6	Reg. hag. be.				
	- 3	39	WtN	6	Regen	2 L.			
25	- 4	41	W	6	Betrokken		7 ♊		
	- 3	40	ZZW	10	Bet. geh. bet.				
	- 1	46	W	8	Reg. betrok.	3 L.			
26	- 3	46	WtN	9	Hag. reg. o. h.		19	☍ ♃ 17	VP
	- 6½	45	WtZ	7	Omtr. hel. z. b.				
	- 6½	46	WZW	8	Reg. geh. be.	1½ L.			
27	- 7½	47	——	8	Zeer betrok.		1 ♋	☍ ☉ 10	♀ Retr.
	- 9	46	——	8	Bet. geh. bet				
	- 9	46	ZW	9	Reg. geh. be.	¼ L.			
28	- 9½	47	——	8	Geh. betrok.		13	☍ ☿ 12	
	- 8	44	——	6	——				
	- 11	38	NtW	4	Regen held.	5 L.			
29	30. 1½	44	NW	4	Helder		26	☍ ♀ 14	
	- 3¾	39	——	2	Helder betr.				
	- 2½	38	ZW	5	Betrokken				
30	- 1¾	44	WZW	6	Omtr. helder		9 ♌		
	- 3¼	43	WtZ	4	G. b. zeer b.				
	- 2¼	43	ZW	6	Geheel betr.				
31	- 2	45	WZW	6	——		21		☌ ☉ ☿ inf
	- 1½	43	——	6	——				

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 8½ Lyn.
Thermometer 40¼ Gr.

't Gevallen Water 39½ Lyn.

't Uitgewaessemde 7 Lyn.

Dagelyksche kragt der Wind omtr. 6

OP ZWANENBURG.

JANUARY, 1757.

Dag.	Barro-meter.	Ther-mom.	Kr. en St. der Wind.		Luchtgesteld-heit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen en	uuren.	Plan. uuren.
	30. 1	35	NO	2	Geh.bet.mist					
1	30.	40	NtO	1	Zeer betrok.		28			
	30.	34	NO	6	———					
	30.	28	O	6	Helder					
2	29.11	30	—	8	———		10 ♊	☍ ♀	6	
	- 11	24	—	9	———					
	- 10½	24	—	8	———					VP
3	- 11	28	—	6	———		21			
	30.	24	—	6	———					
	- ½	26	—	4	Geh. betrok.					
4	- ½	32	—	6	———		3 ♋	☍ ♂	5	
	- 1½	24	—	4	Helder			☍ ☿	18	
	- 2	26	—	4	Geh. betrok.					
5	- 2	28	—	6	Helder		15	☍ ☉	1	☌ ☉ ☿ 5
	- 4	23	—	4	———					
	- 4	27	—	6	Geheel betr.					
6	- 4	30	—	6	Helder		27			
	- 5	21	—	8	———					
	- 4	15	—	6	———					
7	- 3¾	19	—	6	———		9 ♌	☍ ♄	1	
	- 3	14	—	6	———					
	- 2	11	—	4	———					
8	- 1¼	14	—	4	———		21			
	30.	12	—	2	———					
	29.11	14	—	2	Geh. betrok.					
9	- 11	17	—	3	Zeer betrok.		3 ♍			
	- 11	11	—	3	Geh. betrok.					
	- 9½	15	—	4	———					
10	- 9	21	ZO	5	———		15			
	- 7½	23	—	4	———					
	- 6	24	—	4	———					
11	- 5½	24	—	4	———		28			☊ 4
	- 5	28	—	4	———					
	- 5½	29	OtZ	2	———					
12	- 6	32	ZO	2	———		11 ♎	□	23	
	- 5	29	—	4	———					
	- 3	26	—	4	———					
13	- 1½	30	—	4	Betrokken		24			
	- 1	29	OtZ	4	Geh. betrok.					
	- 1	33	ZO	4	———					
14	- 1	36	—	4	———		8 ♏	☌ ♃	8	
	- 1	33	—	4	———					
	- 2½	36	—	4	———					
15	- 3½	37	—	3	———		22			
	- 5½	33	NO	2	———					
	- 6	32	—	1	———					
16	- 6¾	35	—	1	———		6 ♐			
	- 8½	31	N	2	Helder					

WAARNEMINGEN

JANUARY, 1757.

Dag.	Barrometer,	Thermom:	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit,	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren.	en Plan. uuren.
	29. 9	29	ZW	2	Geheel betr.				
17	- 9	33	——	2	Omtr. helder		21	☌ ♀ 22	
	- 8	24	ZO	4	Helder				
	- 7	23	——	4	———				
18	- 6½	30	——	4	Geh. betrok.		6 ♑	☌ ♂ 20	NP
	- 6½	31	——	4	———				
	- 4½	34	ZtW	8	———				
19	- 3	36	ZW	10			21	☌ ☉ 17	
	- 2½	36	W	10	Regen held.	1			
	- 2½	38	WtZ	8	Geheel betr.				☌ ♄ ☿ 21
20	- 3	40	W	8	———		6 ♒	☌ ☿ 7	
	- 4	37	WtN	10	———			☌ ♄ 10	
	- 6½	34	——	8	Helder				
21	- 6½	38	W	6	Geheel betr.		21		
	- 3½	33	ZO	4	Zeer betrok.				
	- 1	32	NO	6	———				
22	- 3½	33	NW	4	Helder		5 ♓		
	- 3½	32	——	4	———				
	- 7½	28	ZW	4	Geh. betrok.				
23	- 7	36	——	6	———		20		
	- 4	32	——	6	———				
	- 4	32	NtW	4	Omtr. hel. sn.	1			
24	- 4½	37	WtN	4	Omtr. helder		3 ♈		☋ 1
	- 4	29	——	4	Sneeuw hel.	1			
	- 10	34	W	8	Zeer bet. reg.	2			
25	- 9	38	ZW	4	———		17		
	- 9	34	——	4	Reg. zeer b.	½			
	- 6½	37	——	8	Zeer bet. reg.	1½			
26	- 8	36	WtN	10	Zeer betrok.		29	□ 16	
	- 10½	31	W	2	Helder				
	28. 11½	34	ZW	2	Omtr. helder				
27	29.	35	——	2	Geh. betrok.		12 ♉	☍ ♃ 6	
	29. 1	33	——	4	———				
	- 2¾	33	W	2	Helder				
28	- 4	35	ZW	4	Zeer betrok.		24		
	- 3½	35	ZO	4	———				
	- 2¾	35	OtZ	2	Zeer bet. sn.				
29	- 2	37	NNW	2	———		6 ♊		
	- 4	33	W	2	———				
	- 6	33	——	2	Geheel betr.				
30	- 7	36	——	2	———		18		
	- 9	31	NW	2	———				
	- 10	17	——	2	Helder				
31	- 11	28	WtN	2	Omtr. helder		0 ♋	☍ ♀ 9	☌ ☉ ♄
	30.	19	ZO	2	———				

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 7½ Lyn.
Thermometer 29¼ Gr.

't Gevallen Water 7 Lyn.

't Uitgewaessemde, wegens Vorst onzeker.

Dagelyksche kragt der Wind 4½

FEBRUARY, 1757.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn	Adspect. van Maen gr.	en Plan uuren		uuren
	30. ½	18	NW	1	Zeer betrok.					
1	- 1	28	N	1	——		12 ♋			VP
	- 1	16	NW	2	Helder					
	- 2½	18	N	2	——					
2	- 3	20	——	2	——		24	☍ ♂	15	
	- 3	14	——	2	Geheel betr.					
	- 2	14	——	2	Helder					
3	- 1½	22	NO	2	——		6 ♌	☍ ♄	12	
	- ½	24	——	1	Geheel betr.			☍ ☉	19	
	29.11	16	NtO	2	Helder					
4	- 11	30	ZtW	2	Geh. betrok.		18			
	- 11	18	ZO	2	Helder					
	- 10	19	——	4	——					
5	- 9¾	30	——	6	Omtr. helder		0 ♍	☍ ☿	8	
	- 9	32	——	4	Zeer betrok.					
	- 9	33	Z	4	——					
6	- 8½	36	ZtW	6	——		13			
	- 5½	39	——	6	——					
	- 5½	38	ZW	6	--- Regen	1				
7	- 5½	37	——	5	Mist donker		25			
	- 4	37	——	6	Zeer bet.reg.	¾				
	- 3½	38	——	6	——					
8	- 4	43	WZW	8	Regen betr.		8 ♎			
	- 3½	39	ZW	6	Zeer betrok.					
	- 7½	38	NW	4	Geheel betr.					
9	- 9	37	WtN	6	Omtr. helder		21			
	- 9	38	W	8	Zeer betrok.					
	- 10	37	NW	6	Reg. betrok.	¼				
0	30.	40	——	6	Helder		4 ♏			☊
	- 1	33	——	1	——					
	- 2	30	——	2	——					
1	- 2	35	ZO	2	Zeer betrok.		18	☌ ♃	2	
	- 3	30	——	2	Geheel betr.			□	9	
	- 3	29	ZW	2	——					
2	- 3¾	34	——	2	Betrokken		2 ♐			
	- 4	35	——	2	Geh. betrok.					
	- 2½	35	——	4	——					
3	- ½	39	——	6	Betrokken		16			☿ Retr.
	29.10½	39	——	10	Geheel betr.					
	- 10	39	NW	8	——					
4	- 10	41	——	10	Zeer betrok.		1 ♑			
	- 9¾	35	——	10	--- Betrokk.					
	30. 1	32	——	2	Omtr. helder					
5	- 2	37	——	2	Geh. betrok.		16			
	- 2	37	——	4	——					
	- 3½	37	WtN	1	——					
6	- 3½	44	W	2	Omtr. helder		30	☌ ♀	0	
	- 4	38	ZW	2	Geheel betr.			☌ ♂	21	

WAARNEMINGEN

FEBRUARY, 1757.

Dag.	Barrometer	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. van Maen en Plan. gr.	uuren	uuren.
	30. 3½	40	W t Z 4	Geh. betrok.				
17	- 4	44	W t N 4	———		15 ♒	☌ ♄ 1	NP
	- 4¾	39	W 1	Zeer betrok.				
	- 4¾	39	Z W 4	Betrokken				
18	- 4½	39	— 4	Geh. betrok.		29	☌ ☉ 1	☌ ♄ ♂ 5
	- 3	39	— 4	Helder			☌ ☿ 12	
	- 2	35	— 2	———				
19	- 2	41	— 4	———		14 ♓		
	- 2	36	— 4	———				
	- 1½	37	— 4	Mist betr.				☌ ☉ ☿ inf.
20	- 1½	38	— 4	Geh. betrok.		28		23
	- 1	40	— 4	Helder				
	- 1	39	— 4	Geh. betrok.				☋
21	- 1¾	43	— 4	———		12 ♈		
	- 2	37	— 4	———				
	- 1½	40	— 4	Helder				
22	- 2	44	W t Z 6	Geheel betr.		25		
	- 1	43	W t N 6	Helder				
	- 1½	40	Z W 6	Betrokken				
23	- 1½	48	— 6	Omtr. helder		8 ♉	☍ ♃ 6	
	- 1½	40	— 2	Helder				
	29. 11	39	Z t W 6	Omtr. helder				
24	- 10	49	Z Z W 8	Betrokken		21		
	- 11	40	Z W 4	———				
	- 11	44	— 6	———				
25	- 10	46	— 6	———		3 ♊	□ 9	
	- 9	44	— 12	———				
	30.	43	W t Z 6	———				
26	- ¼	45	— 4	Geh. betrok		15		
	29. 10	40	Z W 6	Zeer ber. reg.	1			
	- 10	39	— 6	Regen held.	1			
27	- 11½	44	W 10	Omtr. helder		27		
	30. 3	38	N W 6	Helder				
	- 4	37	— 2	———				
28	- 4½	44	W t Z 6	Zeer betrok.		9 ♋		VP
	- 2½	38	Z W 6	— Regen	1			

Gemiddelde	Barrometer 30 D.	⅛	Lyn.
	Thermometer	36	Gr.
't Gevallen Water		5	Lyn.
't Uitgewaessemde		6	Lyn.
Dagelykse kragt der Winden		4½	

MAART, 1757.

Dag.	Barrometer.	Thermom	Kr. en St der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg in lyn.	Adspect. van Maen en Plan. gr	uuren	uuren.
	30. 2	44	WtN 4	Geheel betr.				
1	- 2	47	—— 6	————		21 ♋		☌ ♄ ♀ 2
	- 3	44	WtZ 4	————				
	- 2½	43	W 6	Helder				
2	- 2¾	49	WNW 8	————		3 ♌		☌ ♂ ☿ 0
	- 2½	43	ZW 6	————				
	- 1	38	WtZ 6	Zeer betrok.			☍ ☿ 2	
3	- ¼	43	—— 6	————		15	☍ ♄ 3	
	29.10	39	—— 6	--- Regen	5		☍ ♂ 5	
	- 8¼	39	WtN 6	Zeer betrok.			☍ ♀ 7	
4	- 9	43	—— 6	Helder		27		
	- 9	33	NW 4	————				
	- 10	34	—— 6	Omtr. helder				
5	- 10	39	—— 6	Zeer betrok.		9 ♍	☍ ☉ 12	♃ Dir.
	- 11¾	36	—— 8	————				
	30.	35	—— 4	--- Sneeuw				
6	30. ½	39	—— 6	Zeer betrok.		22		
	30. 1	34	—— 4	Helder				
	29.11	34	WtN 3	Zeer betrok.				
7	- 10	41	N 5	————		5 ♎		☿ Dir.
	- 11	32	NtO 6	Helder				
	30. ½	29	NO 6	Zeer betrok.	——			
8	- ¾	33	OtN 2	Omtr. helder		18	☌ ♃ 20	☊
	29.11¼	29	OtZ 4	Helder				
	- 8½	26	—— 6	Geh. betrok.				
9	- 5	32	ZO 6	Betrokken		1 ♏		
	- 6½	27	—— 4	Helder				
	- 6½	25	OtZ 2	Omtr. helder				
10	- 7	37	O 4	————		15		☌ ♀ ☿ 3
	- 9	28	—— 2	Helder				
	- 11	27	NO 2	Zeer betrok.				
11	- 11½	35	ZO 2	Geheel betr.		29		
	- 11	35	ZW 4	Zeer betrok.	——			
	- 10½	37	WtZ 6	————				
12	- 10½	42	WtN 7	————		13 ♐	□ 18	
	- 9	40	W 6	————				
	- 8½	50	—— 4	————				
13	- 9	42	WtZ 5	Geh.bet.reg.		27		
	- 8¼	42	—— 2	Zeer bet.reg.	1			
	- 6	45	—— 6	————	1			
14	- 5	46	W 8	Omtr. helder		11 ♑		NP
	- 8	40	NW 6	Reg.omtr.h.	1½			
	- 7	40	W 6	Reg. betrok.	¾			
15	- 4½	40	ZW 6	Zeer bet. reg.		15		
	- 6	39	WtN 8	————	2			
	- 1¼	39	NW 6	————	1¼			
16	- 3½	43	—— 6	Zeer betrok.		9 ♒	☌ ♄ 11	☌ ♂ ☿ 1
	- 7	36	—— 4	————				

WAARNEMINGEN
MAART, 1757.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspecten van Maen gr.	uuren	en Plan. uuren
	29.10	35	NO 2	Zeer betrok.			☌ ☿ 6	
17	30.	39	—— 6	Geheel betr.		24	☌ ♂ 16	
	- 2	33	—— 1	Helder			☌ ♀ 20	
	- 2	35	ZW 4	Omtr. helder				
18	- 1¾	43	—— 4	Geheel betr.		8 ♓		
	- 1½	41	—— 6	Zeer betrok.				
	- 1	42	WtZ 6	——				
19	- 1	44	—— 6	——		22	☌ ☉ 13	o
	29.11½	43	—— 6	——				
	- 10	43	—— 4	Reg. betrok	¼			
20	- 9	42	NW 3	Geheel betr.		6 ♈		
	30.	38	ZW 4	Reg. betrok.				
	29.11	42	WtZ 8	Zeer betrok.				☋
21	- 11	46	—— 12	——		20		
	- 11	44	W 10	——				
	- 10	44	WtZ 10	——				
22	- 9½	45	—— 10	——		3 ♉		
	- 11½	40	ZW 2	Regen held.	1			
	30. ¼	39	—— 4	Geheel betr.				
23	29.11	46	—— 6	——		16	☍ ♃ 3	
	- 5½	46	—— 9	Regen betr.	¼			
	- 6½	43	WtZ 8	Helder				
24	- 9	46	W 8	——		28		
	- 10	43	ZW 6	Zeer betrok.				
	- 7¼	46	WtZ 8	——				
25	- 6½	50	ZW 10	Omtr. helder		11 ♊		
	- 8½	42	WtZ 8	Helder				
	30. ½	40	WtN 6	Zeer betrok.				
26	- 2	45	—— 4	Helder		23		
	- 2¼	40	ZW 4	——				
	- 1	43	ZtW 6	Geheel betr.				
27	- 1	51	—— 6	Helder		5 ♋	□ 5	VP
	29.10	45	ZW 4	——				
	- 9	45	Z 4	——				
28	- 8	52	ZW 4	Zeer betrok.		17		
	- 8	45	—— 4	--- Regen	2½			
	- 7	47	ZO 4	Zeer betrok.				
29	- 6	53	ZW 6	——		29		
	- 7	41	—— 4	Helder				
	- 9	41	—— 4	——				
30	- 9	46	—— 4	Zeer betrok.		10 ♌	☍ ♄ 9	
	- 8½	45	—— 6	--- Regen	1			
	- 6	49	WtZ 6	Geheel betr.				
31	- 7	52	—— 6	Zeer betrok.		23		
	- 9	43	ZW 4	——				

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 10 L. circa
Gemiddelde { Thermometer 40⅔ Gr.
't Gevallen Water 18½ Lyn.
't Uitgewaesemde 11 Lyn.
Dagelyksche kragt der Wind ruim 5

APRIL; 1757.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. der Wind.	St. der Wind.	Luchtgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen	uuren.	en Plan.	uuren.
	29. 4[illegible]	49	Z	6	Zeer betrok.						
1	- 4	52	ZO	4	Geh.bet.reg.		5 ♍			☌ ♂ ☿	9
	- 2¾	45	ZW	6	———	3¾					
	- 2½	41	WtZ	12	———	1¼		☌ ♂	2		
2	- 5	45	W	12	Zeer betrok.		17				
	- 3½	43	OtN	4	———			☌ ☿	3		
	- 6	43	WtN	4	Geh.bet.reg.	½		☌ ♀	7		
3	- 8	45	———	8	Geh. betrok.		0 ♎				
	- 8½	38	WtZ	4	Zeer betrok.						
	- 11	42	NW	4	Omtr. helder						
4	30.	47	———	5	Zeer betrok.		14	☍ ☉	2	☊	6
	- 3½	39	———	4	Helder						
	- 4	43	———	4	Omtr. helder						
5	- 2½	49	———	2	Betrokken		27				
	- 4¾	46	W	2	———						
	- 4½	44	Z	4	———						
6	- 4¼	55	ZW	4	Geh. betrok.		11 ♏	☌ ♃	5		
	- 4	48	———	2	———						
	- 3¼	48	———	4	———						
7	- 3	54	WtZ	4	———		25				
	- 2½	46	ZW	4	Regen betr.	½					
	- 2½	48	NW	2	Geheel betr.						
8	- 3	57	———	1	Betrokken		9 ♐				
	- 3¼	46	NO	1	Helder						
	- 2¼	50	OtZ	2	Geh. betrok.						
9	- 1¾	59	ZW	4	———		23			NP	
	29. 11	50	NO	1	Helder						
	- 7	52	ZtW	4	Omtr. helder						
10	- 6	60	ZW	5	———		7 ♑				
	- 5	48	———	7	Betrok.regen	½					
	- 4	44	WtN	4	———	½					
11	- 4¼	47	W	6	Zeer betrok.		22	□	0		
	- 3	45	ZW	6	Helder						
	28. 8	47	———	6	Zeer bet. reg.	4					
12	- 8½	42	———	6	———		6 ♒				
	- 7	42	———	6	———	2					
	- 11	44	NW	6	Reg. zeer be.	¾					
13	29. ½	44	WtN	8	Bet. regen		20	☌ ♄	1		
	- 2	43	W	8	Zeer bet.reg	¼					
	- 3	44	———	6	Betrokken						
14	- 3	44	———	5	Zeer betrok.		4 ♓			☌ ♀ ☿	10
	- 5	43	———	2	———						
	- 2½	44	WtN	4	Zeer betrok.						
15	- 8½	48	———	4	Helder		18	☌ ♂	12		
	- 9	44	ZW	4	———						
	- 8½	43	ZtW	4	Omtr. helder						
16	- 8	56	Z	2	———		1 ♈	☌ ☿	8		
	- 6	48	O	2	Geh. betrok.			☌ ♀	12		

WAARNEMINGEN
APRIL, 1757.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren	en Plan uuren.
	29. 5	48	ZO	4	Geh. b. stofr.				
17	- 4½	48	Z	10	--- Regen	2	15 ♈		☋
	- 8	46	ZW	9	Omtr. helder				
	- 9½	47	——	4	Helder				
18	- 10½	57	ZZW	4	Omtr. helder		28	☌ ☉ 1	
	- 11½	48	NO	2	Helder				
	- 11	51	O	2	————				
19	- 11	68	——	2	————		11 ♉	☍ ♃ 15	
	- 9½	56	OtZ	4	————				
	- 10	56	ZW	2	Geh. betrok.				
20	10½	63	ZtW	2	Helder		23		
	- 9¾	54	——	2	Zeer betrok.				
	- 8	51	OtN	4	Betrokk.reg.	½			
21	- 7	58	ZO	4	————		6 ♊		
	- 7	58	ZtW	8	Regen helder	1½			
	- 6½	43	ZW	9	Zeer bet. reg.	½			
22	- 8¼	48	WtZ	6	Zeer betrok.		19		
	- 8¾	46	NtO	4	————				
	- 8½	46	N	1	Betrokken				
23	- 9	47	NO	2	Zeer betrok.		1 ♋		
	- 10	47	NtO	4	Betrokken				
	- 10½	44	NO	2	Zeer bet.reg.	½			
24	- 9	50	——	0	Omt. helder		13		
	- 11	43	ZW	2	Geheel betr.				
	- 11	46	——	6	Omtr. helder				
25	- 10	54	——	7	Zeer betrok.		25		VP
	- 11	56	WtZ	6	Geheel betr.				
	30. ¼	51	NO	1	————				
26	- 1	60	OtN	2	Omtr. helder		6 ♌	□ 0	
	- ¼	52	——	4	Helder				
	30.	51	——	1	————				
27	29.11½	67	O	1	————		18	☍ ♄ 5	
	30.	51	NW	1	Omt. helder				
	- 1	52	——	1	Helder				
28	- 1	66	NO	1	————		0 ♍		
	- 1	52	——	2	————				
	- 1	55	ZO	1	————				
29	- ½	65	NW	2	————		13		
	30.	56	——	1	————				
	29.11	56	NO	1	————				
30	- 11	66	ZO	4	————		25		☌ ☉ ☿ 22
	- 9½	58	OtZ	4	————				

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 9 Lyn.
Gemiddelde { Thermometer, circa 50 Gr.

't Gevallen Water 19 Lyn.

't Uitgewaessemde 21 Lyn.

Dagelykse kragt der Winden 4

MAY, 1757.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Luchtgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren.	en Plan. uuren.
	29. 8½	57	O t Z 4	Helder				
1	- 8½	60	N W 4	Geh. betrok.		8 ♎	☍ ♂ 8	
	- 10	52	W 4	———				
	- 10	52	W t Z 2	———				☊
2	- 11	62	Z W 2	Zeer betrok.		22	☍ ♃ 13	☍ ♃ ☿ 7
	- 11½	54	N W 6	———				
	30. 1	49	—— 6	———			☌ ☿ 2	
3	- 2	54	—— 5	———		6 ♏	☌ ♃ 15	☍ ☉ ♃ 14
	- 3	44	—— 2	Geh. betrok.			☍ ☉ 13	
	- 3	48	—— 4	Helder				
4	- 2½	53	—— 6	Zeer betrok.		20		
	- 1	48	—— 8	———				
	29. 11½	47	—— 8	———				
5	- 10½	48	—— 7	Geh. bet. reg.		5 ♐		
	- 11	48	—— 6	Helder reg.	¼			
	- 11	48	—— 6	Geheel betr.				
6	- 11	52	—— 6	———		19		NP
	- 11½	48	—— 6	Zeer betrok.				
	- 11½	45	—— 6	Geheel betr.				
7	- 11½	52	—— 3	Omtr. helder		4 ♑		
	- 11½	48	—— 1	Geheel betr.				
	- 11½	46	—— 1	———				
8	- 11½	49	—— 2	Zeer betrok.		18		
	- 11½	48	—— 2	Geheel betr.				
	- 11½	48	N O 2	———				
9	30.	53	—— 3	———		3 ♒		
	29. 11½	48	—— 2	Zeer betrok.				
	- 10	53	Z O 4	Reg. betrok	¼		☌ ♄ 6	
10	- 9½	55	—— 6	Zeer bet. reg.		16	□ 6	☍ ♃ ♀ 21
	- 9½	52	Z W 6	Reg. zeer be.	1½			
	- 9	52	—— 4	Geh. betrok.				
11	- 9	57	WZW 4	Omtr. helder		0 ♓		
	- 9	55	Z W 4	Geh. betrok.				
	- 9	55	W t Z 8	———				
12	- 9	57	W 7	Zeer betrok.		14		
	- 9	52	Z W 6	———				
	- 10	53	W t Z 6	———				
13	- 9½	60	—— 4	———		28		
	- 9	57	Z W 6	Reg. betrok.	1¾			
	- 9	54	—— 6	Zeer betrok.				
14	- 9	56	—— 9	———		11	☌ ♂ 19	☋
	- 9	52	—— 6	Geh. betrok.				
	- 9½	54	—— 6	———				
15	- 10	58	WZW 6	Betrokken		24		
	- 9	52	Z W 6	Helder				
	- 8¼	49	W 2	Betr. regen	1			
16	- 8½	55	W t N 3	Geh. betrok.		7 ♉	☍ ♂ 12	
	- 8	50	—— 2	———	1¼			

MAY, 1757.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren	en Plan. uuren.
	29. 8½	60	WtN 6	Zeer betrok.			☌ ♀ 2	
17	- 8¼	46	—— 4	--- Regen		20	☌ ☉ 14	
	- 8½	46	—— 4	Reg. betrok.	1¾			
	- 10	48	NW 8	————	1			
18	- 10	49	—— 8	Zeer betrok.		2		
	30. ½	49	WtZ 4	Helder				
	- 1	49	WtN 4	————				
19	- 1	50	—— 4	Geheel betr.		15	☌ ☿ 3	
	- 1	49	ZW 4	————				
	- 1½	53	WtN 6	Helder				
20	- 1½	60	—— 4	Geheel betr.		27		
	- 1½	56	ZW 4	Zeer betrok.				
	30.	56	—— 6	Helder				
21	30.	60	—— 5	————		9 ♋		
	30.	52	—— 2	————				
	30.	55	NW 4	Zeer betrok.				
22	- ½	58	—— 6	Helder		21		
	- ½	50	—— 6	Zeer betrok.				
	30.	51	WtN 6	Geheel betr.				
23	29.11	50	WNW 7	————		3 ♌		VP
	- 8	45	NW 6	--- Regen	2			
	- 8	50	—— 9	Reg.geh.be.	½			
24	- 8¼	52	—— 10	Zeer betrok.		14	☍ ♄ 6	
	- 9	52	N 8	Geheel betr.				
	- 10	48	—— 6	Zeer betrok.				
25	- 10½	56	NNW 6	Omtr. helder		26	□ 17	
	- 11¾	48	ZW 4	Helder				
	- 11½	52	—— 6	Geheel betr.				
26	- 11¾	54	N 7	————		8 ♍		
	30. 1	48	NW 6	————				
	- 2¼	61	O 4	Zeer betrok.				
27	- 2¼	56	OtN 4	Helder		21		
	30. 1	53	—— 4	————				
	30.	53	—— 4	————				
28	29.11	63	ZtW 2	Geh. betrok		3 ♎		
	- 11	58	WtZ 4	Helder				
	- 10½	56	—— 4	Geheel betr.				
29	- 10	64	—— 4	Betrokken		17		
	- 10	56	W 4	————				
	- 10	55	WtZ 3	Betrok. reg.	1¼		☍ ♂ 4	
30	- 10½	60	W 5	Helder		0 ♏		
	- 10½	58	ZW 4	Reg.geh.be.	½		☌ ♃ 16	
	- 9½	56	ZO 6	Geh. betrok.				
31	- 8¼	62	—— 8	Zeer betrok.		14		
	- 7	56	—— 5	Geh. betrok.				

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 10⅔ Lyn.
Thermometer 53 Gr. circa

't Gevallen Water 12 Lyn.

't Uitgewaessemde 27 Lyn.

Dagelyksche kragt der Wind ruim 5

JUNY, 1757.

Dag.	Barrometer	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Luchtgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren.	en Plan. uuren.
	29. 7	56	ZW 7	Zeer betrok.				
1	- 8	58	ZtW 8	Geh. betrok.		29 ♏	☍ ♀ 21	
	- 10¾	54	ZW 4	Helder			☍ ☉ 22	
	- 11	54	WtZ 2	Omtr. helder				
2	30.	61	WtN 4	———		13 ♐		
	- ½	56	NtO 6	Geh. betrok.				
	29.11½	53	NO 6	Zeer bet.reg.	¾			
3	- 11	54	WtN 4	———		28	☍ ☿ 18	NP
	- 10	52	N 8	———	1½			
	- 8½	51	NW 10	———	½			
4	- 8½	53	—— 10	Zeer betrok.		13 ♑		
	- 9	52	—— 8	--- Regen	½			
	- 9	53	—— 2	Reg.zeer.be.	¾			
5	- 9¼	59	—— 4	Zeer betrok.		28		
	- 10	53	—— 4	--- Regen	5			
	- 10	55	—— 2	Reg. geh.be.	4			
6	- 10	58	ZW 3	Geh. betrok.		13 ♒	☌ ♄ 19	
	- 10½	54	—— 4	———				
	- 10½	53	W 5	--- Regen	¼			
7	- 10½	58	WZW 5	Zeer betrok.		27		
	- 11	53	ZW 4	Geheel betr.				
	- 10	53	—— 4	———				
8	- 11½	59	—— 1	Zeer betrok.		11 ♓	□ 13	☌ ☉ ♀ 0
	30.	56	NO 4	Geheel betr.				
	- ¼	57	OtN 4	———				
9	- ½	67	NO 4	Helder		25		☍ ♃ ♂ 1
	30.	50	—— 6	———				
	- ¼	58	—— 6	———				
10	- 1	68	—— 6	———		8 ♈		
	- 1	59	—— 6	———				
	- 1	64	OtN 4	Geh. betrok.				
11	- 1	68	—— 6	Helder		21		☋
	- 1	64	NO 6	Zeer betrok.				
	- 2	63	—— 4	Regen betr.	1¾			
12	- 2	71	—— 6	Zeer betrok.		4 ♉	☌ ♂ 7	
	- 2½	58	—— 6	Geh. betrok.			☍ ♃ 15	
	- 2½	60	—— 4	———				
13	- 2¼	75	—— 4	Helder		17		
	- 1½	58	OtN 6	———				
	- 1½	60	NtO 6	Geh. betrok.				
14	- ¾	67	NO 5	Zeer betrok.		29		
	- 2	56	—— 8	Helder				
	- 1¾	58	—— 6	Geh. betrok.				
15	- 1¾	62	—— 8	Zeer betrok.		11 ♊		
	- 1¼	54	—— 4	Geh. betrok.				
	- 1	55	N 1	———				
16	- 1	64	NW 2	Omtr. helder		24	☌ ☉ 4	☿ Retr.
	- ¼	57	—— 4	Helder			☌ ♀ 7	

WAARNEMINGEN
JUNY, 1757.

Dag.	Barro-meter.	Ther-mom.	Kr. en St. der Wind		Lugtsgesteld-heit.	Reg. in lyn.	Adspect. van Maen en Plan gr.	uuren	uuren.
	29.11½	56	N W	6	Reg. geh.be.	¼			
17	30.	61	——	6	Zeer betrok.		6 ♋		
	30.	56	——	6	Reg. betrok.	¼			
	30.	57	W t N	4	Geheel betr.				
18	- ½	61	——	4	————		17	☌ ☿ 3	
	- 1	54	N W	4	Omt. helder				
	- 1	58	W	2	Helder				
19	- 1	68	W t Z	4	————		29		V P
	- 1½	60	Z W	6	————				
	- 1½	61	——	6	————				
20	- 1½	72	——	6	Omtr. helder		11 ♌	☍ ♄ 20	
	- 1	62	——	3	Zeer betrok.				
	- ½	66	——	5	————				
21	- 1½	64	——	8	Regen betr.		23		
	- 1	61	——	4	Bet. regen	¾			
	- 1	62	Stil		Geh. betrok.				
22	- 1	69	Z W	3	————		5 ♍		
	- 1	60	Z t W	4	————				
	- ½	64	W	5	Zeer betrok.				
23	- ¾	72	W N W	4	Omtr. helder		17		
	- 1¾	58	N t W	6	Geheel betr.				
	- 2½	58	O t N	6	Zeer betrok.				
24	- 3	68	——	4	Helder		29	□ 8	☌ ♀ ☿ 2
	- 3	60	——	4	————				
	- 3	60	——	4	————				
25	- 2½	72	O	4	————		12 ♎		☊
	- 2¼	59	O t N	4	————				
	- 2	69	N t W	4	Zeer betrok.				
26	- 1½	64	N W	4	Omtr. helder		25		
	- ¾	56	——	4	Zeer betrok.				
	29.11½	55	——	4	Zeer bet. reg.	½			
27	- 11½	59	——	5	Betrokk. reg.		8 ♏	☌ ♃ 1	☌ ☉ ☿ c
	- 10	56	——	2	Reg. geh. be.	1¼			
	- 9½	60	——	2	Geh. betrok.				
28	- 9	67	N O	2	————		22	☍ ♂ 2	
	- 9	56	——	4	————				
	- 9	59	O N O	5	Omtr. helder				
29	- 9	68	——	4	————		7 ♐		
	- 9½	62	——	4	Geh. betrok.				
	- 10	62	N	4	Zeer betrok.				
30	- 10	69	N O	4	Geh. betrok		22	☍ ☿ 21	
	- 10	59	N W	4	Helder				

Gemiddelde Barrometer	30	Duim
Gemiddelde Thermometer	59	⅘
't Gevallen Water	18	
't Uitgewaessemde	35	
Dagelykse kragt der Winden	5	omtrent

OP ZWANENBURG.

JULY, 1757.

Dag.	Barro-meter	Ther-mom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Reg in lyn.	Adspect. van Maen en Plan. gr	uuren	uuren.
	29.10	61	ZW	4	Zeer betrok.				
1	- 11	67	WtZ	6	—— ——		7 ♑	☍ ☉ 5	NP
	- 11	67	ZW	6	——			☍ ♀ 20	
	- 11	62	WtZ	6	Geheel betr.				
2	- 11	69	——	7	Omtr. helder		22		
	- 11	61	ZW	1	Zeer betrok.				
	- 11½	60	WtN	4	Regen helder	1½			
3	30.	63	——	6	Helder		7 ♒	☌ ♄ 22	
	- 1	61	WtZ	6	—— ——				
	- 1	61	ZW	6	Geh. betrok.				
4	- 1	68	WtZ	6	——		22		
	- 2½	64	——	6	——				
	- 2½	62	——	4	——				
5	- 2½	69	——	5	——		7 ♓		
	- 2½	60	——	4	Omtr. helder				
	- 2½	63	ZtW	4	Helder				
6	- 2½	75	OtZ	3	——		11		♃ Dir.
	- 1½	68	——	1	Omtr. helder				
	- 1	72	O	1	——				
7	- 1	78	——	1	Geheel betr.		5 ♈	□ 21	
	- 1	63	NW	5	Helder				
	- 2¼	63	NtO	4	——				
8	- 3	73	NO	4	——		18		☋
	- 4	63	——	6	——				
	- 4	62	O	6	——				
9	- 3½	72	OtZ	6	——		1 ♉	☍ ♃ 25	☿ Dir.
	- 3	67	OtN	4	——				
	- 2½	68	O	4	——				
10	- 3	79	——	4	——		14		
	- 2½	68	——	4	——				
	- 2½	70	——	4	——				
11	- 2¾	80	——	4	——		26	☌ ♂ 17	
	- 2½	72	NO	4	——				
	- 2½	70	——	4	——				
12	- 2½	79	——	4	——		8 ♊		
	- 2	72	——	4	——				
	- 1½	71	OtN	4	——				
13	- 1	80	——	4	——		21		
	29.11½	76	——	6	——				
	- 10	73	O	4	——				
14	- 9½	86	——	4	——		3 ♋	☌ ☿ 1	
	- 8½	76	ZO	2	Geh. betrok.				
	- 8½	71	NW	4	Omtr. helder				
15	- 9½	76	W	6	Helder		14	☌ ☉ 19	
	- 9½	71	ZW	6	——				
	- 11½	65	NW	6	Zeer betrok.				
16	30. ½	71	——	6	Omtr. helder		26	☌ ♀ 19	
	- 1	68	——	4	Helder				

JULY, 1757.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect, van Maen en Plan. gr.	uuren	uuren.
	30.	66	Z	6	Geh. betrok.				
17	30.	69	ZW	6	———		8 ♌		VP
	29.11	68	——	8	Helder				
	- 11	69	WtZ	6	Geh betrok.				
18	- 11	72	W	6	Omtr. helder		20	☍ ♄ 20	
	- 11	68	——	1	———				
	- 11	69	Z	2	———				
19	- 11	81	ZO	2	Omtr. helder		2 ♍		
	- 11	71	O	2	Helder				
	- 10½	71	ZO	4	———				
20	- 10	85	Z	2	Omtr. helder		14		
	- 10	73	NO	2	Re. d.bl.z.b.	4½			
	- 7½	71	——	6	———	2½			
21	- 7¾	71	WtZ	8	Geheel betr.		26		
	- 7½	67	ZW	6	Regen bet.	1½			
	- 7¾	60	W	6	Betrok.regen	2			
22	- 8	68	ZW	5	Geh. betrok.		8 ♎		
	- 8	62	——	8	Reg. zeer be.	2			
	- 9¼	62	——	6	Zeer bet. reg.	¼			
23	- 10¾	68	W	6	Zeer betrok.	½	21	□ 19	☊
	- 11½	65	WtZ	6	Helder				
	- 11¾	65	——	4	Geheel betr.				
24	30.	72	WZW	4	Omtr. helder		4 ♏	☌ ♃ 11	
	- ½	67	WtZ	2	Helder				
	- 1	65	ZZW	2	Omtr. helder				
25	- 1	74	WtZ	3	———		17		
	- 1	67	OtN	2	Helder				
	- ¾	70	O	4	Omtr. helder				
26	- ½	84	ZO	2	Geheel betr.		1 ♐	☍ ♂ 17	
	30.	74	OtZ	4	Omtr. helder				
	29.11	69	Z	6	———				
27	- 11	79	ZW	2	Helder		16		
	- 9½	72	NW	4	Zeer betrok.				
	- 9	67	WtN	6	———				
28	- 9	67	NW	6	———		0 ♑		☍ ♄ ♀ 1
	- 9½	60	WtZ	6	Regen betr.	5			
	- 10	61	ZZW	4	Omtr. helder				
29	- 9½	73	ZtO	2	———		15	☍ ☿ 9	
	- 7½	68	O	8	Zeer betrok.				
	- 8	75	WtZ	6	--- Regen	1¾			
30	- 9	72	ZtO	2	Geh. betrok.		0 ♒	☌ ☉ 12	NP
	- 9	67	N	6	———				Ecl.
	- 8½	62	WtN	5	--- Regen	1			
31	- 8½	63	W	6	———		16	☌ ♄ 2	
	- 8	64	——	6	Geheel betr.	2		☍ ♀ 3	

Gemiddelde	Barrometer	29 D. 11½	Lyn.
	Thermometer	68	Gr.
't Gevallen Water		22½	Lyn.
't Uitgewaessemde		42½	Lyn.
Dagelykse kragt der Wind		4½	

OP ZWANENBURG.

AUGUSTUS, 1757.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind		Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn	Adspect. van Maen gr.	uuren	en Plan uuren
	29. 8	64	W	7	Meest betr.				
1	- 8	69	W t Z	6	———		1 ♓		
	- 8	69	Z	5	Betrokken				
	- 8	64	Z W	4	Geh.bet.reg.	¼			
2	- 8	69	Z Z W	5	Meest betr.		15		
	- 8	64	N t O	2	———				
	- 8	55	Z W	6	Omtr. helder				
3	- 8½	66	——	4	———		30		
	- 8¾	64	Stil		———				
	- 8½	63	Z	5	Geheel betr.				☋ 9
4	- 8½	69	——	4	———		14 ♈		
	- 10	64	W t N	4	Helder				
	- 11	64	Z W	4	Omtr. helder				
5	- 11½	72	——	4	———		27		
	30. ¼	66	——	2	Helder				
	- ½	66	Z O	4	———				
6	30. 1	80	Z t O	1	———		10 ♉	☍ ♃ 1	
	- 1	60	N t O	4	———			□ 8	
	- 1	70	O	4	———				
7	- ½	85	——	4	———		23		
	- 1½	72	——	4	———				
	- 2	71	O t N	4	———				
8	- 2	84	——	6	Omtr. helder		5 ♊		
	- 2	72	——	4	Helder				
	- 1½	66	——	4	———				
9	- 1¼	77	N O	5	Betrokken		18	☌ ♂ 19	
	- ½	68	——	6	Helder				
	29.11½	68	——	6	Geheel betr.				
10	- 11¼	76	O t N	6	Betrokken		30		☍ ♄ ☉ 21
	- 10	72	N O	6	Reg.be.d.bl.	¼			
	- 9½	67	——	4	Reg. betrok.	¾			
11	- 10	76	——	4	Geheel betr.		11 ♋		
	- 10½	68	——	8	———				
	- 10½	64	N t O	6	———				
12	- 11½	68	——	6	———		23		☍ ♄ ☿ 0 VP
	30.	63	N W	6	Zeer betrok.				
	- ½	60	——	8	Reg. betrok.	¼			
13	- 1	66	W t N	6	Geheel betr.		5 ♌		☌ ☉ ☿ 13
	- 1	62	N W	2	Helder				
	- 1	60	O t N	2	———			☌ ☉ 11	
14	- 1	70	O t Z	3	Omtr. helder		17	Ecl.	
	30.	64	O	2	Geheel betr.			☍ ♄ 14	
	29.10	61	——	2	———				
15	- 9¼	72	——	4	———		29	☌ ☿ 17	
	- 8½	69	——	2	Helder				
	- 6½	64	Z W	2	Zeer bet.reg.	¾			
16	- 7	71	W t Z	4	Zeer betrok.		11 ♍	☌ ♀ 15	
	- 7½	63	O t Z	2	Reg.geh.bet.	¼			

AUGUSTUS, 1757.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren	en Plan. uuren
	29. 5½	62	ZW 6	Geheel betr.				
17	- 5½	63	—— 4	Betrok. regen		23		
	- 5¾	62	—— 6	Regen held.	¼			
	- 6	64	—— 4	Geheel betr.				
18	- 6¼	66	—— 4	—— ——		5 ♎		
	- 7	62	—— 4	Reg. betrok.	4			
	- 7	62	—— 6	Reg. geh. bet.	1¼			
19	- 7	66	—— 6	Geheel betr.		18		☊ 10
	- 5¾	64	NO 6	Reg. betrok	3			
	- 4¾	60	ZW 6	Betrok. reg.	¾			
20	- 5	56	W 7	—— ——	6¾	4 ♏		
	- 6½	59	—— 6	——			☌ ♃ 1	
	- 6½	59	—— 10	—— ——	2			
21	- 7½	55	—— 8	Geheel betr.		14		
	- 8½	56	WtN 4	Regen betr.	1			
	- 8	60	W 4	Reg. omtr. h.	¼			
22	- 8¼	65	—— 6	Zeer betrok.		27	□ 4	
	- 6½	62	ZW 6	Regen betr.	½			
	- 6	59	—— 8	Reg. om. hel.	8½			
23	- 7	62	WtZ 8	Geheel betr.		11 ♐		
	- 7	58	ZW 6	Zeer bet. reg.	2			
	- 8¼	65	WtZ 8	Regen betr.	1			
24	- 9¼	66	ZW 6	Zeer betrok.		25	☍ ♂ 10	
	- 9¼	64	—— 4	Geheel betr.				
	- 9	62	Z 4	—— ——				
25	- 8	69	W 4	—— ——		9 ♑		
	- 9	60	—— 6	Reg. zeer be.	¼			
	- 11	57	—— 6	Geh. bet. reg.	1¼			
26	- 11	60	—— 7	Zeer betrok.		24	☌ ♄ 11	
	- 11	61	ZW 7	Geheel betr.				
	- 8	59	—— 7	--- Regen	1			
27	- 7½	63	—— 9	Zeer betrok.		9 ♒		
	- 8	62	WtZ 9	Reg. zeer b.	¼			
	- 7¼	58	ZtW 8	Regen betr.	1			
28	- 7½	61	ZZW 9	Geheel betr.		24	☍ ☉ 20	NP
	- 4½	59	WtZ 12	—— ——				
	- 6¼	56	ZW 10	--- Regen	1¼			
29	- 6¾	61	WZW 9	Zeer betrok.		9 ♓	☍ ☿ 20	
	- 7	58	ZW 9	Omtr. helder				
	- 6¼	56	ZtW 9	Regen betr.	¾			
30	- 6½	64	Z 9	Zeer betrok.		24	☍ ♀ 19	
	- 6½	57	W 9	Reg. helder	5½			
	- 7	56	WtN 6	——	½			
31	- 9	61	WNW 5	Zeer betrok.		8 ♈		☋
	30.	57	WtN 4	Geheel betr.				

Gemiddelde { Barrometer 26 D. 9 L. circ.
Thermometer 64⅓ Gr.

't Gevallen Water 45 Lyn.

't Uitgewaesemde 27 Lyn.

Dagelyksche kragt der Wind ruim 5½ circa.

OP ZWANENBURG.

SEPTEMBER, 1757.

Dag	Barrometer.	Thermom	Kr. en der Wind.	St.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren	en Plan. uuren.
	30. 1½	56	NW	2	Helder				
1	- 2	67	——	4	——		22 ♈		
	- 2	57	NO	4	Geheel betr.				
	- 2¾	53	——	2	Helder				
2	- 3	64	——	1	Omtr. helder		6 ♉	☍ ♃ 17	
	- 3	56	——	2	Helder				
	- 3	56	NtO	2	——				
3	- 3	70	NW	2	Geh. betrok.		19		
	- 3	60	——	4	——				
	- 3	56	NtO	4	——				
4	- 3½	61	——	4	——		2 ♊		
	- 3½	60	——	4	——		□ 22		
	- 3	57	N	2	Omtr. helder				
5	- 3	62	WNW	3	Geheel betr.		14		
	- 2½	60	NO	2	——				
	- 2½	58	N	2	——				
6	- 2¾	62	——	2	——		26		
	- 2½	60	NW	4	——				
	- 2½	55	NtO	4	Omtr. helder				
7	- 2½	60	NtW	4	Geh. betrok.		8 ♋	☌ ♂ 9	
	- 2½	58	——	4	Regen betr.	½			
	- 1½	59	NO	2	Geheel betr.				
8	- 1	68	——	2	——		20		
	29.11	60	ZW	2	——				
	- 9½	60	——	4	Zeer bet.reg.	½			
9	- 9½	64	Z	3	Betrokken		2 ♌		VP
	- 9½	60	ZW	4	Helder				
	- 9	56	ZO	4	Geheel betr.				
0	- 9½	64	——	4	——		14	☍ ♄ 10	
	- 10	60	NtO	4	Helder				
	- 11½	57	NW	3	Omt. helder				
1	- 11½	64	——	4	Geh. betrok.		26		
	30. 1	56	——	4	——				
	- 1¼	60	NtW	4	——				
2	- 2	63	WtN	4	——		8 ♏		
	- 2	56	W	3	Helder				
	- 3	60	——	2	Zeer betrok.				
3	- 3¼	70	WtZ	3	Omtr. helder		20	☌ ☉ 2	
	- 3	60	NO	4	Helder				
	- 3	56	ZO	4	——				
4	- 3½	73	——	3	——		2 ♎		
	- 3	64	ZW	4	——				
	- 2½	60	ZO	4	——				
5	- 2½	72	——	2	——		15	☌ ☿ 3	☊
	- 2½	64	——	2	——			☌ ♀ 12	
	- 2¼	60	NO	2	——				
6	- 2	72	OtN	4	——		28		
	- 1	60	——	4	——				

WAARNEMINGEN
SEPTEMBER, 1757.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren	en Plan uuren.
	30. 1	61	O 4	Helder				
17	- 1¼	67	ONO 6	Zeer betrok.		11 ♏	☌ ♃ 15	
	- ½	64	O 6	Helder				
	- ½	57	—— 6	Geh. betrok.				
18	- 1	64	—— 6	Helder		24		
	- 1	62	—— 4	—— ——				
	- 1	56	NO 2	Omtr. helder				
19	- 1	68	N 2	Geh. betrok.		7 ♐		
	- 1	62	NO 2	——				
	- 2	57	NtO 4	——				
20	- 2	55	NO 6	Zeer betrok.		21	□ 12	
	- 1¾	62	—— 6	Helder				
	- 1½	59	O 6	Geh. betrok.				
21	- 1½	67	OtN 8	——		5 ♑		
	- 1	64	—— 8	——				
	- 1	57	—— 8	——				
22	- 1	63	—— 9	Zeer betrok.		19	☍ ♂ 22	
	- 1½	58	—— 10	Helder				
	- 2¼	48	O 8	Geheel betr.				
23	- 2½	56	ONO 8	Helder		4 ♒		
	- 2½	56	O 2	——				
	- 2	57	NO 2	Geheel betr.				
24	- 1	57	ZW 4	Zeer betrok.		18	☌ ♄ 20	
	30.	55	ZO 4	Reg. omtr. h.	4			
	- ¼	51	NO 2	Reg. betrok.	¼			
25	30.	57	—— 2	Bet. regen		3 ♓		
	29. 11	53	—— 4	Reg. helder	2¾			
	- 11	49	NO 2	Geheel betr.				
26	- 11	58	—— 1	——		17		
	- 11	49	—— 2	——				
	30. 2½	51	O 6	——				
27	- 3	56	—— 6	Omtr. helder		2 ♈	☍ ☉ 5	NP
	- 4	52	NO 4	Helder				
	- 4	49	—— 2	Geheel betr.				
28	- 4½	59	—— 2	Helder		16		☋
	- 4	52	—— 2	Geheel betr.				
	- 3½	52	WtN 2	——			☍ ♀ 11	
29	- 2½	58	NtW 6	Zeer betrok.		0 ♉	☍ ☿ 12	
	- 1½	56	NW 4	Reg geh. bet.	1			
	- ½	50	—— 4	Geh. betrok.				
30	- 1	53	—— 4	--- Regen		14	☍ ♃ 17	
	- ½	52	—— 4	——	2			

Gemiddelde	Barrometer 30 D.	1½	Lyn.
	Thermometer	59	Gr. ruim
't Gevallen Water		11	Lyn.
't Uitgewaessemde		16	Lyn.
Dagelykse kragt der Winden circa		4	

OCTOBER, 1757.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn	Adspect. van Maen en Plan. gr.	uuren	uuren
	30. ½	48	NW	6	Geh.bet.reg.	2			
1	- 1	51	NtW	2	Zeer betrok.		27 ♉		
	- 1	50	NW	4	Geh. betrok.				
	30.	40	——	4	Betrokken				
2	30.	55	——	6	Helder		20 ♊		
	29.11	48	——	6	Reg. betrok.	2			
	- 11	48	——	7	Zeer bet. reg.	4			
3	- 10½	52	NO	6	Zeer betrok.		22		
	30. ½	48	NW	4	Regen held.	1			
	- 1½	49	——	6	————	¼			
4	- 2	53	——	6	Zeer bet.reg.		4 ♋	□ 16	
	- 2	50	——	4	Reg. omt. h.				
	- 2	45	Z	4	Helder				
5	- 1¼	55	——	6	Omtr. helder		16	☌ ♂ 22	
	29.10	52	ZO	6	Helder				
	- 7½	45	——	8	Zeer betrok.				
6	- 7	48	——	6	-- Regen	1¼	28		VP
	- 9	50	OtZ	6	Regen betr.	2			
	- 10	67	——	6	Helder				
7	- 10	49	——	6	Geheel betr.		10 ♌	☍ ♄ 15	
	- 7	48	——	6	Zeer bet.reg.	1			
	- 6	50	ZW	6	Reg. betrok.	1			
8	- 6	55	——	6	Geheel betr.		22		
	- 6	49	——	4	Zeer bet.reg.	1			
	- 6	51	——	4	————	½			
9	- 6½	55	WNW	4	Betrok. reg.		4 ♍		
	- 7	50	ZW	4	Regen held.	2½			
	- 7	42	Z	4	Helder				
10	- 7	55	ZtO	4	————		16		☌ ♃ ♀ 20
	- 7	51	O	5	————				
	- 8	46	OtN	4	Geheel betr.				
11	- 9½	51	——	3	————		28		☿ Retr.
	- 11½	51	——	4	Helder				
	30. 1	46	NO	4	Omtr. helder				
12	- 1	53	——	2	Geheel betr.		11 ♎	☌ ☉ 17	☊ 10
	- 1	51	——	2	Omtr. helder				
	- 1	54	O	2	Geheel betr.				
13	- 1	54	——	2	Helder		24		
	- 2	50	——	2	————				
	- 2	40	——	2	————				
14	- 2	54	——	2	————		7 ♏	☌ ☿ 3	
	- 3	50	ZW	4	————				
	- 3	49	——	4	Geh. betrok.				
15	- 3	55	WtZ	3	————		27	☌ ♃ 6	
	- 2	52	ZW	4	————			☌ ♀ 13	
	- 1½	50	——	4	Zeer bet.reg.				
16	- 1½	52	ZZW	4	Geh.bet.reg.		4 ♐		
	- 2	48	ZO	4	Regen held.	2¾			

WAARNEMINGEN
OCTOBER, 1757.

Dag.	Barometer,	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit,	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren.	en Plan. uuren.
	30. 3	40	O t Z	4	Regen held.	¼			
17	- 3½	50	——	4	Helder		18		
	- 4	45	——	4	——				
	- 4½	36	——	4	——				
18	- 5	51	——	4	——		2 ♑		
	- 5	48	——	4	——				
	- 5	41	——	4	——				
19	- 5¼	55	N W	2	——		16	□ 19	
	- 5	48	O	2	——				
	- 4	38	——	2	——				
20	- 4	54	——	2	——		30	☍ ♂ 9	♄ Dir.
	- 4	50	N O	4	Geh. betrok.				
	- 3½	46	N	2	——				
21	- 3	53	N t O	4	——		14 ♒	☌ ♄ 4	☌ ☉ ☿ in f. 20
	- 2	50	N O	4	——				
	- 1½	48	N t O	4	——				NP
22	- 1¾	52	——	5	Omtr. helder		28		
	- 2	45	——	2	Helder				
	- 2	43	Z	4	Geh. betrok.				
23	- 2	46	Z t W	4	——		12 ♓		
	29.11	48	Z W	4	——				
	- 7	46	——	4	Regen bet.	1½			
24	- 7½	48	N t W	6	Betrok. regen		26		
	- 6	46	N W	6	Regen held.				
	- 7½	45	N O	6	Reg. om. hel.	3½			
25	- 10	51	——	6	Omtr. helder		4 ♈		☋ 4
	30. 1	48	——	6	Geheel betr.				
	- 2	40	N W	2	Omtr. helder			☍ ☿ 1	
26	- 2½	49	W t Z	4	Geh. bet. reg.		24	☍ ☉ 16	
	- 3	50	N W	4	Reg. zeer be.	½			
	- 2½	50	W t N	4	Reg. geh. be.	½			
27	- 2½	55	——	4	Geh. betrok.		8 ♉		
	- 1½	52	——	4	——				
	- ½	53	——	6	——				
28	- 1	50	——	6	--- Regen		22	☍ ♃ 9	
	- 3	52	N W	6	——	1			
	- 4	40	W t Z	4	Omtr. helder				
29	- 4½	46	——	3	——		5 ♊	☍ ♀ 4	
	- 3½	44	Z W	6	Reg. geh. be.	1			
	- 1½	45	——	6	Geheel betr.				
30	- 1	47	——	6	——		18		
	- ½	44	——	8	Regen betr.	2			
	- 1½	51	——	6	Geh. betrok.				
31	- 3	56	W t Z	4	——		0 ♋		
	- 4	52	——	4	——				

Gemiddelde { Barrometer 30 D. ½ Lyn.
Thermometer 49 Gr.

't Gevallen Water 31½ Lyn.
't Uitgewaessemde 13 Lyn.
Dagelyksche kragt der Wind ruim 4

NOVEMBER, 1757.

Dag.	Barro-meter.	Ther-mom.	Kr. en St. der Wind.		Luchtgesteld-heit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen	uuren.	en Plan. uuren.
	30. 4½	51	ZW	4	Geh. betrok.					
1	- 4½	56	WtZ	4	———		12 ♋			
	- 4	48	——	4	———					
	- 3½	52	——	6	———					
2	- 4	55	W	5	———		24			
	- 4	48	ZW	4	———					
	- 4	50	——	4	———			□	12	
3	- 3½	54	——	3	———		6 ♌	☍ ♄	18	VP
	- 1½	48	——	6	———			☌ ♂	19	
	- ½	51	——	6	Regen betr.	¼				
4	30.	53	W	7	Geh. betrok.		18			
	30.	48	ZW	6	Omtr. helder					
	29. 8½	50	——	6	Betrokk. reg.	1				
5	- 6½	52	WtN	6	Zeer betrok.		30			
	- 6	52	WtZ	6	Reg. zeer. be.	3				
	- 1	52	Z	6	Geh. bet. reg.	7				
6	29.	53	ZW	6	Geh. betrok.		12 ♍			
	28. 10½	48	——	6	Reg. betrok.	1½				
	29. 1½	46	NW	6	———	½				
7	- 2¾	48	——	6	Zeer betrok.		24			
	- 5	44	——	6	Regen held.	1				
	- 6	40	——	4	Reg. zeer b.	¾				
8	- 7	46	——	6	Helder		6 ♎			
	- 9	40	——	4	Geheel betr.					
	- 10	42	W	6	--- Regen	2				
9	- 10½	43	ZW	6	Helder		19	☌ ☿	21	☊
	- 8	43	——	10	Geheel betr.					
	- 5¼	48	——	6	Zeer bet. reg.	2				
10	- 5	49	——	4	Geh. betrok.		2 ♏			
	- 3½	45	——	6	———					
	- 1	45	——	6	Reg. betrok.	2				
11	- 1	50	W	6	Zeer betrok.		16	☌ ☉	7	
	- 2½	44	——	2	Regen held.	2½		☌ ♃	19	
	- 3	44	NW	4	Betr. regen	¼				
12	- 4½	48	——	6	Geheel betr.		30			
	- 4½	48	ZW	4	Reg. geh. be.	1				
	- 6	40	——	4	Omtr. helder					
13	- 6	45	W	4	Betrokken		14 ♐			
	- 6	42	——	4	Geheel betr.					
	- 6	32	ZO	2	———					
14	- 6	42	——	2	———		28	☌ ♀	16	NP
	- 9	44	NW	6	———					☍ ♄ ♂ 1
	- 10½	43	ZW	4	Reg. betrok.	1½				
15	- 10	44	ZtW	6	Geh. betrok.		12 ♑			
	- 6	40	——	8	Reg. zeer be.	1				
	- 6	46	NW	6	Re. omt. hel.	1				
16	- 8	46	WtN	6	Helder		26			
	- 8½	44	WtZ	6	———					

WAARNEMINGEN

NOVEMBER, 1757.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect, van Maen en Plan. gr.	uuren	uuren.
	29. 9	42	ZW 6	Regen held.	¼			
17	- 9½	46	—— 6	Helder		11 ♒	☌ ♄ 11	
	- 9½	40	—— 4	———			☍ ♂ 12	
	- 8½	42	ZO 4	Geh. betrok.				
18	- 8½	40	ZZW 4	———		25	□ 3	
	- 8	42	ZW 6	———				
	- 8½	48	ZtW 6	———				
19	- 7½	48	—— 6	———		9 ♓		
	- 6¼	46	—— 6	--- Regen	½			
	- 5½	48	—— 6	Betr. regen	1			
20	- 5½	50	ZW 6	Betrokken		23		
	- 6	42	—— 6	Geh.bet.reg.	1			
	- 6	44	—— 6	Reg. betrok.	1			
21	- 7½	50	—— 6	Helder		7 ♈		☌ ☉ ♃ 0
	- 8½	44	ZtO 6	———				
	- 7½	44	ZO 6	———				
22	- 7½	48	—— 6	———		20		☋
	- 6	40	—— 6	———				
	- 5½	44	ZO 6	———				
23	- 6½	52	—— 6	Geh. betrok.		4 ♉	☍ ☿ 14	
	- 8½	44	—— 6	———				
	- 9½	44	ZtW 4	———				
24	- 10¾	50	ZW 4	Helder		17		
	- 11½	43	OtZ 4	———				
	- 11½	42	—— 4	———				
25	- 10¼	50	—— 4	———		0 ♊	☍ ☉ 7	
	- 9	48	—— 4	———			☍ ♃ 8	
	- 8½	41	ZO 4	Geh. betrok.				
26	- 8¼	50	—— 4	Omtr. helder		13		
	- 7½	42	—— 4	———				
	- 6½	44	ZtO 6	Reg. betrok.	1½			
27	- 6¾	50	—— 5	Regen		26		
	- 6	42	—— 4	--- Betrokk.	1½			
	- 5	46	NtO 4	Zeer bet.reg.	1½			
28	- 4½	48	OtN 4	Zeer betrok.		8 ♋		
	- 4½	42	ZW 4	Reg. betrok.	4			
	- 4½	46	—— 4	———	2			
29	- 5	45	ZZW 3	Zeer betrok.		20	☍ ♀ 1	
	- 4	48	ZtO 4	———				
	- 3	50	ZO 4	--- Regen	4			
30	- 3	50	—— 4	Geh. betrok.		2 ♌		
	- 2½	43	—— 6	Reg. betrok.	¼			

Gemiddelde	Barrometer	29 D. 7½ L. ruim
	Thermometer	46 Gr. ruim
't Gevallen Water		46¾
't Uitgewaessemde		9¾
Dagelykse kragt der Wind		5

OP ZWANENBURG.

DECEMBER, 1757.

Dag.	Barro-meter.	Ther-mom.	Kr. en St. der Wind.		Luchtgesteldheit.	Reg. in lyn.	Aspect. gr.	van Maen uuren.	en Plan. uuren.
	29. 2½	43	Z O	4	Betrok. reg.				
1	- 1½	48	—	2	Geheel betr.		14 ♌	☍ ♄ 14	☌ ♃ ☿ ○
	- 1½	46	Z W	6	———			☌ ♂ 17	V P
	- 1½	44	—	4	Regen betr.	¼			
2	- 1	48	—	4	Geheel betr.		26		
	29.	42	—	4	Betrok.regen	1			
	28.11	48	W	6	———	2			
3	29. ½	48	—	6	Geheel betr.		8 ♍	□ 9	
	- 3½	45	W t N	6	--- Regen	3			
	- 6	45	N W	6	Regen betr.	2			
4	- 7	44	—	6	Omtr. helder		19		
	- 6½	44	O t Z	6	Helder				
	- 5½	40	Z O	6	Regen betr.	½			
5	- 4½	44	Z W	6	Geheel betr.		2 ♎		
	- 4½	46	—	6	--- Regen	¾			
	- 2½	44	Z	6	Reg. helder	¼			
6	- 2½	48	Z t W	6	Geheel betr.		14		☊ 1
	- 2¼	44	Z W	6	Regen betr.	½			
	- 1½	46	—	8	———	½			
7	- 1¾	48	—	7	Geheel betr.		27		
	- 3½	46	—	8	Betrok. reg.	1½			
	- 4	43	—	8	Regen betr.	½			
8	- 4	45	Z t W	4	Geheel betr.		10 ♏		
	- 4	43	—	4	———				
	- 3½	44	N	4	Geh.bet.reg.	¾			
9	- 4	43	N W	4	———		24	☌ ♃ 18	
	- 5½	40	—	8	———	6			
	- 8½	43	N O	10	Reg. betrok.	4			
10	- 10	43	—	10	Geheel betr.		8 ♐	☌ ☉ 19	
	- 11	40	—	8	———			☌ ☿ 21	
	30. 2	38	—	2	Helder				
11	- 2¼	40	—	2	Geheel betr.		23		
	- 2½	39	—	2	Helder				
	- 2½	36	Z O	4	———				
12	- 1¼	42	Z t O	6	Geheel betr.		27 ♑		
	- ½	40	Z W	8	Zeer bet.reg.	¼			
	- ½	42	—	4	Reg. betrok.	¾			
13	- 1	46	N t O	2	Geh. betrok.		22		NP
	- 2	40	Z W	2	Zeer betrok.				
	- 2¼	41	N W	1	Geheel betr.				
14	- 1½	44	W	2	———		7 ♒	☌ ♀ 14	
	29.10½	40	Z t W	4	Helder			☌ ♄ 22	
	- 8	39	N W	8	Geh. bet.reg.	¾			
15	- 7½	44	—	8	Geh. betrok.		21		
	- 5½	39	—	4	--- Regen	1½			
	- 5	36	—	4	Betrok. reg.	2			
16	- 5½	37	N t O	8	Zeer bet. reg.		5 ♓	☍ ♂ 12	☌ ☉ ☿
	- 7	38	—	8	Regen held.	2			sup. ☾

WAARNEMINGEN

DECEMBER, 1757.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspecten gr.	van Maen uuren	en Plan. uuren
	29. 8½	34	NO	4	Geh. betrok.				
17	- 9	38	——	6	——		20	□ 12	
	- 10	38	——	6	——				
	- 11	32	——	8	——				
18	- 11½	36	NtO	8	——		3 ♈		
	- 11½	34	NO	6	——				
	30.	32	OtN	8	——				
19	- ½	35	——	4	——		17		☊ 14
	- 1	34	NO	6	——				
	- ½	31	NO	2	——				
20	- ½	33	ZW	2	——		1 ♉		
	29.11	38	OtZ	2	Reg. betrok.	½			
	- 11¼	32	OtN	4	Helder				
21	- 11½	31	——	4	Geheel betr.		14	☍ ♃ 10	
	- 11½	32	——	4	——				
	- 10¾	30	ZtW	4	——				☌ ♄ ♀ 22
22	- 10	34	ZW	6	——		27		
	- 10	34	——	6	——				
	- 9½	29	ZtW	8	——				
23	- 9¼	31	——	6	——		9 ♊		
	- 8½	30	ZO	8	——				
	- 7½	28	——	8	——				
24	- 7½	30	——	8	——		22		
	- 7½	32	——	6	--- Regen	¼			
	- 7½	35	——	6	Reg. betrok.	¾			
25	- 7¼	36	——	6	Geheel betr.		4 ♋	☍ ☉ 0	
	- 7½	29	——	6	Helder			☍ ☿ 13	
	- 8½	30	——	4	Geheel betr.				
26	- 8½	33	ZtW	6	——		16		♂ Retr.
	- 8¾	34	——	6	——				
	- 9¼	35	——	6	——				
27	- 10	36	ZW	6	——		28		
	- 11¾	36	——	4	--- Regen	1½			
	- 11¾	36	——	2	Reg. betrok.	¼			
28	30. 1	36	——	2	Geh. betrok.		10 ♌	☍ ♄ 18	☍ ♂ ♀ 21
	- 2	38	ZO	2	Mist geh. bet.				
	- 2	34	ZtO	2	Geh. betrok.			☌ ♂ 19	VP
29	- 2½	28	O	2	Mist		22	☍ ♀ 21	
	- 2½	26	——	4	Geh. betrok.				
	- 2½	24	——	6	——				
30	- 2	26	——	6	——		4 ♍		
	- 1½	26	OtZ	6	Zeer betrok.				
	- ½	27	——	6	Geh. betrok.				
31	30.	27	——	6	——		16		
	29.11	19	——	6	——				

Gem. { Barrom. 29 D. 8½ L. ruim.
Gem. { Therm. 37½ Gr.
't Gevallen Water 34 L.
't Uitgewaassemde 9 L.
Dagelyksche kragt der Winden ruim 5

De gemiddelde Hoogten voor 't gantsche jaar waren
van de Barrometer 29 D. 10⅓ L.
——— Thermom. 49⅓ Gr.
——— 't Gev. Water 22 D. 7¼ L.
——— 't Uitgewaassemde 18 D. 2. L.
de gem. Kragt der Wind. circa 5.

OP ZWANENBURG.

JANUARY. 1756.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in L.	Adspect. gr.	van Maen uuren	en Plan. uuren.
	29. 8	43	W 2	Betr. reg.	1			
1	- 8	44	— 3	Betrokken		4 ♑	☍ ♂ 3	NP
	- 6¾	39	NW 2	Reg. omt. h.	1¾		☌ ☉ 12	
	- 6	38	— 3	Regen betr.	½			
2	- 5	41	WtN 1	Betrokken		18		
	- 5¾	37	— 1	Reg. betr.	¾			
	- 7½	37	NW 0	Betrokken				
3	- 7½	38	ZW 1	Geh. betr.		3 ♒	☌ ♄ 20	
	- 7¾	38	ZtW 1	—			☌ ♀ 21	
	- 8½	37	ZO 2	Helder				
4	- 7	40	— 6	—		17		
	- 1	38	ZtO 12	Zeer bet. reg.	2			
	- 1¾	41	NW 6	Reg. betr.	3¼			
5	- 4	44	— 7	Zeer betrok.		0 ♓		
	- 8½	37	WtN 1	Helder				
	- 9¼	37	ZW 4	Omtr. helder				
6	- 9	38	ZtW 7	Betrokken		13		
	- 5	39	Z 12	Betr. reg.	1¾			
	- 6	39	ZW 6	Reg. betr.	1¼			
7	- 6	42	— 6	Helder		26		☍ ♂ ☿ 5
	- 7	41	W 5	Helder.				
	- 5	39	ZtW 4	Reg. betr.	½			
8	- 5	44	NW 2	Betrokken		9 ♈	☍ ♃ 17	☋
	- 9	39	— 1	Omtr. helder			□ 20	
	- 10	43	ZW 3	Reg. betr.	¼			
9	- 10½	46	W 4	Geheel betr.		21		
	30.	44	ZW 3	—				
	30.	44	— 4	—				
10	30.	44	— 6	Betrokken		3 ♉		
	29.11	45	— 8	—				
	- 11¾	44	— 5	—				
11	30.	43	— 6	Zeer betr.		15		VP
	29.11	42	— 8	—				
	- 9	43	— 9	—				
12	- 9	42	— 8	Betr. reg.		26		
	- 8¾	39	— 1	Reg. betr.	¼			
	- 1	44	ZtO 9	Reg. betr.	5½			
13	28.11	46	— 6	Zeer betrok.		8 ♊		
	29. 6¾	42	W 4	Reg. z. betr.	1½			
	- 6½	41	ZW 6	Zeer betrok.				
14	- 4½	40	Z 4	Zeer bet. reg.		20		
	- 5½	41	W 6	Zeer bet. reg.	1			
	- 6	41	— 10	Zeer betrok.				
15	- 6¾	43	WtN 10	Omtr. helder		3 ♋	☌ ♂ 3	
	- 5	40	— 12	Zeer betrok.				
	- 8	39	NW 6	—				
16	- 9	42	— 6	—		15	☍ ☿ 8	
	- 9½	34	WtN 2	Omtr. helder			☍ ☉ 23	

WAARNEMINGEN

JANUARY. 1756.

Dag.	Barrometer.	Thermom	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in L.	Adspect. gr.	van Maen uuren	en Plan. uuren
	29.10½	37	NW 4	Zeer bet.reg.	2			
17	- 11	43	——— 4	Omtr. helder		27	☍ ♄ 10	
	- 10	39	ZW 4	Betrokken				
	- 6	44	NW 6	——— Regen	1½			
18	- 7	46	——— 8	Betrokken		10 ♌	☍ ♀ 21	
	- 10½	41	WtN 2	———				
	- 9¾	49	ZW 6	———				
19	- 8½	43	——— 8	———		23		
	- 6	42	W 4	——— Regen	1½			
	- 8	41	WtZ 10	Helder				
20	- 7¾	43	——— 12	Zeer betrok.		6 ♍		
	- 7½	43	WtN 14	———				
	- 9¼	41	W 12	———				
21	- 9½	45	WtN 10	———		20		☌ ☉ ♄ 20
	- 11	43	——— 8	Reg. z. betr.	¾			
	- 11	43	WtZ 8	Betrokken				
22	- 10½	45	——— 8	———		3 ♎		
	- 10	45	——— 10	Zeer betrok.				
	- 9	42	ZW 8	Betrokken				
23	- 9	42	——— 8	Betrokken		17	☌ ♃ 4	☊ ☌ ♄ ☿ 9
	- 9	40	——— 6	Reg. betr.	¼			
	30.	40	W 4	Helder				
24	30. ½	44	WZW 5	———		1 ♏	◻ 6	
	30. ½	43	WtZ 8	———				
	30.	45	ZW 8	Reg. betr.	¾			
25	29.11	47	——— 8	Betrokken		15		
	- 11½	43	WtN 4	Betr. Reg.	1			
	30. 1	43	——— 4	Helder				
26	- 1½	42	——— 4	Omtr. helder		29		☌ ☉ ☿ 8
	- 2	43	——— 6	Betr ———				
	- 4	42	NW 3	Omtr. helder				
27	- 4½	45	——— 2	Betrokken		14 ♐		NP
	- 5	43	——— 1	———				
	- 6¾	42	NW 1	———				
28	- 7	44	——— 1	Geheel betr.		28	☍ ♂ 4	
	- 7	41	NO 1	———				
	- 6½	41	ZW 2	———				
29	- 6½	42	——— 3	———		13 ♑		
	- 6¾	42	NW 2	———				
	- 7	41	ZW 1	Geheel betr.				
30	- 7	42	——— 1	———		27	☌ ♄ 7	
	- 6	36	NO 1	Helder				
	- 4½	33	ZO 2	———			☌ ☉ 10	
31	- 4½	39	Z 2	———		11 ♒	☌ ♉ 11	
	- 3½	39	ZW 1	——— zeer bet.				

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 10 L. omtr.
Thermometer 42½ Gr. omtr.

't Gevallen Water 29 Lyn.

't Uitgewaessemde 15 Lyn.

Dagelykfche kracht der Wind omtr. 5

OP ZWANENBURG.

FEBRUARY. 1756.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in L.	Adspect. gr.	van Maen uuren	en Plan. uuren.
	30. 3	40	O 0	Betrokken				
1	- 3	42	—— 0	——		25 ♒	☌ ♀ 22	
	- 4	38	NO 3	Helder				
	- 4½	35	—— 4	Omtr. helder				
2	- 4¼	39	OtN 5	Helder		8 ♓		
	- 4	34	—— 4	Geh. betrok.				
	- 3½	34	ZO 4	Betrokken				
3	- 3	35	—— 4	——		21		♃ Retr.
	- 2¼	34	O 3	Geh. betrok.				
	- 1½	32	OtZ 4	Betrokken				
4	- 1	73	ZtO 4	——		4 ♈		
	- ½	33	—— 4	——				
	30.	53	Z 6	Bet. Sneeuw				
5	- ¼	38	ZW 8	Betrokken		16		☊ 4
	- 3	38	—— 4	Helder				
	- 3¾	37	ZtW 8	Betrokken				
6	- 4	39	ZW 8	Omtr. helder		29 ♉	☍ ♃ 17	
	- 4½	39	—— 6	Betrokken				
	- 5	37	ZtW 4	——				
7	- 4½	38	ZW 4	——		11	□ 17	♂ dir.
	- 3	37	ZO 4	Helder				
	- 1	36	Z 4	Zeer betrok.				
8	- 1	48	ZtW 5	Omtr. helder		23		VP
	- 1	41	ZtO 4	Zeer betrok.				
	- ¾	36	Z 7	Helder				
9	- ½	43	—— 8	——		4 ♊		
	29. 9½	41	ZtO 10	Betrokken				
	- 7½	41	Z 9	— Regen	3			
10	- 7½	42	ZW 8	——		16		
	- 9½	40	WtN 1	Reg. betr.	1½			
	- 11	38	NW 1	Betrokken				
11	30.	43	W 2	Helder		28	☌ ♂ 5	
	- 1	39	ZW 4	Helder				
	30.	42	—— 6	Zeer betrok.				
12	29. 11	42	—— 8	Regen		11 ♋		
	- 9	41	—— 10	Betr. Reg.	3½			
	- 5½	47	WtZ 12	Reg. helder	3½			
13	- 8	46	NW 12	Reg. zeer be.		23	☍ ♄ 18	
	30. 3¾	43	—— 6	Helder				
	- 4½	40	W 4	Zeer betrok.				
14	- 3½	44	ZW 6	——		5 ♌		
	- 1	46	—— 7	——				
	- 2½	43	W 4	Betrokken				
15	- 2½	46	WtZ 6	——		19	☍ ☉ 15	
	29.10	47	ZW 10	——				
	- 8	44	WtZ 8	Reg. betr.	2½			
16	- 8	48	ZW 6	Zeer betrok.		2 ♏	☍ ☿ 22	
	- 8	43	W 8	——				

WAARNEMINGEN

FEBRUARY. 1756.

Dag.	Barro-meter.	Ther-mom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgeſteld-heid.	Reg. in L.	Adſpect. gr.	van Maen en uuren	Plan. uuren.
	29. 8	41	WtN 8	Betrokken				
17	- 8¼	44	W 8	Omtr. helder		16 ♍	☍♀ 4	
	- 7	42	WtZ 6	Betrokken				
	- 4	39	ZtW 2	———				
18	- 2	41	ZO 2	———		29		
	- 10	37	N 8	— Sneeuw				
	- 6¼	37	NW 6	———				
19	- 9	39	——— 4	Zeer betrok.		13 ♎	☌♃ 11	♌ 19
	30. ½	38	WtN 3	Betrokken				
	- 3	40	——— 2	Reg. betr.	2			
20	- 3¼	43	WtZ 4	Helder		27		
	- 3½	43	——— 6	Zeer betrok.				
	- 4	44	——— 4	Betrokken				
21	- 4	47	——— 6	Zeer betrok.		12 ♏		
	- 5	44	——— 4	———				
	- 5	42	ZW 5	Betrokken				
22	- 5	45	——— 6	Zeer betrok.		26	□ 14	NP
	- 4½	38	W 2	Helder				
	- 4	35	ZW 1	Zeer betrok.				
23	- 3	43	Z 1	Miſt		10 ♐		
	- 2	35	NO 2	Omtr. helder				
	- 1	36	OtN 1	Betr. Miſt				
24	- 1	41	NO 2	Geh.bet.Miſt		24	☍♂ 6	
	- ½	39	——— 4	Helder				
	29.11	41	OtN 3	Geheel betr.				
25	- 11	42	——— 2	———		8 ♑		
	- 10½	38	——— 2	———				
	- 10	39	NO 2	———				
26	- 10	41	OtN 2	———		22	☌.♄ 21	
	30. ¼	37	——— 2	Helder				
	- 1	33	O 1	———				
27	- 1	41	——— 2	———		6 ♒		
	- 1	32	——— 0	———				
	- 1¼	36	——— 2	Geheel betr.				
28	- 2	38	ZW 4	———		20		
	- 2	39	——— 4	———				
	- 1	45	WtN 6	Reg. betr.	1½			
29	- 1½	48	——— 4	Geheel betr.		3 ♓	☌ ☉ 14	Eclips.
	- 1	38	NW 1	Helder				

Gemiddelde { Barrometer 30 D. ½ Lyn.
Gemiddelde { Thermometer 41½ Gr.

't Gevallen Water 17½ Lyn.

't Uitgewaeſſemde 4½ Lyn.

Dagelykſche kracht der Wind omtr. 5

OP ZWANENBURG.

MAART. 1756.

Dag.	Barro-meter.	Ther-mom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in L.	Adspect. van Maen en Plan gr.	uuren	uuren.
	30. 1¾	35	ZO 2	Betrokken				
1	- 2½	44	O 1	Zeer betrok.		16 ♓	☌ ☿ 20	
	- 2½	39	NO 1	Betr. Regen	1 L.			
	- 3	38	O 2	Betrokken				
2	- 3	54	——— 2	———		29		☿ retrog.
	- 1¾	42	O t Z 1	Helder				
	- 1¼	40	Z t W 4	Geh. bet.reg.	¼ L.			
3	- 1¼	47	W t Z 4	Geheel betr.		12 ♈	☌ ♀ 3 ☍ ♃ 8	☋ 2
	- 1¼	40	——— 1	Helder				
	- 1¼	40	——— 4	Betr Regen	1½ L.			
4	- 2½	45	WZW 6	Mist		24		
	- 1¼	42	W t Z 4	Betr. Regen	½ L.			
	- 1¼	45	W 4	———	1 L.			
5	- 1¼	48	W t Z 4	Geh.betrokk.		6 ♉		☍ ♃ ♀ 2
	- 1¼	44	——— 4	———				
	- 1½	46	ZW 4	———				
6	- 1½	48	W 6	Omtr. helder		18		
	- 1¾	45	W t Z 4	Geh.betrok.				
	- 1¾	46	ZW 4	———				
7	- 1¾	47	W t Z 4	———		0 ♊		VP.
	- 2	46	ZW 6	———				
	- 2	46	W t Z 4	———				
8	- 1¾	50	WZW 5	Zeer betrok.		12	□ 13	
	30.	46	ZW 10	———				
	- 1½	43	W t N 6	Geh.betrokk.				
9	- 2	46	——— 6	———		24	☌ ♂ 14	☌ ☉ ☿ inf. 22
	- 3½	44	——— 4	Zeer betr.				
	- 1	40	W 6	Betr. reg.	1¾ L.			
10	- ½	47	NW 6	Zeer betrok.		6 ♋		
	- 1¾	42	——— 4	Geh. betrok.				
	- 1¼	40	N 1	———				
11	- 1	45	NW 2	———		19		
	29.11	37	——— 2	Zeer bet. reg.	1 L.			
	- 10	37	N t O 2	Reg. z. betr.	1¾ L.			
12	- 10	42	NO 4	Omtr. helder		1 ♌	☍ ♄ 6	
	30. 1	37	——— 4	Helder				
	- 2¾	35	——— 2	Zeer betr.				
13	- 3¾	44	——— 2	Omtr. helder		14		
	- 3½	38	NW 4	Zeer betr.				
	- 2¾	36	O t N 4	Geh. betrok.				
14	- 3	44	——— 5	Omtr. helder		27		
	- 3	35	NO 4	Geh. betrok.				
	- 2½	33	O 4	Helder				
15	- 2½	40	O t N 4	———		11 ♍	☍ ☿ 12	
	- 2	36	NO 4	———				
	- 1½	36	——— 4	Zeer betr.				
16	- 1	36	O t Z 2	Geh.betrokk.		24	☍ ☉ 4	
	30.	41	N t O 3	———				

WAARNEMINGEN

MAART. 1756.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in L.	Adspect. van Maen en Plan. gr.	uuren	uuren
	29.11	36	OtZ 4	Betr. mist				
17	- 11½	44	——— 3	Helder		9 ♎	☌ ♃ 7	♌ 1
	- 7½	43	ZO 4	Zeer betrok.				
	- 6½	44	Z 4	Geh. betrok.				
18	- 5¾	53	——— 4	Omtr. helder		23	☍ ♀ 18	
	- 4	44	ZO 4	———				
	- 2½	48	——— 4	Zeer bet.reg.				NP.
19	- 1¾	52	ZW 8	Geh. betrok.		8 ♏		
	- 1	39	NW 8	Zeer bet.reg.	2 L.			
	- 4¾	40	——— 4	Regen betr.	2 L.			
20	- 5¾	44	——— 4	Zeer betrok.		22		
	- 7	34	——— 4	Helder				
	- 7¼	37	W 4	———				
21	- 8	45	ZtW 4	———		7 ♐		
	- 4	43	Z 10	Betr. regen	½ L.			
	29.	39	ZW 4	———	3 L			
22	29.	42	W 8	Reg. betr.		21	□ 21	
	29. 1	41	ZW 6	Reg. helder	1 L.			
	29.	40	ZtW 4	Geh. betrok.				
23	28.10½	42	ZO 2	Betr. reg.		5 ♈	☍ ♂ 8	
	29.	34	W 6	Betr.Sneeuw	4 L.			
	29. 1	36	ZO 2	———	3½ L.			
24	- 2¾	37	OtN 4	———		19		☿ dir.
	- 7¾	34	ZW 2	Omtr. helder	5 L.			
	- 7½	37	——— 4	Helder				
25	- 6¼	42	——— 6	Zeer betrok.		3 ♒	☌ ♄ 7	
	- 4¾	39	——— 10	——— Regen	1 L.			
	- 4	39	——— 6	Betr. reg.				
26	- 4	42	ZtW 2	Geh. betrok.		16		
	- 5	38	ZW 2	Omtr. held.	3 L.			
	- 5¾	39	NW 10	Betrokken				
27	- 7	40	——— 6	Zeer betrok.		29		
	- 8	36	——— 2	Helder				
	- 6½	36	ZW 6	Geh. bet.reg.	¾ L.			
28	- 6	41	WtN 4	Betr. regen		12 ♓	☌ ☿ 1	
	- 5	42	W 10	Reg helder	2 L.			
	- 6¾	41	NW 6	Reg. helder	½ L.			
29	- 9	45	——— 8	Zeer betrok.		25		
	- 10½	40	——— 2	Geh. betrok.				
	- 9½	41	ZtW 2	Zeer bet. reg.	1½ L.		☍ ♃ 5	
30	- 9¼	47	W 6	Regen		8 ♉	☌ ☉ 5	
	- 9	41	ZtW 2	Betr. regen	2½ L.			
	- 9½	39	NtO 1	Reg. betrok.	5 L.			
31	- 11	41	NW 4	Geh. betrok.		20		☋ 3
	30.	36	WtN 2	———				

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 9½ Lyn.
{ Thermometer 41⅖ Gr.

't Gevallen Water 46 Lyn.

't Uitgewaessemde 20 Lyn.

Dagelyksche kragt der Wind ruim. 4

OP ZWANENBURG.

APRIL. 1756.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in L.	Adspect. van Maen gr.	uuren	en Plan. uuren
	30.	30	N 2	Geheel betr.				
1	- 1	40	—— 3	——		2 ♉		
	- 3	37	WtN 2	——				
	- 4	37	NtO 2	——				
2	- 4¾	39	NW 2	——		15	☌ ♀ 17	☍ ☉ ♃ 3
	- 5	36	—— 4	Helder				
	- 2½	41	W 6	Zeer betr.				
3	- 2	40	WtN 7	Geh. bet. reg.		27		
	- 1	38	—— 4	Zeer bet. reg.	1 L.			
	29.10¼	45	—— 6	——	1½ L.			
4	- 9½	46	—— 4	——		8 ♊		VP
	- 8½	38	OtN 4	——	4 L.			
	- 8½	38	NO 2	Omtr. held.				
5	- 8¾	47	—— 2	Zeer betr.		20		
	- 9½	38	NW 4	Omtr. held.				
	- 9	40	—— 2	Zeer betr.				
6	- 9½	44	—— 2	Geheel betr.		2 ♋		
	- 9½	37	NtW 2	— Z. betr.				
	- 10½	35	NO 2	Helder			☌ ♂ 8	
7	- 10½	45	—— 2	Betrokken		14	□ 8	
	- 10	35	—— 1	Helder				
	- 8½	36	ZO 4	——				
8	- 7	40	ZtW 4	Geheel betr.		26		
	- 6	37	ZO 2	Betr. Reg.	1½			
	- 7¾	39	OtZ 2	Helder				
9	- 9	39	—— 2	Geheel betr.		9 ♌	☍ ♄ 2	
	- 9½	38	—— 2	Helder				
	- 8½	40	ZtO 4	Geheel betr.				
10	- 7	42	ZtW 4	Zeer bet. reg.		22		
	- 5½	41	WtN 2	Reg. geh. bet.	2 L.			
	- 5¾	43	ZW 2	Reg. z. betr.	½ L.			
11	- 5¾	46	W 4	Betrokken		5 ♍		
	- 6	43	ZtW 4	——				
	- 6	43	ZtO 6	Reg. betr.	2¾ L.			
12	- 6	49	Z 3	Betrokken		18	☍ ☿ 22	
	- 6	43	ZO 4	Helder				
	- 5¼	45	OtZ 2	Betr. reg.	¼ L.			
13	- 5	46	ZW 4	Zeer betr.		2 ♎	☌ ♃ 4	
	- 6	44	—— 4	Reg. z. betr.	1 L.			
	- 6	41	Z 4	Omtr. held.				
14	- 6	50	Z 3	Regen betr.		17	☍ ☉ 14	☊ 9
	- 6	44	ZW 2	Helder	2 L.			
	- 7½	49	—— 2	Mist helder.				
15	- 7¾	63	O 3	Omtr. helder		2 ♏		
	- 7½	50	OtN 6	Zeer betrok.				
	- 7	47	O 4	——				
16	- 7	60	ZtO 5	Omtr. helder		17		NP
	- 7	47	ZtW 3	——				

WAARNEMINGEN

APRIL. 1756.

Dag.	Barometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Reg. in L.	Adspect. van Maen en Plan. gr.	uuren	uuren.
	29. 6¾	48	Z	4	Zeer betrok.				
17	- 7	59	Z	1	Geheel betr.		3 ♐		
	- 7	48	O	2	———			☍ ♀ 8	
	- 6½	40	ZtO	2	Zeer betrok.				
18	- 7	52	ZO	2	———		17		
	- 7	42	W	2	Omtr. held.				
	- 9	59	WtN	2	———				
19	- 10	50	———	4	Zeer betrok.		1 ♑		
	- 11	44	NO	2	Geheel betr.				
	- 9½	47	OtZ	2	———				
20	- 7½	52	———	2	——— Regen		15	☍ ♂ 7	
	- 1½	45	W	12	Zeer bet. reg.	4¼			
	- 7½	45	WtN.	10	Zeer betrok.				
21	- 9	48	———	6	———		19	□ 5	
	- 10	42	———	4	Geheel betr.			☌ ♄ 21	
	- 10	45	———	2	Zeer betrok.				
22	- 11	49	———	2	Geheel betr.		13 ♒		
	- 11	42	O	1	Helder				
	- 10¼	44	ZW	2	Omtr. helder				
23	- 10	55	ZtW	2	Zeer betrok.		26		☍ ♃ ☿ 1
	- 8½	47	O	2	Geheel betr.				
	- 6	48	ZW	6	Zeer bet. reg.				
24	- 5¼	41	WtZ	7	———		9 ♓		
	- 6	44	W	6	———	10 L.			
	- 5½	45	W	10	Reg. omt. he.	1 L.			
25	- 6½	47	———	10	Zeer betr.		22		
	- 7	45	———	4	Helder				
	- 6½	42	O	4	Zeer bet. reg.	1 L.			
26	- 5½	46	———	5	Geh. bet. reg.		4 ♈	☍ ♃ 11	
	- 4	51	ZW	2	Zeer bet. reg	11 L.			
	- 8½	42	NW	6	Reg. betr.	5¾			
27	- 10	45	———	8	Geheel betr.		17	☌ ☿ 3	☋ 3
	30. 3	39	———	2	Helder				
	- 3½	42	Z	4	Geheel betr.				
28	- 2½	48	ZtO	5	Omtr. helder		29	☌ ☉ 21	
	30.	48	W	1	Geheel betr.				
	30.	40	NO	4	Zeer bet. reg.	3 L			
29	- 1	49	———	4	Zeer betr		11 ♉		
	- 1	39	O	1	Helder				
	30.	41	ZW	1	Zeer betr.				
30	29. 11	49	ZtW	2	Betrokken		23		
	- 11	37	N	2	Omtr. helder				

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 9 Lyn.
Gemiddelde { Thermometer 44 Gr.

't Gevallen Water 52½ Lyn.

't Uitgewaessemde 30½ Lyn.

Dagelyksche kracht der Wind 3½

OP ZWANENBURG.

MAY, 1756.

Dag	Barrometer	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Luchtgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen en Plan. uuren.	uuren.
	29.10½	39	N W	4	Zeer bet.reg.	3¼ L.			
1	- 10¾	44	——	4	Zeer betr.		5 ♊		
	- 8½	44	NtW	8	————				
	- 6	42	WtZ	6	Z. betr. reg.	1			
2	- 6	44	——	6	————		27	☌ ♀ 21	VP
	- 6	43	OtN	3	Geh.bet.reg.	4			
	- 5¾	44	O	4	Zeer betr.	2			
3	- 6	46	——	5	————		29		
	- 6¼	39	N	7	Reg.zeerbet.	3			
	- 7	40	W	4	Omtr. held.		11 ♋		
4	- 8	47	——	6	————				
	- 9	44	WtN	4	————				
	- 9	40	WtZ	4	Z. betr. reg.	2¼			
5	- 10	45	WtN	8	Zeer betr.		23	☌ ♂ 20	
	30.	43	Z W	4	—— regen	½			
	30.	45	——	4	Zeer betrok.				
6	29.11½	56	——	4	Geheel betr.		5 ♌	☍ ♄ 7	
	- 9¾	47	——	2	Zeer betr.				
	- 8	51	Z O	4	Reg.geh.bet.	¼			
7	- 7¾	59	Z W	6	Geheel betr.		17	□ ☉	
	- 8	55	Z W	6	————				
	- 7¾	54	ZtW	6	Zeer betr.				
8	- 7¾	60	Z W	4	Geheel betr.		30		
	- 7¾	54	——	4	Omtr. helder				
	- 6½	58	Z O	2	————				
9	- 5	65	Z W	6	Zeer betr.		13 ♍		
	- 7	51	——	1	Geheel betr.				
	- 7	49	N O	4	————				
10	- 7	48	N	2	Zeer betr.		27	☌ ♃ 19	
	- 9	44	N W	6	Reg. z. betr.	3¼			
	- 11	45	——	6	Omt. helder				☊
11	30. ½	52	——	6	Zeer betrok.		11 ♎		
	- 2¾	42	NtW	2	————				
	- 3½	42	WtN	2	————				
12	- 3½	50	WtZ	2	Helder.		25		
	- 3½	44	WtN	1	Omtr.helder				
	- 3½	46	Z W	0	Helder.				
13	- 3½	56	Z O	1	Omtr.helder		10 ♏	☍ ☉ 22 ☍ ☿ 22	
	- 3½	43	O	2	————				
	- 3½	46	——	2	Helder				
14	- 3	56	——	2	————		25		
	- 2	47	——	2	Geh. betrok.				
	- 1½	52	——	1	————				
15	- 1¼	63	OtN	2	————		10 ♐		NP.
	- 1	50	N O	6	————				
	- 1	50	NtO	4	Helder				
16	- ¾	56	N O	6	————		26		☌ ☉ ☿ 2
	- ½	46	——	4	Geheel bet.				

WAARNEMINGEN

MAY. 1756.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind		Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren	en Plan. uuren
	30.	50	NW	2	Omtr. helder				
	30.	57	NO	4	——		11 ♑	☍ ♀ 1	
17	29. 11	44	-	2	Geheel betr.				
	- 11	48	N W	2	Zeer betrok.				
	- 11	55	N O	2	——		25	☍ ♂ 9	
18	- 11	48	——	4	——				
	- 11	53	——	2	Geh betrok.				
	- 11	67	OtN	2	Zeer betrok.		9 ♒	☌ ♄ 2	♄ Retr.
19	- 11	54	N O	2	Helder				
	- 11	57	OtZ	4	——				
	- 11	67	——	4	——		23	□ 14	
20	- 10	58	——	2	——				
	- 11	59	OtN	4	——				
	- 10	70	O	3	Omtr. helder		6 ♓		
21	- 10	61	——	4	Helder				
	- 10	58	N O	4	Omt. helder				
	- 10½	63	——	6	——		19		
22	- 10½	52	——	6	Helder				
	- 10½	53	——	6	Geh betrok.				
	- 10¼	62	——	4	Zeer betrok.		1 ♈	☍ ♃ 6	
23	- 10½	58	——	4	Geheel betr.				
	- 10	51	NtO	4	——				☍ ♄ ♂ 20
	- 10	55	N W	4	——		14		☋
24	- 9	51	——	4	——				
	- 8½	53	OtN	6	Omtr. held.				
	- 8	61	N O	6	Zeer betrok.		26		
25	- 7¾	50	N O	8	Geheel betr.				
	- 7	51	OtN	6	Omtr. helder				
	- 6	61	N O	6	Zeer betrok.		8 ♉		
26	- 5	50	——	8	Geheel betr.				
	- 6	49	N	6	Zeer betrok.				
	- 7	54	NW	6	——		20		
27	- 8	48	N	4	Helder				
	- 8½	50	OtN	4	Zeer betr.				
	- 8½	57	OtZ	2	Omtr. held.		2 ♊	☌ ☉ 12	
28	- 8½	48	ZW	4	Helder				
	- 10	50	WtN	6	Zeer betrok.				VP
	- 11	53	——	8	Omtr. held.		14	☌ ☿ 12	
29	30.	51	W	8	Helder				
	- ¼	50	WtN	8	Omtr. helder				
	- 1½	54	——	8	Zeer betr.		26		
30	- 2	52	——	2	Helder				
	- 2	54	——	4	——				
	- 2	60	——	4	Omtr Helder		8 ♋		
31	- 1	55	NO	1	Helder				

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 11 Lyn
Gemiddelde { Thermometer 51½ Gr.
't Gevallen Water 19½ Lyn.
't Uitgewaesemde 32½ Lyn.
Dagelyksche kragt der Wind ruim 4

JUNY. 1756.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit	Reg. in lyn.	Adſpect. van Maen en Plan. gr.	uuren	uuren.
	29. 11	56	ZO	4	Helder				
1	- 10	69	——	6	—— ——		20 ♋	☌ ♀ 21	
	- 8	60	Z W	4	Zeer betrok.				
	- 8	58	W t Z	4	Helder				
2	- 8	64	——	4	Omtr.helder		2 ♌	☍ ♄ 14	
	- 7½	57	O	4	Geheel betr.				
	- 7	59	Z t W	4	Reg. Betr.	1¼			
3	- 7	61	Z t O	4	Zeer bet.reg.		14	☌ ♂ 10	
	- 6½	54	W t Z	4	Reg. z. bet.	2			
	- 6½	55	Z W	6	Zeer betrok.				
4	- 8	63	——	4	Omtr.helder		26		
	- 8¼	57	W t Z	2	Helder				
	- 8¼	56	Z W	4	Betr. Regen.	1½			
5	- 9	64	——	2	Helder		9 ♍	□ 12	♃ dir.
	- 9	60	N O	4	Zeer betrok.				
	- 9½	60	Z t O	4	—— ——				
6	- 10	69	Z	2	Omtr.helder		2		
	- 10	56	ZW	4	Reg. helder.	3			
	- 10	58	——	4	Zeer betrok.				
7	- 10	62	ZtW	4	—— ——		5 ♎	☌ ♃ 11	
	- 9	59	Z W	4	Geheel betr.				
	- 8	61	——	4	Zeer bet. reg	1½			
8	- 7	70	——	6	Zeer betrok.		19		☊
	- 6	57	Wt Z	6	Reg. betr.	¼			
	- 6	57	Z W	6	Zeer betrok.				
9	- 6	60	——	10	—— reg.		4 ♏		
	- 5¾	54	——	10	Reg.zeerbet.	4,			
	- 5¾	56	——	10	Regen betr.	1			
10	- 6	59	——	6	Zeer bet. reg.		19		
	- 4¼	53	WtZ	10	Reg. helder.	5			
	- 5½	56	——	8	Reg. z. betr.	1¾			
11	- 6½	58	WtN	7	Zeer betr.		4 ♐		
	- 9	51	——	4	Reg.geh.be.	1			
	- 10	54	ZtW	3	Zeer betrok.				
12	- 10½	58	W	5	Omtr helder		19	☍ ☉ 4	NP
	- 11	57	Z	6	Geh.bet.reg.	¾			
	- 11	57	Z tW	6	Reg.geh be.	¼			
13	- 10¾	61	Z W	7	Zeer betr.		4 ♈	☍ ☿ 22	
	- 10	59	O t Z	4	Reg.geh.be.	1			
	- 9¾	61	W t Z	6	—— ——	1			
14	- 10	65	——	7	Zeer betrok.				
	- 9½	61	——	6	Omtr.helder		19		
	- 9½	63	Z t W	2	Geheel betr.			☍ ♀ 7	
15	- 9½	69	W	4	Helder		4 ♒	☌ ♄ 8	☍ ♄ ♀ 1
	- 9½	61	N O	1	Omtr. held.				
	- 8	65	O t Z	2	Zeer bet.reg.	1¼			
16	- 8	71	Z W	4	Geheel betr.		18	☍ ♂	
	- 10	58	W	2	—— ——				

JUNY. 1756.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren	en Plan. uuren
	29.10	60	ZW	1	Helder				
17	- 10	69	OtZ	1	Geheel betr.		2 ♓		
	- 11	60	NO	1	Zeer bet.reg.	2½			
	30.	57½	ZW	2	Helder.				
18	30.	68	——	1	Zeer betrok.		15		
	29.11½	64	O	1	Geheel betr.				
	- 9½	67	ZO	4	Zeer betrok.				
19	- 9¾	74	WtZ	1	Geheel betr.		28	□ 1	
	- 9¾	60	WtN	6	Reg. helder	1		☍ ♃ 13	
	30. 1	59	WtZ	2	Helder				☋
20	- 1	74	O	1	Geheel betr.		11 ♈		
	- 1	60	WtN	4	Reg.omt.hel	¼			
	- 2	59	WtN	6	Helder.				
21	- 3	64	W	5	——		23		
	- 3½	57	WtN	2	——				
	- 3½	60	WtZ	1	——				
22	- 3½	68	——	1	——		5 ♉		
	- 3	63	OtN	4	——				
	- 2	62	OtZ	4	——				
23	- 1½	75	O	4	——		17		
	30.	67	OtN	4	——				
	29.10½	67	OtZ	6	——				
24	- 9¼	82	ZO	6	Omtr.helder		29		
	- 8	67	——	4	Reg. helder	1¼			
	- 8	69	ZW	6	Geheel betr.				
25	- 8¼	70	——	4	Omtr.helder		11 ♊		
	- 9	64	W	1	Geheel betr.		——		
	- 8¼	65	NtW	4	——				VP
26	- 8¼	75	NO	2	Zeer betrok.		23		
	- 10¼	60	NW	2	Helder				
	- 11½	61	——	5	——				
27	30.	71	NO	1	——		5 ♋	☌ ☉ 3	
	29.11	67	O	4	——	¾			
	- 10	65	NW	5	Zeerbet.reg.				
28	- 10	69	W	6	Omtr.helder		17		
	-11½	60	——	6	Helder.				
	30.	63	WtZ	6	Omtr. helder			☌ ♄	
29	- ½	66	——	6	Geheel bet.		29	☌ ☿ 21	
	- ½	60	W	2	——				
	- ½	61	ZW	2	Reg. berok.				
30	- ½	68	W	4	Zeer betrok.	1	11	☌ ♀ 20	
	- ½	63	——	1	——				

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 9⅓ Lyn. circa
Gemiddelde { Thermometer 62½ Gr.

't Gevallen Water 33½ Lyn.

't Uitgewaessemde 36½ Lyn.

Dagelykse kragt der Wind 4

OP ZWANENBURG.

JULY. 1756.

Dag.	Barrometer	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Luchtgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren.	en Plan. uuren.
	29. 11½	65	W 1	Geheel betr.				
1	- 11	74	—— 1	——		23 ♌	☌ ♂ 20	
	- 10½	63	NO 6	——				
	- 9	61	N 6	Reg. z. bet.	¾			
2	- 9	65	NtO 4	Geheel betr.		6 ♍		
	- 10	56	NW 6	——				
	- 11	57	—— 4	——				
3	30.	60	WtN 4	——		19		
	30.	56	—— 1	——				
	30.	58	ZtO 4	Helder			☌ ♃ 10	
4	30.	69	Z 1	——		2 ♎	□ 21	☿ Retr.
	30.	62	NO 2	——				
	30.	63	O 4	Omtr. helder				
5	30. ½	70	—— 4	Zeer betrok.		15		☊
	- ½	64	NO 6	Geheel betr.				
	- ½	64	—— 4	——				
6	- ½	66	—— 4	——		29		
	- 1	60	—— 4	——				
	- 1½	61	NW 4	——				
7	- 1¾	63	—— 4	——		13 ♏		
	- 1½	58	—— 4	——				
	29. 11	56	ZW 2	Zeer bet. reg.	2			
8	- 9½	59	NW 4	Geheel betr.		28		
	- 8	55	—— 6	Reg. geh. bet.				
	- 7	56	—— 6	—— zeer bet.	1			
9	- 7	61	—— 8	Zeer bet. reg.	1½	13 ♐		
	- 9¼	58	—— 4	Reg. zeer bet.	2½			
	- 10	62	—— 4	Geh. betrok.				
10	- 10	60	—— 4	Zeer betrok.		28		
	- 11	60	—— 4	——				
	- 11	62	—— 2	Geheel betr.				
11	- 10	67	—— 3	——		13 ♑	☍ ☉ 24	NP.
	30.	59	NO 2	——				
	30.	61	N 2	——				
12	- 1	71	NW 2	Omtr. held.		28	☍ ☿ 4	
	- 1	59	WtN 1	Zeer betrok.			☌ ♄ 21	
	- 1	63	ZtW 2	Geheel betr.				
13	- ¾	73	ZW 1	Betrokken		12 ♒		
	30.	62	WtN 1	Helder				
	30.	64	ZtW 2	Geh. betrok.				
14	29. 11¾	72	ZW 1	Helder		27	☍ ♀ 5	
	- 11¾	64	ZO 2	——			☍ ♂ 21	
	- 11	67	ZW 4	Omtr. helder				
15	- 11	73	WtN 4	——		10 ♓		
	- 10¾	63	ZW 2	Geh. betrok.				
	30.	70	O 4	——				
16	30.	80	—— 5	Zeer betrok.		24		
	29. 10	72	ZO 4	——				

WAARNEMINGEN
JULY. 1756.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn	Adspect. van Maen en Plan. gr.	uuren	uuren
	29. 10	70	W t N 2	Helder.				
17	- 10	76	N W 2	———		7 ♈	☍ ♃ 7	
	- 10	73	N O 4	———				☋
	30.	72	O 5	———				
18	30.	82	O t N 4	———		19	□ 14	
	29. 10	73	—— 4	———				
	- 10	73	O t Z 4	———				
19	- 10	83	W 2	Omtr helder		2 ♉		
	- 10	69	N 6	Reg. zeer bet.	1			
	- 10	69	Z O 3	Zeer betrok.				
20	- 10	83	O 5	Omt. helder.		14		
	- 9	72	—— 0	Z. bet. don. r.	5			
	- 8¾	71	Z t O 5	Zeer betrok.				
21	- 8½	72	W 3	———		26		
	- 8	66	N 6	Geh bet. reg.	1			
	- 7¼	67	W 5	———	3½			
22	- 7½	73	Z W 2	Zeer betrok.		8 ♊		VP.
	- 7	63	W t Z 6	—— Regen	½			
	- 8	64	Z W 5	Geheel betr.				
23	- 8¼	69	W t Z 5	Zeer betrok.		20		
	- 8	64	Z O 6	Reg. d. hel.	½			
	- 8	68	Z W 6	Geh. betrok.				
24	- 8	65	W 4	Zeer bet. reg.		1 ♋		
	- 8	62	—— 4	Don. reg. hel.	5¼			
	- 8	63	—— 6	Zeer betrok.				
25	- 8½	66	—— 4	Omtr. helder		13	☌ ☿ 20	
	- 9½	60	N W 4	Geheel ber.				
	- 10	60	—— 4	Zeer betrok.			☍ ♄ 17	
26	- 10½	69	N t O 5	Omtr. helder		26	☌ ☉ 17	♀ Retr.
	- 11	60	N O 4	Helder.				
	- 11	61	O 6	Geheel bet.				
27	- 11	67	N O 6	———		8 ♌		
	- 11	61	N t O 6	Omt. helder				
	30.	63	O t N 3	Zeer betrok.				
28	30.	72	—— 1	———		20		☿ Dir.
	30.	62	—— 1	Helder				
	30.	61	Z W 4	———				
29	30.	72	Z t W 4	Omtr. helder		3 ♍	☌ ♀ 1	☍ ☉ ♄ 2
	30.	60	Z W 6	Helder				
	30.	66	W t Z 6	Geheel bet.				
30	30.	68	—— 6	———		16	☌ ♂ 7	
	30.	63	—— 6	Zeer betrok.				
	30.	65	W 2	Helder				
31	29. 10½	64	—— 4	Geheel bet.		29		
	- 7	63	W t Z 10	Reg. zeer bet.	½			

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 10½ Lyn. circa
Gemiddelde { Thermometer 65⅔ Gr. circa

't Gevallen Water 24¼ Lyn.

't Uitgewaessemde 33 Lyn.

Dagelykse kragt der Wind circa 4

OP ZWANENBURG.

AUGUSTUS. 1756.

Dag	Barrometer	Thermom.	Kr. en St. der Wind		Luchtgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren.	en Plan. uuren.
	29. 7	60	WtN	8	Betr. Reg.	5			
1	- 8	62	W	8	Zeer betr.		12 ♎	☌ ♃ 10	♌
	- 8	58	W	4	Helder				
	- 7	58	Z	6	Betr. Reg.	½			
2	- 7	63	Z W	8	Zeer betr.				
	- 7	59	ZtW	6	Reg. helder.	2¼	25		
	- 8	60	NW	2	Reg. betr.	1¼			
3	- 9	62	——	4	Zeer betr.		9 ♏	□ 4	
	- 9½	60	ZW	8	Omtr. held.				
	- 10	62	——	6	Geheel betr.				
4	- 9¾	65	——	6	Zeer betr.		23		
	- 10	60	——	6	Geheel betr.				
	- 9½	63	W	2	Zeer betr.		8 ♐		
5	- 9½	65	——	3	Geheel betr.				
	- 9½	60	NW	2	Zeer betrok.				
	- 11	59	NO	2	Helder				
6	- 11¾	67	——	4	Zeer betr.		22		
	30. 1	57	NtW	2	Helder				
	- 1½	60	NW	2	Geheel betr.				
7	- 2	64	——	2	Zeer betr.		7 ♑		
	- 3	59	——	1	Omtr. helder				
	- 3	60	——	4	Geheel betr.			☍ ☿ 6	NP.
8	- 3	63	——	1	Geh. bet reg.		22	☌ ♄ 7	
	- 3	60	——	3	Geheel betr.	½			
	- 2½	59	NO	1	———				
9	- 2	61	——	3	———		6 ♒	☍ ☉ 22	
	- 1	60	——	4	———				
	- ½	60	——	2	Omtr. helder				
10	30.	71	OtN	2	Helder		21	☍ ♀ 4	
	30	62	OtW	2	Geh. betrok.				
	29. 11½	63	O	2	———				
11	- 11	72	OtZ	4	———		6 ♓		
	- 9	64	Z O	2	Zeer bet. reg.	¼			
	- 9	62	Z W	4	Reg. betr.	½			
12	- 9	68	W	6	Zeer betrok.		18	☍ ♂ 5	
	- 8½	64	WtZ	6	Reg. ——	3¾			
	- 8½	59	WtN	4	Zeer bet. reg.	4½	2 ♈		☍ ♄ ♀ 3
13	- 8½	61	W	8	———				
	- 9½	60	WtN	6	Reg. helder	2			
	- 11	62	N W	4	Geh. betrok.				
14	- 11½	66	NtW	2	———				
	- 11¾	60	NO	2	Helder		15	☍ ♃ 9	☋
	30.	59	——	2	———				
15	30.	70	O	4	———		28		
	29. 11	61	——	4	———				
	- 10	61	OtZ	4	———				
16	- 10	74	——	3	———		10 ♉		☌ ☉ ♀ 8
	- 8	66	——	4	———				

WAARNEMINGEN

AUGUSTUS. 1756.

Dag.	Barrometer	Thermom.	Kr. en St. der Wind	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. van Maen en Plan. gr.	uuren	uuren
	29. 4½	61	O 8	Zeer bet. reg.	1			
17	- 4½	66	Z 10	———		22	□ 6	
	- 5½	64	ZO 6	Reg. z. bet.	1½			
	- 6	61	Z 6	Zeer betrok.				
18	- 7	66	ZW 4	Geheel betr.		4 ♊		
	- 7	60	ZO 4	Zeer betrok.				
	- 7	60	ZW 4	Reg.zeerbet.	4½			
19	- 7½	62	WZW 4	Geh.bet.reg.		16		VP
	- 9	60	WtN 2	Reg. helder	1¼			
	- 9	60	NO 2	Betr. Regen,	1¼			
20	- 9½	69	OtN 2	Zeer betrok.		28		
	- 10	59	ZW 2	Zeer bet. reg.	¾			
	- 11	60	NW 4	Reg. betr.	2			
21	30.	66	—— 6	Omt. helder		10 ♋		☌ ♀ ☿ 22
	- 1	61	—— 3	Helder				
	30.	62	—— 2	Omt. helder				
22	- ⅓	63	OtN 2	Helder		22		
	- ¾	58	NO 2	———				
	- 1	59	N 4	Omtr. held.				
23	- 1	69	—— 2	Zeer betrok.		4 ♌	☍ ♄ 11	
	- 1	62	NO 4	Geh.betrok.	¼			
	- ½	62	ZtW 4	Zeer bet.reg.				
24	30.	67	WtZ 6	Zeer betrok.		16	☌ ♀ 7	
	30.	62	ZW 4	———			☌ ☿ 20	
	29. 11	65	—— 2	Regen betr.	¼			
25	- 10¾	66	—— 6	Geheel betr.		29	☌ ☉ 7 Ecl	
	- 8	60	—— 4	———				
	- 7	65	—— 8	Reg. betrok.	1¾			
26	- 7	66	—— 6	Geheel betr.		12 ♍		
	- 8	60	—— 4	—— reg.	2½			
	- 11	61	WNW 5	Zeer betrok.				
27	30.	65	—— 4	Geheel betr.		25	☌ ♂ 18	
	- 1	60	W 2	———				
	- 1	63	WtZ 2	Zeer betr.				
28	- 1¾	63	—— 4	Omtr. held.		9 ♎	☌ ♃ 12	☋
	- 1½	61	WZW 4	———				
	- 1¾	61	ZW 3	Zeer betrok.				
29	- 2	70	ZtW 3	Omtr. held.		22		☌ ☉ ☿ 10
	- 2	61	NW 2	———				
	- 1¾	62	Z 2	Helder				
30	- 1¾	71	W 4	———		6 ♏		
	- 2	64	—— 2	———				
	- 2	62	WtN 2	———				
31	- 2	64	—— 4	Zeer betr.		20		
	- 2⅓	60	—— 2	Helder				

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 11 Lyn circa
Thermometer 62⅓ Gr.

't Gevallen Water 37½ Lyn.

't Uitgewaessemde 28½ Lyn.

Dagelykſche kragt der Wind circa 4

SEPTEMBER. 1756.

Dag.	Barro-meter.	Ther-mom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Aspect. gr.	van Maen uuren	en Plan. uuren.
	30. 2	61	NW 2	Helder				
1	- 2	67	—— 2	Zeer betrok.		4 ♐	□ 9	
	- 2	60	—— 2	Omtr.helder				
	- 2½	61	ZW 2	Helder				
2	- 2	71	WtZ 2	Zeer betrok.		18		
	- 2	62	NW 2	Helder				
	- 1	60	OtZ 4	——				
3	- ½	70	—— 2	Omtr.helder		3 ♑		NP
	30.	64	ZO 2	Helder				
	30.	60	ZW 2	Omtr.helder				
4	30.	72	WtN 2	Helder		17		
	30.	63	O 1	——				
	30.	62	Z W 2	Zeer betrok.				
5	30.	72	—— 2	——		1 ♒	☌ ♄ 2	
	29.11	61	WZW 2	——				
	- 11	62	NtW 2	Geheel betr.				
6	- 11	68	NtO 3	Zeer betrok.		15	☍ ♀ 3	
	- 11	60	—— 6	Geheel betr.				
	30. 1	60	NtO 6	Betrokken				
7	- 1	64	—— 5	Geheel betr.		29		
	- 1	58	—— 4	——				
	- 1	60	N 4	——				
8	- 1	65	NO 6	——		13 ♓	☍ ☉ 6	♁ dir.
	- 1	59	—— 8	Zeer betrok.			☍ ♀ 22	
	30. -	61	OtN 6	Helder				
9	29.11¾	68	O 4	Geheel betr.		27		
	- 11	63	ZW 2	Helder.				
	- 11	60	W 4	Omtr.helder				
0	- 11¾	66	WtN 8	Zeer betrok.		10 ♈	☍ ♂ 5	☋
	30. 1	60	WtN 2	Reg.omt.hel	1		☍ ♃ 10	
	- 2½	59	NW 2	Helder.				
1	- 3	71	NO 2	Zeer betr.		23		
	- 3½	60	OtN 2	Helder				
	- 3½	56	—— 2	——				
2	- 3½	66	—— 2	——		5 ♉		
	- 3	56	—— 1	——				
	- 3	56	O 6	——				
3	- 2	65	—— 6	——		18		
	- 1	55	—— 8	——				
	29.11	55	OtZ 4	——				
4	- 10	66	ZO 6	Geheel betr.		30		
	- 9	56	O 4	Helder				
	- 9	54	ZO 2	——				
5	- 9	69	—— 2	Zeer betrok.		12 ♊	□ ☉	
	- 9¾	61	O 1	Helder				
	- 9½	61	—— 2	——				
6	- 9	73	OtN 4	——		24		VP.
	- 9	62	—— 12	Geheel betr.				

SEPTEMBER. 1756.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. van Maen en Planeten gr.	uuren	uuren
	29. 7½	63	NO 10	Geheel betr.				
17	- 7	71	N 6	Zeer betrok.		6 ♋		
	- 7	63	NO 2	Helder.				
	- 6½	63	—— 10	Geheel betr.				
18	- 7	66	—— 6	Zeer betrok.		18	☍♃ 10	☌♃♂ 1
	- 7	62	—— 4	Zeer bet.reg.	2¼			
	- 7	61	OtN 8	———	3½			
19	- 8¼	65	—— 5	Geheel betr.		30	☌♀ 5	
	- 11½	58	—— 10	Reg. helder	2¼			
	30.	55	O 8	Omtr. helder				
20	30. ¾	61	—— 8	Zeer betrok.		12 ♌		
	- 1	54	—— 10	Geheel betr.				
	- 1	52	OtN 10	Helder				
21	- ½	59	O 10	———		25		
	30.	51	—— 2	———				
	30.	46	O 1	———				
22	30.	59	ZO 4	———		7 ♍		
	29. 11	52	—— 4	Geheel betr.				
	- 10	57	ZW 8	Reg. berok.	3½			
23	- 10½	63	ZtW 6	Zeer betrok.		21	☌☉ 19	
	30.	56	ZO 2	Helder				
	- 1	54	OtN 2	———				
24	- 1	64	—— 2	———		4 ♎		
	- 1¾	56	NO 3	———				
	- 2	54	N 1	———			☌☿ 3	
25	- 2½	63	—— 2	Zeer betrok.		18	☌♄ 4	☊
	- 2½	57	O 6	Geheel betr.			☌♂ 9	
	- 2¾	60	ZO 3	———				
26	- 3	65	ZW 4	Zeer betrok.		2 ♏		☌♃☿ 2
	- 3½	61	Z 4	Geheel betr.				
	- 3½	59	ZW 5	Zeer betrok.				
27	- 3¾	65	W 6	Omtr. helder		16		
	- 4	59	ZW 2	Zeer betrok.				
	- 4	62	NO 1	Zeerbet.reg.	¼			
28	- 4	64	O 4	Zeer betrok.		1 ♐		NP
	- 1½	61	—— 2	———				
	29. 10½	58	OtZ 4	Geheel bet.				
29	- 8½	67	ZtO 3	Zeer betrok.		15		
	- 7	60	—— 2	Helder				
	- 7	55	ZO 2	———				
30	- 8	66	WtZ 1	———		29	□ 15	
	- 9	60	WtN 4	Reg z. betr.	½			

Gemiddelde { Barrometer 29 D. 11¾ Lyn.
Gemiddelde { Thermometer 60¾ Gr.

't Gevallen Water 13¼ Lyn.

't Uitgewaessemde 17½ Lyn.

Dagelykse kragt der Wind 4

OCTOBER. 1756.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Aspect. gr.	van Maan uuren	en Plan. uuren.
	29.10	57	NW 2	Geheel betr.				
1	- 11¾	61	ZW 6	———		13 ♑		☌ ♂ ☿ 0
	30.	59	—— 9	———				
	30.	56	—— 2	Helder				
2	- ¾	65	—— 3	Betrokken		27	☍ ♄ 6	
	30.	59	—— 10	Helder				
	29. 10	57	Z 8	Zeer betrok.				
3	- 8½	61	ZtW 9	Geheel betr.		11 ♒		
	- 9	56	NW 4	Do. reg.z.b.	2½			
	- 8¼	57	ZW 8	Zeer betrok.				
4	- 8	58	WtZ 10	Geh.bet.reg.		25	☍ ♀ 3	
	- 8	59	W 14	Regen betr.	5			
	- 5½	57	WtN 12	———	1			
5	- 7	59	—— 10	Geheel betr.		9 ♓		
	- 7	55	—— 8	Reg.zeerbet.	½			
	- 8½	52	NW 8	———	½			
6	- 11	56	W 10	Omtr.helder		22		
	- 10	54	—— 10	Zeer betrok.				
	- 2	56	—— 14	Reg. helder	5½			
7	- 3	56	—— 14	Zeer betrok.		5 ♈	☍ ☉ 19	
	- 6½	53	WtN 10	———				
	- 8	51	—— 8	Reg. z betr.	½			
8	- 9	55	—— 8	Zeer betrok.		18	☍ ♂ 6	☋
	30. -	50	—— 6	———	½			
	30. -	49	ZW 4	———				
9	- 1	57	—— 6	Geheel betr.		1 ♉	☍ ☿ 4	♄ dir.
	30. -	50	Z 6	Zeer betrok.				
	29.11	48	—— 6	Omtr.helder				
10	- 10	57	ZtO 5	Helder.		13	☍ ♃ 7	
	- 9	54	—— 6	———				
	- 8	53	Z 6	———				
11	- 7	61	ZtW 6	Zeer betr.		26		
	- 4½	57	Z 6	—— regen	6			
	- 3	51	—— 6	Reg z. betr.	2			
12	- 3½	54	ZtW 6	Geheel betr.		8 ♊		
	- 4	50	Z 6	Helder				
	- 4½	48	—— 6	Geheel betr.				
13	- 5½	51	—— 6	Betrokken		20		
	- 6½	50	—— 6	Reg omt he.	½			
	- 7	49	ZtW 6	Zeer betrok.				
14	- 7	55	Z 6	———		2 ♋		
	- 7	54	ZtO 8	———				
	- 6½	46	—— 8	———				
15	- 7	56	—— 6	———		14	□ 20	VP.
	- 7	53	Z O 6	Helder				
	- 7	45	—— 6	Geheel betr.				
16	- 7	55	—— 4	———		26	☌ ♄ 9	
	- 8	48	—— 2	Helder				

WAARNEMINGEN
OCTOBER. 1756.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. van Maen gr.	uuren	en Planeten uuren
	29. 8	48	NtO 4	Geheel betr.				
17	- 8	55	—— 4	——		8 ♌		
	- 8	50	—— 2	Zeer betrok.				
	- 8	49	ZO 4	Geheel betr.				
18	- 9	54	Z 4	—— reg.		20		
	- 11	50	ZO 4	Reg. helder	$\frac{1}{4}$			
	- 11	46	—— 4	Zeer betrok.				
19	- 11	55	—— 4	Geheel betr.		2 ♍	☌ ♀ 4	
	- 11	50	—— 4	Helder				
	- 11	46	—— 6	Zeer betrok.				
20	- 11	54	—— 4	Geheel betr.		15		
	30.	48	—— 1	Helder				
	30.	42	—— 1	Zeer betr.				
21	- $\frac{1}{2}$	48	OtZ 4	——		29		☌ ☉ ♃ 1
	- $\frac{1}{2}$	49	O 4	Geheel betr.				
	30.	49	—— 2	——				
22	30.	52	OtN 4	Omr. helder		12 ♎		☊
	30.	48	O 4	Helder				
	30.	43	—— 2	——				
23	- 1	49	OtN 3	Zeer betrok.		27	☌ ♃ 8	
	- 1	46	—— 2	Helder			☌ ☉ 7	
	- 1	47	—— 4	Geheel betr.				
24	- 1	51	NO 5	——		11 ♏		
	- 1	48	—— 5	——				
	- 1	46	—— 6	Zeer betrok.				
25	- 1	50	OtN 6	Geheel betr.		26		NP.
	- 1	48	—— 6	Helder				
	- $\frac{1}{2}$	46	—— 6	Zeer betrok.				
26	- 1	48	—— 4	Geheel betr.		11 ♐		
	- 1	46	—— 6	Helder				
	- 1	42	—— 6	——				
27	- 2	48	—— 7	——		25		
	- 3	44	—— 6	——				
	- 4	39	O 4	——				
28	- $4\frac{1}{2}$	47	—— 3	——		10 ♑		
	- $4\frac{1}{2}$	40	—— 2	——				
	- 4	34	—— 2	——			☌ ♄ 12	
29	- $3\frac{1}{2}$	43	—— 2	——		24	□ 23	☿ Retr.
	- 3	39	—— 2	——				
	- 1	32	OtZ 2	——				
30	- $1\frac{1}{2}$	50	—— 2	——		8 ♒		
	- 1	42	—— 2	——				
	- $\frac{1}{2}$	37	ZO 4	——				
31	-	57	Z 3	——		22		
	29. 10	50	ZW 4	Zeer betr.				

Gemiddelde { Barrometer ruim 29 D. 10 Lyn. / Thermometer $50\frac{3}{4}$ Gr.

't Gevallen Water $24\frac{3}{4}$ Lyn.

't Uitgewasemde $12\frac{3}{4}$ Lyn.

Dagelyksche kragt der Wind $5\frac{1}{2}$

NOVEMBER, 1756.

Dag	Barrometer	Thermom.	Kr. en St. der Wind.	Luchtgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen en Plan. uuren.	uuren.
	29.10	48	WtN 4	Zeer betr.				
1	- 11	56	—— 4	Geheel betr.		5 ♓		☌ ☿ ♂ 1
	30. 1	49	—— 1	——————				
	- 1	48	Z W 2	——————				
2	- 1	41	ZtW 4	Omtr. helder		18	☍ ♀ 6	
	29.11	48	Z 6	Geheel betr.				
	- 7	49	ZtO 4	——————				
3	- 6½	51	Z 6	Zeer betr.				
	- 6	50	W 8	——regen	3½	2 ♈		
	- 9	47	WtN 4	Omtr. held.				
4	- 10	50	N W 6	——————		14		☊
	30. ½	47	WtZ 1	Reg. betrok.	1			
	30.	44	Z W 6	Zeer betr.				
5	29.10	46	ZtW 6	Geheel betr.		27		
	- 5½	46	WtN 8	Zeer bet. reg.	4		☍ ☿ 4	
	- 4	44	—— 8	Reg. zeerbet.	½			
6	- 5	50	—— 10	Zeer betr.		10 ♉	☍ ☉ 11	☌ ☉ ☿ 3
	- 9	45	—— 12	Reg. z. betr.				
	- 11½	44	N W 8	Zeer betrok.	¼			
7	30. 1	49	N 5	Omtr. helder		22		
	- 3	41	—— 0	Geheel betr.				
	- 4	42	Z W 3	Zeer betrok.				
8	- 4½	47	—— 3	——————		4 ♊	☍ ♂ 2	
	- 4½	39	—— 2	Helder				
	- 4	36	ZO 2	——————				
9	- 4	41	—— 4	——————		16		
	- 3	36	O 4	Omtr. helder				
	- 2½	29	OtZ 2	Helder.				
10	- 2¾	37	—— 2	——————		28		
	- 3	28	—— 4	——————				
	- 2½	28	O 4	——————				
11	- 3	36	OtZ 4	——————		10 ♋		V P
	- 2½	29	—— 4	——————				
	- 2	29	—— 4	——————				
12	- 2	36	—— 4	——————		22		
	- 1	33	O 4	——————				
	- 1	28	OtZ 4	——————				
13	- 1	40	—— 4	——————		4 ♌	☍ ♄ 2	
	- 1	36	—— 4	——————				
	- 1½	36	—— 2	Geh. betrok.				
14	- 1	44	—— 2	Helder		16	□ 15	
	30.	36	—— 4	——————				
	29.11	33	ZO 4	——————				
15	- 10	45	—— 4	Omtr. helder		28		
	- 9½	41	—— 4	Zeer betrok.				
	- 7	44	ZtW 4	Betrokken				
16	- 6½	46	—— 6	Geheel ber.		10 ♍		
	- 3	48	—— 6	Reg. omr. hel	3¼			

WAARNEMINGEN

NOVEMBER, 1756.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind	Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. van Maen en Plan. gr.	uuren	uuren
	29. 1½	46	Z W 6	Betrokken				
17	- 1½	48	Wt Z 6	—— regen		23		☿ dir.
	- 3¼	48	W 4	Reg. betrok.	1½			
	- 4½	43	—— 6	Helder.				
18	- 5	44	N W 8	Betr. Reg.		7 ♎	☌ ♀ 8	
	- 7	36	—— 2	Reg. helder	1½			
	- 8	35	Wt Z 4	Reg.omt.hel	¾			
19	- 7½	40	NtW 5	Zeer betrok.		20		♌
	- 8½	36	N W 4	Reg. helder	2			
	- 8½	33	WtN 4	Reg, z. betr.	¾			
20	- 9	36	WtZ 4	Geheel betr.		5 ♏	☌ ♃ 1	
	- 8	31	N W 6	Reg.omt.hel	½		☌ ☿ 7	
	- 9½	35	W t Z 4	Sneeuw betr.	¼			
21	- 9½	37	N t W 5	Reg.Sn.z.be		20		
	- 10	36	N W 4	Helder Sn.	3			
	- 9	36	Z W 6	Betr. Sn.	1			
22	- 9	41	Wt Z 8	Zeer betrok.		4 ♐	☌ ☉ 6	
	- 7½	37	Z W 6	—— Sneeuw	1			
	- 5½	33	—— 2	Geheel betr.				
23	- 5	36	N 2	————		20	☌ ♂ 12	NP
	- 4½	36	N O 4	Helder				
	- 6½	34	WtN 6	Betr. Sn.	1¼			
24	- 6¾	38	—— 4	Zeer bet. sn.		5 ♑		
	- 9½	36	N W 4	Helder Sn.	1¼			
	- 10	36	WtN 6	Zeer betrok.				
25	- 10¼	43	—— 4	Geheel betr.		20		
	- 11	40	W 1	Reg.geh.bet	1			
	- 11	37	Z W 6	Geheel betr.				
26	- 10	40	—— 6	————		4 ♒	☌ ♄ 12	
	- 6	38	—— 8	—— Reg.	1½			
	- 9	38	N W 6	Reg. z. betr.	2			
27	- 10¾	41	—— 6	Omtr. helder		18		
	30. 1	39	—— 4	————				
	- 2¼	38	—— 6	Geh.bet. reg	¼			
28	- 3	42	WtN 6	————		2 ♓	□ 9	
	- 4½	40	N W 2	Omtr.helder				
	- 4	40	W 4	Geheel bet.				
29	- 4	48	—— 6	————		15		
	- 4	44	—— 4	————				
	- 4	37	—— 6	————				
30	- 4	43	—— 5	————		29		
	- 2½	40	—— 6	————				

Gemiddelde { Barrometer	29 D.	10½ Lyn.
Gemiddelde { Thermometer		40 Gr.
't Gevallen Water		30¼ Lyn.
't Uitgewaessemde		8 Lyn.
Dagelykse kragt der Wind		4½

DECEMBER, 1756.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren	en Plan. uuren.
	30. 1	37	ZW	6	Z. betr. reg.	2			
1	- 1	39	——	4	Geh.bet.reg.		11 ♈		☋
	- 2½	42	NW	4	Reg.geh.bet	1			
	- 1½	42	——	6	Geheel betr.				
2	- 1½	44	NO	4	Zeer betr.		24	☍ ♀ 8	
	- 2	39	——	4	Helder				
	- 2	39	——	2	Geheel betr.				
3	- 2	40	——	3	——		6 ♉	☍ ♃ 10	
	- 2½	38	——	2	Betrokken				
	- 2½	36	——	4	Geheel betr.				
4	- 2	37	OtN	2	——		19	☍ ☿ 21	
	- 2	36	——	2	——				
	2	36	——	2	——				
5	- 2	35	OZO	4	——		1 ♊		
	- 2	34	OtN	4	Betrokken				
	- 1½	29	——	6	Geheel betr.			☍ ☉ 5	
6	- 1	32	——	4	Betrokken		13	☍ ♂ 14	
	- 1	30	——	6	Geheel betr.				
	- 1	28	O	6	——				
7	- 3	29	——	4	——		25		
	- 4	26	NO	6	——				
	- 4	27	——	6	——				
8	- 5	28	OtN	6	Helder		7 ♋		
	- 5	32	——	4	Geheel betr.				
	- 4½	29	ZW	1	——				
9	- 5	32	——	1	——		19		VP
	- 5	32	NO	1	——				
	- 5	29	Z	4	——				
10	- 5	28	——	4	——		0 ♌	☍ ♄ 5	
	- 4½	22	O	4	——				
	- 2½	20	ZO	4	Helder				
11	- 2½	23	——	4	——		12		
	- 1¾	20	——	4	——				
	- 1	20	——	4	Geheel betr.				
12	- 1	25	——	4	Helder		24		☌ ♃ ♀
	- 1	20	——	4	——				
	- ½	22	——	4	——				
13	- ½	29	——	4	——		7 ♍		
	29. 11	25	——	4	——				
	- 9	24	——	6	——				
14	- 8	35	ZtO	6	Zeer betrok.		19	□ 8	☌ ☉ ♂ 23
	- 8	38	——	6	——				
	- 10	32	ZW	1	Geh.be.mist				
15	- 10	33	——	3	——		2 ♎		
	- 7	36	——	6	Helder				
	- 6	37	ZO	8	Zeer betr.				
16	- 4½	39	ZtO	6	—— reg.		15		
	- 7	35	WtN	4	Reg. helder.	1			☊

WAARNEMINGEN
DECEMBER, 1756.

Dag.	Barrometer.	Thermom.	Kr. en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Reg. in lyn.	Adspect. gr.	van Maen uuren	en Plan. uuren
	29. 9½	32	Z W	2	Helder				
17	- 10½	36	——	2	——————		29	☌ ♃ 19	
	- 10½	37	Z t O	6	Zeer bet. reg.	1			
	- 9	37	Z	6	Zeer betrok.				
18	- 9	39	Z t W	6	——————		13 ♏	☌ ♀ 7	
	- 9	39	——	4	——————				
	- 9½	38	Z O	4	Geh. betrok.				
19	- 9½	40	——	4	Helder		28		
	30.	40	——	2	Geheel betr.				
	- 1	34	Z W	2	——————				
20	- 1	36	——	2	Zeer betrok.		13 ♐	☌ ☿ 6	NP
	- 1	36	Z O	2	Helder.				
	30.	35	——	4	Geheel betr.				
21	- ½	41	——	4	——————		28	☌ ☉ 3	
	- ½	36	——	4	——————			☌ ♂ 13	
	- 1	36	O t Z	4	——————				
22	- 2	33	——	5	——————		13 ♑		
	- 3	29	——	6	Helder				
	- 3½	27	O	4	——————				
23	- 3¾	32	——	4	——————		28		
	- 3	30	——	6	Geheel betr.			☌ ♄ 19	
	- 3	29	——	4	——————				
24	- 2½	31	——	6	——————		13 ♒		
	- 2½	27	——	6	Helder				
	- 2½	25	O t N	6	——————				
25	- 2	29	——	3	——————		28		
	- 1½	25	——	6	——————				
	- 1	25	O t Z	6	Geheel betr.				
26	- ½	28	O t N	8	——————		11 ♓		
	30.	26	——	4	——————				
	30.	27	——	2	——————				
27	30.	27	N O	3	——————		25	□ 22	
	30.	28	O	1	—— Sneeuw				
	- 1	28	Z O	2	Geh. betrok.				
28	- 1	35	W	1	——————		8 ♈		
	- 2	34	——	1	——————				
	- 2	30	Z W	1	——————				
29	- 2½	34	——	1	——————		21		☊
	- 3	34	N W	1	——————				
	- 4	26	W t N	1	Helder				
30	- 4	31	O	1	Omtr. helder		3 ♉	☍ ♄ 11	☌ ♂ ☿ 0
	- 4	28	O	1	Helder				
	- 4	29	N	1	Geheel betr.				
31	- 3½	37	——	1	Betrokken.		16		
	- 2½	34	——	1	Geheel betr.				

gemidd. { Barrom. 30 D. 1 L: ruim
gemidd. { Therm. 32 Gr. schaersch
't Gevallen Water 5 L.
't Uitgewaesemde 3
Kragt der Wind. 4 schaersch

Alle de Maenden des jaers door een gerekend is de
gemidd. { Barom. 29 Duim 10¾ L.
gemidd. { Therm. 49½ G.
Kragt der Wind 4 ruim.
't Gevallen Water 27 Duim.
't Uitgewaesemde 20 Duim.